

באר החיים על מצודת דוד

ספר ישעיה

עם

מצודת דוד – ביאור הפסוק

באר החיים – הקדמה לפני כל פרשה

מעין חיים – מוסר ועיונים

מיוסד על חז"ל והמפרשים
מועיל מאד להבנת הנ"ך בס"ד

מאת חיים בארה

**מהדורת ביקורת
נדפס במהדורא מצומצמת
ה' יעזרנו להוציאו במהדורא מהודרת לתועלת הרבים**

©
**כל הזכויות שמורות למחבר
ארץ ישראל קרית ספר
089744864**

מבוא

דרך לימוד הנבואות

דע כי כל דברי הנבואה הבאים בכתב כולם יש בהם כוונות רבות, רמזי עתידות, וסודות עליונים וקדושים מלבד הפשט. לדוגמא, הרמח"ל בספר המאמרים יש לו מאמר הגאולה, כולו סודות ורזין סתומים, וכמעט כל נבואות הגאולה שבספר ישעיה, מתפרשים שם בדרך הסוד (ואמנם לא הבינתי מאומה, אך בהעברה יראה כל רואה שמבאר פרשיות שלמות בכוונות עמוקות ונוראות).

וראה עוד מלשון בעל מסילת ישרים. הנה יש ששיגי הנביא עניין מהעניינים, ולא יוגבל לו במילות, אלא יגידהו הנביא במילות כרצונו. ויש ששיגו עניין מוגבל במילות גם כן, כגון נבואותיהם של ישעיה, ירמיה ושאר הנביאים הנכתבים לדורות, שהנה נגבלו מילותיהם בנבואה לכולל **עניינים רבים כאחד**. וגם בזה תשתנה המליצה כפי הכנת הנביא עצמו ודרכיו, וגם ישתנה לטבע לשונו ודרך דיבורו. (דרך ה' חלק שלישי פרק ד').

ראה ספר **חזון הקולמוס**. בדרכי הוראת התנ"ך. ספר אותו כתב ראש ישיבת מיר ארה"ב הגאון רבי אברהם קלמנוביץ' זצ"ל לפי בקשת **מרן החפץ חיים זע"א**. והיה הרבה זמן אצל מרן **הקהלות יעקב זצ"ל** בכתב יד, ברצותו להוסיף, ולא הסתייע מילתא. ויצא לדפוס מכתב יד לראשונה בשנת תשסד'.

וכדבריו כתב בקצרה במשנת רבי אהרן חלק ג' עמוד קסט. שם כתב שרוח התורה והשקפתה, ויסודות האמונה נלמדים מלימוד הנ"ך, ונעתיק תורף דבריו הנפלאים:

א. יש להדגיש – בתקופה זו במיוחד – שכל גישתנו לתורה שבכתב היא דרך שיעוריה של תורה שבעל פה.

ב. יש להדגיש בלימוד המקרא, את קדושת התורה שכל מה שאנו משיגים בה אינו אפילו כטיפה מן הים הגדול, וכל כולה רזין עילאין. ומעתיק שם מהקדמת הרמב"ן שכל חכמת שלמה המלך, כל כוחות הבריאה, אפילו סגולת עשבים, ורפואות, עד שידע סוף כל התולדות, הכל למד מן התורה.

ג. אצל רבים נשתרשה טעות חמורה בהנבת דברי חז"ל שאמרו אין מקרא יוצא מידי פשוט, כאילו הכוונה להבנתנו הפשוטה, הגע עצמך אפילו בשפה של אנשי מדע יש לשונות וביטויים שצריך ללמוד להבינם כראוי, לא תהא תורה שלמה שלנו כשיחיה שלמה שלהם. כל הענין של אין מקרא יוצא מידי פשוט היינו פשוט לפי קבלת חז"ל ובוודאי אין הכוונה למה שפשוט אצלנו. וכאן מציין הרבה מקורות לדבריו, מרמב"ם רמח"ל ועוד (וידוע כמה היה דבוק בדרכי הגר"א ז"ל). וזה גם תורף ספר חזון הקולמוס הנ"ל.

ועיין גם בלקט שיחות מוסר להגר"ר אייזיק שר ראש ישיבת סלבודקה, ועוד. ועיקר הביאורים שבחיבור זה.מיוסדים על המפרשים, ועל דברי חז"ל בתלמוד ומדרשים, כפי השגתו הדלה של הכותב.

מבוא

תקופת הנביאים

ישעיה הנביא ניבא בזמן בית ראשון.

כדאי להכיר את סדר דברי הימים של בית ראשון בקצרה, ובכך נדע בדיוק את תקופת כל אחד מהנביאים (שהם גם היו מוסרי התורה מעתיקי השמועה כדברי הרמב"ם הידועים).

שלמה המלך בנה את בית המקדש הראשון והוא מלך ארבעים שנה, וכידוע הוא חיבר את שיר השירים, קהלת, ומשלי, והיה נביא בעצמו.

אחרי מות שלמה ע"ה נתחלקה המלוכה, וזרע דוד המלך מלכו על יהודה ובנימין בן אחר בן עד החורבן. ואילו לעשרה השבטים היו מלכי ישראל, ויש לחלקם למספר תקופות.

הראשון מלך ירבעם בן נבט, שהיה מגדולי התורה, אך בסוף חטא והחטיא את ישראל ב'עגלי זהב' כדי שלא יעלו לרגל לבית המקדש שהיה ביהודה. וגם בנו נדב מלך אחרייו. אחר כך מלך בעשא ואלה בנו, ארבעתם יחד מלכו חמישים שנה עד שנת ג' אלפים נ'.

בימיהם גדול הנביאים היה אחיה השילוני.

ב. אחר כך מלך עמרי אבי אחאב, אחאב ובנו ונכדו, כל משפחה זו מלכו כחמשים שנה, והחטיאו את ישראל בע"ז בשם 'בעל', הע"ז של צידון.

גדול הנביאים בתקופה זו היה אליהו הנביא. וכן 'עובדיה' תלמידו. מעובדיה ישנו ספר קטן בתרי עשר, בן כ' פסוקים.

ג. מלכות בית ייחוא. אלישע הנביא ממשיכו של אליהו ניבא שבית ייחוא ישמידו את בית אחאב. וכן היה וייחוא, וזרעו ד' דורות האריכו ימים על ממלכתם, בסך הכל מלכו כמאה ועשרים שנה.

בחצי הראשון גדול הנביאים היה אלישע הנביא. ומתלמידו יונה הנביא, יש ספר ידוע בתרי עשר.

בחצי השני של מלכות זרע ייחוא, התחיל הקב"ה לנבאות על גלות עשרת השבטים, ומאז החלו נבואות התוכחה הארוכות.

וארבעה נביאים נתנבאו בתקופה זו, ישעיה, הושע, עמוס ומיכה. כולם ניבאו על גלות השבטים. אמנם ישעיה ניבא בעיקר על הצלת שבט יהודה, ועל הגאולה העתידה.

ד. בתקופה שאחר מלכות ייחוא, מלכו מספר מלכים. מנחם ופקח, והושע בן אלה. בימיהם היה גלות עשרת השבטים, בכמה שלבים, כשבימי הושע גלו כולם, על ידי מלכות אשור, שמלכו אז בכיפה.

בזמן גלות עשרת השבטים מלך חזקיהו על יהודה, ומלך אשור חפץ לכבוש את יהודה, אך ה' עשה נס עצום – זה היה שמונה שנים אחרי שהגלה את י'

מבוא

שבטים - ומתו כל חיילי סנחריב מלך אשור. ואת הנס הזה ניבא ישעיה לפני כן. והרבה מדברי ישעיה מדברים על תקופה זו.

ה. אחרי גלות עשרת השבטים, היה כמאה ושלשים שנה עד חורבן בית המקדש, בהם היו רק מלכי יהודה ולא היו מלכי ישראל.

י"ח שנה לפני חורבן בית המקדש, כבש נבוכדנצר מלך בבל את אשור, ומלך בכיפה. והגלה את יהודה בשלבים, עד שהחריב את בית המקדש.

'חבקוק' ו'נחום' בתרי עשר, ניבאו נבואות קצרות על כך שאשור שבירתה נינוה, תיפול ביד בבל. וגם יואל נאמר בתקופה זו.

ירמיה ניבא על החורבן מכארבעים שנה לפני החורבן. וגם צפניה ניבא עמו, וגם חולדה הנביאה.

יחזקאל גלה לבבל מעט לפני החורבן, ושם ניבא הרבה על החורבן, והרבה מאד על הגאולה העתידה, גוג ומגוג, תחית המתים, בית שלישי ועוד.

ו. תקופת גלות בבל. דניאל היה בחלק הראשון של גלות בבל. מרדכי ואסתר בחלק השני.

עזרא נחמיה חגי זכריה ומלאכי, ניבאו בתחילת בנין בית שני, והם אחרוני הנביאים.

הקדמה לספר ישעיה

סדר ספר ישעיה:

הרמב"ן (ספר הגאולה) חילק את ספר ישעיה לשלושה חלקים. עד פרק מ' נבואות על הגאולה של חזקיהו מאשור. מ- נא גאולת בנין בית שני בימי עזרא הסופר. נא – סו גאולת בית השלישי שיהיה לעתיד לבא.

ומבואר בדבריו שגם בשני החלקים הראשונים הנ"ל, כתובים נבואות הגאולה העתידה, כי באמת היה יכול להיות שבימי חזקיהו או עזרא יהיה הגאולה העתידה אלא שלא זכו. כלומר נאמר באופן שיכול להתקיים או מיד או לעתיד, והחלק השלישי רק לעתיד.

להלן נושאי הנבואות בקצרה.

פרקים א – ה, הם נבואות מאוחרות, אחרי שכבר גלו עשרת השבטים. בפרקים אלו ניבא על חטאים מסוימים שהיו ביהודה. וניבא פורענויות שיהיו ליהודה, והם התקיימו בחורבן בית ראשון. וביניהם נבואות נחמות על הגאולה העתידה. תוך שהוא מתנה שלא יבואו עד יתמו החטאים המסוימים שהזכיר, והם בעיקר חסרון צניעות הבנות, וחסרון המשפט בדיני ישראל.

פרק ו' הוא תחילת נבואת ישעיה, זה היה בימי עוזיהו (ג' אלפים רמב"). ובו ראה את הגלויות העתידות.

מבוא

פרק ז' נבואה אל אחז, בענין המלחמה עם ארם ומלכות ישראל. ומזכיר בו את העתיד שיבא אשור גם על יהודה.

פרק ח' – י' ניבא בפרטות את סדר ביאת אשור, ואיזה אנשים מבני יהודה יענשו על ידו. וכיצד יפול ביהודה בזכות הצדיק חזקיהו המלך שעתיד למלוך.

פרק יא' יב' ניבא על מעלת המשיח [כאמור היה יכול להתקיים בחזקיהו] וקריעת הים שיהיה לעתיד כעין גאולת מצרים.

פרקים יג – כג הם נבואות רבות על עמים שונים, הרבה מהם הם דברים שה' יעשה להם על ידי מלכות אשור ששלטה אז בעולם. באמצע קבלת נבואות אלו בפרק יד' פסוק כח' מת המלך אחז ומלך חזקיהו.

פרקים יג' יד' ניבא על בבל. בסוף פרק יד' על פלשתים. טו' טז' על מואב. יז' על דמשק בירת ארם, ועל עשרת השבטים. יח' על גוג ומגוג לעתיד לבא. יט' כ' על מצרים, מה שיהיה עמהם כשאשור יפול ביהודה. כא' עתיד בבל, רומי, והערבים – דומה, בערב, וקדר. כב' חורבן ירושלים [זה התקיים יותר ממאה שנה אחר כך]. חציו השני של פרק כב' סופם של רשעים שהיו באותו זמן בימי חזקיהו. כג' על צור.

פרק כד – כז מתחיל בנבואה על אחד הגלויות, ועוד באותה הנבואה מנבא את הגאולה בעתיד לבא. וכך ממשיך בכל הפרקים הללו, לנבואות שירים ומעלות שיהיו בגאולה העתידה, כגון תחית המתים, סעודת לויתן, תקיעת השופר, ומה הם הזכויות שנזכה בעבורם.

פרק כח – לב חוזר לבני דורו, תוכחות על הרעים שבבני יהודה [מזכיר מעט גם את אפרים], וישועות לחזקיהו שינצל מסנחריב.

פרק לג – לה העתיד לבא. בפ' לג' מי יזכה לגור בירושלים. פרק לד' נפילת רומי. לה' פריחת ארץ ישראל.

פרק לו – לט מאורעות ביאת סנחריב לירושלים ונפילתו שם. וחולי חזקיהו.

מכאן ואילך מדובר אחרי גלות השבטים ואחרי מפלת סנחריב.

פרק מ- נא נבואות אלו הם על גאולת בית שני על ידי כורש, שהוא יכבוש את בבל. ויש פרטים שלא התקיימו, במיוחד בפרקים מט' נ' נא'. והם יתקיימו בגאולה העתידה הם היו יכולים להתקיים בימי בית שני אם היו ראויים לגאולה הגמורה.

בנבואות אלו מרבה ללעוג על הפסילים, גם בפרק סה' סו' זה הטענה הראשית. לפיכך מסתבר שנאמרו בימי מנשה.

פרק מז' הוא נבואה על מפלת בבל, פירוט חטאיה ועונשיה. וזה קשור לגאולת בית שני, שהרי כורש שכבש את בבל, התיר לבנות את המקדש.

פרק נא – נד נבואות על הגאולה העתידה [בלי קשר לבית שני שכן כורש ובבל לא מוזכרים בהם] סדרת נבואות, החל מתחילת שמועת הגאולה, שלב שלב, עד שיתקבצו ויבנו את חורבות ירושלים.

פרקים נה – נח מעורר על מצוות שיקרבו את הגאולה [גאולת אחישנה].

פרק נט גאולה בקץ האחרון [בעיתה], אם לא יהיו ראויים לקירוב הגאולה על ידי הזכויות.

מבוא

פרקים ס – סב מעלות שיהיו בגאולה אורה, שמחה, ששון, יקר. ארבעה פרשיות על ארבע ענינים אלו.

פרק סג' נקמה באדום.

פרקים סג – סו תפלת ישעיה לקירוב הגאולה. ותשובה ארוכה מאת ה', מחולקת לפרשיות בטענות על הרשעים ועל בינוניים. ובהם מנבא על השכר ועונש לעתיד לבא.

דברי חז"ל על ספר ישעיה באופן כללי:

משפחת ישעיהו

ישעיה הנביא היה בן למשפחת מלכות בית דוד. שכן אומרים חז"ל (מגילה י) אמוץ ואמציה אחים היו. אמוץ אביו של ישעיה הנביא, חז"ל אומרים שאף הוא היה נביא, אמוץ היה אחיו של מלך יהודה אמציה המלך, אמציה היה אביו של המלך עוזיהו, הלא הוא המלך שבימיו החל ישעיהו להנבאות.

מעלת ישעיהו

ישעיה היה מגדולי הנביאים, עד כדי כך שדרגתו בנבואה היתה מן הגדולים שבנביאי הדורות. חז"ל אומרים 'אין לך גדול בנביאים ממשה וישעיה (מדרש רבה דברים פ"ב ד.)'. עוד אמרו חז"ל (מדרש רבה שיר השירים פ"א לח') אין לך שמחבבני [יש גירסא שמח בבני, והוא כנראה טעות. עץ יוסף] יותר ממשה וישעיהו. ועוד אמרו (חגיגה יג) בענין ראיית מעשה מרכבה, כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה, [אם כן מדוע יחזקאל מאריך בדבר וישעיה מקצר] למה יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך, למה ישעיה דומה לבן כרך שראה את המלך.

אמונה

ספר ישעיה מלא וגדוש ביסודות האמונה, ועיקריה, הנביא מורה מלמד ומסביר את כל יסודות האמונה. עד שכל יג' עיקרי אמונת ישראל מפורשים בו ממש. נזכיר מעט מהכתוב מכל ענין.

העיקר הראשון שה' הוא הבורא והוא המנהיג.

כל פרק מ' ופסוק כו. אנוכי ה' עושה כל, נטה שמים לבדי (מד ו). בורא השמים ונוטיהם, רוקע הארץ וצאצאיה (מד כד)

השני שה' אחד. נאמר, אני ה' ואין עוד, זולתי אין אלוקים. למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני ה' ואין עוד. ושם לועג על הפסילים. (מה ה, מה ו).

השלישי אינו גוף. נאמר ומה דמות תערכו לו. (מ יח).

הרביעי הוא ראשון ואחרון. נאמר אני ראשון ואני אחרון (מד ו).

מבוא

החמישי. לו לבדו ראוי להתפלל ולא לזולתו. נאמר יוצרי פסל כולם תהו וחמודיהם בל יועילו. (מד ח). פנו אלי והושעו (מה כב). יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים, החוזים בכוכבים. הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו נפשם מיד להבה.

ו' כל דברי נביאים אמת. נאמר, מקים דבר עבדו. (מד כו).

ז' נבואת משה. נאמר לא בסתר דברתי במקום ארץ חושך. הוא מעמד הר סיני. (מה יט).

ח' לא תוסיף ולא תגרע על תורת משה. הנה נאמר, אליו גויים ידרשו (יא י). היה לו לומר 'אף גויים ידרשו', הלא גם אנו בני ישראל נדרוש תורתו. חז"ל לומדים מכך (הבאנוהו במקומו), שמלך המשיח לא יוסיף ולא יגרע על התורה שבידנו. נמצא שעבורנו לא תהיה תורתו, דבר חדש. וודאי שיתווסף לנו נפלאות בעומק התורה. אך מבחינה אחת אינו חידוש לנו כי אם לגויים. כי תורת המשיח הוא בדיוק התורה שבידנו. וכן בפרק ב פסוק ג מבואר כך.

ט' שזאת התורה שבידנו, היא תורת ה'. וכן נאמר עם תורתי בלבם. (נא ז).

י' שהקב"ה יודע מעשה אדם ומחשבותיו. נאמר הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם, ויאמרו מי רואנו מי יודענו. (כט טו).

יא' שכר ועונש. נאמר אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו. ואם תמאנו ומריתם חרב תאוכלו (א יט).

יב' ביאת משיח. פרק יא. פרק מב, ועוד.

יג. תחית המתים. פרק כו יד. כו יט.

מלבד אלו מנבא רבות על קיבוץ גלויות. על העושר הנפלא העתיד. נד יב. סא ה. הכנעת כל העולם לפני ישראל. השלום המושלם. פרק ב'. פרק יא'. בנין בית המקדש, נו ו. ומעלות רוחניות עצומות. פרק ס'. מא יח' ברש"י. ועוד.

ישעיה מחזק ומעצים את האמונה ובטחון. מלבד שדבריו הם המקור לחיוב הבטחון, בפרק כו פסוק ד' (עיין במובא שם). עוד הוא מנבא ומבטיח שה' עמנו בכל צרה (סג ט) 'בכל צרתיו לו צר' (תנחומא בשלח כח). וכן (מג יד) למענכם שילחתי בבלה (מגילה כ). אל תירא כי עמך אני, אני ה' אלוך מחזיק ימינך (מא י). כי תעבור במים אתך אני. תלך כמו אש לא תיכוה. גם בגולה, ובטלטול, בשבי, בקשיים ובנסיונות, הנביא מבטיח בשם ה'. כי ה' אינו עוזבנו כלל, אבינו הרחמן הולך עמנו יד ביד, הוא קרוב אלינו, הוא שומע אותנו, והוא יושיענו.

נחמה

הגמרא אומרת (בבא בתרא יד' ב') ישעיה כולה נחמות. כן אמרו שישעיה הנביא היה לו מעלה על הנביאים, שניבא נחמותיו בכפולות (מדרש רבה ויקרא י ב), כגון נחמו נחמו. אנוכי אנוכי. שוש אשיש. בפ"י עץ יוסף מבאר את המשמעות בכפולות, הכפולות מורה שמפני דרגת השגתו הגבוהה, ראה מראה מלא, והיינו שראה את הדבר בהפלגה גדולה עד מאד, כלומר שיתנחמו מאד [ולא ראה רק נחמה גרידא].

מבוא

יש להתבונן שסדר דבריו בדרך כלל הוא, שגם כאשר מנבא פורענויות לישראל, הרי שמיד אחרי הפורענות, ניבא נחמה בכפלים -ראה בטו' פרקים ראשונים כולם בסדר זה הם- הרי שהנחמה מתיחסת אל הפורענות שראה.

מעתה אין לתמוה איך מזכיר ישעיה את ירושלים שממה בפרק סד, והרי ירושלים בנויה היתה בימיו. התשובה ברורה, ישעיה ראה אותה חרבה בנבואה, כשם שראה עוד דברים רבים. וכמו כן אף את חורבן מואב רואה ומבכה, בעודה בנויה. הלא עיניך הרואות כי כן כל נחמות ישעיה מתייחסות אל פורענויות שנראו בנבואה, כי סמוך לפורענות מיד ניבא נחמה^א.

דרך מיוחדת בנבואת ישעיה

דרכי נבואותיו הם להרבות במשלים (רמב"ם במורה נבוכים ב כט), כאשר אמר שמשך לא יאסף, הנני בורא שמים, ברור מתוך דבריו שהא משל. וכן תינקי משד תנחומיה. אין הכוונה שיהיה לציון שדים להניק, אלא משל, וכמבואר בפסוק שאחריו. אף מה שנאמר ועמך כולם צדיקים, לעולם יירשו ארץ כתב הרמב"ם הלכות תשובה (פרק ג' ה"ה) שהוא משל לעולם הבא.

מעלת הדור אשר ישעיה מוכיחם.

דור של ישעיה, הוא אחד מהזכויות שעבורם זכו ליציאת מצרים. (מדרש תהילים קיד). אשה יראת ה' היא תתהלל, זה דורו של חזקיה (סנהדרין כ) ראה באריכות בפרק י' כז'.

מעין חיים – מוסר, עיונים

^א ויש לשים לב, תיבת איים ככינוי לעמים עיקריים ויש והכוונה למין חיה, ויש והכוונה דווקא אי, כמו מלך האי, או בענין צור שהיתה אי, הזכיר אצלה את חברותיה האיים). נמצא הרבה בישעיה בעיקר מפרק מא', והנה גם בירמיה ויחזקאל מצויה תבה זו רק לענין העתיד לבא. יתכן כי רמז זה מלמדנו, שעתידיים איים להיות מעיקר הישוב לפני ביאת גואלנו, כמו שמקויים בימינו הם אמריק' אוסטרלי' בריטניה. רבינו סעדיה גאון (אמונות ודעות ח ח) מתייחס לאיים המזכירים בנבואות העתידיים, וכותב שנבואת ישעיה (יא) שישבו מאיי הים, לא התקיימה בבית שני כי לא גלו לאיים. עכ"ה

מצודת דוד – באר החיים

המגמה במהדורא הזו, לפעול שלא יהיו ספרי הנביאים כספר החתום, אלא כספר שירון הקורא בו. וזאת הן לילד וללומד המתחיל, והן למעיין והן לתלמיד חכם.

הפירוש פסוק בפסוק הוא מצודת דוד. ההקדמות הם באר החיים

המעלות שנתחדשו בגוף פירוש המצודות:

א' ניקוד, ב' ציון מקורות בעל המצודות בסוף הפסוק (הפירוש המצודות הוא לקט מפירושי הקדמונים, רש"י, ורד"ק, ואף על הרב אברבנאל. כאשר פירוש רש"י ורד"ק עצמם מיוסדים על דברי חז"ל ועל פירושי רבותיהם - עיין הקדמת מנחת שי, שדברי הרד"ק מיוסדים ברובם על פירושי הגאונים. בפעמים בודדות מאד מחדש המצודות ביאור בפסוק משל עצמו), ג' תוספות מילות ביאור בסוגריים להקל על ההבנה, בקצת מקומות שם ניכר צורך. ד' השלמת כל מילות הפסוק בתוך הפירוש, שיהיה הפירוש נקרא עם הפסוק יחד, השלמה זו מועילה מאד לקלות התפיסה, על ידי קריאה רצופה, ומכפילה את הרהיטות והבהירות.

באר החיים

א הקדמות לכל פרשה. דברי הקדמה וכותרת לכל פרשה פתוחה וסתומה.

ההקדמות הללו כוללות דברי רקע, וביאור בכל פרשה מה ענינה הכללי.

ודגש מיוחד לבאר מה מיוחד בכל פרשה על חבירתה (יש פעמים רבות שישנם עשרות פרשיות באותו ענין, כגון בישעיה על מפלת סנחריב, מפלת בבל, ועל הגאולה העתידה, וברמיה על החורבן, ונתבאר מה נוסף בכל פרשה על קודמותיה)

מקורות פירוש באר החיים: המיוחד והמחודש שבענין הוא שהדברים מיוסדים על דברי חז"ל בש"ס ומדרשים, ועל דברי המפרשים, שזו הדרך היחידה להגיע הבנה נכונה, הבנה אמיתית, כפי שנמסר לנו בתורה שבעל פה, שעברה אלינו באמצעות חכמי המשנה והתלמוד, תלמידי הנביאים.

בהקשר למבנה הנובאות ואופן חלוקתה לענינים ומאמרים, אנו לומדים הרבה מאד, מזהבוננות בחלוקה המסורה בידינו של פרשיות פתוחה וסתומה, וחלוקה זו נמסרה לנו על ידי הנביאים בעצמם, מפי עליון ברוך הוא.

ב מוסר ועיונים.

בתחתית הדף ישנו ליקוט לשונות מדרשים ולשונות הראשונים בעלי המוסר ז"ל, את מה שלומדים מהפסוק.

ועיונים בדברים הטעונים עיון, שהם בעצם השלמת מקורות והוספות להקדמות הנ"ל.

פרק א (א) חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם

באר החיים - הקדמה

חמשה פרקים הראשונים, אינם הנבואות הראשונות של הנביא ישעיהו. הנבואה הראשונה של ישעיה - אשר בה נאמר כיצד פתח עימו ה' בדברים, קרא אותו, ומינהו להיות שליח ה', למסור ולהודיע לעם ישראל את רצון ה' מעמם, ואת העתידות, - נבואה זו נמצאת בפרק ו' (רש"י) היא הנבואה הראשונה, ונאמרה בימי המלך עוזיהו.

בפרקים מפרק ו' והלאה, נראה שכולם או רובם מסודרים לפי סדר זמן אמירתם, אחד אחרי השני. פרק ז' בימי אחז. ומסתבר שכן גם ההמשך [ויבכל ענין במקומו, הבאנו את דעות המפרשים בשאלה מתי נאמרה הנבואה] שהרי בפרק יד, אנו מוצאים שוב תאריך בשנת מות המלך אחז, היא השנה ששלף חזקיהו בנו של אחז. ומשמע מפסוק זה שעד הנה היה בימי אחז. ומפרק מ' ואילך נאמרו אחרי מפלת סנחריב, מפלה זו היתה בשנת יד' למלכות חזקיהו מתוך כט' שנות מלכותו של חזקיהו. וראה מה שנכתוב בפרקים האחרונים שבספר ישעיה, שיש סכרא גדולה שנאמרו בימי מנשה.

אבל החמשה הפרקים הראשונים, הם מזמן מאוחר יותר. הם נאמרו אחרי שהגלה סנחריב את עשרת השבטים (אשר זה היה בשנת ו' למלוך חזקיהו); ונשארו רק בני יהודה. (כן כתב רש"י בפרק ו'. אמנם מדברי הרד"ק בהקדמתו, משמע שאלו החמשה נאמרו לפני פרק ו', ואם כן גם פרקים אלו נכתבו כפי סדר אמירתם).

הקדמה לפרשה (פרק א א-ט):

תוכחה על שאינם מתבוננים לעבוד את ה', וחוטאים הרבה. ולכן נענשו מפני רגל ועד ראש.

מתי התקיימה פורענות זו, שתהא ארץ ישראל שממה?

רש"י והמצודות (בפסוק ז) מפרשים, שהוא נבואה שפך יהיה בעתיד. והיא התקיימה בתקופת חורבן בית המקדש הראשון שנחרב בידי נבוכדנצר. וכן נראה דעת הגר"א.

דעת הרב אברהם בנאל (האברהם בנאל גרס ברש"י כשיטתו, ולא כגירסתנו ברש"י) והמלבי"ם, שפרשה זו היא קניה על עבר, בשעת אמירת הנבואה, הצרות הללו כבר היו. מסתבר כי לפי זה הפנויה על צרות שעשה סנחריב, וכאמור בהקדמה, שבזמן נבואה זו, כבר הגלה סנחריב את עשרת השבטים (וראה בהערה ראויות לדרך השננה).

מועין חיים - מוסר, עיונים

ב תקופת התקיימות הנבואה : בענין השאלה האם הנביא מדבר על צרה של עבר או עתיד, האם על סנחריב או נבוכדנצר. יש לדייק בלשון הפסוק (ט) לולא ה' צבקות הותיר לנו'. משמע, שבני ישראל אומרים זאת על פורענות שכבר אירעה, הלא לא שייך שיאמרו כן על דבר שעוד לא נעשה, וכפי הדרך השנית. ואינו מוכרח, כי אולי באמת מדובר על עתיד, אלא דברי הנביא הם. שהנביא רואה בחזונו, את מה שעם ישראל עתידים וראויים לומר. ולא שהם כבר אומרים כן ברגע אמירת הנבואה.

בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה: (ב) שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהנה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי: (ג) ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן:

פרק א (א) - חזון ישעיה בן אמוץ, אשר חזה - [לשון ראיה הוא, כלומר] זו היא מראית הנבואה של ישעיה, אשר ראה במראה הנבואה - על יהודה וירושלים. ואין זה תחלת הספר, [אם זה היה תחלת הספר, היה פסוק זה מתפרש, כפתיחה, ודברי הסבר לכל הספר] לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד, [אבל זה לא יתכן] כי באמת נבא גם על בבל ועוד [אומות]. אלא שבא לומר, הנבואה ההיא [שלפנינו בפרק א'] היתה על יהודה וירושלים. וכדרך שאמר משא בבל, משא מואב. אבל תחלת הספר הוא [להלן פרק ו א] בשנת מות המלך עוזיהו וכו', ואין מוקדם ומאוחר בסדר [הכתובים]. והדברים מוכיחים כן, שהרי שם נאמר ואשמע וכו' "את מי אשלח" וכו', למדנו שאז היתה תחלת השליחות. **בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה -** בימי ארבעת המלכים האלה נבא, עד שעמד מנשה והרגו [יבמות מט] [ע"פ רש"י]: **(ב) - שמעו שמים -** מה שאני קובל ומתרעם על ישראל. **- והאזיני ארץ** [מדוע שינה, מתחיל שמים בלשון רבים, וארץ] אמר בלשון יחיד. [התשובה] כי סדנא דארעא חד [גוש כל הארצות אחד] היא. משא"כ השמים, כי שבעה רקיעים הם, לפי תכונת הקדמונים [בתחגיגה יב' אמרו חז"ל שבעה רקיעים] [על פי ספרי האזינו א']. **- כי ה' דבר -** לא מאלי אני אומר, כי [אם] דבר ה' בפי, ולזה שמעו אמרי [ע"פ אבן עזרא]. **- בנים גדלתי ורוממתי -** רצה לומר, וזהו דברי [אשר הוא מאמר ה']. ראו נא הטובה שעשיתי לבני בכורי ישראל, אשר גדלתים ורוממתיים על כל האומות הקדמונים [ע"פ רד"ק], **- והם פשעו בי -** הם לא השיבו [לי טובה] כגמולי, כי מרדו בי: **(ג) - ידע שור קנהו -** הלא אף השור [שאין לה דעת כאדם, בכל זאת] יודע [ומכיר בכך שאדונו הוא] בעליו, אשר קנהו. [לפיכך הוא] נשמע אליו. **- וחמור אבוס בעליו -** [אפילו] החמור הזה, עם [למרות] שהוא סכל ביותר [והוא אינו כהשור, ולא נשמע לבעליו למה שאדונו אומר לו לעשות, עד שבעליו נאלץ להכותו כדי שישמע לו], עם כל זה, יודע הוא מקום האבוס של בעליו, והולך שמה להנאתו [כי במה שפדאי לו, הוא מבין טוב מאד]

מועין חיים - מוסר, עיונים

אבל בגמרא (ברכות ט', וכתובות ח') אמרו חכמים, שבני ישראל אמרו כסדום היינו, וכיון שפתחו פה לרוע, פתחו פה לשון, לפיכך התקיים, ונאמר עליהם בנבואה 'קציני סדום'. ומעתה, אם 'כסדום' הוא דברי הנביא, מה שייד שיהיה בכך טענה על ישראל על פתיחת פה לשון.

אלא מכך נראה, שהנביא שמע אותם אומרים כך. ואשר אם כן נמצא, שהנביא מקוין כאן על צרה שכבר אירע לפני כן. אולם יש להביא ראיה לאידך גיסא. נאמר בפרשה (פסוק ז') שהאויב יעשה אותה שממה כמהפכת זרים. מבאר המצודות שאינם חומלים להשאיר את הארץ שלימה לעצמם. והרי נבוכדנצר הוא זה שעשה את הארץ שממה. מה שאין כן סנחריב היה מעונין בישובה, שהרי הושיב שם כותים במקום בני ישראל. סנחריב רק רוקן אותה מבני ישראל, אך לכאורה לא עשהא שממה. נמצא איפוא שמדובר על העתיד, שכן נבוכדנצר החריב את הארץ הרבה אחרי זמן ישעיה.

³ **וחמור אבוס בעליו.** מכאן שמי שאינו מקבל מה שיחייבוהו השכל, ולמרות שיש לו הבנה והוא מתעורר בה [הוא מתעלם ממה ששכלו מעיר אותו]. יצא מתכונת החי המדבר, ויהיו הבהמות מבינות דרך תקנתם יותר ממנו [חובות הלבבות, עבודת אלקים פרק ג'].

(ד) הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יהנה נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור: (ה) על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דני: (ו) מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רפכה בשמן: (ז) ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים

[ע"פ רש"י]: [לעומתם] - **ישראל לא ידע**, [לא ששכחו, ידעו טוב מאד, אבל עשו עצמם כאילו לא ידעו, מפני] שלא אבו לדעת אותי, [ידיעה שלמה, ידיעה של המלך בליווי כל האברים, דהיינו] להיות נשמעני לי [ע"פ רש"י]. - **עמי** - עם [למרות] שהמה עמי, [בכף שתמיד] אני בעזרתם. עם כל זה [הם מצידם] - **לא יתבונן**, [לא רק להבין שאני אדונם, אלא אף לא] לדעת מה טוב להם. כי הלא שומעים הם [שאם יקיימו מצוות ה'] טוב הארץ יאכלו. [ובכל זאת מתעלמים, אם כן] אינם אפילו כחמור הזה המכיר בטובה. [עד כאן נבואה של דבר ה'] [ע"פ רד"ק]: (ד) - **הוי גוי חטא** - הנביא מתאנח וקובל על ישראל [בנבואה שהנביא אומר (גם זה נאמר בכוח נבואי, אלא שזה אופן אחר ושונה מהנבואה הקודמת). ומתאנח] שהיו מאז [בעבר] גוי קדוש, [ועכשיו איך] נהפכו להיות גוי חטא. - **עם כבד עון** - מאז היו עם קדוש, ונהפכו להיות עם כבד עון. - **זרע מרעים** - מאז [בעבר] היו זרע ברך ה', [איך] נהפכו להיות זרע מרעים. - **בנים משחיתים** - מאז היו בני אל חי, [והנה] נהפכו להיות בנים המשחיתים את דרכם. - **עזבו את ה'** - [כלומר את עבודת ה'] [ע"פ אבן עזרא] [יותר מכף] - **נאצו את קדוש ישראל**, [בכף שהם] - **נזרו אחור** - פירשו מהשם, ללכת לאחור. כאדם הממאן לשמוע דברי המדבר אליו. כף כאשר השם מצווה אל עמו, ומתקרב ומושיט ידו אליהם. והם ממאנים לשמוע, ומתרחקים, הרי זה חוצפה רבה [ע"פ רש"י]: (ה) - **על מה תכו** - [כלומר] על העבירה עצמה שלקיתם עליה, על העבירה ההיא בעצמה, - **עוד תוסיפו סרה** - תוסיפו עוד לעשות סרה, רצה לומר, עשייתם שוב העבירה ההיא בתוספות איסור, ואינכם משימים על לב לחשוב הלא בשבילה לקינו. - **כל ראש לחלי וכל לבב דני** - הלא על ידי ההפאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא תקחו מוסר [ע"פ רש"י]: (ו) - **מכף רגל ועד ראש אין בו** - אין בכל אחד [מבני ישראל] - **מתום** - מקום שלם ממכה. - **פצע וחבורה ומכה טריה** - במקום אחד יש פצע, ובמקום אחד חבורה או מכה. - **לא זרו** - לא פזרו עליהם אבק סממנים המרפאים. - **ולא חבשו** - לא נכרו עליהם מטלית כדרך שכורכים על המכות. - **ולא רפכה בשמן** - לא נתרכה המכה בשמן כדרך שמרכיין המכות. רצה לומר הלא צדיין לא נרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז [בעבר], על העבירות שעשייתם, ומדוע חזרתם לעשות שוב. והוא דרך משל לאמר, הלא מאז [בעבר] בא הפורעניות על השרים

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹ **ישראל לא ידע**, **עמי לא התבונן**. אמר רבי יהודה בר סימון ולא היו יודעין? [ודאי ידעו טוב] אלא שדשו בעקב (מדרש רבה ויקרא פכ"ז ח). כלומר, חוסר התבוננות.

אֲכָלִים אֶתָּה וּשְׁמָמָה כְּמַהֲפַכַת זָרִים: (ח) וְנוֹתְרָה בַּת צִיּוֹן כְּסֶכֶה
בְּכֶרֶם כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: (ט) לִוְלִי יִהְיֶה צְבָאוֹת הַחַיִּים
לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעֲט כְּסֹדֶם הֵינּוּ לַעֲמֻדָה דְּמִינוּ:

(י) שְׁמָעוּ דְּבַר יְהוָה קָצִינִי סֹדֶם הֵאֱזִינוּ תוֹכַת אֲלֵהֵינוּ עַם עֲמֻרָה:
(יא) לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שְׁבַעֲתִי עֲלוֹת אֵילִים וְחִלְבִּי

וְעַל יֵתֶר הָעָם, וְעַד יִינִי [הַפּוֹרְעָנוֹת] מִשְׁמֶשֶׁת בְּכֶם, וְלָמָּה תִּחַטָּאוּ שׁוּב: (י) -**אַרְצְכֶם שְׁמָמָה** - לָכֵן תִּהְיֶה
אַרְצְכֶם שְׁמָמָה. -**צָרִיכֶם שְׂרוּפּוֹת אֵשׁ, אֲדַמְתֶּכֶם**. פְּרִי אֲדַמְתֶּכֶם. -**לִנְגִּדְכֶם זָרִים אוֹכְלִים אֶתָּה** -

בְּצִינֵיכֶם תִּרְאוּ וְאֵין לָאֵל יָדְכֶם לַעֲמֹד כְּנִגְדָּה. -**וּשְׁמָמָה כְּמַהֲפַכַת זָרִים** - וְתִהְיֶה שׁוּמָמָה כְּאֶרֶץ אֲשֶׁר
יְבוֹאוּ עָלֶיהָ אוֹיְבִים זָרִים וְרוֹחוֹקִים, כִּי הִמָּה מְהַפְּכִים וּמַחְרִיבִים הַכֹּל, וְעוֹשִׂים שְׁמָמָה עַל כִּי הִמָּה לֹא
יַעֲמֶדוּ בָּהּ. מִה שְׁאֵין כֹּן כְּשֶׁהָאוֹיֵב הוּא מְבִנִי הָאֶרֶץ הַהִיא וְסִמּוּר אֵלֶיהָ [הוּא חֲפֵץ בְּשִׁלְמוֹתָהּ, בְּכַדִּי
שִׁיכּוֹל לִיְהֻנּוֹת מִמֶּנָּה] [ע"פ מִהר"י קֹרָא]: (ח) -**וְנוֹתְרָה בַּת צִיּוֹן כְּסֶכֶה בְּכֶרֶם** - תִּשְׁאָר רִיקָנוּת
מִיּוֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ סוֹכַת הַכֶּרֶם, שֶׁהַשּׁוֹמֵר יוֹשֵׁב בָּהּ, כִּי בָעֵת יִבְצֹר כְּרָמוֹ [וְהוֹצִיאוּ אֶת כָּל הָעֲנָבִים], מִנִּיחַ
סוֹכְתוֹ רִיקָן וְהוֹלֵךְ לוֹ. -**כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה** - הַמִּלּוּנָה הַעֲשׂוּיָה בְּשִׂדָּה קְשׁוּאִין, כִּי
מִשְׁתַּלְקֵט מִנִּיחָה רִיקָן וְהוֹלֵךְ לוֹ (זֶה שֶׁבְּכֶרֶם קְרוּי סוֹכָה, כִּי הַשּׁוֹמֵר יוֹשֵׁב בָּהּ בַּיּוֹם וּמִשְׁמָרָה מִפְּנֵי
הָעוֹפּוֹת, וּבַלַּיְלָה מִפְּנֵי הַגְּנָבִים. אֲבָל הַקְּשׁוּאִים קָשִׁים הֵם לְמַאֲכָל הָעוֹפּוֹת וְאֵינוּ שׁוֹמְרִים אֲלָא מִפְּנֵי
הַגְּנָבִים, וּבַלַּיְלָה. וְלָכֵן נִקְרָאת מִלּוּנָה הַעֲשׂוּיָה לְלִינָה). -**כְּעִיר נְצוּרָה** - כְּמוֹ הָעִיר אֲשֶׁר הָאוֹיְבִים צָרִים
עָלֶיהָ, הָעוֹשִׂים הַסּוֹכּוֹת לַעֲצָמָם לְהַסְתֵּת בָּהֶם, וּכְשֶׁמִּסְתַּלְקִין מֵעָלֶיהָ נִשְׁאָרִים הַסּוֹכּוֹת רִיקָן [ע"פ
רש"י]: (ט) -**לִוְלִי ה' צְבָאוֹת הַחַיִּים לָנוּ שְׂרִיד** - אִם לֹא הִיָּה הַמָּקוֹם מִשְׁאִיר לָנוּ בְּחֶסֶדוֹ שְׂאֲרִית, -
כְּמַעֲט - כְּחֶשְׁבוֹן הַמַּעֲט [רְצוֹנוֹ לֹמַר, שֶׁהַכּוֹנֵה כָּאֵן מַעֲט בְּכִמּוֹת. אִילוּלָא זֹאת]. -**כְּסֹדֶם הֵינּוּ, לַעֲמֻדָה**
דְּמִינוּ - רְאוּיָם לְהִיּוֹת כְּסֹדֶם וְעֲמֻדָה מְבִלִּי שְׂאֲרִית מִה [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק א י-יז):

אֲמֵנָם מְרַבִּים כְּקִרְבָּנוֹת [מְדוּבָר בְּבִנֵי יְהוּדָה שֶׁהֵיוּ סְמוּכִים לְמִקְדָּשׁ] וּבִתְפִּילָה, בְּכָל זֹאת אֵינָם רְצוּיִים
לְפָנָיו, כִּיֵּן שֶׁרָעִים הֵם בְּבִין אָדָם לְחִבְרֹו. וּמִפְּנֵי שֶׁמְדַבֵּר נִגֵּד חֲטָאֵי אָדָם לְחִבְרֹו, לְפִיכָף דִּימָה
אוֹתָם לְסֹדֶם, כִּי הַחֲטָא הַמְּפֹרָסֶם שֶׁל סֹדֶם הִיָּה בְּבִין אָדָם לְחִבְרֹו, וְכֵן סוּיָם הַנְּבוּאָה הוּא בְּעִנְיָן
בֵּין אָדָם לְחִבְרֹו, כִּפִּי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ 'דְּמִים מִלְּאוֹ', 'דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט', 'שְׁפֹטוּ יְתוֹם'.

בְּפִסּוּקִים אֵלּוּ שֶׁהִבֵּאנוּ בְּשׁוּרָה הַקּוֹדֶמֶת, מִתְבָּאָר, שֶׁעִיקָר הַטַּעֲנָה הִיָּתָה עַל הַדִּינִיָּים. וּבְאֻמָּת
נְבוּאוֹת הַבָּאוֹת שֶׁבְּפֶרֶק זֶה, וְכֵן בְּפֶרֶק ג', נִבְאָ עוֹד בְּעִנְיָן הַדִּינִיָּים.

מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי: (יב) כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי: (יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה: (יד) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא: (טו) ובפרשכם פפיקם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו: (טז) רחצו הזפו הסירו רע

(י) -שמעו דבר ה' קציני סדום¹ - שרים הדומים לשרי סדום [ע"פ רד"ק]. -האזינו תורת אלוקינו עם צמחה: (יא) -למה לי רב זבחיכם² יאמר ה' - הלא כל עצם הזבח בא להתודות עם הבאתו, ואתם הואיל ואינכם שבים למה לי הזבח. -שבצתי עלות אלים וחלב מריאים - רצה לומר, אני קץ בהם, כאדם השבע, שהוא קץ בדבר שהוא שבע ממנו. -ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי הואיל ואינכם שבים [ע"פ רד"ק]: (יב) -כי תבאו לראות פני - כאשר תבואו לראות לפני ברגל, אז אומר לכם -מי בקש זאת מידכם רמס חצרי - לדרוך ולרמס בחצרי: (יג) -לא תוסיפו הביא מנחת שוא - כי הואיל ואיננה לי לרצון, היא מנחת שוא. כי אין בה תועלת. -קטרת תועבה היא לי - כי הקטרת הקומץ [אין מדובר כאן על הקטורת, אלא בקרבן מנחה, שמשפט הקרבן הוא, הקטרת חלק ממנו הנקרא קומץ] היא תועבה לפני. -חדש ושבת - בין בראש חודש, בין בשבת, בין בימי המועד [גם החגים נקראו בפסוק, בשם שבתון מקרא קודש [הגר"א]] -קרא מקרא - אשר תקראו מקרא קודש, ואתם נעצרים [מתקבצים] לפני בהבאת קרבנות, -לא אוכל און ועצרה - הנה לא אוכל לסבול האון [הרוע] שבלבכם, עם העצרה שאתם נעצרים לפני, כי אין שני אלו [האון והעצרה] ראויים להתאחד [ע"פ רש"י]: (יד) -זבחי [אלשיך]. -חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי, היו עלי לטרח - למשא כבד המטריח [הטריחה שיש בקרבנות הוא, כי רבים הם הקרבנות שאתם צריכים לכפר בעד חטאתיכם, יותר מחובת המועדים, עד שנלאיתי לכפר [אלשיך]]. -נלאיתי נשא - עד שאני עיף לשאת את המשא. ואמר בלשון הנופל באדם להשמיע האון כפי שהורגלה [שהרי לא קיים

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹ קציני סדום: כתב הרמ"א (בשולחן ערוך יורה דעה שעו"ס י"ב) לא יאמר אדם [כשבא עליו איזה צרה] לא נפרעתי כפי מעשי (כלומר, מגיע לי יותר), או כיוצא בדברים אלו, שאל יפתח פיו לשטן.

מקור דברי הרמ"א, הוא מגמרא ברכות (יט' א') בשם התנא רבי יוסי, שאמר, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. האמורא רב יוסף מביא מקור לכך, את הפסוק שבפרשה זו, שאמרו בני ישראל 'כמעט כסדום היינו', מה השיב להם הנביא, 'שמעו דבר ה' קציני סדום', כלומר לא רק כמעט, אלא שווים ממש לסדום.

בספר חרדים (פרק מ' מצווה כא) מנה את דין זה, כמצוה בין המצוות שחיובו מדברי קבלה [כתבי הקודש, הני"ך, נקראים בגמרא, בשם דברי קבלה].

המהרש"א מבאר את הענין הזה, שהוא משום ברית כרותה לשפתים, כלומר שפתי האדם יכולים לפעול.

² למה לי רב זבחיכם. גם כי תרבו תמלה. מכאן שהתפלה גדולה מן הקרבנות (תנחומא וירא א, ברכות לב).

³ און ועצרה, מהו און, מהו חטא זה. רש"י מפרש, און זה עבודה זרה. וכן נמצא בחז"ל (מדרש רבה איכה פתיחתא כ"א) שפרשה זו כוללת ע"ז.

יש קצת קושי בדבר, הלא כל פרשה זו, מתחילתה ועד סופה עוסקת על עניני בין אדם לחבירו, מה ענין עבודה זרה לכאן. עיין.

מַעֲלֵלֵיכֶם מִנְּגִיד עֵינֵי חֲדָלוּ הֲרַע: (יז) לְמַדּוּ הֵיטֵב דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרוֹ חֲמוּץ שְׁפָטוֹ יְתוֹם רִיבּוֹ אֶלְמָנָה:

(יח) לָכוּ נָא וְנִנְכְּחָה יֹאמֶר יְהוָה אִם יִהְיוּ חֲטָאִיכֶם כְּשָׁנִים כְּשָׁלֹג יִלְבִּינוּ אִם יֵאָדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצֶמֶר יִהְיוּ: (יט) אִם תֵּאָבּוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ: (כ) וְאִם תִּמְאָנוּ וּמְרִיתֶם חֲרֵב תֹּאכְלוּ כִּי פִי יְהוָה

עֵיפוֹת בַּה'[: (טו) -וּבִפְרָשְׁכֶם כְּפִיכֶם- בַּעַת הַתַּפְּלָה [ע"פ רד"ק]. -אֲעֵלִים עֵינֵי מִכֶּם-. גַּם כִּי תִרְבּוּ תַפְּלָה אֵינִי שׁוֹמֵעַ- לִפִּי ש' -יְדִיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ- מְלֵאִים מִשְׁפִּיכַת דָּם [ע"פ רש"י]: (טז) -רַחֲצוּ הַנּוֹפִי "הַסִּירוּ- [את] כְּתָמוֹת הָעוֹן [שהוא עוֹשֶׂה כְּתָם בְּנִשְׁמָה] בְּתִשׁוּבָה. -הַסִּירוּ רַע מִעֲלֵיכֶם, מִנְּגִיד עֵינֵי- לִפִּי שְׂרׁוּעַ מַעֲלֵלֵי גִבּוֹר עֹמְדִים מִלֵּה' לְקַטְרֵג עָלָיו, לָזֶה אָמַר עָשׂוֹ תִשׁוּבָה, וּבִזְזָה תִסִּירֶם מִנְּגִיד עֵינֵי. -חֲדָלוּ הֲרַע- מִלֵּהֲרַע: (יז) -לְמַדּוּ הֵיטֵב- לְהֵטִיב מַעֲשֵׂיכֶם [ע"פ כל המפרשים] [או קורא לְדִינֵיכֶם לְלִמּוּד הֵיטֵב אֶת תּוֹרַת הַמִּשְׁפָּט [ע"פ תרגום]]. -דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט- חֲקֹרוּ הַמִּשְׁפָּט לְדַעַת הַדִּין עִם מִי, - אֲשֶׁרוֹ חֲמוּץ- וְתִהְיוּ מִיִּשְׂרָאֵל אֶת הָעֶשְׂקָה. -שְׁפָטוּ יְתוֹם רִיבּוֹ אֶלְמָנָה^ט. וְשְׁפָטוּ מִשְׁפַּט הַיְתוֹם, וְרִיבּוֹ רִיב הָאֶלְמָנָה כִּי הִמָּה הַנֶּעֱשָׂקִים עַל פִּי רוֹב [כְּלוֹמֵר, לֹא רַק אוֹתָם, אֲלָא אֶת כָּל הָעֹשִׂיָקִים] [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק א יח-כ):

פֶּרֶשֶׁה עַל הַתּוֹעֲלוֹת שֶׁבְּתִשׁוּבָה, וְאֵלּוּ הֵם: כְּשָׁלֹג וְכֶצֶמֶר יִהְיוּ - הִיא הַתּוֹעֲלוֹת לְנִפְשׁ. טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ - הִיא הַתּוֹעֲלוֹת לְגוֹף.

(יח) -לָכוּ נָא וְנִנְכְּחָה- נִבְרָר הַדְּבָרִים לְדַעַת מִי סָרַח עַל מִי. -יֹאמֶר ה'. אִם יִהְיוּ- רוּצָה לִוְמֵר, וְכִשְׁמֵר תּוֹדוֹ שֶׁהָדִין עֲמָדִי, וְתִשְׁבּוּ אֵלַי. אִזּוֹ אִם יִהְיוּ -חֲטָאִיכֶם כְּשָׁנִים כְּשָׁלֹג יִלְבִּינוּ, אִם יֵאָדִימוּ

מִעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^ח רַחֲצוּ הַנּוֹפִי. מִכָּאן יֵשׁ לְלִמּוּד, שְׁשׁוֹרֵשִׁי הַמַּעֲשִׂים הַנַּעֲשִׂים לְשֵׁם הַשֵּׁם, צָרִיכִים לְהִיּוֹת מִיּוֹסְדִים עַל טְהֻרַת לֵב, וְיוֹדֵי הַמַּצְפּוֹן. וְאִם יֵאָרֶע עַל הַכּוֹוֹנָה הַפֶּסֶד, לֹא יִהְיוּ הַמַּעֲשִׂים מְקוּבָּלִים, אֲפִילוֹ אִם יִרְבּוּ וְיִתְמַדּוּ (עַל פִּי הַקְדַּמַּת חוֹבֹת הַחֲבִיבוֹת).

^ט שְׁפָטוּ יְתוֹם רִיבּוֹ אֶלְמָנָה. מִכָּאן לִוְמִידִים, הִלְכָה לְמַעֲשֵׂה: דִּין תּוֹרָה שֶׁל יְתוֹם קוֹדֵם לְדִין אֶלְמָנָה, לַעֲנִין קְדִימָה בְּבֵית הַדִּין (חוֹשֵׁן מִשְׁפָּט סִימָן טו).

^י וְנִנְכְּחָה. בַּעַל הַמַּצְדּוֹת, מִפְּרָשׁ אֶת תִּיבָה זוֹ, עַל פִּי רִשְׁיִי וְרִדְ"ק, שֶׁהוּא מַלְשׁוֹן וְיִכּוּחַ. כְּלוֹמֵר, נִתּוּכַח יִחַד, לְבַר מִי הַצּוֹדֵק.

הַרְבֵּה אֲבָרְבִּנָּא לְזֵל תִּמְהָ בִּזְהָ, הִלָּא אֵין מוֹזְכֵּר אַחֲרֵי זֶה כָּל יוֹכּוּחַ, כִּי אִם הַהִיפֵךְ - סִלִּיחָה וּמַחִילָה (רָאָה בַּמַּצְדּוֹת). יִשְׁנֵם עוֹד שְׁלוּשָׁה פִּירוּשִׁים עַל תִּיבַת וְנִנְכְּחָה. א' יִתְרָאוֹ בַּעֲצֻמְכֶם כִּמְהָ תוֹעֵלֶת רַבָּה לְנַפְשְׁכֶם, יֵשׁ בְּתִשְׁבּוּבָה (הַגְרָ"א). ב' בּוֹאָ וְיִקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹכַחָה, וְשׁוּבוּ (בָּבֶל עוֹרָא אֲבָרְבִּנָּא). ג' תְּבוֹאָו וְיִתְוַכְּחוּ לִי שְׁחֻזְתֶּם בְּתִשְׁבּוּבָה, (כְּלוֹמֵר תִּסְפְּרוּ לִי בַּתַּפְּלָה) וְתִדְרָשׁוּ אֶת הַכִּפְרָה שֶׁבְּחִטְחִתִּי, וְאִקְוִים (רִשְׁיִי בִּפְיֹרֶשׁ ב', וְתִרְגּוּם). בְּשְׁלוֹשַׁת דְּרָכִים אֵלּוּ מִיּוֹשֵׁב הֵיטֵיב הַעֲנִין, הַשִּׁיכּוֹת לְסוֹף הַפֶּסֶק, וְגַם הַשִּׁיכּוֹת עִם כָּל הַפְּרָשָׁה, כִּי הִלָּא כָּל הַנּוּשָׁא הוּא קְרִיאָה לְתִשְׁבּוּבָה.

אֲבָל לִפִּי דְרָכִים אֲלֵה, קִשָּׁה הַלְשׁוֹן וְנִינְכְּחָה, הִיָּה לוֹ לִוְמֵר וְיִתְוַכְּחוּ. וְנִינְכְּחָה, מִשְׁמַעוֹ לְכַאוֹרָה (גּוֹף רָאשׁוֹן עִם גּוֹף שֵׁנִי) כְּהַמַּצְדּוֹת, וְיִכּוּחַ יִחַד עִם ה'.

אֲמֵנָם הָאֵבֶן עוֹרָא מִיֵּשֶׁב טַעְנָה זוֹ, וּמִפְּרָשׁ כֶּךָ. אֵלַי, [הַנְּבִיא] וְלִכֶּם, יִשְׂרָאֵל, אֲמַר ה', לְקַבֵּל תּוֹכַחָה.

דבר:

(כא) איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים: (כב) כספך היה לסיגים סבאך מהול במים: (כג) שרנך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדה שלמנים יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם:

כתולע כצמר יהיו- אדומים כשני תולעת, יולבנו כשלג^א. רצה לומר אכפר על חטאתכם (דימה את העון לכתם אדם שהוא צבע חזק ונראה למרחוק, ולא יוסר מהר בכבוס) [על פי רד"ק]: (יט) -אם תאבו ושמצתם- להיות מוכנעים לי, ושמצתם בקולי- טוב הארץ תאכלו- אז תאכלו ממיטב הארץ: (כ) -ואם תמצאו ומריתם- אם תהיו ממאנים לשמוע אמרי ותמרו פי. -חרב תאכלו- לא תהיו אוכלים אלא אוכלים לחרב. -פי פי הי דבר- ובדוד לקיים מאמרו [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק א כא-כג):

מקונן על ירושלים, על רוע דייניה, לעומת שבועבר היתה מלאה משפט, במסירות רבה, כמו שנאמר צדק ילין בה. שמלינין את הדיו לילה, בכדי שיהיו יותר בטוחים בו (תנחומא שופטים ח)

(כא) -איכה היתה לזונה, קריה נאמנה- מתאונן לומר איך ירושלים עיר אמונה, נהפכה להיות משקרת בה זונה המשקרת בבזילה. -מלאתי משפט צדק ילין בה- מעולם היתה מלאה משפט, והצדק התמיד בה. -ועתה מרצחים- נהפכו אנשיה להיות מרצחים [ע"פ רד"ק]: (כב) -כספך היה לסיגים- הכסף שאתה נותן לזולת הוא סיגים ואתה מרמה ומאנה אותו. -סבאך מהול במים- אתם מוכרים יין ומשקים, בחזקת דברים חשובים, ואתם מערבים בו מים [ע"פ רש"י]: (כג) -שרנך סוררים, וחברי גנבים- סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים. -כלו- כל העם. -אוהב שחד,

ורודה שלמנים- [דיינים שהיה להם איזה שהם מריבות אם אי מ'] האחד אומר לחבירו, הצדיקני היום בדיני, ולמחר אצדיקך בדינה. -יתום לא ישפטו, וריב אלמנה לא יבוא אליהם- בראותה [האלמנה] שאף היתום לא הועיל, עם כי [למרות] שהוא איש, [אומרת האלמנה לעצמה], מפל שכן שהיא [לא אהיה נשמעת, כי אשה אני] ותחדל לבוא [ע"פ רש"י]:

הקדמה לפרשה (פרק א כד-לא):

מעין חיים - מוסר, עיונים

^א לכו נא ונוכח יאמר ה'. אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבנו. חז"ל אומרים, אם בשעה שהם חוטאים כך הוא מחבנם [הרי פסוק זה בא במצאע פרק של תוכחת ה'], כשהם עושין רצונו על אחת כמה וכמה (מדרש רבה במדבר פ"ב טו).

(כד) לכן נאם האדון יהוה צבאות אביר ישראל הוי אֲנִיחָם מִצָּרֵי וְאֲנִקְמָה מֵאוֹיְבָיו: (כה) וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרֹף כְּפָר סִיגֶיךָ וְאֶסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ: (כו) וְאָשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבִרְאשֹׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבִתְחִלָּה אַחֲרֵי

אֲבִיר יִשְׂרָאֵל. הקב"ה תקיף מן הדיינים (תנחומא שופטים א. לפי מדרש זה, הרי הפסוק 'והוא ינקם מאויביו' מדובר בדייני ישראל העושים את הדלים. ופלא נורא הוא, שקרא להם בלשון כזה). כלומר, פרשה הזו היא המשך אל הקודמות כשם שהן שעסקו ברוע הדיינים, גם כאן עוסק בדיינים ובמשפט. ובסיום הפרשה הוא על עבודה זרה. 'ועוזבי ה' יכלו', 'כי יבושו מאלים' ומהגנות, אשר תמדתם. האילים הם עבודה זרה. 'ובערה ואין מכבה' זה עונשם לעתיד (שהרי כזאת נאמר בסוף הספר, ובסוף מלאכי על העתיד לבא).

נשאלת השאלה, פרשה זו כולה מדברת על דיינים. מה הקשר ביניהם אל עובדי ע"ז, ועונשם לעתיד.

התשובה. (מיוסד על דברי חז"ל המובאים בהערה), שאחרי שדיבר על הדיינים הרעים, הסמיך להם במעלת הדיינים הצדיקים. 'ואשיבה שופטיך כבראשונה'.

ואת משפט הדיינים הצדיקים, הסמיך אל שבר החוטאים. ללמדנו, שאותם השופטים, והיועצים (שהם גדולי ישראל) הכשרים, יש להם תפקיד לעתיד לבא, כי הם ישפטו את החוטאים. ולפיכך שבר החוטאים, יבא יחדיו עם המשפט והצדקה. כי יבשו החוטאים במה שיראו, להיכן הם הגיעו עם הע"ז שלהם, וצם החסרון הנוסף שלהם, היינו גזילתם. ולהיכן הגיעו הדיינים והצדיקים.

(כד) לכן נאום האדון שהכל שלו ובידו מאין מוחה. -ה' צבאות אביר ישראל, הוי אֲנִיחָם מִצָּרֵי- במה שאשלים כגמול אֲנִיחָם על הכעס שהכעסוני. -וְאֲנִקְמָה מֵאוֹיְבָיו: (כה) -ואשיבה ידי עליך- להכותך מכה אחר מכה. -וְאֶצְרֹף כְּפָר סִיגֶיךָ- אָסִיר מִמֶּךָ הַסִּיג כְּמוֹ שֶׁמְסִירִים כְּתָמִי הַכָּגֵד עַל יָדִי הַבּוֹרִית. וְרָצָה לּוֹמֵר, אֲכַלָּה מִמֶּךָ הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִּים. -וְאֶסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ: (כו) -וְאָשִׁיבָה שׁוֹפְטֶיךָ כְּבִרְאשֹׁנָה, וְיַעֲצִיךָ כְּבִתְחִלָּה- אַעֲמִיד עָלֶיךָ שׁוֹפְטִים כְּשֵׁרִים וְצַדִּיקִים² כְּמוֹ שֶׁהָיָה מֵאֶז.

מעין חיים – מוסר, עיונים

² ואשיבה שופטיך. חז"ל בגמרא (מגילה יז) בבואם להסביר את סדר ברכות שמונה עשרה. תקע בשופר. השיבה שופטנו. וברכת המינים. אמרו שהוא לפי הסדר שיהיה בעתיד לבא. שבתחילה יהיה קיבוץ גלויות, ואח"כ ייעשה דין ברשעים. שנאמר ואשיבה ידי עליך, ואצרוף כבור סגיך, וכתוב ואשיבה שופטיך כבראשונה. וכיון שנעשה 'דין' ברשעים, כלו הפושעים והזדים. פירש רש"י. שאינם מאמינים בדת משה.

דברי חגמי בלתי מובנים לכאורה, א' מה השייכות בין ברכת אשיבה שופטיך כבראשונה, לעונש והדין ברשעים. עוד צריך ביאור מדוע רשעים קודמים לפושעים, והאם ב' דברים הם.

אלא שלפני כן נתבונן מה בכלל תיקון חכמים את ברכת השיבה שופטנו, כנגד דין ברשעים. והלא בברכה זו אין מוזכר עונש כלל, מוזכר בה רק דיני ישראל! אלא מבואר שהדיינים בבי"ד של מעלה, הם שופטי ישראל הדיינים הצדיקים, הם דנים את הרשעים. ומה שאמרו דין ברשעים, אין הכוונה עונש, אלא 'דין' לברר מה דינו, וכולל את כל מיני החוטאים. וכן מוכח בעצם הברכה, שעל כך מסיימים ומתפללים 'וצדקנו במשפט' היינו שזוכה בדין הזה העתיד. וברכת המינים שאחריה בשמונה עשרה, הוא כנגד העונש לפושעים ולכופרים.

כַּן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּנָה: (כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בַּצֶּדֶקָה: (כח) וְשֹׁכֵר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יַחֲדוּ וְעֹזְבֵי יְהוָה יָכְלוּ: (כט) כִּי יִבְשׁוּ מַאֲלִילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתָּם וְתַחֲפְרוּ מֵהַגָּנוֹת אֲשֶׁר בַּחֲרָתָם: (ל) כִּי תִהְיֶה כְּאֵלֶּה נִבְלָת עֲלֶיהָ וּכְגִנָּה אֲשֶׁר מִים אֵין לָהּ: (לא) וְהָיָה הַחֶסֶן לְנִעְרָת וּפְעֻלּוֹ לְנִיצוּץ וּבִעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחֲדוּ וְאֵין מְכַבֶּה:

–אֲחֵרֵי כֵן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּנָה: (כז) –צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה– עַל יְדֵי הַמִּשְׁפָּט שִׁיעֲשֶׂה בָּהּ, תִּהְיֶה פְדוּיָהּ. [כְּלוּמֶר הַזִּכּוֹת שֶׁיְהִי כְּתִשְׁלוֹם לְפִדְיוֹן הָאָרֶץ, הוּא דִּינְיוֹתָ״ל לְפִי הַתּוֹרָה, וּכְהוֹגֵן] [ע״פ רד״ק]. –וְשִׁבְיָהּ בַּצֶּדֶקָה– הַהִשְׁבָּה מִן הַגּוֹלָה, תִּהְיֶה עַל יְדֵי הַצֶּדֶקָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ [ע״פ הַרד״ק]: (כח) –וְשֹׁכֵר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים– הַפּוֹשְׁעִים וְהַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם יִשְׁכְּרוּ –יַחֲדוּ– זֶה כְּזֶה אִישׁ לֹא נִעְדֵּר. – וְעֹזְבֵי ה' יָכְלוּ– בְּלִי שְׂאֲרִית״: (כט) –כִּי יִבְשׁוּ מַאֲלִילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתָּם– עֹזְבֵי ה' [הָאֻמִּירִים מְקוֹדָם] יִבְשׁוּ אַז, מִמָּה שֶׁחֲמַדּוּ אֶת הָאֵלִילִים לְהַעֲמִיד עֲבוֹדָת כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת בְּצִילָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר תַּחַת אֱלוֹן וּלְבִנָּה וְאֶלֶּה, כִּי טוֹב צִילָהּ (הוֹשֵׁעַ ד). –וְתַחֲפְרוּ מֵהַגָּנוֹת אֲשֶׁר בַּחֲרָתָם– מִמָּה שֶׁבָּחְרוּ הַגָּנוֹת לְהַעֲמִיד בָּהֶם עֲבוֹדָת כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְטַהֲרִים אֶל הַגָּנוֹת (לִקְמֹן סו): (ל) –כִּי תִהְיֶה כְּאֵלֶּה נִבְלָת עֲלֶיהָ– בַּעֲבוּר שֶׁבַחֲרָתָם בְּאֵלֶּה, תִּהְיֶה דוֹמִים לָהֶם בְּדַבַּר הַעֲנוּשׁ, כִּי תִהְיֶה כְּמוֹשִׁים מִבְּלִי לְחִלּוּחִית טוֹכָה כְּעֵלֵי אֵילָן הָאֵלֶּה הַכְּמוֹשִׁים בְּיוֹתֵר. –וּכְגִנָּה אֲשֶׁר מִים אֵין לָהּ– לְהַשְׁקוּתָהּ וּלְהַרְרוֹת צְמָאוֹנָה [גִּינָה טְעוּנָה הַשְׁקָאָה תְּדִיר (מוֹעֵד קֹטָן ו')]: (לא) –וְהָיָה הַחֶסֶן– הַפֶּסֶל הַעֲשׂוֹי מִצֶּץ חֹזֶק כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עֵץ לֹא יִקָּבֵר יִבְחַר (לִקְמֹן מ). – לְנִעְרָת– שֶׁהוּא דָּבָר חֲלָשׁ וְקָל לְהִשְׁרָף. –וּפְעֻלּוֹ לְנִיצוּץ– הַחֶרֶשׁ [הוּא הָאוּמָן] הַעֲוֹשֶׂה הַפֶּסֶל, הִיָּה דוֹמָה לְנִיצוּץ אֵשׁ. –וּבִעֲרוּ שְׁנֵיהֶם– הַפֶּסֶל וְהַחֶרֶשׁ. – יַחֲדוּ, וְאֵין מְכַבֶּה– לֹא יִמָּצֵא מִי מְכַבֶּה, וְאֵין בְּיַד הַפֶּסֶל לְעוֹזֵר וְאֵין לֹא לְעֻצְמוֹ:

מוֹעִין חַיִּים – מוֹסֵר, עֵינּוּנִים

בַּמִּדְרָשׁ מְפֹרָשׁ כֵּן שְׂדֵינִי יִשְׂרָאֵל הֵם יְדוּנוּ אֶת הַרְשָׁעִים (שְׁמוֹת רַבָּה ה יב, תַּנְחוּמָא שְׁמוֹת כט, שֵׁם קְדוּשִׁים א).

⁹ **בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בַּצֶּדֶקָה.** בַּהֲמִשְׁךְ סֵפֶר יִשְׁעִיָּה, מְבוֹאֵר כִּמְה פְעָמִים שֶׁזִּכּוֹת הַמִּשְׁפָּט וְהַצֶּדֶק נִגְאָל. רָאָה בִּפְרָק נו. וְשֵׁם הַבְּאוֹן דְּבָרֵי חוֹז״ל שְׁמוּכִים שֶׁהוּא כְּפִשּׁוֹטוֹ עַל מִשְׁפָּט (דִּינְיוֹת) וְצִדְקָה מִמֶּנּוּ. וְלִכְאוּרָה זֶהוּ אֵל כְּהַמְלִיכִים שֶׁמִּפְרֹשׁ בְּכָל הַסֵּפֶר שֶׁמִּשְׁפָּט הוּא מִצְוֹת שִׁבְיָן אִדָּם לַחֲבִירוֹ, וְצִדְקָה הוּא כָּל מִצְוֹת שִׁבְיָן אִדָּם לַמִּקּוֹם. גַּם בִּפְרָק ו' טַעַן הַנְּבִיא עַל יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי מִשְׁפָּט וְצִדְקָה.

אִמֹר הַקִּבְיָה אִם עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁפָּט וְצִדְקָה מִיֵּד נִגְאָלִין. וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂאֵנִי פּוֹרַע מְשׁוֹנְאִיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה. מִזֶּה כְּתִיב אַחֲרָיו (שֵׁם כח) וְשֹׁכֵר פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים וְגו' (מִדְרַשׁ שׁוּחַר טוֹב קִיט עֲשִׂיתִי).

בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה. מִכָּאן לְמַדּוֹ שֶׁעֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם לָשׁוּב עַל יְדֵי מִשְׁפָּט [בְּזִכּוֹת הַמִּשְׁפָּט]. אֲבָל פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא יִצְוִין, שֶׁלֹּא חֲטָאָה, 'בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה' כְּלוּמֶר דִּין הוּא שֶׁתִּפְדֶּה כִּיּוֹן שֶׁלֹּא חֲטָאָה. אֲבָל 'שִׁבְיָה' שֶׁחֲטָאָה, צָרִיכִין צִדְקָה אִי אֲפֶשֶׁר שִׁפְדוּ **בְּמִידַת הַדִּין**, אֵלָּא בַּצֶּדֶק שֶׁהִיא מִדַּת הַרְחָמִים (רַבִּינוּ בַּחֲיִי בִּסְפָרוֹ כִּד הַקְּמַח אוֹת דִּינִים).

עוֹד אִמְרוּ חֲכָמִים. אִמֹר הַקִּבְיָה לְיִשְׂרָאֵל אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַדִּין, וְאֵין אֲתֶם מוֹדֵקִין לִפְנֵי הָאוֹמוֹת, אֲבָנָה לָכֶם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְיִשְׁבוּ בָּהּ סִנְהֶדְרִין. שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיָּה א) וְאִשְׁבִּיחַ שׁוֹפֵטִיד כְּבִרְאשׁוֹנָה וְגו', וְכָתִיב (שֵׁם) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה (תַּנְחוּמָא מִשְׁפָּטִים ג). וּבְמִקּוֹם אַחֵר (מִדְרַשׁ רַבָּה שְׁמוֹת א' כג') הוֹסִיפוּ, וְאִם אֵין אֲתֶם מוֹקִימִים דִּינֵי מִמּוֹנוֹת הַקִּבְיָה נוֹטֵל מִכֶּם אֶת הַתּוֹרָה. צָרִיד לַחֲבִין אֶת דְּבָרֵי הַמִּדְרַשׁ הָאֵמֹר, 'בֵּית הַמִּקְדָּשׁ' מִנֵּן, הֵיכָן הוּא מוֹזְכָּר בַּפֶּרֶשָׁה, וְנִרְאָה שֶׁהַכּוֹנֵה לִשְׁנֵי פְּרִשְׁוֹת הַסְּמוּכוֹת. יוֹנְהָרֹו אֵלֵינוּ הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. 'בֵּית יַעֲקֹב לָכוּ וְנִלְכְּה', אֵלּוּ סִנְהֶדְרִין, כְּדִבְרֵי ר' יוֹחָנָן (שְׁמוֹת רַבָּה כח ב).

¹⁰ **עֹזְבֵי ה' יָכְלוּ.** כָּתֵב רַבִּינוּ יוֹנָה ז״ל: הַמִּשְׁכִּיל אֶת הַמּוֹרְדִים וְהַחֲטָאִים לְכָלִי נִשְׁכַּר, שִׁישׁ בּו שְׂאֲרִית (אֵינוֹ כֹּלֵה). אִךְ עוֹזְבֵי ה' יָכְלוּ, שְׂאֵין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא (אִם לֹא שֶׁבּוּ). עוֹזְבֵי ה' הֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁלֹּא רָק שְׂאִינֶם מִתְּחַרְטִים עַל עֲבִירוֹתֵיהֶם, אֵלָּא הֵם גַּם מִחֲלָלִים אֶת נַפְשָׁם בְּמֵלֶאכֶת תְּאוֹתָם בְּאִסּוּר, וְהֵם הַמְּכַעֲסִים וְהַמִּנְאַצִּים (שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה ג קע).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

פרק ב (א) הדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יִשְׁעִיָּהוּ בֶּן אָמוֹץ עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָּיִם :
 (ב) וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית יְהוָה בְּרֹאשׁ הָהָרִים
 וְנִשְׂא מִגְבָּעוֹת וְנִהְרֹו אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם : (ג) וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ
 לָכֵן וְנִעְלָה אֵל הָר יְהוָה אֵל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּהְיוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה
 בְּאַרְחֵתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבָר יְהוָה מִירוּשָׁלָּיִם : (ד) וְשִׁפְט בֵּין
 הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חֲרֻבוֹתֵם לְאֹתִים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם

עֲנִין הַפָּרָשָׁה (פרק ב א-ד):

נִהְרֹו אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִים, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (גמרא ב"ב ד).

בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הַיֵּכָל, לְשֹׁכֵת הַגּוֹזֵת שְׁמוֹ, שָׁם יֵשְׁבוּ ב"ד הַגְּדוֹל, וּמִשָּׁם יוֹצֵאת הוֹרָאָה לְכָל
 יִשְׂרָאֵל. כָּל מַחְלוקֶת שֶׁהָיְתָה בֵּין חֻמֵּי יִשְׂרָאֵל הוּבָאָה לָשָׁם וְהוֹכְרָעָה עַל פִּי רוֹב חֲבָרֵי הַסֵּנְהֶדְרִין.

הַתּוֹרָה (פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים) אוֹסֶרֶת לְהוֹרוֹת שְׁלָא כְּבֵית דִּין זֶה, וְעָלָיו נֶאֱמַר כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְכָל
 דְּבָרֵי הַפָּרָשָׁה.¹⁰

דַּע שֶׁגַּם מִיכָּה נִתְּנָבָא בְּבוֹאָה זוֹ (מִיכָה פֶּרֶק ד').

(פרק ב א) -הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יִשְׁעִיָּהוּ בֶּן אָמוֹץ עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָּיִם: (ב) -וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים-
 בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ. -נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית ה' -[יְהוָה בְּנוֹי וּמוֹשְׁלֵם] הָרָה שֶׁיִּצְמֹד עָלָיו בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

-בְּרֹאשׁ הָהָרִים- בְּהָר הַחֲשׁוּב וְהָרֹאשׁ שֶׁבְּכָל הָהָרִים. -וְנִשְׂא- יִנִּשֵּׂא בְּמַעְלָה וְחֲשִׁיבוֹת. -מִגְבָּעוֹת,
 וְנִהְרֹו אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִים- [ע"פ רד"ק]: (ג) -וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים- עַם לְעָם. -וְאָמְרוּ- אֵלָיו לְאֵלֵינוּ.¹¹ -לָכֵן
 וְנִעְלָה אֵל הָר ה' אֵל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. וַיִּהְיוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְחֵתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה- כִּי הַתּוֹרָה הָאֱמִיתִית הִיא הַיּוֹצֵאת מִצִּיּוֹן, וְאֵין זוּלָתָהּ

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹוֹם

¹⁰ פֶּרֶשֶׁת וְנִהְרֹו אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם. הַמַּצּוּדוֹת מִפְּרָשׁ אֵת פֶּרֶשׁה זוֹ עַל הַמִּשְׁחָה. הָרָב אַבְרָהָמָל ז"ל מְבִיא אֵת הַפִּירוּשׁ הַזֶּה,
 אוֹלָם כָּתַב שִׁיּוֹתָר נִרְאָה לוֹ כְּדַעַת רִשְׁי"י שֶׁהִנְדוֹן עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכִמוֹ שֶׁהִבְאֵנוּ מִחוּז"ל.

רָאָה עוֹד בְּהַעֲרָה לַהֲלֹךְ, שֶׁם מוֹבָא מֵאִמֶּר ר' יוֹחָנָן, שֶׁהַעֲמִיד אֵת פְּסוּקִים הַסְמוּכִים עַל הַסֵּנְהֶדְרִין. וְעוֹד, לַהֲלֹךְ פֶּרֶק י"א יֵשׁ
 פֶּרֶשׁה דּוּמָה לַפֶּרֶשָׁה זוֹ, מִה הִבְדֵּל בִּינֵיהֶם, מְדוּעַ נִכְפַּל הַעֲנִין. מִכָּךְ מִשְׁמַע כִּמוֹ שֶׁהִבְאֵנוּ, שֶׁשְׁנֵי עֲנִינִים הֵם, אוֹתָהּ שֶׁבִּפְרָק י"א
 הִיא עַל הַמִּשְׁחָה, וְשֶׁבִּכְאֵן הִיא עַל סֵנְהֶדְרִין. לַהֲלֹךְ פֶּרֶק י"א יוֹבָאָר עוֹד בַּעֲנִין זֶה.

וּבִאֲמַת צִדִּיק בִּיאוֹר אֵיךְ נִכְסַּס עֲנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. בֵּין שְׁנֵי פֶרֶשִׁיּוֹת שֶׁל הַדִּין הַעֲתִיד. עוֹד דָּבָר מַחֲבִיב עֵינֵינוּ, לַהֲלֹךְ בִּפְרָק זֶה
 נִיבָא עַל יוֹם הַדִּין הַעֲתִיד. מִה הַנְּקוּדוֹת שֶׁמוֹסִיף בְּנִבּוֹאוֹת שֶׁבִּפְרָק זֶה, עַל הָאִמּוֹר כִּבְר בְּנִדּוֹן יוֹם הַדִּין, בְּסוּף פֶּרֶק א'.

וְנִרְאָה, שֶׁפֶּרֶק ב' הוּא פִּירוּשׁ לְנִבּוֹאָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל פֶּרֶק א'. בִּפְרָק א' נֶאֱמַר שְׁדִינֵי יִשְׂרָאֵל יִקְבְּעוּ אֶת עַנְשָׁם שֶׁל רִשְׁעִים לַעֲתִיד
 (בִּפְרָק א' צִינְנוּ מִדְּרָשִׁים מִפּוֹרְשִׁים עַל כֵּךְ). כֵּאֵן מִפְּרָשׁ שֶׁמִּקּוֹם אוֹתוֹ דִּין, יִהְיֶה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, בְּמִקּוֹם הַמִּשְׁפַּט הַקְּבוֹעַ שֶׁל
 גְּדוּלֵי דִינֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִפְרָשִׁיּוֹת אַחֵר כֵּךְ מֵתָאָר מִה יִהְיֶה בַּעַת הַמִּשְׁפַּט לְרִשְׁעִים (אֵף שֶׁפֶּשֶׁט הַדְּבָרִים עוֹסְקִים בְּדִרְכֵי הַתּוֹרָה,
 נִלְמַד מִהַסְמִיכוֹת גַּם אֶת הַמִּשְׁפַּט), וְאֵז יֵשׁ נִבְהוּת אִדָּם. וּבִזָּאת מוֹבֵן הֵיטִיב סֵדֵר הַדְּבָרִים וְקִישּׁוֹר

¹¹ וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ. כֵּאֵן הַבִּטְחָנוֹ יוֹצֵרֵנוּ לְגֻלוֹת מִסַּךְ הַסְכּוֹלוֹת מַעַל שְׁכָל [שֶׁל הָעַמִּים], וְיִירָאָה כְּבוֹדוֹ הַבְּהִיר,
 לֵאמֹר לֵנוּ עַל אֱמִיתוֹת תּוֹרָתֵינוּ (חֻבוֹת הַלְבָבוֹת שֶׁעַר א' ג').

למזמרות לא ישא גוי אֶל גוי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה:

(ה) בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנִלְכֶּה בְּאוֹר יְהוָה: (ו) כִּי נִטְשָׁתָה עִמָּךְ בֵּית יַעֲקֹב

בעולם. - וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם: (ד) - וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם - רוֹצֵה לֹמֵר, וְכֹאשֵׁר יִבְקֹשׁוּ כֵן יִהְיֶה, כִּי הַשּׁוֹפֵט וְהוּא מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, הוּא יִשְׁפּוֹט בֵּין הָאוֹמוֹת בְּדִבְרֵי רִיבוֹתָם. - וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רְבִים - וְהוּא יִבְרַר הַמְּשָׁפֵט לְעַמִּים רְבִים. - וְכִתְּמוּ חֲרֻבוֹתָם לְאַתִּים. וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמוֹמְרוֹת - יִשְׁכְּרוּ כְּלֵי הַמִּלְחָמָה לְעֲשׂוֹת מִהֶם כְּלֵי עֲבוֹדַת אֱדֻמָּה, כִּי. - לֹא יִשָּׂא גוי אֶל גוי חֶרֶב, וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה - לֹא יַעֲשׂוּ עוֹד מִלְחָמָה וְלֹא יִלְמְדוּ אוֹתָהּ, כִּי הַמְּשִׁיחַ יִשְׁפּוֹט בְּדִבְרֵי רִיבוֹתָם [מִה שֶׁאָמַר שֶׁהַשּׁוֹפֵט הָאֱמוּר, הוּא הַמְּשִׁיחַ, זֶה ע"פ הַרְד"ק. אֲבָל רָאָה בְּהַקְדָּמָה]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ב ה.י. - יא-כב):

לפנינו שני פרשיות על גאות ה' לעתיד לבא והשפלת האדם מלפני ה'.

בציון היטב במדרשים, נמצא ששני הפרשיות אינם כפילות ענין, אלא שני ענינים הם. שהראשונה 'וישח אדם' מתפרש על 'ישראל (תנחומא תשא ד), וכמו שפתח בית יעקב. ואילו הפרשה השנייה, בה נאמר 'על כל גאה' היא מדברת על העמים (מדרש רבה שמות טו טו. וכן משמע בתנחומא בשלח יב).

רש"י והאברבנאל ועוד מפרשים, פירשו שמדובר ביום הדין הגדול. וכבר אמרנו שגם בפרק א' דיבר ישעיה בזה.¹

(ה) -בית יעקב- הנביא מוֹרֵם לומר הואיל וכן יִהְיֶה, -לכו ונלכה- נלכה נא. -באור ה'- רצה לומר באור התורה והמצוה, כי יש תקנה²: (ו) -כי נטשתה- הנביא מיסב הדבור כלפי המקום ואמר כי

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹ "בית יעקב... על כל גאה... לפי מה שנתבאר, שמדובר כאן על דין. הרי הסדר מדוקדק, על פי מאמר הגמרא (ראש השנה ח' ב'), ישראל נכנסים תחילה לדין ואחר כך אומות אחרות.

זמן יום הדין הגדול. ברמב"ן סוף שער הגמול, ובקצרה בחי' הריטב"א (ר"ה יז) כתוב שתחיית המתים הוא העולם הבא. ולפני תחיית המתים, קרוב ממש, יהיה הדין הגדול. בדין יהיה נדון מי ראוי לעולם הבא, ובאיזה דרגא. מי יענש אז, ובאיזה דרגא.

אמנם דעת הרמב"ם שתחיית המתים אינה עולם הבא. בתקופת תחיית המתים, יהיו עם הגופות, ואחריה תבא תקופת עולם הבא, והוא עולם הנשמות, וכן דעת הרמח"ל בדעת תבונות. ואם כן יתכן שיום הדין הגדול הוא אחרי תחיית המתים ולפני עולם הבא. (ראיה לדבר, בגמרא ר"ה לא' נאמר ונשגב ח' לבדו הוא באלף השביעי, וס נאמר שאז יחרב העולם, משמע שאז יבטל עולם הגופים. הדבר תלוי בסוגיא בגמרא נדה סא' ב'. יעויין תוספות ורשב"א).

² "בית יעקב. להיכן שייך פסוק זה? הרב אברבנאל כותב, שלפי התרגום מתפרש פסוק זה הוא המשך לפסוקים הקודמים, והוא דברי העמים. אבל לפי חילוק הפרשיות נמצא שפסוק זה שייך לפרשה הבאה אחריה, ובהיות שמסברא אינו מובן שייכותו להמשך. לפיכך נראה לו יותר כדברי המתרגם שהפסוק שייך עם לפניו, ולא כמסורת הפרשיות. זה תוכן דברי הרב ז"ל.

לכאורה כוונתו לומר, שיש משגה בגירסת הפרשיות.

כי מלאו מקדם ועננים בפלשתים ובילדי נכרים ישפיקו: (ז) ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאצרתיו ותמלא ארצו סוסים ואין קצה למרכבתיו: (ח) ותמלא ארצו אלילים למעשה ידיו ישתחוו לאשר עשו אצבעתיו: (ט) וישח אדם וישפל איש ואל תשא להם: (י) בוא בצור והטמן בעפר מפני פחד יהוה ומהדר גאנו: (יא) עיני גבהות אדם שפל ושא רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא:

עד הנה בדין עובת עמך בית יעקב [הפונה לעשרת השבטים] [הרב אברבנאל] - כי מלאו - כשפים מקדם - יותר מבני קדם, המלאים כשפים. - ועננים - כ-מו ה-פלשתים, ובילדי נכרים ישפיקו- מספיקים עצמם במחשבות ועצות פילוסופיות, ואינם חוששים למחשבת התורה ועצתה [ע"פ אבן עזרא, ורמב"ם במורה נבוכים ב יא]: (ז) [פסוק זה, הוא כהקדמה לפסוק הבא] בעבור ו-תמלא ארצו כסף וזהב- שארצו של העם הנזכר נתמלא בכסף וזהב. - ואין קצה - אין סוף. - לאצרתיו. - ובעבור - ותמלא ארצו סוסים- שנתמלא ארצו סוסים, - ואין קצה למרכבתיו- רבוי רכבים: (ח) - ותמלא- מוסב למעלה [לפסוק קדם], כלומר, בעבור שנתמלא ארצו כסף וזהב וכלי, לכן - ותמלא ארצו אלילים- נתמלא ארצו אלילים. וכן נאמר [פסוק נוסף, על אותו דור, וגם שם המדבר על עשרת השבטים] וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבצעל (הושע ב). - למעשה ידיו ישתחוו- [יש כאן קשיא, מתחיל בלשון יחיד, ידיו. ומסים בלשון רבים, ישתחוו. התשובה כך] כלם ישתחוו, כל אחד למעשה ידיו. - לאשר עשו אצבעתיו: (ט) - וישח אדם- בעבור זה יהיה כל אחד כפוף ושפל. - וישפל איש- כפל הדבר במילים שונות. - ואל תשא להם- [אינו בקשת הנביא, רק אומר] הן ידעתי שלא תשא להם העון [ע"פ רש"י. אבל לרד"ק הוא תפלת הנביא, ולפי זה מובן כפילות וישח אדם. כלומר בתחלה יכנעו וישפילו את עצמם בכדי שיהיה להם דין קל, אבל הנביא אומר אל תשא להם, ובעבור זה יהיו משפלים, בשמעם את הענש שיגזור עליהם, על החוטאים. וראה בהערה]: (י) -אז יאמר איש לאחיו. - בוא בצור והטמן בעפר מפני פחד ה- בוא להטמן בנקיצי הצור ובמחילות העפר, מפני הפחד [מהענש, שיהיה נדון ביום הדין הגדול]. - ומהדר גאנו [מיראת הרוממות. מלב"ם]]. - והוא ענין מליצה, כי [באמת] אין מסתור לפניו: (יא) - עיני גבהות אדם שפל- אז ישפיל עיני גבהות שבאדם, רוצה לומר בעלי הגאווה. - ושא רום אנשים- כפל הדבר שונות. - ונשגב ה' לבדו ביום ההוא- אז יודע לכל שהכח הוא לה' לבדו:

מועין חיים – מוסר, עיונים

ובאמת מוכח מדבריו בחז"ל. במדרש (שמות רבה ר כח ב) איתא, ר' יוחנן אמר 'כה תאמר לבית יעקב' אלו סנהדרין, שנאמר (ישעיה ב) בית יעקב לכו ונלכה באור ה'. עד כאן. והנה אם 'בית יעקב' הכוונה על סנהדרין ברור שהוא שייך לפרשה הקודמת, כי בפרשה הבאה יש לדון אם מדבר על ישראל, אך הסנהדרין בודאי אינם מוזכרים בו. אלא וודאי הולך על הפסוקים הקודמים, שם דיבר על הסנהדרין שבמקדש, שכן אמר כי מציון תצא תורה וכו'.

(יב) כי יום ליהנה צבאות על כל גאָה וְרַם וְעַל כָּל נֶשֶׂא וְשָׁפֵל: (יג) וְעַל כָּל אֶרְצֵי הַלְבָּנוֹן הָרָמִים וְהַנְּשָׂאִים וְעַל כָּל אֱלוֹנֵי הַבָּשָׁן: (יד) וְעַל כָּל הַהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל הַגְּבָעוֹת הַנְּשָׂאוֹת: (טו) וְעַל כָּל מִגְדָּל גְּבוּהָ וְעַל כָּל חוֹמָה בְּצוּרָה: (טז) וְעַל כָּל אֲנוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל שְׂכִיּוֹת הַחֲמָדָה: (יז) וְשֹׁחַ גְּבוּהוֹת הָאָדָם וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגָּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: (יח) וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יִחְלַף: (יט) וּבָאוּ בַּמַּעֲרוֹת צָרִים וּבַמַּחֲלוֹת עֶפֶר מִפְּנֵי פֶחַד יְהוָה וּמִהֲדַר גָּאוֹנוֹ בְּקוֹמוֹ לַעֲרוֹץ הָאֶרֶץ: (כ) בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁלִיךְ הָאָדָם אֶת אֱלִילֵי כִסְפּוֹ וְאֶת אֱלִילֵי זָהָב וְאֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַחֹפֶר פְּרוֹת וְלַעֲטָלְפִים: (כא) לְבֹא בְּנִקְרוֹת הַצָּרִים וּבִסְעָפֵי הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פֶחַד יְהוָה וּמִהֲדַר גָּאוֹנוֹ

(יב) - כי יום לה' צבאות - יש יום מוכן לשלם לכל אחד כפי הגמול [כנגד מעשיו]. - על כל גאָה וְרַם, וְעַל כָּל נֶשֶׂא וְשָׁפֵל: ^ט (יג) - וְעַל כָּל אֶרְצֵי הַלְבָּנוֹן הָרָמִים וְהַנְּשָׂאִים - [הכּוֹנֶה, גְּבוּרֵי הַגּוֹיִים, תְּרַגּוּם] - וְעַל כָּל אֱלוֹנֵי הַבָּשָׁן - [בַּעֲלֵי שְׁלֹטוֹן בְּמַדִּינוֹת. [רש"י וְתַרְגּוּם]]: (יד) - וְעַל כָּל הַהָרִים הָרָמִים, וְעַל כָּל הַגְּבָעוֹת הַנְּשָׂאוֹת - רָצָה לוֹמַר, עַל הַיּוֹשְׁבִים שָׁמָּה [הַבוֹטְחִים בְּמָקוֹם מְגוּרֵיהֶם]. [ע"פ רש"י]: (טו) - וְעַל כָּל מִגְדָּל גְּבוּהָ, וְעַל כָּל חוֹמָה בְּצוּרָה - רָצָה לוֹמַר, הַבוֹטְחִים בַּמִּבְצָר, וּבְחֻזְקַת הַמִּגְדָּל: (טז) - וְעַל כָּל אֲנוֹת תַּרְשִׁישׁ - הַהוֹלְכִים בְּאֲנוֹת עַל יָם תַּרְשִׁישׁ [שֶׁהִתְעַשְּׂרוּ, בַּמִּסְחָר, וְסוֹמְכִים עַל מָמוֹנָם]. - וְעַל כָּל שְׂכִיּוֹת הַחֲמָדָה - הַשָּׂרִים הַיּוֹשְׁבִים בְּהִיכְלֵי עֲנָג, הַרְצוּפִים [הַיִּינוּ מְרַצְפִּים] בִּרְצַפַּת אֲבָנִים חֲמוּדִים: (יז) - וְשֹׁחַ - אִי יִשְׁפֹּל - גְּבוּהוֹת הָאָדָם, וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים, וְנִשְׁגָּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא - [הוּא יוֹם הַדִּין] [רש"י, וְכֹאמֹר בְּהַקְדָּמָה]: (יח) - וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יִחְלַף - אֵת כָּלֵם יַעֲבִיר מִן הָעוֹלָם: (יט) - וּבָאוּ - עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים יְבֹאוּ - בַּמַּעֲרוֹת צוּרִים - לְהִטָּמֵן בַּמַּעֲרוֹת - וּבַמַּחֲלוֹת עֶפֶר, מִפְּנֵי פֶחַד ה', וּמִהֲדַר גָּאוֹנוֹ, בְּקוֹמוֹ לַעֲרוֹץ - [לְשֹׁבֵר. אֵת] - הָאֶרֶץ - יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ: (כ) - בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁלִיךְ הָאָדָם אֶת אֱלִילֵי כִסְפּוֹ וְאֶת אֱלִילֵי זָהָב, אֲשֶׁר עָשׂוּ - [אֲמַר עָשׂוּ, לְשׁוֹן רַבִּים. א"כ הִיא לוֹ לְסִים לָהֶם, וְלֹא לוֹ, לְשׁוֹן יְחִיד. אֶלָּא הַפְּרוּשׁ] - אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ - אֲשֶׁר עָשׂוּ כָלֵם, כָּל אֶחָד לַעֲצָמוֹ, - לְהִשְׁתַּחֲוֹת - אֵלֶיהָ [אֵת כָּל אֱלוֹי יִשְׂרָאֵל]. - לַחֹפֶר פְּרוֹת - מוֹסֵב עַל מַלְאֲכֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמֵר אֵת הָאֱלִילִים יִשְׂרָאֵל אֵל הַתְּפִירוֹת הַעֲמֻקּוֹת [ע"פ רד"ק]. - וְלַעֲטָלְפִים - וְאֵל חֲרֵי הַעֲטָלְפִים: (כא) - לְבֹא - רוֹצֵה לוֹמַר, [מִתִּי יִשְׂרָאֵל אֵת אֱלִילִיו] כְּשִׁילֵף לְבֹא. - בְּנִקְרוֹת הַצָּרִים [נִקְבִּים שְׁבִסְלָעִים] - וּבִסְעָפֵי הַסְּלָעִים - [בְּבִלְטוֹת הַסְּלָעִים הַגְּבוּהִים] אִי, בְּדֶרֶךְ מַהֲלָכּוֹ, יִשְׂרָאֵל אֵת הָאֱלִילִים מִיָּד [ע"פ רש"י].

מזען חיים - מוסר, עיונים

^ט על כל גאָה ורם. אחד מדרכי קניית הכניעה והענוה הוא, כשקורא אדם בספרי הנביאים, ורואה חוזק ענש הגאים והגבוהים, שנאמר כי יום לה' על כלי גאָה ורם (חובות הלבבות כניעה פ"ה).

בְּקוֹמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ: (כב) חֲדָלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאָפוֹ כִּי
בְמָה נִחְשָׁב הוּא:

פרק ג (א) כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יִהְיֶה צָבָאוֹת מְסִיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה
מִשְׁעָן וּמִשְׁעֲנָה כָּל מִשְׁעָן לָחֶם וְכָל מִשְׁעָן מִיָּם: (ב) גְּבוּר וְאִישׁ
מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקָסֵם וְזָקֵן: (ג) שֵׁר חֲמָשִׁים וּנְשׂוֹא פָּנִים וְיוֹעֵץ
וְחָכָם חֲרָשִׁים וְנָבוֹן לְחֵשׁ: (ד) וְנָתַתִּי נְעָרִים שְׂרִיָּהִם וְתַעֲלוּלִים

[וּבִקְרָה הוּא מִתָּאָר כִּיצַד יִהְיֶה דְּבוּק בְּבִטְחוֹן בְּכִסְפוֹ, וּבְכָל הָאֲמֹר בְּפָרְשָׁה, עַד הִרְגַע הָאֲחֵרוֹן מִמֶּשׁ:
(כב) -חֲדָלוּ לָכֶם- מִנְעוּ עֲצָמְכֶם מִעֲבֹדֵת הָאֱלִילִים [כְּכָר מִחַיִּים, מְדוּעַ תִּמְתִּינוּ לְסוֹף. תִּתְּבוּנָנוּ], כִּי
תִּבְיֵנוּ הַדְּבָר [תִּלְמְדוּ זֹאת] -מִן הָאָדָם אֲשֶׁר- יֵשׁ -נִשְׁמָה בְּאָפוֹ- הִרְאִיתֶם -בְּמָה נִחְשָׁב הוּא- הֲלֹא תֵצֵא
רוּחוֹ יָשׁוּב לְאֲדָמָתוֹ, וְאִיךָ אִם כֵּן רְאוּי לַעֲבֹד הָאֱלִיל, שְׂאֲפֵלוּ נִשְׁמַת חַיִּים אֵין בּוֹ [ע"פ רש"י]:

עֲנִין הַפָּרָשָׁה (פָּרָק ג א-יב):

מִתִּיחֵס אֶל פָּרָק א' שֶׁסָּעַן עַל יְרוּשָׁלַם טַעֲנוֹת רַבּוֹת, עַל כִּבּוֹד עֲוֹנוֹם, עַל רַע מַעֲלִיָּהֶם. עַל שְׂרִיָּה
שֶׁהֵם קָצִינוּ סֹדוֹם, וְהֵם שׁוֹרְרִים.

לְכֹן הִנֵּה הָאָדוֹן מְסִיר מִשְׁעָן. מְסִיר מֵהֶם אֶת כָּל הַחֲכָמִים. עַד שִׁיְהוּדָה תִּהְיֶה כּוֹשֶׁלֶת. וְהוּא עֹשֶׂה
גְּדוֹל, שֶׁהוּא בִּהְסָרְתוֹ מֵהֶם אֶת חֲכָמֵיהֶם הַיּוֹדְעִים, וְאֶת הַפְּרִנְסִים וְהַמְּנַהֲיָגִים הַטּוֹבִים, כִּי הוּא נוֹתֵן
לָהֶם אֲפָשְׁרוֹת לְחֻטָּאִים.

וּמִסִּים עֲמִי נוֹגְשִׁיו מַעֲלֵל וְגוֹמֵר. מְטִיל אֶת הָאֲשָׁמָה עַל הַמְּנַהֲיָגִים, עַל דֶּרֶךְ הָאֲמֹר בְּפָרָק א (פְּסוּק
כג וְעוֹד).

(פָּרָק ג א) -כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צָבָאוֹת, מְסִיר מִירוּשָׁלַם מִשְׁעָן וּמִשְׁעֲנָה- רָצָה לֹמֵר לֹא יִמָּצֵא בָּהֶם
לֹא אִישׁ, וְלֹא אִשָּׁה, אֲשֶׁר יִחַן דָּלִים לְהִסְפִּיק לָהֶם -כָּל מִשְׁעָן לָחֶם וְכָל מִשְׁעָן מִיָּם- לְהִסְפִּיק לָהֶם
לָחֶם וּמִיָּם: (ב) -גְּבוּר, וְאִישׁ מִלְחָמָה, שׁוֹפֵט, וְנָבִיא, וְקָסֵם וְזָקֵן- מוֹסֵב עַל מֶלֶת מְסִיר שְׂאֲמֵר
בְּהִמְקָרָא שְׁלִפְנָיו: (ג) -שֵׁר חֲמָשִׁים- מְסִיר שֵׁר חֲמָשִׁים, כִּי יִבְטֵל הַשְּׂרָרָה מִכָּל וְכָל. -וּנְשׂוֹא פָּנִים-
אִישׁ נִכְבָּד שֶׁהֵכָל נוֹשָׂאִים לוֹ פָּנִים. -וְיוֹעֵץ, וְחָכָם חֲרָשִׁים- חָכָם עַל חֲכָמִים אֲחֵרִים, כְּלוּמֵר שִׁישׁ לוֹ
תִּלְמִידִים חֲכָמִים [מְכַלֵּל יִפִּי]. -וְנָבוֹן לְחֵשׁ- הַמְּבִין סִתְרֵי תוֹרָה הַנֶּאֱמָרִים בְּלִחֶשׁ, וְהֵם מַעֲשֵׂה
בְּרָאשִׁית וּמַעֲשֵׂה מִרְכָּבָה [ע"פ רש"י]: (ד) -וְנָתַתִּי נְעָרִים שְׂרִיָּהִם- כִּי הַנְּעָר לִפִּי עֲזוֹת נְעֻרֹתוֹ

מַעֲזֵן חַיִּים - מוֹסֵר, עֲיוֹנִים

² מִשְׁעָן וּמִשְׁעֲנָה. חז"ל (חגיגה יד) דְּרָשׁוּ מְסִיר מִשְׁעָן וְכו' כּוֹלֵם הֵם דְּרָגוֹת בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְצִדִּיקִים, מוֹבֵא בְּרִשְׁי וְרַד"ק.
הָאֲחֵרוֹן הוּא נְעָרִים פְּנֵי זָקֵנִים יִלְבִּנוּ, בְּקִלְלָה זו - אֲחֻז"ל - נִתְקַרְרָה דַּעַת הַנְּבִיא, מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ שְׁהוּא סִימָן שִׁמְשִׁיחַ בֹּא
(תְּנִיגָה יד) וּמִהַרְשִׁיא. מִשְׁמַע מִהַמְהַרְשִׁיא שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל הַקְּלָלוֹת יַחַד, רַק דּוֹר אַחֵר דּוֹר יִתְמַעֲטוּ עוֹד חֲכָמִים, עַד דּוֹר
אַחֲרוֹן.

יִמְשְׁלוּ בָם: (ה) וְנִגַּשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנָּעַר בְּזֶקֶן וְהִנְקִלָהּ בְּנִכְבֹּד: (ו) כִּי יִתְפַּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שְׁמָלָה לָכֶּה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ וְהַמְכַשְׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדְךָ: (ז) יֵשָׂא בְיוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבִבִּיתִי אֵין לָחֶם וְאֵין שְׁמָלָה לֹא תִשְׁיַמְנִי קָצִין עַם: (ח) כִּי כְשָׁלָה יְרוּשָׁלַם וְיִהוּדָה נָפַל כִּי לְשׁוֹנָם וּמַעֲלִילֵיהֶם אֶל יְהוָה לַמְּרוֹת עָנִי כְבוֹדוֹ: (ט) הַכֶּרֶת פְּנִיָּהֶם עֲנָתָה בָם וַחֲטָאתָם כְּסֹדֶם

יִשְׁתַּרְר בָּהֶם [דְּבָרֵי עֲצָמוֹ. וְהוּא בִּאֲפֹן דּוֹמָה לְסוּף הַפְּסוּק]. -וְתַעֲלֹלִים- הַלִּיצָנִים -יִמְשְׁלוּ בָם- עַל יְדֵי לִיצְנוּתָם בְּדְבָרֵי שְׁחֹק [ע"פ רש"י]: (ה) -וְנִגַּשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ, וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ- כָּל אֶחָד יִהְיֶה נוֹגֵשׁ [רודֶה] בְּחִבְרֹו עַל כִּי לֹא יִהְיֶה בָּהֶם מוֹשֵׁל [ע"פ רד"ק]. -יִרְהֲבוּ הַנָּעַר בְּזֶקֶן- יִתְגַּאֵה עַל הַזֶּקֶן -וְהִנְקִלָהּ בְּנִכְבֹּד- וְאָדָם נִקְלָה עַל אִישׁ נִכְבֹּד: (ו) -כִּי יִתְפַּשׂ- כְּאֲשֶׁר יִתְפַּשׂ -אִישׁ בְּאָחִיו- וְלֹא אָחִיו מִמֶּשׁ, אֶלָּא הַקְּרוֹב אֵלָיו מִ-בֵּית אָבִיו- וַיֹּאמֶר לוֹ -שְׁמָלָה לָכֶּה, קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ- הֲלֹא יֵשׁ לָךְ שְׁמָלָה רָצָה לוֹמַר הֲלֹא אֶתָּה מְלַבֵּשׁ מְלַבּוּשֵׁי פֶּאֶר וּשְׁעָתָה מַצְלַחַת, וְיִהְיֶה דְּבָרֶיךָ מְקַבְּלִים, לְזֹאת תֵּהָא לָנוּ קָצִין וְלֹרֵאשׁ^א. -וְהַמְכַשְׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדְךָ- מֵה שְׁאֲנוּ נִכְשָׁלִים אִישׁ בְּרֵעֵת רֵעֵהוּ, תִּהְיֶה תַּחַת יָד מְמַשְׁלָתָה. רוֹצֶה לוֹמַר אֶתָּה תִּסְיֵר הַמְכַשּׁוֹל בְּכַף הַזֶּרֶז [ע"פ רד"ק, וְכ"כ רש"י בְּפֶרוֹשׁ הַב' שֶׁבְּפֶסוּק הַבָּא]: (ז) -יֵשָׂא בְיוֹם הַהוּא לֵאמֹר- וְהוּא יִשְׁיֵב לוֹמַר בְּשִׁבּוּעָה. -לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ- מוֹשֵׁל הַחֹבֵשׁ אֶת הַמְּחִיב בְּמֶאֱסָר, כִּי אֵינֶנִּי רָאוּי לְמִשָּׁל. -וּבִבִּיתִי אֵין לָחֶם וְאֵין שְׁמָלָה- רָצָה לוֹמַר אִף שְׁאֲנִי מִתְרַאֶה בַּחוּץ לְבוֹשׁ מְלַבּוּשֵׁי פֶּאֶר, אֲבָל בְּבִיתִי אֵין כָּל וְאֵין שְׁעִית מַצְלַחַת לְמִשָּׁל [כנ"ל]. -לֹא תִשְׁיַמְנִי קָצִין עַם: (ח) -כִּי כְשָׁלָה יְרוּשָׁלַם- בְּמֶרְבִּית הָעָנִי. -וְיִהוּדָה נָפַל, כִּי לְשׁוֹנָם^ב וּמַעֲלִילֵיהֶם אֶל ה' -רוֹצֶה לוֹמַר לְהַקְנִיט אוֹתוֹ. -לַמְּרוֹת עָנִי כְבוֹדוֹ- רוֹצֶה לוֹמַר שְׂאוֹמְרִים שְׁעִנֵּי הַמֶּקוֹם הַמָּה מַחֲלָפִים מִעֵינֵי הָאָדָם, כִּי לֹא יָבִיט וְלֹא יִשְׁגִּיחַ בְּמַעֲשֵׂה הַבְּרִיּוֹת [הַאֲבִרְבָּנָאֵל בְּתַחֲלַת הַפֶּרֶשָׁה בְּאֵר כֶּךָ, שֶׁהִשְׁעָנָה כָּאֵן עַל חֶסְרוֹן אֱמוּנָה וּבִטְחוֹן שֶׁלֹּא נִשְׁעָנוּ אֶל ה', וּלְפִיכֶךָ עֲנָשָׁם, שִׁסִּיר ה' מִשְׁעוֹן]: (ט) -הַכֶּרֶת- הַכֶּר עֲזוֹת -פְּנִיָּהֶם עֲנָתָה בָם- הַעֲיֶדָה עַל רִשְׁעוּתָם. -וַחֲטָאתָם כְּסֹדֶם הַגִּידוֹ לֹא כַחֲדוֹ- מְפָרְסָמִים חֲטָאִים כְּאֲנָשֵׁי סֹדֶם, כִּי הָמָּה מְגִידִים וּמְסַפְּרִים אוֹתָם, וְלֹא מְנַעוּ מִלְּהַגִּיד וְכִפֵּל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י]^ב. -אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי גָמְלוּ לָהֶם רָעָה- בְּמַעֲשֵׂיהֶם גָּמְלוּ רָעָה לְעַצְמָם:

מַעֲזֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֵינִים

^א שְׁמָלָה לָכֶה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ. בַּגְמָרָא גִּטִּין (מג"י) פֶּרֶשׁ"י בַּקְשׁוּוֹה שְׂוִירָה הוֹרָאוֹת אִיסוֹר וְחִיתֵּר וְטִהֲרוֹת. בִּשְׁבַת (קכ') פִּירֵשׁ רִשְׁיִי טַעְמִי תוֹרָה. וְעַל מַעֲנֵה הָאִישׁ, שַׁעֲנָה אֵין בְּבִיתִי לָחֶם וְשְׁמָלָה, מִפֶּרֶשׁ רִשְׁיִי שְׁאִינוּ יוֹדַע אֲפִילוֹ הַלֶּחֶם, הוּא הַמְקָרָא וְהַפְּשׁוּט.

חז"ל (חגיגה יד') אִמְרוּ שֶׁזֶה שִׁבַּח לָהֶם, שֶׁאֲפִילוֹ בִּשְׁעַת כְּשִׁלּוֹנָה שֶׁל יְרוּשָׁלַם, לֹא פִּסַּק מֵהֶם בְּעֵלֵי אִמְנָה, וְאִינִים מִתְגַּאִים לוֹמַר אֲנִי אֶהְיֶה רֵב, מִבְּלִי לַדַּעַת.

^ב כִּי לְשׁוֹנָם.. אַל ה'. וְכֵן נִאֲמַר בְּמִלְאכֵי הוֹגַעֲתָם אֵת ה' בְּדַבְרֵיכֶם, לֹא נִאֲמַר בְּמַעֲשֵׁיכֶם אֲלֵא בְּדַבְרֵיכֶם. מִכָּאֵן אִמְרוּ חֲכָמִים מוֹת וְחַיִּים בִּיד הַלְשׁוֹן (מִדְּרַשׁ תַּהִלִּים לט).

^ג הַגִּידוֹ לֹא כַחֲדוֹ. כַּשְׁתַּבּוּנוֹ בְּפֶרֶשָׁה, הֵנָּה תַּחֲלִילָתָה חֲסֵרַת הַמְנַהֲיָגִים, סוּפָה חֲסֵטָא הַנוּבַע מִהַטְעִיית הַמְנַהֲיָגִים. וְאִם כֵּן קִשָּׁה אֵיךְ בִּאֲמַצְעַ מְדַבֵּר עַל חֲטָאִים אַחֲרֵים, וְעַל שִׁכְר וְעוֹנֵשׁ בְּאוֹפֶן כָּלְלִי.

הגידו לא כחדו אוי לנפשם פי גמלו להם רעה: (י) אמרו צדיק פי טוב פי פרי מעלליהם יאכלו: (יא) אוי לרשע רע פי גמול ידיו יעשה לו: (יב) עמי נגשיו מעולל ונשים משלו בו עמי מאשריך מתעים ודרך ארחתיך בלעו:

(יג) נצב לריב יהנה ועמד לדין עמים: (יד) יהנה במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם: (טו)

(י) -אמרו צדיק פי טוב- שבחו ורוממו את הצדיק, כי עשה את הטוב, -פי פרי מעלליהם יאכלו- הצדיקים יאכלו גמול מעשיהם, ולזה שבחוהו למען ילמדו ממנו לטוב להם: (יא) -אוי לרשע רע- אכל רשע האוחז ברע ולא שב ממנו, אוי לו, -פי גמול ידיו יעשה לו- כי יקבל גמולו מושלם: (יב) -עמי נגשיו מעולל- הליצנים שבהם המה לוחצים אותם ומושלים בהם, -ונשים משלו בו- הנשים הנזאפות הנה משלו בהם, כי הטו לב השרים אחרי דעתו. -עמי מאשריך- המנהיגים המדריכים אותך המה -מתעים- אותך מדרך הישר. -ודרך ארחתיך בלעו- משחיתים דרך הישר שהלכת בו מאז, למען לא תשוב אליו. וכפל הדבר במילים שונות [אולי פשט הכתוב כך. סבת ענש זה שעמי נגשיו מעולל, ונשים משלו בו. הוא בעבור כי מאשריך מתעים, וארחותיך בלעו. כי קבלתם מהמנהיגים את דרכיהם התועים]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ג יג- טו):

לכאורה הפסוק הראשון מתאר את הזמן, שהוא יום הדין הגדול, אשר הוא כולל את כל העמים. ואומר, כי יבא בטענה מיחדת אל זקני עמו ושריו, פרנסי העם ומנהיגיו (בהערה באו עוד דרכים).

(יג) -לכן נצב לריב ה' ועמד לדין עמים- לעשות מריבה עם העמים, ולדון אותם [עמים, במקום זה הכוונה עם ישראל. ומדוע נקראו עמים] [לפי שכל שבט לעצמו קרוי עם, לזה קרא לכל ישראל בכללם בלשון עמים [ע"פ רש"י]]: (יד) -ה' במשפט יבוא- יצרך וכוונ -עם זקני עמו ושריו-. וכה יאמר. -ואתם בערתם הכרם- לא האמות [בלבד] השחיתו [את] עמי, אבל אתם בעצמכם רעיתם את פרמי. רצה לומר, ישראל, הקרואים כרם ה' צבאות [לקמן ה] הם היו לכם למרעה, כי אכלתם אותם בקל פה. -גזלת העני- לא חסרתם אף על העני וגזלתם אותו, והנו עדיו -בבתיכם- ולא

מעניין חיים - מוסר, עיונים

יתכן כי היינו חד, והכוונה כי ניכר מחטאיהם שהוא מחוסר חינוך, וזה הסיבה שלא נמנעו מלהגיד את חטאתם בפרהסיא. ולפיכך כאן המקום ללמדם, דעו שיש שכר טוב לצדיק, וכן בהיפך. ולא כדברי המנהיגים הרעים.

**מֶלֶכְם [מֵה לָכֶם] תִּדְכְּאוּ עִמִּי וּפָנִי עֲנִיִּים תִּטְחֲנוּ נָא אֲדָנִי יְהוָה
צָבָאוֹת:**

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה נְטוּוֹת [נְטוּוֹת]

תּוֹרָתָם לוֹ: (טו) **מֵה לָכֶם** – רָצָה לוֹמַר מְדוּעַ **תִּדְכְּאוּ** – אַת **עִמִּי**, וּפָנִי **עֲנִיִּים** תִּטְחֲנוּ – מְדוּעַ תִּטְחֲנוּ
[תִּכְבְּשׁוּ אֶת] פָּנֵי עֲנִיִּים:

באר החיים – הקדמה לפרשה (פרק ג טז-יז. יח-כו):

ה' יתברך מפרש, על איזה חטא גזרה פרענות בני ירושלים, הפרענות שהיתה בימי חרבן בית ראשון. ואומר שהוא בעון בנות ציון, שנעדר מהן ההנהגה בצניעות.

ועל כך נבא שני פרשיות של פרעניות לבנות ציון. הראשונה, וישפח ה' וגו' כי תחת יפי ענש של החללים, הענש מכון יהיה מדה כנגד מדה נגד יפויים שלא במקום. והשנייה 'והחזיקו' (להלן פרק ד').

חז"ל (איכה רבה ד' יח'. וכן משמע בגמרא שבת סב). אומרים שגבואה זו התקיימה בחרבן הראשון. ואף על האמור בסיים הגבואה, 'אנו, ואכלו, ונקתה, מצאנו בדברי חכמים (איכ"ר פתיחה ז) שנתקנים בחרבן הבית.

מעין חיים – מוסר, עיונים

⁷⁰ **גזלת העני.** צריך ביאור הלא כבר האשימם על כך בפרק א', שנאמר 'שריד שוררים כולו רדף שוחד'. וגם ניבא להענישם בלשון 'ואנקמה מאויבי, ואשיבה ידי עליך, ואצרוף סגיך'. וגם סיים שם על יום הדין, מה בא הנביא להוסיף וללמדנו כאן.

[אולי שם לא אמר רק אסירה בדיליך, ואשיבה שופטיך, כלומר שלא ישפטו את ישראל ולא עונש ותוכחה עליהם. אבל העונש האמור שם שיהיה ביום הדין ובערה ואין מכבה, הוא רק על החוטאים הפושעים. ונאמר שאנקמה מאויבי הוא על הנכרים. וכאן מחדש עליהם עונש. אמנם זה צ"ע כי פשוטו ואנקמה מאויבי האמור שם, מתיחס אל החוטאים שהזכיר קודם, וכמו שהוכחנו שם מחז"ל].

לכן נראה שכאן טוען הנביא טענה חדשה וחמורה יותר, 'מה לכם' תדכאו עמי. – מה אתם מרויחים מכך. בפרק א' אמר שהם רודפי שוחד ושלמונים, כאן טוען שירדו מדרגה וגם ללא שום ריוח דכאו את העם. וזה בכך שלא שפטו כראוי. שוב מצאתי בחז"ל שני דרכים על פרשה זו.

א' אם שרים חטאו זקנים מה חטאו, אלא על זקנים שלא מיחו בשרים (גמרא שבת נה),

והנה גם בדבר זה מיושב מה שהקשינו מה נוסף בפרשה זו, שבפרק א' דיבר רק על השרים עצמם (עיין מהר"א שם). ואילו כאן מדבר גם על הצדיקים. ואינו סתירה, כי יתכן שכאן מדבר לשניהם ביחד. על השרים הטענה למה דכאו את העם, ועל הזקנים שלא מיחו.

ב' במדרשים (שמות רבה ה יב, תנחומא שמות כט, קדושים א) אמרו, הקב"ה מושיב את זקני עמו ושריו, ודן עמיהם את העמים. לפי דרך זה מובן היטיב השייכות עם פסוק הראשון עומד לדין עמים (ועיין בראשית רבה פב' ח' מובא שיטה שאף תחילת פסוק יג הולך על דין העמים, ולא כמובא ברש"י) מה שאינו כן לפי הדרכים האחרים, אולם צריך ביאור מה ענין דין עמים אחרים, לדין על זקני עם ישראל, ועיין מצודות.

גֵּרוֹן וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינַיִם הָלוֹךְ וְטָפוֹף תִּלְכְּנָה וּבִרְגְלֵיהֶם תַּעֲפֹסְנָה: (יז)
וּשְׁפַח אֲדָנִי קֶדֶד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיהוָה פָּתְחֵן יַעֲרָה:

(יח) בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדָנִי אֶת תַּפְאֶרֶת הָעֶכְסִים וְהַשְּׁבִיסִים
וְהַשְּׁהֲרָנִים: (יט) הַנְּטִיפוֹת וְהַשִּׁירוֹת וְהַרְעָלוֹת: (כ) הַפְּאָרִים
וְהַצְעָדוֹת וְהַקְשָׁרִים וּבְתֵי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְחָשִׁים: (כא) הַטְּבָעוֹת וְנִזְמֵי
הָאֵף: (כב) הַמַּחְלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמְטָפְחוֹת וְהַחֲרִיטִים: (כג)
וְהַגְּלִינִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהַרְדִּידִים: (כד) וְהִיא תַּחַת בִּשְׁם מֶקֶד

(טז) - וַיֹּאמֶר ה' יֵצֵן כִּי גָבְהוּ בְנוֹת צִיּוֹן^{כז} - בַּעֲבוּר שֶׁהוֹלְכוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה. - וְתִלְכְּנָה נְטוּיוֹת גֵּרוֹן -
נוטות בגרון אילך ואילך להראות יפיון. - וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינַיִם - רומזות עם העינים אל הנואפים. - הָלוֹךְ
וְטָפוֹף תִּלְכְּנָה - הולכות דרך גאון בנחת, כדבר הצף על פי המים. - וּבִרְגְלֵיהֶם תַּעֲפֹסְנָה - כשהיא
עוברת אצל בחורי ישראל, דורסת במנעלה אשר ברגלה [אז היו מניחים בשם בכפות הרגלים,
והדריסה ברגל מגברת את הבשם [כל הפסוק על פי גמרא שבת סב, ורש"י שם]: (יז) - וּשְׁפַח ה'
קֶדֶד בְּנוֹת צִיּוֹן - בגמול זה תהיינה מכות בצרעת על הקדקד. - וְה' פָּתְחֵן יַעֲרָה - לפי שאמרו [אותן
חצופות] ימהר יחיש [ה' את] מעשהו, מה בכך [שיבואו נכרים על ירושלים, הלא] דָּכַס רֹאֵה אוֹתִי
בִּיפְיִי, וְיִקְחֵנִי בְּמַרְכָּבָתוֹ. וְכֵן הָיָה. [אלא שאז] רמז הקדוש ברוך הוא, והיו שופעות דם, ונמאסו,
ונשלקו מן המרכבה [כל הפסוק על פי מדרש רבה איכה פ"ד יח, עיי"ש]. או רוצה לומר שילכו
בגולה ערומות בגלוי צרה [ע"פ רד"ק]:

(יח) - בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר ה' אֶת תַּפְאֶרֶת. - רצה לומר לא יתקשטו עוד בתכשיטי פאר כמאז. -
תַּפְאֶרֶת הָעֶכְסִים - הבשמים שבנעלים. - וְהַשְּׁבִיסִים - מטפחת שבה עגול מצבע אחר, מתבלט (הגר"א
מחז"ל). - וְהַשְּׁהֲרָנִים - תכשיט דמות ירח: (יט) - הַנְּטִיפוֹת - שרשראות ארכות. - וְהַשִּׁירוֹת - צמידים. -
וְהַרְעָלוֹת - היו מכסים את כל הפנים בבגד מלבד העין: (כ) - הַפְּאָרִים - צטרה [כמין פתור].
[תרגום]. - וְהַצְעָדוֹת - צמיד לרגל [תרגום]. - וְהַקְשָׁרִים - סכות לשער [ערוף ערך קלמזום]. - וּבְתֵי
הַנֶּפֶשׁ - תליון שנגד הלב. - וְהַלְחָשִׁים - נזמי האזן: (כא) - הַטְּבָעוֹת וְנִזְמֵי הָאֵף: (כב) - הַמַּחְלָצוֹת -
כתונת נאה [אולי הוא בלי כפתורים או רוכסן, רק חולצים אותו מהראש]. - וְהַמַּעֲטָפוֹת - מטפחת
הראש [הגר"א] - וְהַמְטָפְחוֹת - עשוי לקניוח החטם [הגר"א מירושלמי שבת פ"ו ה"ד] או מגבת
לנגוב הידים [ערוף ע' מטפחת]. - וְהַחֲרִיטִים - תגורות מצירות [הגר"א מירושלמי]: (כג) - הַגְּלִינִים -
אבנט [רמב"ם בבאור משנה נגעים יא יא]. - וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת - כובע שאינו תפור, רק כורכת בד

מזעין חיים - מוסר, עיונים

^{כז} יֵצֵן גָּבְהוּ בְנוֹת צִיּוֹן. דע כי מה שמה שאמרו חכמים שעל גילוי עריות נחרב הבית הראשון, אין כוונתם גילוי עריות
ממש, אלא עבור האמור בפרשה (זו כן מפורש בממרא יומא ט).

יְהִיָּה וְתַחַת תְּגוּרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מַקְשָׁה קִרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל
מִתְגַּלְתָּ שֶׁק־כִּי תַחַת יָפִי: (כה) מְתִיךְ בַּחֲרֵב יִפְּלוּ וְגִבּוֹרֶתְךָ בְּמִלְחָמָה:
(כו) וְאֲנִי וְאֶבְלֹו פְּתִיחֶיהָ וְנִקְמָתָהּ לְאַרְץ תֵּשֵׁב:
פֶּרֶק ד (א) וְהִתְחַזְּקוּ שְׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד בְּיוֹם הַהוּא לְאִמֹר

פְּעָמִים הִרְבֵּה עַל רֹאשָׁהּ [הגר"א]. -וְהִרְדִּידִים- הַיּוֹם נִקְרָא שְׂאֵל. אֲבָל בְּאֵמֶת בְּעֶבֶר זֶה הָיָה עוֹטֵף
גַּם אֶת הָרֹאשׁ וְגַם הַיָּדִים: (כד) -וְהָיָה תַחַת בִּשְׁם- בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ מִתְבַּשְּׂמוֹת, -מִק־יְהִיָּה- שְׁמָה
הַמְקֻיָּה וְהַמְסָה. -וְתַחַת תְּגוּרָה- בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ חוֹגְרוֹת שֶׁם בְּתַכְשִׁיטִי פֶּאֶר -נִקְפָּה- שְׁמָה יְהִיָּה שְׁבִירָה
וְרִצִּיצָה. -וְתַחַת מַעֲשֶׂה מַקְשָׁה- בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ מִתְקַשְּׁטוֹת בְּצִדֵּי זָהָב, מַעֲשֶׂה מַקְשָׁה [ע"פ רש"י] שְׁמָה
יְהִיָּה -קִרְחָה-. כִּי יִפֹּל שְׁעַר רֹאשׁוֹן וְהוּא דָּבָר מְגִנָּה וּמְאֹס. -וְתַחַת פְּתִיגִיל- בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ תְּגוּרוֹת
בְּתִגּוּרָה שֶׁל פֶּאֶר, שְׁמָה יְהִיָּה -מִתְגַּלְתָּ שֶׁק־כִּי תַחַת יָפִי- בְּעִבּוֹר הַצֶּעֶר וְהָאֵבֶל [ע"פ רד"ק], -כִּי תַחַת יָפִי- רָצָה
לֹמֵר כִּי כֹן רָאוּ וְהִגִּינוּ לָהֶם, בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ מִיפּוֹת אֶת עֲצָמָן בְּפָנֵי הַנוֹאֲפִים, וְהוּא מִקְרָא קֶצֶר [הַפְּסוּק
מְסַבֵּיר מְדוּעַ הֶעֱנֵשׁ יְהִיָּה דִּקְרָא בְּמִקְוֵמוֹת הָאֵלֹו, וְכֹאֲלוֹ נִכְתָּב 'כִּי בָא הָעֶנֶשׁ, בְּעִבּוֹר הַיּוֹפִי'. אוֹ 'כִּי
בָא הָעֶנֶשׁ עַל הַמָּקוֹם בּוֹ הָיָה הַיּוֹפִי'] וּמֵאֲלוֹ יוֹבֵן: (כה) -מְתִיךְ בַּחֲרֵב יִפְּלוּ-. אֲנִשִּׁיךְ יִפְּלוּ בַּחֲרֵב
הָאוֹיֵב [אֲדָם רָגִיל נִהְרָג כְּשֶׁהָאוֹיֵב הִתְמוּשׁ פּוֹגֵשׁ בּוֹ]. -וְגִבּוֹרֶתְךָ בְּמִלְחָמָה- הַגְּבוּרִים שָׂדָה, אֲשֶׁר לֹא
יִמְסְרוּ עֲצָמָן לַחֲרֵב הָאוֹיֵב, וְיִצְאוּ לְמוֹלֵם לְמִלְחָמָה. עִם כָּל זֶה, שְׁמָה בְּמִלְחָמָה יִפְּלוּ בַּחֲרֵב, כִּי הָאוֹיֵב
יִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם: (כו) -וְאֲנִי וְאֶבְלֹו פְּתִיחֶיהָ- בְּכָל פְּתָחֵי הַבָּתִּים יְהִיָּה אֲנִינּוֹת וְאֶבְלּוֹת. -וְנִקְמָתָהּ- [הַעִיר
יְרוּשָׁלַיִם צִיּוֹן, הַנִּזְכָּרַת בְּרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה] [אֲבָן עֹזְרָא] תִּהְיֶה נִקְמָה וְרִיקְנִית מִכָּל טוֹבָה. -לְאַרְץ תֵּשֵׁב-
וְתַחַת לְאַרְץ בְּשֶׁפֶל הַמַּעֲבָב:

עֲנִינוּ הַפָּרָשָׁה (פֶּרֶק ד א):

פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה עַל פְּרַעְנוֹת בְּנוֹת צִיּוֹן. שִׁיחֵיו מִחֲפָשׁוֹת הִרְבֵּה לְמַצָּא גִבֹּר לְהַנְשֵׂא אֵלָיו. וְזֶה הוּא עֲנֵשׁ
תַּחַת מֵה שִׁיפּוֹ אֶת עֲצָמָם לְמַצָּא חֵן בְּעֵינֵי כָל גִּבֹּר. וְאִמְרוּ חֲכָמִים שֶׁבַּחֲרֵב בֵּית רֹאשׁוֹן הַתְּקִיָּם
נִבְּוָה זֶה בְּדֶרֶךְ פֶּלֶא, וְכֹף הָיָה מַעֲשֶׂה:

נִבְּוִירָאֲדוֹן שֶׁר צָבָאוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, גִּזֹּר עַל חִילָיו וְאִמֵּר לָהֶם, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֱלוֹ שׁוֹנָא זְמָה, (לְפִיכָךְ
נִתֵּן הוֹרָאָה לְחִילָיו) אֵל תִּגְעוּ בְּאִשְׁתֵּי אִישׁ, אֵלֶּא בְּפָנוּיּוֹת (אִתָּם רְשָׁאִים לְעֲנוֹת בַּחֲוֹרוֹת). לְפִיכָךְ
מִתְּהִי כָל הַפְּנוּיּוֹת לִינִשָּׂא, כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲנוּ בִּידֵי הַחִילִים הַרְשָׁעִים. עַד שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת לַגִּבֹּרִים, מִשְׁלָנוּ
נֶאֱכָל (אֲנוּ מוֹתוֹרוֹת עַל תְּפִקִּידָה לְפָרְסָם אֶת הָאִשָּׁה), רַק תִּקְרָא אֶת שְׁמִי עֲלֵינוּ, אֲמֹר שְׂאִתָּה בְּעָלִי
בְּכַדִּי שֶׁנִּנְצַל (מִדְּרַשׁ רַבָּה אִיכָה ה יא).

(פֶּרֶק ד א) -וְהִתְחַזְּקוּ שְׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד בְּיוֹם הַהוּא- אֲרוֹל נְבוּכַדְנֶצַּר גִּזֹּר עַל עַמּוֹ, שֶׁלֹּא
יֵאֲנָסוּ [הַנִּכְרִים אֶת נְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל] הַנִּשְׂוֹאוֹת לְאִישׁ, [לְפִיכָךְ כָּל הַבַּחֲוֹרוֹת מִתְּהִי לְמַצָּא אִישׁ לְהַנְשֵׂא
לוֹ, וְכֹף הַתְּקִימָה נִבְּוָה זֶה. וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁהַכּוֹנֵה בְּפָסוּק זֶה לְנִבְּאוֹת] עַל שִׁיתְּרָבוֹ הָאֲלֵמֶנוֹת,

לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסף חרפתנו:

(ב) ביום ההוא יהיה צמח יהנה לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון

[מחמת רבוי המתים] ויחזיקו שבע נשים באיש אחד להנשא לו. -לאמר- וכה תאמרנה אל תחוס לדאג על צרך הספוק והמזון, כי -לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש- ואין לנו עליך כלום, -רק יקרא שמך עלינו- לומר שאתה בעל שלנו, ואנו נשואות לך. -אסף חרפתנו- כנוס החרפה מאתנו שלא יאנסו אותנו חיל נבוכדנצר:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ד ב-ו):

מאמרים רבים נאמרו בדברי חז"ל על פרשה זו, ומהם נלמד, על איזה זמן מדובר? מה הכוונה בדברים האלו? ומה יהיה בירושלים לעתיד לבא?

ולפי דבריהם נמצא שבעקר מדבר בימות המשיח, ומנבא על השראת השכינה, ענני כבוד שיהיה על הצדיקים, בימים ההם.

ג כל הכתוב בספר. מכאן אומרים חז"ל שלפני ימות המשיח, ישארו רק הצדיקים שנאמר (פסוק ג) כל הכתוב בספר (פסיקתא ה).

כל הכתוב לחיים בירושלים. מדבר בחיים של תחית המתים. חיים נצחיים, שכן אלו שיקומו, אינם חוזרים לעפרם (סנהדרין צב. בשם תנא דבי אליהו. הוא המאמר האחרון בתנ"א רבה).

ד אם רחץ ה' צואת בת ציון. כפרה זו של רחיצת בנות ציון, תתקיים בסוף הד' מלכיות (תנחומא תצא ד). מבאר שהוא תנאי לגאולה המבטחת, שלא תבא הגאולה אלא כאשר יהיו רחוצים מצואת בת ציון, ודמי ירושלים. הדבר נוגע מאד לזמן הזה, לדעת שמפרש בנביא, שדבר זה של הנהגת הנשים, והדנינים, מעכבים את הגאולה, את השראת השכינה.

ה וברא ה'. אומרים חז"ל שיהיה ענני כבוד, (ראה הערה). ועל כל מקראה על בתי החכמים, המזמנים לה, כי לא יוכל כל אחד לבא בירושלים (ב"ב עה). מבאר שענן הכבוד יהיה על בתי הצדיקים. וכ"כ הרד"ק. אמנם הוא מפרש מקראה על שם שבבתי הצדיקים מתאספים ללמוד תורה וכיוצא.

נוגה. שזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו (במדבר רבה שם, תנחומא פינחס שם).

כי על כל כבוד חופה. מלמד שלכל צדיק יהיה חופה בפני עצמו שנאמר על כל כבוד חופה (תנחומא צו יב).

וּלְתַפְאֶרֶת לְפָלִיטָה יִשְׂרָאֵל: (ג) וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קָדוֹשׁ יֵאמָר לוֹ כָּל הַכְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם: (ד) אִם רָחֵץ אֶדְנִי אֶת צֵאת בְּנוֹת צִיּוֹן וְאֶת דְּמֵי יְרוּשָׁלַם. מִיָּדִית מִקְרָבָה בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר: (ה) וּבָרָא יְהוָה עַל כָּל מְכוֹן הָרַר צִיּוֹן וְעַל

ו' וספד תהיה לצל. הספד הוא החפד, כמו שכתב המצודות. (ר) עקיבא בתנחומא בא ט. אברבנאל בשם חז"ל. וכן מוכח ברש"י ספד ב' ב', ובתנחומא שם מפרש שהוא ענן הכבוד^(ט).

(ב) - **ביום ההוא** - רוצה לומר, אחר שיתמרק עון ישראל בקשי ובמרבית היסורים, אז תהיה גאלה שלמה ויהיה צמח ה' לצבי ולכבוד - להדר ולכבוד, והוא משיח בן דוד הנקרא צמח, כמו שאמר הכתוב והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג) [וכן איתא בתרגום, שהולך על משיח]. - **ופרי הארץ לגאון ולתפארת** - גם זה על המשיח יאמר. - **לפליטת ישראל** - להנשאים שחסו במקום ועמדו באמונתם [ע"פ רד"ק]: (ג) - **והיה הנשאר, בציין** - הנשאר מישראל, ישוב בציין, - **והנוותר** - מהם ישכן - **בירושלים** - וכפל הדבר במילים שונות. - **קדוש יאמר לו** - על כל הנשאר יאמר עליו, שהוא קדוש. - **כל הכתוב לחיים** - כל מי שכתוב בספר [ספרן של צדיקים], להיות חי בעולם הנצחי, ישכן - **בירושלים** - [ע"פ רש"י]: (ד) - **אם רחץ ה' - רוצה לומר הדבר הזה** [הטובות, שנבא בפסוק הקודם] יהיה כאשר ירחץ ה' את צאת בנות ציין - רצה לומר כשיסיר מהם לכלוכי העון [של בנות ציין, האמור בפרק ג']. - **ואת דמי ירושלם ידית מקרבה** - דם הנקי הנשפך בה. - **ברוח משפט** - בחזק משפט יסורין. ורוצה לומר כמו הרוח הזה מיבש את הלחלוטיות, כן ימרו היסורין לחלוטיות העון [ע"פ רד"ק]. - **וברוח בער** - ביסורין יבער החטאים מן העולם. [לפי זה רוח בער, ורוח משפט. שניהם הפונה יסורים. אבל האברבנאל מפרשו ללא כפילות, עם התאמה לכל הענין. צאת בנות ציין הוא החטא שבפרק ג'. ואת דמי ירושלם ידית, הוא חטאי השופטים האמור בפרק א'. ברוח משפט, לתקן את הדינים. וברוח בער, לבער את הנשים הפרוצות]: (ה) - **וברא ה' על כל מכוון הר ציין** - אז יברא ה' ענן חדש להיות שוכן ביום, על כל מקומות המוכנים לשבת ??אשר המה בהר

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰ וסוכה תהיה לצל. כתב אברבנאל שלא מצאנו שהתקיים ענני כבוד בבית ראשון או שני. ולא נמצא בחז"ל שיתקיים ענני כבוד לימות המשיח, (לדבריו אך ורק מאמר אחד שבו מוזכר פסוק זה של פרשתנו, אמרו בו ענני כבוד, ופירושו על יום הדין. וזה הלא וודאי אינו מיושב בפשט רק דרך דרש). לכן אמר הרב אברבנאל שהכל משל על השמירה האלוקית שהיה בימי חזקיה.

אבל נראה להוכיח לא כן. א' מפורש בגמרא סוכה ב' ב' שהסוכה האמורה אשר תהיה לצל, תהיה לימות המשיח, ולא התקיים בימי חזקיה. ב' מפורש בחז"ל שהחופות הם ענני כבוד שיהיה בעתיד לצדיקים, ומפרשים את פרטי הדבר, וכלהן: במדבר רבה כא כב. בתנחומא פנחס יד. ופסיקתא רבתי לא. מפורש שיהיה ענני כבוד. ובתנחומא בא ט. מפורש שהסוכה הוא ענני כבוד.

אמנם רש"י פירש שהחופה הוא משל שה' יחופף שכינתו עליהם. וכן הרמב"ם באגרות פרקי הצלחה פ"ב. וכן המלבי"ם פירש שהכל הוא משל ומליצה. אבל לכאורה קשה להולמו במדרשות. כי בהם מפורש שהוא ענני כבוד. וצ"ע.

אבל גם רבותנו אלה שפירושו במשל, גם הם פירשו את הכל על העתיד לבא, ולא על ימי חזקיהו (ולא כאברבנאל).

אשירה נא לידידי. האברנבאל ז"ל שואל, מדוע נקראת שירה, האם יש כאן זמר, הרי כלול תוכחה. ומשיב הרב ז"ל: מ' בדרכים נקרא בשם שירה א' חרוזים ושיוון במשקל התיבות והתנועות. דבר זה לא נמצא בכתיבי הקודש והתלמוד, לכן אחר כך מלמדנו מן העמים. אבל בשלשן הקודש מלאכה זו מושלמת ובה אנו כפלים משאר שלוש. ב' מאמר המיועד לשון אותו, ומפני כן קרוי שירה, אלא מפני מילותיה. וזה תהיה רק כאשר ענינה שבח ורינון, כמו שירת הים, ושירת דבורה, ואינו שייך כאשר הוא דברי תוכחה. ז' ידובר עם משלש בשלשן ומפורז וגוואמא, וברמיוזות. מין ידבור זה מושך את הלבבות, לראפוט חולי הלבבות, וחולשי הדעות. ושירות שיעלי שייכים למין זה השליש (קיצור דברי האברנבאל).

בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן: (ב) וַיַּעֲזָקֵהוּ וַיִּסְקָלֵהוּ וַיִּטְעֵהוּ שָׂרָק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ
וְגַם יָקָב הֶצֵב בוֹ וַיִּקְוֵה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים: (ג) וַעֲתָה יוֹשֵׁב
יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שָׁפְטוּ נָא בִּינִי וּבֵין פְּרָמִי: (ד) מֶה לַעֲשׂוֹת
עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בוֹ מְדוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים:
(ה) וַעֲתָה אוֹדִיעָה נָא אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי הֵסֵר מְשׁוּכָתוֹ
וְהִיָּה לְבָעֵר פֶּרֶץ גְּדֵרוֹ וְהִיָּה לְמַרְמָס: (ו) וְאֲשִׁיתֵהוּ בְּתָה לֹא יִזְמַר
וְלֹא יַעֲדֵר וְעָלָה שְׁמִיר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים אֲצִוֶּה מִהֶמְטִיר עָלָיו מָטָר:

[בפנה שמנה, הראייה להוציא פרות שמנים וטובים [ע"פ רש"י]: (ב) -וַיַּעֲזָקֵהוּ- גִּדְּרוֹ מִסְבִּיב -
וַיִּסְקָלֵהוּ- וּפָנָה אוֹתוֹ מִן הָאֲבָנִים -וַיִּטְעֵהוּ שָׂרָק- וְנָטַע בוֹ זְמוּרוֹת יְפוֹת -וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ- וַעֲשֶׂה בוֹ
גֵּת. -וְגַם יָקָב הֶצֵב בוֹ- וַחֲפָר בוֹ יָקֵבט. -וַיִּקְוֵה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים- עַל פִּי הַמַּעֲשִׂים וְהַתְקוּנִים הָאֵלֶּה, הִיָּה
מִקְוֶה שֶׁיַּעֲשֶׂה הַכֶּרֶם עֲנָבִים טוֹבִים. וְלֹא כֵן הִיָּה. -וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים- כִּי עָשָׂה בְּאוֹשִׁים [ע"פ רש"י]:
(ג) -וַעֲתָה- הוֹאִיל וְכֵן הִיָּה. -יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה- [ה' קוֹרָא אֵל] כָּל מִי שִׁיוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַם
וְכָל אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי יְהוּדָה. -שָׁפְטוּ נָא- בְּרָרוּ הַדָּבָר הַנַּעֲשֶׂה. -בִּינִי וּבֵין פְּרָמִי- וַרְאוּ הַדִּין עִם מִי: (ד) -
מֶה לַעֲשׂוֹת- מֶה הִיָּה לִי לַעֲשׂוֹת. -עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בוֹ- מִכָּל הַדְּבָרִים שְׁעוֹשִׂים לְכֶרֶם וְלֹא
עָשִׂיתִי לוֹ אוֹתָן הַדְּבָרִים. -מְדוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים. וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים. רָצָה לוֹמַר, מְדוּעַ לֹא הִיָּה כֵן,
כְּמוֹ שֶׁקִּוִּיתִי: (ה) -וַעֲתָה אוֹדִיעָה נָא אֶתְכֶם, אֶת אֲשֶׁר אָנִי עוֹשֶׂה לְכַרְמִי- אֶת אֲשֶׁר בְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת
לְכַרְמִי. -הֵסֵר מְשׁוּכָתוֹ וְהִיָּה לְבָעֵר- לְהִסִּיר גְּדֵרוֹ וְתִהְיֶה לְמַרְעָה [בְּהֵמָה], כְּלוֹמַר נִכְרִים יֵאָכְלוּ מִמֶּנּוּ,
וַיִּזְקֶהוּ]. -פֶּרֶץ גְּדֵרוֹ- לְפָרֵץ גְּדֵרוֹ. -וְהִיָּה לְמַרְמָס- וְתִהְיֶה לְמַרְמָס הָרָגֵל. וְהוּא כָּפֵל עֲנִין בְּמִילִים
שׁוֹנוֹת: (ו) -וְאֲשִׁיתֵהוּ בְּתָה- אֲשִׁים אוֹתוֹ שְׁמָמָה. -לֹא יִזְמַר- לֹא יִחַתְכוּ הַזְמוּרוֹת לְהִרְבּוֹת עֲנָפִים
כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׂים לְכַרְמִים. -וְלֹא יַעֲדֵר- לֹא יִחַפְּרוּ תַּחַת הָאֵילָנוֹת כְּדֶרֶךְ שְׁחוּפְרִים בְּכַרְמִים לְתַקֵּן
הַגָּפְנִים. - וְעָלָה שְׁמִיר וְשִׁית- יִגְדֵּל קוֹצִים כְּדֶרֶךְ הַשָּׂדֶה שְׂאִינֵי נַעֲבֵד. -וְעַל הָעֵבִים אֲצִוֶּה מִהֶמְטִיר
עָלָיו מָטָר- רָצָה לוֹמַר [אֲצִוֶּה עֲלֵיהֶם עַל הַמְּנִיעָה, לַעֲצֹר אוֹתָם] שְׁלֹא לְהִמְטִיר עָלָיו מָטָר. וְהַמָּטָר הוּא
מָטָר הַשְּׁלִילָה, וְכֵן מַעֲבֹר מִי נָח [לְקַמֵּן ד: (ז) (ז) -כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת, בֵּית יִשְׂרָאֵל-. עַכְשָׁיו מִפְּרָשׁ

מועין חיים – מוסר, עיונים

ונלע"ד שודאי שגם בשירת חים ודבורה משתתף בהם ענין הגי, כי גם בהם קיימים דיבורים מליציים ברמזות ומילות עמוקות.

^ט וּגַם יָקָב הֶצֵב בוֹ. האברנבל מפרש יותר את פרטי הנמשל לכרם (ורוב הפרטים מיוסדים על חז"ל כפי שנציין במוסגר), הכרם מיוחד על שאר אילנות בשלושה, א' נזקק למבחר הארץ, ב' למבחר מין השורקה, היינו ליטע ענף מזה משובח. ג' הכרם זקוק לטיפול ושמירה רבה. כן ישראל קיבלו א' ארץ ישראל מבחר הארץ (גם המלבי"ם פירש כך, ולזה לא מצאנו מקור בחז"ל). ב' אבותיהם הקדושים המה מבחר המין (תנחומא וילך ב). ג' ויעזקהו ויסקלהו, בתורה ומצוות (שם). דבר רביעי אשר בו מתיחד הכרם, שאם הוא מודלה על מגדל גבוה הוא מתעלה, ואם לא הוא מושפל בארץ. כן בנה ה' מגדל לרוממנו הוא בית המקדש (רש"י כאן. וגמרא סוכה מט, לפי תוס', ומהרש"א. וכן בירושלמי סוכה ד ו. ולפי הנמשל, התועלת מהניבנות המקדש הוא, כלהלן ויקו למשפט, לצדקה).

(ז) **כִּי כָרַם יְהוָה צִבְאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שִׁעְשׁוּעִיו וַיִּקְוָה לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׁפָּח לְצִדְקָה וְהִנֵּה צִעָקָה:**

(ח) **הוּא מְגִיעֵי בֵּית בְּבִית שְׂדֵה בְּשָׂדֵה יִקְרִיבוּ עַד אָפֶס מְקוֹם וְהוֹשִׁבְתֶּם לְבַדְכֶם בְּקֶרֶב הָאֲרָץ: (ט) בְּאֲזָנֵי יְהוָה צִבְאוֹת אִם לֹא בְּתִים**

[אֵת] הַנִּמְשָׁל, וְאוֹמֵר, שֶׁבֵּית יִשְׂרָאֵל הֵם הַכֶּרֶם. -וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שִׁעְשׁוּעִיו- הַנְּטִיעָה שֶׁהוּא מִשְׁעָשֶׂע וּמְשַׁמַּח בּוֹ. -וַיִּקְוָה לְמִשְׁפָּט- לְפִי מִרְבִּית הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה לָהֶם הָיָה מְקוֹם שִׁיעְשׁוּעֵי מִשְׁפָּט. - וְהִנֵּה מִשְׁפָּח- לֹא כֵן הוּא, כִּי אֶסְפּוּ חֲטָאִים רַבִּים, אוֹ עָשׂוּ מַעֲשִׂים מְגִנִּים כִּנְגַע צָרַעַת. -לְצִדְקָה- הָיָה מְקוֹה שִׁיעְשׁוּ צִדְקָה. -וְהִנֵּה צִעָקָה- [הִנֵּה] נִשְׁמַעַת צִעָקַת עֲשׂוּקִים:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה ח-י):

כְּהַמְשֹׁךְ לַטַּעֲנָה הַקּוֹדֶמֶת שֶׁהַקִּבָּה הַשְּׂקִיעַ בְּעָמוֹ, וְהִנֵּה מִשְׁפָּח. מִמְשִׁיךְ הַנִּבְיָא (עַד סוֹף הַפָּרָק) בְּתֹארוֹ חֲטָאִים שֶׁהָיוּ בְּכַנֵּי יְרוּשָׁלַיִם, חֲטָאִים אֲשֶׁר רֹבֵם נוֹבְעִים מַעֲשִׂירוֹת, וְהֵם תַּאֲוֹת אֲשֶׁר גּוֹרְרוֹת לְעַבְרָה מֵעַט מֵעַט. וְעוֹבְרוֹם נִגְזֹר הַחֲרָבָה, כְּכֹר בְּזֶמֶן יִשְׁעִיהָ. אָכֵן אַחֵר כֹּף בִּימֵי מִנְשָׁה וְעוֹד נוֹסְפוֹ עוֹד סְבוֹת לַחֲרָבָה.

כִּנְגַד חֲטָא מְגִיעֵי בֵּית. הַעֲנֵשׁ יְהֵא, בְּתִים רַבִּים לְשִׁמָּה יְהִי, גְּדוֹלִים וְטוֹבִים מְאִין יוֹשֵׁב. כְּלוֹמֵר בְּתִים שֶׁל גְּדוֹלִים. וְאָמְרוּ חֲזוּ"ל (בְּרַכּוֹת נח') שֶׁמְדַבֵּר עַל בְּתִיָּהם שֶׁל צְדִיקִים¹. וְשֵׁם מִתְאַרֵּים בֵּית גְּדוֹל מְלֵא וְעֲצוֹם בְּחֶסֶד.

(ח) -הוּא מְגִיעֵי בֵּית בְּבִית, שְׂדֵה בְּשָׂדֵה יִקְרִיבוּ, עַד אָפֶס מְקוֹם. רָצָה לוֹמֵר, יֵשׁ לְהַתְּאוֹנֵן עַל מֶה שֶׁהָמָה מְגִיעִים בֵּית בְּבִית. כְּשֶׁאֲדָם חָלַשׁ הָיָה לוֹ בֵּית בֵּין [שְׁתֵּי] בְּתֵי אֲנָשִׁים חֲזָקִים, בְּעָלֵי זְרוּעַ, הָיָה חֲזָק שֶׁמֶצֶד זֶה [מִרְחִיב אֶת שְׁטָחוֹ], וּמְגִיעַ בֵּיתוֹ בְּתוֹךְ גְּבוּל בֵּית הַחֲלָשׁ, וְלֹאֲמָה מְגִבּוּלוֹ. וְכֵן זֶה שֶׁמֶצֶד הַשְּׂנִי, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר מְקוֹם לְהַחֲלֹשׁ שְׁבִינֵיהֶם. -וְהוֹשִׁבְתֶּם לְבַדְכֶם בְּקֶרֶב הָאֲרָץ- [בְּלִשׁוֹן תְּמִיתָה גְּעָרָה] אֲמַר הַנִּבְיָא לְבַעֲלֵי הַזְּרוּעַ, וְכִי סְבוּרִים אַתֶּם שָׂרָק אַתֶּם לְבַדְכֶם תִּשְׁבּוּ וְתִתְקַלְמוּ בְּקֶרֶב הָאֲרָץ, וְאֵין לְהַחֲלֹשׁ מְקוֹם עִמָּכֶם [ע"פ רש"י]: (ט) -בְּאֲזָנֵי ה' צִבְאוֹת- בְּאֲזָנֵי אֲמַר ה' צִבְאוֹת, וְתַחֲסֹר [בְּמִקְרָא] מִלֵּת אֲמַר, [מִקְרָא קֶצֶר הוּא], וּמֵאֲלֵיו יוֹבֵן [ע"פ אָבֹן עֲזָרָא]. -אִם לֹא- הוּא עֲנִין לִשׁוֹן שְׁבוּעָה, כְּאֲדָם הָאוֹמֵר אִם לֹא יִהְיֶה כֵן, אֲזִי יִהְיֶה עֲנִשִּׁי כֹף וְכָף. וּמְגִזִּים וְאֵינוֹ אוֹמֵר [מֶה יִהְיֶה עֲנִשׁוֹ. כֵּן אֲמַר ה' אִם לֹא יִתְקַלֵּם בְּתִים רַבִּים לְשִׁמָּה יְהִי, יְהִיהָ ... וְאֵינוֹ אוֹמֵר מֶה יִהְיֶה.

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹ מְגִיעֵי בֵּית בְּבִית. זֶה בְּתִיָּהם שֶׁל צְדִיקִים. דְּבָרֵי חֲזוּ"ל אֵלוֹ קָשִׁים מְאֹד לְהַבְנִה. הִכִּי עַל צְדִיקִים מְדַבֵּר כֹּאן? הֲלֹא מְדַבֵּר עַל מְגִיעֵי בֵּית בְּבִית, הָאֵם כֵּךְ עוֹשִׂים צְדִיקִים, לִגְנוֹב אֶת הַחֹצֵר שֶׁל חֲבִירוֹ. אֲבָל כֹּאשֶׁר נָדַע מֶה הַכוֹוֶה בְּמִגִּיעֵי בֵּית בְּבִית, יִתְבָּאֵר הַעֲנִין. חֲזוּ"ל אוֹמְרִים שֶׁהַמְדַּבֵּר בַּעֲשִׂירִים הַעוֹשִׂים חֶסֶד וּמְלֻוִּים לַעֲנִיִּים, עַל סִמֵּךְ שֶׁעֲבוּד בְּתִיָּהם לְמִשְׁכוֹן, וּבִסְתֵּר לִבָּם מִהֲרַחֲרִים אוֹלֵי לֹא יִפְרַע הַעֲנִין, וְאִזּוֹ בְּבִית שֶׁל הַעֲנִין (תּוֹרָף דְּבָרֵי מִדְּרַשׁ רַבָּה אִיכָּה פְּתִיחָה כב. מוֹבָא בִּלְקוּט שְׁמוּעִי כֹאן), כַּעַת כְּבֵר נִיתָן לְחֲבִין, שְׁחָטָא דֵּק זֶה יִתְכֵּן גַּם אִם מְדוּבָר בְּגְדוּל בְּעֵלֵי חֶסֶד

רבים לשמה יהיו גדלים וטובים מאין יושב: (י) כי עשרת צמדי כרם יעשו פת אחת וזרע חמר יעשה איפה:

(יא) הוי משפמי בבקר שֶכר ירדפו מאחרי בנֶשֶׁף יין ידליקם: (יב) והיה כנור ונבל תף וחליל וזין משתיהם ואת פֶּעַל יהוה לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו: (יג) לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא: (יד) לכן הרחיבה שֶׁאוֹל נפשה ופֶּעַרה פיה לבלי חק וירד הדָּרָה והמונה ושֶׁאוֹנָה וְעָלָז בָּהּ: (טו) וישח אדם וישפל

והוא אפן של שבועה, וכן אם לא כאשר דמיתי [לקמן יד] [ע"פ רד"ק]. - בתים רבים לשמה יהיו, גדלים וטובים מאין יושב - [הענין הוא גם כתגובה ותשובה על רצונם הרע], וכאמר הואיל וכן [יהיה סופם], מה תועלת להם מה שלוקחים עוד מגבול החלשים [ע"פ תוספת שבמכלל יפי: (י) [כיצד יהיו בלי יושב], - כי עשרת צמדי כרם - מקום עבודת עֶשֶׂת [ווגות בקר]. - יעשה פת אחת - [רק שלש סאים, ובימינו מעט יותר מעשרים ליטר של] יין. - וזרע חמר, יעשה איפה - ומקום זרע חמר 'ל' סאים, בזמנינו, יותר ממאה ליטר. והלא הצומח אמור להיות הרבה יותר מכמות הזרע] יעשה איפה אחת 'ג' סאים, שהוא עשירית החמר. ובעבור הרעב יצבו בתיהם, וילכו להם וישארו שמה מבצלתהו [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה יא-יז):

המשכות אחרי התענוגות גורמות שאינם מתעסקים בלמוד התורה ובקיום המצוות, ומתוך כך באים ליֵתֶר חטאים, עד שמגיעים לגהנם.

(יא) - הוי משפמי בבקר שֶכר ירדפו - משפמיים בבקר ורודפים לבקש יין המשכר. - מאחרי בנֶשֶׁף יין ידליקם - ומאחריים לשבת בערב לשותת הרבה, עד אשר היין דולק ובוצר בהם [ע"פ רש"י]: (יב) - והיה כנור ונבל תף וחליל - בידם היה הכנור והנבל וכלי לנגן בעת השתיה, לתענוג. - וזין משתיהם - וגם יין משתיהם היה בידם. - ואת פֶּעַל ה' לא יביטו - אינם נותנים לב להסתכל פועל ה', שֶׁעַל הכל יביא במשפט [והקשר בין זה ליין הוא, כי בהמשכות אחר תענוג מפסיד משכרו לעולם הבא, א' כי בכה עלולים לחטא כפי שנאמר באיוב פרק א'. ב' כי בתענוג מיתר קבל שכרו בעולם הזה]^ט. - ומעשה ידיו לא ראו - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ אלשיך]^י: (יג) - לכן גלה עמי מבלי

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ט את פועל ה' לא יביטו. רבו פירושי פסוק זה. בתרגום מפרשו על עסק התורה. ר' אבחו (שבת קיט) על קריאת שמע. ולפי ר' יהושע בן לוי (שבת עה) מדובר בעיון בחשבון מהלכי החמה והלבנה והמזלות. כלומר במי שיכול לעיין בזה, ונמנע מכך. והוא מצוה מהתורה, מצות לימוד חישוב תקופות ומזלות. ורש"י מפרש לפי חשש, על ברכת יוצר ומעריב ערבים

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

לו

דעת - על שִׁמְאֵנוּ לְדַעַת דְּרָכֵי הַמָּקוֹם^ל. - **וּכְבוֹדוֹ מִתִּי רָעַב** - אֲנֹשִׁי הַכְּבוֹד וְהַחֲשׁוּבִים יִהְיוּ מִתִּי רָעַב. - **וְהִמּוֹנוּ צָהָה צָמָא** - וְהִמּוֹנוּ הָעָם יָמוּתוּ בַּעֲבוּר יָבֵשׁ הַצָּמָאוֹן. וּמִילַת מִתִּי מִשְׁמָשֶׁת בְּשִׁתִּים [כְּאֵלוֹ אָמַר, הִמּוֹנוּ מִתִּים מִיָּבֵשׁ הַצָּמָא] [ע"פ רד"ק]: (יד) - **לִכֹּן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נִפְשָׁה, וּפָעָרָה פִּיהָ לְבָלִי חָק** - מִדָּה בַּמִּדָּה, [הִרְחִיבָה עַל הִרְחִיבָה] עַל שֶׁהִרְחִיבוּ נִפְשָׁם לְהִתְעַנֵּג בִּיּוֹתֵר, לִכֹּן תִּרְחִיב הַשְּׂאוֹל נִפְשָׁה לְבַלֵּעַ אֶת הַכֹּל [ע"פ רש"י]^ל. - **וַיִּרְדַּ הַדָּרָה** - תַּפְאֶרֶת עֲדָתָם [רָאשֵׁי הַדּוֹר וּגְדוֹלֶיהָ, וּמִפְנֵי שֶׁיִּכְלוּ לְמַחֲוֹת וְלֹא מַחוּ, הֵם נִעְנָשִׁים תַּחֲלָה] [ע"פ אלשיך]. - **וְהִמּוֹנָה, וּשְׂאוֹנָה וְעָלָזָה בָּהּ** - [וַיִּרְדּוּ] בָּהּ, בַּהֲשָׂאוֹל. וּמוֹסָב עַל וַיִּרְדַּ, וְרָצָה לֹאמַר הַכֹּל תִּרְדַּ אֶל הַשְּׂאוֹל [הַחֲשׁוּבִים, הֵמּוֹנוּ, וְכָל הַמְאֲשָׁרִים]: (טו) - **וַיֵּשֶׁח אָדָם וַיִּשְׁפֹּל אִישׁ** - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - **וַעֲיִנֵּי גְבוּהִים** - הָעֵינִים שֶׁהָיוּ מִגְבִּיהֵם לְהִסְתַּכֵּל כְּלָפִי מַעֲלָה, כְּדָרְךָ גִּסִּי הָרוּחַ. - **תִּשְׁפֹּלְנָה** - לְהִסְתַּכֵּל לְמַטָּה, כְּדָרְךָ הַשְּׂרוּי בַּצָּרָה וְצָעַר: (טז) - **וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט** - כְּשִׁיעֲשָׂה מִשְׁפָּט [וְעָנַשׁ בְּרִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל], יִתְרוֹמֵם וַיִּתְעַלָּה שְׁמוֹ. - **וְהָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בַּצִּדְקָה** - יִתְקַדָּשׁ שְׁמוֹ, בְּמָה שִׁיעֲשָׂה צִדְקָה לְהַשְׁרִים שְׁבִדּוֹר [ע"פ רד"ק]: (יז) - **וַיִּרְעוּ כְּבָשִׁים כְּדָבָרָם** - הַצִּדְקִים הַנִּמְשָׁלִים לְעֹדֵר הַרְחִלִים, הֵמָּה יִרְעוּ בְּנִחַת וְהִשְׁקֹט כְּמִנְהַגָם מֵאָז, וְלֹא יִהְיוּ נִכְלָלִים [וּמִשְׁפָּעִים] עִם הַרְשָׁעִים. - **וְהִתְרַבְּוּ מַחִים גָּרִים יֹאכְלוּ** - בְּתֵי הַתְּרַבּוּת שֶׁל הַרְשָׁעִים בְּעֲלֵי הַמַּח [תֵּאָרַר בְּכֹף אֶת הָעֲנָגִים, כִּי הַמַּח שָׁמֶן וְנִבְחָר [מִכָּלֵל יִפִּי ע"פ רש"י]], יֹאכְלוּ הַצִּדְקִים שֶׁהֵמָּה עֲתָה כְּגָרִים מוֹל רִשְׁעִים [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה יח-ט):

ממאמרי חז"ל דלהלן נתן ללמד שמדבר ביצר של עריות.

מועין חיים – מוסר, עיונים

^{כב} **וְהָיָה כְּנוֹר וְנָבֵל... וַיּוֹן מִשְׁתִּיהֶם, וְאֵת פֹּעֵל ה' לֹא יִבִּיטוּ.** מִהַּ הַשְּׁיִיכוּת, אֲלֵא מִכָּאן אוֹמַר רַבִּינוּ יוֹנָה ז"ל, שֶׁהַסְכִּילִים אֲשֶׁר אֵינֵינוּ שׁוֹבְרִים תַּאוּתֹת וְרוּדִפִּים תְּמִיד אַחֲרֵי תַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם (מֵאֲכָלוֹת, מוֹזִיק' וכו'), כִּי תִפְגַּע תַּאוּתָם בְּדָרְךָ חֹטֵא וְכָל דָּבָר רָע, לֹא יִסּוּרוּ מִמֶּנּוּ. כִּי כָל זֶמֶן שֶׁהוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַתַּאוּה, נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי הַחוּמָר, יִרְחַק מִדָּרֵךְ הַנֶּפֶשׁ הַמִּשְׁכַּלֶּת. וַיִּתְגַּבֵּר יִצְרוֹ עָלָיו (מִלְשׁוֹן שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה שַׁעַר א' אוֹת ל' לֵאמֹר).

^{כג} **לִכֹּן גִּלְהָ.** מְדוּבָר בְּגִלוֹת יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁכָּן אֵיתָא בְּגִמְרָא, אִמְרֵי ר' אֲבָהוּ לֹא חֲרַבָּה יְרוּשָׁלַיִם אֲלֵא עַל שְׁבִיטָלוֹ בַּה קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעֵרֵבִית, שְׁנֵאמַר (בַּפְּסוּק יא) הוּא מִשְׁכִּימִי בְּבוֹקֵר שֶׁכֶּר יִרְדּוּפוֹ (שֶׁבֶת קִיט). וּפְרָשִׁי דְּמַסִּיִּים אֵת פֹּעֵל ה' לֹא יִבִּיטוּ, לֵאמֹר שָׁמוּ לֵב לִיִּיחָד שְׁמוֹ עַל בְּרִיּוּתָיו.

אֲבֵל בַּמָּקוֹם אַחֲרֵי אִמְרוֹ חז"ל, הָיוּ הַפְּרִישׁ בֵּין עֶשְׂרֵת הַשְּׁבִטִים לִשְׁבֵט יִהוּדָה וּבִנְיָמִן לְגִלוֹת, דְּכַתִּיב הוּא מִשְׁכִּימִי בְּבוֹקֵר שֶׁכֶּר יִרְדּוּפוֹ מֵאֲחֵרֵי בִנְשָׁף יִין יְדִלְקִים, שְׁמֻתוֹךְ כֹּךְ, לִכֹּן גִּלְהָ עָמִי מִבְּלִי דַעַת (מִדְרָשׁ רַבָּה אִסְתֵּר פ"ה א').

מִבְּחִינַת חֲטָא הַמְדוּבָר אֵין כָּאן סְתִירָה, כִּי אֲכֵן הַדְּבָרִים חוֹלְכִים בִּיחָד, שְׁתֵּי יִין מֵאֲחֹר בַּעֲרָב, וּמִמִּילָא קָמוּ מֵאֲחֹר בְּבוֹקֵר. אוֹלָם יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ רַב בֵּין הַמֵּאמָרִים מִבְּחִינַת הַתְּקוּפָה וְהַעֲמִידוּר כָּאן. בְּמֵאמַר הַרָאשׁוֹן הַעֲמִידוּהוּ עַל חוֹרְבֵן יְרוּשָׁלַיִם, וְאֵילוֹ בִּשְׁנֵי עַל גִּלוֹת עֶשְׂרֵת הַשְּׁבִטִים. יַעֲוִיין עוֹד בַּהֲעֵרָה לַפְּסוּק כו'.

^{כד} **הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נִפְשָׁה לְבָלִי חוֹק.** אִמְרֵי ר' יוֹחָנָן זֶה שְׁלֵא לְמוֹד תּוֹרָה כָּלֵל, וְאִפִּילוֹ חוֹק אֶחָד (סִנְהֶדְרִין קִיא). בַּמָּקוֹם אַחֲרֵי פִרְשׁוֹהוּ עַל רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל הַחוּטָאִים (סוֹטָה מו), תֵּנָּה דְּבִי אֲלִיהוּ רַבָּה סוֹף יח) וְבוֹה מוֹבֵן שִׁיכוּתוֹ לְתַחֲלִילַת הַפְּרִשָּׁה וּכְפִרְשִׁי. וְאִף הַחֲמִשָּׁה אֵינוֹ אֲלֵא עַל כֹּךְ, וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט תֵּנִיא א"ר שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אֵימִתִּי שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּבִ"ה מִתְגַּדֵּל בְּעוֹלָמוֹ בִּשְׁעָה שְׁעוֹשָׂה מִדַּת הַדִּין בְּרִשְׁעִים. (מִדְרָשׁ רַבָּה וִיקָרָא כד א, וְכַעֲנוּ זֶה בְּשׁוּ"ט ג, תַּנְחוּמָא שׁוֹפְטִים טו).

וַיִּרְדַּ הַדָּרָה. פֵּלֵא, עוֹנֵשִׁים כְּבָדִים כָּל כֹּךְ, רַק עַל רִיבּוֹ תַעֲנוּגִים. אֲבֵל בְּאֵמַת הַסִּיבָה לְחוּמָרְתָּם, הֵיא מִשּׁוֹם שִׁישׁ חֲטָאִים הַנּוֹבְעִים מִכָּן. וְכֵה אִמְרֵי ר' יוֹחָנָן, כָּל הַעוֹשִׂים ד' מִינֵי זִמְרָה, גּוֹרְמִים ה' רַעוּת גִּלוֹת, רָעַב. וְצִמָּא, הוּא שְׁכַחַת הַתּוֹרָה (וְכֵן הוּא בְּבִמְדַּבֵּר רַבָּה ג' ו'). הַרְבִּיעִי, וַיֵּשֶׁח אָדָם וַיִּשְׁפֹּל אִישׁ, זֶה הַקְּבִ"ה. וְעֵינֵי גְבוּהִים, שְׁפִלוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאַחֲרֵי כָל זֶה נּוֹפְלִים בְּגִיהֶם הוּא שְׂאוֹל (גִּמְרָא סוֹטָה מו).

אִישׁ וְעֵינֵי גְבוּהִים תִּשְׁפֹּלְנָה: (טז) וַיִּגְבֹּהַּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל
הַקָּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בַּצִּדְקָה: (יז) וַרְעוּ כְּבָשִׁים כְּדִבְכֶּם וְחִרְבוֹת מַחִים גָּרִים
יֵאכְלוּ:

(יח) הוּא מוֹשְׁכֵי הָעוֹן בַּחֲבִלֵי הַשְּׂוֹא וְכַעֲבוֹת הָעֲגֹלָה חֲטָאָה: (יט)
הָאֻמְרִים יִמְהַר יְחִישָׁה מַעֲשָׂהוּ לְמַעַן נִרְאָה וְתִקְרַב וְתִבּוֹאָה עֲצַת
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנִדְעָה:

(כ) הוּא הָאֻמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שְׁמִים חֲשֹׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ

אָמְרוּ חו"ל יִשְׁעִיָּה אֹמֵר יְבוֹאוּ אוֹיְבִים, וּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַפְּרוּצוֹת אוֹמְרוֹת, 'אֻמְרִים יִמְהַר יְחִישָׁה'. מִה
אוֹיְבִים יְכוּלִּים לַעֲשׂוֹת, יְבוֹאוּ אוֹיְבִים מִהַר וְנִרְאָה. [וּבְלִבָּם] מִתְכַּנְּנוֹת, דָּכַס רֹאֵה אוֹתִי וְנוֹטְלֵנִי אֵלָיו
(וַיִּקְרָא רַבָּה טז א). הִנֵּה מֵאֲמָר זֶה, מְדַבֵּר עַל יֵצֵר שֶׁל תַּאֲוַת הָעֲרִיּוֹת.

גַּם מֵאֲמָרֵי חו"ל עַל הַפְּסוּק הָרִאשׁוֹן מְדַבְּרִים עַל יֵצֵר דְּעֲרִיּוֹת. בַּמִּדְרָשׁ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה כב), מוֹבָא
הַמֵּאֲמָר הוּא מוֹשְׁכֵי הָעוֹן חֲבִלֵי הַשְּׂוֹא, בַּתְּחִלָּה יֵצֵר הָרַע דּוֹמָה כְּחוֹט שֶׁל עֶכְבִּישׁ, כְּכַתוּב בְּרִש"י.
וּבַמִּדְרָשׁ הַהוּא, מֵבָאֵר שֶׁהַנִּדּוֹן בִּיֵּצֵר דְּעֲרִיּוֹת.

(יח) -הוּא מוֹשְׁכֵי הָעוֹן- מִמְּשִׁיכִים עַל עֲצָמָן אֶת הַיֵּצֵר הָרַע הַמְּסִית עַל הָעוֹן. -בַּחֲבִלֵי הַשְּׂוֹא-
בַּחֲבִלִים דִּקְוִין וְכַמְעַט שְׂאִין בָּהֶם מִשֵּׁי. -וְכַעֲבוֹת הָעֲגֹלָה חֲטָאָה- לְבִסּוֹף מִמְּשִׁיכִים [אֶת] הַיֵּצֵר הָרַע
הַמְּחֻטֵּא, בַּחֲבִלִים עֲבִים שְׂמוֹשְׁכִים בָּהֶם אֶת הָעֲגֹלָה. רָצָה לוֹמַר בַּתְּחִלָּה מְעַט נִמְשָׁכִים אַחֲרָיו,
וְלְבִסּוֹף נִמְשָׁכִים הַרְבֵּה [ע"פ רש"י]: (יט) -הָאֻמְרִים יִמְהַר יְחִישָׁה מַעֲשָׂהוּ- אוֹמְרִים בְּלִעְג יִמְהַר
[הַקְּב"ה] לְהִבִּיא מַעֲשֵׂה הַפְּרָעָנוּת שְׂאוֹמֵר [הַנְּבִיא], -לְמַעַן נִרְאָה- אִם יוּכַל עֲשׂוּהוּ. -וְתִקְרַב
וְתִבּוֹאָה- כָּפַל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. -עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, וְנִדְעָה- שֵׁשׁ בִּדּוֹ הַכֹּחַ [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה כ):

הָאֻמְרִים לָרַע טוֹב. מְדַבֵּר עַל הַהוֹלָךְ בְּדַרְכֵי מִדּוֹת הָרַעוֹת כְּמוֹ גִּאֲוָה תַּאֲוָה וְתַאֲוָה, וּמִתַּאֲוָה אֶת
הַמִּדּוֹת הָרַעוֹת, וּמִתְעַצֵּל בְּמִדּוֹת הַטּוֹבוֹת, כִּי שְׂקוּעַ בְּחֻלֵּי הַנִּפְשׁוֹת (רַמְב"ם הַלְכוֹת דְּעוֹת פ"ב ע"ב ע"פ
פְּסוּק זֶה^ל). וְרָאָה גַּם בְּרִד"ק, וְזֶה מִתְאִים לְדַרְכָּנוּ בַּהֲקָדְמוֹת, שֶׁכָּל פְּרָשָׁה עֲנִין מִיחֵד לָהּ. הַמְצִידוֹת
מִפְּרָשׁ כְּרִש"י).

מזעין חיים - מוסר, עיונים

^{לח"ה} הָאֻמְרִים לָרַע טוֹב. חַכְמִים ז"ל (סוֹטָה דף מז, דף מא) אָמְרוּ, הָאֻמְרִים לָרַע טוֹב, כֹּל מִי שֵׁשׁ בּו חֲנוּפָה נוֹפֵל לְגִיחָם.
אֲבָל כָּתַב מֵהַרְש"א שְׂהוּא דֶּרֶךְ דְּרִשׁ, כִּי פְּסוּטוֹ אֵינוֹ עַל חֲנוּפָה, אֲלָא כְּמוֹ שֶׁהָבִינוּ מֵהַרְמְב"ם.

שמים מר למתוק ומתוק למר:

(כא) הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבנים:

(כב) הוי גבורים לשמות יין ואנשי חיל למסך שר: (כג) מצדיקי

(כ) - הוי האמרים לרע, טוב- על עבודת אלילי כנענים, היו אומרים שהוא טוב. ו-לטוב- הוא עבודת המקום, [אומרים עליו שהוא]. -רע, שמים חשך לאור, ואור לחשך, שמים מר למתוק ומתוק למר- כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה ולהתמדת הדבר [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה כא):

פרשה זו מדברת על האמונות. כלשוננו הצח של ספר חובות הלכות יחוד המעשה פרק ה: אם יהיה האדם חכם בדעת אלוהים ותורתו, ישתדל היצר להכניס ההפסד עליו, והשבויש, בחכמתו. וכן יהיה פתויו יותר חזק, מפני שהוא בא עמך מצד החכמה, ומנהיג אותך בדרך המופת אשר תנוח דעתך עליו. וכאשר יגבר עליך וימשל בך בעזר השכל (שלה, שעוזר) לו, יצתיק אותך מן המדרגה ההיא שהיתה קרובה אל האמת ונסתרים בה פני השקר, אל מה שאחריה שיש בה פחות אמת ויותר שקר, וכך לא יסור מלהצתיקך ממדרגה למה שאחריה, עד שיביאך אל מדרגה שנסתרים בה פני האמת, והוא השקר הגמור, וישרש אותך מן העולם הזה, ויפילך ממדרגות הגמול בעולם הבא. ותהיה חכמתך לרעה לה, ושכלך סבה לאבדה, כמו שאמר הכתוב 'הוי חכמים בעיניהם'.

(כא) - הוי חכמים בעיניהם- מחזיקים את עצמם לחכמים. -ונגד פניהם נבונים- לפי הסתכלות פניהם [המבט העמק שלהם, ועצימת עינים של עיפות, נראה לרואה אותם כאלו הם נבונים] [כפי פז]. וכפל הדבר במילים שונות:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה כב-כג):

פרשה זו עוסקת בדנינים, כפי שנגראה מפסוק השני.

ואכן בארו לנו חז"ל, כיצד הפסוק הראשון מתייחס לדנינים. ולפי דבריהם מליצת הנבואה מתפרשת כך: תחת תפקידכם להיות גבורים ואנשי חיל, להעמיד את הדין, אתם אנשי חיל בשתי יין ושכר (במדרך רבה י' ח', מובא פלו בהערה).

(כב) - הוי גבורים לשמות יין¹⁷ - מראים גבורות לשמות יין הרבה [ע"פ תרגום. וראה הקדמה]. -

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹⁷ הוי גבורים לשמות יין. במאמר דלהלן ביארו חכמים, את נושא הפסוק. גם ביארו בו מהו מסיכה. וכה אמרו חז"ל. בפרשת דיינים כתיב (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם וגוי' אנשי חיל' ושפטו את העם וגוי', אבל אלו אינם 'אנשי חיל' אלא 'למסך שכר', כמו שנאמר (משלי כג) לבאים לחקור ממסך. מהו למסך שכר שהיו מוסכים יין חזק

רָשַׁע עֵקֶב שָׁחַד וְצִדְקַת צְדִיקִים יְסִירוּ מִמֶּנּוּ:

(כד) לֵכֵן כָּאֵל קֵשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לְהִבָּה יִרְפָּה שְׂרָשָׁם כַּמֶּק יִהְיֶה וּפְרָחָם כָּאֵבֶק יַעֲלֶה כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת יְהוָה צָבָאוֹת וְאֶת אִמְרַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נֶאֱצוּ: (כה) עַל כֵּן חָרָה אֵף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו וַיִּכְהוּ וַיִּרְגְּזוּ הַהָרִים וַתִּהְיֶי נִבְלָתָם פְּסוּחָה בְּקֶרֶב חוּצוֹת בְּכָל זֹאת לֹא

וְאֲנֹשִׁי חִיל לְמִסַּד שָׂכָר - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת: (כג) - מִצְדִּיקִי רָשַׁע עֵקֶב שָׁחַד - מִצְדִּיקִים בְּדִין אֶת הָרָשָׁע בְּשָׂכָר שָׁחַד. - וְצִדְקַת צְדִיקִים יְסִירוּ מִמֶּנּוּ - [מִתְחִיל בְּלִשׁוֹן רַבִּים, צְדִיקִים. וּמִסִּים מִמֶּנּוּ לְשׁוֹן יְחִיד, וְלֹא מֵהֶם. הַתְּשׁוּבָה מְדַבֵּר בְּצִדִּיק אֶחָד מִתּוֹךְ הָרַבָּה, כְּלוּמָר] מִכָּל אֶחָד מִן הַצְדִּיקִים [הַבָּאִים לְמִשְׁפָּט], מְסִירִים צִדְקָתוֹ, לֹמֵר עָלָיו שְׂאִינוּ צְדִיק בְּדִינוֹ [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ה כד -ל):

בַּעֲבוּר הַדִּין הַמְקַלָּל אֶת הַדִּין, כָּאֵל קֵשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לְהִבָּה יִרְפָּה שְׂרָשָׁם כַּמֶּק יִהְיֶה וּפְרָחָם כָּאֵבֶק יַעֲלֶה כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת ה'. וְאִין פְּרָחָם אֵלָּא צִרְעַת שְׁנֶאֱמַר וְאִם פְּרוּחַ תְּפִרָּה הַצִּרְעַת (תַּנְחוּמָא מְצַרֵּד).

כְּלוּמָר, חִז"ל מְפָרְשִׁים שֶׁ'לֵכֵן' מִתִּיחַס רַק לְפִסּוּק כג. וְלֹא דְבָרֵיהֶם הִיָּה מִתְפָּרֵשׁ גַּם עַל שְׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת שְׁלֹפְנִי, מֵהוּי מוֹשְׁכֵי הָעוֹן, שֶׁהָרִי לֹא נֶאֱמַר בָּהֶם עֲנֹשׁ, כִּי אִם בְּפְרָשִׁיּוֹת שְׁלֹפְנֵי ג' אֵלוֹ.

(כד) - לֵכֵן - בַּעֲבוּר הַטִּיט הַמִּשְׁפָּט [ע"פ תַּנְחוּמָא. רָאָה הַקְדָּמָה]. - כָּאֵל קֵשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ - כְּמוֹ לְשׁוֹן אֵשׁ, שׁוֹרֵף אֶת הַקֵּשׁ, - וַחֲשַׁשׁ לְהִבָּה יִרְפָּה - וְכֵמוֹ לְהִבָּה מִרְפָּה אֶת הַחֲשַׁשׁ [הוּא הַתְּכָבֵן] וּמִחֲלִישׁוֹ, עַד כִּי יֵשׁוּב לַעֲפֹר. - שְׂרָשָׁם כַּמֶּק יִהְיֶה - כֵּן יִחַלֵּשׁ שְׂרָשָׁם [גְּבוּרִים אוֹ חֲשׁוּבִים שְׁבָהֶם] [מְפָרְשִׁים לְהֵלֵן פִּי"ד ל] לְהִיּוֹת כְּדָבָר הַנְּמוּק. - וּפְרָחָם כָּאֵבֶק יַעֲלֶה - גְּדִלְתָם יִסְתַּלַּק כָּאֵבֶק דֵּק, הַמְסַתַּלַּק בְּרוּחַ קָמְעָא. - כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת ה', וְאֶת אִמְרַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נֶאֱצוּ - [ע"פ רש"י]: (כה) - עַל כֵּן חָרָה אֵף ה' בְּעַמּוֹ, וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו, עַל עַמּוֹ - וַיִּכְהוּ. וַיִּרְגְּזוּ הַהָרִים - מַלְכֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵיהֶם. - וַתִּהְיֶי נִבְלָתָם פְּסוּחָה - כָּרַק הַמִּשְׁלָף - בְּקֶרֶב חוּצוֹת, בְּכָל זֹאת - עִם כָּל הַפְּרָעִיּוֹת הַזֹּאת - לֹא שָׁב אָפּוֹ - אֵף

מועין חיים - מוסר, עיונים

בֵּינָן קֵל כְּדִי לַחֲשׂוֹכַר בּו. מַעֲשֵׂה בַחְבוּרָה אַחַת שֶׁל זִלְזוּל שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים וְשׁוֹתִים יִין עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וְלֹא הָיוּ מִשְׁתַּכְּרִים. בֹּא לָהֶם יִין אִמְרוּ לְמִזּוּג יִין בֵּינָן, הָיוּ עוֹשִׂים כֵּן, עַד שֶׁנִּכְנַס בָּהֶם הַיִּין, עָמְדוּ וְהָיוּ זֶה אֶת זֶה מִתּוֹךְ הַשְׁכָּרוֹת. נִפְלָה הַצּוּחָה בַּעִיר, וְבֹא הַלּוֹפֵר (שֶׁר הַטְּבָחִים, הַתְּלִיין. עֶרֶךְ) וְתַפְשָׁם וּמִסֵּרָם לַמַּלְכוּת, וְנִאֲבְדוּ כּוֹלָם. מִי גָרַם לָהֶם הַיִּין שֶׁהָיוּ שׁוֹתִים. וְעַלֵּיהֶם נִאֲמַר לְבָאִים לַחֲקוֹר מִמֶּסֶד, אִין מִמֶּסֶד אֵלָּא יִין בֵּינָן, הָיוּ וְאֲנֹשִׁי חִיל לְמִסּוֹד שָׂכָר. וּמִתּוֹךְ כֵּךְ מִשְׁכַּחִין אֶת הַתּוֹרָה, וּמַעֲוּוֹתִים אֶת הַדִּין, שֶׁכֵּן כָּתִיב אַחֲרָיו 'מִצְדִּיקִי רָשַׁע עֵקֶב שָׁחַד' (מִדְרַשׁ רַבָּה בַּמִּדְבָּר פִּי"ח)

^ט **עֵקֶב שָׁחַד.** כֹּל מִי שֶׁנִּשְׁטַל שׁוֹחַד וּמִצְדִּיק רָשַׁע בַּעֲקָב, עוֹנֵשׁוּ הוּא, צִדְקַת צְדִיקִים יְסִירוּ מִמֶּנּוּ (מִדְרַשׁ רַבָּה בְּרַאשִׁית פִּס"ה ה').

^{טב} **כָּאֵל קֵשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ.** בְּזִמְנָן שְׁעוֹבִים אֶת הַתּוֹרָה, הָרִי עֲשִׂיו, אֵף שֶׁהוּא כִקֵּשׁ, יֵאָכֵל אֶת יַעֲקֹב, אֵף שֶׁהוּא כֹאשׁ (מִדְרַשׁ רַבָּה אֵיכָה פְּתִיחָה בִּפְסִיקְתָא דְּרַב כְּהֲנָא ט"ו ה').

שָׁב אָפוּ וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָה: (כו) וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם מִרְחוֹק וְשָׂרָק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְהִנֵּה מְהֵרָה קָל יָבוֹא: (כז) אֵין עֵינָהּ וְאֵין כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא יִנּוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אָזוֹר חֲלָצִיו וְלֹא נָתַק שְׂרוֹךְ נַעְלָיו: (כח) אֲשֶׁר חֲצִיו שְׁנוּנִים וְכָל קִשְׁתָּתָיו דְּרָכוֹת פְּרָסוֹת סוּסָיו כְּצֵר נִחְשְׁבוּ וְגִלְגָּלָיו כְּסוּפָה: (כט) שְׁאָגָה לוֹ כְּלָבִיא וְשָׁאָג [וְשָׁאָג] כְּכַפִּירִים וַיִּנְהָם וַיֵּאָחֵז טֶרֶף וַיִּפְלִיט וְאֵין מִצִּיל: (ל) וַיִּנְהָם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כִּנְהֻמַּת יָם וְנִבְטָ לָאָרֶץ וְהִנֵּה חֹשֶׁךְ צֵר וְאוֹר חֹשֶׁךְ בְּעֵרִיפִיהּ:

ה' וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָה- לַהֲכוֹת בָּהֶם [ע"פ רש"י]: (כו) וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם מִרְחוֹק וְשָׂרָק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ- [אין הכוונה שה' יקרא להם ממש, הרי אינם נביאים לשמע דבר ה', אלא] רוצה לומר, יעורר לב האמות היושבים ממרחק לבוא עליהם, כאלו נשא להם נס, וכאלו שרק להם להתאסף ולבוא [ע"פ רד"ק]^ט וְהִנֵּה מְהֵרָה קָל יָבוֹא-: (כז) אֵין עֵינָהּ וְאֵין כּוֹשֵׁל בּוֹ- בהעם הבא [לכבש

אותכם], לא ימצא בו עיף וכושל - לא ינום ולא יישן- [בדודאי שכל חיל ישן בלילה, אלא במליצה זו] רוצה לומר לא יהיה מי מתעצל בדבר. -וְלֹא נִפְתַּח אָזוֹר חֲלָצִיו, וְלֹא נָתַק שְׂרוֹךְ נַעְלָיו- רצה לומר לא יהיה למי, שום צד עכוב [ע"פ רד"ק]: (כח) אֲשֶׁר חֲצִיו שְׁנוּנִים- יהיה עם אשר חציו

מועין חיים - מוסר, עיונים

^ט וְשָׂרָק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ. מי האומה הזו? ועל איזה גלות מדברת נבואה זו, ונבואות כל פרק ה'?

הרד"ק (פסוק כו) והרב אברבנאל כתבו שמדבר על אשור. אשור היה בימי ישעיה.

דעת רש"י (בפסוק כה) שמדבר על נבוכדנצר. ולכאורה יש להוכיח מחז"ל ומהמקראות כרש"י.

במדרש איכה זוטא כד' מעמידו במפורש שיבא נבוכדנצר, ומדוע, מפני שמאסו בתורת ה' ואמרת ה' נאצו, שהם תורה שבכתב ושבעל פה. וכן בגמרא (שבת קט). מובא בהערה לעיל (העמידו את הפסוק הוי משכימי, לכן גלה עמי על חורבן ירושלים).

וכן משמע מהמקראות. א' תחילת הפרק מדבר אל יהודה, ועל המקדש שהיה ביהודה. ב' מה שאמר על הכובש מרחוק, מהרה קל יבא, אין עיף ואין כושל בו, חציו שנונים. הנה כזאת נמצא בשני מקומות נוספים אך ורק לענין נבוכדנצר, ולא על אשור. בירמיה (ה) נאמר גוי ממרחק, אשפתו כקבר פתוח, כולם גבורים. וההיא וודאי על נבוכדנצר, שהרי בימי ירמיה, שנחייב כבר אבד מזמן. וכן בחבקוק (א) נאמר, מרחוק יבא, קלו מממרים סוסי, וחדו מזאבי ערב, הוא לכל מבצר ישחק. מתואר בשלשתם גבורה ומהירות מיוחדת וגם בואו ממרחק. ובחבקוק מפורש שמדובר על נבוכדנצר. ג' שאגה לו כלביא ככפירים. והלא נבוכדנצר הוא זה הנמשל לאריה בחזיונות דניאל. ד' ספר ישעיה מתחיל הדבר אשר חזה על ירושלים. ועד הנה היה הכל על חורבן ירושלים.

אמנם במדרש (אסתר רבה פ"ה) חולק, ומפרש פרשה זו על עשרת השבטים, שהם גלו על ידי סנחריב, עבור ריבוי היין ותענוגים, מפורש כדעת הרד"ק.

אבל יתכן שדוקא פרשה זו שאמר לכן גלה עמי, לשון עבר. אבל סוף הפרק המדבר בלשון העתיד, יסכימו גם חכמים ז"ל אלו, שמדובר על חורבן ירושלים, מכל הטעמים שאמרו.

(דרך אגב יש להעיר. הרמב"ן מפרש שקללות פרשת כי תבא התקיימו בבית שני, והנה שם נאמר ישא ה' עליך גוי מרחק ממצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי אשר לא תשמע לשנו. גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד השמדך אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבידו אתך. וכי הרמב"ן שמלכות רומי משולה לנשר שכן היה סמל צבאה. והנה בנבואת ישעיה זו, גם בחבקוק, נמשל גם נבוכדנצר שיבא כנשר והרי היה בבית ראשון, וקשה יותר שבירמיה פ"ה נראה ממש שהכוונה לקללת כי תבא, שנאמר בו 'הנני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל נאם ה' גוי איתן הוא, גוי מעולם הוא, גוי לא תדע לשנו, ולא תשמע מה ידבר. אשפתו כקבר פתוח, כלם גבורים. ואכל קצירך ולחמך, יאכלו בניך ובנותיך, יאכל צאנך ובקרך, יאכל גפנך ותאנתך, ירש ערי מבצריך אשר אתה בטח בהנה בחרב. וגם בימים ההמה נאם ה' לא אעשה אתכם כלל'. לכאורה כל זה קרוב מאד לאמור בכי תבא, וצ"ע דברי הרמב"ן).

פרק ו (א) בשנת מות המלך עזיהו ואראה את אדני ישוב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל: (ב) שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו

יהיה שנונים, רוצה לומר יהיה מוכן למלחמה. וכל קשתותיו דרכות, פרסות סוסיו כצד נחשבו- חזקים כסלע ולא יתנגפו במרוצתם. ונגלגליו כסופה- ימחרו ללכת כרוח סופה [ע"פ רד"ק]: (כט) **שאגה לו**- להעם הזה. **פלביא, ישאג כפפרים וינהם, ויאחו טרף ויפליט**- יציל הטרף לעצמו מיד הבא לחטף מידו. **ואין מציל**- לא יהיה ביד מי להציל מידו [ע"פ רש"י]: (ל) **וינהם עליו**- על ישראל. **ביום ההוא כנהמת ים, ונבט לארץ**- יביט למלכי ארץ, אולי ימצא מהם עזרה. **ונהה חשף צר**- יש לו חשף מהצר והאויב הבא עליו, כי לא מצא עזר. **ואור חשף בעריפתו**- אור השמש חשף לו בשמים, מרב הצרה [וקרא לשמים ערפים, כי ממנה יצרך המטר] [ע"פ רד"ק]. או בעריפתו, רוצה לומר בבוא מאפליה [עלסת ערפל], ועל כי בעת יצרך המטר מאפיל האור, אמר בעריפתו [צריך באור כיצד תבת עריפתו כוללת גם אפילה, וגם ירידת המטר] [ע"פ רש"י]:

פרק ו

הקדמה לפרשה (פרק ו א-יג):

כאן הוא תחלת נבואת ישעיה (רש"י). בפרשה זו מתאר הנביא את מראות האלוקיים אשר צפה. את תחילת שליחותו. וכן חזה את גלות עשרת השבטים. ועוד צרות נוספות שיהיו בעתיד.

המלך עזיהו, המיוצר כאן, הוא המלך עזריה אשר מדבר עליו במלכים ב טו. עזריהו עוזיהו היה מנגע בכה' או כו' שנות מלכותו האחרונות. וששים ושלש שנה אחר כן גלו השבטים^מ.

(א) - **בשנת מות המלך עזיהו** - ואין הכוונה כשמת ממש, אלא כשנצטרע, כשנכנס בהיכל להקטיר כמו שנאמר והצרעת זרחה במזחו (דברי הימים ב' כ"ו) וקרא אותו מת, כי המצרע חשוב כמת. - **ואראה את ה' ישוב על כסא רם ונשא, ושוליו מלאים את ההיכל** - ואינו מבינים, ועל כך נאמר, אין דורשים במרכבה אפלו ביהוד (תגיגה י"א): (ב) - **שרפים עמדים ממעל** - בשמים. - **לו** - לשמשו. - **שש כנפים שש כנפים לאחד** - לכל אחד ואחד. - **בשתים יכסה פניו** - לבל יביט כלפי

מועין חיים - מוסר, עיונים

^מ **פרשת בשנת מות**. השישים ושלש הם כה' שנותיו לעוזיהו. טו' של יותם, טז' של אחז. ו' של חזקיה. עיין מלבי"ם מלכים ב פט"ו ה'. והגר"א בלוח שלו, הערה אות ה'. בדיוקם של דברים ישנו שני צדדים להגר"א השבטים גלו סה' שנה אחרי הרעש בו הצטרע עטויהו. ולהמלבי"ם סג'. והוא ויכוח תנאים בגמרא מועד קטן ז' ב' האם יותם בן עוזיהו שמלך בהיות בן כה' האם התעברה אמו כשהיה אביו מצורע או לא כך כתב הגר"א ז"ל. ודע עוד שמה שנאמר מלכים ב טו שעוזיהו מלך נבי' שנה אינו אלא לו', כי טו' מהם היה בחיי אביו, עיין בדברי הגר"א ורש"י מלכים ב' פי"ד כב, ובמצודות פסוק ז'.

בספר דברי הימים ב פרק כו' נאמר מה היה בשעת נבואה זו. עוזיהו מלך יהודה לא היה כהן, ובכל זאת התגאה וחפץ להקטיר קטורת, וכן עשה. ובשעת מעשה זרחה הצרעת במצוה של המלך עוזיהו ונעשה מצורע וכך נשאר עד יום מותו. ובאותו רגע עשה הקב"ה גם כן רעידת אדמה, ובאותו זמן ישעיה הנביא ראה את זעקת המלאכים שגרמה את רעידת האדמה.

ובשָׁתִּים יְעוֹפֵף: (ג) וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה
צָבָאוֹת מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: (ד) וַיִּנְעוּ אַמּוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא
וְהַבִּית יִמְלֵא עֶשֶׂן: (ה) וְאָמַר אוֹי לִי כִי נִדְמִיתִי כִי אִישׁ טָמֵא שְׁפָתַיִם
אֲנֹכִי וּבִתּוֹךְ עִם טָמֵא שְׁפָתַיִם אֲנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ יְהוָה צָבָאוֹת

השְׁכִינָה. - ובשָׁתִּים יְכַסֶּה רַגְלָיו - לְצַנִּיעוֹת, שְׁלֹא יִרְאֶה בְּכָל גּוֹפּוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ. וְרִבּוּתָנוּ זְכוּרָנוּם
לְבָרִכָּה אֲמָרוּ, שְׁלֹא לְהַזְכִּיר מַעֲשֵׂה הַעֲגָל, כִּי כָּף רַגְלֵיהֶם כָּכָף רַגְלֵי עֲגָל. - ובשָׁתִּים יְעוֹפֵף - יְעוֹפֵף,
בְּשִׁלְיחוֹת הַמָּקוֹם [ע"פ רש"י]: (ג) - וְקָרָא זֶה אֵל זֶה - שָׂרָף קוֹרָא לְחַבִּירוֹ

לומר קדוש כְּאֶחָד, וְלֹא יִקְדִּים הָאֶחָד לְחַבִּירוֹ (כְּמוֹ שֶׁאֵנוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכַּת יוֹצֵר, מְקַבְּלִים עַל מַלְכוּת
שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה, וְנוֹתְנִים רְשׁוֹת זֶה לְזֶה לְהַקְדִּישׁ .. קְדוּשָׁה בְּכֵלם כְּאֶחָד). - וְאָמַר - (לֹא אָמַר וְאֲמָרוּ, כִּי)
הַקּוֹל יוֹצֵא מִבֵּין בְּכֵלם כְּאֶחָד, כְּאֵלּוּ הוּא קוֹל אֶחָד. - קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ - (שְׁלֹשׁ פְּעָמִים) רוֹצִים
לומר, שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ וּמְרוֹמֵם בְּעוֹלָם הַמַּלְאָכִים, וּבְעוֹלָם הַגְּלִגְלִים, וּבְעוֹלָם הַשָּׁפֵל. - ה' צָבָאוֹת מְלֵא
כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מְלֵא בְּכָל הָאָרֶץ [ע"פ רד"ק]: (ד) - וַיִּנְעוּ אַמּוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא -
מִזְוִזוֹת הַפֶּתַח הָיוּ נָעִים, מִחֻזֵּק קוֹל הַקְּרִיאָה (וְשֶׁל קְדוּשַׁת הַמַּלְאָכִים), וְסָרִים מִמְּקוֹמָם הִרְבֵּה אַמּוֹת,
וְלֹא פָּרַשׁ כְּמָה וּרְשָׁ"י מוֹסִיף עַל פִּי מִדְּרַשׁ תַּנְחוּמָא צוּ פ"ג שְׁלֹא הָיָה רַק בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה, אֲלֵא
הָיָה בְּפוּעַל רְעִידַת אֲדָמָה, מִפְּנֵי חֲטָאוֹ שֶׁל עוֹזִיָּהוּ שֶׁהִקְטִיר קְטֶרֶת, לְמַרְוֹת שְׁאִינוֹ כֹּהֵן, וְהוּא עוֹן
חֲמוּר. - וְהַבִּית - הַהֵיכָל. - יִמְלֵא עֶשֶׂן - הָיָה נִמְלֵא עֶשֶׂן [ע"פ רש"י] (עֶשֶׂן זֶה עַל שׁוּם מָה? חֲכָמִים
אַחֲרֵים ז"ל מְפָרְשִׁים כֹּה. - וַיִּנְעוּ אַמּוֹת הַסָּפִים -, שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, - מִקּוֹל הַקּוֹרָא - מִקּוֹל

הַמַּלְאָכִים שֶׁקָּרָאוּ בְּקוֹל וַיִּנְעוּ וְתַמְהוּ עַל עוֹזִיָּהוּ שֶׁבָּא לְהַקְטִיר קְטֶרֶת. וְזֶה מֵה שֶׁאֲמָרוּ בְּתַמִּיהֶם. -
וְהַבִּית יִמְלֵא עֶשֶׂן - בְּתַמִּיָּה, הֵכִי הִגּוֹן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ יִמְלֵא עֶשֶׂן זֶר, מִקְטֶרֶת אֲסוּרָה [הַרְבֵּה
אֲבֵרָבָנָאֵל]. וְכַדְבָּרָיו מְפֹרָשׁ בַּגִּמְרָא יוֹמָא נֶגַ שְׁמִדְבָּר כָּאֵן בַּעֲשׂוֹן הַקְטֶרֶת: (ה) - וְאָמַר -, אֲמַרְתִּי -
אוֹי לִי כִי נִדְמִיתִי - כִּי פָּחַד פֶּן יָמוּת, (בְּסוֹף הַפְּסוּק מְבָאֵר שֶׁסִּבַּת פָּחַדוֹ הָיָה) עַל שֶׁרָאָה מִרְאֵה כְּבוֹד
ה' (וְכָלוּמֵר, יִשְׁעִיָּה פָּחַד שֶׁהַקּוֹל הַנּוֹרָא הָיָה כְּנִגְדּוֹ, שֶׁהוּא אֵינוֹ רֹאִי לְמַעַמַּד קְדוֹשׁ זֶה שֶׁל קְדוּשַׁת
הַמַּלְאָכִים. וְלֹא יָדַע כִּי סִבַּת הַקּוֹלוֹת הָיָה חֲטָאוֹ שֶׁל עוֹזִיָּהוּ) - כִּי אִישׁ טָמֵא שְׁפָתַיִם אֲנֹכִי - עַל כִּי
אֲנִי אִישׁ טָמֵא שְׁפָתַיִם - ^{כו}וּבִתּוֹךְ עִם טָמֵא שְׁפָתַיִם אֲנֹכִי יֹשֵׁב - וְאֵם כֵּן אֵינִנִּי כְּדָאִי, לֹא מִצַּד מַעֲשֵׂי
וְלֹא מִצַּד מַעֲשֵׂה הָעַם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ. - כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ ה' צָבָאוֹת רָאוּ עֵינֵי - מוֹסֵב לְמַעַלָּה, כְּאוֹמֵר
אוֹי לִי כִי נִדְמִיתִי (אַמּוֹת וְאָדָם), כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ ה' צָבָאוֹת רָאוּ עֵינֵי (וְהֵלֵא אֵינִנִּי רֹאִיו) כִּי אִישׁ טָמֵא
שְׁפָתַיִם אֲנֹכִי [ע"פ רש"י] (וְהַרְבֵּה אֲבֵרָבָנָאֵל מְבִיא כְּמָה פְּרוּשִׁים, מְדוּעַ חָשַׁב יִשְׁעִיָּה עַל עֲצָמוֹ שֶׁהוּא
חֲטָא בְּשְׁפָתַיִם. וְהַכְרִיעַ, עַל פִּי חו"ל בְּפִסְיָקְתָא לַד', שֶׁסִּבֵּר שֶׁחֲטָא בְּשִׁתְּיָקְתוֹ וְדַמְמָתוֹ, בְּכָף שְׁלֹא
הִשְׁתַּתַּם עִם קְדוּשַׁת הַמַּלְאָכִים. וְלָכֵן סָבוּר הָיָה שֶׁהַקּוֹל הַנּוֹרָא הָיָה לְהַעֲנִישׁוֹ: (ו) - וַיִּנְעוּ אֵלֵי אֶחָד

מִזְעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^{כו} בתוך עם טמא שפתיים. וסר עונן. אף שנאמר שהתכפר, בכל זאת נענש ישעיה על כך. לפיכך בעת שהרג מנשה את ישעיה, שהיה אבי אמו, הרגו בפיו של ישעיה, לכפר על אותו חטא (יבמות מט).

ראו עיני: (ו) ויָעַף אֵלַי אֶחָד מִן הַשָּׁרְפִים וּבִידוֹ רָצָפָה בְּמִלְקָחִים
 לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיִּגַע עַל פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִגַע זֶה עַל שְׁפָתֶיךָ
 וְסֵר עֲוֹנְךָ וְחִטָּאתְךָ תִּכְפֹּר: (ח) וְאַשְׁמַע אֶת קוֹל אֲדֹנִי אֲמַר אֶת מִי
 אֲשַׁלַּח וּמִי יֵלֶךְ לָנוּ וְאֶמַר הַנְּנִי שְׁלַחְנִי: (ט) וַיֹּאמֶר לִךְ וְאַמַּרְתָּ לָעָם
 הַזֶּה שְׁמָעוּ שְׁמוּעַ וְאַל תִּבְיִנוּ וּרְאוּ רְאוּ וְאַל תִּדְעוּ: (י) הַשָּׁמֶן לֵב
 הָעָם הַזֶּה וְאַזְנוֹ הַכֶּבֶד וְעֵינָיו הַשֵּׁעַ פֶּן יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאַזְנוֹ יִשְׁמַע
 וּלְכַבּוּ יִבִּין וְשָׁב וּרְפָא לוֹ: (יא) וְאֲמַר עַד מָתִי אֲדֹנִי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר
 אִם שָׂאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהִאֲדָמָה תִּשָּׂאָה שְׁמָמָה:
 (יב) וּרְחֹק יִהְיֶה אֶת הָאָדָם וּרְבָה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (יג) וְעוֹד בָּהּ
 עֲשִׂרֶיהָ וְשָׁבָה וְהִיָּתָה לְבָעַר כְּאֵלֶּה וְכֵאלוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלְכָת מַצֵּבֶת בָּם
 זֶרַע קֹדֶשׁ מַצֵּבֶתָה:

מִן הַשָּׁרְפִים, וּבִידוֹ רָצָפָה - (גִּחְלָת), - בְּמִלְקָחִים - בִּצְכָת - לָקַח - אֶת הַגִּחְלָת - מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ (וְלִהְיוֹן
 יְבֵאֵר מִדּוֹעַ עֲשֵׂה הַמִּלְאָךְ כִּף) [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ז) - וַיִּגַע - הַשָּׁרָף נִגַע (אֶת) הַגִּחְלָת - עַל פִּי,
 וַיֹּאמֶר, הִנֵּה נִגַע זֶה עַל שְׁפָתֶיךָ - רוֹצֵה לִוְמֵר בְּכוּיַת נִגִיעַת הַגִּחְלָת, קִבְּלָתָּ (אֶת) הָעֶנֶשׁ - וְסֵר עֲוֹנְךָ,
 וְחִטָּאתְךָ תִּכְפֹּר - וּבִזְהָ סֵר עֲוֹנְךָ. וְאֲמַרְוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל [מִדְרָשׁ רַבָּה שִׁיר הַשִּׁירִים א ו א אֵל תִּרְאֵנִי.
 פְּסִיקְתָּא יא] שֶׁהָעוֹן הִיא, בְּמָה שֶׁאֲמַר וּבַחֲוֹף עִם טָמֵא שְׁפָתִים אֲנִכִּי יוֹשֵׁב, וְלֹא הִיא רְאוּי לִוְמֵר כֵּן
 עַל יִשְׂרָאֵל (וְשִׁאֲזוֹן לְקִטְרֵג עַל בְּנֵי שֵׁל מְקוֹם. כִּף שֶׁהַתְּבַרֵּר שֶׁהַחֲטָא שְׁהוּא סִבֵּר שֶׁחֲטָא, הֵינִינוּ 'כִּי
 נִדְמִיתִי, וְלֹא הִיא חֲטָא. לְעֻמַּת זֶה בְּדִבְרֵי אֵלּוּ בְּעֻצָּמָם שֶׁגַּג בְּחֲטָא אַחֵר) [ע"פ רש"י]: (ח) - וְאַשְׁמַע
 אֶת קוֹל ה' אֲמַר, אֶת מִי אֲשַׁלַּח - לְדַבֵּר (אֶת) דְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל. - וּמִי יֵלֶךְ לָנוּ - בְּשִׁלְחֻתֵנוּ. (וְאֵף שֶׁה'
 אֶחָד, אֲמַר בְּלִשׁוֹן רַבִּים), כֵּאלוֹ מְדַבֵּר עִם הַשָּׁרְפִים וְנִמְלֵךְ בָּהֶם. - וַיֹּאמֶר הַנְּנִי שְׁלַחְנִי ^{מב} - הִנֵּה אֲנִי

מוֹכֵן לְלָכָת, וְשִׁלְחָנִי [ע"פ רד"ק]: (ט) - וַיֹּאמֶר לִךְ וְאַמַּרְתָּ לָעָם הַזֶּה -, (ה') מְעוֹרֵר אֶת עַמּוֹ, שִׁירָאוּ
 כִּי לָבֶם אֲטוֹם מִלְּהַתְעוֹרֵר בְּאֻמָּתָה - שְׁמָעוּ שְׁמוּעַ וְאַל תִּבְיִנוּ - הֲלֹא אַתֶּם שׁוֹמְעִים דְּבָרֵי מִפִּי

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֲיוּנִים

^{אב} וַיֹּאמֶר הַנְּנִי שְׁלַחְנִי. מֵה נִשְׁתַּנֵּה יִשְׁעֵיהוּ בֵּן אֲמוֹץ מִכָּל הַנְּבִיאִים, (מִדּוֹעַ) הוּא הִיָּה מִתְנַבֵּא כָּל הַטּוֹבוֹת וְכָל הַחַמּוֹת
 לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִכָּל הַנְּבִיאִים - כִּד שָׁאֵל אוֹתִי אָדָם - אֲמַרְתִּי לוֹ (כִּד מִסְפֵּר אֱלִיהוּ הַנְּבִיא) בְּנִי, מִפְּנֵי שְׁהוּא הִיָּה מִקְבֵּל
 עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם בְּשִׁמְחָה, יוֹתֵר מִשְׁאֵר כָּל הַנְּבִיאִים. שְׁנֵאמַר (שם ז) וַאֲשַׁמַּע אֶת קוֹל ה' אֹמֵר אֶת מִי אֲשַׁלַּח וּמִי
 יֵלֶךְ לָנוּ, וַיֹּאמֶר הַנְּנִי שְׁלַחְנִי (תָּנָא דְּבִי אֱלִיהוּ רַבָּה טז). וּבְפִסְקִיתָא רַבְתִּי יא' אִיתָא שׁוֹכָה לַחֲמוֹת מִטַּעַם אַחֵר, מִפְּנֵי
 שְׁלִימָה זְכוּת עַל יִשְׂרָאֵל. שְׁנֵאמַר (לַחֲלוֹן פֶּרֶק נ) ה' נָתַן לִי לִשׁוֹן לִימוּדִים.

הַשָּׁמֶן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאֲזוּנֵי הַכֶּבֶד וְעֵינָיו הַשֵּׁעַ פֶּן יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאַזְנוֹ יִשְׁמַע וּלְבָבוּ יִבִּין וְשָׁב וּרְפָא לוֹ. הַלִּשׁוֹן מִשְׁמַע
 שְׁאִינוּ רַק מִתִּיאֵשׁ מִתְשׁוּבָתָם (וְלֹא כִּאֲבִרְבָּנָל שִׁכִּי כן. וְעֵינֵי בְּמַצּוֹת וּרְשִׁי דֶּרֶךְ נוֹסֶפֶת, וְגַם הוּא דוֹחֵק בְּלִשׁוֹן), אֲלֵא
 שֶׁלֹּא חֲפֵץ ה' בְּתִשְׁבּוּתָם. וְקִשָּׁה הֵלֵא יִחְזַקָּאֵל (פֶּרֶק יח) נִיבֵא כִּי אֵל אַחֲפַץ בְּמוֹת הַמֵּת, כִּי אִם בְּשׁוּבוֹ, הִרִי שֶׁהַקְּבִי"ה כֵּן
 חֲפֵץ בְּתִשְׁבּוּתָהּ.

מִכָּאֵן מוֹכִיחַ הַרְמָבִּי"ם (הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה ו ג) אֶת חִידוּשׁוֹ, שֵׁשׁ חוֹטָאִים גְּדוֹלִים שְׁעִנְשָׁם הוּא, שֶׁה' מִקְשָׁה לָבֶם מִתְשׁוּבָה
 (וְלֹא שֶׁה' אֵינוֹ חֲפֵץ בְּתִשְׁבּוּתָהּ)

הנביאים, ואינכם נותנים לב להבין. - **וראו ראו ואל תדעו** - הלא אתם רואים נפלאותי, ואינכם שמים על לב לדעת ולהכיר בהם [ע"פ רש"י ורד"ק]: (י) - **השמן לב העם הזה** - (השמן, מתפרש לשון עבר, השמין. כלשם ששמן אטם את לב הבשר, כן) היצר הנטוע בלבבו (של העם), הוא השמין והאטים אל הלב, לבל הבין. (ולא אמר שהיצר הוא זה שהשמין) קצר בדבר המובן מאיליו, כי זהו דרך מעשה היצר (כי מי יכל לאטם, אם לא הוא). - **ואזניו הכבדו** - היצר הכביד אזניו (של העם) לבל ישמוע. - **וציניו השע** - והשע (את) ציניו לבל יראה. - **פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולכבו יבין ושב ורפא לו** - כי היצר חושב, פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו, ויבין בלבבו שלא עשה את הטוב, ויעשה אם כן תשובה. ויבוא לו בזה רפואת הנפש, והיא הסליחה. ואין דעת היצר נוטה מזה, כי איננו דורש אליו לשלום ואין היצר רוצה את טובתו, ולזה מטמטם את הלב למען ישאר (האדם חוטא) וחיב [ע"פ אלשיך]: (יא) - **ואמר, עד מתי ה'** - עד מתי יהיה לבם אטום מלהבין. - **ויאמר** - (ויצן ה') - **עד אשר אם שאו ערים מאין יושב, ובתים מאין אדם, והאדמה תשא שמה** - רצה לומר, לבם יהיה אטום עד שיבוא הפרעניות, ויהיו עריהם חרבה ובתיהם שמה [ע"פ רש"י]: (יב) - **ורחק ה' את האדם** - ישראל הקרואים אדם, יהיה גולה למקום רחוק (כאן נבא את גלות עשרת השבטים). - **ורבה העזובה בקרב הארץ** - זמן מרבה תהיה הארץ עזובה מהם [ע"פ רד"ק]: (יג) - **ועוד בה עשיריה, וישבה והיתה לבער** - עוד ימלכו בה עשרה מלכים, כי זה נאמר אחר שנצטרע עוניהו ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיהו והואחז (היוזכין) והיזקיהו צדקיהו. ובימי תשוב להיות לבער וכליון והכונה לגלות נוספת, בזמן חרבן ירושלים) [ע"פ רד"ק]. או רצה לומר, תשעה חלקים יהיו אבודים, ותשאר (בארץ ישראל אחרי גלות השבטים) וישארו רק שבט יהודה, ועוד גלויים מבנימין ועוד, שהם (רק) חלק עשירי (או הכונה על מעט מהשבטים שגלו, כי צו' שנים אחר גלותם החזיר ירמיה מעט מהם, ואולי היו עשירית) [ע"פ אבן עזרא], ואף היא תשוב להיות לבער (צרות אחרי צרות עד ביאת בן דוד, כמו שנראה מההמשך, שאינו מדבר על גלות אחת, אלא עד שישארו מעט [כתובות קיב]). - **כאלה וכאלון, אשר בשלכת מצבת בם** - בימי הסתה עת שמשליכין (העצים את) העליון, דרכם להשליה מעט מעט, עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא (כמו שנטעו אותה, זה נקרא מצבה). ואמר שכן יהיה ישראל לבעור אחר בעור. - **זרע קדש מצבתה** - הנשאר בה יהיה זרע קדש. ולפי שהמשיל לאילנות אמר מצבתה, לשון הנופל באילו. ורצה לומר שאריתה (יבקה מהמנהגות הרעות הנדבקים בה, ויהיה זרע קדש) [ע"פ רש"י]:

פרק ז

הקדמה לפרשה (פרק ז א.ב. ג-ו):

כאמור נבואתו הראשונה של ישעיה, שהוא פרק ו', נאמרה ביום שנצטרע עוניהו. מאז ועד יום מותו היה משולח מן המחנה כמשפט המצרע, כמו שנאמר (מלכים ב פט"ז ה') 'וינגע ה' את המלך ויהי מצרע עד יום מותו וישב בבית החפשיית. ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ. כג'

מעין חיים - מוסר, עיונים

³⁰ **ושבה והיתה לבער**. המפרשים כתבו שהוא גלות ירושלים, שהיתה אחרי הגלות המדוברת כאן שהיא גלות י"ח השבטים. אבל חז"ל אמרו, צירוף אחר צירוף, גלות אחר גלות, שוללים אחר שוללים (נמרא כתובות קיב. ונראה שם שהמדובר בדור שבן דוד בא), לפי זה ראה כאן הנביא, דברים עתידיים רחוקים מאד.

פרק ז (א) וַיְהִי בַיָּמִי אֲחָז בֶּן יוֹתָם בֶּן עֲזִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רִצִּין מֶלֶךְ אֲרָם וּפְקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם לְמַלְחָמָה עָלֶיהָ

שָׁנָה אַחֲרֵי שְׁנִתְּנָגַע מֵת וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ טו' שָׁנָה. עַל יוֹתָם אִמְרוּ בְּגִמְרָא (סֵכָה מִה' ב') שֶׁהָיָה צָדִיק נוֹרָא מְאֹד, וְרַק אַחֲרֵי יוֹתָם מָלַךְ אֲחָז בֶּן יוֹתָם. אֲחָז הָיָה מֶלֶךְ רָשָׁע. (רָאָה בְּהֶעֱרָה לְהֵלֹךְ פֶּרֶק ח' פְּסוּק טז').

נִמְצָא שֶׁבְּנוֹאָה זֶה נִאֲמָרָה בְּהִפְרֵשׁ שֶׁל קְרוֹב לְאַרְבָּעִים שָׁנָה, אַחֲרֵי הַפֶּרֶק הַקּוֹדֵם.

הַנְּבִיאָה נִאֲמָרָה עַל דָּבָר אֲשֶׁר מָלַךְ יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֲרָם בְּאוֹ יַחַד לְהִלָּחֵם בְּאַחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה. בְּנוֹאָה מִתְּבָאָר שֶׁרִצִּין ה' יִתְבָּרַךְ הָיָה שְׂלֹא יִנָּצְחוּ אֶת אֲחָז, לְמִרְוֹת שֶׁהָיָה רָשָׁע. (וְזֹאת עַל כִּי הֵם הַשְּׂנִיִּים, הָיוּ עוֹבְדֵי עִ"ז, וְעוֹלָלִים לְהַשְׁפִּיעַ עַל בְּנֵי יְרוּשָׁלַם, וְעַל עוֹבְדֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאַחָז לֹא עָבַד עִ"ז. עֵינֵינוּ בְּהֶעֱרָה כָּאן, וּבְהֶעֱרָה בְּפִרְשָׁה הַבָּאָה) לְפִיכָף הִבְטַח אֲחָז שֶׁיִּנָּצְחֵם. וְהַנְּבִיאָה אָמַר לוֹ שְׂאֵף לֹא יִפְחַד, וְהָיָה הַכּוֹנֵה בָּמָה שְׂאֵמֶר לוֹ שְׂלֹא יִפְחַד, שְׂלֹא יַעֲשֶׂה הַשְׁתַּדְּלוּת לְבָקֵשׁ עֲזָרָה מִמֶּלֶךְ אֲשׁוּר. אָבֵל אֲחָז בִּפְחָדוֹ, לֹא שָׁעָה לְקוֹל הַנְּבִיאָה, וּבִקְשָׁה עֲזָרָה מֵאֲשׁוּר. וּבִסּוֹף אֲשׁוּר לֹא עֲזָר לוֹ (רָאָה בְּהֶעֱרָה בְּאַרְיִכוֹת)^{מ"ב}.

מַעֲיָן חַיִּים – מוֹסֵר, עֵינִינִים

^{מ"ב} **הַמַּלְחָמָה עַל אֲחָז.** כֹּאן הַמּוֹסֵר לְלַמּוֹד עַל סִיפּוֹר כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ מִסְבִּיב לְמַלְחָמָה זֶה. נִפְתַּח בְּשִׂאלָה פְּשׁוּטָה, מִה הָיָה דְרִישֵׁת יִשְׁעִיהָ מֵאַחָז הַמֶּלֶךְ. אִם הִנָּדוֹן הָיָה רַק שְׂלֹא יִפְחַד בְּלִבּוֹ. אִם כֵּן עַל מִה הִתְעַקֵּשׁ כָּל כֵּךְ אֲחָז, עַד שֶׁאֵף לֹא הָיָה מוֹכֵן לְרִאוּת אוֹת וּמוֹפֵת מִה'. וְעוֹד, אֵיךְ מִגִּיעַ יִהְיֶה, לְהִתְיַחֲסוֹת שְׂפִלָּה כְּזוֹ לְהַבְזוֹת דְּבָר ה' בִּיד נְבִיאָו (בְּפִסּוּק יב). הַתְּשׁוּבָה מִבּוֹאֵר בַּחז"ל (הַתֵּנָּה ר' יוֹסִי בַּחֲבִירוֹ סֹדֶר עוֹלָם פֶּרֶק כב), בְּאוֹתוֹ שָׁעָה, כֹּאשֶׁר הָיָה אֲחָז מִתְכַּוֵּן לְמַלְחָמָה עִם אֲפִרַיִם וְאֲרָם, רָצָה אֲחָז לְהִסְתַּיֵּעַ בְּמֶלֶךְ אֲשׁוּר. נִרְאָה מִדְּבָרֵי חז"ל, שֶׁעַל זֶה נִיבֵא אֱלֹהֵי יִשְׁעִיהָ, שְׂלֹא יִפְחַד וְלֹא יִבְקֹשׁ אֶת עֲזָרָתוֹ (עֵינִי דר"ק פְּסוּק יא. רש"י פְּסוּק טז).

וּמִה הָיָה בִּסּוֹף? הַסּוֹף הָיָה שֶׁאֲחָז לֹא נִשְׁמַע לַעֲצָת ה' וּפָנָה אֶל אֲשׁוּר, שִׁיחַד אוֹתוֹ בְּמִתְנֻנּוֹת רַבּוֹת כְּדִי שִׁיעֲזוֹר לוֹ. כְּפִי שֶׁנִּאֲמַר בְּפִסּוּקִים בְּדַבְרֵי הַיָּמִים (ב כח טז) 'בַּעֲתָה הָיָה שֶׁלַח הַמֶּלֶךְ אֲחָז עַל מַלְכֵי אֲשׁוּר לַעֲזֹר לוֹ'. אוֹלָם לֹא הוֹעִיל לוֹ כְּלוּם, אֲדַרְבָּה מֶלֶךְ אֲשׁוּר תְּנוּסָף לְאוֹיְבָיו אֲשֶׁר רַבּוֹ יוֹתֵר וְיוֹתֵר כְּמִבּוֹאֵר בְּדַבְרֵי הַיָּמִים (שם כ) 'וַיֵּבֵא עֲלָיו תִּגְלַת פְּלִנְאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּצֹר לוֹ, וְלֹא חִזְקוֹ. כִּי חִלַּק אֲחָז אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַשְּׂרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר, וְלֹא לַעֲזָרָה לוֹ'.

כֹּאשֶׁר נִתְּבוֹנֵן הֵיטִיב בְּפִסּוּקִים, וּבִסְדֵּר עוֹלָם. נִבְּיָן יוֹתֵר מִה כֹּאב לֵאחֹז כְּשֶׁעָנָה תְּשׁוּבוֹת רַעוּת כֹּאֵל לְנִבּוּאֹת ה'.

מִה הָיָה לְפִנֵּי מַלְחָמָה זֶה? לְפִי הַמּוֹסֵר בְּמַלְכִים (ב פֶּרֶק טז) הָיָה אֲחָז בִּמְצָב קֶשֶׁה וּמְדוּכָה עַד מְאֹד, לְפִנֵּי כֵן מֶלֶךְ אֲרָם, וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, הִכּוּ בּוֹ כָּל אֶחָד בְּפִנֵּי עֲצֻמוֹ, מִכָּה רַבָּה וְעֲצוּמָה. 'וְגַם אֶת בְּנוֹ הַרְגוּ'. וּבְדַבְרֵי הַיָּמִים נִאֲמַר (ב כח) 'וַיִּתְּנֵהוּ ה' אֱלֹהָיו בִּיד מֶלֶךְ אֲרָם', וַיִּכּוּ בּוֹ וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שְׂבִיָּה גְדוֹלָה, וַיִּבְיֵאוּ דִרְמֶשֶׁק. וְגַם בִּיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִתֵּן, וַיִּכּוּ בּוֹ מִכָּה גְדוֹלָה. וַיִּהְיֶה פֶּקֶח בֶּן רַמְלִיָּהוּ בִּיהוּדָה מֵאֵה וְעֶשְׂרִים אֲלָף בָּיִם אֶחָד הִכּוּ בִּנֵי חֵיל בְּעֹזָם אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם, וַיִּהְיֶה זִכְרֵה גְבוּרַת אֲפִרַיִם אֶת מַעֲשֵׂיהָ בֵּן הַמֶּלֶךְ וְאֶת עֲזָרִיקָם נִגִּיד הַבֵּית וְאֶת אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה הַמֶּלֶךְ. וַיִּשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵיהֶם מֵאַתִּים אֲלָף נָשִׁים בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם שָׁלַל רַב בְּזֹז מֵהֶם וַיִּבְיֵאוּ אֶת הַשָּׁלַל לְשִׁמְרוֹן'.

כַּעַת כֹּאשֶׁר נִעְזָעוּ אֲרָם וְיִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם יַחַדִּיו עִם יְהוּדָה, [לֹא כְמוֹ עַד הַיּוֹם שֶׁכָּל אֶחָד בָּא לְבַדּוֹ], וְתִכְנִיתָם הִיָּתָה לְכַבּוֹשׁ אֶת הַמְּלוּכָה לְגִמְרִי. אַחֲרֵי שֶׁאֵנוּ יוֹדְעִים אֶת תּוֹצְאוֹת הַמַּלְחָמוֹת הַקּוֹדְמוֹת, מוֹבֵן הֵיטִיב אֶת אֲשֶׁר נִאֲמַר כָּאן, 'וַיֵּנַע לִבָּבוֹ וּלְבָב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי יַעַר מִפְּנֵי רוּחַ'.

מִדּוּעַ מִלְחָמָה זֶה הוֹבִטָם אֲחָז לְהַנְעִל? עֲלֵינוּ לְהַתְּבוֹנֵן. אַחֲרֵי שֶׁה' הִעֲנִישׁוּ כָּל כֵּךְ, עַד שֶׁכָּל אוֹיְבָיו נִצְחוּהוּ עַד הַיּוֹם. מִה קִרְהָ עֵתָה? כִּיצַד הִתְּפַךְ דִּינֵה, עַד שֶׁה' חָפֵץ לְהַצִּילוֹ? עַד כִּדִּי כֵךְ שֶׁמִּקְבֵּל נְבוּאוֹת, הַבְּטָחוֹת, וְאֵף אוֹתוֹת לְהַצִּלְתוֹ מִהָּ? אֶת הַתְּשׁוּבָה לָכֵךְ, מְגִלִּים לֵנו חז"ל בְּגִמְרָא. בְּעֵצֶם בְּפִסּוּק כְּתוּב בְּמִפְרֹשׁ אֶת הַסִּיבָה. נִאֲמַר 'יֵאל תִּירָא, יַעַן יַעַץ עֲלִיד'. וְאֵינוּ מוֹבֵן כָּלל, הָאֵם יַעַץ עֲלִיד, זֶה טַעַם שְׂלֹא יִפְחַד, הֵאל זֶה סִיבָה כֵּן לְפַחַד. אֵלָּא הַכוּוֹנֵה יַעַן יַעֲזוֹ רַעַה 'נִמְלִיד מֶלֶךְ תְּנוּכָה, אֶת בֶּן טְבַל' זֶה הַסִּיבָה שֶׁרָצָה ה' שִׁפְסִידוֹ.

[יֵשׁ כְּמָה לְפִנֵּי מַלְחָמָה מִהוּ בֶּן טְבַל. אֲמָנָם] חז"ל בְּגִמְרָא יְרוּשְׁלַמִּי (בְּתַחֲלִיל מִסְכַּת עִ"ז) בִּיאָרוּ, אֵל- זֶה עֲבוּדָה זָרָה, טֵב- שְׂטוּבָה וְנוּחָה לְעוֹבְדֶיהָ, בְּכֵךְ שֶׁאֵינָה דּוֹרֶשֶׁת פְּרִטִי דִּינִים רַבִּים כְּמוֹ קִרְבָּנוֹת הַמִּקְדָּשׁ. שְׁנֵי הַמַּלְכִּים עָבְדוּ עִ"ז, וְאֵם הָיוּ מִנְּחָחִים הָיוּ מִשְׁפִּיעִים עַל יְרוּשָׁלַם, אֲחָז לְמִרְוֹת חֲטָאִין גְּדוֹלִים, וְחוֹסֵר אֲמוּנָתוֹ, הוּא לֹא עָבַד עֲבוּדָה זָרָה, וְהֵם כֵּן. כַּעַת כְּבֵר מוֹבֵן הֵיטִיב מִדּוּעַ חָפֵץ ה' לְהַצִּילוֹ [עֵינִי עוֹד בְּנוֹאָה הַבָּאָה].

ולא יכל להלחם עליה: (ב) ניגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח:

(ג) ויאמר יהוה אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס: (ד) ואמרת אליו השמר והשקט אל תירא ולבבך אל ירך משני זנבות האוידים העשנים האלה בחרו אף רצין נאדם וכן רמליהו: (ה) יען

(א) והנבואה הקודמת היתה בימי עוזיהו. אחר כך מלך יותם. ונבואות שמפאן ואילך נאמרו הרבה אחר כך, באמצע מלכות אחז. מפרק יד' כח' שם נאמר בשנת מות המלך אחז, היא השנה הראשונה למלך חזקיהו, משם הם נבואות שבימי חזקיהו) - ויהי בימי אחז בן יותם בן עוזיהו מלך יהודה, עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה - לעשות מלחמה עליה. - ולא יכל - (לשון יחיד) מוסב על רצין (ולא אמר ולא יכלו לכלל את פקח אם רצין) כי (רצין) הוא היה העקר במלחמה. - להלחם עליה - להתגבר ולהתחזק במלחמה (ועל יהודה). עם כי מאז (בעבר) כשנלחם פקח לבד (על אחז) התגבר (רצין על פקח) במלחמה, כמו שנאמר בדברי הימים ב' (ע"פ רש"י). או מוסב הוא (ולא יכל) על אחז, לומר שהוא לא היה יכל לעמד למולם להלחם (ועליה, כמו בעבורה) בעבור העיר (ע"פ אברנאל): (ב) - וניגד - (הפסוק הקודם מדבר בעצומה של המלחמה, שהרי מתאר מצב קים, שיש צד שאינו מצליח. אבל הפסוקים הבאים מדברים על מה שארע) טרם עלו למלחמה. - לבית דוד - הוא אחז. ועל שהיה רשע לא רצה להזכירו בשמו. - לאמר, נחה ארם על אפרים - ארם עם אפרים חנו עליהם (על בני יהודה) להלחם בהם. - וינע לבבו ולבב עמו, כנוע עצי יער מפני רוח - מגדל הפחד נעה לבבו כמו עצי היער הנעים ברוח (ע"פ רש"י):

(ג) - ויאמר ה' אל ישעיהו, צא נא לקראת אחז, אתה ושאר ישוב בנך - גם אתה צא לקראתו, גם בנך, אשר נקרא שמו שאר ישוב לאות וסימן, אשר שארית יהודה ישו בו מן הגלות בימי עזרא [ע"פ רד"ק]. - אל קצה תעלת הברכה - כי שם תמצאנו. - העליונה - כי שמים היו אחת ממעל ואחת מתחת. - אל מסלת שדה כובס - השדה שהיו שוטחים שמה אל מול השמש את הבגדים המכבסים ובמקום זה בא סנחריב אחר כך, יעוין פרק לו ב' [ע"פ רש"י]: (ד) - ואמרת אליו השמר והשקט - השמר מעשות מלחמה, והשקט לבך. - אל תירא, ולבבך אל ירך - ואל יבוא מרף בלבבך. - משני זנבות האוידים העשנים האלה - שהמה כמו האוידים האלה, שאין בהם כח לבער (אש) אלא לעשן, כך אין כח בידם לעשות לה מאומה רע, רק (את) העם מפחידים. - בחרו אף - הבאים בחרו אף ויבכך הם משולים לעשן, כמו שנאמר יעשן אף ה'. - רצין - עכשו מפרש מי הם

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{מה} שדה כובס. שכבש אחז את פניו מפני ישעיה כי בוש מחטאיו. בעבור מעלה זו שהיתה בו היא הבושת מחטאיו, אינו נמנה בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא. (סנהדרין קד. ובירושלמי סנהדרין פ"א א', וביקרא רבה לו ג מבאר ומוסיף בזה).

פי יעץ עליך ארם רעה אפרים וכן רמליהו לאמר: (ו) נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל:

(ז) פה אמר אדני יהוה לא תקום ולא תהיה: (ח) כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצין ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים

האודים. – וארם וכן רמליהו – פי' עם אפרים, ולא הזכיר במפרש את העם, למרות שפונתו גם על העם כמו שאמר רצין וארם) סמך על המבין [ע"פ רד"ק]: (ה) – יעו כי יעץ עליך ארם רעה – (הסבה שלא יצליחו, הוא) בעבור שייעץ מחשבות, (ובאופן שהיה בוטח) כאלו נצחון המלחמה תלויה בכח חכמתו (מבלי לירא מהקב"ה השוכן בירושלים. וכן יעצו עליך) – אפרים וכן רמליהו, לאמר: (ו) – נעלה ביהודה ונקיצנה – רעה לומר נעשה לה מצור עד שיקוצו מפנינו, ויפתחו לנו שערי העיר. – ונקיצנה אלינו – אז נבקיע חומתה לצרכינו ליכנס בה, ותהיה אם כן תחת ממשלתנו. – ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל – והוא היה איש מהר אפרים [ע"פ רד"ק. ראה בהערה]:

הקדמה לפרשה (פרק ז ז ט):

נבא ש עצת שני המלכים לא תקום. ובסוף הנבואה התרעם על מלך יהודה שאינו מאמין בדבר ה'.

(ז) – פה אמר ה' אלוקים, לא תקום – לא תתקם עצתם. – ולא תהיה – כן, והוא כפול שונות: (ח) – ¹⁰כי ראש ארם דמשק – עיר המלוכה של ארם היא דמשק, ואין לה כלום על ירושלם. – וראש דמשק רצין – הוא ראש ומלך על דמשק, ולא על ירושלם. – ובעוד ששים וחמש שנה – רעה לומר ואף מה שבידו לא ישאר, כי במשך זמן ס"ה שנה (לא בעוד סה' שנה מהיום, אלא הסה' מתחיל) מעת שנגזר הדבר בנבואת עמוס, שאמר ושכרתי בריח דמשק (עמוס א) (וגם על בני ישראל נבא

מעין חיים – מוסר, עיונים

¹⁰ כי ראש ארם דמשק. ובעוד ששים וחמש. וראש אפרים שומרון. צריך ביאור מה הסבר לגזירת לא תקום יש כאן. עוד קשה איך ועוד ששים וחמש נכנס באמצע שני המשפטים המקבילים, ראש ארם, ראש אפרים.

רוב המפרשים כתבו ליישב את הקושי הראשון. שאין כאן הסבר, אלא המשך, שעצתם לא תהיה אלא רצין ישאר ראש למקומו בלבד. ונתקשו בלשון כי. ועוד מה כוונת המאמר ראש ארם דמשק.

אבל לעניותי נראה שיש כאן הסבר, מה טעם אין חפץ לה' בעצת מלכים הללו.

שני העמים ארם ואפרים, היו באותה עת עובדים עבודה זרה, ואילו עם יהודה עד לא מכבר היו תחת שלטון יותם הצדיק, והיו צדיקים. מלבד אחז המלך ורעיו.

אם רצין ימלוך על ירושלים, תהיה ירושלים ראש ובירת מלכותו, ולא דמשק. כי היתה ירושלים נכבדת ביותר בעיני כל העולם.

לפיכך לא היה חפץ ה' שירושלים תהיה ראש של עמים חללו, באופן שתיכבש על ידי רצין או בן רמליהו (וכן פרש"י על ונבקענה אלינו, נשווה אותה עמנו). כי אם כן הרי מעתה אלילי דמשק (כלשון הכתוב בדברי הימים ב כח) או עגלי אפרים יכינו בפי העם 'אלוהי ירושלים'. וזהו שאמר 'כי' חפץ ה' ש'ראש ארם' תשאר 'דמשק', כדי שלא תהיה ירושלים ראש לארם. ומה הטעם רצה ה' שראש אפרים תשאר שומרון. וראש ארם רצין וראש אפרים בן רמליהו. שאין אחז כדאי לכבוש את ארם.

ומה נכנס כאן בעוד סה' שנים? זהו אכן דבר צדדי, מאחר והפסוק כי ראש אפרים שומרון, ניתן להבין שה' חפץ בקיום מלכות עם אפרים, לזה הקדים ה' יתברך ואמר, שלא כן הוא, כי כבר נגזר דינה, אך בינתיים רצה האלוקים שיהיה מלכה בן רמליהו.

מַעַם: (ט) וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שְׁמֶרֶן וְרֹאשׁ שְׁמֶרֶן בֶּן רְמִלְיָהוּ אִם לֹא תִאֲמִינוּ כִּי לֹא תִאֲמִנוּ:

(י) וַיֹּסֶף יְהוֹנָדָב אֶל אָחִיו לֵאמֹר: (יא) שְׂאֵל לָךְ אוֹת מֵעַם יְהוָה אֲלֵהֶיךָ הַעֲמֵק שְׂאֵלָה אוֹ הַגְבֵּה לְמַעְלָה: (יב) וַיֹּאמֶר אָחִיו לֹא אֶשְׂאֵל וְלֹא אֲנַסֶּה אֶת יְהוָה: (יג) וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּ נָא בֵּית דָּוִד הַמַּעֲט מִכֶּם

שֵׁם (עמוס). [ע"פ רש"י] - יחַת - . וַיִּשְׁבֹּר מַלְכוּת אֲרָם, וַיִּכְמוּ שְׁנֵאֲמָר וַיַּעַל וְכו' דַּמְשֶׁק וַיִּתְּפֹשֶׁה (מְלָכִים ב' טז) (וּמִפְּלֶת אֲרָם) הַזֹּאת הָיְתָה בִּימֵי אָחָז. וְהִרְחִיב הַזֶּמֶן וְאֵף שְׂאֲרָם נָפְלוּ אַחֵר מַעֲט שְׁנִים, אָמַר בַּעֲדוֹ סִ' שָׁנָה בַּעֲבוּר שְׁזָכַר גַּם אֶפְרַיִם. - אֶפְרַיִם מַעַם - תַּחֲסֹר הוּי"ו, וּמִשְׁפָּטוֹ (כָּאֵלּוּ נֶאֱמַר) 'וְאֶפְרַיִם מַעַם'. וְרָצָה לוֹמַר, גַּם מַלְכוּת אֶפְרַיִם (בְּנוֹסָף לְאֲרָם) תִּשְׁבֹּר בְּמִשְׁפָּחָה זֶמֶן ס"ה שָׁנָה, מִהֵיוֹת עוֹד עַם, כִּי יָלְכוּ גּוֹלָה בִּימֵי הוֹשֵׁעַ בֶּן אֱלֹה וְהָיְתָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית לְחֻזְקָהּ בְּתוֹךְ זֶמֶן ס"ה שָׁנָה

מִנְבוֹאֵת עֲמוֹס שְׁנֵבֵא עַל אֲרָם וְעַל מַלְכוּת אֶפְרַיִם כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר הִנֵּה אֲנִכִּי מַעֲיֵק (עֲמוֹס ב'). וַיִּשְׂרָאֵל גָּלָה יִגְלָה (שָׁם ז'), כִּי נִבְּאָתוֹ הָיְתָה שְׁתֵּי שָׁנִים קֹדֶם שֶׁנִּצְטָרַע עוֹזִיָּה כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר שְׁנֵתִים לִפְנֵי הָרַעַשׁ (שָׁם א) וְהָרַעַשׁ הָיָה כְּשֶׁנִּצְטָרַע עוֹזִיָּה, בְּכ"ו לְמָלְכוֹ כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר בַּשָּׁנָה עֲשָׂרִים וְשֶׁבַע וְכו' (מְלָכִים ב' טו) וַיִּכְמוּ שְׁנֵאֲמַר שָׁם וְכָל יְמֵי מַלְכוּתוֹ נ"ב הָרִי נִשְׂאָר כ"ה וְשְׁנֵתִים לִפְנֵיהֶם הָרִי כ"ו יְמֵי יוֹתָם ט"ז יְמֵי אָחָז ט"ז וְשֵׁשׁ שָׁל חֻזְקָהּ הָרִי הָיְתָה בְּתוֹךְ זֶמֶן ס"ה שָׁנָה, כִּי יוֹתָם וְאָחָז מָלְכוּ שְׁנִים מְקַטְעוֹת כְּמוֹ שְׁמִבְאָר בְּמִלְכִים ב', וַעֲזִין שָׁם בְּחֻשְׁבוֹן הַדּוֹרוֹת [ע"פ רד"ק]: (ט) - וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שְׁמֶרֶן - וְאֵף עֲתָה עִיר הַמְּלוּכָה שֶׁל אֶפְרַיִם הִיא שְׁמֶרֶן, וְאִין לָהּ כְּלוּם עַל יְרוּשָׁלַיִם. - וְרֹאשׁ שְׁמֶרֶן בֶּן רְמִלְיָהוּ - הוּא רֹאשׁ וּמֶלֶךְ עַל שְׁמֶרֶן, וְלֹא עַל יְרוּשָׁלַיִם. - אִם לֹא תִאֲמִנוּ, כִּי לֹא תִאֲמִנוּ - אִם אֵינְכֶם מֵאֲמִינִים לְדַבְּרֵי אֱלֹה, זֶהוּ לִפִּי שְׂאִין אֲתֶם קִיָּמִים וּמְחֻזְקִים בְּאֲמִינֹת הָאֵל [מְכָלִל יפ']. (בְּאוֹר פֶּרֶשׁה זֹר רָאָה בְּהֻעָרָה):

הַקִּדְמָה לְפֶרֶשׁה (פֶּרֶק ז י"ז):

רָצָה ה' לְהַחְזִירוֹ בְּתִשְׁבָּה שְׂאִימִין עַל יְדֵי הָאוֹת, מִפְּנֵי אֲהַבַת ה' אֶת יִשְׂרָאֵל (כֹּן מִשְׁמַע בַּתְּנָא דְּבִי אֲלִיהוֹ וְזוּטָא ט מִסְמִיכוֹת הַדְּבָרִים שָׁם. הַמִּפְרָשׁ שָׁם) לָכֵן אָמַר לוֹ שְׂאֵל אוֹת. וְנִבְּאָה שְׁהַאֲדָמָה תַּעֲזֹב מִשְׁנֵי מְלָכֶיהָ אֵלּוּ שְׁנֵי אוֹיְבֵי אָחָז. אֵף אָחָז שְׁהִרְשִׁיעַ, לֹא תִהְיֶה לוֹ מְנוּחָה בְּכָף. כִּי אוֹתוֹ מֶלֶךְ שְׁאֵתָה אָחָז הוֹלֵךְ לְבִקֵּשׁ עֲזָרָתוֹ, הֲלֹא הוּא מֶלֶךְ אֲשׁוּר, לֹא רַק שְׂאֵל יַעֲזֹר לָהּ, הוּא בַּעֲצָמוֹ יֵאָזֵם עֲלֶיהָ.

(י) - וַיֹּסֶף ה' דְּבַר אֶל אָחָז - עַל יְדֵי יִשְׁעִיהוּ. - לֵאמֹר - [ע"פ רש"י]: (יא) - שְׂאֵל לָךְ אוֹת מֵעַם ה' אֲלֻקִּיד - לַעֲשׂוֹת אוֹת לְמַעַן דַּעַת שְׁתִּתְקִימוּ דְּבָרֵי. - הַעֲמֵק שְׂאֵלָה אוֹ הַגְבֵּה לְמַעְלָה - שְׂאֵל שְׂאֵלָה, לַעֲשׂוֹת אוֹת בְּעֵמֶק הַתְּהוֹם, אוֹ בְּגִבְהֵי הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל [ע"פ רש"י]: (יב) - וַיֹּאמֶר אָחָז, לֹא אֶשְׂאֵל וְלֹא אֲנַסֶּה אֶת ה' - לֹא אֶשְׂאֵל אוֹת, וְלֹא אֲרוֹמֵם אֶת הַמְּקוֹם בַּעֲשִׂית הָאוֹת (בְּהַתְקִימוֹת מִה שֶׁנִּבְּאִי מִבְּטִיחַ), כִּי לֹא רָצָה שְׁתִּתְקַדֵּשׁ שָׁם שָׁמַיִם עַל יְדוֹ [ע"פ רש"י]: (יג) - וַיֹּאמֶר, שְׁמָעוּ נָא בֵּית דָּוִד -

הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי: (יד) לכן יתן אדני הוא לכם אות הנה העלמה הרה ולדת בן וקראת שמו עמנו אל: (טו) חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב: (טז) כי בטרם ידע הנער מאס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה אשר אתה קץ מפני שני מלכיה: (יז) יביא עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מעל יהודה את מלך אשר:

(והוא כנני למלך אחז, כאמור בפסוק ב') - המעט מכם הלאות אנשים - וכי מעט לכם מה שאתם מגעים אנשים, בגאנה ורמות רוח - כי תלאו גם את אלוקי - גם תרצו ליגע לפני המקום ברוד הוא בדברי עזות כאלה [ע"פ רש"י]: (יד) - לכן ^ייתן ה' הוא לכם אות - הואיל ואין רצונך שיתקדש שם שמים, לזה יתן המקום אות מאליו ויתקדש שמו. - הנה העלמה - היא אשת אחז. - הרה - ונה מופת כי לא יכל היה לדעת זאת בלא נבואה, כי עדן לא היה נודע אם היא הרה [ע"פ אברבנאל^{טז}]. - וקראת שמו עמנואל - העלמה עצמה תקרא שמו עמנואל, והשם הזה יורה שהאל יהיה עמנו, ולא תשלט בנו יד האויב [ע"פ רש"י]: (טו) - חמאה ודבש יאכל - מעת הוולדו יאכל

חמאה ודבש כי יתאנה באלה. - לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב - לדעת עצמו, ימאס ברע ויבחר בטוב, והפלא בדבר שיהיה בועדו לא יבוא למספר הימים (והשנים) הראוים לדעת ולהבחין בין רע לטוב [ע"פ רד"ק]: (טז) - כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב, תעזב האדמה - אשר עד לא יבוא זה האות, תעזב אדמתכם מהם, כי ילכו להם ובני אפרים, אלו הבאים להלחם בה. ואם תשאל אם כן מה האות מוכיח, התשובה) ולכל ישובו, שוב אמר לו אות (כלומר, שיהיה בטיח שלא יחורו וינצחוהו). - אשר אתה קץ - האדמה אשר אתה קץ בה עכשו. - מפני שני מלכיה - (מדוע אתה קץ, כי אתה מיאש ממנה) מפני שני המלכים החושבים להיות מלכים ולמשל בה [ע"פ רד"ק]: (יז) - אולם מקום אחר - יביא ה' עליך ועל עמך, ועל בית אביך - זהו חזקיה בנו, ולפי שאחז היה רשע, וחזקיה היה צדיק, לא קראו בנו. - ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מעל יהודה - ימים רעים שלא היו כמוהם, מיום שנחלק אפרים מעל יהודה, ונה היה כמאתים שנה לפני כן) בימי ירבעם שאז נחלקה מלכות בית דוד, ואז החלו הרעות לבוא על ישראל. - את מלך אשר - רוצה לומר, את מי יעורר (ה') לעשות הרע, את מלך אשר הוא תגלת פלאסר שהצר לו. וסנחריב הצר לחזקיהו, כי כבש כל ערי הבצורות ביהודה וזלת ירושלים [ע"פ רש"י]:

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{טז} יתן ה' הוא לכם אות. יש מפרשים שהיה כאן מופת יוצא מגדר הטבע (רש"י), וי"א שלא היה כאן אלא מעשה המועיל לחזק את הנבואה (הרב אברבנאל והמלבי"ם), כי לא היה ראוי למופת.

^{טז} העלמה. פי' המצודות הוא ע"פ האברבנאל שכתב שהיא אשה שניה של אחז שהיתה צעירה או שהיא בתו. כי אם אשת הנביא היא, היה אומר 'הנביאה', כמו שקרא אותה להלן בפרק ח.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

ג

(יח) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׂרָאֵל לְזָבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי מִצְרַיִם וּלְדְבוּרָה אֲשֶׁר בְּאַרְצָן אַשּׁוּר: (יט) וּבָאוּ וַנַּחֲוֶה כָלָם בַּנְּחָלֵי הַבְּתוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים וּבְכָל הַנְּעֻצּוֹצִים וּבְכָל הַנְּהַלְלִים: (כ) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח אֲדֹנָי בַּתֵּעַר הַשְּׂכִינָה בַּעֲבָרֵי נָהָר בְּמַלְךְ אַשּׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשַׁעַר הַרְגָלִים וְגַם אֶת הַזָּקֵן תִּסְפֶּה:

הַקִּדְמָה לַפִּרְשָׁה (פרק ז יח-כ):

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא. בְּאַרְבַּעַת הַפְּעָמִים שֶׁנֶּאֱמַר בַּיּוֹם הַהוּא בַּפְּסוּקִים הַבָּאִים, מְדַבֵּר בְּסוּפוֹ שֶׁל סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֵת מַפְלָתוֹ. כָּל זֶה הוּא כַּעֲזִין מֵאֲמֵר הַמִּסְגֵּר, וְאַחֵר כִּף חוֹזֵר לְנִבְאוֹת בַּעֲזִין שֶׁבְּתַחֲלֹת הַפָּרָק, דִּהְיָנוּ עַל מָה שֶׁמֶלֶךְ אַשּׁוּר יִכְבֹּשׁ אֶת רַצִּין וְכֵן רַמְלִיחָה.

(יח) - וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא - בַּיּוֹם בּוֹא סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר. - יִשְׂרָאֵל ה' - (קִשָּׁה הָרִי לֹא יִהְיוּ הַגּוֹיִם נִבְיָאִים, וְאֵינָם יְכוּלִים לְשַׁמֵּעַ דְּבַר ה', אֲלֵא) רוּצָה לוֹמַר יַעֲרִי לָבָם [ע"פ רד"ק]. - לְזָבוּב - חִילוֹת רְבוּת כְּזָבוּבִים^ט. - אֲשֶׁר בִּקְצֵה - כִּי כָל חֵיל מִצְרַיִם מִקְצָהוּ יָבוֹאוּ בַּעֲזֶרֶת סִנְחָרִיב. - יְאֹרֵי מִצְרַיִם - אֲמַר כֵּן לִפִּי שֶׁכָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם עֲשׂוּיָה יְאֹרִים וְנִזְלוֹת עוֹלָה דְרָף שֶׁם לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה. - וּלְדְבוּרָה אֲשֶׁר בְּאַרְצָן אַשּׁוּר - חִילוֹת גְּבוּרִים עוֹקְצִים כְּדְבוּרִים [ע"פ רש"י]: (יט) - וּבָאוּ וַנַּחֲוֶה כָלָם בַּנְּחָלֵי הַבְּתוֹת -, (עֲמָקִים רְקִים) - וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים - (מַעְרוֹת בַּחוּרֵי סְלָעִים), - וּבְכָל הַנְּעֻצּוֹצִים - (סִיחִים קִטְנִים), - וּבְכָל הַנְּהַלְלִים - (עֲצִים קִטְנִים) עַל כִּי יִהְיוּ (הַחֲזִלִּים) רְבִיבִים, לִזְהָ יִתְּנוּ אֵף בְּמִקְוֹמוֹת הַהֵם (הַגֵּם שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לִישׁוּב) [ע"פ אֲבֵן עֶזְרָא]: (כ) - בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח ה' - כְּאֹמֶר, אָבֹל אֶתְרִיתוֹ עַדִּי אוֹבֵד, כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח (ה' אֶת אַשּׁוּר) - בַּתֵּעַר - הַתֵּעַר הוּא מְשָׁל עַל הַתֵּרֵב, וְהַתְּגָלְחוֹת (מְשָׁל) עַל הַהֶרֶג. - הַשְּׂכִינָה - כִּי הַתֵּעַר שֶׁשׁוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּדָמִים הִיא חֲדָה מְאֹד. - בַּעֲבָרֵי נָהָר - בְּאֲנָשֵׁי עֶבֶר הַנָּהָר, וּבְמִי - בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר, אֶת הָרֹאשׁ - יִגְלַח אֶת שַׁעַר הָרֹאשׁ. - וְאֶת שַׁעַר הַרְגָלִים - רִצָּה לוֹמַר, הַשָּׂרִים (שֶׁהֵם חֲשׂוּבִים, הֵם שַׁעַר הָרֹאשׁ), וְיִתֵּר הָעָם (הַפְּשׁוּט הֵם שַׁעַר הַרְגָלִים). כָּאֵלּוּ הָאֲדָמָה מְשׁוּלָה לְאִישׁ, וְאֲנָשִׁיהָ כְּשַׁעְרוֹת. - וְגַם אֶת הַזָּקֵן תִּסְפֶּה - הַתֵּעַר הִיא

מַעֲזִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵוִינִים

^ט זָבוּב. רָאָה בַּמִּצְוֹת. בַּחֲז"ל מִצְאוּ כַּמָּה דְּרָשׁוֹת עַל זָבוּב: א' זֶה שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מִצְרַיִם (סִדְר עוֹלָם פ"ב). ב' זֶה סִנְחָרִיב (מִדְרָשׁ רַבָּה שְׁמוֹת ל' ה'). ג' בַּבְּמִדְבָּר רַבָּה יח' כ"ב, וּבִתְנוּמָא חוֹקֵת א' נִדְרָשׁ עַל עוֹנֵשׁ הַעַמִּים לַעֲתִיד לֵבֵא, שְׁתַּחֲלֶה עַל יָדֵי בְרִיָּה קָלָה. וְכֵן בַּתְּנוּמָא וְיִשָּׁב ג'.

^י יִגְלַח ה'. בְּגִמְרָא אֵיתָא שְׂאֲחָרֵי שְׁמֵתוֹ חִיילוֹתוֹ שֶׁל סִנְחָרִיב. עֲשֵׂה קִבְיָה עֲנִין שֶׁלם לַעֲצֵרוֹ וּלְבִישׁוֹ. בֵּא אֶל סִנְחָרִיב בְּדַמּוּי אָדָם זָקֵן וְאָמַר לוֹ אֵיךְ תַּחֲלֹךְ בַּעֲלוֹם, הֲלֹא בְּנִיָּהם שֶׁל כּוֹלָם מֵתוֹ בַּעֲבוּרָךְ, כּוֹלָם כּוֹעֲסִים עֲלֶיךָ. אֵיפֹכֶךָ לֹךְ עֲצָה, אֲנִי אֲגִזּוּ אֶת זָקֶךָ, וְלֹא יִכְיֹרֶךְ, רַק תִּבְּאֵי לִי מִסְפָּרִים. בִּיקֶשׁ וְלֹא מִצָּא מִסְפָּרִים, עַד שֶׁאֲלַעְזוֹהוּ לִטְחוֹן בְּרִיחִים עֲבוּר כָּךְ. בִּנְתִּיִּים חֲחִשִׁיד הַיּוֹם, בִּקֶּשׁ מִמֶּנּוּ הַזָּקֵן שִׁישִׁיג אֵשׁ, הִבֵּא אֵשׁ וְחֹרֶךְ אֶת זָקְנוֹ, לִכֵּן נִאֲמַר תִּסְפֶּה. וְאֵת שֶׁאֵר שַׁעְרוֹ גִּזּוּ (סִנְהָדְרִין צו).

וְכָל כֵּךְ לִמָּה. אוֹמְרִים חֲז"ל, סִנְחָרִיב בִּיזָה קִבְיָה וְאָמַר (יִשְׁעִיָּה לז' כד) וְאֵבֶא מִרוֹם קִצּוֹ. (עַל בֵּית מִקְדָּשׁ). לִכֵּךְ בִּיזָהוּ קִבְיָה וְחֹתֵךְ זָקְנוֹ וְכָל שַׁעְרוֹתָיו, וְחֹזֵר לֵאמֹר בְּבוֹשֶׁת פָּנִים. (אֲבוֹת דְּרַב נָתָן פֶּרֶק כז').

(כא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִחְיֶה אִישׁ עֲגֻלַּת בָּקָר וְשְׂתֵי צֹאן: (כב) וְהָיָה מֵרֹב עֲשׂוֹת חֶלֶב יֵאָכֵל חֲמֵאָה כִּי חֲמֵאָה וּדְבַשׁ יֵאָכֵל כָּל הַנוֹתֵר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (כג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שֵׁם אֱלֹהֶם גִּפֶּן בְּאֵלֶּף כֶּסֶף לְשֹׁמֵר וְלִשְׂתֵּי יִהְיֶה: (כד) בַּחֲצִים וּבִקְשָׁת יָבוֹא שָׁמָּה כִּי שֹׁמֵר וְשִׂית תִּהְיֶה כָּל הָאָרֶץ: (כה) וְכָל הַהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעֲדָר יַעֲדֶרֶן לֹא תָבוֹא שָׁמָּה יֵרָאֵת שֹׁמֵר וְשִׂית וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמֶרְמֶס

תכלה גם שער הזקן, (והזקן שהוא תפארת האדם) זהו סנחריב (המלך) כי גם הוא נהרג אז מבניו [ע"פ אבן עזרא ורש"י]:

הקדמה לפרשה (פרק ז כא-כה):

נבא שבאותה עת ירבה חלב חמאה ודבש. והנמשל, שלווה, טובה, וברכה לשארית הפליטה.

עוד המשיל שהשומר והשית יכבש את הכל, גם את הגפנים היקרים מכל האילנות.

(כא) - וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא, יִחְיֶה אִישׁ - כל אחד יגדל בביתו - עֲגֻלַּת בָּקָר וְשְׂתֵי צֹאן - ומרב הברכה יִהְיֶה דִּי לוֹ בָּהֶם [ע"פ רד"ק]: (כב) - מֵרֹב עֲשׂוֹת חֶלֶב יֵאָכֵל חֲמֵאָה - מחמת רב עשית החלב, לא יחוש על החלב, ויאכל החמאה (באותם ימים השמן היה נחשב החלק המבחר שבחלב, מפני שהוא הערב. והיות והיה להם כל כך הרבה חלב, היה די להם רק בשמן עבור חמאה, ואת השאר השליכו). - כִּי חֲמֵאָה וּדְבַשׁ יֵאָכֵל - מרב, (ולא רק העשירים, אלא) - כָּל הַנוֹתֵר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ -

[ע"פ רש"י]: (כג) - וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שֵׁם אֱלֹהֶם גִּפֶּן בְּאֵלֶּף כֶּסֶף - (כרם גדול ששניו רב) הנמכר באלף כסף. - לְשֹׁמֵר וְלִשְׂתֵּי יִהְיֶה - (העם) לא יעבדו (את) הגפנים, והקוצים יצמחו שם. כי לא יחושו על הזיון, כי דורו של חזקיהו הרבו לעסוק בתורה, ותדלו מן הזיון [ע"פ רש"י]: (כד) - בַּחֲצִים וּבִקְשָׁת יָבוֹא שָׁמָּה - הרוצה ליכנס שמה, יהיה צריף לכלי זון למלט נפשו מהחיות הטורפות אשר ישכנו שמה. על (וזאת תהיה) - כִּי שֹׁמֵר וְשִׂית תִּהְיֶה כָּל הָאָרֶץ - לא יִהְיֶה שֵׁם דְּרִיסַת רִגְלֵי אָדָם [ע"פ רש"י]: (כה) וְכָל הַהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעֲדָר יַעֲדֶרֶן - רצה לומר אבל שדות התבואה הנחרשים בכלי מחרישה. - לֹא תָבוֹא שָׁמָּה יֵרָאֵת שֹׁמֵר וְשִׂית - רצה לומר לא יפחדו (מליכנס שמה) פן יגדל שם קוצים, וזהו (כי את השדות יעדרו ויטפלו, למען שיהיה תבואה לאכל) הואיל ואי אפשר לחיות בלא תבואה (ואכל גם שם תהיה הברכה נכרת). - וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמֶרְמֶס שֶׁה - בהמתם ירעו שם, ויאכלו רצונם וירמסו ברגליהם ולא יחושו (שמה לא ינתר לאדם), כי יגדל הרבה תבואה [ע"פ רד"ק]:

מועין חיים - מוסר, עיונים

^א אלה גפן. אע"פ שהגפנים יקרים היו מפני שלא היה להם הרבה, בכל זאת לשומר ולשית יהיה, שמניחין אותו לאיבוד, והיו עוסקים בתורה (גמי סנהדרין צד' ורש"י).

שׁה:

פרק ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קַח לָךְ גְּלִיּוֹן גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט
אָנוּשׁ לְמַהֵר שָׁלַל חֶשׁ בּוֹ: (ב) וְאַעֲיִדָה לִּי עֲדִים נְאֻמָּנִים אֶת אוֹרֵיָה
הַפֶּהֱן וְאֶת זִכְרֵיהֶו בֶּן יִבְרָכְיָהוּ: (ג) וְאַקְרַב אֶל הַנְּבִיאָה וְתַהֲר וְתִלְד

פֶּרֶק ח

הַקִּדְמָה לַפֶּרֶשָׁה (פרק ח א-ד):

יִשְׁנֹן שְׁנֵי שִׁטּוֹת בְּעֵנִין זְמַנָּם שֶׁל קְבוּצַת הַפֶּרָשִׁיּוֹת דְּלֶהֱלֹן. דַּעַת רַשׁ"י וְהַמְצוּדוֹת שֶׁחֲמִשָּׁה פֶּרָשִׁיּוֹת
דְּלֶהֱלֹן נֶאֱמָרוּ בִּימֵי אַחֲז. אִף דַּעַת הָאֲבִרְבָּנָאֵל ז"ל הִיא שֶׁנֶּאֱמָרוּ בִּימֵי חִזְקִיָּה. וַיֵּשׁ רִאיוֹת מִחִזְ"ל
לְכָאן וּלְכָאן, כִּלְהִלּוֹן.²³

(א) - וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קַח לָךְ גְּלִיּוֹן גָּדוֹל, וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אָנוּשׁ - לְפִי שֶׁהִיָּה זֶה בְּמִרְאָה הַנְּבִיאָה,
אָמַר לוֹ שִׁיכְתֹּב זֶה בְּחֶרֶט אָנוּשׁ, בְּמַעֲשֵׂה מַמָּשׁ וְלֹא בְּמִרְאָה הַנְּבִיאָה לְבַד [ע"פ רד"ק]. - לְמַהֵר
שָׁלַל חֶשׁ בּוֹ - רָצָה לִזְמַר לְמִלְאוֹת הַגְּלִיּוֹן בְּמִאֲמָרִים שֶׁיְהִי מוֹרִים, עַל מַהֲרֹת בּוֹא זְמַן הַשָּׁלַל מִן
דְּמַשְׁק, וְעַל מַהֲרֹת בּוֹא זְמַן הַבֹּזֵה שֶׁל שְׁמֶרֶן (שֶׁהָרִי לְהֵלֶן פֶּסוּק ד' מְבַאֵר בְּכָתוּב שֶׁעַל שְׁנֵיהֶם
מְדַבֵּר) [אֲבִרְבָּנָאֵל בְּפֶסוּק ג. וְעֵינִן בַּהֲגִרָא סוֹף פֶּסוּק ד'²⁴]: (ב) - וְאַעֲיִדָה לִּי עֲדִים נְאֻמָּנִים - אֵלֶּה
דְּבָרֵי יִשְׁעִיָּה שֶׁאָמַר, אַחֵר שֶׁכְּתִבְתִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַעֲדֹתִי לִּי עֲדִים נְאֻמָּנִים, רָצָה לִזְמַר הַחֲתִים

מוֹעֵין חִיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

²³ פֶּרָשִׁיּוֹת גְּלִיּוֹן וְאֵילָן. מַה שֶׁאֵנוּ מוֹצֵאִים מֵאֲמָרֵי חִזְ"ל גַּם כִּדְרָךְ זֶה וְגַם כַּשְׁנִיָּה, אֵינוֹ סְתִירָה. אוֹ מִשּׁוֹם שֶׁחֶלֶק מֵהֶם הוּא
עַל דֶּרֶךְ דְּרַשׁ, וְחֶלֶק פֶּשֶׁט, וּבִאֲמַת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּלֶּיִם כּוֹלֵלִים אֶת שְׁנֵי הַדְּבָרִים. אוֹ מִדְּרָשִׁים חֲלוּקִים.
לְהֵלֶן פֶּרֶק יד' פֶּסוּק כח' נֹאמַר 'בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲז הִיָּה הַמִּשְׁאֵה הַזֶּה'. וְאֵילֹו שֶׁאֵר הַנְּבִיאָה לֹא נִתְפַּרֵשׁ זְמַנָּם. וּמִכֵּךְ
נִיתֵן לַלְמוּד שֶׁהַפֶּשֶׁטוֹת הֵיָּא שַׁעַד פֶּרֶק יד' הִיָּה בִּימֵי אַחֲז, וּמִשּׁוֹם וְאֵילָךְ בִּימֵי חִזְקִיָּה, וְאֵם כֵּן הוּא שֶׁכֵּל הַפֶּרָקִים נִכְתְּבוּ
עַל הַסֵּדֶר, וְזֶה הוּא כְּרַשׁ"י. עכ"ה
שִׁטָּה א'. פֶּרָשָׁה זֹה הִיָּא פּוֹרַעֲנוֹת עַל עֶשְׂרֵת הַשְּׁבִטִּים, וְעַל אֶרֶם, שִׁישְׁלָו עַל יְדֵי אֲשׁוּר (רַשׁ"י, רד"ק), וּפִשְׁטוֹת הַכְּתוּב
בְּסִימָה הַפֶּרָשָׁה.

עַל קִיּוֹם נְבִיאָה זֹו יִישָׂא אֶת חֵיל דְּמַשְׁק וְאֶת שְׁלַל שׁוּמְרוֹן, נֹאמַר (מַלְכִּים ב טז ט) וַיַּעַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶל דְּמַשְׁק וַיִּתְּפֶשֶׂה,
וַיִּגְלַח קִירָה, וְאֶת רִצְוִן הַמִּיתָ. וְשֵׁם (שֵׁם טו כט) 'בִּימֵי פֶקַח (בֶּן רַמְלִיָּהוּ) מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, בֹּא תִגְלַח פְּלֹאסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר,
וַיִּקַּח אֶת עֵינֹון וְאֶת אֲבֵל בֵּית מַעֲכָה, וְאֶת יֵנוּחַ, וְאֶת קִדְשׁ וְאֶת חֲצוֹר וְאֶת הַגִּלְעָד וְאֶת הַגִּלְיָלָה כָּל אֶרֶץ נִפְתָּלִי וַיִּגְלַם
אֲשׁוּרָה'. וְאַחֵר כֵּךְ נֹאמַר (שֵׁם יז ו) 'בִּשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית לַחֹשֶׁעַ לִכְד מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת שׁוּמְרוֹן וַיִּגַּל אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה'.

שִׁטָּה ב'. בַּמִּדְרָשׁ רַבָּה (שְׁמוֹת יח ה) מוֹכַח שֶׁהוֹלֵךְ עַל יְמֵי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֵר שֶׁכָּבַר גָּלוּ כָּל עֶשְׂרֵת הַשְּׁבִטִּים. וְנִיבֵא
שֶׁבְנֵי יְהוּדָה יִבְּזוּ אֶת סִנְחָרִיב כְּשָׁבָא עַל יְרוּשָׁלַם (וּשְׁיִיד לַעֲנִין הַמְדוּבָר בְּשְׁנֵי הַפֶּרָשִׁיּוֹת הַקּוּדְמוֹת).

וְקִשָּׁה מֵאֵד לַחֲבִין, הָרִי מְפֹרָשׁ יִישָׂא אֶת שְׁלַל שׁוּמְרוֹן מִשְׁמַע שֶׁהוּא פּוֹרַעֲנוֹת לְשׁוּמְרוֹן (וְעוֹד בִּימֵים שֶׁצֶר סִנְחָרִיב עַל
יְרוּשָׁלַם, כָּבַר גִּלְתָּה שׁוּמְרוֹן כּוֹחַ). אֲכֵן הַתְּשׁוּבָה מְפֹרָשֶׁת בְּדָבָרֵי חִזְ"ל בְּמִקּוֹם אַחֵר (מוֹבָא בִּילְקוּט שְׁמַעוֹנִי כֶּאֱךָ),
הַתְּכוּנָה בִּזָּה לִזְמַר, שְׁהוּת לִיהוּדָה לְבֹז אֶת אֲשׁוּר, עַל אִף שֶׁבִשְׁלַל אֲשׁוּר הָיוּ מְצוּיִים דְּבָרִים שֶׁנִּלְקַחוּ מֵאֲחֵיהֶם שֶׁהָיוּ
בְּשׁוּמְרוֹן.

²⁴ לְמַהֵר שָׁלַל חֶשׁ בּוֹ. פֶּרָשׁ"י לֵבֵא סִנְחָרִיב וּלְשַׁלּוֹל כָּל הוֹן עֶשְׂרֵת הַשְּׁבִטִּים.

צִרִיךְ לַחֲבִין, הֵלֵא שְׁמוּ הִיָּה תִגְלַח פְּלֹאסֶר, שֶׁנֹּאמַר (מַלְכִּים ב טז ז) וַיִּשְׁלַח אַחֲז מַלְאָכִים אֶל תִּגְלַח פְּלֹסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר
וְכוּלֵּו. וְאֵילֹו אֶת סִנְחָרִיב מִצָּאָן, רַק אַחֵר כֵּךְ בְּמַצוֹר עַל יְרוּשָׁלַם.

אַבֵּל בִּאֲמַת קִבְּלָה בִּידֵי חִזְ"ל שֶׁתִּגְלַח פְּלֹאסֶר הוּא סִנְחָרִיב, כְּמִבּוֹאֵר בְּגִמְרָא סְנַהֲדְרִין צד' וּמִהַרשָׁ"א שֵׁם. וְהוּא כּוֹוֹנֵת
רַשׁ"י וְאִף שֶׁבְּמַצוּדוֹת פֶּרֶק ז' פֶּסוּק יז' מִשְׁמַע דְּסִיל שֶׁהֵם שְׁנֵי מַלְכִּים, לְכֹאֲרוֹה אֵינוֹ כֵּן

בן ויאמר יהוה אלי קרא שמו מהר שלל חש בז: (ד) כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור:

עליו אלה העדים, שתהיה כתבה וחתומה בעדים, שכן תהיה בקרוב (וכאשר תקנים, יראו צדקת הנביא) [ע"פ רד"ק]. - **את אוריה הכהן** - יתכן שהוא אוריה כהן גדול שהיה בימי אחז. - **ואת זכריהו בן יברכיהו** - יתכן שכן היה שם אחד מחשובי ירושלים בזמן ההוא [ע"פ אבן עזרא]. וחז"ל אמרו [סוף גמרא מכות] שאוריה (זה) הוא (הנביא אוריה שנבא יחד עם ירמיה על החרבון, כפי שזכר בספר ירמיה (פרק כו)) שנבא (וכ' שנה אחרי ישעיה) בימי יהויקים. וזכריהו הוא (הנביא זכריה מספר תרי עשר) שהיה בתחלת בית השני (כמעט מאתיים שנה אחרי ישעיה הנביא). ופרשו, שאמר המקום (הקב"ה) כאשר תתקנים נבואת פרעניות אוריה, תהיה לעדות שתתקנים נבואת נחמות זכריה: (ג) - **ואקרב אל הנביאה** - אחר זאת קרב (ישעיה הנביא) אל אשתו - **ותהר ותלד בן, ויאמר ה' אלי, קרא שמו, מהר שלל חש בז** - להיות לאות (ועדות) על הדברים (ושנכתבו על) הגליון [ע"פ רד"ק]: (ד) - **כי בטרם ידע הנער קרא, אבי, ואמי**, - עדין לא היה בו דעת לקרא אבי ואמי. - **ישא** - הנושא ישא, (ולא אמר מי ישא) והוא מקרא קצר. - **את חיל דמשק, ואת שלל שמרון, לפני מלך אשור** - כי הוא ישללם כמו שנאמר ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשטה וכו' (מלכים ב' יב) ונאמר עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וישב לו מנחה (מלכים ב' יז) וזהו השלל, ושניהם היו בימי אחז [ע"פ רד"ק ורש"י]:

הקדמה לפרשה (פרק ח ה - ח):

נבא ענש לבני יהודה, שמלך אשור יעבר ויזיק את ערי יהודה. כענש על שמאסו במלכות זרע בית דוד.

הפרענות התקיימה בימי חזקיהו שנאמר (מלכים ב' יח יג) ויבארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות, ויתפשם.

שיטה א'. דעת רש"י שזמן אמירת הנבואה הוא בימי אחז, שמאסו במלך אחז מלך יהודה⁷³.

אמנם רש"י מוסיף, שכלול כאן חטא נוסף, שראה ישעיה בנבואה, שעתידיים סיעת שבנא למרד במלך חזקיהו.

מעין חיים - מוסר, עיונים

⁷³ יש תמיחה בשיטת רש"י, מדוע נענשים על שמאסו במלך אחז, הלא היה חוטא, כמבואר במלכים ב' (פרק טז). עד כדי כך שנאמר בדברי הימים ב' (כח יט) כי הכניע ה' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל, כי הפריע ביהודה, ומעול מעל בה'.

כנראה התשובה על כך היא, שמלכי ישראל היו רעים ממנו, כאמור בתחילת פרק ז'.

(ה) וַיִּסֹּף יְהוָה דָּבָר אֲלֵי עוֹד לֵאמֹר: (ו) יַעַן כִּי מָאֵס הָעָם הַזֶּה אֶת מִי הַשְׁלַח הַהֲלָכִים לָאֵט וּמִשׁוֹשׁ אֶת רָצִין וּבֶן רַמְלִיהוּ: (ז) וְלִכְן הִנֵּה אֲדֹנִי מַעֲלָה עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַנֶּהָר הָעֲצוּמִים וְהַרְבִּים אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶת כָּל כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל כָּל אֲפִיקָיו וְהִלָּךְ עַל כָּל גְּדוּתָיו: (ח) וְחִלָּף בִּיהוּדָה שְׁטָף וַעֲבַר עַד צָנָאֵר נִגִּיעַ וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו מְלֵא רֹחַב אֲרָצָךְ

שיטה ב'. דעת הרב אברבנאל שהנבואה נאמרה בימי חזקיה. ולא מדובר בה שמאסו את אחז, אלא אך ורק (כאמור בגמרא) מפני שמאסו את חזקיה, ועל ענוותנותו מאסו אותו, שלא היה מתנהג בראויותנות כמלכים אחרים (גמרא סנהדרין צד' ב', ומדרש משלי יג), והמדובר בסיעת שבנא, וכלהלן (גם) רש"י מודה שכלול בנבואה גם דבר שבנא. אלא שלשיטה ב' מדובר רק על דבר שבנא¹⁷.

(ה) - וַיִּסֹּף ה' דָּבָר אֲלֵי עוֹד - הוֹסִיף לְדַבֵּר עוֹד בְּדָבָר רָצִין וּבֶן רַמְלִיהוּ - **לֵאמֹר** - [ע"פ רד"ק: (ו) - **יַעַן כִּי מָאֵס הָעָם הַזֶּה** - רבים מאנשי יהודה, מאסו במלכות בית דוד, כי היתה חלושה מול מלכות אפרים, והיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו. - **אֶת מִי הַשְׁלַח הַהֲלָכִים לָאֵט** - המשיל מלכות בית דוד למי השלוח, ההולכים בנחת מבלי הרעשת קול. וכן רב מלכי בית דוד, הנהיגו המלכות בנחת ובצענוה. - **וּמִשׁוֹשׁ אֶת** - רצה לומר בוחרים (את) המשוש וההשתחררות אשר עם - **רָצִין וּבֶן רַמְלִיהוּ** - וכמו שאמר ואת משוש של רצין] [מכלל יפי. לפי כל המפרשים, וגמ' סנהדרין, משוש, מתיחס אל חפץ העם, ולא על תענוגי המלך]: (ז) - **וְלִכְן** - על שמאסו בנחל קטן. - **הִנֵּה ה' מַעֲלָה עֲלֵיהֶם אֶת**

מִי הַנֶּהָר הָעֲצוּמִים - המרעישים בקול גדול. - **וְהַרְבִּים, אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר** - רצה לומר, (מלך אשור) הוא הנמשל להמים העצומים, ואותו יעלה עליהם. - **וְאֶת כָּל כְּבוֹדוֹ** - יעלה עמו כל כבוד עשרו [עין רש"י דברי הימים א כט יב], כי יהיה לבו נכון בטוח להתגבר על כל, ואין פחד מלחמה לנגד עיניו. - **וְעָלָה עַל כָּל אֲפִיקָיו** - (מקומות שהמים רצים שם בעת התרבותם) - **וְהִלָּךְ עַל כָּל גְּדוּתָיו** - (גבהו מעל שפת האפיקים), רצה לומר, במרבית אנשיו, יכסה פני תבל: (ח) - **וְחִלָּף בִּיהוּדָה שְׁטָף וַעֲבַר** - יעבר בארץ יהודה, וישטף ויעבר להלן. רצה לומר יכבש ערי בצורות ויצר על אחרות ויפריס אלו היו ביהודה כדכתיב ביהושע פרק טו, ובאמת הוא עבור החטא של בני יהודה כנ"ל פסוק ו'. - **עַד צָנָאֵר נִגִּיעַ** - יבוא עד חזק הצנאר, והוא ירושלים. ולפי שהמשיל למי הנהר, אחז לשון סכנת מים שוטפים, (שסכנת המות הוא) אם מגיע אל הצנאר (ולמרות שנבואה זו היא על חטא יהודה, בכל זאת רמז להם טובה, שלא יצליח סנחריב לכבש את ירושלים. ובפרשה הבאה ימשיך בענין ישועה זו). - **וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו מְלֵא רֹחַב אֲרָצָךְ עֲמָנוּ אֵל** - התפשטות מחנהו ושל מלך אשור) יהיה מלא רחב ארצה, אתה עמנו אל, והוא (מדבר נובח) יהודה, (וקורא את יהודה

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹⁷ על שיטה ב' שמדובר בימי חזקיהו קשה, הלא ביום מלך חזקיהו, כבר לא היה בן רמליהו חי שנאמר (מלכים ב טו ל) ויִקְשֹׁר קֶשֶׁר הוֹשֵׁעַ בֶּן אֱלֵה עַל פֶּקֶח בֶּן רַמְלִיהוּ וַיִּכְהוּ וַיִּמְיתוּהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו, בשנת עשרים ליותם בן עוזיהו. ואיך אמר ומשוש את בן רמליהו.

התשובה, באמת כבר מת, אך הזכירו אותו כדוגמא, לאיזה מין מלך חפצים (הרב אברבנאל על פי הגמרא שם).

עמנואל :

(ט) רעו עמים נחתו והאזינו כל מרחקי ארץ התאזרו נחתו התאזרו
(י) עצו עצו ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל :

עמנואל, מפני שהבטיחם המקום להיות עמם, כאשר יורה שם עמנואל [ע"פ רש"י] בן העלמה
אשת אחז [לעיל פרק ז יד]:

הקדמה לפרשה (פרק ח ט-י):

כיון שסיים את הנבואה הקודמת בתבת עמנו קל. מפרש את דבריו, כי באמת סוף הדבר יהיה שה' יהיה עם יהודה עד שסנחריב יפל לפניו, ולא יצליח לכבש אותם. הענש שנבא לעיל על יהודה, יהיה רק בכך שיהיה להם פחד מסנחריב (אולי מטעם שגם החטא שמאסו במלך, היה רק בלב. ולרעים שביהודה יהיה ענש ממש, על ידי סנחריב, וכפי שיבאר בנבואה הבאה).

(ט) - רעו עמים נחתו - אתם חיל סנחריב, שברו עמים רבים, ואחרי זה תשברו גם אתם. - והאזינו כל מרחקי ארץ - הבאים ממרחק לעזרת סנחריב, האזינו אמרי וחדלו לכם. - התאזרו נחתו, התאזרו נחתו - התחזקו במלחמה ובסוף תשברו, וכפל הדבר לחזוק הענין [ע"פ רד"ק]: (י) - עצו עצו ותפר - התייעצו מה לעשות וכמה שאתם רוצים, ומה בכך (כלום, לא יועיל לכם), כי הלא תופר. - דברו דבר ולא יקום - דברו דבריהם (מה שאתם מתכננים), אבל לא תתקיים. - כי עמנו אל - ולא יעזבונו בידכם [ע"פ רד"ק]:

הקדמה לפרשה (פרק ח יא-טו):

שיטה א' דעת רש"י שהנבואה נאמרה בימי אחז. ודברי הנבואה כוללים שני בתי ישראל שמרדו בנורע דוד. הראשון פקח בן רמליהו שבא להלחם באחז. והשני הוא חטא של עתיד, שבנא וסיעתו שיהיו ביהודה, וימרדו בחזקיהו.

שיטה ב'. דעת הרב אברבנאל ז"ל שפרשה זו בימי חזקיהו נאמרה, ואינה עוסקת אלא במרידת שבנא, והנבואה נאמרה בשעה ששבנא עומד ומורד.

בפרשה זו נבא ישעיה. א' האמת אינה כדרך העם ושבנא עמהם, אלא שיטת חזקיהו היא הנכונה, שאין ליכנע ולא לפחד מסנחריב, ובכך יהיה קדוש השם 'אותו תקדישו'. ב' שבנא יענש ותלמידיו יפשלו עמו. ג' בגמרא מוסיף (ראה הערה) שהנביא נבא ששבנא הוא רשע, ולכן אין פסקיו קובעים אף שרב העם עמו, קשר רשעים אינו מן המניין¹¹.

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹¹ שבנא הסופר. כאמור לכל הדעות מדובר גם במרידת שבנא. בכל זאת כאשר הגמרא מפרשת את פסוקים אלו על שבנא, משמע קצת שהנבואה נאמרה בימי חזקיהו (וכדרכו של האברבנאל ז"ל).

(יא) **כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלֵי בְּחִזְקַת הַיָּד וַיִּסְרֹנִי מִלְּכַת בְּדֶרֶךְ הָעָם הַזֶּה לֵאמֹר: (יב) לֹא תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכָל אֲשֶׁר יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קֶשֶׁר וְאֵת מוֹרְאוֹ לֹא תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ: (יג) אֶת יְהוָה צָבָאוֹת אֹתוֹ תִּקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרְאָכֶם וְהוּא מַעֲרִצְכֶם: (יד) וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נִגְף וּלְצֹוֹר**

(יא) - **כִּי כֹה אָמַר ה' אֵלֵי** - חוזר למעלה שאמר עצו עצה ותפר, וכן כי כה אמר ה' אלי שייפר עצתכם. - **בְּחִזְקַת הַיָּד** - רצה לומר יפר עצתם ושל בני אשור) בחזק יד ובזרוע נטויה, כגבור ואיש מלחמה, כי יפה (וה' את) כל חילו הרב. - **וַיִּסְרֹנִי מִלְּכַת בְּדֶרֶךְ הָעָם הַזֶּה** - גם הכיח ונהיר אותי מלכת בדרך העם הזה, והם שבנא וסיעתו, שהמה מתפחדים מחיל סנחריב וחושבים למרד בחזקה מלכם, ולהשלים עם סנחריב. - **לֵאמֹר** - וכה אמר אלי [ע"פ רד"ק]: (יב) - **לֹא תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכָל אֲשֶׁר יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קֶשֶׁר** - רצה לומר עם כי שבנא וסיעתו, המה הרב מול חזקה וסיעתו, והתורה אמרה אחרי רבים להטות. מכל מקום לא תאמרו להתקשר ולהתחבר, לכל אשר יאמר העם הזה, בקשר המרד. - **וְאֵת מוֹרְאוֹ לֹא תִירְאוּ** - מפחד סנחריב. - **וְלֹא תַעֲרִיצוּ** - ולא תתנו לו בפה, העריצות והחזק, לומר עליו שהוא חזק ביותר, כאשר יאמרו העם הזה [ע"פ רש"י]: (יג) - **אֶת ה' צָבָאוֹת אוֹתוֹ תִּקְדִּישׁוּ** - רצה לומר השענו בה' וקדשו שמו. - **וְהוּא מוֹרְאָכֶם** - ורק הוא לבד יהיה מוראכם, רצה לומר לא תפחדו ממי (שהוא אחר) כי אם ממנו יתברך. - **וְהוּא מַעֲרִיצְכֶם** - והוא יתן לכם עריצות וכה מול האויב [ע"פ רד"ק]: (יד) - **וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ** - המקום ברוף הוא יהיה

מועין חיים – מוסר, עיונים

בגמרא (סנהדרין כו) נאמר: שבנא הוה דריש בתליסר רבנותא, חזקה הוה דריש בחד סר רבנותא (תרגום: שבנא דרש ביג' ישיבות וחזקהו ביא'). כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים, כתב שבנא פתקא, שדא בגירא, שבנא וסיעתו השלימו, חזקה וסיעתו לא השלימו, שנאמר (תהילים יא) כי הנה הרשעים ידרכון קשת כונו חצם על יתר (תרגום: שבנא זרק חץ קשור לאיגרת, בו כתב לסנחריב, שבנא וסיעתו רוצים להשלים וחזקהו לא. ראה במדרש תהילים יא. שהיה לשבנא שותף ושמו יואח. עיין פרק להלן פרק לו). הוה קא מסתפי חזקה, אמר דילמא חס ושלום נטיה דעתיה דקוב"ה בתר רובא, כיון דרובא מימסרי אינהו נמי מימסרי (תרגום: התיירא חזקהו, שמא ב"ד של מעלה ילך אחרי הרוב, כפי שנפסק בארץ. כלומר שבנא לא היה רק אומר שיעור באותם ישיבות, אלא היו כולם תלמידיו, והיה גדול במנין. ודעתו של חזקה היה שאם יכנעו לסנחריב לא ינצלו ממנו). 'בא נביא' (ושעיהו) ואמר לו "לא תאמרו קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר" כלומר קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין. עד כאן הגמרא. למדנו ששבנא היה מגדולי דורו, בדור של המלך חזקהו. דוד זה היה דוד נעלה מאד מאד. על דוד זה קראו חז"ל 'יראת ה' היא תתהלל' (סנהדרין כ'). ושבנא היה גדול, עד כדי שהוא היה המנהיג של רוב הישיבות שהיו בירושלים. גי' ישיבות היו בנשיאותו, ויא' בנשיאות חזקהו.

המהרש"א מבאר שנקרא שבנא הסופר, כמו עזרא הסופר, כי היה תלמיד חכם ומלמד תורה ברבים. ואף חזקהו היה ירא שהפסק של שבנא יפעל בבית דין של מעלה. יכולים אנו להבין שלא היה אדם פשוט כלל וכלל. מה היה חטאו עד שהנביא ניבא שהוא 'רשע', יעוין בהמשך הגמרא (שם), ומהרש"א מבאר שם, שאין תורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ושבנא היה בעל הנאה (ודעת רש"י שם שחטא בסתר בחטאים חמורים).

סופו ועונשו של שבנא יתבאר בפרק כב, וראה עוד בפרק ל. יתכן שמקור סברתו של שבנא היתה, כי האמין לדברי רבשקה (להלן פרק לו) נאמר שרבשקה דיבר עם שבנא) שאם יכנעו לא ימותו. וחזקה סבר שאין להאמין לו, שהרי כבר הבטיח אשור להושע, שיעורוהו וכיזב לא עזרו כמבואר בדברי הימים ב (כח כ').

יש לציין, במצור שהיה לפני חורבן בית שני, דעת חז"ל היה ליכנע לטיטוס, כדאיתא גיטין נז. ולפי ספר יוסיפון, הרי שיוסף הכהן מחבר יוסיפון עשה כן וחצליח. וכל זה לא כפי שהיה דעת חזקה כאן. אמנם באמת אינו סתירה כלל. כי כל מקום וזמן נדון לגופו. וכפי שיבאר הנביא להלן, הרי שהיה זכויות מיוחדות לדודו של חזקה, מפני שקידתם העצומה בתורה.

**מְכָשׁוּל לְשָׁנִי בָּתִּי יִשְׂרָאֵל לָפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלָּיִם: (טו)
וְכָשְׁלוּ בָם רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁכְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ:**

לְשָׁנִי בָּתִּי יִשְׂרָאֵל, וְהֵם חֲזָקָה וְסִיעָתוֹ וְשִׁבְנָא וְסִיעָתוֹ. לְאַחַד יְהִיָּה לְאַרְמוֹן מְשָׁבֵב וּמִגְדָּל עֹז, לְהִשְׁגֵּב בָּהּ וְהוּא חֲזָקָה וְסִיעָתוֹ, כִּי יִנָּצְלוּ מִיַּד סִנְחָרִיב. ו - לְאַחַר יְהִיָּה - **לְאַבְן נֶגֶף וּלְצוּר מְכָשׁוּל** - וְהוּא שִׁבְנָא וְסִיעָתוֹ, כִּי אַחֵר שֶׁהִשְׁלִימוּ עִם סִנְחָרִיב, וַיֵּצְאוּ אֵלָיו (אֵל סִנְחָרִיב) נֶאֱבְדוּ כָּלָם. - **לְשָׁנִי בָּתִּי יִשְׂרָאֵל** - (וְלֵהֶם יַעֲשֶׂה הָשֵׁם אֶת הָאֱמֹר, מְקַדֵּשׁ וּמְכָשׁוּל). - **לָפַח וּלְמוֹקֵשׁ** - חֹזֵר לְמַעַלָּה לֹאמַר לָמָּה יְהִיָּה (ה') לְאַחַד לְאַבְן נֶגֶף וּלְצוּר מְכָשׁוּל, (וְלִשְׁנֵי לְמַקְדָּשׁ). לָפִי שֶׁהוּא (וְאוֹתוֹ שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שְׂיִהְיֶה לוֹ מְכָשׁוּל) הִיָּה לָפַח וּלְמוֹקֵשׁ - **לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלָּיִם** -, לְהַמְלִיךְ הַיּוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלָּיִם, וְהוּא חֲזָקָה: (טו) - **וְכָשְׁלוּ בָם רַבִּים** - בְּהָאֲבָן הַנֶּגֶף וּבְהַצּוּר הַמְכָּשׁוּל, יְכָשְׁלוּ רַבִּים, וְהֵם סִיעַת שִׁבְנָא. - **וְנִלְכְּדוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִשְׁכְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנוֹקְשׁוּ** - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת, לְחֻקַּי הַעֲנֵנִי [ע"פ רד"ק]:

הַקִּדְמָה לַפִּרְשָׁה (פֶּרֶק ח טו-פֶּרֶק ט ו):

שִׁטָּה א': דַּעַת רש"י כְּשִׁיטָתוֹ שֶׁפִּרְשָׁה זֶה נֶאֱמָרָה בִּימֵי אָחָז. בִּימֵי אָחָז הָיוּ שְׁנֵי גְלוּיּוֹת לְבְנֵי הַשְּׁבִטִים. הָרִאשׁוֹן בְּרַבִּיעִי לְאַחָז, הַשֵּׁנִי כִּיב' לְאַחָז (רש"י בְּסוֹף הַפֶּרֶק). נְבוּאָה זֶה נֶאֱמָרָה בֵּין שְׁנֵי גְלוּיּוֹת אֵלֶּה.

נִבָּא כִּי יִתְקַיְּמוּ הַעֲדוּיּוֹת וְהָאוֹתוֹת הָאֲמֹרִים בְּתַחֲלַת הַפֶּרֶק עַל גְּלוּיּוֹת הַשְּׁבִטִים. וְנִבָּא כִּי הוֹשַׁע מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יִתְעַקֵּשׁ לֹא לַפָּנוֹת לְבוֹרְאוֹ. וְכִשְׂרָאָה שְׂאִין הַעֲבוּדָה זָרָה וְהָאוֹבוֹת מוֹעִילִים לוֹ, יִפְנֶה לְמַלְךְ מִצְרַיִם, וְגַם לֹא יוֹעִיל. וְנִבָּא שֶׁמֶלֶךְ אֲשׁוּר יִגְלֶה עוֹד שְׁנֵי גְלוּיּוֹת. הַשְּׁנִיָּה קָלָה כְּמוֹ הַקּוֹדֶמֶת - כְּלוֹמֵר גְּלוּיּוֹת אַחַת כָּבֵד הָיְתָה לִפְנֵי אֲמִירַת נְבוּאָה זֶה וְנִבָּא עַל הַשְּׁנִיָּה - וְהַשְּׁלִישִׁית תְּהִיָּה כְּבִדָּה יוֹתֵר, וְזֶה הַשְּׁלִישִׁית הַתְּקִימָה רַק בִּימֵי חֲזָקָתוֹ בְּנוֹ שֶׁל אָחָז. גַּם נִבָּא כִּי עֲתִיד לִהְיוֹת מֶלֶךְ שֶׁיִּנָּצַל מֵאִמֵּת חִילוֹת סִנְחָרִיב, וְהוּא חֲזָקָה.

שִׁטָּה ב': דַּעַת הָאֲבִרְבָּנָא ז"ל שֶׁפִּרְשָׁה זֶה נֶאֱמָרָה בִּימֵי חֲזָקָתוֹ.

וְהֵם עַל אוֹתָם הַדְּבָרִים הָאֲמֹרִים לְשִׁטָּה א', אֲף כָּלָם בְּלִשׁוֹן עִבְרִי. כְּלוֹמֵר, הוֹכִיחַ שֶׁהַתְּקִימָה נְבוּאָת 'מֶהָר שֶׁל' שֶׁנִּבְּנוּ יִשְׂרָאֵל, וְשָׂאֵר יוֹשְׁבֵי שְׁהַנְשָׂאִים שָׁבוּ בְּתִשְׁבֻּחָה הֵם בְּנֵי יְהוּדָה. לְפִיכָף שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ לְדַבְרֵי סִיעַת שִׁבְנָא, כִּי הֵם מִסְתַּמְכִּים עַל אוֹבוֹת וְיִדְעוֹנִים. וְרָאוּ מָה הָיָה סוֹפָם שֶׁל הַשְּׁבִטִים שֶׁמִּפְנֵי חֲסֵרוֹן אֲמוֹנָתָם כָּבֵד הִגְלוּ כָּלָם, בְּשִׁלּוּשֵׁי שָׁלְבִים. אֲבָל אֲתֵם כָּל אוֹתָם שֶׁיִּגְבִּירוּ בְּטוֹחוֹנָם בְּה' יַחַד עִם הַמֶּלֶךְ חֲזָקָתוֹ. תֵּרָאוּ אוֹר גָּדוֹל וְתִנָּצְלוּ מִסִּנְחָרִיב, בְּרָאשׁוֹת מִלְּכֵכֶם חֲזָקָתוֹ.

(טז) צור תעודה חתום תורה בלמדי: (יז) וחקיתי ליהנה המסתר פניו מבית יעקב וקניתי לו: (יח) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי יהנה לאתות ולמופתים בישראל מעם יהנה צבאות השכן בהר ציון: (יט) וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הידענים המצפצפים

(טז) - ¹³ צור תעודה - אולם קשור התעודה, וכפל במילים שונות, ואמר - חתום תורה בלמדי - חתום התורה בלב התלמידים (שבירושלים) למען לא ישכחו אותה, כי לולי זאת לא אהיה להם למקדש וארמון משגב [ע"פ רש"י] וכי דורו של חזקיהו נצלו בזכות שקידתם על למוד התורה, כמו שכותב רש"י להלן פרק י' פסוק כז': (יז) - וחקיתי לה' - בהתיימו לדבר דבר ה', אומר (הנביא) אקנה לה' שכן יהיה, עם כי עתה הוא - המסתר פניו מבית יעקב - הם עשרת השבטים, ובכל זאת אבט בו, כי לא יסתיר פניו מבית יהודה אם ישמרו התורה. - וקניתי לו - כפל הדבר במילים שונות לחזק הענין [ע"פ רש"י]: (יח) - הנה אנכי - רצה לומר הנה המעשה שעשיתי אנכי, והוא כתיבת הגליון. - ו - שמות - הילדים אשר נתן לי ה' - והם שאר ישוב, ומחר שלל חש בו, שהמה - לאתות ולמופתים בישראל - רצה לומר, לרמז על הקורות אותם דעו שהכל נאמר - מעם ה' צבקות השכן בהר ציון - ולא מלבי נצשו הדברים [ע"פ רד"ק]:

(יט) - ¹⁴ וכי יאמרו אליכם - ואם המסיתים יאמרו אליכם. - דרשו (את) הדבר (מה כדאי לעשות) - אל האבות ואל הידענים המצפצפים והמהגים - והם יגידו לכם אסהאמת כן הוא, כי יפתו אתכם לומר, הלא תראו שהם מצפצפים ומהגים ואיך יתכן שעצם המת מדברת מאליה, אלא וודאי שיש

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹³ צור תעודה חתום תורה. דע שחז"ל במקומות רבים מאד פירשו פסוקים אלו על אחז, שאחז ביטל עבודת בית המקדש שנאמר 'צור תעודה'. וחתם את התורה שלא ילמדו בה (סנהדרין קג). ועוד חטאים מנו (שם) שהעמיד צלם בעליה של בית המקדש, והתיר את הערועה. עד שאמרו (מגילה יא) הוא המלך אחז, הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו. עוד אמרו חז"ל בעת שמת אחז, גרר בנו חזקיהו את עצמות אחז במטה בזויה של חבלים. והודו לו חכמים (פסחים נו). וטעמו: היה א' בכדי שיתכפר לו, ב' מפני קידוש השם שיתגנה על רשעו ויוסורו רשעים (רש"י). (אלא שכל זה אינו סותר לנדון פשט הכתוב 'צור תעודה'. שאמנם וודאי אמת הוא כן היה קבלתם, וכן כונת הכתוב בדרך הדרש, אבל לפי הפשט אינו מדבר על כך, וכדברי רש"י. כל שכן לפי דעת הרב אברבנאל ז"ל שהנבואה עצמה נאמרה בימי חזקיהו, ועל התלמידים שבימיו, בוודאי לא נאמרה על ימי אחז) ודברי הנבואות כוללות דברים רבים. להלן דברי חז"ל על פסוקים אלו: אמר אחז הרשע אם אין גדיים אין תישים, אם אין צאן אין רועה, היכן העולם. כך אמר אם אין קטנים אין גדולים, אם אין גדולים אין תלמידים, ואם אין תלמידים אין חכמים, אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, ואם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין הקב"ה משרה שכניתו בעולם (ומבאר בעץ יוסף שהכוונה בדבר, שרצה אחז שתבטל הנבואה). מה עשה עבר על כל בתי כנסיות ובתי מדרשות, וסגר אותם. דכתיב 'צור תעודה חתום תורה בלמודים'. וכשראו כך התחילו הכל צווחין, ווי שיתחרב העולם, כשבטלו התורה (תנחומא שמיני ט). רבי אחא למד זאת מפסוק, 'ויחכיתי לה', המסתר פניו וקניתי לו'. אין לך שעה שהיתה קשה לישראל כאותה שעה שנאמר אנוכי הסתר, ומאותה שעה 'קניתי לו' שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו. (מפרש עץ יוסף ויסודו ברש"י כאן, שבפרשת דברים מאמר 'ואנוכי הסתר' הולך על זמן היותה קשה, ושם נאמר 'כי לא תשכח', כל שכן בשאר זמנים). ומה אתה מועיל משיב הנביא - 'הנה אנוכי והילדים', וכי ילדיו היו, לא היו אלא תלמידיו (מדרש רבה אסתר פתיחה יא, רות פתיחה ז', מדרש רבה ויקרא יא ז'). כלומר כוונת אחז לא תועיל לשכח את התורה, והנבואה, כי הנה ישעיה ותלמידיו הם מחזיקים בעמוד התורה, ומהם תתפשט הנבואה בישראל.

¹⁴ וכי יאמרו. יעויין רש"י, שמביא שנחלקו בזה המדרשים האם שני פסוקים אלו הם המשך נבואת ישעיה. או שהם נבואת בארי אביו של הנביא חושע, ולכאורה אם כן הוא פרשה בפני עצמה.

והמהגים הלווא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים: (כ)
לתורה ולתעודה אם לא יאמרו בדבר הזה אשר אין לו שחר: (כא)
ועבר בה נקשה ורעב והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו
ופנה למעלה: (כב) ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה מעוף צוקה
ואפלה מנדח: (כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל
ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכבדי דרך הים עבר הירדן

כאן כח עליון ואם כן יש ממש בהם. ויוסיפו עוד לומר, - הלא עם אל אלהיו ידרש, בעד החיים
אל המתים - כל עם מהאמות דורש אל אלהיו, עם כל זה בעד דברי החיים ידרשו אל המתים, רצה
לומר, ישאלו באובות לדעת אם האמת הוא בדברי החיים (האם חזוי העתידות צודקים), ולא יחשבו
זאת לעז, ולמכחיש באלהיו. ומדוע לא תעשו כמותם: (כ) - לתורה ולתעודה - רצה לומר, הרניני
נשבע בתורה, (ושהיא קרויה גם כן עדות) - אם לא יאמרו - המסיתים דברי הבאי - בדבר הזה,
אשר אין לו שחר, - אשר נראה לעין כל שאין לו זהר ובהירות. כי אין להדמות אמונת עבודת
כוכבים לאמונת האל [ע"פ רד"ק] ורצה לומר כמו שהראיה הזה (ושהם משוים מעם ור הדורש את
אלהיו, לבין ישראל שאלוקיהם הוא האמתי) הוא הבל ואין בו ממש, כן יהיו כל הראיות שביאו.
וכאומר השמרי בנפשותיכם לבל תהיו נפתים להם, כי כל אמריהם אמרי נואש: (כא) - ועבר בה -
(ממשיך בדבריו אל בני יהודה ואמר) ומי שעבר בדרך הזה לדרוש באובות, והם בני עשרת
השבטים. - נקשה ורעב - בא עליו מארע קשה, וסבל הרעבון כי נחסר לחמו. - והיה כי ירעב
והתקצף, וקלל במלכו ובאלהיו - כי לא מצא עזר לא ממושלי ישראל ולא מעגלי הזהב והבזלטים
שעבדו. - ופנה למעלה - לבקש עזר מאלה האמתי, וכאומר הוא פנה, אבל לא הועיל, כי כבר
נחתם הגזר דין [ע"פ רש"י]: (כב) - ואל ארץ יביט - אולי ימצא עזר ממושלי ארץ וששלח מלך
ישראל לבקש עזר ממלך מצרים. - והנה צרה וחשכה - כי לא מצא עזר. - מעוף צוקה - צרה
חשכה, וכפל הדבר במילים שונות. - ואפלה מנדח - יהיה מנודח אל האפלה [ע"פ רש"י]: (כג) - כי
לא מועף - כי לא יהיה ציפות ותשות כח - לאשר מוצק לה - להעם (הוא אשור) אשר העמד,
להיות לה למוצק ולהצר, כי שלש פעמים יבא עליהם. - כעת הראשון הקל, ארצה זבלון, וארצה
נפתלי - גלות האמצעית תהיה קלה כמותה של עת ראשון, אשר הקל להגלות את ארץ זבולון
וארץ נפתלי. כן בגלות האמצעית לא יגלה רק אותם שעבר הירדן. - והאחרון הכבדי - אבל
גלות האחרון יכבד מהם כי הכל יגלו. - דרך הים - עכשו מונה סדר גלותם ואמר בתחלה גלו
היושבים דרך של טבריה, והיא ארץ נפתלי שנאמר בו ים ודרום ירשה (דברים לג) וזה היה
בימי פקח בן רמליהו, כמו שנאמר במלכים ב, והוא בשנת ד' לאחז. - עבר הירדן - אחרי זה גלו
אותה שעבר הירדן כמו שנאמר ויער וכו' ויגלם לראובני וכו' (דברי הימים א' ה') וזה היה בימי
הושע בן אלה, והיא בשנת י"ב לאחז, כן משמע בסדר עולם. - גליל הגוים - אחרי זה גלו כלם
בסוף ימי הושע, והיא בשנת ו' לחזקיהו כמו שנאמר (מלכים ב' יז) בשנת התשיעית להושע לכד

גליל הגוים: פרק ט (א) העם ההלכים בחשך ראו אור גדול ישיבי בארץ צלמות אור נגה עליהם: (ב) הרבית הגוי לא [לו] הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר גילו בחלקם שלל: (ג) כי את על סבלו ואת מטה שכמו שבט הנגש בו החתת כיום מדין: (ד) כי כל סאון סאן ברעש ושמלה מגוללה בדמים והיתה לשרפה מאכלת אש: (ה) כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ונתי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר

מלך אשור את שומרון. ונאמר (שם יח') ויהי בשנת שלוש להושע מלך חזקיהו. ארץ ישראל בכללה נקראה גליל הגוים, שהיתה גוללת אליה כל הגוים, שהכל היו מתאנים לה, ובאין לה לסחורה. כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג) [ע"פ רש"י] וכל זה חזון למעלה, שאמר (אל בני יהודה) לא תהיו נפתים אחר המסיתים לדרוש באובות, כי בני עשרת השבטים דרשו באובות, (ועברו בדרך הרעה, בא להם קשי ורעב) והגיע להם הרבה מהרעות: **פרק ט (א) - העם ההלכים בחשך, ראו אור גדול** - מוסב למעלה לומר אבל העם הזה (בני יהודה) על שלא היו כמוהם, עם כי (למרות) שאף המה הלכו (בתחלתם) בחשך, מפתד סנחריב, (אבל) הנה בסוף ראו אור גדול בעת מפלתו. - **ישיבי בארץ צלמות, אור נגה עליהם** - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ב) - **הרבית הגוי** - בזה נעשו גדולים וחשובים בעיני הכל. - **לו הגדלת השמחה** - רוצה לומר, אם למלכות ישראל היה חשך אפלה, הנה ליהודה הגדלת השמחה. - **שמחו לפניך** - בבית המקדש נתנו שבת ושמחו שמחה גדולה. - **כשמחת בקציר** - כמו שדרך העולם לשמח בעת הקציר. - **כאשר גילו בחלקם שלל** - כמו ששמחו בעת שחלקו שלל סנחריב, כן הרבו לשמח לפניך בבית המקדש [ע"פ רד"ק]: (ג) - **כי את על סבלו** - העל שהיה סובל חזקיהו - **ונאת מטה שכמו** - ומי שהיה מטה שכמו להעמיס עליו משא כבד להעלות מס קשה - **שבט הנגש בו** - ואת השבט שהיה נוגש ורדה בו. (וכך זה) הוא אשור, וכפל הדבר במילים שונות לתפארת המליצה. - **החתת** - העם הזה שברת בלילה אחת, - **כיום מדין** - כמו עת מפלת מדין בימי גדעון (שופטים סוף פרק ז'), כי גם המה נאבדו בלילה אחת [ע"פ רש"י]: (ד) - **כי כל סאון סאן ברעש** - כל שאון

המית מלחמה, הדרך להיות המיה ברעש גדול. - **ושמלה מגוללה בדמים** - ושמלת ההרוגים מגוללת בדמים ומלכלכת בו. - **והיתה לשרפה מאכלת אש** - אבל נצחון המלחמה ההיא (לא תהיה כשאר מלחמות אלא, היתה דומה לשרפה הנאכל באש, כי לא נשמע רעש מלחמה, ולא נראה דם, כי המלאך הכה בהם [ע"פ רש"י]: (ה) - **כי ילד ילד לנו, בן נתן לנו** - כל זה בזכות הילד אשר יולד לנו, וזהו חזקיהו, שבנימיו היתה מפלת סנחריב. - **ונתי המשרה על שכמו** - ממשלת ה' יהיה על שכמו, רצה לומר יטה שכמו לסבל על התורה והמצוה. - **ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד** - שר שלום - רצה לומר ה' שהוא יועץ פלא, ואל גבור, ואבי עד, (הוא) יקרא (את) שם הילד

שְׁלוֹם: (ו) לְסִרְבָּה [לְמִרְבָּה] הַמִּשְׁרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֶץ עַל כִּסֵּא דָּוִד
וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהִכִּין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מִצֵּתָהּ וְעַד עוֹלָם
קִנְיָתָהּ יִהְיֶה צָבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת:

(ז) דָּבָר שְׁלַח אֲדָנִי בִּיעָקֵב וַנִּפְּל בִּישְׂרָאֵל: (ח) וַיִּדְעוּ הָעָם כִּלּוֹ

הַנּוֹלֵד שֶׁר שְׁלוֹם וְעַל שֵׁם הַשְּׁלוֹם שֶׁמִּבְּטָח שִׁיְהִיָּה בְּיָמָיו [ע"פ רש"י: (ו) - לְמִרְבָּה הַמִּשְׁרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֶץ - רָצָה לוֹמַר הַשֵּׁם שֶׁר שְׁלוֹם, יוֹרָה עַל מַרְבִּית הַמִּמְשָׁלָה, וְעַל מַרְבִּית הַשְּׁלוֹם, עַד אֵין סוּף. - **עַל כִּסֵּא דָּוִד** - מַרְבִּית הַמִּמְשָׁלָה וְהַשְּׁלוֹם יִהְיֶה עַל כִּסֵּא דָּוִד רָצָה לוֹמַר עַל הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא [ע"פ רש"י]. - **וְעַל מַמְלַכְתּוֹ** - גַּם עַל אֲנָשֵׁי מַמְלַכְתּוֹ יִהְיֶה מַרְבִּית הַמִּמְשָׁלָה וְהַשְּׁלוֹם. - **לְהִכִּין אֹתָהּ** - לְהַשְׁאֵר עוֹמֶדֶת עַל כִּנָּה וּבִסִּיסָהּ וְחֻזְרָה עַל הַכִּסֵּא וְעַל הַעֲדָה. - **וּלְסַעֲדָהּ** - לְבַל תִּהְיֶה נּוֹפֶלֶת. - **בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה** - רָצָה לוֹמַר אִם בְּמִשְׁפָּט לְבַד לֹא יִהְיֶה כִּדָּאִים לָזֶה, כִּי אֵין הַזְכוּת רַב כָּל כֶּף, מִכָּל מְקוֹם יַעֲשֶׂה עוֹד צְדָקָה (כְּלוֹמַר זְכוּת הַמַּחְזִיק מַמְלַכְתּוֹ, יִהְיֶה זְכוּת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה) [ע"פ רד"ק]. - **מִצֵּתָהּ וְעַד עוֹלָם** - כֹּל יָמֵי חַזְקָתָהּ [ע"פ רש"י] - **קִנְיָתָהּ צָבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת** - כֹּל זֶה הַצְדָקָה תַּעֲשֶׂה, עַל כִּי יִתְקַנֵּא עַל מֶה שֶׁחָרַף סִנְחָרִיב כָּלפִּי מַעֲלָה [ע"פ רד"ק]:

הַקִּדְמָה לַפֶּרֶשֶׁה (פרק ט ז-ט).

מִכָּאֵן מִתְחִיל קְבוּצַת פְּרָשִׁיּוֹת בָּהֶם מִסְפֵּר עַל פְּרָעֲנוֹת שֶׁכָּבַר בָּאוּ עֲלֵיהֶם, וְעַדִּין לֹא הַשְׁלֵמָה כְּפָרְתָם עַל יָדָם, יָעוֹד יֵד ה' נְטוּיָה, עַד שִׁיְהִיָּה גְזִירַת הַגְּלוּת הַגְּמוּרָה. הַגְּלוּת שֶׁהִתְקִימָה אַחֵר כֶּף עַל יָדֵי אֲשׁוּר.

כְּאֲמוֹר בְּנִבּוּאָה הַקּוֹדֶמֶת, אֲשׁוּר כָּבַר הַגְּלָה חֶלֶק מִעֲשֵׂרַת הַשְּׁבָטִים, וְהָיוּ מִתְגַּאֲזִין לוֹמַר אָנוּ נִשְׁקָם עֲצָמֵנוּ, וְנִתְחַזֵּק יוֹתֵר מִקִּדְמָה, וְזֶה מִתּוֹךְ הַנְּחָה שֶׁנִּפְּלִיתָם הִיא מִקְרָה. וְעַל כֶּף מְשִׁיבָה הַנִּבּוּאָה, לֹא, כִּי בָּא יָבֵא, וְאָז תִּדְעוּ שֶׁנִּפְּלִיתְכֶם אֵינוֹ מִקְרָה, כִּי אִם גְּזִירָה, וַיֵּד ה' הִיא, וְאֵינְכֶם יְכוּלִים לְהִתְנַגֵּד.

¹⁰ **(ז) דָּבָר שְׁלַח ה' בִּיעָקֵב - זֶה אָמַר עַל מַלְכוּת אֲפָרַיִם, דָּעוּ הַפְּרָעֲנוֹת הַבָּאָה עֲלֵיהֶם לֹא מִקְרָה בָּא וְאֵלָּא עֲנֵשׁ מִהַשְׁמַיִם, וְהִרְאִיָּה, כִּי הַדָּבָר הַזֶּה שְׁלַח ה' עַל יָדֵי הַנְּבִיאִים הַקּוֹדְמִים לְהִתְנַבְּאוֹת עֲלֵיהֶם, - וַנִּפְּל בִּישְׂרָאֵל - וְכֵן יִהְיֶה, כִּי נִפְּל וְנִתְקַנֵּם, כִּי כָּבַר גָּלוּ מִקְצֵתָן [ע"פ רד"ק]: (ח) - וַיִּדְעוּ**

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינּוּנִים

¹¹ **דָּבָר שְׁלַח. וַיִּדְעוּ הָעָם כוּלּוֹ.** צָרִיךְ לְהַבִּין מִהוּ הַדָּבָר שֶׁנִּפְּל, הַדָּבָר שֶׁעַל הָעָם לִדְעוֹת. הֲלֹא מֶה שְׁאוּמְרִים בְּגִאוּת וּגְדוּל לִבָּב, גְּזִירַת נִבְנָה. הוּא הַדָּבָר הַשְּׁלִילִי, רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שְׁבִאמֶת לֹא יִהְיֶה כִּי מַחֲשַׁבְתָּם זֶה. מֶה כֵּן יִהְיֶה. (הַרְבֵּי אֲבִרְבָּנָל שָׁאֵל שְׂאֵלָה זֹאת, וּמְשִׁיב, 'דָּבָר שְׁלַח' זֶה הַתּוֹרָה שֶׁשִּׁלַּח ה' עִם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, 'נִפְּל' שֶׁהִפְסִיקוּ לְקִיּוּמוֹ. לְכַאוּרָה דְּחוּק. וְהַמְלִבִּי"ם פִּירֵשׁ בְּדֶרֶךְ חֲדָשָׁה וְקִשְׁיָה).

וְנִרְאָה שֶׁכִּשְׁעִנְיָן נִמְצָא שְׂאֲחָרִי כֹל פּוֹרְעֵנוֹת נֹאמַר 'עוֹד יֵדוֹ נְטוּיָה', שְׁכוּנוֹת מִיָּלִים אֵלּוֹ לְפִי הַתְּרֻגּוֹם הוּא 'עוֹד מִכָּה עֲתִידָה לְבֹא'. וְאֵילוֹ בְּאַחֲרוֹנָהּ בֶּה נֹאמַר 'הוּא שְׁבֵט אֲשׁוּר בְּגוֹי חָנָף, בְּעַם עֲבֵרָתִי אֲצוּנוֹ, לְשַׁלֵּל שְׁלָל וּלְבַז בְּזוֹ וּלְשׁוּמוֹ מִרְמָס כְּחֹמֶר חוֹצוֹת'. לֹא נֹאמַר שֶׁ עוֹד יֵדוֹ נְטוּיָה, מִשְׁמַע כֵּאֵן כָּבַר שֶׁבֶּ אֶף ה'.

מִכָּן נִרְאָה שֶׁהַדָּבָר הָאֲמוּר כֵּאֵן, הִיא גְזִירָה זֹאת. גְּזִירַת פּוֹרְעֵנוֹת שֶׁל סִנְחָרִיב. שְׂבָא עַל יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה, וְהַגְּלָה אֶת יְיָ הַשְּׁבָטִים כּוּלָם. וְכֵן מִשְׁמַע דַּעַת הַרְדִּיק לְבֹאֵר מִהוּ הַדָּבָר.

אפרים ויושב שִׁמְרוֹן בְּגִנָּה וּבְגִדְלָ לֵבָב לֵאמֹר: (ט) לְבָנִים נָפְלוּ
וְגִזִּית נִבְנָה שְׁקָמִים גִּדְּעוּ וְאֲרָזִים נִחְלִיף:

(י) וַיִּשְׁגֹּב יְהוָה אֶת צָרֵי רָצִין עָלָיו וְאֶת אֵיבָיו יִסְכֶּסֶךְ: (יא) אָרָם

הַעַם כָּלוּ אֲפָרִים וַיּוֹשֵׁב שִׁמְרוֹן - כָּל הָעָם הַנִּשְׁאָרִים יָדְעוּ, שֶׁלֹּא כֵּן דִּבְרִיהֶם, אֲשֶׁר יִדְבְּרוּ - בְּגִנָּה
וּבְגִדְלָ לֵבָב, לֵאמֹר - וְהוּא מְקַרָּא קָצֵר (וְהַכְּתוּב לֹא אָמַר מֵה יָדְעוּ) וּמוֹכֵן מֵאֲלֵיו (שֶׁהַכּוֹנֵה שֶׁכָּאֲשֶׁר
יִגְלוּ בָלֶם, אֲזִי יָדְעוּ שֶׁמָּה שֶׁנִּחְמָמוּ אֶת עַצְמָם, כִּלְהֵלֵן פְּסוּק ט', לֹא הָיָה אֱמֶת, כִּי אִם בְּגִדְלָ לֵבָב): (ט)
- לְבָנִים נָפְלוּ וְגִזִּית נִבְנָה - (נִחְמָמוּ אֶת עַצְמָם, וְאָמְרוּ) מֵה בָכָה שֶׁנָּפְלוּ בְּנֵי הַלְּבָנִים, הִלֵּא נִבְנָה
תְּמוֹרֶתָּ בְּאֵבֵי גִזִּית, רָצָה לוֹמַר אִם הָאֵיב (הַגִּלְגָּל) הָאֵת (הַמְּקָצֵת, הִנֵּה עָתָה נִתְחַזַּק בְּיֹתֵר (עַד
שֶׁיְהִיָּה לָנוּ טוֹב כְּפָלִים מִהֶרְעָה שֶׁבָּאָה) [ע"פ רד"ק], כִּי חוֹשְׁבִים שֶׁבָּא בְּמִקְרָה וְהִיא לֹא תִתְּמִיד
[הַמִּשְׁפָּה לְפִסּוֹק ז.]. - שְׁקָמִים גִּדְּעוּ וְאֲרָזִים נִחְלִיף - אִם נִכְרָתוּ הַשְּׁקָמִים, נִחְלִיף (וְנִבְנָה) אֲרָזִים
הַמְעֲלִים מֵהֶם (שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לִפְלֹ), וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שְׁנוֹנוֹת:

הַקִּדְמָה לַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק ט י-יב):

ב' תִּכְחוּת. א' עֲתִיד אֲשׁוּר לְבָא עַל אָרָם, וּבְכָה תִּרְאוּ שְׁאִין לָכֶם מֵה לִסְמָךְ עָלָיו. ב' מְזַכֵּיר אֶת
הַפְּרָעָנוּת שֶׁהָיָה לְיִשְׂרָאֵל וְיְהוּדָה, עַל יְדֵי הָעַמִּים הַשְּׂכֵנִים.

מִסִּיּוֹם הַפֶּרֶשָׁה 'בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב' מִתְּבָאֵר שֶׁהַחֶלֶק הַשֵּׁנִי מְדַבֵּר עַל הָעֵבֶר, כְּלוּמַר פְּרָעָנוּת אֵלוּ
כָּבֵד הָיוּ לִפְנֵי אֲמִירַת נְבוּאָה זו, וְלֹא הוֹעִילוּ לְכַפֵּר.

(י) - וַיִּשְׁגֹּב - כְּאוֹמֵר הִנֵּה כָּל עַצְמָם לֹא סָמְכוּ אֶלָּא עַל רָצִין, דָּעוּ שֶׁה' יִשְׁגֹּב וַיַּחֲזֹק - אֶת צָרֵי רָצִין
עָלָיו - (שֶׁמֶלֶךְ אֲשׁוּר יִכְבֹּשׁ) וְאִם כֵּן כָּשֶׁל עוֹזֵר וְנִפֵּל עוֹר. - וְאֶת אֵיבָיו יִסְכֶּסֶךְ - וְכִנָּה יִבְלִבֵּל דַּעַת
אוֹיְבָיו הֵם רָשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל (שֶׁמְעַתָּה יִפְחָדוּ שֶׁיִּכְבֹּשׁ גַּם אוֹתָם) [ע"פ רד"ק]: (יא) - אָרָם מְקֻדָּם
וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֵר - (עוֹד עֲשֶׂה לָהֶם ה' כְּדִי שִׁישׁוּבוּ, שֶׁ)אֵף כִּי מֵאֲז (כָּבֵד בְּעֵבֶר) בִּימֵי יְהוֹאָחָז, הִרְעוּ

מֵעֵין חִיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹנִים

⁹ אֲפָרִים וַיּוֹשֵׁב שִׁמְרוֹן. בְּפִרְשׁוֹת אֵלוּ מְדוּבָר גַּם עַל פּוֹרְעָנוּת שֶׁהָיוּ בְּבְנֵי יְהוּדָה, פְּסוּק יא' יח'. וְלֹא רַק עַל אֲפָרִים כִּפִּי
שֶׁנִּרְאָה מִחֲמַצּוֹת.

וּבִאֲמֶת גַּם הַפּוֹרְעָנוּת הָאֲחֵרוֹנָה, בִּיאַת אֲשׁוּר נִגְעָה קִשּׁוֹת גַּם בְּבְנֵי יְהוּדָה. הִרִי שִׁטְעַת ה' בְּפִרְשׁוֹת אֵלוּ, הֵם גַּם עַל עַם
יְהוּדָה, כִּי לֹא שָׁבוּ בְּתִשׁוּבָה שֶׁלְמָה בִּדְרָגָה הַנִּדְרָשֶׁת מֵהֶם.

גַּם עֲמוּס נִיבֵא נְבוּאָה זו בְּסִגְנוֹן אַחֵר (הִרְבֵּי אֲבִרְבָּנָל ז"ל). רֹאוּ לַעֲיִין בַּעֲמוּס פֶּרֶק ד'.

¹⁰ אָרָם מְקֻדָּם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֵר? כֵּאֵן אִינוּ מְדַבֵּר עַל אֲפָרִים, אֲלָא עַל צִרוֹת שֶׁהָיוּ בְּעֵרֵי יְהוּדָה (רִש"י).

בִּאִיזָה תְּקוּפָה מְדוּבָר? בְּרִש"י מוֹבָאִים עַל כֵּךְ שְׁנֵי שִׁטוֹת. שִׁטָּה אַחַת שֶׁמְדוּבָר עַל מֵה שֶׁהָיָה בְּתִקּוּפָה אֲמִירַת הַנְּבוּאָה,
בִּימֵי אַחַז, וְכֵן מְפֹרֵשׁ בַּחז"ל (מִדְרָשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית מִב' ג, רוֹת פִּתִּיחָה ז. אֶסְתֵּר פִּתִּיחָה יא. מִדְרָשׁ תִּנְחוּמָא שְׁמִינִי ט).
וְכִמוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדַבְרֵי הַיָּמִים ב' (כח יח) וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְּעֵרֵי הַשְּׁפֵלָה וְהִגְבִּי לַיהוּדָה. וְשֵׁם תִּתְּחִילַת הַפֶּרֶק מְסוּפֵר, עַל
מֵה שֶׁעָשׂוּ, בְּנֵי דַמְשֶׁק בִּירַת אֶרֶם, לַיהוּדָה, כֹּל זֶה הָיָה בִּימֵי הַמֶּלֶךְ אַחַז.

שִׁטָּה ב' מְדוּבָר עַל שְׁנֵים רִבּוֹת קוֹדֵם, בִּימֵי יְהוֹאָחָז הוּא אַחֲזִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה. רֹאה מַלְכִּים ב' (פֶּרֶק יג) כִּיצַד חֲרָבוּ אֶרֶם לַחֲזִיק
אֶת יְהוּדָה, וּבְדַבְרֵי הַיָּמִים ב' (פֶּרֶק כא) מְסוּפֵר עַל פְּלִשְׁתִּים שֶׁחִיּוּקוּ קִשּׁוֹת בִּיהוּדָה. צִרוֹת אֵלוּ שֶׁל פְּלִשְׁתִּים הָיוּ עוֹד לִפְנֵי כֵן, לֹא
בִּימֵי מַלְכוּת יְהוֹאָחָז עַצְמוֹ, אֲלָא בִּימֵים שֶׁמֶלֶךְ אֲבִיו יְהוֹרָם, וְיְהוֹאָחָז הָיָה יֶלֶד קֶטָן.

מקדם ופִּלְשְׁתִּים מֵאֲחֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אֲפֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה: (יב) וְהָעַם לֹא שָׁב עַד הַמָּכֶה וְאֵת יְהוָה צָבָאוֹת לֹא דָרְשׁוּ:

(יג) וַיִּכְרֹת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כָּפָה וְאֶגְמוֹן יוֹם אֶחָד: (יד) זָקֵן וְנָשׂוּא פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרָה שֶׁקֶר הוּא הַזָּנָב: (טו) וַיִּהְיוּ

לָהֶם אֵרֶם הַיּוֹשֵׁב בְּמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְגַם פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹשֵׁבִים בְּמִצְרַיִם הִרְעוּ לָהֶם [נִרְמַז כָּאן שְׁנֵי פְּרוּשִׁים עַל מִקְדָּם. אֶחָד 'עֵבֶר' ע"פ רש"י. שְׁנִי 'מִזְרַח']. ²⁰ - וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה - רָצָה לומר מֵלֹא אֶת כָּל תַּאֲוַתָּם מֵהֶם וְנוֹהֵג שֶׁבְּעוֹלָם אָדָם לֹוֶעַס פֶּעַם בְּיָמִין פֶּעַם בְּשִׁמְאֵל. בְּכָל פֶּה, מִשְׁמַע בְּשִׁנְיָהֶם יַחַד [עֵין כָּלִי פו]. - בְּכָל זֹאת - בְּכָל הַפְּרָעֲנִיּוֹת שֶׁכָּבַר בָּא - לֹא שָׁב אֲפֹ - אִי ה' מִיִּשְׂרָאֵל. - וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה - לְהַכּוֹת עוֹד בָּהֶם: (יב) - וְהָעַם לֹא שָׁב עַד הַמָּכֶה - לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה הַמִּגַּעַת עַד ה' (וְהֵלֵא הוּא זֶה) שֶׁהִכָּה בָּם. - וְאֵת ה' צָבָאוֹת לֹא דָרְשׁוּ - כִּי חוֹשְׁבִים הָכֵל לַמִּקְרָה, וְאִינֶם דוֹרְשִׁים אֶת ה' [ע"פ רד"ק]:

הַקִּדְמָה לַפִּרְשֵׁה (פֶּרֶק ט יג-כ).

מוֹכִיחַ שֶׁיֵּשׁ לְהַתְעוֹרֵר מִמִּיתַת גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל, וּבַחֲוָרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיָּה אִזּוֹ. וּמִסְבִּיר כִּי טַעַם מִיתַתָּם הִיָּה עַל חֲנֻפָּה, וְעַל נְבוּל פֶּה.

וְנִרְאָה שֶׁהַדְּבָרִים מַקְבִּילִים, עַל חֲנֻפָּה, הַכְרִית ה' אֶת הַזִּקְנִים וְנָבִיאֵי שֶׁקֶר. וְאֵת הַבַּחֲוָרִים הַכְרִית בְּעוֹזֵן הַשְּׁנִי, בְּעוֹזֵן דְּבוּרֵי נְבִלָה. כִּי נִרְאָה מִדְּבַרֵי חו"ל בְּגִמְרָא (כְּתוּבוֹת ח' ב'). וַיּוֹתֵר בְּתַנָּא דְּבִי אֵלֵיהֶם רַבָּה פֶּרֶק יג) שֶׁלְּמַדּוֹ מִכָּאן, שֶׁעַל נְבוּל פֶּה בַּחֲוָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵתִים.

מִמִּשְׁיָף עַל עוֹד פְּרָעֲנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם ה'. וְהוּא שֶׁבְּעִבּוֹר אֵשׁ עוֹזְנִים (פְּסוּק יז), הַגְּבִיר בָּהֶם אֵת אֵשׁ הַשְּׂנָאָה, עַד שֶׁנּוֹזְקוּ מְאֹד בְּמַלְחָמַת אַחִים קָשָׁה. וְגַם גְּזֹרַת הַרְעָב, הַגְּבִירָה אֶת הַמַּחְלָקֶת וְהַמַּחְלָמוֹת (רָאָה בַּהִקְדָּמָה לְפָסוּק י', וּבַהֲעֵרָה לְפָסוּק יט' רֵאיוֹת שֶׁמִּדְּבַר עַל פְּרָעֲנִיּוֹת שֶׁאֲרָעוּ לִפְנֵי הַנְּבוּאָה. אֲמָנָם לִפִּי דְּבָרֵי הַמַּצּוּדוֹת, מִנְּבִיא שֶׁפְּרָעֲנִיּוֹת בְּעַתִּיד).

(יג) - וַיִּכְרֹת ה' מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב - לָכֵן יִכְרֹת הָכֵל בְּיוֹם אֶחָד, (וְהוּא יוֹם גְּלוֹת הַשְּׁבָטִים, יִכְרֹת אֶת) הַחֲשׁוֹב, וְהַשְּׁפֵל. - כָּפָה וְאֶגְמוֹן יוֹם אֶחָד - (וְאֶפְלוּ אֶת) הַשָּׂרִים הַדּוֹמִים לְעִנְיָן יָפָה, וְכַפֵּל הַדְּבַר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (יד) - זָקֵן וְנָשׂוּא פָנִים - מִי שֶׁהָכֵל נוֹשָׂאִים לוֹ פָּנִים לִפִּי רַב הַחֲשִׁיבוֹת - הוּא הָרֹאשׁ, וְנָבִיא מוֹרָה שֶׁקֶר - הַמִּלְמֵד לַעֲשׂוֹת שֶׁקֶר. - הוּא הַזָּנָב - הוּא הַשְּׁפֵל שֶׁבָּעַם [ע"פ רד"ק]:

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

²⁰ וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה. נִקְטָ לְשׁוֹן 'פֶּה', לְלַמֵּד שֶׁעוֹנֵשׁ זֶה גַּם הוּא הִיָּה עֲבוּר חֲטָא כָּל פֶּה דּוֹבֵר נְבִלָה, כִּפִּי הַפּוֹרְעֲנוֹת שֶׁבִּפְרִשָׁה הַבָּאָה (מִדְּרַשׁ רַבָּה אִיכָּה א נ).

מֵאֲשָׁרֵי הָעַם הַזֶּה מִתְעִים וּמֵאֲשָׁרֵי מְבַלְעִים: (טז) עַל כֵּן עַל בַּחוּרָיו
 לֹא יִשְׁמַח אֲדָנִי וְאֵת יִתְמֵיו וְאֵת אֱלֻמְנָתָיו לֹא יִרְחַם כִּי כָלוּ חֲנָף וּמִרְעַ
 וְכָל פֶּה דֹבֵר נִבְלָה בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אָפוּ וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָה: (יז) כִּי
 בַעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה שְׁמִיר וְשִׁית תֹּאכֵל וְתַצֵּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וַיִּתְאַבְּכוּ
 גֵּאוֹת עֶשֶׂן: (יח) בַּעֲבֹרֹת יְהוָה צָבָאוֹת נִעְתָּם אֶרֶץ וַיְהִי הָעַם כְּמֵאֲכָלֶת
 אֵשׁ אִישׁ אֶל אָחִיו לֹא יִחְמְלוּ: (יט) וַיִּגְזֹר עַל יָמִין וְרַעַב וַיֹּאכֵל עַל

(טו) - וַיְהִי מֵאֲשָׁרֵי הָעַם הַזֶּה מִתְעִים - הַמְדְּרִיכִים אֶת הָעַם הֵמָּה מִתְעִים אוֹתָם לִלְכֹּת בְּדֶרֶךְ לֹא
 יִשָּׂר. - וּמֵאֲשָׁרֵי מְבַלְעִים - אוֹתָם שֶׁהָיוּ מִיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי הָעַם (שֶׁהָעַם מְחִזְקִים אוֹתָם צְדִיקִים, כִּי
 עוֹשִׂים הֵיטִיב כְּפִי מְדַרְכֵיהֶם, אֲבָל בְּאַמְתּוֹ) הֵמָּה נִשְׁחָתִים [ע"פ רד"ק]: (טז) - עַל כֵּן עַל בַּחוּרָיו לֹא
 יִשְׁמַח ה' - (וּרְמֵז כִּי ה' יַעֲנִישֵׁם, וְלִכְּן לֹא יִשְׁמַח) כִּי כְּשֶׁאֵדָם חוּטָא וְכֹא עֲלִיו הַעֲנֵשׁ, אִין שְׁמַחָה לִפְנֵי
 הַמֶּקוֹם [ע"פ רד"ק]. - וְאֵת יִתְמֵיו וְאֵת אֱלֻמְנָתָיו לֹא יִרְחַם, כִּי כָלוּ חֲנָף וּמִרְעַ - כָּלָם מְחַנִּיפִים
 לְרִשְׁעִים [ע"פ רש"י]. - וְכָל פֶּה דֹבֵר נִבְלָה - (נִבְוֹל פֶּה^{טו}) - בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אָפוּ, וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָה -
 לְהַכּוֹת בָּהֶם עוֹד יוֹתֵר: (יז) - כִּי בַעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה - הַרְשָׁעָה שְׁעוֹשִׂים תְּבַעַר כְּמוֹ אֵשׁ - שְׁמִיר
 וְשִׁית תֹּאכֵל - וּבִתְחִלָּה תִּשְׂרָף הַפְּחוּתִים שְׁבָעִם, - וְתַצֵּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר - וְאַחֲרֵי זֶה בְּהַגְדוּלִים שְׁבָהֶם.
 רָצָה לוֹמַר (וְכִשְׁאֲמַר בַּעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה שֶׁהָעוֹן עֲצוּמוֹ יִמְטָרָג עֲלֵיהֶם וַיִּפְרַע מֵהֶם [ע"פ רש"י]. -
 וַיִּתְאַבְּכוּ גֵאוֹת עֶשֶׂן - בַּעֲבוּר מֶרְבִּית הַתְּבַעֲרָה יִתְרַמְמוּ גֵאוֹת הָעֶשֶׂן, כִּי תִנְשָׂא (הָאֵשׁ עִם הָעֶשֶׂן)

לְמַעַלָּה לְמַעַלָּה, רָצָה לוֹמַר הַפְּרַעְנִיּוֹת תִּגְדֵּל מֵאֵד [ע"פ רד"ק]: (יח) - ^{טו}בַּעֲבֹרֹת ה' צָבָאוֹת - בַּחֲמַת
 ה' - נִעְתָּם אֶרֶץ - תִּתְחַרֵּף וְתִשְׂרָף אֶרֶץ. - וַיְהִי הָעַם כְּמֵאֲכָלֶת אֵשׁ - כְּמוֹ הַדְּבַר הַנֶּאֱכָל בָּאֵשׁ, שֶׁהָעֵץ
 שֶׁנֶּאֱחָז בּוֹ הָאֵשׁ, מְדַלִּיק אֶת הָעֵץ הָאַחֵר, כֵּן הָעַם הַזֶּה - אִישׁ אֶל אָחִיו לֹא יִחְמְלוּ - וְלֹא יִהְיֶה דִּי
 לָהֶם הָרַע שֶׁעָשָׂה הָאוֹיֵב [ע"פ רד"ק]: (יט) - ^{טו}וַיִּגְזֹר עַל יָמִין וְרַעַב - יִחְטָף (מֵאֲכָל הַנֶּמְצָא) בִּיד מִי
 שֶׁעוֹמֵד בְּיָמִין (שְׁלוֹ), וַיִּשְׂאָר עֲדִין רַעַב. - וַיֹּאכֵל עַל שְׁמָאל וְלֹא שָׁבָעוּ - (יִקְחוּ) מִמִּי שֶׁעוֹמֵד

מֵעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵוִוִּים

^{טו} דוֹבֵר נִבְלָה. כתב רבינו יונה ז"ל: המנבל פיו, כבד עוֹנוֹ וְנִתְעַב וְנִאֻלַח, (משני טעמים. עזות פנים, וביזוי פיו) כי עזב
 והניח הבושה והצניעות שהן המידות הידועות לזרע הקדוש, והלך על שבילי עזות פנים, שהיא מדת הנבלים הרעים.
 והשנית שזה שנהג על דרך הסכלים הנמאסים המרוחקים מדרך השכל, שכולו יפה אף נעים. ועלה באשם ותעל
 צחנתם, והנה הוא מחלל כלי השכל שהוא יקר מכל כלי חמדה, שנאמר (משלי כ) וכלי יקר שפתי דעת. גם השומע דבר
 נבלה ענשו גדול, כי לא יאטום אזנו ולא יבדל מתוך דוברי נבלה (שערי תשובה ג' קטט). לפיכך אחז"ל: כל המרבה
 בשחוק ובשיחה ותיפלות מביא חרון אף לעולם, והפירות מתמעטין על ידו, ורעות רבות באות על ידו, וגזירות קשות
 מתחדשות, ובחורי ישראל נהרגין, ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענין, שנאמר (ישעיה ט) על כן על בחוריו לא
 ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כולו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה (כתובות ח). תנא דבי אליהו רבה
 (ג).

^{טו} בעֲבֹרֹת. למיחס להגרי"א כאן הוא תחילת פרשה. ואכן נאמר כאן פעם שנית, 'בכל זאת לא שב אפוי'. מכך נראה,
 שבאמת פורענות נפרדת היא. (אולם לא זכינו ללמוד מדוע דווקא כאן יהיה פתוחה ולא סתומה).

^{טו} וַיִּגְזֹר עַל יָמִין. רעב זה הוא הרעב המוזכר בעמוס פרק ד'. סיבת הרעב היה עבור עוון גזל (שבת לג') ומהרש"א שם
 לבי"ב).

יעויין הטיב בעמוס, שגם שם נראה שמדבר על העבר, כמו שנראה גם כאן (כדברינו בפסוק ז').

שְׁמָאוֹל וְלֹא שָׁבְעוּ אִישׁ בְּשֵׁר זָרְעוֹ יֹאכְלוּ: (כ) מְנַשֶּׁה אֶת אֶפְרַיִם
וְאֶפְרַיִם אֶת מְנַשֶּׁה יַחֲדוֹ הֵמָּה עַל יְהוּדָה בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אִפּוֹ וְעוֹד
יָדוֹ נְטוּיָה:

פֶּרֶק י (א) הוּא הַחֻקִּים חֻקֵּי אֲנֹן וּמִכְתָּבִים עָמַל כְּתָבוֹ: (ב) לְהַטּוֹת
מִדִּין דְּלִים וְלַגְזֹל מִשְׁפָּט עֲנִי עֲמִי לְהִיט אֶלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת
יְתוּמִים יָבֹז: (ג) וּמָה תַעֲשׂוּ לַיּוֹם פִּקְדָּה וּלְשׂוֹאָה מִמֶּרְחֵק תָּבוֹא עַל
מִי תִנוּסוֹ לְעֲזָרָה וְאֵנָּה תַעֲזֹבוּ בְּבוּדָכֶם: (ד) בְּלִמִּי כָרַע תַּחַת אֲסִיר

בְּשָׁמְאֵל, וְלֹא יִשְׁבְּעוּ, כִּי מַעַט יִמָּצֵא בָהֶם [ע"פ רש"י]. עַד - אִישׁ - כָּל אֶחָד - בְּשֵׁר זָרְעוֹ יֹאכְלוּ -
מַעֲקָת (מִמְצוּקָת) רָעָבוֹן [הַרְבֵּי אֲבִרְבָּנָאֵל מִפְּרֵשׁ זָרוּעַ עֲצָמוֹ. לְשָׂאֵר מִפְּרָשִׁים הַכּוֹנֶה זָרוּעַ חֲבִירוֹ.
וּבִגְמָרָא שְׁכַת לֵג' דְּרִשּׁוֹ 'בְּשֵׁר זָרְעוֹ' בְּנִי וּבְנוֹתָיו]: (כ) - מְנַשֶּׁה אֶת אֶפְרַיִם - מְנַשֶּׁה יָבֹז וְיִשְׁלַל אֶת
אֶפְרַיִם. - וְאֶפְרַיִם אֶת מְנַשֶּׁה, יַחֲדוֹ הֵמָּה - שְׁנֵיהֶם יַחַד יִלְכוּ - עַל יְהוּדָה - לְשָׁלוֹל שְׁלָל. - בְּכָל זֹאת
לֹא שָׁב אִפּוֹ, וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה - לְהַכּוֹת עוֹד [ע"פ רד"ק]:

הַקִּדְמָה לַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק י א-ד)

עֲנֵשׁ עַל הַדִּינִים בְּעֲלֵי הַמִּשְׁפָּט, שְׂאִינִם עוֹשִׂים כְּשׁוּרָה.

(פֶּרֶק י א) - הוּא הַחֻקִּים חֻקֵּי אֲנֹן - יֵשׁ לְהַתְאוּנוֹ עַל הַחֻקִּים הֵם סוֹפְרֵי הַדִּינִים, עַל כִּי הֵמָּה
חֻקִּים אֲנֹן, רוֹצֶה לִּמְרֹכ כּוֹתָבִים דְּבַר שְׂאִינֵי הַגּוֹן וְכִשֵּׁר. - וּמִכְתָּבִים עָמַל כְּתָבוֹ - הַדִּינִין עֲצָמָם
הַמְצוּיִם לְסוֹפְרֵיהֶם לְכַתֵּב, הֵמָּה יִצְווּ לְכַתֵּב דְּבָרֵי עָמַל [ע"פ רד"ק]: (ב) - לְהַטּוֹת מִדִּין דְּלִים - כְּתָבָם
יִהְיֶה סִבָּה לְהַטּוֹת אֶת הַדִּלִּים מִן הַדִּין הָרָאוּי לָהֶם. - וְלַגְזֹל מִשְׁפָּט עֲנִי עֲמִי - לְהַעֲבִיר מִשְׁפָּט הָאֲמֵת
מִן עֲנִיִּים. - לְהִיט אֶלְמָנוֹת - עַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶינָה הָאֲלָמָנוֹת - שְׁלָלָם, וְאֶת יְתוּמִים יָבֹז. - רוֹצֶה לִּמְרֹכ,
וּלְמִירוֹת שֶׁהִנְבִּיא אוֹמֵר לְשׁוֹן חֲרִיפָה, אֵין הַכּוֹנֶה כְּפִשְׁטוֹ שֶׁשְׁלָלוֹ אֶת הָאֲלָמָנוֹת, אֲלֵא הִיט וְנִתְרַשְׁלוּ
בְּמִשְׁפָּטָם, מִחֲשִׁיב זֹאת ה' הָרִי כְּאֵלוֹ הֵם בּוֹזִיִּים וְשׁוֹלְלִים אֶת הָאֲלָמָנוֹת וְהַיְתוּמִים [ע"פ רש"י
וּרד"ק]: (ג) - וּמָה תַעֲשׂוּ לַיּוֹם פִּקְדָּה - כְּאוֹמֵר אֵם אֵין כַּח בֵּיד הָאֲלָמָנוֹת וְהַיְתוּמִים (לְגַעַר בָּכֶם),
אֲבָל מָה תַשִּׁיבוּ לְמָקוֹם כְּרוּף הוּא בַעַת יִפְקֹד עֲלֵיכֶם הָעוֹן הַזֶּה. - וּלְשׂוֹאָה מִמֶּרְחֵק תָּבוֹא - לַעֲת
תָּבוֹא עֲלֵיכֶם הַחֲשֹׁף מִמֶּרְחֵק, וְזֶהוּ מִלֵּךְ אֲשׁוּר. - עַל מִי תִנוּסוֹ לְעֲזָרָה - לַעֲזֹר לָכֶם. - וְאֵנָּה תַעֲזֹבוּ
בְּבוּדָכֶם - (וְכָבוֹד' כֵּאֵן הַכּוֹנֶה 'הוֹן', כְּלוֹמֵר) כְּשֶׁתִּלְכוּ בְּגוֹלָה, אֵיהָ תַעֲזֹבוּ הַהוֹן אֲשֶׁר אֲסַפְתֶּם בְּגוֹלָה,
הֵלֵא לֹא יִשְׂאֵר לֹא בֶן וְלֹא בַת [ע"פ רש"י וּרד"ק]: (ד) - בְּלִמִּי כָרַע תַּחַת אֲסִיר - בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לֹא
כָרַע כְּרִיעַת הַמֶּרְבֵּץ (וְאֵינְכֶם מִכִּירִים אוֹתוֹ גַּם כְּשֶׁאַתֶּם מְטִילִים עִם צֶאֱנָכֶם), שֶׁם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם יִהְיֶה

ותחת הרוגים יפלו בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה:

(ה) הוי אשור שֶׁבַט אָפִי וּמָטָה הוּא בִידָם זַעֲמִי: (ו) בְּגוֹי חֲנָף

אָסִיר. רָצָה לוֹמַר חוֹץ מֵאַרְצָכֶם תֵּאָסְרוּ. - וְתַחַת הַרוּגִים יִפְּלוּ - וּבִאֲוֹתוֹ מְקוֹם יִפְּלוּ הַרוּגִים. -¹⁰ בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אָפוֹ, וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה - לְהַכּוֹת בָּהֶם בְּהִיזָתָם בְּאַרְץ אוֹיְבֵיהֶם [ע"פ רש"י]:

הַקִּדְמָה לַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק י ה-יא).

כָּאֵן נִבֵּא אֶת הַפְּרָעָנוֹת הַקְּשָׁה מִכָּל קוֹדְמוֹתֶיהָ, הִיא הַפְּרָעָנוֹת שֶׁתִּהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי אֲשׁוּר. אוֹתָהּ כִּכְרֵי הַזִּכִּיר בְּקִצּוֹר לִפְנֵי כֵן (פֶּרֶק ז' יז). וְכֵּה מִמְּשִׁיחַ בְּפִרְשִׁיּוֹת הַבָּאֹת.

סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר, שָׁלַט בְּכָל הָעוֹלָם (גִּמְרָא מְגִלָּה י'). שִׁיטַּת שְׁלֹטוֹן מִיַּחֲדָת הִיָּתָה לוֹ, לְהַגְלוֹת יוֹשְׁבֵי אֲרָצוֹת שְׁלֹמוֹת מִמְּקוֹמָם לְאַרְץ אַחֲרָת, וְאוֹתָהּ שֶׁבִּאֲחֲרָת אֶל מְקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְהֵלֵךְ יג) וְאָסִיר גְּבוּלוֹת עַמִּים (יְדִים פ"ד ד, יוֹמָא נָד. בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַג' שִׁטָּה אַחֲרָת לְתַנָּא ר' יוֹסִי). וְהוּא הִגְלָה אֶת כָּל עֲשָׂרַת הַשְּׁבָטִים בְּכֹמָה שְׁלָבִים. וְגַם כִּבְשׁ עָרִים חֲשׁוּבוֹת בִּיהוּדָה כְּגוֹן לְכִישׁ. וְאַף פָּנָה אֶל יְרוּשָׁלַיִם לְהַגְלוֹתָהּ כְּלַהֲלֹךְ פְּרָקִים לוֹ - לֵט, וְהַתְגָּאָה כְּלָפִי שָׁמַיִם חָרָף וּגְדָף. וְאִזּוּ נָפַל בְּאַפֵּן פְּלִאִי, כְּאֲשֶׁר ה' שָׁלַח מִלְּאָכּוֹ מִמְּרוֹם, וְהָרָג אֶת רַב־בָּת חִילִּי, וְהוּא נִשְׁאָר בּוֹדֵד.

(ה) -¹⁰ הוֹי אֲשׁוּר שֶׁבַט אָפִי - יֵשׁ לְהַתְּאוֹנֵן (כְּלוֹמַר אֵין הַקִּב"ה חָפֵץ בְּכָךְ) עַל כִּי אֲשׁוּר יִהְיֶה הַשְּׁבָט לְעִשׂוֹת בָּהֶם אָפוֹ, לְהַכּוֹת וּלְרַדּוֹת אוֹתָם. - וּמָטָה הוּא, בִּידָם זַעֲמִי - הוֹעֵם מֶה שֶׁאֵינִי זוֹעֵם עַל יִשְׂרָאֵל, הוּא בִיד אֲשׁוּר לְמָטָה, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִכֶּה בָהֶם כְּרָצוֹנוֹ [ע"פ רש"י]: (ו) - בְּגוֹי חֲנָף

מוֹעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹנִים

¹⁰ **בכל זאת לא שב אפו.** מה הכוונה 'בכל זאת', האם הכוונה בגלל זאת, היינו מפני החטא גבר כעס ה'. או שמא על אף זאת, כלומר, למרות העונש הזה, לא שב אפו, לא היה די בעונש לכפר על החטא.

התשובה, בפעם הא' והד' שנאמר בפסוקים אלו 'בכל זאת לא שב אפו', אין מוזכר חטא לפני כן, כי אם עונש. הרי שמוכרח כצד הב', שהכוונה היא, שעל אף העונש לא שב אפו. ולפי זה בעונש האחרון בו לא נאמר בכל זאת לא שב אפו, הכוונה שמכאן שב חרון אף ה' בעבור העונש.

ובזה נבין את המדרש המובא בסוף פרק י', שדרשו למה נסמכה נבואת והלבנון באדיר יפול, אל ויצא חוטר, לומר שבאותו יום שנחרב המקדש נולד משיח.

לפי האמור, נמצא כי השקפה זו, הוא המשך לכל ענין הפרשיות הללו. כלומר בפורעניות הראשונות לא שב אף ה'. אבל על ידי האחרונות - גלות סנחריב לשבטים שמדובר בה לפי הפשט. וגלות יהודה בעת חורבן בית המקדש, שעליה מדובר לפי הדרש - על ידי עונשים עצומים אלו, כן ישוב אף ה' מחרונו על עמו. ולכן מיד אחריהם, זכינו ל'ויצא חוטר מגזע ישי'.

¹⁰ **הוי אשור.** כאמור, מהפסוקים מתבאר שבפורענות זו שב אף ה' מעמו, מפני שהיא החמורה ביותר. אבל יש כאן דבר בלתי מובן. הלא לכאורה יתחת אסיר ותחת הרוגים, פורענות קשה היא, הרבה יותר מפורענות של 'לשלול שלל', איך יתכן שדווקא 'לשלול שלל' הוא הדבר הגדול, אשר בעבורה שב חרון אף ה' מעמו. אולי יש להשיב על כך, שילשומו מרמס כחומר חוצות, הוא עיקר החומר.

נראה, כי החומר בגזרה זו יתר על קודמותיה, אינו באיכות ותוקף חצרה, אלא בכמות האנשים הכלולים בגזרה. בפורעניות הקודמות מדובר ביחידים. שכן בראשונה, נאמר 'ויאכלו את ישראל בכל פה', ובתרגום בכל אתר. כלומר, תחיבת 'כלי מלמדת שהיו האסונים בכל המקומות. אך אינה מלמדת שהאסון פגע בכלם, יתכן שבכל מקום פגע אסון באחד מהם. השניה, היא על מנהיגים ובחורים, על שמתו כמה מהם יחד 'כפה ואגמון יום אחד'. והשלישית, על היושבים על כס המשפט. הרי שעד הנה היה הפורענות רק בחלקים מהעם. אבל פורענות זו האחרונה, כללה את כל

אֲשַׁלְחֶנּוּ וְעַל עִם עֲבָרְתִּי אֲצַנְנִי לְשַׁלֵּל שָׁלָל וְלָבֹז בְּזוּ וּלְשִׁימוּ
[וּלְשִׁימוּ] מֶרְמֶס כְּחֶמֶר חוּצוֹת: (ז) וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה וּלְבָבוּ לֹא כֵן
יִחְשַׁב כִּי לְהִשְׁמִיד בְּלָבָבוּ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מָעֵט: (ח) כִּי יֹאמֶר
הָלֹא שָׂרִי יַחְדּוֹ מְלָכִים: (ט) הָלֹא כְּכֹרֶמֶיֶשׁ בָּלְנוּ אִם לֹא כְּאַרְפָּד
חֶמֶת אִם לֹא כְּדֹמֶשֶׁק שֹׁמְרוֹן: (י) כֹּאֲשֶׁר מִצָּאָה יָדִי לְמַמְלַכַת הָאֱלִיל
וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלַם. ׀ וּמִשֹּׁמְרוֹן: (יא) הָלֹא כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן

אֲשַׁלְחֶנּוּ - הֵם יִשְׂרָאֵל הַמַּחְנִיפִים לִיזָרֵם לְמִלְאוֹת שְׁאֲלָתוֹ וּפְתוּיוֹ [ע"פ רש"י]. - וְעַל עִם עֲבָרְתִּי
אֲצַנְנִי - מֵה שְׁאֵנִי מְלֹא עָלָיו עֲבָרָה וְזַעַם. - לְשַׁלֵּל שָׁלָל וְלָבֹז בְּזוּ, וּלְשִׁימוּ מֶרְמֶס כְּחֶמֶר חוּצוֹת -
לְרִמְסוֹ בְּרָגֶל כְּטִיט הַמִּשְׁלָף בַּחוּצוֹת: (ז) ^{טו} - וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה - אֲבָל סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יִדְמָה
כֵּן, (וְלֹא יִבִּין אֶת הָעֲנִין) כְּמוֹ שֶׁהָיָה, שֶׁגִּזְרָה הָיָה מִלִּפְנֵי. - וּלְבָבוּ לֹא כֵן יִחְשַׁב - כִּפֹּל הַדָּבָר בְּמִילִים
שׁוֹנוֹת. - כִּי לְהִשְׁמִיד בְּלָבָבוּ - כִּי חוֹשֵׁב בְּלָבָבוּ לְהִשְׁמִיד הַכֹּל, וְאַף (אֶת) יְרוּשָׁלַם (כְּמוֹ אֶת שְׂאֵר
הָעַמִּים), כְּאֵלּוּ נִצְשָׁה הַנִּצְחָן בְּכַח זְרוּעוֹ (וְלִכֵּן תִּלְוִי בּוֹ). - וּלְהַכְרִית גּוֹיִים לֹא מָעֵט - חוֹשֵׁב לְהַכְרִית
הַכֹּל לְבַל יִשְׁאִיר אֶף מָעֵט [ע"פ רד"ק]: (ח) - כִּי יֹאמֶר הָלֹא שָׂרִי יַחְדּוֹ מְלָכִים - זֶה כְּזֶה, כֹּל אֶחָד
(מֵהַשָּׂרִים שְׁלִי) חֹשֵׁב כְּמֶלֶךְ לִפִּי מִרְבִּית הָעַם, שֵׁשׁ לְכָל אֶחָד [ע"פ רד"ק]: (ט) - הָלֹא כְּכֹרֶמֶיֶשׁ
בָּלְנוּ - הָלֹא כְּמוֹ שְׁכַבְשְׁתִּי אֶת כְּרֹמֶיֶשׁ, כֵּן כְּבִשְׁתִּי אֶת בָּלְנוּ. - אִם לֹא כְּאַרְפָּד חֶמֶת - הָאֵם לֹא כְּמוֹ
שְׁכַבְשְׁתִּי אֶת אַרְפָּד אֲשֶׁר הָיָה מִשְׁלֹטְנוֹת חֶמֶת, - אִם לֹא כְּדֹמֶשֶׁק שֹׁמְרוֹן - הָאֵם לֹא כְּמוֹ שְׁכַבְשְׁתִּי
אֶת דֹּמֶשֶׁק כֵּן אֲכַבֵּשׁ אֶת שֹׁמְרוֹן [ע"פ רד"ק]. וּבִרְשִׁי נִרְאָה שְׁכַבֵּר כְּבִשׁ אֶת שֹׁמְרוֹן, וְקִשָּׁה שְׁסוּתָר
אֶת דְּבָרָיו בְּפִסְיוֹקִים הַבָּאִים: (י) - כֹּאֲשֶׁר מִצָּאָה יָדִי לְמַמְלַכַת הָאֱלִיל - כְּמוֹ שֶׁהִשְׁגִּיהָ יָדִי לְכַבֵּשׁ
הַמַּמְלָכוֹת הָאֱלִיל, - וְהָלֹא - פְּסִילֵיהֶם - חֲזָקִים - מִפְּסִילִי - יְרוּשָׁלַם, וּמִפְּסִילִי -
שֹׁמְרוֹן -, וְכֹאמֶר אִם כֵּן כֹּל שֶׁכֵּן שְׁאֲכַבֵּשׁ אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת שֹׁמְרוֹן [ע"פ רד"ק]: (יא) אַחֵר
שֵׁיכַבֵּשׁ שֹׁמְרוֹן, בְּבֹאוֹ עַל יְרוּשָׁלַם יֹאמֶר - הָלֹא כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלָאֱלִילִיָּה - כִּי גַם
הָאֱלִילִים שָׁבַר וְלָקַח עִמּוֹ לְאִשּׁוּר. - כֵּן אֲעִשֶׂה לְיְרוּשָׁלַם וְלַעֲצָבְתִּי - [ע"פ רש"י ורד"ק]:
הַקִּדְמָה לַפָּרָשָׁה (פרק י יב-טו):

מוֹעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

הַעַם, כְּמוֹ שְׁנֹאמֶר 'בְּגוֹי חֹנֵף אֲשַׁלְחֶנּוּ' עַם עִבְרָתִי מִשְׁמַע שֶׁהַפּוֹרְעָנוֹת מִתְחַסֵּת לְכֻלָּל. וְרֹאיהָ לִכְךָ מִמָּה שֶׁהַתְּקִיָּם
בְּפֹעֵל, הָלֹא סִנְחָרִיב הִגְלָה גְלוֹת שְׁלֵמָה, אֶת כָּל עֶשְׂרֵת הַשְּׁבָטִים.

^{טו} וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה. כֵּן אֲעִשֶׂה לְיְרוּשָׁלַם. נִיבֵא כֹאֵן הַנְּבִיא, כִּי עֵתִידִים מֶלֶךְ אַשּׁוּר וּשְׂרָיו, לְהַתְּגָאוֹת וְלוֹמַר, שְׁכּוּחַם
גּוֹבֵר, כְּלִפִּי שְׁמִים כְּבִיכּוֹל, כְּמוֹ שְׁגִבְרָה יָדָם עַל פְּסִילֵי הָאוֹמוֹת. נְבוּאָה זוֹ הַתְּקִימָהּ, וּמִלְכִּי אַשּׁוּר חֲרָפוֹ וּגִידָפוֹ אֶת שֵׁם
ה'. כְּפִי שְׁנֹאמֶר לְהַלֵּן (לוֹ יח): 'פֶּן יִסִּית אֶתְכֶם חֻזְקִיהוּ לֵאמֹר ה' יִצְלִנּוּ, הִחְצִילוֹ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִים אִישׁ אֶת אֶרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ
אַשּׁוּר. אִיהָ אֱלֹהֵי חֶמֶת וְאַרְפָּד אִיהָ אֱלֹהֵי סִפְרוֹיִם וְכִי הִצִּילוֹ אֶת שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי. מִי בְּכָל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצִּילוֹ
אֶת אֶרֶץ מִיָּדִי, כִּי יִצְלִל ה' אֶת יְרוּשָׁלַם מִיָּדִי.

וְלֹאֲלִילְיָהּ בֶּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלַם. ם וְלַעֲצָבָהּ:

(יב) וְהָיָה כִּי יִבְצַע אֲדֹנִי אֶת כָּל מַעֲשָׂהוּ בְּהָר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם. ם אֶפְקֹד עַל פְּרִי גִדְל לִבָּב מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְעַל תַּפְאָרֶת רוֹם עֵינָיו: (יג) כִּי אָמַר בִּכְחַד יָדַי עָשִׂיתִי וּבְחֻמָּתַי כִּי נִבְנוֹתִי וְאָסִיר גְּבוּלוֹת עַמִּים וְעִתִּילְתִּיהֶם [וְעִתּוּדוֹתֵיהֶם] שׁוֹשִׁיתִי וְאוֹרִיד כְּאִבִּיר [כְּבִיר] יוֹשְׁבִים: (יד) וְתִמְצָא כֶּקֶן יָדַי לְחִיל הָעַמִּים וְכֶאֱסֹף בִּיָּצִים עֲזוּבוֹת כָּל הָאָרֶץ אֲנִי אֶסְפְּתִי וְלֹא הָיָה נִדָּד כֶּנָף וּפָצָה פֶּה וּמִצָּפָצֶף: (טו) הִתְפָּאֵר הַגִּרְזָן עַל

מִתְאָר אֶת גְּאוֹתוֹ שֶׁל סִנְחָרִיב, וְהָיוּ רְאוּי לַעֲשׂוֹת.

(יב) - 'וְהָיָה כִּי יִבְצַע ה' אֶת כָּל מַעֲשָׂהוּ בְּהָר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם - כְּאֲשֶׁר יִשְׁלִים ה' אֶת מַעֲשָׂהוּ, [שְׁרָצָה ה'] לְהִבִּיא (אֵת) חֵיל סִנְחָרִיב עַל צִיּוֹן וִירוּשָׁלַם (כְּדִי שִׁיפְחָדוּ וּיִכְנְעוּ). - אֶפְקֹד עַל פְּרִי גִדְל לִבָּב מֶלֶךְ אֲשׁוּר - אֲזִי אֶשְׁגִּיחַ עַל מֶה שֶׁהִפְרָה וְהִרְבָּה גִדְל לִבָּב. - וְעַל תַּפְאָרֶת רוֹם עֵינָיו - עַל הַתַּפְאָרוֹת גְּאוֹתוֹ [ע"פ רש"י]: (יג) - כִּי אָמַר ^עבִּכְחַד יָדַי עָשִׂיתִי - כָּל מֶה שֶׁעָשִׂיתִי בְּדִבְרֵי הַנִּצְחָן עָשִׂיתִי בִּכְחַד יָדַי. - וּבְחֻמָּתַי כִּי נִבְנוֹתִי - כִּי אֲנִי נָבוֹן. - וְאָסִיר גְּבוּלוֹת עַמִּים - בְּאִמְרָם עַד כָּאֵן גְּבוּל מַלְכוּת זֶה, וְעַד כָּאֵן גְּבוּל מַלְכוּת זֶה, וְכִינֹן שֶׁכָּבֵשׁ (סִנְחָרִיב אֵת) הַכֹּל, הַסִּיר הַגְּבוּלִים, כִּי נִחְשָׁב הַכֹּל כְּמַלְכוּת אַחַת. - וְעִתּוּדוֹתֵיהֶם שׁוֹשִׁיתִי - שְׁלַלְתִּי אוֹצְרוֹתֵיהֶם. - וְאוֹרִיד כְּאִבִּיר יוֹשְׁבִים - הוֹרְדְתִי הַיּוֹשְׁבִים בְּמִקּוֹם חִזְקִי. וְחוֹזֵר עַל תַּחֲלַת הַמִּקְרָא, שְׁאוֹמֵר אֶת כָּל אֱלֹה עֲשֶׂה בִּכְחַד הַזֶּרֶע וּבְחֻמָּה נִפְלְאָה [ע"פ רד"ק]: (יד) - וְתִמְצָא כֶּקֶן יָדַי - רָצָה לוֹמַר הַשִּׁיגָה יָדַי לַצָּבָא הָעַמִּים, כְּמוֹ שֶׁיָּד כָּל (אֲדָם) מִשְׁגֶּת קֵן צִפּוֹר הַמִּפְקֵר. - וְכֶאֱסֹף בִּיָּצִים עֲזוּבוֹת, כָּל הָאָרֶץ אֲנִי אֶסְפְּתִי - אֶסְפְּתִי אֲנִי אֶת כָּל אֲנָשֵׁי הָאָרֶץ, כְּמוֹ הַמֵּאסֶף בִּיָּצִים שֶׁעֲזָבָם אִמָּם וְהִלְכָה לָהֶם. - וְלֹא הָיָה נִדָּד כֶּנָף, וּפָצָה פֶּה וּמִצָּפָצֶף - לִפִּי שֶׁדָּמָה הַגּוֹלִים לִקֵּן צִפּוֹר, וּלְבִיָּצִים עֲזוּבוֹת, אֲמַר לְשׁוֹן הַנוֹפֵל בְּעוֹפוֹת, שֶׁמִּנְדָּנִים בְּכַנְפֵיהֶם,

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עוֹנִים

^ט בַּהֲשָׁפָה רֵאשׁוֹנָה אֵין בִּפְרָשָׁה זֶה חִידוּשׁ כֻּלָּל. גְּאוֹת מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְהַתַּפְאָרוֹת, מִתּוֹאֲרֵת כִּבְר הַיִּטִּיב בִּפְרָשָׁה הַקּוּדְמָה. וְאִילוּ הַפּוֹרְעֻנוֹת שֶׁתָּהִיָּה עַל אֲשׁוּר, הֲלֹא כוֹלָה כְּתוּבָה בִּפְרָשָׁה הַבָּאָה? מֶה אִיפּוֹא הַחִידוּשׁ בִּפְרָשָׁה זֶה.

אֲךְ כִּשְׁתַּבּוֹתוֹן הַיִּטִּיב, נִמְצָא כִּי יֵשׁ חִידוּשׁ וְתוֹסֶפֶת רַבָּה בִּנְבוּאָה זֶה, בִּשְׁנֵי הַנוּשָׂאִים הַנִּיָּלִים.

א' גְּאוֹתוֹת. בִּנְבוּאָה הַקּוּדְמָתִית יִתְּאָר בַּעֲיָקָר אֶת גְּאוֹתוֹת 'כּוּחִי וְעוֹצֵם יָדַי' שֶׁהִתְגַּלָּה נִגְדַּד כּוֹחַ הַחֲלוּקִים. לַעֲוֹמָתָה בִּנְבוּאָה הַזֶּה יִתְּאָר בַּעֲיָקָר אֶת גְּאוֹתוֹתוֹ ב'חֻמָּתוֹת', חֻמָּתוֹת הַיָּתֵר לַחֲזֹק אֶת שְׁלֹטוֹנוֹ, בְּכֵךְ שֶׁהִגְלָה אֶת כּוֹלֵם מִמְּקוֹם לַמְּקוֹם, מַעֲשֶׂה הַפּוֹעֵל מִהַפְכָּה עֲצוּמָה, וְהַכְנָעָה.

ב' גַּם מִצַּד פּוֹרְעֻנוֹת אֲשׁוּר יֵשׁ חִידוּשׁ בִּפְרָשָׁה זֶה. וְהוּא הַעִיּוּתִי, זְמַן הַמַּפְלָא. 'וְהָיָה כִּי יִבְצַע', מַשְׁמַעָה, 'מִיָּד' כֹּאשֶׁר יִבְצַע (כֵּךְ מִפְּרֵשׁ הַחֲבֵרְבִנְאֵל). וְנִרְאָה כִּי הַסִּיבָה לַכֵּךְ, כִּדִּי שִׁיכְרוּ הַכֹּל וִירָאוּ שֶׁהַצִּלְחָתוֹ שֶׁל סִנְחָרִיב עַד הֵנָּה אֵינָה נּוֹבַעַת מִכּוּחוֹ אוֹ מִיַּחְכְּמָתוֹ. אֲלֵא יִירָאָה לַכֵּךְ, שֶׁכֵּךְ כּוּחוֹ וְהַצִּלְחָתוֹ הָיָה רָצוֹן ח', וְלִכֵּן תִּיכַף בְּכּוּלּוֹת אֶת הָרַעִים, וּבַהֲגִיעוֹ לְטוֹבוֹים, מִיָּד בִּשְׁעָה זֶה, יִשְׁמַד ה' אֶת אֲשׁוּר.

^י וְהָיָה. לַמּוֹיֶסֶס לַהֲגִירָא פְּסוּק יב' הוּא רִיחַ שֶׁל פְּתוּחָה וְלֹא סִתּוּמָה. וְהַדָּבָר מוֹבֵן, עַד הֵנָּה הָיָה עַל הַצִּלְחָת אֲשׁוּר, וּמִכָּאֵן מִתְחִיל מַפְלַת סִנְחָרִיב וִישׁוּעַת יִירוּשָׁלַם.

^{טז} בַּכָּה יָדַי עָשִׂיתִי. כֵּךְ אֲמַר סִנְחָרִיב בְּגִאוּתוֹ. גַּם נְבוּכַדְנֶצַּר (דְּנִיָּאל ד') דָּא בָּבֶל אֲנִי בְּנִיתִי בְּתוֹקָף חֲסִנִּי. וְכֵן פִּרְעָה אֲמַר (יַחֲזַקְאֵל כֹּט) לִי יֹאדִיר וְאֲנִי עָשִׂיתִי. וְכֵךְ יָדַעַת מֶה הָיָה (לְשִׁלְשֶׁתָם) תִּיכַף לַמֵּאֲמָרִם הַזֶּה, הָרִיסַת מַלְכוּתָם וְהַשְׁחָתָת מַמְשִׁלָּתָם (חִיבוֹת הַלְּבָבוֹת כִּנְיַעָה פ"ו).

החצב בו אם יתגדל המשור על מניפו כהניף שבט ואת מרימיו כהרים מטה לא עץ:

(טז) לכן ישלח האדון יהנה צבאות במשמניו רזון ותחת כבדו יקד יקד פיקוד אש: (יז) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובכרה

ופותחים פיהם ומצפצפים, בחושבם שבוה ינצלו. ורצה לומר שלא עמד מי למולו למחות בידו [ע"פ רש"י]: (טו) - **היתפאר הגרזן על החצב בו** - אמר הנביא וכי מהראוי שיתפאר הגרזן על החוצב בו, לומר אני החוצב ולא אתה, רוצה לומר הלא אשור אינו אלא כגרזן ביד האל, ולא בכחו יגבר (ואיך חושב שהוא התגבר, ולא ה'). - **אם יתגדל המשור על מניפו** - כפל הדבר במילים שונות. - **כהניף שבט ואת מרימיו** - כאלו השבט עם מרימיו הניף את השבט, רצה לומר כאלו כח שניהם עשתה את ההנפה והמשמעות הפשוטה של מלות פסוק זה הוא שהשבט הרים את האדם המניף. אבל זה אינו שיף לכאן, כי הלא אשור לא חשב שהוא הניף את ה', אלא חשב שהוא בכח עצמו מניף את השבט. אלא הבאור ש'את' מתפרש גם 'עם', כמו וילך אתו לוט. כלומר סנחריב חושב גם אם יש אלוקים, בכל זאת היה תלוי הגבורה גם בסנחריב וגם בכח האלוקים). - **כהרים מטה** - כאלו המטה הרים את עצמו, וכפל הדבר במילים שונות. - **לא עץ** - הנה באמת לא העץ הוא המרים, כי אם האדם הוא המרים. ורצה לומר, הנה כן לא אשור הוא בעל הנצחון, כי אם המקום שהמשילו [ע"פ רד"ק]:

הקדמה לפרשה (פרק י טז-יט):

כאן נבא את מפתח המפלאה של מלך אשור. ענש שמימי שלא נתן לתלותו בדבר מה טבעי, אש ה' תאכלהו²³.

(טז) - **לכן ישלח האדון** - בעבור גדל (גאונות) לבבו. - **במשמניו רזון** - ירזה את השמנים שבעמו. רצה לומר יאבדו מן העולם. - **ותחת כבדו יקד יקד פיקוד אש** - ובמקום שהיה מתכבד בעצמו לתלות הדבר בכח זרועו, במקום זה יהיה ללעג וקלס, כי תבער הבערה כתבערת אש. רצה לומר כל אנשיו ימותו על ידי המלאך המכה בהם כאלו נשרפו באש, וכן נאמר בו והיתה לשרפה מאכלת אש (לעיל ט) [ע"פ רד"ק]. וראה בהערה דעת חז"ל²⁴: (יז) - **והיה אור ישראל** - האל

מעין חיים - מוסר, עיונים

²³ ידוע שהגויים בספרי הסטוריה שלהם לא הביאו פורענות זו, אף שיכלו לתעדה ולהמציא עליה איזה סיבה טבעית. לא עשו כן, רק השמיטו, ובאמצע תיאור מלחמות אשור, חסר, ולא מוסבר מה ההמשך (מובא בספר עם סגולה). ידוע שדבר איום זה על מות רבים כל כך באופן פתאומי ומהיר, סביב לירושלים המפורסמת, ברור וגלוי שהוא יד ה' אלוקי ישראל. לכך הסתירוהו.

²⁴ **ותחת כבודו יקד יקד**. כתוב כאן דבר פלאי שהיה במיתת השריפה שמתו בה. ונחלקו חכמי ישראל האם היתה שריפת הנפש לבד, או גם שריפת הגוף ובנס נשארו הבגדים שלמים. ר' יוחנן מפרש את תיבת 'ותחת כבודו' שריפת

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

**וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וְשָׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד: (יח) וּכְבוֹד יַעֲרוּ וְכַרְמֵלּוֹ מִנְפֶּשׁ
וְעַד בֶּשֶׂר יִכְלָה וְהָיָה כְּמִסַּס נֶסֶס: (יט) וּשְׁאָר עֵץ יַעֲרוּ מִסְפָּר יִהְיוּ
וְנֶעַר יִכְתָּבָם:**

המאיר לַיִשְׂרָאֵל. - וּקְדָשׁוֹ לְלִהְבָּה - הוא האל קדוש יִשְׂרָאֵל, וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - ^{טז}וּבְעֶרְהָ וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וְשָׁמִירוֹ - (כְּמוֹ קוֹצִים). וְקִרְאָם כֵּן, לְפִי שֶׁהָיָה (סִנְחָרִיב) מְכַאֵיב (אֵת) הָעַמִּים כְּכַקּוֹץ מְכַאֵיב. - בְּיוֹם אֶחָד - [ע"פ רד"ק: (יח) - וּכְבוֹד יַעֲרוּ - מְרִבִּית אֲנָשִׁיו, כַּעֲצֵי הַיַּעַר אֲשֶׁר הָיָה מְתַכַּבֵּד בָּהֶם. - וְכַרְמֵלּוֹ - רָצָה לוֹמַר בְּעֲלֵי הָעֵשֶׂר, כְּכַרְמֵל הַזֶּה שֶׁהוּא מְלֵא בְרֶכֶת ה' שְׁדוֹת וְכַרְמִים. - מִנְפֶּשׁ וְעַד בֶּשֶׂר יִכְלָה - כִּי יִשְׂרָאֵל גּוֹפֵן וְנִפְשָׁם [ע"פ רד"ק]. - וְהָיָה כְּמִסַּס נֶסֶס - הָעַם הַהוּא יִהְיָה כְּהִנְטָחוֹ מִן הַתּוֹלַעַת, אֲשֶׁר יִטְחֹן בְּפִיו אֶת הָעֵצִים דָּק דָּק. וְלְפִי שֶׁהִמְשִׁילָם לְעֵצֵי הַיַּעַר, אָמַר לִשְׁוֹן הַנוֹפֵל בְּהִשְׁתַּחֲוֵת הָעֵצִים [ע"פ רש"י: (יט) - וּשְׁאָר עֵץ יַעֲרוּ - שְׁאָר הָעֵץ הַנֶּשְׂאָר בַּיַּעַר, רָצָה לוֹמַר (הָאֵדָם) הַנֶּשְׂאָר בְּמַחְנֵהוּ. - מִסְפָּר יִהְיוּ - יִהְיוּ מַעַט מִתִּי מִסְפָּר. - וְנֶעַר יִכְתָּבָם - אֵף הַנֶּעַר לֹא יִלְאֶה לְכַתְּבָם וּלְפָרְטָם, כִּי מַעֲטִים יִהְיוּ [ע"פ רד"ק]:

הַקֹּדֶמָה לַפֶּרֶשָׁה (פרק י כ-כג):

מַפְלֵת סִנְחָרִיב תִּגְרַם בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל, הַתְּעִלוֹת בְּאֻמוֹנָה וּבַתְּשׁוּבָה לַה'.

(לְפִי בְּאוֹר הַמִּצְדוֹת, שְׁנֵי פְסוּקִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁבִּפְרָשָׁה עוֹסְקִים בְּעִנְיָן אַחֵר. אָבֵל לְפִי דְבָרֵי הַגִּמְרָא יְרוּשָׁלַּיִם, הַמְּיֻבָּאִים בְּהֶעֱרָה, הֵרִי גַם הַפְּסוּקִים הָאֲחֵרוֹנִים עוֹסְקִים בְּעִנְיָן הַתְּעִלוֹת עִם יִשְׂרָאֵל בְּאֻמוֹנָה, בְּאוֹתוֹ פָּרַק. וְלְפִי זֶה פְסוּק כב' מִתְּפָרֵשׁ בְּאֶפֶן אַחֵר, וְהוּא רַעֲיוֹן נִפְלֵא: 'מִי הֵי'ם' הֵם מִשָּׁל לַתּוֹרָה וְלַתְּשׁוּבָה, 'חֹל הֵי'ם' שֶׁהוּא הַגְּבוּל לֵיָם, הֵם מִשָּׁל עַל מִי שֶׁמִּתְנַגֵּד לְקַבֵּל אֶת הַחֻקִּים. וּבִכֵּן, הַנְּבִיא פּוֹנֶה אֵל מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְאוֹמֵר, אֲפֹלוּ לוֹ 'יִהְיָ עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל, כָּחַל הֵי'ם, הַמִּתְנַגֵּד לַתְּשׁוּבָה וְלַחֻקִּים. בְּכָל זֹאת עֲתִידִים ה'שְׁאָר', אוֹתָם שִׁישְׁאָרוּ מִסִּנְחָרִיב, 'יָשׁוּב בּו', יָשׁוּבוּ וּיִכְנָסוּ אֶל הֵי'ם - יָם הַחֻקִּים. כִּי ה'כִּלְיוֹן חֲרוֹץ' שִׁישְׁעָשָׂה ה' בְּחִילִי סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר, יִגְרַם 'שִׁטָּף' גָּדוֹל שֶׁל 'צִדְקָה', כְּמוֹ יָם שׁוֹטֵף שֶׁל רוּחַ טְהָרָה, שִׁישְׁטָף עִמּוֹ אֶת כָּל הַחוּל אֶל הַמַּיִם הַטְּהוֹרִים).

מְעִיין חִים – מוֹסֵר, עֵינִים

הַגּוֹפּוֹת תַּחַת הַבְּגָדִים, כְּלוֹמַר הַבְּגָדִים נִשְׁאָרוּ קִימִים (הַתְּרוֹס, רש"י כאן, וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא נח טו' תַּפְסוּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן. דַּעַת ר' אֶלְעָזָר בֶּן פֶּדֶת בְּגִמְרָא שֶׁבַת קִיג' גַּם הֵיָה כְּרַבּוֹ רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁנֶּשְׂרַף גּוֹפֵם. אֵלָּא שֶׁלְּדַבְּרֵי ר"א גַּם הַבְּגָדִים נִשְׂרָפוּ. מִחֲרָשׁ"א). דַּעַת ר' שְׁמוּאֵל בֶּן נַחֲמִי שְׂרִיפַת הַנִּשְׁמָה וְגוֹף קִיִּים. כְּמוֹ מִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁנִּכְנְסוּ אֶשׁ בַּחוּטָמָם. (גִּמְרָא שֶׁבַת קִיג). וְרֹאחַ רַד"ק בַּפְּסוּק יח'.

^{טז} וְנֶעַר וְאִכְלָה. הַטַּעַם שֶׁנֶּעַנְשׁוּ בְּאֵשׁ שֶׁהוּא מִיתָה קֶשֶׁה (שְׂרִיפָה חֲמוּרָה מִמַּחֲרָב, גִּמְרָא סִנְחָרִיב נ"ו), הוּא מִפְּנֵי גִּאוּנוֹת וְגִאוּנוֹת שְׂרִי (מִדְרַשׁ רַבָּה וִיקְרָא ז ו).

כְּשֶׁנִּתְבָּרַן נִמְצָא שֶׁדָּבָר זֶה מְדוּיָק בַּפְּרָשׁוֹת אֵלּוּ. הֵרִי נְבוֹאוֹת רַבּוֹת נֹאמְרוּ בִּסְפָר זֶה עַל סִנְחָרִיב וּמִפְּלִתוֹ, וְלִמְשָׁל, בַּפְּרָק לֹא' נִמְשָׁל מִמִּיתָם לְרַב וְלֹא לֹאשׁ. אֵךְ דּוּקָא בַּפְּרָשָׁה זוּ בּו נֹאמְרָה גִּאוּנוֹת, דּוּקָא כֵּאֵן נִקְרָאָה מִיתָתוֹ בִּשְׁם 'אִשׁ'.

(כ) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יוֹסִיף עוֹד שָׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בֵּית יַעֲקֹב לְהִשָּׁעַן עַל מַכְהוֹ וּנְשָׁעַן עַל יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאַמַּת: (כא) שָׂאֵר יָשׁוּב שָׂאֵר יַעֲקֹב אֶל אֶל גְּבוּר: (כב) כִּי אִם יְהִיָּה עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שָׂאֵר יָשׁוּב בּוֹ כְּלִיּוֹן חֲרוּץ שׁוֹטֵף צָדָקָה: (כג) כִּי כָלָה וּנְחַרְצָה אֲדֹנִי יְהוָה צְבָאוֹת עֲשֵׂה בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ:

(כ) - וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא - כְּשִׁירָאָה גְּדוֹל הַנֶּס הַזֶּה. - לֹא יוֹסִיף עוֹד שָׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בֵּית יַעֲקֹב לְהִשָּׁעַן עַל מַכְהוֹ - עַל מְצָרִים שֶׁהֵם הָיוּ תַּחֲלַת הַמְצָרִים לָהֶם. - וּנְשָׁעַן עַל ה' קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאַמַּת - בְּכָל לֵבָב [ע"פ רש"י]: (כא) - שָׂאֵר יָשׁוּב - הַשְּׂאֲרִית יְשׁוּבוֹ, וְלַתּוֹסֶפֶת בְּאוֹר אָמַר - שָׂאֵר יַעֲקֹב, אֶל קֵל גְּבוּר - רָצָה לִזְמַר הַשְּׂאֲרִית מִבְּנֵי יַעֲקֹב הֵם יְשׁוּבוּ לַה', שֶׁהָרָם גְּבוּרוֹת בְּאִשׁוֹר [ע"פ רש"י]: (כב) - כִּי אִם יְהִיָּה עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם - רָצָה לִזְמַר אֵף עַל פִּי שִׁיְהִי מְרֻבִּים. - שָׂאֵר יָשׁוּב בּוֹ - לֹא שָׂאֵר בָּהֶם כִּי אִם שְׂאֲרִית, אֲשֶׁר יְשׁוּבוּ לַה', (הֵם מִבְּנֵי יְהוֹדָה). כִּי - ^עכְּלִיּוֹן חֲרוּץ שׁוֹטֵף צָדָקָה - יָבוֹא כִּנְחַל שׁוֹטֵף בְּמִשְׁפָּט צֶדֶק וְאַמַּת, כִּי יִהְיוּ רְאוּיִם לְכְלִיּוֹן [ע"פ רד"ק]: (כג) - כִּי כָלָה וּנְחַרְצָה - רָצָה לִזְמַר הַכְּלִיָּה תִּהְיֶה נְחַרְצָה, מֵהַ ש' - ה' אֱלוֹקִים עֲשֵׂה בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ - וְלִזְוֶה יִשְׂאָרוֹ מַעַט מִהֶרְבֶּה [ע"פ רד"ק]:

הַקִּדְמָה לַפִּרְשָׁה (פרק י כד-לב):

מִסִּיר אֶת הַמּוֹרָא מֵאִשׁוֹר. בְּכָף שֶׁמִּנְבֵּא מֵהַ בְּדִיּוֹק יַעֲשֶׂה סִנְחָרִיב, וּבְעֶקֶר מֵהַ לֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת. וְאוֹמֵר שְׂאִשׁוֹר יִכֶּה בְּשֶׁבֶט פִּי, וַיֵּאִים בְּנִשְׂיָאֵת מִטָּה, אֵף לֹא יוֹתֵר מֵאִיּוֹם. וְאוֹמֵר בְּדִיּוֹק כִּיצַד יְהִיָּה

מוֹעֵץ חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹגִים

^עכְּלִיּוֹן חֲרוּץ שׁוֹטֵף צָדָקָה. יִשְׁנֵם כַּמָּה שִׁטוֹת בִּפְרִיֹשׁ ה'כְּלִיּוֹן הַזֶּה, עַל מִי הוּא הוֹלֵךְ, מִי יִכְלֶה.

שִׁטָּה א: הַכְּלִיּוֹן, הוּא גֹזֵרָה שֶׁהִיתָה עַל יְכַל יִשְׂרָאֵל ח"ו. וְאוֹמֵר, שְׂשִׂאֲרִית יִשְׂרָאֵל יְשׁוּבוּ לַה'. וְגַם אִם מוֹעֲטִים יִהְיוּ, הִרִי צָדָקָה זֶה שֶׁעָשׂוֹ, הִיא תִשְׁטוֹף אֶת הַכְּלִיּוֹן שֶׁנִּגְזַר עַל כָּלל יִשְׂרָאֵל כּוֹלוֹ (רש"י, הַגְר"א, הַמַּלְבִּי"ם).

לִפִּי זֶה לֹא יֵצֵא הַכְּלִיּוֹן אֶל הַפּוֹעַל. וְקִצַּת קִשָּׁה, הֵלֵא בַּפִּסּוֹק כִּי נִרְאֶה שֶׁהַכְּלִיּוֹן יַעֲשֶׂה, עֵינִי.

שִׁטָּה ב: כְּלִיּוֹן חֲרוּץ יָבֵא בְּצֶדֶק, עַל יְרֻשֵׁי יִשְׂרָאֵל, וְהֵם י' חֲשֻבִּים. כְּלִיּוֹן זֶה יָבֵא גַם אִם יִהְיוּ מְרֻבִּים כְּחוֹל, כִּי רַק הַשָּׂאֵר שִׁישׁוּבוּ יִנְצְלוּ (אֲבֹן עֲזָרָא, רד"ק, מִצְדוֹת).

סֵדֶר הַפִּרְשָׁה קִשָּׁה קִצַּת עַל שִׁטָּה ז', הִרִי בַתְּחִילַת הַפִּרְשָׁה הַזִּכִּיר שְׂאוֹת 'שִׂאֲר' שִׁישָׁר מִגְלוֹת סִנְחָרִיב יְשׁוּבוּ לַה', מִשּׁוֹם שִׂירָאוֹ אֵת יֵד ה' בִּמְפֶלֶת אִשׁוֹר. וְכַאֵן מִדְּבַר עַל הַגְלוֹת שֶׁהִגְלָה סִנְחָרִיב אֶת הַשְּׁבֻטִּים, וְהִרִי הִיָּה הֶרְבֶּה קוֹדֵם, הַגְלוֹת הִיתָה בִּשְׁנֵת ו' לַחֲזָקָה, וּמִפֶּלֶת אִשׁוֹר בִּשְׁנֵת יד' לַחֲזָקָה, אִיךְ מֵעֵרֵב בְּאוֹתָהּ פִּרְשָׁה שְׁנֵי עֵינֵינִים שׁוֹנִים, מִתְּקוּפוֹת שׁוֹנוֹת.

שִׁטָּה ג: הַכְּלִיּוֹן נֹאמַר עַל אִשׁוֹר כִּמוֹ שֶׁפִּירְשׁוּ בַּחֲקֻדָּה.

הַמְּקוֹר לַכֹּף. בַּגְּמָרָא יְרוּשְׁלָמִי (בִּרְכוֹת פ"ב ה"ח) נֹאמַר עַל הַפִּסּוֹק 'כִּי כָלָה וּנְחַרְצָה', שֶׁהוּא פּוֹרַעֲנוֹת עַל לִיצְנוֹת. וְקִשָּׁה א' הִיכֵן מִצְאֵנוּ בְּכַתּוּב שִׁישְׂרָאֵל בְּדוֹר זֶה תִּלְחָצוּ. ב' בַּפִּרְשִׁיּוֹת אֵלוֹ הִיכֵן מוֹזְכָּר לִיצְנוֹת. אֵלֵא יִתְכֵן לַהֲסִיק מִכֹּךְ, שִׁשִּׁיַּת הִירוּשְׁלָמִי הִיא, שֶׁהַכְּלִיּוֹן שֶׁנֹּאמַר כֹּאן אֵינוֹ כֶּהֱמַפְרָשִׁים אֵלֵא עַל אִשׁוֹר, שֶׁאִשׁוֹר יִכְלוּ. וְלִיצְנוֹתָם שֶׁל אִשׁוֹר, הוֹזְכָּרָה בַּמְּפֹרֶשׁ בַּסֵּפֶר זֶה (פֶּרֶק לו) תוֹךְ כִּדִּי חִירוּפִּים.

לִפִּי זֶה, הַכּוֹוֹנָה שֶׁהַכְּלִיּוֹן אִשְׁרֵי אִשׁוֹר, יִגְרֹם שְׁכַל הַנִּשְׂאָרִים מִיִּשְׂרָאֵל יְשׁוּבוּ. וּמִמִּלְךְ שְׁכָלִיו הָאוֹמוֹת יִשְׁטוֹף אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצָדָקָה, כְּלוֹמַר שִׁיעֲשׂוּ צְדִיקִים. וְכִמוֹ שֶׁבִּיאֲרֹנוּ.

גַּם מִהַ שְׁמִסִּים שִׁיְהִיָּה הַכְּלִיּוֹן 'בְּקֶרֶב כָּל הָאָרֶץ', מִשְׁמַע שֶׁמִּדְּבַר עַל הַכְּלִיּוֹן שֶׁבַּחֲמוֹן חִילִי סִנְחָרִיב [אִשְׁרֵי וּדְאִי - מְרֻב רִיבּוּים - בְּאוֹ מִכָּל הָאֲרָצוֹת].

(כד) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה צְבָאוֹת אֵל תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאֲשׁוּר
בַּשָּׁבֶט יִכָּכֶה וּמִטָּהוּ יִשָּׂא עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצָּרִים: (כה) כִּי עוֹד מַעֲט
מִזֶּעַר וְכָלָה זַעַם וְאִפִּי עַל תְּבִלִּיתָם: (כו) וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוֹה צְבָאוֹת
שׁוֹט כְּמַפֶּת מִדִּין בַּצּוֹר עוֹרֵב וּמִטָּהוּ עַל הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצָּרִים:
(כז) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמְךָ וְעָלוּ מֵעַל צִנְאָרְךָ
וַחֲבַל עַל מַפְּנֵי שָׁמֶן: (כח) בָּא עַל עֵיִת עֹבֵר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמֶשׁ יִפְקִיד

דרכו, שביום אחד, יסע עשרה מסעות (סנהדרין צד). ויניף ידו בזלזול על ירושלים (ראה אריכות בתרגום).

הדברים מקבילים. כנגד מה שהתחיל שאשור יכה בשבט ובמטה, כמו שעשו המצרים. מנבא ששוט ה' ומכהו, ישא ויקח אותו מן העולם, כמו שעשה מטה ה' למצרים.

(כד) - לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת, אֵל תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאֲשׁוּר - לפי שיצאתי אשר חזקתה וסיפתה המה ישובו אלי. - **בַּשָּׁבֶט יִכָּכֶה** - רצה לומר, לא יעשה בך כלה, רק יכה אותך בשבט המכאיב, - **וּמִטָּהוּ יִשָּׂא עָלֶיךָ** - וישא עליה מטהו לאים ולהפחיד. - **בְּדֶרֶךְ מִצָּרִים** - כענין שעשה במצרים (ובבני ישראל), שהכאיבו לישראל, ואימו עליהם ולא כלו אותם [ע"פ רד"ק]: (כה) - **כִּי עוֹד מַעֲט מִזֶּעַר וְכָלָה זַעַם** - הזעם שלי הנתון ביד אשור להיות לו למטה, כמו שנאמר למעלה (פסוק ה) ומטה הוא בידם ועמי, הנה במעט זמן יכלה הזעם. - **וְאִפִּי עַל תְּבִלִּיתָם** - תמתי תשוב על

התבל שעשו. (תבל) הם החרופין והגדופין אשר גדפו נצרי מלך אשור (את ה' (ראה להלן לו ו)), ורצה לומר החמה תחול עליהם לגמול (וענש בעבור) התבל [ע"פ רש"י]: (כו) - **וְעוֹרֵר עָלָיו ה' צְבָאוֹת** - ה' יעורר - שוט - המכה, - **כְּמַפֶּת מִדִּין בַּצּוֹר עוֹרֵב** - דגמת מפת מדין בימי גדעון, שנפלו בלילה אחד והמלכים שברחו נהרגו, עורב בצור עורב, וכן כלם, כמו שנאמר בשופטים (סוף פרק ז'). ולקצר לא זכר אלא אחד מהם, ורצה לומר כמוהם יהיה סנחריב, (כי) אחר שישוב לארצו, ימות שם בתרב. - **וּמִטָּהוּ** - חוזר על מלת ועורר, לומר שיעורר עליו (ה' את) מטהו, אשר היה - **עַל הַיָּם** - בפרעה ובחילו. - **וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצָּרִים** - (ה') יטלטלנו מן העולם, בדרך שנשא את מצרים [ע"פ רש"י]: (כז) - **וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמְךָ** - המשא שהעמים סנחריב על שכם ישראל, יסר אז. - **וְעָלוּ מֵעַל צִנְאָרֶיךָ** - העל שנתן על צנארה, יסר. וכפל הדבר במילים שונות. - **וַחֲבַל עַל מַפְּנֵי שָׁמֶן** - הוא מאמר המליצי, על כי הדרך אשר שמן הצנאר נשחת מפני העל והוא המוט שמטילים על צנאר השור, אמר שיהיה בהפך, שתשחת העל מפני השמן, רצה לומר סנחריב מטיל העל, יאבד על ידי חזקתה [ע"פ רש"י]:

מזעין חיים - מוסר, עיונים

^ו וחובל עול מפני שמן. מביא רש"י את דברי חז"ל, מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובתי מדרשות שהשיאם לעסוק בתורה כענין שנאמר (משלי כח) אשר העתיקו אנשי חזקיה.

פִּלְיוֹ: (כט) עָבְרוּ מֵעֶבְרָה גִּבֵּעַ מְלוֹךְ לָנוּ חֲרָדָה הֶרְמָה גִּבְעַת שְׁאוּל
נָסָה: (ל) צִהְלִי קוֹלְךָ בַּת גִּלִּים הַקְּשִׁיבִי לִישָׁה עֲנִיָּה עֲנִתוֹת: (לא)
נִדְרָה מִדְּמִנָּה יִשְׁבִּי הַגְּבִים הַעִיזוּ: (לב) עוֹד הַיּוֹם בָּנוּב לַעֲמֹד יִנְפֹף
יָדוֹ הַר בֵּית [בַּת צִיּוֹן] גִּבְעַת יְרוּשָׁלָּם: ס:

(כח) - **בָּא עַל צִיַּת** - הַתְּחִיל הַנְּבִיא הַלְעִיג עַל סִנְחָרִיב, עַל שֶׁבָּא בְּמַהֲרִית נִמְרָץ לִכְבֹּשׁ יְרוּשָׁלַּיִם,
עַד שֶׁהִלֵּךְ מִסְעוֹת רַבּוֹת בְּיוֹם אֶחָד, וְאָמַר שֶׁבָּא עַל צִיַּת וּמִשָּׁם - **עָבַר בְּמַגְרוֹן, לְמַכְמֶשׁ יִפְקִיד פִּלְיוֹ** -
וּבְמַכְמֶשׁ הַנִּיחַ (אֵת) רַב פִּלְי הַמְּלַחְמָה לְהַקֵּל הַמִּשָּׁא, וְ(לֹא לִקַּח אֶת כָּלֶם לִירוּשָׁלַיִם) בְּחוֹשְׁבוֹ שֶׁלֹּא
יִצְטָרֵף לְכָלֶם וּבִפְתוֹת פִּלְיִים יִגִּיעַ יוֹתֵר מֵהָרָ) [ע"פ רד"ק וְאָבֵן עֲזָרָא]: (כט) - **עָבְרוּ מֵעֶבְרָה** - אֲנִשְׁיו
עָבְרוּ מֵעֶבֶר הַיַּרְדֵּן. - **גִּבֵּעַ מְלוֹךְ לָנוּ** - בַּעִיר גִּבֵּעַ, לָנוּ בְּמִלּוֹן, בְּטוֹחִים מִבְּלִי פַחַד, וְלֹא חָנוּ בַשָּׂדֶה
בְּדֶרֶךְ אֲנִשְׁי הַמְּלַחְמָה וְשֶׁהֵם לָנִים בְּמָקוֹם פְּתוּחַ, כְּדִי שִׁינְכְּלוּ לְהִשְׁמַר, שֶׁלֹּא יִקִּיפוּ אוֹתָם אוֹיְבִים
[דְּבָרֵי עֲצָמוֹ]. - **חֲרָדָה הֶרְמָה** - אִזְּ אֲנִשְׁי הֶרְמָה חֲרָדָה אֲחֻזָּתָם, - **גִּבְעַת שְׁאוּל נָסָה** - וְאֲנִשְׁי גִּבְעַת
שְׁאוּל נָסוּ מִפָּחַד: (ל) - **צִהְלִי קוֹלְךָ בַּת גִּלִּים** - רָצָה לומר הַמְּקוֹמוֹת הָהֵם שֶׁלְּחוּ לְאֲנִשְׁי בַּת גִּלִּים,
לוֹמַר אֲלֵיהֶם, הַרִימוּ קוֹל הַזְּהוּרִי לְהַעֲם לְמַהֵר לְבָרַח. - **הַקְּשִׁיבִי לִישָׁה** - וְאֵתָם בְּנֵי לִישׁ הַקְּשִׁיבִי
הַקּוֹל, וּמַהֲרִי לְבָרַח. - **עֲנִיָּה עֲנִתוֹת** - וְכֹן יִשְׁמְעוּ הַעֲדָה הַעֲנִיָּה אֲשֶׁר בַּעֲנִתוֹת, וְיִבְרָחוּ גַם הֵמָּה [ע"פ
רש"י]: (לא) - **נִדְרָה** - עֵדֶת - **מִדְּמִנָּה** - נִדְרָה מִמְּקוֹמָה וּבִרְחָה. - **יִשְׁבִּי הַגְּבִים הַעִיזוּ** - (הַתְּקַבְּצוּ) יַחַד
לְבָרַח [ע"פ רש"י]: (לב) - **עוֹד הַיּוֹם בָּנוּב לַעֲמֹד** - כָּל כֹּף מַהֵר בְּהִלְיָכְתּוֹ לְמַעַן יַעֲמֹד בְּנוּב כְּעוֹד יוֹם
(גְּדוֹל), כִּי מִשָּׁם כָּוֹל הָרֹאֶה לְרֹאוֹת אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְ(חִפֵּץ לְהִכִּין עֲצָמוֹ לְמַלְחָמָה מִשָּׁם, וְאָף לְכַבְּשָׁה
עוֹד אוֹתוֹ יוֹם, כִּי אָמְרוּ לוֹ חֲזוֹנִים בְּכּוֹכְבִּים אִם תִּלְחוֹם בָּהּ הַיּוֹם, תִּכְבְּשֶׁנָּה. וְאִם לֹא הַיּוֹם לֹא תוּכַל
לָהּ. וְכָף הָיָה בְּאֵמָתָּה כִּי אוֹתוֹ יוֹם נִהְרָגוּ כִּהְנִי נוּב עַל יְדֵי דוֹאֵג הָאֲדוֹמִי). - **יִנְפֹף יָדוֹ הַר בֵּית צִיּוֹן** -
(כְּמוֹ לָהַר בֵּית צִיּוֹן), כִּשְׂרָאָה אֶת יְרוּשָׁלַיִם, הִיָּה מִנִּיף יָדוֹ עֲלֶיהָ בְּדֶרֶךְ בִּזְיוֹן וְלַעֲג, כְּאוֹמֵר הֲלֹא
בִּנְקֹל אֲכַבְּשֶׁנָּה וְ(אִין לְדָאָג, וּמִמִּילָא אִין מַה לְמַהֵר). - **גִּבְעַת יְרוּשָׁלַּם** - כִּפֹּל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת
[ע"פ אַבְרָבָנָל וְסִנְהֶדְרִין צִה]:

מוֹעִיִּין חַיִּים – מוֹסֵר, עִיּוֹנִים

חז"ל מפליגים מאד במעלת תורתו של אותו דור, באיכות ובכמות. זכות לימוד התורה בשקידה עצומה היא הזכות
הגדולה ביותר, ובעבור זכות זו, זכו לנצח את האויב בלי כל מלחמה, בלי כל פעולה. וכמו שאחז"ל המקבל עול תורה
מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

אמרו חז"ל (סנהדרין צד) חזקיהו המלך נעץ חרב על פתח בית המדרש, ואמר, מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב.
בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ. בדקו מגבת ועד אנטיפרס, ולא מצאו תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים
בטומאה וטהרה. יותר מכך אמרו חז"ל (סנהדרין כ) 'שקר החן', זה דורו של משה, ו'הבל היופי', זה דורו של יהושע,
'יראת ה'!! היא תתהלל' זה דורו של חזקיה. ופרש"י דורו של משה ויהושע עסקו בתורה הרבה! ודורו של חזקיה יותר
מהם!! כדתיב וחובל עול מפני שמן, חובל עול של סנחריב, מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד
שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ.

[כמה מפורשת האמת, כי תורתם של עוסקי התורה יום ולילה, היא היא המגינה על בטחון הארץ. הרי במשנה נאמר
שחזקיהו עשה קצת פעולות למען ההגנה, סתם מי גיחון העליון, ולא הודו לו חכמים. מדוע כי גם את זה לא היה עליו לעשות,
אלא לבטוח בה' (רש"י פסחים נו' א') כלומר, בדור זה שעוסקים הרבה בתורה, אין צורך בפעולות הגנה על בטחון ארץ
ישראל כלל, וכמו שאמרו בגמרא בבא בתרא ח' א', אמר רבי הקדוש, אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ. לימוד
התורה מגין הרבה הרבה יותר, מכל פעולות הצבאיות האנושיות].

(לג) הנה האדון יהנה צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו: (לד) ונקף סבכי היער בפרזל והלכנו באדיר יפול:

הקדמה לפרשה (פרק י לג- לד):

לפי המצודות פסוקים אלו הם המשך לפרשה הקודמת.

אכל יש מפרשים שהוא ענין חדש. והוא נבואה שחרבן בית המקדש, יהיה בידי מלך אדיר (גמרא גיטין נו, ספרי תחלת דברים, ושם בתחלת ואתחנן, והיינו דכתיב בואתחנן 'ההר הטוב הזה והלכנו'. וכתבו האברבנאל והאלישיה ז"ל שגם לפי הפשט אין מדבר כאן על סנחריב, רק על בית המקדש, וכדברי חז"ל בהרבה מקומות).

סבכי היער, זה ירושלים (מדרש שיר השירים זוטא א), וכפי שנקרא המקדש לקמן (לז כד) יער כרמלו'. והלכנו. זה בית המקדש (חז"ל שם)^י.

(לג) - הנה האדון ה' צבקות מסעף פארה במערצה - כאומר אכל לא היה כמו שחשב, כי הנה האדון ה' כרת ענפיו בכלי המשחית, רצה לומר שלח המלאך והכה בהם [ע"פ רש"י]. - ורמי הקומה גדועים - האילנות גבהי הקומה נעשה כרותים, רצה לומר מתו הגבורים [עין כלי פז. למפרשים אחרים, 'רמים' אינו משל לגבורים, אלא לשירים] - והגבהים ישפלו: - (לד) - ונקף סבכי היער בפרזל - הענפים המסבכים זה בזה יוכרתו בפרזל, רצה לומר חילו הרב יומתו על ידי

מועין חיים - מוסר, עיונים

^י מדוע נסמכה פרשת חורבן בית המקדש, למפלת סנחריב.

חז"ל אומרים: ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח, ואת סנחריב גוג ומגוג. ונמנע הקב"ה מפני שלא אמר חזקיהו שירה על מפלת סנחריב (סנהדרין צד).

על פי זה כתב הרמב"ן (ראה מה שהבאנו בהקדמה) שההבטחות לגאולה העתידה שנאמרו עד פרק מ' היו אמורים להתקיים בימי חזקיהו אם היו ראויים.

אם כן בפרשה זו אנו לומדים, שבכדי שחזקיהו יהיה משיח, היה סנחריב מתחזק, עד שהיה בית המקדש, הוא בית יער הלבנון היה נופל בידי, והיה מחריבו. ואז היה בית המקדש השלישי, היה נבנה כאשר חזקיהו משיח.

וכך נאמר במפורש בתנא דבי אליהו רבה פרק יח: אמר לי רבי בכמה שנים נתנבא ישעיה כל אותן הטובות והנחמות שהתנבא לישראל, אמרתי לו, בני, אילו עשו ישראל תשובה, מחיבתן היה הקב"ה בונה להם בית האחרון מיד באותה שעה, ועל אחת כמה וכמה שהקב"ה היה מגנפן ומחבקן ומנשקן ומיישבן בחיקו לעולם ולעולמי עולמים. עד כאן. הרי מפורש שהגאולה השלימה לא היה שייך, בעוד בית המקדש הראשון בנוי (וראה בפרק כד).

והלכנו באדיר יפול, ויצא חוטר מגזע ישי. מסמיכות מקראות אלו (ראה הערה) דרשו חז"ל, ביום שנחרב הבית נולד משיח. ויש בזה מעשה מופלא (ראה מדרש רבה איכה א נא, ובירושלמי ברכות ב ד. עיין ספר הויכוח לרמב"ן, ובאחרונים שדנו בדבריו).

ויצא חוטר. לרשימת פרשיות המיוחס להגרא"א, פסוק לג הוא פתוחה, ופרק יא' אין בו ריוח כלל. וכתב האברבנאל שכן הוא בספרים המדויקים.

הקדמה לפרשה (פרק יא א-ט):

פרשה זו היא על פלאים שיהיו לעתיד לבא. ולפי מה שמתבאר בכל מאמרי חז"ל (מהם מובאים בהערות) על פרשה זו נמצא שיש צד שווה בכל הפלאים שבפרשה זו, שהם תוצאות החכמה והדעת עליון שתתפשט באותו זמן, על ידי מלך המשיח.

פרק יא (א) וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְע יָשִׁי וַנִּצֵּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: (ב) וַנָּחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת יְהוָה: (ג) וַהֲרִיחוּ בִּירְאֵת יְהוָה וְלֹא לְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ: (ד) וְשִׁפְט בְּצֹדֵק דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנָיו

המלאך. - והלכנון באדיר יפול - עצי הלכנון יפלו על ידי אדיר וחקוק, והוא המלאך. וכפל הדבר במילים שונות לחזק הענין ולתפארת המליצה [ע"פ רד"ק]:

פרק יא

הקדמה לפרשה (פרק יא א-ט):

פרשה זו היא על פלאים שיהיו לעתיד לבא. ולפי מה שמתבאר בכל מאמרי חז"ל (מהם מובאים בהערות) על פרשה זו נמצא שיש צד שנה בכל הפלאים שבפרשה זו, שהם תוצאות החכמה והדעת עליון שתתפשט באותו זמן, על ידי מלך המשיח.

(א) - וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְע יָשִׁי - כאומר אל תתמהו מהפלא הגדול הזה, כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה, כי יצא שבט מלוכה משרש ישי, מזרע דוד הוא מלך המשיח. - וַנִּצֵּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק ומדרש רבה בראשית פה ט. מדרש תהילים עב]: (ב) - וַנָּחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה - רוח נבואה [מדרש רבה במדבר י ב]. - רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה, רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת ה' - כל אלה ינחו עָלָיו, ובו ימצאו: (ג) - וַהֲרִיחוּ - לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד, לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח. ורוצה לומר במעט הבנה והתבוננות, ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים. - בִּירְאֵת ה' - ההרגשה הזאת תהיה לו בעבור היראה מה'.^ט - וְלֹא לְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּט, וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ - בהשפטו בני אדם לא יצטרף לראות הדברים בעיניו ולשמע באזניו, כי בלבבו יבין מדעתו [ע"פ רד"ק]: (ד) - וְשִׁפְט בְּצֹדֵק דְּלִים^פ - יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים, ולא יהדר פני הגדולים - וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנָיו אָרֶץ - ואת החזקים יוכיח במישור, כפי הראוי, בעבור ענוי הארץ, שהחזקים לא יגזלו עוד מעתה. - וַהֲקֵה אָרֶץ

מועין חיים - מוסר, עיונים

^ט חכמה.. עצה.. דעת.. שלושה שהם ששה הם (פרקי דר' אליעזר סוף פ"ג).

מה הם השלושה? מבאר החובות חלבוות שהם ידיעת הצורה העליונה החשובה, שאין דרך (גישה) לאדם לראותה בעיניים. היא חכמת הבורא ויכולתו, ויפי העולם העליון אשר נעלם מאתנו צורתו ותכונתו. והוא א' חכמה רמה, ב' מעשה מועיל, ג' כוח אלוקי (חובות חלבוות שער חשבון הנפש סוף פרק ד'). ובהנהגתו בעבודת ה' בקיום הנהגה בחכמה ומוסר, ילמד ה' את כל זאת. ולאו דווקא משיח, שנאמר אם תבקשנה כספך אז תבין יראת ה' ודעת אלוקים תמצא (שם).

^פ וַהֲרִיחוּ בִּירְאֵת ה'. מפני עוצם קדושת חכמתו, יוכל לשפוט האמת לפי הריח (סנהדרין צג). ושם נאמר שעל פי זה הוכיחו שכן כוזבא שאמר על עצמו שהוא משיח, הוא כוזב כי לא יכול היה לדון כך.

^פ וְשִׁפְט בְּצֹדֵק דְּלִים. המשפט הוא יסוד ועיקר גדול בעבודת ה'. וגם מלך המשיח, משבחו הכתוב בדבר משפט, שנאמר ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי ארץ (טור חושן משפט א).

אָרְץ וְהָכָה אֶרֶץ בְּשֶׁבֶט פִּיּוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע: (ה) וְהָיָה צֶדֶק
 אֲזוּר מִתְּנִיּוֹ וְהָאֱמוּנָה אֲזוּר חֲלָצִיו: (ו) וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם
 גְּדִי יִרְבֵּץ וְעֹגֵל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנֹעַר קָטָן נָהָג בָּם: (ז) וּפְרָה וָדָב
 תִּרְעִינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יִלְדֵיהֶן וְאַרְיָה כְּבֹקֵר יֹאכֵל תֶּבֶן: (ח) וְשֹׁשְׁעֵשׁ
 יוֹנֵק עַל חֹר פֶּתֶן וְעַל מְאוּכָת צַפְעוֹנִי גְמוּל יָדוֹ הָדָה: (ט) לֹא יִרְעוּ
 וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְשֵׁי כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת יְהוָה כְּמִים לַיָּם
 מְכַסִּים:

בשֶׁבֶט פִּיּוֹ⁸⁶ - רָשָׁעֵי הָאָרֶץ יִכָּה בְּקִלְלַת פִּיּוֹ, וְהָרִי הוּא כְּשֶׁבֶט הַמָּכָה - וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע -
 (בְּדַבּוֹר יִהְיֶה). כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (ה) - וְהָיָה צֶדֶק אֲזוּר מִתְּנִיּוֹ, וְהָאֱמוּנָה אֲזוּר
 חֲלָצִיו - הַצֶּדֶק וְהָאֱמוּנָה שִׁיחִזִּיק בָּהֶן יִהְיוּ לוֹ לְחֹק, כְּאֵדָם הַחֲגוּר אֲזוּר בְּמִתְנִיּוֹ שֶׁהוּא מְזוֹר וּמְחֻזָּק
 [ע"פ רד"ק]: (ו) - וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ⁸⁷ - אֵף הַחַיּוֹת לֹא יִטְרְפוּ טָרֶף, וְהַזָּאֵב יָדוּר יַחַד עִם הַכֶּבֶשׂ וְלֹא
 יִטְרַפְנוּ. - וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֵּץ, וְעֹגֵל וּכְפִיר וּמְרִיא, יַחְדָּו - יִרְבְּצוּ יַחְדָּו, וְלֹא יִרְעֲדוּ זֶה מִזֶּה. - וְנֹעַר
 קָטָן נָהָג בָּם - וְלֹא יִזְיקוּ אֶת הַנֹּעַר (גַּם וּפְלֵא זֶה, יִהְיֶה רַק בְּהָר קִדְשֵׁי כְּלִהְלֹךְ) [ע"פ רד"ק]: (ז) -
 וּפְרָה וָדָב - כָּל אַחַת (וְדָב זֶה הַנִּקְבָּה) - תִּרְעִינָה - בְּמָקוֹם מְרֻעָה, וְאֵף הַדָּב לֹא יִטְרַף טָרֶף. - יַחְדָּו
 יִרְבְּצוּ יִלְדֵיהֶן - בְּמָקוֹם יִלְדֵיהֶן, וְלֹא יַחְדָּדוּ זֶה מִזֶּה. - וְאַרְיָה כְּבֹקֵר יֹאכֵל תֶּבֶן - כְּמוֹ הַבֶּקֶר (וְשֶׁהוּא)
 אֹכֵל תֶּבֶן, כֵּן יֹאכֵל הָאֲרִיָּה וְלֹא יִטְרַף חַיּוֹת אַחֲרוֹת וְאֲנָשִׁים כְּדָרְכוֹ [ע"פ רד"ק]: (ח) - וְשֹׁשְׁעֵשׁ יוֹנֵק
 עַל חֹר פֶּתֶן⁸⁸ - תִּינוּק הַיּוֹנֵק יִתְפַּסֵּק לְשִׁמְחָה בְּהוֹשָׁטֵת יָדוֹ עַל הַנִּקְב, אֲשֶׁר הִפְתָּן יוֹשֵׁב שָׁם, וְלֹא

מוֹעֵץ חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

⁸⁶ **והכה ארץ בשֶׁבֶט פִּיּוֹ** - מִכָּאן שֶׁמֶלֶךְ הַמִּשְׁחָה יֵשׁ לוֹ אִימָה (מִדְרַשׁ רַבָּה שִׁיר הַשִּׁירִים ו' כה). לְכַאוּרָה הַכוּוֹנָה שִׁיחִיהָ לוֹ
 כַּח הַטֹּלֵת אִימָה, כְּמוֹ שִׁישׁ לְמַלְכִים וְהַגִּבּוֹרִים הָאֲדִירִים. אֲבָל בְּמָקוֹם אַחֵר אִמְרוּ חַז"ל, לַעֲתִיד לְבוֹא, אוֹמְרִים לְמֶלֶךְ
 הַמִּשְׁחָה מִדִּינָה פְּלִינֵי מִרְדֵּה בָּד, וְהוּא אוֹמֵר יִבּוֹא גּוֹבֵאִי וְיַחְרִיב אוֹתָהּ שְׁנֵי אֲמָר וְהַכָּה אֶרֶץ בְּשֶׁבֶט פִּיּוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית
 רָשָׁע (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים פ"ב, וּשְׁם כַּ"א). מְבֹאֵר שְׁכוּנוֹת הַפֶּסֶק לְכוּחַ אֱלֹקִי, שֶׁקִּלְלָתוֹ תִּתְקִיִּים.
 (בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה (שְׁם) מִמְשִׁיךְ, רַבִּי אֱלֵעָזָר בִּשְׁם ר' יוֹסִי בֶר יִרְמְיָה אָמַר בְּשַׁעָה הַהִיא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְנַדְּנִים
 מִמִּסַּע לְמִסַּע.

נִתְקַשּׁוּ הַמִּפְרָשִׁים בְּבִיאוֹר מֵאֵמֶר רַבִּי אֱלֵעָזָר. אֲבָל דְּבָרֵי תוֹרָה עֲשִׂירִים בְּמָקוֹם אַחֵר. וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה רוֹת (פ"ה ו') מְבֹאֵר
 הַיִּטְיָב, שֶׁבִּתְחִילָה לֹא יִהְיֶה לוֹ כַּח זֶה שֶׁל 'וְהַכָּה אֶרֶץ בְּפִיּוֹ', וְאֵז יִגְבְּרוּ עָלָיו הָאוֹמוֹת, כְּדֹכֵתִיב בּוֹכְרִיהָ יָד, וְיִסִּירוּ
 מַלְכוּתוֹ לְזִמְנָה מֵהָ, וְזֶהוּ 'בְּשַׁעָה הַהִיא יִהְיוּ מִתְנַדְּנִים מִמִּסַּע לְמִסַּע'. וְרַק אַחֵר כֵּךְ תַּחֲזֹר מַלְכוּתוֹ אֵלָיו, בְּאִמְצָעוֹת הַכַּח
 שֶׁל 'וְהַכָּה אֶרֶץ בְּשֶׁבֶט פִּיּוֹ'.

אֲלֵא שֶׁגִּמְרָא גִיטִין שִׁסְתְּרוּ אֶת בֶּן כּוֹזִיבָא בְּטַעֲנָה כִּיצַד אֵין מְקוּיָם בּו 'וְהִרְחִיחוּ', קִצַּת מִשְׁמַע שֶׁכֶּבֶר בִּתְחִילָה יִהְיֶה לוֹ
 כַּחוֹת אֵלּוּ. הָרִי אִם וְהַכָּה אֶרֶץ אֵינוֹ מִתְקַיִּים בּו מִיד, אוֹלֵי גַם וְהִרְחִיחוּ לֹא מִתְקַיִּים מִיד, וְיִתְקַיִּים בְּהַמְשָׁךְ, מֵה אִיפּוֹא
 הִיתָה הַטַּעֲנָה עָלָיו.

⁸⁷ **וגר זאב עם כֶּבֶשׂ**, לֹא יִרְעוּ, כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דָּעָה. מֵהוּ כ"י, מֵה הַשִּׁיכּוֹת בֵּין הַדַּעַת שֶׁתִּהְיֶה בִּמְיֵן הָאָדָם, לְטַבֵּעַ שֶׁל
 חַיּוֹת הָאָרֶץ. אֲלֵא עֲנִין הַחַיּוֹת מִשֵּׁל הוּא, וְהַכוּוֹנָה, שִׁיחִיבָה שֶׁתִּסְתַּלַּק הַשְּׁנֵאוֹת הַקִּטְטוֹת וְהַתְּגַבְּרוֹת, הוּא יִדְעִיתָ בְּנִי
 אָדָם בְּאִמְרֵית הַשֵּׁם. הוּא שְׁאֵמֵר, לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְשֵׁי, כִּי, מְלָאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת ה' כְּמִים לַיָּם מְכַסִּים
 (לְשׁוֹן הַרְמְב"ם בְּמִוֶּרֶה ג יא. הַרְד"ק מְקַשֵּׁה עַל זֶה הָלֵא נֶאֱמַר לֹא יִרְעוּ בְּכָל הָר קִדְשֵׁי, וְאֵילוֹ הַשְּׁלֹם בֵּין הָאוֹמוֹת יִהְיֶה
 בְּכָל אֲרָצוֹת תֵּבֶל - וְצִי"ע מִנִּין לוֹ שֶׁהַנִּכְרִים לֹא יִרְיִבוּ בִּינֵיהֶם בְּשׁוֹם מְקוֹם - הַרְד"ק עֲצֵמוֹ מִפְּרֵשׁ שֶׁחַיּוֹת הַטּוֹרֵפוֹת
 כְּפִשְׁטוֹ, לֹא יִזְיקוּ בְּאֶרֶץ הַקּוֹדֵשׁ, בְּעִבּוֹר כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת ה'. וְכַדְבְּרֵינוּ כְּתוּב בְּרַמְב"ם י).

⁸⁸ **ושֹׁשְׁעֵשׁ יוֹנֵק**, דַּעַת הַרְמְב"ם? שֶׁהוּא כְּפִשְׁטוֹ, עִי"פ תּוֹרַת כַּהֲנִים בְּחוֹקוֹתֵי א. ב. וּשְׁם הוּא מַחְלֻקָּתָם עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ עַל כָּל
 הָעוֹלָם.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

(י) וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא שְׂרָשׁ יְשִׁי אֲשֶׁר עֲמִיד לְנֶס עַמִּים אֱלֹיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ וְהָיְתָה מִנְחָתוֹ כְּבוֹד:

יִזְקֶנּוּ. - וְעַל מְאֹרֶת צִפְעוֹנִי - עַל הַבֶּקַע אֲשֶׁר הִצְפֵּעֲנִי יוֹשֵׁב שָׁם. - גְּמוּל, יָדוּ הָדָה - תִּינוּק הַנֶּגְמָל (רַק עֵתָה מִיְּנִיקָה) מִשְׁדֵּי אָמוֹ, יוֹשִׁיט שָׁם יָדוֹ וְלֹא יִזְקַן [ע"פ רש"י: (ט) - לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָרָקָדָשִׁי⁷⁰]. הַנֶּחֱשִׁים הָרָעִים (הָאֲמֹרִים) לֹא יִרְעוּ עוֹד וְלֹא יִשְׁחִיתוּ אֶת מִי. - כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' - וּבִעֲבוּר זֶה יִהְיֶה הַטּוֹבָה הַזֹּאת. - כַּמִּים לֵים מְכַסִּים - מְקוֹם הַמַּיִם קְרוּי יָם, וְהַמַּיִם מְמַלְאִים אוֹתוֹ הַמְּקוֹם עַד שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַקְּרָקַע, וְאָמַר כְּמוֹ שֶׁכָּל הַיָּם מְכֻסָּה בַּמַּיִם, כֵּן יִהְיֶה כָּל־מְכוּסִים וּמְמַלְאִים בְּדָעָה [ע"פ רד"ק, וְהַרְד"ק מִפְּרָשׁ שֶׁהָרָקָדָשִׁי הַכּוֹנֵה כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּפִּי שֶׁנֶּאֱמַר וּמְלָאָה הָאָרֶץ]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יא י):

לְמַלְכָּה הַמְּשִׁיחִית יִהְיֶה כְּבוֹד עוֹלָמִי, וְאָף גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ מִמֶּנּוּ תוֹרָה.

(י) - וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא שְׂרָשׁ יְשִׁי - מְשִׁיחִת הַיּוֹצֵא מִשְׂרָשׁ יְשִׁי, - אֲשֶׁר - יִהְיֶה - עֲמִיד - בַּיּוֹם הַהוּא יוֹם קְבוּצַּת גְּלִיּוֹת - לְנֶס עַמִּים - הוּא (יִהְיֶה) לְכָל הָעַמִּים כְּמוֹ נוֹשֵׂא הַנֶּס (כְּדָגְלָה), אֲשֶׁר הִדְרָךְ הוּא שֶׁכָּל אֲנָשִׁי הַחֵלֶל הוֹלְכִים אַחֲרָיו. כֵּן - אֱלֹיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ⁷⁰ - יִדְרָשׁוּ כָּל הָעוֹבְדֵי כוֹכְבִּים אֶל הַמְּשִׁיחִת,

מועין חיים - מוסר, עיונים

⁷⁰ לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ. לְכַאֲרֹה נִבְּאָה זֶה כְּפֹלֶה בִּפְרָק ב' (ד) שֶׁם נֹאמַר, לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב.

אֲךְ בְּאֵמֶת הַחֲפֵשֶׁת רַב, בִּפְרָק זֶה, נִבְּאָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִרְעוּ, לַעֲשׂוֹת נֹזְקִים וְרִעוּת, וְהַסִּיבָה מִפְּנֵי מַעֲלַת הַדַּעַת וְהַקְדוּשָׁה שֶׁתִּהְיֶה בָּאָרֶץ הַקּוֹדֶשׁ (כְּנִיל מִהֲמֹרֶה נְבוּכִים). וְאִילּוּ בִּפְרָק ב' נִבְּאָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִרְעוּ, וְלֹא נֹאמַר שֶׁלֹּא יִרְעוּ זֶה עִם זֶה אִי יִזְקֶנּוּ, נֹאמַר שֶׁלֹּא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב, לֹא תִהְיֶה מִלְחָמָה אוֹמֶת. וּמִבּוֹאֵר שֶׁם הַסִּיבָה לָכֵן, יוֹשֻׁפֶּט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ. בְּכָל יוֹכֹחַ יִבְּאוּ לִישֻׁפֶּט אֶצֶל חֲכָמֵי הַתּוֹרָה (כְּמוֹ שֶׁחֲבָאֵנוּ שֶׁם מִהֲרַד"ק). וּבְאֵמֶת יִתְכַּן שֶׁבִּאֲרָצוֹת שֶׁאִינֶם הָאָרֶץ הַקְּדוּשָׁה, יִהְיוּ אֲנָשִׁים רַעִים שִׁירְעוּ זֶה לָזֶה, כִּי יִהְיוּ רְחוּקִים מִהַמַּעֲלּוֹת הַרְמוֹת שִׁיחִיה בָּאָרֶץ הַקּוֹדֶשׁ. אֲבָל לְמַלְחָמוֹת לֹא יִהְיֶה צוּרָךְ, כִּי הַסִּנְהֶדְרִין יִדְּוּ, וְגַם יִקְבְּעוּ, בְּכָל הוֹיְכוּחִים הָעוֹלָמִיִּים.

⁷¹ אֱלֹיו גּוֹיִם יִדְרָשׁוּ. אִמְרוּ חז"ל (מִדְרַשׁ רַבָּה בְּרַאשִׁית פַּצ"ח ט. וּפַצ"ט ז') אִמְרוּ רַב חֲנִין אֵין יִשְׂרָאֵל צָרִיכִין לְתַלְמוּדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחִי לַעֲתִיד לְבֹא, שֶׁנֹּאמַר אֱלֹיו גּוֹיִם יִדְּוּשׁוּ, לֹא יִשְׂרָאֵל. אִם כֵּן לָמָּה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחִי בֹא? וְמָה הוּא בֹא לַעֲשׂוֹת? לְכַנֵּס גְּלִיּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (כְּנִבְּוָה הַבָּאָה), וְלִיתֵן שְׁלֹשִׁים מִצּוֹת לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם. עַד כָּאן.

מִדְרַשׁ זֶה עֲשׂוֹן עֵינִי. כִּיצַד אוֹמְרִים חז"ל שֶׁאֵין תּוֹרַת נֶצְרֶכַת אֵלָּא לְגוֹיִם. הֵלֵךְ הַרְמְב"ם כּוֹתֵב בְּסוֹף סִפְרוֹ הַיָּד הַחוּצָה: לֹא נִתְּאוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל לִימּוֹת הַמְּשִׁיחִי לֹא שִׁינְטוּ בַּעֲמִים וְלֹא לֵאכּוֹל וּלְשִׁתּוֹת אֵלָּא כְּדִי שִׁיחִיו פְּנוּיִם בְּתוֹרָה וְחֻמְתָּהּ, וְכֹלֵל, וְיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים גְּדוֹלִים יוֹדְעִים דְּבָרִים הַסְּתוּמִים וְיִשְׁנִיגוּ דַּעַת בּוֹרֵאם כִּפִּי כַח הָאֵדָם. עַכ"ל.

אֲכֵן בְּאֵמֶת כּוֹוֶנֶת הַמִּדְרַשׁ בְּרוּרָה, מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחִי לֹא יִלְמַד אֶת הָעוֹלָם תּוֹרָה חֲדָשָׁה. מְשִׁיחִי יִלְמַד אֶת תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, הִיא הַתּוֹרָה שֶׁבִּידְנוּ, הִיא עִם עוֹמֶקָה וְעוֹמֶק עוֹמֶקָה. וְאִשֶּׁר לָכֵן יִהְיוּ מִצּוּיִים בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים וְצַדִּיקִים, שִׁידְעוּ כִּבְר לְפָנֵי כָן, אֶת אוֹתָם חֲכָמוֹת הַתּוֹרָה שִׁיִּלְמַד מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחִי (כְּדִבְרֵינוּ מִפּוֹרֵשׁ בְּתַרְנוּם לַחֲלֵן יב ג, וְלֹא כְּרַד"ק שם). אֵלָּא שִׁיחִיה לָהֶם אֲפִשְׁרוּיּוֹת שֶׁל יוֹשֻׁב הַדַּעַת, בְּכַדִּי שִׁיּוּסִיפּוֹ לְהַחֲכִים בָּהּ, כָּל אֶחָד מֵהֵיכֵן שִׁידְעוּ וְאִילָךְ. תּוֹרַת הַמְּשִׁיחִי לֹא תִהְיֶה מִחוּדָשׁת כִּי אִם לַעֲמִים. [וְכֵן הַכְּתוּב תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאֵתִי תֵצֵא, עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא מִתְפָּרֵשׁ].

וְהִנֵּה לְכַאֲרֹה גַם פִּרְשָׁה זֹז, נֹאמְרָה כִּבְר בִּפְרָק ב' (פִּסְקוֹ ב), 'וְנִהְרָו אֱלֹיו כָּל הַגּוֹיִם. וְהִלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאִמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה הָרָה' וְיִוְרְנוּ מִדְרָכֵינוּ. וְשֻׁפֶּט בֵּין הַגּוֹיִם'. מָה הוֹצֵרְכֵנוּ לִשְׁנֵי נִבְּאוֹת בְּעֵינֵי אֶחָד.

אֲבָל נִרְאֶה שְׁנֵי דְבָרִים הֵם. בִּפְרָק ב' מְדוּבָר עַל מִשְׁפַּט הַתּוֹרָה, וְחוֹקִיָּה שֶׁהֵם יִהְיוּ קְבוּעִים עַל פִּי הַסִּנְהֶדְרִין, וְעַל פִּיהֶם יִכְרַע כָּל רִיב וּמַחֲלּוֹקֶת. רִאיה לָכֵן, שֶׁכֵּן בְּכָל הַפְּרָשִׁיּוֹת הַסְּמוּכוֹת, שֶׁם מְדוּבָר בְּסִנְהֶדְרִין (וְשֶׁם הַבָּאֵנוּ עוֹד רִאיוֹת מַחוּצִיל). לְעוֹמֶת זֹאת בִּפְרָשָׁה זֹז מְדוּבָר עַל הַשְּׁפַעְתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחִי, שִׁיִּלְמַד אֶת יִרְאֵת ה', וְאֵת תּוֹרַת ה'.

(יא) וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדָנִי שְׁנִית יְדוֹ לִקְנוֹת אֶת שְׁאָר עַמּוֹ

ואחריו ילכו לעשות מה שיצום. - והיתה מנחתו כבוד - בוחר במנוחה, ולא יתגרה במי וומה הכנה כבוד? שהוא אינו כשאר נחים, שמנוחתו היא פחיתותו, כי מנוחתו מוכיח שהוא מחסר שלטון, אבל מנוחת המשיח תהיה לו לכבוד, כי כלם יהיו נשמעין אליו:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יא- פרק יב ו):

בפרשה זו נאמרו דברים רבים אשר יהיו בסדר הגאולה העתידה.

א. 'יקבץ מארבע כנפות' הוא קבוץ הגליות.

ב. 'וסרה קנאת אפרים' הוא אחדות ישראל.

ג. 'ועפו בכתף פלשתים, אדם ומואב משלוח ידם'. שיהיה מתר לצור את פלשתים ואת אדם ומואב, שבתורה נפסק דינם אל תצרים, ואומר שזהו רק לענין גאלת מצרים (וראה הערה).

ד. 'והחרים ה', והכהו לשבעה נחלים' יהיה גם כמו קריאת ים סוף. (כן מבאר במדרש תהלים קו').

ה. 'ואמרת ביום ההוא'. זו הודאה. הודאה הוא גם לשון הודאה על האמת, כלומר, הודאה כי הגלות עצמה היתה לטובה (כך כתוב בגמרא נדה לא. מדרש שוחר טוב קלו, וכדברי המצודות ורש"י. ולא ככל המפרשים שנדחקו ואמרו שאין ההודאה מתחסת על 'כי אנפת ב' כי אם על הנחמה).

ו. 'לא אפחד, כי עזי וזמרת קה'. זו שירה שתהיה על ההצלות החמריות שעל ידי עז ה' לנו, ובדמיון שירת הים סוף (כאמור הנס יהיה דומה, ואף השירה היא באותו לשון, עזי וזמרת קה, ויהי לי לישועה).

ז. 'ושאבתם מים בששון' נבא עוד שיתגלו רזי תורה (תרגום ורש"י) ורוח הקדש (מדרש רות רבה ד ט. ירושלמי סכה פ"א).

ח. ועל כך יהיה שירה שניה, 'אמרתם ביום ההוא' היא שירה מתוך השגת שם ה' בדרגא נעלית מהשירה הראשונה. כמבאר מהפסוקים. 'קראו בשמו, הודיעו. כי נשגב שמו, זמרו. יושבת ציון, קדוש ישראל'. שמות אלו ציון וישראל (במקביל לירושלם ויעקב) מורים תמיד על המעלה הגבוהה שבצד (כמו שכותב המלבי"ם בכל מקום).

בנבואות דלהלן עד פרק כד', ממשיך בפרעניות העמים, ופרעניות ישראל.

(יא) - וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדָנִי שְׁנִית יְדוֹ, לִקְנוֹת אֶת שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאָר - כי מאז (בעבר) קנה אותם מבית עבדים מיד מצרים (והוא הראשית), ועתה יוסיף שנית ידו, לקנות את הנשארים

אֲשֶׁר יִשְׁאָר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר
וּמִחֻמַּת וּמֵאֵי הַיָּם: (יב) וְנָשָׂא גַם לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצּוֹת
יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ: (יג) וְסָרָה קִנְיַת אֶפְרַיִם וְצִרְיָ
יְהוּדָה יִכְרְתוּ אֶפְרַיִם לֹא יִקְנֹא אֶת יְהוּדָה וַיהוּדָה לֹא יֵצֵר אֶת אֶפְרַיִם:
(יד) וְעָפּוּ בְּכֶתֶף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחֲדוּ יָבִיזוּ אֶת בְּנֵי קָדֶם אָדוּם וּמוֹאָב

בגולה^ט אֲשֶׁר לֹא מָתוּ. - מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם - חוֹזֵר עַל מַלְת לְקִנּוּת, וְכֹלֹמֵר אֵין הַכּוֹנֵה שִׁישְׁאָר
מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם, אֲלֹא הַכּוֹנֵה לֹמֵר, לְקִנּוּת אוֹתָם (מֵאֵת הַשּׁוֹלֵטִים עֲלֵיהֶם כִּיּוֹם) -וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ,
וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֻמַּת, וּמֵאֵי הַיָּם - [ע"פ רש"י]: (יב) - וְנָשָׂא גַם לְגוֹיִם - (אֵין הַכּוֹנֵה כְּפִשּׁוּטוֹ,
שֶׁה' יִנְיָ דָּגַל, אֲלֹא הוּא מְשַׁל) וְרָצָה לֹמֵר יַעֲזֹרֵר (וְאֵת) לֵב הַפְּרָסִיִּים, לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה,
וּכְאֵלּוּ נָשָׂא לָהֶם גַּם, לְרַמֹּז עַל הַדְּבָר. - וְאָסַף - וּבִזָּה יֵאָסֵף (וְאֵת) - נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל, וּנְפֻצּוֹת יְהוּדָה
יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ - [הַבְּאוּר הוּא ע"פ רד"ק, אֲבָל מֵה שֶׁכְּתֹב הַמִּצְוֹת שֶׁמְדַבֵּר עַל
הַפְּרָסִים. הוּא תְּמוּנָה שֶׁכֵּן בְּרִש"י אֲבָן עֲזָרָא וְרד"ק בְּפִסּוּק יא' כְּתִבּוּ שְׂאִין מְדַבֵּר עַל גְּאֻלָּה שֶׁל בְּנֵי
בֵּית שְׁנֵי. וְגַם הַעֲנִין מוֹכִיחַ שֶׁהָרִי כָּאן הַזְּכִיר יִשְׂרָאֵל וּבְבֵית שְׁנֵי שָׁבוּ בְּעֶקֶר מִבְּנֵי שֶׁבֶט יְהוּדָה]: (יג)
- וְסָרָה קִנְיַת אֶפְרַיִם - לֹא יִתְקַנְאוּ בַּיהוּדָה עַל כִּי יִהְיֶה הַמְּשִׁיחַ מִמִּשְׁפַּחְתָּם, וְלֹא (וַיְהִי) כְּמוֹ שֶׁהִיא
לְשַׁעֲבֵר בַּעַת נַחֲלֵק הַמַּלְכוּת בֵּימֵי יִרְבְּעָם. - וְצִרְיָ יְהוּדָה - הֵם בְּנֵי אֶפְרַיִם שְׂזָכָר, וְכַפֵּל הַדְּבָר
בְּמִילִים שׁוֹנוֹת - יִכְרְתוּ - (חֵס וְשְׁלוֹם אֵינוֹ כְּפִשּׁוּטוֹ, אֲלֹא) רָצָה לֹמֵר, לֹא יִהְיוּ עוֹד צוֹרְרִים כִּי
הַשְּׂנְאָה תִּכְרַת, וְאֵינָה. - אֶפְרַיִם לֹא יִקְנֹא אֶת יְהוּדָה וַיהוּדָה לֹא יֵצֵר אֶת אֶפְרַיִם - רָצָה לֹמֵר מְשִׁיחַ
כֵּן יוֹסֵף הֵבֵא מֵאֶפְרַיִם, וּמְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, לֹא יִתְקַנְאוּ זֶה בָּזֶה, וְלֹא יַצְוִרוּ זֶה לָזֶה [ע"פ רש"י]: (יד) -
וְעָפּוּ בְּכֶתֶף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה - יִמְהָרוּ כְּעוֹף הַפּוֹרֶת, לְלַכֵּת בְּצֵד פְּלִשְׁתֵּי הַיּוֹשֵׁב בְּמִצְרָבָה שֶׁל אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל. - יַחֲדוּ - יְהוּדָה וְאֶפְרַיִם. - יָבִיזוּ אֶת בְּנֵי קָדֶם, אָדוּם וּמוֹאָב - יִהְיוּ - מְשֻׁלּוּחַ יָדָם - רָצָה לֹמֵר
יִשְׁלַחוּ יָדָם בָּהֶם לְבוֹזָם. - וּבְנֵי צִמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם - יִסּוּרוּ אֶל מִשְׁמַעְתָּם, רָצָה לֹמֵר יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לָהֶם
לְקַבֵּל מִצְוֹתָם [ע"פ רש"י]: (טו) - וְהַחֲרִים ה' אֶת לְשׁוֹן יָם מִצְרַיִם^{טז} - יִכְרִית מִי נֶהָר מִצְרַיִם, לְהִיּוֹת

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^ט אֲשֶׁר יִשְׁאָר מֵאֲשׁוּר, וְסָרָה קִנְיַת אֶפְרַיִם. דְּבָרֵינוּ כּוֹלְלִים אֶת קִיבוּץ י"י הַשְּׁבֵטִים, שְׁבָרָשֶׁם אֶפְרַיִם, הֵלֵא הֵם אֵלוֹ שְׁגִלוֹ
לְאֲשׁוּר. וְקִשָּׁה אֵיךְ נַחֲלָקוּ חֲכָמֵי הַמִּשְׁנָה בְּסוּף מִסַּכַּת סִנְהֶדְרִין אִם הֵם יוֹשְׁבוֹ.

^{טז} פְּלִשְׁתִּים אָדוּם וּמוֹאָב. אֵיתָא בְּמִדְרָשׁ: שְׁלֹשָׁה אוֹמוֹת אִסֵּר הַקְּב"ה לְיִשְׂרָאֵל - לְכַשְׁנַכְסוֹ לֹאֲרֵץ - לִירֵשׁ אֶת אֶרֶצָם.
מוֹאָב מִנִּין, שְׁנֵאמַר (דְּבָרִים ב) אֵל תֵּצֵר אֶת מוֹאָב. אָדוּם, דְּכַתִּיב (שִׁם) אֵל תִּתְּנוּ בָם. אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים מִנִּין, דְּכַתִּיב (שְׁמוֹת)
(ג) וְלֹא נָחֵם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קְרוֹב הוּא, קְרוֹבָה הִיטָה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע אֲבִרְהָם לְאֲבִימֶלֶךְ (בְּרֵאשִׁית כא).
'וַעֲתָה הַשְּׁבִיעָה לִי בְּאֱלֹהִים הִנֵּה אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנִכְדִּי, וְעַדִּין נִכְדוֹ הִיא קִיּוֹם. וְלַעֲתִיד לְבֹא עֲתִיד הַקְּב"ה לְהַתִּיר
שְׁלֹשֶׁת לְיִשְׂרָאֵל שְׁנֵאמַר יַעֲזֹב בְּכֶתֶף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה' וּמִתְרַגְּמִין וְיַחֲבָרוּן כֶּתֶף חַד לְמַמְחִי יֵת פִּלְשֵׁתִי (מִדְרָשׁ רַבָּה בְּמִדְרָב
פ"ד א).

^{טז} וְהַחֲרִים ה' אֶת לְשׁוֹן יָם מִצְרַיִם, וְהַכּוּ לְשִׁבְעָה נַחֲלִים. כְּתֹב הַרְמְב"ן בְּסִפְר הַגְּאוּלָּה, נִבְּוָה זֶה שֶׁתִּהְיֶה קְרִיעַת הַיָּם
כְּמוֹ קְרִיעַת יָם סוּף שֶׁיִּצְאֻ מִמִּצְרַיִם, וּדְאִי אֵינָה מְלִיצָה וּמְשַׁל, שֶׁהָרִי נָתַן דּוּגְמָא שֶׁהִתְקִימָהּ בְּפוּעַל. וּבוּדָאֵי שְׁעִדִּין
לֹא הִתְקִימָהּ. וְעַתִּידָה לְהַתְקִימָהּ. וְאֵילוֹ הֵיוּ זֻכִּים הֵיחָד הֵיחָד מִתְקִיִּים בֵּימֵי חֻזְקָהָ.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

פ

מְשַׁלֹּחַ יָדָם וּבְנֵי עֲמוּן מְשַׁמְעֶתָם: (טו) וְהַחֲרִים יִהְיֶה אֶת לְשׁוֹן יָם
מִצָּרִים וְהַנִּיף יָדוֹ עַל הַנָּהָר בַּעֲיָם רוּחוֹ וְהִפָּהוּ לְשִׁבְעָה נַחְלִים
וְהַדְרִיךְ בְּנַעְלִים: (טז) וְהִיתָה מְסֻלָּה לְשָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׂאֹר מֵאֲשׁוּר
כֹּאֲשֶׁר הִיתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

פרק יב (א) וְאֶמְרָתָּ בְּיוֹם הַהוּא אוֹדֶךָ יִהְיֶה כִּי אֲנַפְתָּ בִּי יֹשֵׁב אֶפְרַיִם
וּתְנַחֲמֵנִי: (ב) הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִי וְזִמְרָתָּ יְהוָה
יִהְיֶה וְיִהְיֶה לִּי לִישׁוּעָה: (ג) וּשְׂאֲבָתָם מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעֲיָנִי הִישׁוּעָה:
(ד) וְאֶמְרָתָם בְּיוֹם הַהוּא הוֹדוּ לִיהוָה קִרְאוּ בְּשִׁמּוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים
עֲלִילָתֵינוּ הִזְכִּירוּ כִּי נִשְׁגָּב שְׁמוֹ: (ה) זָמְרוּ יִהְיֶה כִּי גָאוֹת עָשָׂה מִיַּדְעַת

בו דָּרָךְ לַעֲבֹר בּוֹ גְּאוֹלִים. - וְהַנִּיף יָדוֹ עַל הַנָּהָר - זֶה נִהַר פָּרַת. - בַּעֲיָם רוּחוֹ, וְהִפָּהוּ - אֶת כָּל אֶחָד,
יֵכָה (וּבְרוּחַ חֶזֶק) לִהְיוֹת נַחֲלָק - לְשִׁבְעָה נַחְלִים - וְיִהְיֶה שְׂבִיל וְדָרֶךְ בֵּין נַחַל לְנַחַל. - וְהַדְרִיךְ - דָּרֶךְ
הַשְּׂבִילִים הֵם הַדְרִיכָה (וְאֵת) בְּנֵי הַגּוֹלָה לְדָרֶךְ - בְּנַעְלִים - אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, כִּי תִשׁוּב לִהְיוֹת יִבְשָׁה
[ע"פ רש"י: (טז) - וְהִיתָה מְסֻלָּה - תִּהְיֶה דָּרֶךְ סְלוּלָה כְּאִלוֹ הִיא שֶׁם דָּרֶךְ מַעֲוֹלָם. - לְשָׂאֵר עַמּוֹ
אֲשֶׁר יִשְׂאֹר, - שְׁלֹא מֵתוּ בַּגּוֹלָה. - מֵאֲשׁוּרִים - חוֹזֵר עַל מַלְת מְסֻלָּה, הַמְסֻלָּה בְּדָרֶךְ יִשְׂרָאֵל הִיא
מֵאֲשׁוּר. - כֹּאֲשֶׁר הִיתָה לְיִשְׂרָאֵל - כְּמוֹ שֶׁהִיתָה מְסֻלָּה בַּיָּם סוּף - בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - כֵּן
יִהְיֶה מְסֻלָּה בְּנִהַר פָּרַת וּבְנִהַר מִצְרַיִם [ע"פ רד"ק]: פָּרַק יב (א) - וְאֶמְרָתָּ בְּיוֹם הַהוּא אוֹדֶךָ ה' כִּי
אֲנַפְתָּ בִּי - וְהִגְלִיתִנִּי וְכִפַּר גְּלוּתִי עָלַי, וְעָתָה נִרְצָה עֲוֹנוֹנִי, וְ- יֹשׁוּב מֵעָלִי - אֶפְרַיִם וּתְנַחֲמֵנִי - בַּהֲבָאת
הַטּוֹבָה [ע"פ רש"י: (ב) - הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי - הוֹאִיל וְעַמִּי אֵל יִשׁוּעָתִי, - אֶבְטַח - אֲשַׁכֵּן בְּטַח - וְלֹא
אֶפְחָד - עוֹד. - כִּי עָזִי וְזִמְרָתָּ יְהוָה, וְיִהְיֶה לִּי לִישׁוּעָה - הַעֲזֵי וְהִשְׁבַּח שֶׁל הַמֶּקוֹם, הִיא לִי לִישׁוּעָה
[רש"י]. רָצָה לוֹמַר הַתְּשׁוּעָה הִתָּה לְמַעַן הָרְאוֹת חֶזֶק, וְלִמְעַן אֲזַמְּרָ אֲזַמְּרָ בְּשִׁבְחוֹ: (ג) - וּשְׂאֲבָתָם מִיָּם
בְּשִׁשׁוֹן - רָצָה לוֹמַר כְּמוֹ הַשּׁוֹאֵב מִיָּם מִן הַמַּעַיִן הַנּוֹבֵעַ, הִנֵּה שּׁוֹאֵב הוּא בְּשִׁשׁוֹן, כִּי לֹא יִדָּאָג פֶּן
יִכְלֶה הַמַּיִם. פֶּן תִּשְׁאָבוּ בְּשִׁשׁוֹן אֶת הִישׁוּעָה - מִמַּעֲיָנִי הִישׁוּעָה, - כִּי לֹא תִפְסַק הַתְּשׁוּעָה, כִּי יָד ה'
לֹא תִקְצֹר [ע"פ רד"ק: (ד) - וְאֶמְרָתָם בְּיוֹם הַהוּא - תִּזְמְרוּ זֶה לָזֶה דָּרֶךְ וְזֶה [ע"פ רד"ק]. - הוֹדוּ
לֵה' קִרְאוּ בְּשִׁמּוֹ, הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילָתֵינוּ - לְפָרְסָם הַנֶּס. - הִזְכִּירוּ - הֵיוּ מְזַכְּרִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁבָּחִי

מַעֲיָן חַיִּים - מוֹסֵר, עֲוִינוֹם

^{טו} וְהִיתָה מְסֻלָּה לְאֲשֶׁר יִשְׂאֹר מֵאֲשׁוּר. צִרִיךְ בִּיאור, הֲלֹא כִּבְר נִיבֵא וְאִמְרָ (בַּפְּסוּק יב) וְאִסַּף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת
יְהוּדָה יִקְבֹּץ, וְהֲלֹא דִבְרֵיו שֶׁם, נִסְבּוּ גַם כֵּן עַל אֲשֶׁר יִשְׂאֹר מֵאֲשׁוּר, כְּדֹכְתִּיב בַּפְּסוּק י"א, מִה נּוֹסֵף כֵּאֵן.
אֵלָּא וּדְאִי שֶׁהִיאִסִּיפָה וְהִקְיָבוּץ הָאֲמֹרִים לַמַּעֲלָה, הִיא לִיקְבֹּץ מִפְּיֻזְרוֹתֵיהֶם לְמִקּוֹם אֶחָד, בְּאִיזָה מְקוֹם גְּבוּלָה. וְכֵאֵן
נִיבֵא כִּיצַד יִבְאוּ מִשָּׁם עַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְכֵמוּ שֶׁהִיא כֵּן בְּמִצְרַיִם. (וְזִכְרוּנִי שִׁישׁ מֵאִמְרָ חוֹזֵל שֶׁנִּרְאָה מִמֶּנּוּ כֵּךְ, וְשִׁכְחָתִי.
וְרָאָה מִה שֶׁתִּבְנֶה בַּפְּרָק י"ח שֶׁכֵּן נִרְאָה מִפְּסוּק אֶחָד בְּתוֹרָה, בַּפְּרָשָׁה נִצְבִּים).

^{טז} אוֹדֶךָ ה' כִּי אֲנַפְתָּ בִּי. פִּירוּשׁוֹ אוֹדֶךָ עַל מוֹסֵר (הַעֲוֹנָה) וְקִבְּלָתִי בְּאִהְבָה, וּבַעֲבוּר זֶה שְׁאוּדֶךָ עַל שֶׁאֲנַפְתָּ בִּי, יֹשׁוּב אֶפְרַיִם
וּתְנַחֲמֵנִי (שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה ד' ב').

[מדיעת] זאת בכל הארץ: (ו) צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל:

פרק יג (א) משא בכל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ: (ב) על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים: (ג)

המקום - כי נשגב שמו - ומקראי אם כן להזכיר שבחיו [ע"פ רש"י]: (ה) - וּמְרוּ ה' כִּי גְאוּת עֲשֵׂה - וּמְרוּ אֵל ה' כִּי עֲשֵׂה דְבַר הָרְאוּי הַתְּגָאוֹת בּוֹ. - מוֹדַעַת זֹאת - הַגָּאוּה הַהִיא נִדְעַת וּמִפְרָסְמַת - בְּכָל הָאָרֶץ - [ע"פ רד"ק]: (ו) - צַהֲלִי וְרַנִּי - הַרִימִי קוֹלְךָ בְּרָנֶנּוּ - יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן, כִּי גָדוֹל בְּקִרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל - קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל גָּדוֹל בְּקִרְבְּךָ, רוֹצֵה לִּמְרוֹעַ עַל יְדֵי הַנִּפְלְאוֹת שֶׁעֲשֵׂה בְּקִרְבְּךָ, נִתְגַּדֵּל שְׁמוֹ. וְהוּא מְקַרָּא מִסֶּרֶס [ע"פ רד"ק]:

ענין הפרשה (פרק יג א - יד ב)

ישעיה עומד שנים רבות טרם עלתה בכל על כס המלוכה, הרבה מאד טרם שלטה בכפה, דהינו השלטון העולמי. נבוכדנצר בשעת נבואה זו, אינו אלא חיל בצבא סנחריב (גמרא סנהדרין צה' ב')^א. אַבֵּל אֵל יִשְׁעִיָּה הַנְּבִיא כְּבָר נִגְלִית שְׁלוֹטֹנוֹ, גַּם דְּרָכֵי אֲכֻרִיּוֹתוֹ, וְשְׁלוֹטֹנוֹ הַמִּיָּחֵד, הַשּׁוֹנָה מִשְׁאֵר הַמְּלָכִים. וְאֵף אֵת סוֹף מַלְכוּתוֹ אֵת הַכֹּל חָזָה הַנְּבִיא בְּאִפְסוֹ מִדִּיק.

בפרשה הראשונה, נבא את הנצחון של העם, אותו עם שיכבש את מלכות בכל שבעים שנה אחרי תחלת שלטונה בעולם, העם שסים את שלטון בכל.

נבא על הכובש הזה, שיהיה גבור, ואכזרי. ובסוף פרש את שם הכובש, ואמר שהוא מדי.^א

(פרק יג א) - משא בכל - זו הנבואה על בכל - אשר חזה ישעיהו בן אמוץ: (ב) - על הר נשפה שאו נס - הרימו נס על הר גבוה, שיהא נראה למרחוק. - הרימו קול להם - וקראו בקול רם לאנשי פרס ומדי. - הניפו יד - לרמוז להם שימהרו ללכת [ע"פ רד"ק]. אמנם סוף דברי הרד"ק משמע שאין מטרת הסימן להחירות, אלא כרש"י, שמטרתה לקרא למי שהיה רחוק מכדי לשמע את קול הקריאה - ויבאו פתחי נדיבים - נדיביי בכל: (ג) - אני צויתי - הערתי לבם [ע"פ רד"ק]. - למקדשי - הם פרס

מועין חיים - מוסר, עיונים

^א נבוכדנצר היה שר אצל סנחריב (סנהדרין צה' ב') בתקופת מפלת סנחריב ובחיי ישעיה הנביא. אבל לא מלך על בבל ועל העולם עד יח' שנה לפני החורבן. חורבן המקדש שהיה על ידו הטמאה, היה זמן רב מאד אחרי ישעיה הנביא, קלבי שנים אחר מפלת סנחריב. מכאן שהיה נבוכדנצר בזמן החורבן זקן מאד (תוס' חגיגה יד).

^א קיום נבואת משא בבל. ראה ביוסיפון ספר ראשון פרק ג' שם מתאר כיצד התקיימה נבואה זו והכל באופן מדויק. וכפי המסופר שם, בתחילה בא כורש וחיליו והכה את בבל ויהפחידום, אך לא כבשו אותם. ורק אחר כך בדרך פלא, אחד משרי בבל מרד והרג את בלשצאר המלך, ואחר כך הרבו חיילי כורש להתאכזר על הבבלים.

והנה כך מדוקדק בדבר הנבואה. בתחלה נאמר 'אני צויתי למקדשי' כל ידים תרפינה'. ובסוף נאמר הנני מעיר עליהם את מדי. ואילו בפסוק יא' נאמר 'ופקדתי' 'והשבת', משמע שה' בעצמו ישיבת את מלכותם. ולא כמו ההתחלה והסוף, שאלו יהיו על ידי שליח, על ידי אומה אחרת.

אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי לאפי עליזי גאותי: (ד) קול המון בהרים דמות עם רב קול שאון ממלכות גוים נאספים יהנה צבאות מפקד צבא מלחמה: (ה) באים מארץ מרחק מקצה השמים יהנה וכלי זעמו לחבל כל הארץ: (ו) הילילו פי קרוב יום יהנה כשד משדי יבוא: (ז) על פן כל ידים תרפינה וכל לבב אנוש ימס: (ח) ונבהלו צירים וחבלים יאחזון פיולדה יחילון איש אל רעהו יתמהו פני להבים פניהם: (ט) הנה יום יהנה בא אכזרי ועברה נחרון אף לשום הארץ לשמה וחסאיה ישמיד ממנה: (י) פי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה אורו: (יא) ופקדתי על תבל רעה ועל רשעים עונם והשפתי גאון ידים וגאות עריצים אשפיל: (יב) אוקיר אנוש מפז ואדם מפתם

ומדי שזמנתי לך. - גם קראתי גבורי לאפי - לעשות בבבל חרון אפי. - עליזי גאותי - להיות שמחים בגאותי שהתגאה על בבל על ידם [ע"פ רש"י]: (ד) - קול המון בהרים - קול הומיה נשמע בהרים, - דמות - קול - עם רב - והוא - קול שאון ממלכות גוים נאספים - ממלכות פרס ומדי הנאספים יחד. - ה' צבקות מפקד צבא מלחמה - המקום יצוה לספר אנשי צבא המלחמה בדרך שעושה אוסר המלחמה. רוצה לומר, יצליחו במלחמה כאלו המקום יהיה אוסר המלחמה [ע"פ רד"ק]: (ה) - באים מארץ מרחק מקצה השמים - אמר דרך הפלגה. - ה' וכלי זעמו - כאלו יבוא ה' להיות אוסר המלחמה, וכלי זעמו עמו. והם חיל פרס ומדי - לחבל כל הארץ - להשחית כל ארץ בבל [ע"פ רש"י]: (ו) - הילילו - כאלו לבבל יאמר שיעשו יללה - פי קרוב יום ה' - הפרעניות הבא מה' לא במקרה. - כשד משדי יבוא - רצה לומר תהיה גדולה וקשה, בדרך השד הבא משדי בעל היכלת: (ז) - על פן כל ידים תרפינה - כל ידי אנשי בבל יהיו רפויים מרב אימה, - וכל לבב אנוש - לבב אנשיהם - ימס: (ח) - ונבהלו - יהיו בהולים ופחדים. - צירים וחבלים יאחזון פיולדה יחילון - יאחז אותם צירים וחבלים וכאשת לדה יחילון. - איש אל רעהו - בני בבל - יתמהו - זה מול זה על הצובאים עליהם, - פני להבים פניהם - פי יהיו פניהם צהבים כלהבת אש [ע"פ רש"י]: (ט) - הנה יום ה' בא אכזרי - היום ההוא יהיה יום אכזרי, - ועברה וחרון אף - ויהיה עוד עמו עברה וחרון אף. - לשום הארץ לשמה - ארץ בבל - וחסאיה ישמיד ממנה - אנשים החוטאים: (י) - פי כוכבי השמים וכסיליהם, לא יהלו אורם - מרב הצרה ידמה להם שאין אורם מזהיר [ע"פ רש"י]. - חשך השמש בצאתו - עם כי אז נרגש ביותר בהקשת אורו - וירח לא יגיה אורו: (יא) - ופקדתי על תבל רעה - [כנה את בבל, תבל, לפי שכל מקומות השוב הקרואים יחד תבל, היו תחתיה. [אברבנאל]] אכזר על ארץ בבל, את הרעה שעשו לישראל, ואשלם להם גמולם. - ועל רשעים עונם - על אנשי בבל אוקיר עונה - והשפתי גאון ידים, וגאות עריצים אשפיל: (יב) - אוקיר אנוש מפז - אז אשים בן אנוש יותר יקר

אופיר: (יג) על כן שמים ארגזי ותרגש הארץ ממקומה בעברת יהנה צבאות וביום חרון אפו: (יד) והיה כצבי מדח וכצאן ואין מקבץ איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו: (טו) כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב: (טז) ועלליהם ירטשו לעיניהם יטשו

מפז, כי האויב לא יקח פז מחירו לבל יהרגנו [ע"פ רד"ק. אבל רש"י מפרש, שבאותה שעה שבבל תפל אכבד את דניאל יותר מזה. אף לפי זה לכאורה אין מובן ההמשך, על כן שמים. מהו על כן. בתרגום כתוב אחבב יראי שמי ומקמי תורת. משמע כרש"י, וקשה כאמור, מהו על כן. אבל אפשר לפרש כהמלבי"ם בני ישראל חביבים לי, ובעבור שבבל הרגה בהם, לכן ירבה על בבל חרון ה' - ואדם מקתם אופיר - וכלל הדבר במילים שונות: (יג) - על כן שמים ארגזי - בעבור הרעה הבאה על בבל, ארגזי צבא השמים [ע"פ רש"י] - ותרגש הארץ ממקומה - מחרדת מפלת בבל ירעשו יושבי הארץ - בעברת ה' צבאות וביום חרון אפו - ביום בוא עברת ה' וחרון אפו: (יד) - והיה כצבי מדח - בבוא הרעה על בבל, אז העם הנכרי אשר בבבל, יהיה כצבי המדח ממקומו, על ידי רודפים שהוא רץ מפניהם בכל כחו, כן אשר [נמצאים] בבבל מעם אחר, יצאו בחפזון מתוכה [רד"ק]. - וכצאן ואין מקבץ, איש אל עמו יפנו, ואל ארצו ינוסו - ולא ישובו עוד כצאן הנדחה מהעדר, ואין מי מקבצים: (טו) - כל הנמצא ידקר - כי כל הנמצא בתוכה ידקר בחרב ואם הוא מעם נכרי - וכל הנספה - כל הנסוף על בני העיר להיות עמהם - יפול בחרב - והוא כפל ענין במילים שונות [ע"פ רד"ק. אבל לפי רש"י אין כאן כפל. כי 'כל הנמצא' אינו מדבר על זרים שיהיו בה, אלא על אנשי בבל עצמם, והפונה, כל מי מהם שיהיה בחוץ, ולא במחבוא]: (טז) - ועלליהם ירטשו לעיניהם - קטניהם יתבקעו לעיניהם ואין לאל ידם למחות. - יטשו בתיהם - יבזו וישללו בתיהם - ונשיהם תשכבנה - ויאנסו נשיהם: (יז) - הנני מעיר עליהם את מדיי - לפי שהוא אכזר ביותר, לזה הזכיר אותו לבדו [ולא הזכיר את פרס שהיה עמו] [על פי אכן עזרא. ותמיה, הרי שלטון דריגש המדי הוא שקבש את בבל, ובודאי לכן הזכירו, וכרש"י ורד"ק ורק שנה אחר כך מלכה פרס, כדאיתא במגלה יא' ב' רש"י ד"ה ותמשה. כנראה הקשה לאבן עזרא, מדוע לא זכר את פרס הלא גם פרס היו עם מדי. אבל ראה ביוספיו שאמנם כורש הפרסי היה עם מדי, בכל זאת הכל נעשה תחת שלטון מדי, כי כורש חתנו של דריגש המדי היה, ורק שנה אחר כך מלך על מדי. ועוד נאמר

מעין חיים - מוסר, עיונים

²² מעיר עליהם את מדי. מדוע דווקא מדי הם המיועדים לכבוש את בבל, מבואר בחז"ל שני סיבות לדבר, ושניהם הם בדרך מדה כנגד מדה.

האחד. בחטאי הבבלים מה שעוללו לעם ישראל נאמר (איכה ה' יא) נשים בציון עינו. ועל כן נאמר עליהם כאן בעם שיכבוש את בבל. אשר כסף לא יחשבו. זו מדי - אומרים חז"ל - שהיו שטופים בזימה, שהרי בהם נאמר על יד הגא שומר הנשים. ושעשגו סרים המלך שומר הפילגשים. קשתות נערים תרטשנה (מדרש רבה אסתר ה' ג).

שנית. אכזריות מיוחדת היה במדי, וגם זאת היתה מאת ה', מכון נגד מדת בבל, שמלכותם נודעת היתה באכזריותה (תנא דבי אליהו רבה יט).

בְּתִיָּהֶם וּנְשֵׁיהֶם תִּשְׁגְּלֶנָּה [תִּשְׁכַּכְבְּנָה]: (יז) הִנְנִי מַעִיר עֲלֵיהֶם אֶת מְדִי אֲשֶׁר כֶּסֶף לֹא יִחְשְׁבוּ וְזָהָב לֹא יִחְפְּצוּ בוֹ: (יח) וּקְשָׁתוֹת נִעְרִים תִּרְטֹשְׁנָה וּפָרִי בֶטֶן לֹא יִרְחֲמוּ עַל בָּנִים לֹא תַחוּס עֵינָם: (יט) וְהִיתָה כָּבֵל צָבִי מִמְּלָכוֹת תִּפְאָרֶת גָּאוֹן כְּשָׂדִים כְּמַהֲפַכַת אֱלֹהִים אֶת סֹדֶם וְאֶת עַמּוּרָה: (כ) לֹא תִשָּׁב לְנִצָּח וְלֹא תִשָּׁפֵן עַד דּוֹר וָדוֹר וְלֹא יִהְיֶה שָׁם עָרְבִי וְרַעִים לֹא יִרְבְּצוּ שָׁם: (כא) וְרִבְצוּ שָׁם צִיִּים וּמָלְאוּ בְּתִיָּהֶם

שָׁם, שְׂדוּקָא כּוֹרֶשׁ הוּא הִיָּה הָאֲכָזָר וְצִיִּין מְגֵלָה יב] -אֲשֶׁר כֶּסֶף לֹא יִחְשְׁבוּ- לְקַחַת בְּכַדִּיּוֹן נֶפֶשׁ. - וְזָהָב- וְאֵף זָהָב -לֹא יִחְפְּצוּ בוֹ:- (יח) -וּקְשָׁתוֹת נִעְרִים תִּרְטֹשְׁנָה- הַקְּשָׁתוֹת שֶׁל אֲנָשֵׁי פָרַס וּמְדִי, תִּבְכַּעֲנָה אֶת נִעְרֵי כָּבֵל בַּחֲצִיָּהֶם אֲשֶׁר יוֹרוּ עֲלֵיהֶם. -וּפָרִי בֶטֶן לֹא יִרְחֲמוּ- עוֹלָלִים דְּקִים. -עַל בָּנִים - רוֹצֶה לּוֹמֵר בָּנִים קִטְנִים -לֹא תַחוּס עֵינָם- [רד"ק: (יט) -וְהִיתָה כָּבֵל צָבִי מִמְּלָכוֹת- [לֹא נִבָּא שֶׁתִּהְיֶה צָבִי מִמְּלָכוֹת, אֲלָא נִבָּא שֶׁתִּהְיֶה כְּמַהֲפַכַת סֹדֶם. וְמָה שָּׁאֲמַר צָבִי מִמְּלָכוֹת, הוּא כְּמוֹ מֵאֲמַר הַמְּסַגֵּר, הַמִּתְאָר אֶת כָּבֵל. כָּבֵל זֶה] אֲשֶׁר הִיא פָּאָר כָּל הַמְּמַלְכוֹת. -תִּפְאָרֶת גָּאוֹן כְּשָׂדִים- אֲשֶׁר הִיא תִּפְאָרֶת לְבָנֵי כְּשָׂדִים אֲנָשִׁיָּה, כִּי הֵיוּ מִתְּפָאָרִים וּמִתְגָּאִים בָּהֶם. -כְּמַהֲפַכַת אֱלֹהִים אֶת סֹדֶם וְאֶת עַמּוּרָה- כָּבֹא עֵיתָה תִּהְיֶה, כְּמַהֲפָכָה אֲשֶׁר הָפֵךְ ה' אֶת סֹדֶם וְאֶת עַמּוּרָה: (כ) -לֹא תִשָּׁב לְנִצָּח- לֹא תִהְיֶה מִיִּשְׁכַּת עַד עוֹלָם -וְלֹא תִשָּׁפֵן עַד דּוֹר וָדוֹר- לֹא תִהְיֶה שְׁכוּנָה מִבְּנֵי אָדָם עַד סוֹף יְמֵי הַדּוֹרוֹת, וְכָפֵל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. -וְלֹא יִהְיֶה שָׁם עָרְבִי- אֵף הָעָרְבִי הַשּׁוֹכֵן בְּאֵהָלִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, לֹא יִטֶּה שָׁם אֲהָלוֹ לְגַדֵּל הַשְּׂמָמוֹן. -וְרַעִים לֹא יִרְבְּצוּ שָׁם- אֶת מְקִנֵּיהֶם: (כא) -וְרִבְצוּ שָׁם- לְגַדֵּל הַשְּׂמָמוֹן יִרְבְּצוּ

מועין חיים – מוסר, עיונים

²³ **לֹא תִשָּׁב לְנִצָּח.** נְבוּאָה זֹה הוּא אוֹת וּמוֹפֶת גָּלוּי, מוֹפֶת תְּמִידֵי הַקִּיּוֹם וְנִמְשָׁךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. נְבוּאָה זֹה אֵינָה עַל מְאוּרַע שִׁיאֲרַע בְּתוֹקְפָה אַחַת. נְבוּאָה זֹה תוֹקְפָה אֵינָה פֶּגַע לְעוֹלָם, מֵאִזְ חוֹרְבַּנָּה שֶׁל בָּבֶל וְעַד יְמֵינוּ חִלְפוּ כְּבֵר הַרְבֵּה לְמַעַלָּה מֵאֲלִפִּיִּים שָׁנָה. אֲשֶׁר עַל כָּל שָׁנִים אֲלוֹ נֶאֱמַר שֶׁלֹּא תִבְנֶה. וּבִאֲמַת עִיר בָּבֶל עוֹמֶדֶת בְּחוֹרְבָנָה, נִצְבֶּת עַד הַיּוֹם בְּשִׁמּוּנָהּ. לְמִדּוֹת שְׁכֵמָה וְכֵמָה מַלְכִּים אֲדִירִים נִיסּוּ לְבִנוּתָהּ, הִתְאֲמְצוּ לִיִּישְׁבָה עַל מִנֵּת לְהַאדִיר אֶת שָׁמַם, בִּינִיהֶם אֲלֶכְסַנְדֵּר מוֹקְדוֹן אֲשֶׁר בְּעוֹדוֹ מִתְכַּנֵּן אֶת בְּנֵיִת בָּבֶל מֵת לִפְתַּע פְּתָאוּם בְּגִיל מַעִיר מֵאִד, וְכֵן בְּאוֹרַח פְּלֹא כוֹלֵם לֹא הִצְלִיחַ, וְעַד הַיּוֹם הִיא עוֹמֶדֶת שְׁמָמָה, וְנִקְרָא חוֹרְבוֹת בָּבֶל.

חֲשׁוֹב לַדַּעַת, כִּי חֲזִיל קִבְעוּ לָנוּ (בְּגִמְרָא וּבְשׁוֹלְחַן עֵרוֹךְ אוֹרַח חַיִּים) מִסְפֵּר בְּרֻכּוֹת מִיּוֹחֲדוֹת עַל חוֹרְבָנָה שֶׁל בָּבֶל. וְכֵה נֶאֱמַר בְּגִמְרָא בְּרֻכּוֹת נ"ו ב'.

דַּרְשׁ רַב הַמְּנוּנָא, **הוּאָה בָּבֶל הִרְשָׁעָה**, צָרִיךְ לְבָרֵךְ חֲמֵשׁ בְּרֻכּוֹת.

רָאָה בָּבֶל, אוֹמֵר: בְּרוּךְ שֶׁהִחְרִיב בָּבֶל הִרְשָׁעָה. רָאָה בֵּיתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר אוֹמֵר: בְּרוּךְ שֶׁהִחְרִיב בֵּיתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר הִרְשָׁעָה. רָאָה גוֹב שֶׁל אֲרִיּוֹת אוֹ כְּבִשׁן חָאֵשׁ אוֹמֵר: בְּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לְאֲבוֹתֵינוּ בְּמִקּוֹם הַזֶּה. רָאָה מְרֻקּוֹלִיס אוֹמֵר: בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן אֶרֶץ אֲפִים לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ. רָאָה מְקוֹם שְׁנוֹטִיטִין מִמֶּנּוּ עַפֵּר -פֶּרֶשׁ"י. מְקוֹם יֵשׁ בְּבָבֶל, שֶׁאֵין בְּהֵמָה יוֹצֵאָה מִשָּׁם, (נְעֻמַּת מַלְכָּה, וְאֵינָה יֹכֵלֶה לְזוֹז) אִם אֵין נוֹתֵנִים עֲלֶיהָ מַעֲפֵר הַמְּקוֹם. וְהוּא סִימֵן הַשְּׁמֵד, וּמִקְלּוּתִיָּה שֶׁל בָּבֶל הִיא- אוֹמֵר: בְּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה גּוֹזֵר וּמִקְיִים -פֶּרֶשׁ"י שְׁגוֹר לְהַשְׁמִידָה וְהַתְּקִיִּים-.

רָבָא כִּי חוּה חַזִּי חֲמִירִי דְשִׁקְלִי עֶפְרָא (תַּרְגוּם). כֹּאֲשֶׁר רָאָה חֲמוּרִים נִעְצָרִים, בְּכַדִּי שִׁטְלוּ מַעֲפָרָה) טְרִיף לְהוּ יֵדָא עַל גְּבִיּוּהוּ (תַּרְגוּם). טַפַּח לָהֶם עַל שְׁכָמָם) אוֹמֵר, רְהוּטוּ צְדִיקִי לְמַעַבְד רְעוּתָא דְמִרְיָכוּ (תַּרְגוּם). וְרוּצוּ צְדִיקִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ שֶׁל אֲדוֹנֵכֶם, (הַקְּבִי"ה). מֵר בְּרִיָּה דְרִבִּינָא כִּי הוּא מְטִי לְבָבֵל (כֹּאֲשֶׁר הִיא מְגִיעָה לְבָבֵל), הוּא שְׁקִיל עֶפְרָא בְּסוֹדִירָה, וְשַׂדִּי לְבִרָא (הִיא נוֹטֵל מַעֲפָרָה בְּבִגְדוֹ, וּמְשַׁלֵּךְ הַחוּצָה) לְקִיָּים מוֹה שְׁנֶאֱמַר (יִשְׁעִיחוּ יד) וְטֹאטְאִתִּיהָ בְּמִטְאֵטָא הַשְּׁמֵד.

מוֹעִינִין זֶה מִתְבָּאָר שְׂרָצָה הַקְּבִי"ה שֶׁהִשְׁמַדָּתָה בָּבֶל תִּמְשָׁךְ, הַמְצוּהָ שֶׁל הַשְּׁמַדָּתָה לְעוֹלָם אֵינָה פּוֹסֶקֶת. כָּל חֲמוֹר שְׁמִיגֵי לֶשֶׁם, אֵינָה זֹה, עַד שִׁישְׁתַּתֵּף בְּעוֹד קֶצֶת מִהַשְּׁמַדָּתָה. בּוֹדֵאֵי שְׁחֲרוֹן נוֹרָא זֶה, הוּא עַל שֶׁהִחְרִיבָהּ בֵּיתָנוּ. וְעֵינִין עוֹד בְּרִשׁ"י (פֶּרֶק כג יג) שֶׁהִתְחַרַּט עַל בְּרִיאַת אוֹמָה זֹה.

אחים ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם: (כב) וְעָנָה אִיִּים
בְּאַלְמְנוֹתָיו וְתָנִים בְּהִיכְלִי עֲנָג וְקָרוֹב לְבֹא עֲתָה וְיָמִיָּה לֹא יִמָּשְׁכוּ:
פרק יד (א) פִּי יִרְחֵם יְהוָה אֶת יַעֲקֹב וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
וְהַנִּיחָם עַל אֲדָמָתָם וְנָלְוָה הָגֵר עֲלֵיהֶם וְנִסְפָּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב: (ב)
וּלְקָחוּם עַמִּים וְהִבְיָאוּם אֶל מְקוֹמָם וְהַתְנַחֲלוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמַת
יְהוָה לְעֹבְדִים וּלְשֹׁפְחוֹת וְהָיוּ שָׂבִים לְשִׁבְיָהֶם וְרָדוּ בְּנִגְשֵׁיהֶם:

שם חיות היצר - צי"ם, ומלאו בתיים אחים, ושכנו שם בנות יענה, ושעירים ירקדו שם: (כב) -
וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו- כל אחד מהצי"ם תצעק בהארמונות [ע"פ תרגום] -וְתָנִים בְּהִיכְלִי עֲנָג-
וְהַתְנִיחָם יַעֲקֹבוֹ גַּם הֵמָּה בְּהִיכְלֵיהֶם שֶׁהָיוּ מִתְעַנְּגִים בָּהֶם (דָּרָךְ הַצִּי"ם וְהַתְנִיחָם לַצֶּעַק בְּתַמִּידוֹת). -
וְקָרוֹב לְבֹא עֲתָה- הזמן קרוב לבוא עליה עת הפרעניות, -וְיָמִיָּה לֹא יִמָּשְׁכוּ- ימי שלותה לא יהיו
נמשכין לזמן מרבה. וכפל הדבר במילים שונות לחזק הענין: (פרק יד א) חֲזֹר לְמַעַלָּה לֹדֶמֶר, זֶה
יִקְרָב [את] עַת קֵץ בָּבֶל -פִּי יִרְחֵם ה' אֶת יַעֲקֹב- וּבָחַרְבֵּן בָּבֶל תִּהְיֶה תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל. -וּבָחַר עוֹד
בְּיִשְׂרָאֵל- כאומר ותקטן עוד זאת בעיני ה' [רק לבטל את מלכות בבל בעבור ישראל] כי עוד
יבחר בכל ישראל בימי המש"ש [רש"י ורד"ק. לא כאבן עזרא ואף שהרב אברבנאל תמה על
רש"י, ושאל הלא הפרשה עוסקת במה שיהיה עם מפלת בבל ולא בעתיד הרחוק. אף אינו קשה,
לפי דברי הרמב"ן המובאים בהקדמה לישעיה] ותהיה גאלה שלמה, -וְהַנִּיחָם עַל אֲדָמָתָם- וְאֵת כָּל־
יְנִית עַל אֲדָמָתָם. -וְנָלְוָה הָגֵר עֲלֵיהֶם- תחברו גרים עליהם -וְנִסְפָּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב- כפל הדבר
במילים שונות: (ב) -וּלְקָחוּם עַמִּים- העמים יקחו את ישראל -וְהִבְיָאוּם אֶל מְקוֹמָם- [וכן נאמר להלן
סוף פרק יח']. -וְהַתְנַחֲלוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמַת ה'- ינחלו מהם בהיותם על אדמתם להיות להם -
לְעֹבְדִים וּלְשֹׁפְחוֹת, וְהָיוּ שָׂבִים לְשִׁבְיָהֶם- הם ישובו את האמות, [אותם אמות] אשר שבו אותם [את
בני ישראל] מאז. -וְרָדוּ בְּנִגְשֵׁיהֶם- ימשלו באותם שנגשו אותם לעבודה^נ:

ענין הפרשה (פרק יד ג -כג)

פרשה שניה על בבל.

מעין חיים - מוסר, עיונים

^נ **נבואות בבל.** ירמיה (פרק נ נא) ניבא גם הוא על בבל, ודבריו באו באריכות רבה, כעשרים פרשיות, יותר ממאה פסוקים. ודוק ותמצא שדבריו מקבילים לנבואה זו של ישעיה כגון: א' על מהפכה כסדום, ב' שלא תשוב ותבנה לעולם. ג' יהיו בה אים ובנות יענה. ד' העם שיכבוש אותה יהיה אכזרי. ה' גם ירמיה ניבא שזו תהיה מדי. גם הנביא חבקוק (פרק א') ניבא על דרכי אכזריותו של נבוכדנצר,

חבקוק ניבא אחרי ישעיהו מעט לפני מלכותו של נבוכדנצר. וירמיה ניבא נבואות גם לפני מלכות נבוכדנצר וגם בעודו מולך.

(ג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לְךָ מַעֲצָבָךָ וּמִרְגָּזָךָ וּמִן הָעֶבְדָּה הַקָּשָׁה
 אֲשֶׁר עָבַד בְּךָ: (ד) וְנִשְׁאַתְּ הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמַרְתְּ אֵיךְ
 שָׁבַת נִגְשׁ שָׁבַתָּה מִדְּהַבָּה: (ה) שָׁבֵר יְהוָה מִטָּה רָשָׁעִים שָׁבַט
 מִשְׁלִים: (ו) מָכָה עַמִּים בַּעֲבֹרָה מִכַּת בְּלָתִי סָרָה רָדָה בָּאָף גּוֹיִם
 מִרְדָּף בְּלִי חֶשֶׁךְ: (ז) נָחָה שָׁקָטָה כָּל הָאָרֶץ פָּצְחוּ רָנָה: (ח) גַּם
 בְּרוּשִׁים שָׁמְחוּ לְךָ אֲרָזֵי לְבָנוֹן מֵאֵז שָׁכַבְתָּ לֹא יַעֲלֶה הַכֶּרֶת עָלֵינוּ:
 (ט) שְׂאוּל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרֹאת בּוֹאֵךְ עוֹרֵר לְךָ רָפָאִים כָּל עֲתוּדֵי

פֶּרֶשֶׁה זוֹ הִיא מִשָּׁל וְקִינָה עַל אַחֲרִיתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל, מֵתָאָר בָּהּ מַעֲשֵׂי הָרָעִים, וְהַפְחַד הַגָּדוֹל
 שֶׁהִטִּיל עַל כָּאֵי הָעוֹלָם. וּמִדְּבָר בָּהּ עַל מְקוֹמוֹ בְּגִהָנוֹם.

בִּפְרָשָׁה נֶאֱמַר גַּם נְבוּזַאֵה לַעֲתִיד שְׁגוּפָתוֹ תִּתְּבֹזֶה בַּחוּצוֹת אַחֲרֵי מוֹתוֹ. נְבוּזַאֵה זֶה הַתְּקִנְמָה בְּאוֹרֶחַ
 בְּלָתִי הַגִּיּוֹנִי, כִּי לֹא נַעֲשֶׂתָה עַל יְדֵי שׁוֹנְאָיו, כִּי אִם עַל יְדֵי בְנוֹ, יוֹרֵשׁ מַלְכוּתוֹ, וּמִמְשִׁיחַ דָּרְכּוֹ,
 וְכִלְהֵלוֹ.

(ג) וְהָיָה בַּיּוֹם חוֹזֵר הוּא עַל מַפְלַת בָּבֶל. -הַנִּיחַ ה' לְךָ מַעֲצָבָךָ וּמִרְגָּזָךְ- שִׁיתוֹ לְךָ מְנוּחָה מִמָּה
 שֶׁהָיִיתָ עַד הֵנָּה בַּעֲצָב וּבִרְגָז. -וּמִן הָעֶבְדָּה הַקָּשָׁה- וְהָיָה לְךָ מְנוּחָה מִן הָעֶבְדּוֹת הַקָּשָׁה -אֲשֶׁר- מֶלֶךְ
 בָּבֶל -עָבַד בְּךָ-: (ד) וְנִשְׁאַתְּ- תֵּרִים קוֹל לְדַבֵּר [ולומר את]- הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל מֶלֶךְ בָּבֶל, וְאָמַרְתְּ, אֵיךְ
 שָׁבַת נִגְשׁ- נִתְּבַטֵּל הַנוֹגֵשׁ לַעֲבֹד עֲבֹדָה. -שָׁבַתָּה מִדְּהַבָּה- נִתְּבַטֵּלָה הַמִּדָּה הַמְּזַהֶבֶת. רָצָה לוֹמַר
 הַעֲשִׂירוֹת בַּעֲלַת מִרְבִּית הַזֶּהב [עַל פִּי רַד"ק וְאָבֵן עֶזְרָא. לרש"י יֵשׁ פְּרוּשׁ אַחֵר, וְשִׁנְיָהֶם כְּתוּבִים
 בַּמִּדְרָשׁ רַבָּה וְיִקְרָא פִט"ו ט':] (ה) -שָׁבֵר ה' מִטָּה רָשָׁעִים- רָצָה לוֹמַר הָעַם [הַזֶּה, הוּא אֲשׁוּר] שֶׁהָיוּ
 מְכִים בְּאֵמּוֹת, כַּמֶּטֶה הַזֶּה [בַּפְּסוּק ד' מִשְׁמַע, שְׁאִין נְבוּזַאֵה זֶה מְדַבֵּר עַל הָעַם שֶׁבָּבֶל, אֲלֵא עַל
 הַמֶּלֶךְ, וְהוּא הַמֶּטֶה. אִךְ לְמַצּוּדוֹת הָיָה קָשָׁה עַל כֶּף, מִדּוּעַ כִּנָּה אוֹתוֹ בְּלִשׁוֹן רַבִּים, רָשָׁעִים. לְכֹן
 פִּרְשׁ, שֶׁהַמֶּטֶה הוּא הָעַם. אֲבָל הַרַד"ק מִישָׁב שְׁאֵמָנָם עַל הַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר, וְנִקְטַת לִשׁוֹן רַבִּים, כִּי כָאֵן
 כּוֹלֵל אֶת כָּל הַמְּלָכִים נְבוּכַדְנֶצַּר וּבְנָו וְנִכְדָּו. (עֵיִן פְּסוּק כב). וְהָאָבֵן עֶזְרָא וְאִבְרַבְנָאֵל מְבָאִרִים
 שֶׁמִּתְּחִסּ לְמַלְכוּת, כְּלוֹמַר הַלִּשׁוֹן רַבִּים, כּוֹלֵל אֶת הַשָּׂרִים [שָׁבַט מִשְׁלִים- כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת:
 (ו) -מָכָה עַמִּים בַּעֲבֹרָה- בַּחֲרוֹן אַף. -מִכַּת בְּלָתִי סָרָה- הִכָּה מִכָּה מִתְּמַדָּת שְׁלֹא תִסּוּר מִן הַמִּכָּה. -
 רָדָה בָּאָף גּוֹיִם, מִרְדָּף בְּלִי חֶשֶׁךְ- רָצָה לוֹמַר עַל כִּי הוּא, מִשָּׁל עַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בָּאָף וּבַחֲמָה
 שְׁפוּכָה, לְכֹן הָיָה הוּא מוֹרְדָּף מִבְּלִי מְנִיעָה, כִּי הָיָה מוֹרְדָּף עַד לְכֻלָּה: (ז) -נָחָה- הֵנָּה עֲתָה בַּמַּפְלָתוֹ -
 שָׁקָטָה כָּל הָאָרֶץ- וְאֲנָשִׁים -פָּצְחוּ רָנָה- [ע"פ רַד"ק לֹא כַרְש"י]: (ח) -גַּם בְּרוּשִׁים שָׁמְחוּ לְךָ אֲרָזֵי
 לְבָנוֹן- הוּא מִשָּׁל עַל הַשָּׂרִים וְהַשְׁלֹטוֹנִים. -מֵאֵז שָׁכַבְתָּ, לֹא יַעֲלֶה הַכֶּרֶת עָלֵינוּ- יֹאמְרוּ בְּשִׁמְחָתָם
 הֵנָּה מֵאֵז שִׁמַּת נְבוּכַדְנֶצַּר, לֹא יַעֲלֶה עוֹד הַכּוֹרֶת עָלֵינוּ. וְלִפִּי שֶׁהַמִּשָּׁל אוֹתָם לְבְרוּשִׁים וְאֲרָזִים, אָמַר
 לִשׁוֹן הַנוּפֵל בָּהֶם [שְׁכִירֵת עֵץ נִקְרְאָתָה כְּרִיתָה]: (ט) -שְׂאוּל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרֹאת בּוֹאֵךְ- בְּנֵי שְׂאוּל
 אֲשֶׁר מִתַּחַת לְאָרֶץ חֲרָדוֹ לִקְרֹאת בּוֹאֵךְ שָׁמָּה, וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה וְהַפְלָגָה כְּאֵלוֹ יִפְחָדוּ מִמֶּנּוּ גַם שָׁמָּה

אָרץ הַקִּים מִכְסָּאוֹתָם כָּל מַלְכֵי גוֹיִם: (י) כָּלָם יַעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם
אֶתָּה חֲלִיתָ כְּמוֹנוּ אֲלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ: (יא) הוֹרֵד שְׂאוֹל גְּאוֹנְךָ הַמִּיתָ
נִבְלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יַצַּע רָמָה וּמִכְסִּיךָ תוֹלַעַה: (יב) אֵיךְ נִפְלְתָּ מִשְׁמַיִם
הֵילֵל בֶּן שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ לְאָרֶץ חוֹלֶשׁ עַל גּוֹיִם: (יג) וְאַתָּה אִמְרָתָּ
בְּלִבְּךָ הַשְּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוּכְבֵּי אֵל אֲרִים כְּסָאֵי וְאַשְׁבּ בָּהֶר
מוֹעֵד בִּירְכָתִי צָפוֹן: (יד) אֶעֱלֶה עַל בְּמָתִי עַב אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן: (טו)
אֵךְ אֵל שְׂאוֹל תוֹרֵד אֵל יִרְכָּתִי בּוֹר: (טז) רֵאִיךָ אֵלֶיךָ יִשְׁגִּיחוּ אֵלֶיךָ
יִתְּבוּנְנוּ הִזֵּה הָאִישׁ מִרְגִּזוֹ הָאָרֶץ מִרְעִישׁ מִמְּלָכוֹת: (יז) שָׁם תִּבֵּל

[ע"פ רד"ק]. - **עוֹרֵר לֶךְ רַפָּאִים כָּל עַתּוּדֵי אָרֶץ** - הַשְׂאוֹל הַקִּיץ בַּעֲבוּרָךְ אֶת הַעֲתוּדִים מִן הַמַּתִּים, הֵם
הַשָּׂרִים הַמְּנַהֲיָגִים אֶת הָעָם כְּעַתּוּדִים הַהוֹלְכִים בְּרֹאשׁ הַעֲדָר, הַקִּים הַשְׂאוֹל [ע"פ רד"ק] - **הַקִּים**
מִכְסָּאוֹתָם כָּל מַלְכֵי גוֹיִם - כָּל הַמְּלָכִים [קָמִין] מִכְסָּאוֹתָם לְצֹאת לְקִרְאָתָךְ, וְעִנְיָן מְלִיצָה הוּא: (י) - **כָּלָם**
יַעֲנוּ - כָּלָם יִרְמִימוּ קוֹל - **וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם אֶתָּה חֲלִיתָ כְּמוֹנוּ, אֲלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ** - יֹאמְרוּ עֲלֶיךָ, גַּם אֶתָּה עִם
רַב מִמְּשָׁלְתָּךְ, הִנֵּה נִצְשִׁית חוֹלָה בְּמִכְאוּבֵי הַמִּיתָה, וַיִּסְרִי גִיְהֵנָם כְּמוֹנוּ: (יא) - **הוֹרֵד שְׂאוֹל גְּאוֹנְךָ** -
מִה שֶׁהִיָּת מִתְּנָאָה בַּעֲדֶךָ חֵי, הִנֵּה הוֹרֵד הַגְּאוֹנָה אֶל הַשְׂאוֹל, כִּי הִנֵּה כְּאַחַד הָעָם. - **הַמִּיתָ נִבְלֶיךָ** - קוֹל
הַמִּיתָ נִבְלִים, וְכָלִי נִגּוֹן שֶׁהִיָּה נִשְׁמַע בְּבִיתָךְ, הִנֵּה גַם הִיא יִרְדָּה שְׂאוֹלָה, כִּי פִסְקוֹ אוֹתָן הַשְּׁמֻחֹת. -
תַּחְתֶּיךָ יַצַּע רָמָה, וּמִכְסִּיךָ תוֹלַעַה - הָרָמָה הִיָּה לֶךְ לְמַצָּע, וְהַתוֹלַעַה לְמַכְסָּה מִמַּעַל: (יב) - **אֵיךְ נִפְלְתָּ**
מִשְׁמַיִם - רָצָה לוֹמַר, מְרוֹם הַמַּעֲלָה וְהַמְּשָׁלָה. - **הֵילֵל בֶּן שָׁחַר** - אֶתָּה נִבְּוֹכְדִנְצַר, אֲשֶׁר הִיָּת דּוֹמָה
לְכוּכַב הַבֶּקֶר הַמֵּאִיר בְּיוֹתֵר. - **נִגְדַּעְתָּ לְאָרֶץ, חוֹלֶשׁ עַל גּוֹיִם** - [אֵיךְ] נִכְרַתָּה לְנֶפֶל בְּאָרֶץ, אֶתָּה
הַמְטִיל גּוֹרְלוֹת עַל הָאֻמּוֹת [שֶׁהַגּוֹרֵל יִבְחֹר לוֹ] עַל מִי יִלֶּךְ לְהִלָּחֵם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כִּי עַמְּדָה מִלֶּךְ בְּבֵל
וְכוֹ' לְקֶסֶם קֶסֶם וְכוֹ' [יְחֻזְקָאֵל כֹּא] [ע"פ רד"ק]: (יג) - **וְאַתָּה אִמְרָתָּ בְּלִבְּךָ, הַשְּׁמַיִם אֶעֱלֶה** - רָצָה
לוֹמַר, אֶעֱלֶה בְּמַעֲלָה רָמָה לְמַשֵּׁל עַל כָּלָם, עַד יָמֵי עוֹלָם [ע"פ אַבְרַבְנָאֵל]. - **מִמַּעַל לְכוּכְבֵּי אֵל אֲרִים**
כְּסָאֵי - כָּפֶל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - **וְאַשְׁבּ בָּהֶר מוֹעֵד** - הוּא הַר צִיּוֹן [וְלִכְפֹּךְ נִקְרָא הַר מוֹעֵד] כִּי שָׁם
הָיוּ נוֹעְדִים כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהַשְׁכִּינָה עִמָּהֶם [רש"י]. - **בִּירְכָתִי צָפוֹן** - הִיא צִיּוֹן שֶׁעֲמָדָה בְּצֵד צָפוֹן
יְרוּשָׁלַיִם [ע"פ רד"ק]. וְכָפֶל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת: (יד) - **אֶעֱלֶה עַל בְּמָתִי עַב** - עַל גְּבֵהִי הָעֵב. -
אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן - לִהְיוֹת כְּמוֹהוּ [כְּמוֹ הַקֶּבֶ"ה] לְשִׁבְתָּ מִפְּרֵד מִבְּנֵי אָדָם [ע"פ רש"י]. וְהוּא עִנְיָן מְלִיצָה
עַל מִרְבִּית הַגְּאוֹנָה שֶׁהִיָּה לוֹ: (טו) - **אֵךְ אֵל שְׂאוֹל תוֹרֵד אֵל יִרְכָּתִי בּוֹר** - כְּלָפִי שֶׁאֲמַר אֶעֱלֶה עַל בְּמָתִי
עַב, אֲמַר לֹא כֵן יִהְיֶה [אֲלֵא הִתְפָּה הַגְּמוּרָה], אֵךְ תוֹרֵד לְשָׂאֵל וּלְתַחֲתִית הַבּוֹר [ע"פ רד"ק]: (טז) -
רֵאִיךָ אֵלֶיךָ יִשְׁגִּיחוּ, אֲלֵיךָ יִתְּבוּנְנוּ - הַרְּאוּם אוֹתָךְ בְּשָׂאוֹל וּבִיטוֹ אֵלֶיךָ, וְיִתְּבוּנְנוּ לְהִסְתַּכֵּל אֵלֶיךָ,
בְּכּוֹנֶנֶת הַלֵּב [ע"פ רד"ק] וַיֹּאמְרוּ, - **הִזֵּה הָאִישׁ מִרְגִּזוֹ הָאָרֶץ מִרְעִישׁ מִמְּלָכוֹת** - הֵימָּכּוֹן שֶׁהוּא הָאִישׁ
אֲשֶׁר הִיָּה מִרְגִּזוֹ הָאָרֶץ בְּחִיָּיו: (יז) - **שָׁם תִּבֵּל** - מְקוֹם הַמִּישָׁב שָׁם לְשִׁמְמָה - **כְּמִדְבָּר** - [ע"פ רד"ק] -
וְעָרָיו תִּרְסֶם - אֵף עָרֵי עַצְמוֹ [עָרִים מִבְּבֵל] תִּרְסֶם בְּעִבְרָתוֹ [יֵשׁ לְהַעִיר שֶׁבְּפִסְקוֹ כֹּא' הַכְּתוּב מִתִּיחַס

כַּמְדָּבָר וְעָרְיו הָרֶס אָסִירָיו לֹא פָתַח בֵּיתָה: (יח) כָּל מַלְכֵי גוֹיִם כָּלֵם שָׁכְבוּ בְּכְבוֹד אִישׁ בְּבֵיתוֹ: (יט) וְאַתָּה הַשְׁלַכְתָּ מִקְבְּרֶךָ כְּנָצֵר נִתְעַב לְבוֹשׁ הָרָגִים מְטֻעָנִי חָרֵב יוֹרְדִי אֶל אֲבָנֵי בּוֹר כְּפָפֶגֶר מוֹכֵס: (כ) לֹא תַחַד אַתָּם בַּקְבוּרָה כִּי אֲרָצֶךָ שְׁחַתָּ עִמָּךְ הָרֵגְתָּ לֹא יִקְרָא לְעוֹלָם זֶרַע מְרַעִים: (כא) הִכִּינוּ לְבָנָיו מִטְבַּח בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם כֹּל יִקְמוּ וְיִרְשׁוּ אֶרֶץ וּמָלְאוּ פָנֵי תֵבֵל עָרִים: (כב) וְקִמְתִּי עֲלֵיהֶם נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת

לְכָאן, וּלְפִי פְרוּשׁ הַמְצוּדוֹת בַּעֲצֻמוֹ שֵׁם, מִתְבָּאָר שֶׁהַכֹּנֶנָה עָרִי תֵבֵל, וְאִין הַכֹּנֶנָה עָרִי בְּבֵל] -אָסִירָיו לֹא פָתַח בֵּיתָה- לֹא הִתִּיר אָסִירָיו לָלֶכֶת לְבֵיתָם [ע"פ רש"י]: (יח) -כָּל מַלְכֵי גוֹיִם כָּלֵם שָׁכְבוּ בְּכְבוֹד אִישׁ בְּבֵיתוֹ- כָּל אֶחָד שָׁכַב בְּכְבוֹד בְּקִבְרוֹ: (יט) -וְאַתָּה הַשְׁלַכְתָּ מִקְבְּרֶךָ כְּנָצֵר נִתְעַב- אֲכַל אַתָּה נִשְׁלַכְתָּ מִקְבְּרֶךָ, כְּמוֹ שֶׁעוֹקְרִין עֲנָף הַמַּחֲטָב לְזַרְקוֹ לְהֵלֵן. כִּי אָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ וְזִכְרוֹנָם לְבִרְכָה, בְּשַׁעַה שֶׁנִּטְרָד נְבוּכַדְנֶצַּר לְשַׁבְעָה שָׁנִים עִם הַחַיּוֹת, הַמְלִיכּוֹ עִם הָאָרֶץ אֶת אֲוִיל מְרוֹדַךְ בְּנוֹ. וְכִשְׁחֹזֵר לְמַלְכוּתוֹ נִטְלוּ וְחִבְשׁוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עַד יוֹם מוֹתוֹ, כְּשֶׁמֶת הוֹצִיאֻהוּ אֶת אֲוִיל מְרוֹדַךְ לְהַמְלִיכּוֹ, וְלֹא קִבֵּל אָמַר אִם יוֹשִׁיב לְמַלְכוּתוֹ יִהְיֶהנִי, וְלֹא הָאֲמִין שְׁמַת, עַד שֶׁהוֹצִיאֻהוּ מִקְבְּרוֹ [רש"י ע"פ מִדְּרַשׁ רַבָּה פ"ח ב'] -לְבוֹשׁ הָרָגִים מְטֻעָנִי חָרֵב- בְּלִבוֹשׁ מְלָכִי, כְּמוֹ לְבוֹשׁ הָרוּגִים מְדוּקְרֵי חָרֵב מְרַב הַלְכָלוֹךְ. -יּוֹרְדִי אֶל אֲבָנֵי בּוֹר כְּפָפֶגֶר מוֹכֵס- רָצָה לּוֹמַר, אֲשֶׁר מְרַב הַלְכָלוֹךְ, יּוֹרְדִים בְּמַלְבוּשִׁים כְּאֵלֶּה בַּעֲמֻקֵּי הַבוֹר, כְּגוֹף הַפֶּגֶר הַנֶּרְמָס. כִּי לְגַדֵּל הַמֶּאֱוֹס לֹא יִפְשְׁטוּ הַמַּלְבוּשִׁים מַעֲלֵיהֶם. וְאָמַר שֶׁבְּמַלְבוּשׁ כִּזֶּה יִגְרֻרוּ פֶּגֶר נְבוּכַדְנֶצַּר לְלַעַג וְלַקְלָס. וְכֵן הַתְּקִים בּוֹ, דָּאָמַר רַבִּי אֲבִינָא, אַחֲרֵי מוֹתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, כָּל שׁוֹנֵא וְשׁוֹנֵא שֶׁהָיָה לוֹ, הָיָה בָּא וְדוֹקְרוּ בַּחֲרָב, לְקַיֵּם מִה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) לְבוֹשׁ הָרוּגִים מְטֻעָנִי חָרֵב (מִדְּרַשׁ רַבָּה וִיקְרָא פָּרָק יח'): (כ) -לֹא תַחַד אַתָּם בַּקְבוּרָה- לֹא תִהְיֶה כְּאֶחָד לְהִיּוֹת שׁוֹה לְמַלְכֵי הָעַכְשִׁי, בְּדַבַּר הַקְבוּרָה לְנוֹחַ בְּכְבוֹד. -כִּי אֲרָצֶךָ שְׁחַתָּ- וְלִזֶּה פָּחַד מֵאֵד עַד שֶׁהוֹצִיאֻהוּ מִקְבְּרוֹ [ע"פ רש"י]. -עֲמָה הָרָגְתָּ- כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאָמַר לְהוֹבִידָא לְכָל חַפְיָמִי בְּבֵל (דְּנִיָּאל ב). -לֹא יִקְרָא לְעוֹלָם זֶרַע מְרַעִים- בְּנֵיו שֶׁהֵם זֶרַע מְרַעִים, לֹא יִקְרָא לְזֶמֶן רַב (עַל שְׁמוֹ וַיְחִיוֹסוּ) לּוֹמַר אֵלּוּ מְזַרַע נְבוּכַדְנֶצַּר כִּי בְמַהֲרָה יִכְרַת זֶרְעוֹ: (כא) -הִכִּינוּ לְבָנָיו מִטְבַּח בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם- הָאֲמוֹת יֹאמְרוּ זֶה לָזֶה הִכִּינוּ מִטְבַּח לְבָנֵי נְבוּכַדְנֶצַּר. -כֹּל יִקְמוּ וְיִרְשׁוּ אֶרֶץ- לְרִשְׁתָּ הָאָרֶץ. -וּמָלְאוּ- וְאִזּוּ כְּשִׁיוִכְרַת זֶרְעוֹ יִמְלְאוּ פָנֵי תֵבֵל עָרִים-. וּלְפִי שֶׁאָמַר לְמַעֲלָה (פְּסוּקִי יז) וְעָרֵיו הָרֶס, לְכֹן אָמַר שֶׁמַּעֲתָה יִמְלְאוּ עָרִים [ע"פ רש"י]: (כב) -וְקִמְתִּי עֲלֵיהֶם נָאִם ה' צְבָאוֹת- אֲקִים לְהַפְרַע מֵהֶם. -וְהִכְרַתִּי לְכָבֵל שֵׁם, וְשֶׁאֵר- לֹא יִשְׁאָר מִה מְשֻׁלוֹ, לְהִיּוֹת שְׁמוֹ נִזְכָּר עָלָיו. וְלֹא יִשְׁאָר מִי מְשָׁרַר בְּשָׂרוֹ. -וְנִין וְנָכַד, נָאִם ה'- וְלֹא בֶן וְלֹא בֶן הַבֶּן [ע"פ רד"ק]: (כג) -וְשִׁמְתִּיהָ לְמוֹרֶשׁ קַפְדִּי- אֲשִׁים

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

¹² וְהִכְרַתִּי לְכָבֵל שֵׁם וְשֶׁאֵר נִין וְנָכַד. כֵּאֵן נִיבָא שְׁלֹא יִשְׁאָר לְבָבֵל שֵׁם וְשֶׁאֵרִית. וְיִשׁ לְהַתְּבוֹנֵן בְּמַה מְדוּבָר. פְּשׁוּטוֹת הַלְשׁוֹן מִשְׁמַע שֶׁמְדַבֵּר עַל הָאוּמָה בְּכִלְלוֹתָהּ. וְאִינוּ מֵיוֹשֵׁב עַל סֵדֶר חֲדָבְרִים, הֵרִי פֶרְשָׁה זֹו כּוֹלָה, עוֹסֶקֶת בְּאִזְכּוּרֵי הַמִּיּוּחָדֶת שֶׁל

והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם יהוה: (כג) ושמתי למורש קפד ואגמי מים וטאטאטיה במטאטא השמד נאם יהוה צבאות:

את בבל להיות למרשה לקפוד. -ואגמי מים- כי שמה תדור הקפוד, ונכה נגזר על בבל שם יהיו אגמי מים כדרך המקומות החריבות. -וטאטאטיה במטאטא השמד- אכבד ואנקה אותה במכבדות של השמדה כי תתרוקן מכל טוב ולא ישאר מאומה. -נאם ה' צבאות-¹².

ענין הפרשה (פרק יד כד -כו):

שני דרכים קמים בפרוש פרשה זו. דרך אחת, שהפרשה הזו היא המשך של הנבואה על בבל, כמו שמדבר המצודות 'כאשר יעצתי' – על בבל. כלומר, כמו שהבטחה שהבטחתי בדבר מפלת סנחריב, התקיימה, שאשור נשבר בארצי, וסר מעליהם עלו, וסבלו. כן היעוד והעצה על בבל [למרות ששם בבל לא הזכר, אבל עליו הנדון העקרי לפי דרך זו] ועל שאר האמות (עליהם עדין לא נבא, רק מיד בהמשך ינבא עליהם), כלם יתקיימו (רש"י).

אפן השני. אינו מדבר כלל על בבל. רק על סנחריב. ואע"פ שכבר נבא עליהם רבות. חזר והתנבא עליהם, בלשון שבוועה. לומר, שלא יתכן לבטלה (רד"ק)¹³.

מועין חיים – מוסר, עיונים

מלך בבל, נקודה זו לכאורה אינה שייכת לעם בבל עצמו להענישו על כך. שנית. גם לשון נין ונכד, משמע שמדבר על איש מסוים. שלישית. בגמרא (ברכות נ"ו ב') מבואר שחז"ל קבעו ברכה על חורבות בבל. הרי שסברו שלא ייעלמו חורבות בבל. וכפי שאכן נשאר חורבות בבל עומדות ושוממות עד היום הזה. אם כן איך ינבא כי לא יהיה לבבל שם ושאר, דהיינו דבר שישאר שם בבל עליו, הלא חורבותיה ישארו.

מכל זה מוכרח כי 'בבל' האמור כאן, המדובר על זרע נבוכדנצר, היא משפחת מלכות בבל, (כמו שכתב הרד"ק בדרך הראשון), אשר עליו נסוב כל הפרשה. גם הנביא חבוק (פרק א') נבא על דרכי אכזריותו של נבוכדנצר, חבוק היה אחרי ישעיהו סמוך למלכותו של נבוכדנצר.

¹² **נבואות פורענות של בבל:** כאן סיים הנביא קבוצת פרשיות על בבל, בהם נתבאר איכות פורענותה, ואופיו של מדי, אשר יכבוש אותה.

והנה ישנה בספר ישעיה נבואה נוספת על בבל, והוא בפרק כא' משא מדבר ים, שם נבא בשני פרשיות, על אופן מפלתה, והוא שמפלתה תהיה בפתאומיות, מה שלא נתבאר כאן.

ולהלן בפרק מ"ו ישנה נבואה נוספת, וכעניין שם, נמצא ששם מדבר על שורשי פורענותה. סיבה אחת, היא מה שעשו לבני ישראל בחורבן בית המקדש. סיבה נוספת עבור גאוותה על העולם. ועל כפירתה באלוקים. ושם מראה הנביא, כיצד הפורענות שתבא, תהיה מקבילה לחטאים אלו, מדה כנגד מדה.

הן אמנם לפי אחד הפירושים, הרי גם כאן בפסוק יב' יג' כתובה סיבה לפורענות, אבל כאן הוא באופן כללי, ואילו להלן בא יותר במפורט (ובדברינו אלה נתבאר בס"ד שאין כל כפלות פרשיות ודברים יתרים).

¹³ **פרשת נשבע ה'.** כבר הזכרנו פעמים רבות, שסנחריב מלך ניוה בירת אשור, היה בימי ישעיה, ורק לאחר כמאה שנים כבש נבוכדנצר מלך בבל את ניוה וביטל את אשור מהיות המושלים בכיפה.

והנה לשון הכתובים מתיישב יותר בדרך השני, וגם בחז"ל מפורש כן שאמרו (סנהדרין ד'), אמר הקב"ה, אם אומר אני לחזקיהו אביא את סנחריב עליך, ואמסרהו בידך, יאמר חזקיהו איני מעונין לא בו, ולא בפחד שיחיה בינתיים, מיד קפץ הקב"ה ונשבע שיביאנו, שנאמר בפרשה זו נשבע ה' צבקות.

(כד) נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם לֹא פֶּאֶשׁ דְּמִיתִי בֶן הַיְתָה וּכְאֶשׁ יַעֲצִיתִי הִיא תִּקְוָם: (כה) לִשְׁבֹּר אֲשׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל הָרִי אֲבוֹסְנֹו וְסֹר מַעְלֵיהֶם עָלוּ וְסָבְלוּ מֵעַל שְׁכְמוֹ יָסוּר: (כו) זֹאת הָעֵצָה הַיְעוּצָה עַל כָּל הָאָרֶץ וְזֹאת הַיָּד הַנְּטוּיָה עַל כָּל הַגּוֹיִם: (כז) כִּי יִהְיֶה צְבָאוֹת יַעֲזֹץ וּמִי יִפֹּר וַיְדוּ הַנְּטוּיָה וּמִי יִשְׁיבָנָה:

(כד) -נִשְׁבַּע ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר, אִם לֹא- הוּא עֲנִין שְׁבוּעָה וְגִזֹּר וְלֹא אִמֵּר וְהָרִי הוּא כְּאֵדָם הָאוֹמֵר אִם לֹא בֶן הוּא, יִהְיֶה עֲנִשׁוֹ כִּי, וְכֵן אִם לֹא בָתִּים רַבִּים (לְעִיל ה'). -פֶּאֶשׁ דְּמִיתִי- כִּמּוֹ כְּאֶשׁ חֲשַׁבְתִּי בְּאֲשׁוּר- בֶּן הַיְתָה- וְכֵן וּכְאֶשׁ יַעֲצִיתִי- בְּכָל-הִיא תִּקְוָם: (כה) -לִשְׁבֹּר אֲשׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל הָרִי אֲבוֹסְנֹו- חֲזֹר עַל כְּאֶשׁ דְּמִיתִי וְכו' לֹמֵר מִחֲשַׁבְתִּי הִיָּה לִשְׁבֹּר אֶת אֲשׁוּר בְּאַרְצִי כִּי סָבִיב יְרוּשָׁלַיִם נָפַל. -וְסֹר מַעְלֵיהֶם עָלוּ- וְאִזּוּ יָסוּר מִיִּשְׂרָאֵל הָעַל מֶה שֶׁשָּׁם אֲשׁוּר עָלָיו. -וְסָבְלוּ מֵעַל שְׁכְמוֹ יָסוּר- מִמַּשָּׂא שְׁהַעֲמִיס אֲשׁוּר עַל שְׁכְמוֹ יָסִיר אֹז: (כו) -זֹאת הָעֵצָה- בֶּן תִּהְיֶה הָעֵצָה הַזֹּאת - הַיְעוּצָה עַל כָּל הָאָרֶץ- עַל אֲשׁוּר בְּשַׁעֲתָהּ וְעַל כָּל בְּשַׁעֲתָהּ. -וְזֹאת הַיָּד הַנְּטוּיָה עַל כָּל הַגּוֹיִם- לְהַכּוֹת בָּהֶם בְּכָל אֶחָד בְּשַׁעֲתָהּ. וְכָפַל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת: (כז) -כִּי ה' צְבָאוֹת יַעֲזֹץ, וּמִי יִפֹּר- וְכִי יִמָּצֵא מִי יִפֹּר עֲצָתוֹ. -וַיְדוּ הַנְּטוּיָה וּמִי יִשְׁיבָנָה- רוּצָה לֹמֵר יְדוּ הִלֵּא הִיא נְטוּיָה לְהַכּוֹת, וְכִי יִמָּצֵא מִי יָשׁוּב יְדוּ:

ענין הפרשה (פרק יד כח-לב):

לפי המבאר בפסוקים (דברי הימים ב כו' פסוק ו'. ופרק כח פסוק יח) הרי בימי עוזיהו ויותם, היו פלשתים מכנעים בידי מלכי יהודה. אבל בימי אחז הרימו ראש, ויאכלו בישראל בָּכָל פֶּה, כנ"ל פרק ט'.

במות אחז, היו פלשתים מקוים שבנו הבא אחריו, שהיה צעיר מאד לימים, הוא בודאי יהיה חלש. בא הנביא, ונבא, כי חזקה יהיה חזק אף יותר מהראשונים.

ואכן חזקהו כבש והכניע את פלשת כל כך, עד שאמרו חכמים בבבלי סדר עולם (פרק כ') משנפלו פלשתים בימי חזקה לא העמידו מלך עד היום. וכדברי הנבואה, נמוג פלשת כלך.

מעין חיים – מוסר, עיונים

מן האמור נבין, כי לפי הדרך הראשון, הרי זמן נבואה זו היה אחרי מפלת סנחריב. ואילו לפי הדרך השני היה הנבואה בתחילת מלכות חזקיהו, לפני בואו של סנחריב.

ולפי זה הפסוק שבנבואה הבאה, ויהי בשנת מות המלך אחז, שמשמע ממנו שהקודמת נאמרה בחיי אחז, והוא היה לפני סנחריב, מסייע את האפשרות השניה (למרות שאינו הוכחה מוחלטת, שהרי אין מוקדם ומאוחר בתורה).

הרב אברבנאל מקשה על הרד"ק הרי הכל פרשה אחת עם ענין בבל. ואיך יעבור לדבר על סנחריב באותה פרשה. אמנם לפי המסור בידנו מתחיל כאן פרשה חדשה ואינו המשך עם אותה פרשה. וכאמור כן מפורש בחז"ל כהרד"ק.

(כח) בשנת מות המלך אחז היה המשא הזה: (כט) אל תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מנך כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף: (ל) ורעו בכורי דלים ואביונים לבטח ירצו והמתי ברעב שרשך ושאריתך יהרג: (לא) הילילי שער זעקי עיר נמוג

ועוד היו הפלשתים מקוים, שכאשר סנחריב יבא שוב, הוא יכניע את חזקיה. אבל ישעיה נבא 'מה יענה מלאכי גוי', כלומר, ספורי החדשות שיהיו אז, לא יהיו כפי תחזית השלוחים (עתונאים בלע"ז), ויהודה תשאר בתקפה^ט.

(כח) - בשנת מות המלך אחז - [בשנה זו מלך בנו חזקיהו על יהודה. ואז] - היה המשא הזה: (כט) - אל תשמחי פלשת כלך - כל ארץ פלשתים - כי נשבר שבט מנך - כי המלכים שמלכו [ביהודה] קדם אחז, היו מכים בך [כמו שנאמר בעזיהו ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה. וגומר, ויעזרהו ה' על פלשתים (דברי הימים ב כו)], ובימי אחז נחלשה המלכות [כמו שנאמר על ימי מלכותו, ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב (דברי הימים כח יח) (מעתה תפסיקו לשמח) - כי משרש נחש יצא צפע - רוצה לומר מגזע המלכים המכים בך מאז [כגון עזיהו], יצא מלך מולך הדומה לצפע, והוא חזקיה, שירבה להכות בו [בפלשתים, יותר ממה שהכה עזיהו] [ע"פ רש"י ורד"ק] - ופריו שרף מעופף - פרי השרש יהיה [נחש הנקרא] שרף, והוא אינו צף באויר כעוף, גם לא על שם שקופץ מהארץ. אלא נקרא כן מפני מהירותו, שהוא [הדולג במהירות כעפיפת העוף] [דברי עצמו, ועין במפרשים לעיל פרק פ"א יד], וגם זה יאמר על חזקיה. וכפל הדבר במילים שונות: (ל) - ורעו בכורי דלים - גימיו ירעו מרעה שמו, הראשים שבין שראל, אשר המה עתה עם דל ואביון - ואביונים לבטח ירצו - כל העם בכללה [ע"פ רש"י]. - והמתי ברעב שרשך - [אמית את] היסוד והעקר של פלשתים (הם הגדולים והשרים) [ע"פ אברבנאל]. - ושאריתך יהרג - הנשאר מן הרעב, יהרג חזקיה [ע"פ רד"ק]: (לא) - הילילי שער - עשי יללה על חרבן השער וזעקי עיר - וזעקי מרה על שוממות העיר [ע"פ רד"ק]. - נמוג פלשת כלך - נמס ונתחרב כל פלשת. - כי מצפון עשן בא - מארץ ישראל היושבת לצפון מזרח פלשת, בא עליה פרעניות הקשה כעשן [ע"פ רש"י]. - ואין בודד במועדיו - אין מי באנשי חזקיה שיבוא ביד בנמן המועד שקבע להלחם בו, כי כלם יחד יבואו [ע"פ רש"י] [צריך מובן מה החזון כאן, מה הבדל אם יהיה

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ט **נבואות פלשתים.** בירמיה מז' כתובה נבואת ירמיה על פלשתים. לנבואת ירמיהו אין קשר עם נבואה זו. כי כאמור נבואה שלנו עוסקת על מה שיחיה עמהם בימי חזקיה שהיה בימי ישעיה שהם כמאה שנה לפני ירמיהו, ואינו מדבר על העבר. אלא דברי ירמיה מדברים על מעשי נבוכדנצר שהיה בימי ירמיהו. הדבר ניכר גם בגוף הנבואה כי שונה היא בעיקרה, שהרי ירמיה לא הזכיר מהרעב כלל, וישעיה ניבא על רעב כבד (בפסוק ל').

פִּלְשֶׁת כָּלֶךְ כִּי מִצָּפוֹן עָשָׂן בָּא וְאִין בּוֹדֵד בְּמוֹעֲדָיו: (לב) וּמָה יַעֲנֶה מִלְּאֲכֵי גוֹי כִּי יִהְיֶה יָסֵד צִיּוֹן וְכִה יַחֲסוּ עַנְיֵי עַמּוֹ:

בּוֹדֵד אוּלַּא, אָכֵל רָאָה בְּהֻרָה^פ:

(לב) -**ומה יענה מלאכי גוי** - כל אחד ממלאכי האמות ההולכים בשליחות מארץ לארץ, כשישאלו אותו חדשות, מה יענה לשואלים. -**כי ה' יסד ציון** - כאומר את זה יענה, לומר, דעו אשר ה' יסד את ציון, ולא גבר עליה סנחריב. -**וכה יחסו עניי עמו** - בציון יחסו להסתתר מפני סנחריב, כי לא כבשה [ע"פ רד"ק]:

הקדמה לפרשה (פרק טו א-פרק טז ד): פרענות מואב. וסבת הפרענות.

במדרשי חז"ל (מדרש רבה בראשית פמ"א ג', ובאיכה פ"א לח) מצאנו שפרענות זו, באה על חטאי העבר. על אשר לא קדמו את בני ישראל בלחם ובמים, בעת היותם במדבר לאחר יציאת מצרים. ועל ששכרו את בלעם לקלל את ישראל.

אולם ברש"י פרק טו ז' כתוב דברים אחרים, שנענשו על אשר התאכזרו על גולת ראובן וגד שהגלה סנחריב. וכן על שאחר כך עזר את סנחריב במצור על שומרון (ראוי לעין בתחלת ספר עמוס. עמוס נבא יחד עם ישעיה באותה תקופה).

אבל אין הדברים סותרים זה את זה. כפי שמבאר רש"י בפרק טז יד', הרי הגזירה שבכל פרק טו' וטז' עד פסוק יג' נגזרה בעבר, וזו היא באמת על חטאי העבר ששכרו את בלעם. אלא שבבעבור חטאיהם המאחרים, נוסף להם פרענות נוספת מקדמת, והיא היתה בידי סנחריב (רש"י טז יג').

באיזה תקופה התקיימה הנבואה הזו? לכאורה מתחילתה עד פסוק יב' התקיימה רק לאחר שנים רבות בימי נבוכדנצר (ראה הערה^ק). ומפסוק יב' ואילף, התקיים אחרי שלש שנים מיום אמירת הנבואה על ידי סנחריב.

מועין חיים - מוסר, עיונים

^ק ורעו כבורי דלים, ואביונים לבטח ירבעו (ל). ואין בודד במועדיו (לא). ובה יחסו עניי עמו (לב).

יש כאן מקום עיון. פרשה זו עוסקת בפורענותה של עם פלשתים, כיצד נכנס כאן הבטחות רבות לעניי ישראל, שיהיה להם ברכה ושובע בימי חזקיהו, מה הקשר בין זה לפלשתים. והלא מקומו בפרק ז' פסוק כב', שם כבר ניבא על השפע שיהיה בימי חזקיהו, מה זה נוגע לכאן. שנית. כבר התעוררנו במצודות, כי פסוק ואין בודד במועדיו, לא הובן כל הצורך.

ונראה, כי מכל זה מוכח, שפלשתים אוהבים היו לזנוב בעם, להציק לחלשים, לעניים, ולבודדים שבישראל (מצאתי במדרש שיר השירים וזוטא ח' שמשווה את פלשתים לעמלק). וגם לחזקים (כפי שפרש"י בפסוק ל', שעכשיו ישראל דלים, מפני פלשתים). וסמך לדבר, יש לציין את הפסוק פלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה (לעיל פרק ט). על כן ניבא, כי לעומת זאת מעתה תהיה ליהודה מלכות מתמסרת, התומכת בכל יחיד, ואינה מזניחה את העניים. באופן שיותר לא יוכלו פלשתים להציק לנו כדרכם.

מעתה הקשר בין עניי יהודה, לפלשתים הוא ברור. ובזאת יש משמעות חדשה לפירוש רש"י, על ואין בודד במועדיו. כלומר, אין בחיילי מחנות יהודה, חייל המתאחר, המוצא את עצמו לבד, כך שאפשר יהיה לפלשתים להתנכל לו כמנהגם. כי חזקיהו יהיה דואג לכל יחיד ויחיד. וכמו שנאמר על חזקיהו (דברי הימים ב פ"ב כב') וינהלם מסביב, מפרש המלבי"ם והנהגה בנחת את מי שאין לו כח בעצמו.

פרק טו (א) מִשָּׂא מוֹאֵב כִּי בָלִיל שֶׁדָּד עַר מוֹאֵב נִדְמָה כִּי בָלִיל שֶׁדָּד קִיר מוֹאֵב נִדְמָה: (ב) עֲלֶה הַבֵּית וְדִבֵּן הַבְּמוֹת לְכָכִי עַל נָבו וְעַל מִידְבָּא מוֹאֵב יִלְלִל בְּכָל רֹאשֵׁי קָרְחָה כָּל זָקֵן גְּרוּעָה: (ג)

[פרק טו א] [עקר מה שמתאר בארכה בנבואה זו, הוא עצם תוקף הפרענות, בכך שמתאר את תגובת מואב לצרותיהם, את גדל הבכיות והיללות. אמנם רמז שהאינבים יתגוו בהם, באמרו דימון מלאו דם. גם רמז על גלותם באמרו, קן נודד, אבל עקר פרטי פרענות זו פשוט שנים רבות אחר כך, בספר ירמיה פרק לח] - **משא מואב, כי בליל שדד ער מואב** - נבואה זו על מואב אשר בליל [שהוא באפן פתאומי, כי הוא] בעת השנה, בא השודד, ושדד את העיר ער', העומדת במואב. - **נדמה** - ונכרתו [בני] עמה. **כי בליל שדד קיר מואב, נדמה** - העיר 'קיר' העומדת במואב, גם היא נשדדה בליל, ונכרתו [ממנה בני] עמה [ע"פ רד"ק, ואילו לרש"י נדמה הוא מלשון שנה]: (ב) - **עלה הבית** - [כללות עם] מואב עלה לבית העבודת כוכבים. - **ודיבן הבמות, לככי** - ואנשי עיר דיבון, עלו על הבמות, ומשרת שניהם, גם כלל עם מואב, ובמיוחד בני דיבון, תהיה לבכות שמה, בחושכם שהעבודת כוכבים תרחם עליהם ותצילם [ע"פ רד"ק, ורמב"ן דברים כא כח על הפסוק בעלי במות ארנון]. - **על נבו ועל מידבא, מואב יליל** - על חרבן נבו ומידבא יליל מואב. - **בכל ראשו קרחה** - כי ימרטו שערות ראשם, וישאר קרח [לגמרי מבלי כל שער]. - **וכל זקן גרועה** - תלש השערות [מהזקן] ונחסר ונגרע [חלק משערות הזקן] מהם [ע"פ אברבנאל]: (ג) - **בחוצתיו**

מעניין חיים – מוסר, עיונים

⁹⁰ **התקיימות הנבואה:** דעת רש"י (פרק ט"ו א, ט"ז ה') שהנבואה כולה התקיימה בימי שנחריב שהיה בימי ישעיה, שהוא הגלה את מואב, אמנם אחר כך נבוכדנצר הגלה את הנוותרים (רש"י ט"ו ט'). אמנם מתחילה היתה הגזירה מיועדת להתקיים רק בימי נבוכדנצר, אבל בימי ישעיה הוקדמה להתקיים מיד (רש"י ט"ו פסוקים י"ג י"ד) ודעת בעלי התוספות ז"ל שלא התקיימה הנבואה עד ימי נבוכדנצר שהיה כמאה שנה אחר כך.

לעומת זאת, דעת תוס' (סוטה ט') שכתוב (להלן ט"ז י"ד) בשלש שנים ונקלה כבוד מואב (שהרי זה ודאי התקיים מיד, שכלוש שנים), הכוונה בו לומר רק שנחריב שטפן (כנראה הכוונה שהרג בהם), אבל לא הגלה אותם ממקומם כלל. והביאו מקרא מפורש (ירמיה מח' יא') שאנן מואב מנעוריו, ובגולה לא הלך, ופירשו פסוק זה של שאנן מואב, מדבר לפני שנבוכדנצר הגלה אותם, ומבואר ממנו שלפני כן לא גלו, כלומר שנחריב לא הגלה אותם כלל.

ונראה לפרש לפי דבריהם, שמה שמוזכר בפרק טז' ב' ויהיה כעוף נודד, ובפסוק ח' עברו ים, שמשמעותם גלות זו התקיימה בימי נבוכדנצר.

ונראה לסייע לכך, שהלא לפחות עשרה פסוקים בנבואה זו נמצאים גם בנבואת ירמיה, באופן דומה ביותר. כגון הפסוקים 'כל ראש קרח' (ירמיה מח לו), 'כל זקן גרעה' (שם), כמו ישעיה טו ב'. כל גגות מואב וברחובותיה כלה מספד (שם לח) הם כמו ישעיה טו ג'. וכן הפסוק 'ושבון עד אלעל עד יחץ נתנו קולם' (שם לד), כמו ישעיה טו ד. ופסוק 'מעלה הלוחית בבכי יעלה בכי' (שם ה), הוא כמו ישעיה טו ה. ומה שנאמר 'מצורע עד חרנים עגלת שלישיה, מי נמרים לשמות' (שם לד), הוא כמו ישעיה טו ו. 'יתרת עשה אבדו' (לו), כמו ישעיה טו ז. 'נטישויתך עברו ים עד יעזר נגעו' (שם לב), כמו ישעיה טו ח. 'על קצד וגו' (שם לב), כמו ישעיה טו ט. 'על כן לבי למואב כחלילם ייחמו' (שם לו), כישעיה טז יא. והלא במפורש למדנו חז"ל בסנהדרין פ"ט שכאשר נמצא כזה דמיון בשני נבואות, הדבר מוכיח, שהוא נבואה אחת בשני סגנונות. וירמיה ודאי לא התנבא על פורענות שנחריב, שהרי ירמיה היה חי, הרבה שנים אחרי שנחריב אלא ברור שהכל התקיים בימי נבוכדנצר.

ראיה נוספת, בגמרא (סנהדרין צ"ב ב') מפרש את הפסוק שלחו כר מושל ארץ (טז א), שהוא תיאור חטאם, והחטא הוא שמואב קראו את נבוכדנצר לבא על ירושלים (מההרש"א מבאר שישעיה ניבא על העונש שיבא להם על חטא זה). והלא חטא זה הרי היה הרבה אחרי ימי שנחריב. בהכרח שגם העונש שבנבואה היה אחר כך, בימי נבוכדנצר, ולא בימי שנחריב.

בְּחוֹצְתֵי חֲגָרוֹ שֶׁקַּעַל גִּגְיוֹתֶיהָ וּבְרַחֲבֹתֶיהָ כֹּלָה יִלְלִיל יִרְדַּבְּכִי: (ד)
וּתְזַעַק חֲשָׁבוֹן וְאֶלְעֶלֶה עַד יִהְיֶה נִשְׁמַע קוֹלָם עַל כֵּן חֲלָצִי מוֹאֵב
יִרְעִיו נִפְשׁוֹ יִרְעָה לוֹ: (ה) לְבִי לְמוֹאֵב יִזְעַק בְּרִיחָה עַד צִעַר עֲגֻלַּת
שְׁלִישִׁיהָ כִּי מַעֲלָה הַלּוּחִית בְּכִי יַעֲלֶה בּוֹ כִּי דֶרֶךְ חוֹרְנִים זַעֲקַת שָׁבֵר
יַעֲצֵרוּ: (ו) כִּי מִי נִמְרִים מְשֻׁמוֹת יִהְיוּ כִּי יִבֶּשׁ חֲצִיר כָּלָה דָּשָׂא יִרְק

חֲגָרוֹ שֶׁקַּעַל גִּגְיוֹתֶיהָ וּבְרַחֲבֹתֶיהָ - בְּפָרְסוֹם, חֲגָרוֹ שֶׁקִּים לְאֶבֶל וְצִעַר [ע"פ רד"ק]. - כֹּלָה יִלְלִיל יִרְדַּבְּכִי - בְּכִי - בְּכָל מָקוֹם מִהַמְקוֹמוֹת הָאֵלֶּה, יִשְׁמַע קוֹל יִלְלָה וְנִהְיָה בְּכִי [ע"פ רש"י]: (ד) - וּתְזַעַק חֲשָׁבוֹן וְאֶלְעֶלֶה - עֲדַת חֲשָׁבוֹן. - עַד יִהְיֶה נִשְׁמַע קוֹלָם - קוֹל זַעֲקָתָם. - עַל כֵּן חֲלָצִי מוֹאֵב יִרְעִיו - בְּעִבּוֹר זַעֲקַת הָעָם, גַּם חֲלוּצֵי הַצָּבָא שֶׁבְּמוֹאֵב, יִרְעִיו גַּם הֵמָּה, תְּרוּעַת הַבְּכִי וְהִילָלָה, וְלֹא שְׁתּוּ לָבָם לְהִלָּחֵם עוֹד. - נִפְשׁוֹ יִרְעָה לוֹ - נִפְשׁוֹ שֶׁל מוֹאֵב יִרְעָה, תְּרוּעַת שָׁבֵר עַל עֲצָמוֹ [ע"פ רד"ק]: (ה) - לְבִי לְמוֹאֵב יִזְעַק - הַנְּבִיא מְדַבֵּר כֵּן עַל לְשׁוֹן הָעָם שִׂיאֵמֶר כָּל אֶחָד וְאֶחָד, לְבִי לְמוֹאֵב יִזְעַק, רוּצָה לִזְמֹר אֲזַעַק מִמְּרִירוֹת לֵב וְלֹא לִפְנִים. - בְּרִיחָה עַד צִעַר עֲגֻלַּת שְׁלִישִׁיהָ - רָצָה לִזְמֹר הֵנָּה מַעֲוֹלָם הִיתָה מוֹאֵב מְדִינָה חֲשׁוּבָה, כְּעֶגֶל הַשְּׁלִישִׁי לְבֶטֶן, [שֶׁהוּא] הַמַּעֲלָה בְּיוֹתֵר [מִהַעֲגָלִים], וְעַתָּה בְּרַחוּ מִפְּנֵי הַמַּלְחָמָה, וּבָאוּ הַבּוֹרְחִים עַד צוּעַר, וְסָרָם הַמִּקְרָא [וְאֵל תִּפְרָשׁ שֶׁצוּעַר הִיא עֲגֻלָּה שְׁלִישִׁיהָ, אֵלָּא מוֹאֵב הִיא עֲגֻלַּת שְׁלִישִׁיהָ, וְהַבּוֹרְחִים מִמֶּנָּה יִגִּיעוּ עַד צוּעַר]. - כִּי מַעֲלָה הַלּוּחִית בְּכִי יַעֲלֶה בּוֹ - כִּי בִּעֵת יִבְרַחוּ דֶּרֶךְ מַעֲלָה הַר הַלּוּחִית [דֶּרֶךְ שֶׁהוּא עֲלִיָּה], הֵנָּה יַעֲלֶה שָׁם בְּכִי [כָּל כֶּף יִשְׁבֵּר לָבָם, עַד שֶׁגַם בְּזִמְן הַדֶּרֶךְ יִכְסּוּ, אִף שֶׁבְּדֶרֶךְ כָּלָל, כְּאִשֶּׁר הַבּוֹכָה בְּבִיתוֹ יוֹצֵא לְדֶרֶךְ, הוּא טְרוּד בְּדֶרְכּוֹ וְנִנְעָצֵר מִבְּכִיו]. - כִּי דֶרֶךְ חוֹרְנִים זַעֲקַת שָׁבֵר יַעֲצֵרוּ - בְּדֶרֶךְ חוֹרְנִים [בְּבְרִיחָתָם בְּאֶחָד מִהַדְּרָכִים שֶׁבְּמוֹאֵב] יַעֲצֵרוּ זַעֲקַת שָׁבֵר [ע"פ רד"ק]: (ו) - כִּי מִי נִמְרִים מְשֻׁמוֹת יִהְיוּ - מִי נִהָר [שֶׁשְׁמוֹ] נִמְרִים, יִהְיֶה שְׁמָמָה, רָצָה לִזְמֹר יִתְרֵב מִימֶיהָ [ע"פ אברבנאל]. - כִּי יִבֶּשׁ חֲצִיר כָּלָה דָּשָׂא - לְפִי שֶׁכָּל שָׁבַח [וְהַמַּעֲלָה הַנּוֹדַעַת שֶׁל] אֲרָץ מוֹאֵב, בְּמִרְעָה שְׁמֹן וְדָשָׁן, לָכֵן אָמַר בְּחֶרְבָּנָה, שִׁיחַרְבוּ מִימֵיהֶם, וְתִכְלֶה הַמִּרְעָה [ע"פ רש"י]. - יִרְק לֹא הִיָּה - כֶּף תִּחְרַב כְּאִילוֹ לֹא הִיָּה שֶׁם יִרְק מַעֲוֹלָם [דְּבָרֵי עֲצָמוֹ]: (ז) - עַל

מועין חיים - מוסר, עיונים

³⁷ וּתְזַעַק חֲשָׁבוֹן וְאֶלְעֶלֶה. כבר עמדו המפרשים [מהר"ם אלשיך. עיין רש"י פרק טו' ה'] שהרבה מהערים המנויים בפרשה, הם ערים שכבש סיחון ממואב, ועל כן נחלו אותם בני גד ורואבן. ואילו הם: דיבון, נבו, חשבון, אלעלא, מי נמרה אולי הוא נמרים, שבמה, ויעור. כל אלו מוזכרים בפרשת מטות כערי גד ורואבן. ויחז, ער, ומידבא, מוזכרים רק בפרשת חוקת כערי סיחון, אבל גם שם משמע שהם נכבשו לישראל.

וצריך לומר, שאחרי שהגלה סנחריב את בני גד ורואבן תפסו בני מואב את עריהם הנטושות (ומי יודע, אולי על פי מצות סנחריב).

דבר זה מסייע לומר שהפורענות המדוברת כאן היה בימי נבוכדנצר, כי אם נאמר בימי סנחריב, אם כן הלא אך עתה החלו להתיישב במקום, ואין לקונן על אבידתו קינה גדולה כל כך.

(אבל אזור ערוער שגם הוא היה שייך לבני גד, והיה במקום הקרוב ביותר למואב, הוא נחל ארנון, כמבואר בדברים ב' לו'. דווקא הוא נשאר שומם, כמבואר להלן בפרק יז' ב'. והוא פלא מדוע דווקא הקרובה למואב היא נשארה שוממה.

דבר זה מסייע את דעת הרד"ק בפרק יז' ב', שמפרש שערוער היא שם של עיר בארם).

לא הִיָּה: (ז) על כֵּן יִתְּרָה עֲשֵׂה וּפְקַדְתָּם עַל נַחַל הָעֲרָבִים יִשְׁאוּם:
(ח) כִּי הִקִּיפָה הַזְעָקָה אֶת גְּבוּל מוֹאָב עַד אֲגָלִים יִלְלָתָהּ וּבָאָר אֵילִים
יִלְלָתָהּ: (ט) כִּי מִי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי אֲשִׁית עַל דִּימוֹן נּוֹסְפוֹת
לְפָלִיטַת מוֹאָב אַרְיָה וְלִשְׁאֲרִית אֲדָמָה: פֶּרֶק טז (א) שְׁלַחוּ כָר
מִשָּׁל אֶרֶץ מִסְלַע מִדְבָּרָה אֶל הַר בֶּת צִיּוֹן: (ב) וְהָיָה כְעוֹף נוֹדֵד קֵן
מִשְׁלַח תְּהִיֵּינָה בְּנוֹת מוֹאָב מַעְבְּרַת לְאֲרָנוֹן: (ג) הִבִּיאוּ [הִבִּיאי] עֶצֶה

כֵּן- בַּעֲבוּר כִּכָּד הַמִּלְחָמָה-יִתְּרָה עֲשֵׂה וּפְקַדְתָּם- יִתְּרוֹן הַעוֹשֶׂה [רוּחִים שֶׁל הַמַּצְלִיחַ בַּמַּעֲשִׂי],
וּמִרְבִּית הַחוּץ שֶׁקָּבַץ, וְהַמָּמוֹן הַפְּקוּד וְהַגָּנוּז אֲצֵלָם, -עַל נַחַל הָעֲרָבִים, יִשְׁאוּם- אֶת הַכָּל יִשְׁאוּם [כֵּן
מוֹאָב בַּעֲצָמָם] עַל הַנַּחַל [אֶחָד שֶׁבַּמוֹאָב] הַגְּדֻלִּים שֶׁם עֲרָבִים [עֲרֻבוֹת נַחַל], לְהַטְמִינָם מֵעֵינֵי הַשּׁוֹדֵד
תוֹף עֲנָפֵי הָעֲרָבִים [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]: (ח) -כִּי הִקִּיפָה הַזְעָקָה אֶת גְּבוּל מוֹאָב- בְּכָל הַגְּבוּל מִסְכִּיב
יִשְׁמַע קוֹל זַעֲקָם. -עַד אֲגָלִים יִלְלָתָהּ- יִלְלַת מוֹאָב יִהְיֶה נִשְׁמַע עַד אֲגָלִים, -וּבָאָר אֵילִים יִלְלָתָהּ- וְעַד
בָּאָר אֵילִים [יִשְׁמַע קוֹלָם. תִּפְסֵי שְׁנֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ מִשּׁוּם] שֶׁעָמְדוּ בְּסוֹף גְּבוּל אֶרֶץ [ע"פ רש"י]: (ט)
-כִּי מִי דִימוֹן- שֶׁם נִהַר. -מָלְאוּ דָם- מִדָּם הַרוֹגִים. -כִּי אֲשִׁית עַל דִּימוֹן נּוֹסְפוֹת- שֶׁמוֹ דִּימוֹן [שֶׁשָּׂרֵשׁ
שֶׁמוֹ נִגְזֹר] מִלְשׁוֹן דָּם, וְאוֹסִיף עָלָיו דָּם חֲלָלִים. וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה, לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן [ע"פ רש"י].
-לְפָלִיטַת מוֹאָב, אַרְיָה- עַל הַפְּלִיטִים מִמוֹאָב, יָבוֹא הָאֲרִיָּה וְחִיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת וְלֹא יִשְׁאִירוּ שְׁאֲרִית. -
וְלִשְׁאֲרִית אֲדָמָה- עַל הַנִּשְׁאָרִים בְּאֲדָמַת מוֹאָב, יָבוֹא [לֹא אָמַר מִי יָבוֹא. אֲבָל הַכִּנָּה יָבוֹא הַנֶּאֱמָר
לְמַעַלָּה, הִיֵּינוּ] הָאֲרִיָּה וְחִיּוֹת יַעַר. וְכַפֵּל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת לַחֲזֹק הַעֲנִין [ע"פ רד"ק]:

פֶּרֶק טז (א) [טוֹעֵן טַעֲנָה חֲדָשָׁה עַל מוֹאָב שֶׁעָלִיהֶם לְשַׁלֵּחַ מִס לְמִלְחָה חֲזָקָה, וְאִם לֹא יַעֲשׂוּ כֵּן יַעֲנֻשׁוּ.
וְעוֹד טַעֲנוֹת עַל שֶׁעָזְרוּ לְסַנְחֵרִיב בְּהַגְלוֹתוֹ אֶת עֲשֶׂרֶת הַשְּׂבָטִים, וְגַם עָמוּס נִבֵּא עַל קָד בְּתַחֲלִית
סִפְרוֹ] -שְׁלַחוּ כָר- אָמַר הַנְּבִיא אוֹתָם הַכָּרִים שֶׁהֵייתָם רִגְלִים לְשַׁלֵּחַ מֵאֵז [בְּעֶבֶר], לְמַס לְמִלְחָה
יִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר וּמִישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב הָיָה נוֹקֵד וְהַשִּׁיב לְמִלְחָה יִשְׂרָאֵל מֵאֵה אֶלֶף כָּרִים (מְלָכִים ב'
ג) [עֲדָרֵי כִבָּשִׁים]. וּבָמוֹת אַחְאָב פָּשַׁע (הַפְּסִיק לְשַׁלֵּחַ מִס). וְאָמַר הַנְּבִיא הָיָה לָהּ לְשַׁלֵּחַ אוֹתָם
הַכָּרִים לְמִלְחָה יְהוּדָה, -אֶל הַר בֶּת צִיּוֹן-. שֶׁהָיָה [חֲזָקָה] מֶלֶךְ כָּשָׁר, וְאִם כֵּן עֲשִׂיתָ, לֹא קָרָה לָהּ
כּוֹזֶאת. -מוֹשֵׁל אֶרֶץ- אֵתָה הַמוֹשֵׁל בְּאֶרֶץ מוֹאָב, הָיָה לָהּ לְשַׁלֵּחַ הַכָּרִים -מִסְלַע מִדְבָּרָה-, הִיא הָעִיר
הַמְּלוּכָה שֶׁבַּמוֹאָב [ע"פ רד"ק] [יֵשׁ לְהַתְּבוֹנֵן בְּדַרְשִׁית הַנְּבִיא, הִלֵּא מָמוֹת אַחְאָב וְעַד חֲזָקָה, חֲלָפוֹ
קָרוֹב לְמָאֲתִים שָׁנָה, מָה אֶרֶץ הַיּוֹם. אֲבָל כְּשֶׁנִּשְׁעִין נִמְצָא שָׂרֵב הָעָרִים הַנּוֹזְכוֹת כָּאֵן, הֵמָּה עָרִים שֶׁהָיוּ
בְּיַד בְּנֵי גָד וּבְנֵי רָאוּבֵן, רָאָה בְּהִעָרָה בְּתַחֲלִית פֶּרֶק טו'. וְרַק עֲתָה כְּשֶׁגָּלוּ בְּנֵי רָאוּבֵן, הַשְׁתַּלְטוּ שָׁם
בְּנֵי מוֹאָב, וְעַל כֵּן בָּאֲמַת עֲתָה הוּא הַזְּמַן לְדְרוֹשׁ מֵהֶם מִס]: (ב) -וְהָיָה כְעוֹף נוֹדֵד- וּבַעֲבוּר שְׁלֹא כֵּן
עֲשִׂיתָ [לְשַׁלֵּחַ מִס לְמִלְחָה חֲזָקָה]. לָכֵן תְּהִיָּה אֶרֶץ מוֹאָב, כְּעוֹף הַנוֹדֵד מִמְּדוּרוֹ. -קֵן מִשְׁלַח- כַּאֲפָרוּחֵי
הַקֵּן הַמִּשְׁלָחִים מִמֶּנָּה, וְנִצְּזוֹבִים לְרִצּוֹן עֲצָמָם, וְהוֹלְכִים מִטְּלָטְלִים נָעִים וְנָדִים. -תְּהִיֵּינָה בְּנוֹת מוֹאָב
מַעְבְּרַת לְאֲרָנוֹן- כֵּן תְּהִיֵּינָה בְּנוֹת מוֹאָב מִשְׁלָחוֹת מִפֶּה לְפֶה, כִּי הַשְּׂבָאִים יַעֲבִירוּ אוֹתָן לְאֲרָנוֹן שֶׁהוּא
גְּבוּל מוֹאָב, לְחַלְקָם שְׁמָה בִּנְיֵיהֶם וּמִשָּׁם יַעֲבִירוּן בְּגוֹלָה [ע"פ רד"ק, אֲבָל לֹא מִמֶּשׁ כְּרַד"ק. כִּי מָה

עשי [עשו] פלילה שיתי כליל צלך בתוך צהרים סתרי נדחים נדד אל תגלי: (ד) יגורו בך נדחי מואב הוי סתר למו מפני שודד פי אפס המין פלה שד תמו רמס מן הארץ:

שאמר המצודות שהוא ענש על שלא שלחו מס, אינו מדיק בכונת הרד"ק. ברד"ק נראה שמדבר על עתיד, הלא הנבואה נאמרה בתחלת ימי חזקיה, ועדיו יכולים לשלח. אלא כונת הנבואה כה, אם תשלחו מס לחזקיה, לא תבא לכם הפרענות שיאמר בהמשך. לרש"י פסוקים אלו מא' עד ד' כלם בדרך עתיד, הנביא דורש מהם לתת מס למלך חזקיה, וכנראה לפי זה היה בשנת מלכות חזקיה כמו הנבואה הקודמת אשר על פלשת. וכן תובע עוד ממואב, שבגלות העתידה על י' השבטים אשר בארץ לאותם שבעבר הירדן גלו כבר, שתהיה בשנת ו' לחזקיה, שישתירו את הגולים: (ג) - **הביאי עצה** - אמר הנביא. היה לה להביא עצה ולעשות משפט בעצמה, להוכיח לעצמה, שמפני הכרת הטוב את חובת להשתדל ב[הצלת ישראל, כי אברהם אביהם עשה הרבה להצלת לוט. - **שיתי כליל צלך** - היה לה להשים צלך, להיות חשף כחשכת הלילה [להכין מקום מחבוא] להסתיר בו את ישראל. שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצה. - **בתוך צהרים** - שהוא עת תקף החמימות. רצה לומר, בעת שהיו ישראל בצרה [גדולה המשולה לאש השמש], היה לה להסתירם. - **סתרי נדחים** - היה לה להסתיר [את בני ישראל] הנדחים מארצם, - **נודד אל תגלי** - ולא היה לה לגלות, איה הטמין הנודד את עצמו: (ד) - **יגורו בך נדחי, מואב הוי סתר למו, מפני שודד** - אמה מואב, הלא הנכון היה [בעבור מדת הרחמנות, ומפני הכרת הטוב כנ"ל ראוי], אשר נדחי עמי יגורו בארצה, ותהיה סתר להם מפני השודד. וכפל הדבר פעמים רבות לתפארת המליצה, ולגדל התרעמת. - **פי אפס המין, פלה שד, תמו רמס מן הארץ** - רצה לומר, אם היית מסתירם, היו יכולים עתה לחזור למקומם. כי עתה [שכבר הלך סנחריב מהסביבה] אפס [ונגמר] המוצץ דמם, וכלה השודד אותם, והרומס ארצם ספו תמו, כי סנחריב ועמו נפלו סביב ירושלים [וביהיות שאילו הסתרתם אותם היו נצולים לכן אתם גם כן מאשמים במה שנהרגו ההרוגים] [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק טז ה-יב):

לכאורה הנושאים האמורים בפרשה זו, כבר נאמרו בפרשה הקודמת. כגון היללה. וכן משל כליון הגפן, הרי בדומה לכה אמר לעיל 'כלה דשא'.

אבל באמת הראשונה היה נבואת העתיד. וכאן הוא קינה.

לפי מה שיתבאר במצודות, הרי הקינה מחלקת לפמה קינות, קינת עצים אחרים. קינת האדמה. קינת הנביא.

(ה) [מתאר את הצלחת יהודה שצתידה להצליח, ומתאר כן עביר המשך התוכחה למואב. אמנם מה שהמפרשים מקשרים זאת עם פסוק הקדם אינו מישב עם מסורת הפרשיות, כי כאן מתחיל

(ה) והוכן בַּחֲסֵד כֶּסֶף וַיֵּשֶׁב עָלָיו בְּאַמֶּת בְּאֵהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמִהָר צֶדֶק: (ו) שְׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גֵּא מָאֵד גְּאוֹתוֹ וּגְאוֹנוֹ וְעִבְרָתוֹ לֹא כֵן בִּדְיוֹ: (ז) לָכֵן יִלְלִל מוֹאָב לְמוֹאָב כִּלָּה יִלְלִל לְאִשִּׁישֵׁי קִיר חֲרָשֶׁת תִּהְיֶה אֵךְ נִכְאִים: (ח) כִּי שְׂדֵמוֹת חֲשֹׁבוֹן אִמְלָל גִּפֹן שְׁבָמָה בַּעֲלֵי גוֹיִם הִלְמוּ שְׂרוּקֶיהָ עַד יַעֲזֹר נִגְעוּ תָּעוּ מִדְּבַר

פֶּרֶשֶׁה חֲדָשָׁה] -וְהוֹכֵן בַּחֲסֵד כֶּסֶף- הַמָּקוֹם הַכִּין [וְהַעֲמִיד בְּרָמָה, אֵת [כֶּסֶף הַמְּלוּכָה בִּירוּשָׁלַיִם. - וַיֵּשֶׁב עָלָיו בְּאַמֶּת- הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל הַכֶּסֶף, וְהוּא חֲזָקִיָּה, הֵנָּה יֹשֵׁב עָלָיו בְּאַמֶּת, [לַפְעָמִים תִּבֵּת אֶמֶת, מִשְׁמָשֶׁת, לומר שֶׁהוּא יִצִּיב] וּמִתְקַיֵּם. -בְּאֵהֶל דָּוִד- בְּבֵית הַמְּלָכוּת. -שֹׁפֵט- לְכָל הַבָּא לְמִשְׁפָּט. -וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט- [נוֹסֵף בְּכַנּוּי זֶה יוֹתֵר מִסֵּתֶם שׁוֹפֵט, שִׁיפְנָה] וַיִּחְקֹר מַעֲצָמוֹ, לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט הַעֲשׂוֹקִים, וְאִם לֹא יַעֲצָקוּ לִפְנָיו. -וּמִהָר צֶדֶק- יִהְיֶה מְהִיר וְזָרִיז לַעֲשׂוֹת צֶדֶק. וּמוֹסֵב לַמַּעֲלָה לומר הוֹאִיל וְנִפְל סִנְחָרִיב, וְהוֹכֵן [וְהַתְחַזֵּק] כֶּסֶף חֲזָקִיָּה, אִם כֵּן יִכּוּלִים הִיוּ [אוֹתָם הַרוּגִים, וְגַם אֵלוֹ שֶׁהִגְלוּ לַמֶּרְחָק רַב, הִיוּ יְכוּלִים] לַחֲזֹר לְמָקוֹמָם, אִם הָיִית מִסֵּתֶרֶם [ע"פ רד"ק] [יִתְּנוּ שְׁפָסוֹק זֶה עֲדִין לֹא הַתְקִים בְּמֵלֶאךֹ. כִּי יַעֲזֹדוּ הֵיךְ לַהֲתַקֵּם בְּאוֹתוֹ תְּקוּפָה בְּחֻזְקֶיהָ, אִךְ וְרַק אִם יִזְכּוּ שִׁיְהִיָּה חֲזָקִיָּה לַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחִי. וְאִם לֹא, יִתְּקִים בְּאַחֲרִית הַיָּמִים [רַמְבַּ"ן בְּסִפְרֵי הַגָּאֻלָּה. מִדְּרַשׁ תְּהִלִּים קי]: (ו) [מִכָּאֵן מִנְּבִיא אֵת קִינֵת עַמִּים אֲחֵרִים. וְאֵת קִינֵת הָאֶרֶץ עֲצָמָה] -שְׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גֵּא מָאֵד- [מִכָּאֵן] הוּא מֵאֲמֵר הַנְּבִיא, [שְׁמַקֹּנוּ] בְּשֵׁם הָאֱמוּנוֹת. שִׁיאֲמְרוּ, הֵנָּה מַעֲלוֹם שְׁמַעְנוּ גְאוֹנוֹ מוֹאָב, [מִכִּירִים אֲנוֹ אוֹתוֹ בְּכָר] שֶׁהִיָּה מִתְגָּאָה מָאֵד. -גְּאוֹתוֹ וּגְאוֹנוֹ- חוֹזֵר עַל מֵלֶת שְׁמַעְנוּ, לומר שְׁמַעְנוּ [גַּם אֵת] גְּאוֹתוֹ, [וְגַם אֵת] גְּאוֹנוֹ. וְכִפֵּל הַדָּבָר פְּעָמִים רַבּוֹת לִפִּי רַב הַגְּאוֹנָה. -וְעִבְרָתוֹ- גַּם שְׁמַעְנוּ עִבְרָתוֹ, שֶׁהִיָּה מִתְעַבֵּר וּמִתְקַצֵּף לֵלֵא דָּבָר, [כִּי דִרְךָ גֵּאִים לְכַעַס עַל כָּל דָּבָר] מִרַב הַגְּאוֹנָה. - לֹא כֵן בִּדְיוֹ- [וַעֲזוֹד מִדָּה מִצוּיָה אֲצֵל גֵּאִים, שֶׁהֵם בּוֹדִים שִׁקְרִים אֲשֶׁר] לֹא הִיָּה אֶמֶת הַדָּבָר, שֶׁבָּדָה מִלְּבוֹ. כִּי לִפִּי רַב הַגְּאוֹנָה בָּדָה מִלְּבוֹ, מֵה שֶׁעָלָה בְּדַעְתּוֹ [ע"פ רד"ק]: (ז) לָכֵן יִלְלִל מוֹאָב לְמוֹאָב- הוֹאִיל וְהַתְגָּאָה עַל כָּלָם, לֹא יִמְצֵא מִי [שִׁישִׁתֵּתָף] [וַיִּצְטַעַר בְּצָרְתּוֹ. וּמִמִּילָא] רַק מוֹאָב עֲצָמוֹ יִלְלִל עַל מוֹאָב, וְלֹא [יִבְכֶּה עִמּוֹ עִם אֲחֵר] וְזוֹלָתוֹ. -כִּלָּה יִלְלִל-, רָצָה לומר, כִּל הִלְלָה [שֶׁתִּהְיֶה קִימָת עַל פּוֹרְעֻנוֹתוֹ] יִלְלִל הוּא, וְלֹא אֲחֵר עָלָיו. -לְאִשִּׁישֵׁי קִיר חֲרָשֶׁת תִּהְיֶה- עַל עֲקִירַת הַיִּסּוּדוֹת שֶׁל קִיר חֲרָשֶׁת תִּהְיֶה. [אֲבָל הַבּוֹכִים יִהְיוּ] -אִךְ נִכְאִים- אִךְ [וְרַק] הַנִּשְׁכָּרִים [שֶׁ]הֵם אֲנָשֵׁי מוֹאָב, וְלֹא יִהְיֶה מִי וְזוֹלָתָם [יִסּוּדוֹ ע"פ אֲבֵרְבָּנָאֵל]: (ח) [כָּל הַפָּסוֹק הוּא הַקְדָּמָה לְקִינָה שֶׁבְּפָסוֹק הַבָּא. וְכִלּוֹ עַל גִּפֹן. וּמִסּוֹף הַפָּסוֹק מִבְּאֵר שֶׁהִגִּפֹן הוּא מִשָּׁל עַל בְּנֵי מוֹאָב [ע"פ רש"י וְרד"ק]]. -כִּי שְׂדֵמוֹת חֲשֹׁבוֹן אִמְלָל, גִּפֹן שְׁבָמָה- הַשְּׂדוֹת שֶׁל חֲשֹׁבוֹן נִכְרָתוֹ, [וְכֵן נִכְרָתוֹ] הַגִּפְּנִים שֶׁל שְׁבָמָה [ע"פ רש"י]. -בַּעֲלֵי גוֹיִם הִלְמוּ שְׂרוּקֶיהָ- הֵנָּה שְׂרִי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁבְּרוּ הַזְּמֹרוֹת הַיְּפוֹת שֶׁבָּהֶם [ע"פ רד"ק]. -עַד יַעֲזֹר נִגְעוּ- הִיוּ מְנוּגְעִים וְנִגְפִים עַד יַעֲזֹר [אֵין הַכּוֹנֵנָה עַל הַגּוֹלִים, אֲלָא עַל הַחִלְלִים, וְזֶהוּ לִפִּי הַנִּמְשָׁל. לִפִּי הַמְּשָׁל, הַגִּפְּנִים הַשְּׂבוּרִים הַתְּגַלְגָּלוּ וְהִגְעִיּוּ לַיעֲזֹר]. -תָּעוּ מִדְּבַר- תָּעוּ [לֹא נִאֲמַר טָעוּ שֶׁמִּשְׁמַעוּ טָעוּת, אֲלָא תָּעוּ בְּתִי"ו, שֶׁהַכּוֹנֵנָה סָטוּ] מִדְּרַךְ הַיֶּשֶׁר לְכַרַּת מִדְּבָרָה. -שְׁלַחְתִּיהָ נִטְשׁוּ עֲבָרֵי יָם- [הַמְּשִׁיל אֵת בְּנֵיהָ

שְׁלַחוּתֶיהָ נָטְשׁוּ עֲבָרוּ יָם: (ט) עַל כֵּן אָבְכָה בְּכִי יַעְזֹר גִּפֶּן שְׁבִמָּה אֲרִינֶךָ דִּמְעָתִי חֲשַׁבּוֹן וְאֶלְעֵלָה כִּי עַל קִיּוֹנְךָ וְעַל קִצְיֹנְךָ הִיָּדָד נָפַל: (י) וְנֶאֱסַף שְׁמָחָה וְגִיל מִן הַפְּרָמֶל וּבִפְרָמִים לֹא יִרְנָן לֹא יִרְעַע יִיזֵן בִּיָּקְבִים לֹא יִדְרֹךְ הַדְרֹךְ הִיָּדָד הַשְּׁבִתִּי: (יא) עַל כֵּן מַעֲי לְמוֹאֵב כִּפְנוֹר יִהְיוּ וְקִרְבִּי לְקִיר חֲרָשׁ: (יב) וְהָיָה כִּי נִרְאָה כִּי נִלְאָה מוֹאֵב עַל הַבְּמָה וּבָא אֶל מַקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוּכַל:

לְעֲנִפֵי הָאֵילָן, וְאוֹמֵר כִּי] הַתְּפַשְׁטוֹת עֲנִיפֵיהָ פְּשֻטוֹ לְמַרְחֹק, וְעֲבָרוּ אֶת הַיָּם. רָצָה לוֹמַר הַגּוֹלִים גָּלוּ לְמַרְחֹק [ע"פ רש"י]: (ט) - **עַל כֵּן אָבְכָה בְּכִי יַעְזֹר, גִּפֶּן שְׁבִמָּה** - אָמַר הַנְּבִיא בְּלִשׁוֹן מוֹאֵב, עַל כֵּן [כֹּאפֶן ו]בְּעֵינֵי הַבְּכִי שְׁבִכִיתִי עַל יַעְזֹר, בְּזֶה הָעֵנִי עֲצֻמוֹ, אָבְכָה עַל אָבְדוֹן גִּפֶּן שְׁבִמָּה. - **אֲרִינֶךָ דִּמְעָתִי חֲשַׁבּוֹן וְאֶלְעֵלָה** - אֵתָה חֲשַׁבּוֹן וְאֶלְעֵלָה [עֲרִי מוֹאֵב], אֲרוּהָ [הוּא הַשְּׁקָאָה עַד שֶׁנִּפְסַק הַצִּמָּא] אֵת כָּל אַחַת מֵכֶם, בְּדִמְעוֹת עֵינֵי, וְאֶחָז בְּמִשְׁלָ כָּאֵלּוּ הוּא מִטֵּר הַמְרוּהָ אֶת הָאֶרֶץ. - **כִּי עַל קִיּוֹנְךָ** - עַל תְּלִישֵׁת פְּרוֹת הַקִּיּוֹן. - **וְעַל קִצְיֹנְךָ הִיָּדָד נָפַל** - וְעַל קִצְיֹר שְׂדֵה, אֵתָנָה קוֹל הִיָּדָד, וְהִיא קְרִיאַת צַעֲקַת הַשּׁוֹלָלִים הַבָּאִים פְּתָאוֹם [ע"פ רש"י]: (י) - **וְנֶאֱסַף שְׁמָחָה וְגִיל מִן הַפְּרָמֶל** - מַעֲתָה כָּלָה [וְנִפְסָקָה] שְׁמָחָה מִן הַפְּרָמֶל [הַר הַנִּקְרָא כְּרָמֶל, הוּא הַר בַּצִּפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָבֵל כָּאֵן הַכּוֹנֵה הָרִים אַחֲרֵיהֶם, כִּי כָל יַעַר עַל הַר גְּבוּהָ נִקְרָא כְּרָמֶל (רש"י י' יח'), כְּלוּמָר, הַפְּרָמֶל שֶׁדִּרְכּוֹ לִהְיוֹת מְלֵא תְּמִיד בְּגִדּוּלִים חֲשׁוּבִים, תִּהְיֶה שְׁמָחָה, כִּי לֹא יִגְדֵּל שָׁם מְאוּמָה. - **וּבִפְרָמִים לֹא יִרְנָן לֹא יִרְעַע** - לֹא יִשְׁמַע שָׁם קוֹל רִנָּה, וְקוֹל תְּרוּעַת שְׁמָחָה. - יִיזֵן בִּיָּקְבִים לֹא יִדְרֹךְ הַדְרֹךְ - לְהוֹצִיא יִיזֵן לְהַמְשִׁיךְ בִּיָּקְבִים, לֹא יִדְרֹךְ מִי שְׁהִיָּה רָגִיל לְדֶרֶךְ, כִּי הָאוֹיֵב יִכְלֶה הַכֹּל. - הִיָּדָד הַשְּׁבִתִּי - בְּטִלְתִּי אֵת קוֹל צַעֲקַת הִיָּדָד [בְּפִסּוֹק קֹדֶם דִּבֵּר עַל קְרִיאָה זוֹ שֶׁל שּׁוֹלָלִים, וְהִיא לֹא תִהְיֶה מְשֻׁבָּת. אָבֵל כָּאֵן מְדַבֵּר עַל קְרִיאָה שֶׁל אוֹתָהּ תִּבְהִי, אָבֵל בְּמִין אַחֵר]. כִּי גַם הִיא לִשׁוֹן קְרִיאַת צַעֲקַת דּוֹרְכֵי הַיָּן [בַּעֲת מְלֹאכְתָּם] לְזֹרוֹ זֶה אֵת זֶה. וְכֵן נֶאֱמַר הִיָּדָד כְּדוֹרְכִים יַעֲנֶה (יִרְמְיָה כה) [ע"פ רש"י]: (יא) - **עַל כֵּן** - בְּעֵבֶר גָּדֵל הַחֲרָקָן. וְאוֹמֵר בְּלִשׁוֹן מוֹאֵב. [כְּלוּמָר, הוּא הַמְשִׁיךְ לְפִסּוֹק הַקֶּדֶם, שֶׁמְקוֹנֵן כָּאֵלּוּ אֶרֶץ מוֹאֵב מְקוֹנֶנֶת, וְאוֹמֵר] - **מַעֲי לְמוֹאֵב כִּפְנוֹר יִהְיוּ** - בְּנֵי מַעֲי יִהְיוּ כִּפְנוֹר [הַכּוֹנֵר מֵתָאִים גַּם לְצִלְלִים נֹגִים] עַל חֲרָבֵן מוֹאֵב. - **וְקִרְבִּי לְקִיר חֲרָשׁ** - [שָׁם מְקוֹם ו]הוּא כִּפֵּל עֵנִין בְּמִילִים שׁוֹנוֹת: (יב) - **וְהָיָה כִּי נִרְאָה, כִּי נִלְאָה מוֹאֵב עַל הַבְּמָה** - כֹּאשֶׁר יִרְאָה מוֹאֵב אֲשֶׁר הוּא נִלְאָה וְעִנְיָ לְעַמְדָּה עַל הַבְּמָה [כֹּף קְרָא לְשִׁדָּה הַקְּרָב], לְהִלָּחֵם שָׁמָּה מוֹל הָאוֹיֵב. - **וּבָא אֶל מַקְדָּשׁוֹ** - לְבֵית הָעֲבוֹדָה כּוֹכְבִים שָׁלוֹ. - **לְהִתְפַּלֵּל** - לְפָנָיו לְעֹזֵר לוֹ. - **וְלֹא יוּכַל** - עִם כָּל זֶה לֹא יוּכַל לְהִתְחַזֵּק, כִּי אֵין בִּידּוֹ [שֶׁל הָעֲבוֹדָה וְהָ שָׁלוֹ] לְעֹזֵר [ע"פ רש"י]. אָבֵל הַרְדֵּ"ק מְפָרֵשׁ שֶׁהַבְּמוֹת הוּא גַם כֵּן מְקוֹם עִזִּי, וְכִפִּי שֶׁמְפָרֵשׁ הַמְצוּדוֹת עֲצֻמוֹ בְּפֶרֶק טו' ב', וְכֵן מְפָרֵשׁ הַרְמְבָ"ן בְּדִבְרֵיהֶם כֹּא כח]:

(יג) **זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל מֹאָב מֵאָז: (יד) וַעֲתָה דָּבַר יְהוָה**
לֵאמֹר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כְּשֶׁנִּי שְׂכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מֹאָב בְּכָל הַהֶמּוֹן הָרַב
וּשְׂאָר מַעַט מִזֶּעֶר לֹא כִּבִּיר:

פרק יז (א) מִשָּׂא דַמְשֶׁק הִנֵּה דַמְשֶׁק מוֹסֵר מַעִיר וְהִיתָה מַעִי
מִפְּלָה: (ב) עֲזֹבוֹת עָרֵי עָרֵעַר לַעֲדָרִים תִּהְיֶינָה וְרִבְצוּ וְאִין מַחֲרִיד:

נבואה זו התקיימה מיד אחרי שלש שנים.

ראה בהערה לתחלת פרק טו', שדעת רש"י שהכונה בפסוק ונקלה כבוד מואב, גלות ממקומם. וְלִדְעַת רַבּוּתֵינוּ בַּעֲלֵי הַתּוֹסֵפוֹת הַכּוֹנֶה נִזְק וְחִרְבָן אֲבָל נִשְׁאָרוֹ עַל אֲרָצָם.

(יג) **זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר ה' אֶל מֹאָב מֵאָז** - מימים הרבה נגזרה עליו: (יד) **וַעֲתָה דָּבַר ה' לֵאמֹר** - עתה הוסיף לקבץ זמן [לְכָל הַנְּבוּאָה הַאֲמֹרָה [ע"פ רש"י ורד"ק. ראה בהקדמה]]. **בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כְּשֶׁנִּי שְׂכִיר** - רצה לומר [שנים] מִצְמָצְמוֹת, כְּשֶׁכִּיר הִזָּה הַמְצָצָם בְּשֶׁנִּי שְׂכִירוֹתוֹ [שְׁהָרִי בּוֹדָאִי לֹא יַעֲבֹד בְּחֻנָּם, אֲפִלּוּ מַעַט יוֹתֵר מִחֻיּוּבוֹ, כֵּן שְׁלֹשׁ שָׁנִים, הַכּוֹנֶה בְּדִיּוֹק, וְלֹא מַעַט יוֹתֵר]. **וְנִקְלָה כְּבוֹד מֹאָב, בְּכָל הַהֶמּוֹן הָרַב** - כבודו יהיה נקלה ונבונה [בְּעֵינֵי סִנְחָרִיב הַכּוֹבֵשׁ], עַם [וְלַמְרוֹת] כָּל הַהֶמּוֹן הָרַב שֶׁיֵּשׁ לוֹ, כִּי לֹא יוֹעִילוּ לוֹ. **וּשְׂאָר** - הַשְּׂאֲרִית שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַנֶּחֱזֵק, **מַעַט מִזֶּעֶר, לֹא כִּבִּיר** - לֹא הָרַבָּה יִשְׁאָרוֹ. וְכִּבֵּר אָמַר שֶׁיִּהְיֶה מַעַט מִזֶּעֶר, אֲלֵא שֶׁ[כִּפְּל הַדָּבָר, לְהַמְעִיט [יּוֹתֵר] [ע"פ רש"י]:

ענין הפרשה (פרק יז א-ג):

יש בנבואה זו דבר פלא. הנביא קורא אותה בשם משא דמשק, והנה אינה אלא קינה על גלות עשרת השבטים, מערוער שבערי שבט גד, ועד אפרים, מה זה נוגע לדמשק.

וודאי כונת הנביא לומר, שסבת עונשם של ארם היה, כי נצמדו לאפרים במלחמה עם יהודה, ובאותה עת אפרים וארם היו עובדי ע"ז. לעמת ירושלים שעבדה את ה' בבית המקדש בפרהסיא. וכמו שהתבאר בפרק ז' (פסוק ה-ט) שזו היה הטענה עליהם.

ולכן נגזר עליהם ליענש, בכל מה שיהיה עם אפרים, וכמפרש בסוף הפרשה. (לפי הרד"ק שערוער זו אינה של גד, אלא ערוער אחרת היא שהיתה בארם. ראה בהערה לפרק טו' ד' אם כן באמת עקר הנבואה מדברת על ארם. בכל זאת הדבר אמת כי הקשו והשוו פרענות דמשק עם ' השבטים בפרשה זו).

(פרק יז א) **מִשָּׂא דַמְשֶׁק** [היא עיר הבירה של מלכות ארם, ורצין היה מלך שם באותה זמן. וראה למעלה בפרק ז']. **הִנֵּה דַמְשֶׁק מוֹסֵר מַעִיר** - יהיה סר מהיות עיר. **וְהִיתָה מַעִי מִפְּלָה** - 'מלא תלים מן מפלת הבתים [ע"פ רד"ק]: (ב) **עֲזֹבוֹת עָרֵי עָרֵעַר** - [הקדמה לפסוק הבא, אומר] הלא הערים הסמוכות לערוער, כבר עזובות המה כי גלו מהם הראובני והגדי. **לַעֲדָרִים תִּהְיֶינָה** [אף שהלשון

(ג) וְנִשְׁבַּת מִבְּצָר מֵאֲפָרִים וּמִמְלָכָה מִדְּמָשֶׁק וּשְׂאֵר אָרֶם כִּכְבוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נָאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:

(ד) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִדְל כְּבוֹד יַעֲקֹב וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יִרְזֶה: (ה) וְהָיָה כְּאִסְף קָצִיר קִמָּה וּזְרָעוֹ שְׂבָלִים יִקְצֹר וְהָיָה כִּמְלֻקֵּט שְׂבָלִים בְּעֶמֶק רְפָאִים: (ו) וְנִשְׂאֵר בּוֹ עוֹלָלָת כְּנָקָה זֵית שְׁנִים שְׁלֹשָׁה גִרְגָּרִים בְּרֹאשׁ

עֲתִיד, הַכּוֹנֵה הוּא, וְכֵן רָגִיל בְּמִלְצוֹת] וְהָרִי הֵם נִתְּנוֹנוֹת לְעֹדְרֵי צֶאֱן. -וְרִבְצוּ וְאִין מִחְרִיד- וְהָמָּה רֹבְצִים שָׁם, וְאִין מִי מִחְרִידֵם, כִּי שְׁמָמָה הָמָּה, וְאִין מִי בֹא שְׁמָה [ע"פ רש"י]: (ג) -וְנִשְׁבַּת מִבְּצָר מֵאֲפָרִים- וְכֵן [כְּדִגְמַת מֵה שֶׁכֶּבֶר קִים בְּעֹרֹעֶר, כִּף יְהוָה גַּם] וְנִשְׁבַּת כָּל עָרֵי מִבְּצָר מֵאֲפָרִים, - וּמִמְלָכָה מִדְּמָשֶׁק- וְכֵן יוֹשְׁבֵת הַמְּמִלְכָה מִדְּמָשֶׁק. וְלִפִּי שְׂרָצִין מִלֶּךְ אָרֶם וּפְקַח מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל הִתְחַבְּרוּ לְהִלָּחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם, לָכֵן [נִכְתְּבוּ פוֹרְעֻנוֹתָם יַחַד [ע"פ מהר"י קרא, וְכָלִי פִז]. וְאָמַר שְׁהֵמָּה שְׁנֵיהֶם יָפְלוּ בְּיַד סִנְחָרִיב, וִירוּשָׁלַיִם תִּנְצֹל. -וּשְׂאֵר אָרֶם, כִּכְבוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ, נָאֻם ה' צְבָאוֹת- הַפְּלֹטָה הַנִּשְׁאָרָת מֵאָרֶם, יִהְיוּ כִכְבוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי גַם כְּבוֹדָם יִדְל [ע"פ אלשיך]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יז ד-ו):

כֵּאֵן מִדְּבַר עַל גְּלוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, עַל יְדֵי סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר. וְנִבֵּא כִי סִנְחָרִיב יִקְבֹּץ אֶת כָּל מִמּוֹנֵם, וְיִגְלֶה אֶת הָאֲנָשִׁים גְּלוּת שְׁלָמָה (לְשׁוֹן תּוֹס' יְבָמוֹת עו' ב'). כְּלוֹמֵר, גְּלוּת בְּלֹא לְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בּוֹדֵדִים, כְּאֵדָם הַמְּלֻקֵּט אַחֵר קִצִּירֵת הַחֹטִים.

מֵאִידֶךָ יְהִיָּה קְבוּצָה שְׁלֹא יִגִיעַ כָּלֵל אֲלֵיהָ וְיִשְׁאָרוּ בְשִׁלְמוֹתָם. וְזֶה מְשׁוּל לְמִסְקֵי הַזֵּיתִים, שֶׁהִדְרָךְ לְהִכּוֹת עַל הָעֵץ וְהַזֵּיתִים נוֹפְלִים, אֲבָל יֵשׁ עֲנָפִים גְּבוּהִים שְׂאִינוֹ מִגִיעַ אֲלֵיהֶם כָּלֵל.

(ד) -וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא [שְׁגִלּוֹ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים] יִדְל כְּבוֹד יַעֲקֹב- יְהִיָּה דֹל וְרֹשׁ, כִּי יוֹקַח עֲשָׂרוֹ. - וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יִרְזֶה- שְׁמִנּוּתִית בְּשָׂרוֹ יְהִיָּה רִזָּה וְכַחוּשׁ, [הוּא מְשָׁל, וְהַכּוֹנֵה גַם כֵּאֵן כְּמוֹ בְּתַחֲלֵת הַפִּסְקָה] וְרוּצָה לִזְמַן, לֹא יִשְׁאִירוּ בְּיָדוֹ מֵאוֹמָה [מַעֲשִׂירוֹתָו] [ע"פ רש"י]: (ה) -וְהָיָה כְּאִסְף קָצִיר קִמָּה, וּזְרָעוֹ שְׂבָלִים יִקְצֹר- הַדְּבָר יְהִיָּה דוֹמָה כְּמוֹ הַקּוֹצֵר, אֲשֶׁר בְּיָדוֹ הָאֲחֻת אוֹסֵף שְׂבָלֵי הַקִּמָּה, וּבְזֹרְעוֹ הַשְּׁנִית יִקְצֹרֶם. כֵּן הָאוֹיֵב יִקְבָּצֶם, וַיְכַלֵּם מִן הָעוֹלָם. -וְהָיָה כִּמְלֻקֵּט שְׂבָלִים בְּעֶמֶק רְפָאִים- רָצָה לִזְמַן אֶף הַבּוֹרְחִים לֹא יִמְלִטוּ מִדֹּד [אֶף שֶׁהַבּוֹרְחִים אֵינֶם מְקַבְּצִים בְּמָקוֹם אֶחָד, בְּכָל זֹאת יִמְצְאוּ] כִּי יִלְקָטֶם אֶחָד אֶחָד. כִּהְמֻלְקֵט שְׂבָלִים בְּעֶמֶק רְפָאִים, וְהוּא הַגִּיאַת הַסְמוּךְ לִירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שְׁנִצְמָר בִּיהוֹשֻׁעַ (טו ח). וְהַמָּקוֹם הָיָה רִזָּה וְכַחוּשׁ, וּמִעֵט תְּבוּאָה צִמַּח שָׁם, אֲחַת הַנָּה וְאֲחַת הַנָּה, [וְכָל הַנְּלֻקָּטִים שָׁם] נְלֻקָּטִים אֲחַת אֲחַת: (ו) -וְנִשְׂאֵר בּוֹ עוֹלָלוֹת- זֶה חִזְקִיָּהוּ וְסִיעֲתוֹ, שֶׁהָיָה תוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם, וְהָמָּה הַמִּעֵט כְּעוֹלָלוֹת הַכֹּהֲנִים. -כְּנָקָה זֵית, שְׁנֵים שְׁלֹשָׁה גִרְגָּרִים בְּרֹאשׁ אֲמִיר- כְּכֹוֶרֶת זֵתִים מִן הָאֵילָן, אֲשֶׁר יִשְׁאָרוּ שְׁנֵים אוֹ שְׁלֹשָׁה זֵתִים יַחֲדִים בְּרֹאשׁ הָעֵנָף הָעֲלִיּוֹן, לְפִי שְׁקֻשָּׁה לְכַרְתָּם

אָמיר אַרבעה חמשה בסעפיה פריה נאם יהוה אלהי ישראל:

(ז) ביום ההוא ישעה האדם על עשהו ועינו אֶל קדוש ישראל
תראינה: (ח) ולא ישעה אֶל המזבחות מעשה ידיו ואשר עשו

שמה. - ארבעה חמשה בסעפיה פריה - וישארו ארבעה או חמשה גרגרים, בענפים של אותה הזית, שהיתה בעלת פרי. רצה לומר כמו כן מעט [מעם ישראל] ישארו שלא יכבשם סנחריב [וכשם שבמשל העליונים הם הנשארים, כן בנמשל, הנעלים במעשיהם והנמצאים בירושלים שהיא המעלה מארץ ישראל, הם יהיו הנשארים] - נאם ה' אֵלֵי ישראל - [ע"פ רש"י רד"ק ותרגום. וכבר הכריע רש"י שדברי חז"ל שגרגרים הפונה על חילי סנחריב, הוא על פי הדרש, ולא על פי הפשט]^א:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יז ו-ח):

בזמן גלות סנחריב, הצדיקים יתחזקו באמונה בה', ויתפללו וישענו אליו. וכל זה מדבר בזמן תקפו והעלאתו של סנחריב.

כפי המבאר בפסוקים שלפני פרשה זו ולאחריה, מתבאר שעדין אינו אוחז במפלת סנחריב, על כך ידבר, מפסוק יג' והלאה.

(י) ביום ההוא ישעה האדם על עשהו - יפנה האדם אֶל ה' שעשה אותו, ובו יבטח. - ועינו אֶל קדוש ישראל תראינה - כֹּל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]^ב: (ח) - ולא ישעה אֶל המזבחות

מעין חיים - מוסר, עיונים

^א מהלך הנבואות על סנחריב. בפרק י' כבר ניבא ישעיה את בואו של סנחריב על מלכות ישראל. ואם כן יש להתבונן על שום מה הדברים נכפלים כאן.

אמנם כשנדייק נראה שבכל פרשה בענין סנחריב נוסף ענין מחודש, וההנביא רואה בכל פעם עוד פרטים וחלקים, מאותם מאורעות מהפכיים, שיהיו בביאת סנחריב, ונפרשם אחד לאחד.

בפרק ו' שהיא נבואה מוקדמת מאד עוד מימי עוזיהו, התחיל וניבא את ה'גלות', באמרו וריחק ה' את האדם.

בסוף פרק ז' שמשם הוא נבואות מאוחרות יותר שהם מימי אחז. כאן הזכיר לראשונה את 'שם האומה' שתבא להחריב, יביא עליך. ימים אשר לא באו. את 'מלך אשור' (פסוק יז) וכן עד סוף הפרק.

בפרק ח' פסוק ו' ז' שוב מזכיר את דבר זה, ונותן טעם לעונש הגדול, יען מאס העם הזה. את מלכות יהודה, היה להם לשוב להתחבר למלכות יהודה (הלא מלכות בית ירבעם, היתה בדבר הנביא אחיה השילוני. ומלכות ייהוא זורעו היה בדבר יונה הנביא שליח הנביא אלישע. ואילו המלכים האחרונים לא היו בדבר ה', וממילא יתכן שהאחרונים הם בכלל איסור לא יסור שבט מיהודה. ראה ברמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ח וצ"ע). וכן בסיום הפרק ניבא את השלבים של הגלות.

בפרק ט' ופרק י' דיבר על טוב מעשי בני יהודה, לעומת רעת אפרים שלא למדו מהצרות שכבר היו להם.

בפרק י' הגיע לעונש שיהיה על סנחריב. ושם ניבא שלא יזיק סנחריב את ירושלים, וכן חזה את מהות עונשו של אשור שהיא תהיה אש יוקדת.

וכאן בפרשה זו מוסיף, ניבא שלא ישארו ניצולים רבים, מהגלות שיגלה.

ובפרשה שבפסוק יב' חזה את הפתאומיות. כיצד מהמון עצום, ותקיף, יחפכו שיירי חיילי אשור לעם נרדף ובורח.

^ב ישעה האדם על עשהו. לעיל (פרק י' כז) נאמר פסוק דומה מאד, והיה ביום ההוא לא יוסף עוד שאר ישראל להשען על מכחו ונשען על קדוש ישראל באמת.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קב

אֲצַבְעֹתָיו לֹא יִרְאֶה וְהָאֲשֵׁרִים וְהַחֲמָנִים :

(ט) ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל והיתה שממה: (י) כי שכחת אלהי ישעך וצור מעוזך לא זכרת על פן תטעי נטעי נעמנים וזמרת זר תזרענו: (יא)

מעשה ידיו - [לא יפנה לסמך] אל המזבחות הנעשים [לצורך ה]עבודת כוכבים, שהמה [אותם הכלי הע"ז שהם] מעשה ידיו [אבל מזבחות פשוט שהם מעשה ידיו]. - **ואשר עשו אצבעותיו לא יראה** - לא יסתכל עוד אל העבודה וזה אשר עשו אצבעותיו [בתור דבר מועיל] - **והאשרים והחמנים** - וגם [את האילנות שעבד להם לע"ז, הנקראים] האשרים, והחמנים [צורות חמה שהיו עושים] לא יראה עוד [ע"פ רש"י ורד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יז ט-א):

לעיל (פסוק ד') בבואת והיה ביום ההוא ידל, תאר שסנחריב יקבץ את ממון ישראל, ואף יגלה את אנשיה, והמשילים לקציר שבילים, ומסיקת ותיים.

כאן מסביר את הסבה לתוצאה זו. ואומר כי הכל תלוי ברצון ה'. כשם שה' העזיב את הכנענים מפניכם. כך היום ה' מעזיב אתכם.

ערי 'מעוז'כם לא יועילו לכם, כי את ה' שהוא באמת צור 'מעוז'ה, אותו שכחת. דעי כי כל הצלחתך לא היה אלא בברכת ה', כשנטעת נטעי נאמנים.

(ט) - ביום ההוא יהיה ערי מעוזו - ערי המבצר שהיו לו [לأפרים, ועשרת השבטים עמו] למעוז וחזק. - **כעזובת החרש והאמיר** - עזובות תהינה מיושביהן, כמו היער שהוא עזוב מבני אדם, וכמו הענף העליון מן האילן שלרב גבהו עזוב הוא מאנשים, כי אין מי עולה שמה. - **אשר עזבו מפני בני ישראל** - חוזר על מלת כעזובת, לומר [כעזובה אשר עזבו] הפנענים 'מפני בני ישראל', כי רבים מהפנענים עזבו עריהם והלכו להם מפני בני ישראל, בעלותם ממצרים. - **והיתה שממה** - [וכן] תהיה ארצם [של אפרים] שממה מאין יושב [ע"פ רש"י]: **(י) - כי שכחת אלקי ישעך** - בעון אשר שכחת אלוהי ישעך. - **וצור מעוזך לא זכרת** - כפל הדבר במילים שונות. - **על פן תטעי נטעי נאמנים** - על [העין] אשר מתחילה נטעת נטעי נעמנים, וערבים [הם השבטים]. - **וזמרת זר תזרענו** - ועתה תזרע ארצה, וזמרת זר שאינו ממין הגפנים. רצה לומר הפכת [עצמך מאת] עבודת האל [הטובה, והלכת], לעבודת האליל [שהוא זר. והיות ובתחלה כבר הצליחו בעבודת ה', הרי הטענה

מועין חיים - מוסר, עיונים

אבל כשנעיין קימעה הנה אינו דומה כלל, ואין כאן כל כפלות. שהרי לעיל מדובר על השבטים שכבר גלו לפני שבא סנחריב לירושלים. ואמר שכאשר יראו את מפלת סנחריב בירושלים, תתחזק אמונתם. אבל כאן אצלנו אומר כי בני יהודה ישענו ויאמינו בה' עוד בעת תקפו והצלחתו של מלך אשור.

ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי נד קציר ביום נחלה וכאב
אנוש:

(יב) הוי המון עמים רבים בהמות ימים יחמיון ושאוץ לאמים
כשאוץ מים בפירים ישאוץ: (יג) לאמים כשאוץ מים רבים ישאוץ
וגער בו ונס ממרחק ורדף כמץ הרים לפני רוח וכגלגל לפני סופה:
(יד) לעת ערב והנה בלהה בטתם בקר איננו זה חלק שוסינו וגורל

גדולה יותר מדוע לא נשארנו בדרגתם] [ע"פ רד"ק]: (יא) - **ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי** - לכן [כך] היית מצלחת בתחלה, כי ביום שנטעו אותך נתגדלת למעלה, ובבקר שאחריו תוציא פרחי הורע. רצה לומר במהירות רב בא לך הגדולה [וזה מלמד שברכת ה' היתה עליו, כדומר כל הצלחתך היתה רק כאשר מעשיך היו נאמנים לה' והיה לך אפשרות להצליח תמיד]. אבל עתה בהשחיתך זרעך, - **נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש** - הנה תגיד הענף ממך, ביום בוא עליך נחלה ומכאוב אנוש. ורצה לומר, ביום בוא האויב יכלה הכל מבלי שארית [כי עתה מפני עוונך, כבר לא יהיה בך סיוע הקל] [ע"פ רד"ק]. אבל דעת רש"י שלמרות שתבת ישגה משמעו יתגדל, שגשוג הוא מלשון סבוף. כדברי רש"י כתוב בתרגום, ובמדרש רבה במדבר פ"ד:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יז יב-יד):

בפרק י' פסוק טז' כבר נבא ישעיה הנביא את פורענותם של חילות סנחריב שתהיה באש יוקדת. אבל כאן מוסיף הנביא לראות, את הפתאומיות שבמהפכה, את ההפרש בין הרבוי והכח העצום, אל המנוסה העצומה והפחד, שיפל עליהם מחמת גערת ה'.

(יב) - **הוי** - הנביא מתאונן על רב הבלבול שיעשה סנחריב [בעל המצודות מפרש, שהרעש של האמות המזכר בהמשך הפסוק, הוא הרעש שיהיה כאשר סנחריב יבלבל את העמים ממקומם]. - **המון עמים רבים** - הם אכלוסי סנחריב [וממשיל את רבויים כים, ואת קולם כהמית גלי הים]. - **בהמות ימים יחמיון** - הימים יחמו. - **ושאוץ לאמים** [שאוץ הוא רעש כמו 'המות' כפרש"י. וכנראה במצודת ציון במקום המון צריך לומר המות] **כשאוץ מים בפירים ישאוץ** - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]: (יג) - **לאמים כשאוץ מים רבים ישאוץ** - כפל עוד לחזוק הענין. - **וגער בו ונס ממרחק** - אבל סוף הדבר כאשר [בא אל ירושלים] המקום יגער בו, ויגוס, מפני הקול הבא ממרחק מן השמים. רצה לומר [לא שהיה רעש ממש, אלא מיתתם ביד האלוקים, הוא הבהילם כקול גדול] הנשארים יגוסו, מפני הכאת המלאך שהכה במחנה [והרג את כל המפקדים]. - **ורדף כמץ הרים לפני רוח** - יהיה נרדף כמוץ אשר בהרים הנרדף מפני רוח, כי לפי שהמוץ הוא דבר קל, והרוח שולט הרבה בהרים, נרדף הוא ביותר. - **וכגלגל לפני סופה** - [פרח הקוצים, שמועף בנגיעה בו] וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]: (יד) [והיה] - **לעת ערב והנה בלהה** - כי המלאך הכה בהם

לבזזינו:

פרק יח (א) הוּי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפִים אֲשֶׁר מַעֲבֵר לְנִהְרֵי כּוּשׁ: (ב) הַשְׁלַח בֵּינָם צִירִים וּבְכָלִי גִמָּא עַל פְּנֵי מַיִם לְכוּ מִלְּאָכִים קָלִים אֶל גּוֹי מְמֹשֶׁךְ וּמּוֹרָט אֶל עַם נּוֹרָא מִן הַלָּאָה גּוֹי קוֹ וּמְבוֹסָה

בלי'לה במכה המבהיל. - **בְּטָרִם בָּקָר אֵינָנו**- אינו בעולם כמו שנגמר (לקמן לו) וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים. - **זֶה חֶלֶק שׁוֹסִינוּ**- אמר הנביא זהו החלק הנחלק לאשור, אשר שסה אותנו. - **וְגוֹרֵל לְבַזְזִינוּ**- כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק] [יש מפרשים, הנביא חוזה את העתיד, לעת ערב הנה ישראל מבהלים מן האויב, ובטרם בקר, כבר איננו האויב כלל [ע"פ אבן עזרא]:

ענין הפרשה (פרק יח א-ג):

בחז"ל (סנהדרין צח, מדרש תהלים כז, שם קנ') נראה שפרשה זו היא על זמן הגאולה לעתיד לבא^פ.

הנביא מתאר שני שלבים בקבוצ גליות.

בשלב הראשון לא ישמעו הרחוקים שמועה ברורה, וישלחו צירים (דהינו שלוחים) לברר, האם נכונה השמועה.

ומשיב להם הנביא, שהגאולה והקבוצ גליות השלם, עוד לא היתה. היא תהיה רק אחר כך, בעת ההיא שיבאר בסוף הפרק. ואת השלב השני, הגאולה השלמה, אותה ישמעו בכל תבל, כמו שכתוב גם בסוף פרק כז.

(פרק יח א) - **הוּי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפִים**- כאלו קורא אליהם ואומר, אתה ארץ אשר הצל רב בה, מקלעי הספינות הפרושים ככנפי העופות [מליצה לתאר את רבוי הספינות של אותה אמה, שתהיה באחרית הימים]. - **אֲשֶׁר מַעֲבֵר לְנִהְרֵי כּוּשׁ**- אשר הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש [ע"פ רד"ק]:

(ב) - **הַשְׁלַח בֵּינָם צִירִים, וּבְכָלִי גִמָּא עַל פְּנֵי מַיִם**- אשר ישלח שלוחים דרך הים, ללכת בספינות מעצי גמא הקלים לשוט על פני המים. וכה יאמר, - **לְכוּ מִלְּאָכִים קָלִים**- אתם מלאכים ההולכים בקלות ובמרצה לכו - **אֶל גּוֹי**- זה יהיה בימי המשיח, כשישמעו [אמות העולם] שחזרו ישראל לארצם, ישלחו שלוחיהם אליהם, לדעת אם האמת כן הוא. - **מְמֹשֶׁךְ וּמוֹרָט**- אשר מאז היו [לאמה, היו] נמשכים בידי האמות [נמשכים עמהם, שהיו מוליכין אותם מבבל למדי, וממדי ליוון, ומיוון

מעין חיים - מוסר, עיונים

^פ **הוּי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפִים**. הרמב"ן כתב (מובא בשלמות בסוף הספר), שהיה אפשרות שכל הגאולה העתידה לבא באחרית הימים, יתקיימו בימי חזקיה, אבל לא זכו, לכן הרבה מהדברים המובטחים לא התקיימו בהם, ונשארו להיות מקוימים לעתיד לבא (רמב"ן, מלבי"ם פרק יא, ועיין סוף פרק יח). והיות והיה אפשרות שיהיה בימי חזקיהו, לפיכך דברים אלו באים תוך כדי הנבואות על אשור.

אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֲרָצוֹ: (ג) כָּל יֹשְׁבֵי תֵּבֶל וְשִׁכְנֵי אֶרֶץ כְּנָשָׂא נִסְהָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקַע שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ: (ד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלֵי אֲשַׁקֹּטָה [אֲשַׁקֹּטָה] וְאֶבִּיטָה בְּמִכּוֹנֵי כָּחַם צַח עָלֵי אוֹר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר:

[לְאִדָּם]. [מִדְרָשׁ תְּהִלִּים קכ], [וְהָאֲמוֹת] מָרְטוּ שֶׁעַר רֹאשָׁם וְזָקְנָם בְּמִשְׁכָּם, [מֵאִידָךְ הֵם יְדוּעִים כְּעַם הַשְׁוֹרֵד בְּנִסִּים בְּכָל מָצֵב, דְּהִינֵן]. - **אֶל עַם נוֹרָא** - אֲשֶׁר נִרְאָה בָּהֶם מַעֲשִׂים נוֹרָאִים. - **מִן הוּא וְהִלָּאָה** - מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הָיָה לָעַם וְהִלָּאָה. - **גּוֹי קוֹ קוֹ וּמְבוֹסָה** - בְּכָל זְמַן גְּלוּתָם הָיָה מִקְּנָה לָהּ וְחֹזֶר וּמִקְּנָה, וְעַם כִּי הָיָה נִדְרָס וְנִרְמָס בְּרַגְלֵי הָעַמִּים. - **אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֲרָצוֹ** - אֲשֶׁר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בָּזוּ אֶת אֲרָצָם, וְרָמְסוּהָ בְּרַגְלֵיהֶם [ע"פ רש"י]: (ג) **כָּל יֹשְׁבֵי תֵּבֶל וְשִׁכְנֵי אֶרֶץ כְּנָשָׂא נִסְהָרִים תִּרְאוּ** - כָּאִלוּ יֹאמַר לָהֶם, מַה לָּכֶם לְשַׁלַּח וּלְדַעַת אִם הָאֲמַת כֵּן הוּא, הֲלֹא כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֶל בְּעִינֵיכֶם תִּרְאוּ הַחֲזֹרֶת יִשְׂרָאֵל, כְּאֲשֶׁר יִרְאֶה נְשִׂיאָת הַנֶּסֶם עַל הַהָרִים, - **וְכִתְקַע שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ** - וּבְאָזְנֵיכֶם תִּשְׁמָעוּ הַדְּבָר, כְּאֲשֶׁר יִשְׁמַע תְּקִיעַת הַשׁוֹפָר [ע"פ רש"י]¹⁰:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יח ד-ו):

הַגָּאֻלָּה תִּהְיֶה בְּשַׁעַה בּוֹ יִהְיֶה מָצֵב שֶׁל צָרָה גְּדוֹלָה לְגָאֻלָּה, כְּמוֹ שֶׁחֵם מִתְבַּקֵּשׁ בְּיוֹם גֶּשֶׁם, וְטַל נָעִים, מִתְחַדֵּשׁ בְּיוֹם חוֹם.

כִּיצַד, בַּתְּחִלָּה יִצְלִיחוּ גּוֹג וּמִגּוֹג בְּמִלְחָמָה, וְלִפְנֵי גָמֵר הַצִּלְחָתָם, -לִפְנֵי הַקָּצִיר, לִפִּי הַמָּשָׁל - אִזּוּ יִפְּלוּ. וְיַעֲנֶשׁוּ, וְיַעֲזֹבוּ לַעֲוֹף וְלַבְּהֵמָה (רש"י כֵּאן).

(ד) - **כִּי כֹה אָמַר ה' אֵלֵי אֲשַׁקֹּטָה וְאֶבִּיטָה בְּמִכּוֹנֵי** - לִפִּי שְׁנֵאֲמַר לְמַעַן יְרוּשָׁלַּיִם לֹא אֲשַׁקֹּט, עַד יֵצֵא כְּנוּגָה צָדָקָה [לְקַמֵּן סב], לִזְנֶה אָמַר כְּשִׂיאָ כְּנוּגָה צָדָקָה וְיִגָּאֻלּוּ, אִזּוּ אֲשַׁקֹּטָה וְאֶבִּיטָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַמְּכוֹן לְשִׁבְתָּהּ, לְהִטִּיב לָהּ. - **כָּחַם צַח עָלֵי אוֹר** - כְּמוֹ חֵם צַח וּבִרְרוֹר, שֶׁהוּא לְטוֹבָה, כְּשֶׁבֶא עַל הַמָּטָר וְסִמּוּךְ לָהּ, וְהַמָּטָר נִקְרָא גַם אוֹר, כִּי אִזּוּ תִצְמַח הָאֲדָמָה [עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר שֶׁמֶשׁ שָׂאִין עִמּוֹ מָטָר] וְכִמוֹ שְׁנֵאֲמַר, מִנוּגָה, מִמָּטָר דָּשָׂא מֵאֶרֶץ (שְׁמוּאֵל ב' כג). - **כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר** - כְּעָב

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰ **הַשׁוֹלַח בִּים צִירִים.. כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֶל..** לְכַאוּרָה כּוֹנוֹת רש"י בַּפְּסוּק ב' ו' הוּא, שִׁיחִיה שְׁנֵי שְׁלִבִּים, בְּרֹאשׁוֹנָה לֹא יִרְאוּ הַגּוֹיִם בְּעִינֵיהֶם, וְאַחֵר כִּי יִתְגַּלֶּה לְכֻלָּם. וְיֵשׁ לְהַתְּבוֹן בְּפִרְשַׁת נִצְבִּים, שֶׁם נֹאמַר כְּמָה לְשׁוֹנוֹת: א' וְשֵׁב אֶת שְׁבוּתְךָ. ב' וְשֵׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצַדְךָ, ג' נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשֶּׁם יִקְבָּצְךָ. ד' מִשֶּׁם יִקְחָךְ. יֵשׁ לְהַבִּין מִה הַכּוֹנוֹה בְּכָל דְּבָר. וְהֵנָּה יַעֲוִיין לְחֵלֶן פֶּרֶק כ"ו שֶׁשׁ קִיבוּץ שֶׁל הַגּוֹלָה הַגְּדוּלָּה שֶׁם מְקוּבָּצִים יַחַד רֹב הָעַם, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שׁוֹה הַכּוֹנוֹה 'שְׁבוּתְךָ'. מֵאִידָךְ יֵשׁ יַחֲיִידִים מִפּוֹזָרִים, וְזֶהוּ 'הִפְצַדְךָ' (וּכְאֲשֶׁר הֵם יִבְאוּ מִכָּל הַמְּדִינוֹת, אִזּוּ יִרְאוּ כָּל הַגּוֹיִם אֶת הַנְּאוּלָּה). וְרֹאה עוֹד מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק י"א שִׁיקְבָּצָם מִמְּקוֹמָם לְמִקּוֹם אֶחָד בְּגִלּוֹת, וְאַחֵר כִּי יִקָּחֵם כּוֹלֵם יַחַד לְאַרְצָה הַטּוֹבָה, וְזֶהוּ 'מִשֶּׁם יִקְבָּצְךָ', וְיִמְשֶׁם יִקְחָךְ.

(ה) **כִּי לִפְנֵי קָצִיר כָּתֵם פָּרַח וּבֶסֶר גָּמַל יִהְיֶה נֹצֵה וְכֶרֶת הַזִּלְזִלִּים בְּמִזְמֵרוֹת וְאֵת הַנְּטִישׁוֹת הַסִּיר הַתּוֹ: (ו) יַעֲזֹבוּ יַחֲדוֹ לַעֲיֵט הָרִים וּלְבִהֶמַּת הָאָרֶץ וְקֶץ עָלָיו הָעֵיט וְכָל בִּהֶמַּת הָאָרֶץ עָלָיו תִּחְרַף:**

(ז) **בָּעֵת הַהִיא יוּבַל שִׁי לִיהֲנֶה צְבָאוֹת עִם מִמְשָׁךְ וּמוֹרֵט וּמַעַם נוֹרָא מִן הוּא וְהִלָּאָה גּוֹי קוֹ קוֹ וּמִבּוֹסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֲרָצוֹ אֶל מְקוֹם שֶׁם יִהְיֶה צְבָאוֹת הַר צִיּוֹן:**

המביא טל בחם הקציר, כי בעבור החום שבבעת הקציר יתאוו הקוצרים להקר נפשם בקרירות הטל שאינו מזיק לקציר, כמו [שמזיק] המטר [לחטה הנקצרת] [ע"פ רד"ק]: (ה) **כִּי לִפְנֵי קָצִיר** - לפני בוא עת הקציר. **כָּתֵם פָּרַח** - כשיתם הפרח יהיה קרוב להתבשל. **וּבֶסֶר גָּמַל יִהְיֶה נֹצֵה** - רוצה לומר כשיהיה הנז בטר, [שהבטר יגדל להיות נז] הנגמל מעט מעט עד שיתבשלו הענבים מכל וכל. **וְכֶרֶת הַזִּלְזִלִּים בְּמִזְמֵרוֹת^ט** - אז יכרת הכורת את יונקות הגפנים הרכים במזמרות - **וְאֵת הַנְּטִישׁוֹת הַסִּיר הַתּוֹ** - ואת הענפים הגדולים יסיר בהכרתה. וזה משל על גוג ומגוג, לומר כשיהיו קרובים לגמר הצלחתם, עד [כדי כף] שיקבשו [את] ירושלים^ט, ויצא חצי העיר בגולה (זכריה יד) [כמו הפרך שקרוב לגמר בשולו] אז יצא ה' ונלחם בגוים ההם, ויאבדם בשצף קצף [ע"פ רש"י]:

(ו) **יַעֲזֹבוּ יַחֲדוֹ לַעֲיֵט הָרִים** - כלם יחדו יהיו נעזבים לעופות המצויים בהרים - **וּלְבִהֶמַּת הָאָרֶץ, וְקֶץ עָלָיו הָעֵיט וְכָל בִּהֶמַּת הָאָרֶץ עָלָיו תִּחְרַף** - העופות ישכנו עליהם בימי הקיץ, והבהמות בימי החורף, ויאכלו מבשרם וישתו מדמם [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יח ז): הגוים ישאו את יתר בני ישראל, לארץ ישראל.

(ז) **בָּעֵת הַהִיא יוּבַל שִׁי לִיהֲנֶה צְבָאוֹת** - יבא דורון את עם ישראל, שהיה - **עִם מִמְשָׁךְ וּמוֹרֵט, וּמַעַם נוֹרָא** - יבא דורון מהעם אשר נראה בהם מעשים נוראים - **מִן הוּא וְהִלָּאָה** - מן היום אשר היה לעם והללאה. וכפל הדבר במילים שונות. **גּוֹי קוֹ קוֹ וּמִבּוֹסָה** - אשר בכל ימי גלותם היה מקנה לה' וחוזר ומקנה. **אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֲרָצוֹ** - ועם כי בזזו את ארצו ורמסוהו בגליהם [אף על פי כן היו מקנים לה', אותם יביאו הגוים]. **אֶל מְקוֹם שֶׁם ה' צְבָאוֹת הַר צִיּוֹן** - ההבאה תהיה אל המקום אשר נקרא שמה שם ה' צבאות, והוא הר ציון וכן נאמר והביאו מנחה לה' וכו' על הר קדשי (לקמן סו) [ע"פ רד"ק]:

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ט בתקופה של לפני הגאולה העתידה יהיה איזה שלטונות קלה ומזולזלת לבני ישראל, ורק לאחר כליונה של אותה שלטון, יבא משיח בן דוד, שנאמר 'וכרת הזלזלים במזמרות', בעת ההיא יובל שי (נאמר סנהדרין צח, ע"פ רש"י שם. ולפי פירוש זה וכת, הוא המשך הצלחת גוג, ולא כפירוש המצודות שהוא תחילת מפלתם).

^ט המלחמה של לפני הגאולה, תהיה מלחמת העמים עם ישראל (רש"י סנהדרין צו א' ד"ה מלחמות, ואילו מלחמות העמים זה בזה, נקרא בתלמוד מלחמת תינים, מהרשי"א שם צו' ב' וזה יהיה כנראה קודם לכן).

פרק יט (א) מִשָּׂא מִצָּרִים הִנֵּה יִהְיֶה רֶכֶב עַל עֵב קָל וּבָא מִצָּרִים וְנָעוּ אֱלִילֵי מִצָּרִים מִפָּנָיו וּלְבָב מִצָּרִים יִמָּס בְּקִרְבּוֹ: (ב) וְסִכְסְכֹתֵי מִצָּרִים בְּמִצָּרִים וְנִלְחָמוּ אִישׁ בְּאֶחָיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר מִמְּלָכָה בְּמִמְלָכָה: (ג) וְנִבְקָה רוּחַ מִצָּרִים בְּקִרְבּוֹ וְעֲצָתוֹ אֲבָלַע וְדָרְשׁוּ אֶל הָאֱלִילִים וְאֶל הָאֲטִים וְאֶל הָאֲבוֹת וְאֶל הַיִּדְעָנִים: (ד) וְסִפְרֹתֵי אֶת מִצָּרִים בְּיַד אֲדֹנָיִם קָשָׁה וּמִלֶּךְ עָזוּ יִמְשָׁל בָּם נָאֻם הָאֲדֹנָיִם יִהְיֶה צָבָאוֹת: (ה) וְנִשְׁתּוּ מִיָּמִים מֵהֵימָּה וְנָהָר יִחַרְבּ וְיִבָּשׁ: (ו) וְהֶאֱזִיחוּ נְהִירוֹת דָּלָלוֹ וְחִרְבוּ יְאֹרֵי מִצּוֹר קָנָה וְסוּף קָמְלוּ: (ז) עֲרוֹת עַל יְאֹר

ענין הפרשה (פרק יט א-טו):

מכאן ואילך כתובים ששה פרשיות על חרבון שיהיה במצרים.

בנבואה זו נאמר שה' יגרם למצרים את אסונה, שיתפלגו ויריבו זה עם זה, ובטפשותם זו - שלא יגיעו להבנה ביניהם - יסבלו כלם ויהרסו את המדינה, ולא יוכלו להתגבר על האויב.

האויב הוא מלך אשור (מפרשים בפסוק ד'), והנבואה התקיימה לפני מפלת אשור ביהודה. כי כאשר אשור הגיע ליהודה, ומתו חיליו לפני ירושלים, כבר היו עמו שבי מצרים כמספר בהמשך הפרק.

(פרק יט א) - מִשָּׂא מִצָּרִים הִנֵּה ה' רֶכֶב עַל עֵב קָל, וּבָא מִצָּרִים - רצה לומר מהרה ישלח דברו, להפרע מהם [ע"פ רש"י ורד"ק]. - וְנָעוּ - תנועת התרדה והרמת (יודעו). - אֱלִילֵי מִצָּרִים מִפָּנָיו, וְלְבָב מִצָּרִים יִמָּס בְּקִרְבּוֹ - בתוך הגוף: (ב) - וְסִכְסְכֹתֵי מִצָּרִים בְּמִצָּרִים - אעשה בלבול ותגר ביניהם, וְנִלְחָמוּ זֶה בָּזֶה. - וְנִלְחָמוּ אִישׁ בְּאֶחָיו, וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, עִיר בְּעִיר, מִמְּלָכָה בְּמִמְלָכָה - ממלכות רבות היו בארץ מצרים ויש לדעת מה השטח הפלול במצרים שבאותם ימים?: (ג) - וְנִבְקָה רוּחַ מִצָּרִים בְּקִרְבּוֹ - תתרוקן רוח השכלי אשר בקרבו. - וְעֲצָתוֹ אֲבָלַע - ואשחית עצתו, ולא ייעצו בחכמה. והוא כפל ענין במילים שונות. - וְדָרְשׁוּ - כראותם שפלתה עליהם הרעה, ידרשו - אֶל הָאֱלִילִים וְאֶל הָאֲטִים, וְאֶל הָאֲבוֹת וְאֶל הַיִּדְעָנִים - וכאומר, הנה יהיו עסוקים בדברי הכאי (ושאינם שכליים) [ע"פ רד"ק]: (ד) - וְסִפְרֹתֵי אֶת מִצָּרִים בְּיַד אֲדֹנָיִם קָשָׁה - אמרם ביד אדון קשה, והוא מלך אשור [רש"י רד"ק]. - וּמִלֶּךְ עָזוּ יִמְשָׁל בָּם - כפל הענין במילים שונות. - נָאֻם הָאֲדֹנָיִם ה' צָבָאוֹת: (ה) - וְנִשְׁתּוּ מִיָּמִים מֵהֵימָּה - מי הים יסור ויעתק ממקומו [כלי פז], ולא יוכלו להביא לה בר ומזון דרך אגיה בלב ים. - וְנָהָר יִחַרְבּ וְיִבָּשׁ - מימיו ולא ישקה שדותם, והאדמה לא תצמח, ויכלו ברעב. ולפי שכל שבח מצרים הוא מה שהגילו עולה ומשקה שדותם, המשיל חרבנה אל יבשת המים והכבנה באמת חרבון המלכות, וגלות עמה) [ע"פ רש"י]: (ו) - וְהֶאֱזִיחוּ נְהִירוֹת - נהרות מצרים יעזבו מימיהם. - דָּלָלוֹ וְחִרְבוּ יְאֹרֵי מִצּוֹר - המים אשר בהיאורים העמקים הנקנים בחרצי מצורי העירות, הורמו

על פי יאור וכל מזרע יאור ייבש נדף ואיננו: (ח) ואנו הדגים ואכלו כל משליכי ביאור חפה ופרשי מכמרת על פני מים אמללו: (ט) ובשו עבדי פשתים שריקות וארגים חורי: (י) והיו שתתיה מדכאים כל עשי שר אגמי נפש: (יא) אך אולים שרי צען חכמי יעצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם: (יב) אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה יעץ יהוה צבאות על מצרים: (יג) נואלו שרי צען נשאו שרי נף התעו

ממקומם ונסתלקו ונשאר מקומם יבש. - קנה וסוף- הגדלים על שפתי היאורים וסוף זה אינו ים סוף, אלא מין קנה, - קמלו- יכרתו מחסרון המים [ע"פ רד"ק]: (ז) - צרות על יאור- העשבים הנשרשים ונאחזים על היאור, וחוזר ומפרש - על פי יאור- רצה לומר (אפוא באור), על שפת היאור [דברי עצמו] - וכל מזרע יאור- הורעים הנורעים בידי אדם על שפת היאור. - יבש, נדף ואיננו- כל אחד יתיבש, ויכחש, ולא יהיה בעולם [ע"פ רש"י]: (ח) - ואנו הדגים- הרגילים לצוד את הדגים יתאוננו, כי כשתחרב המים לא ימצאו דגים. - ואכלו כל משליכי ביאור חפה- כל הרגילים להשליך ביאור כלי צדיה, לצוד הדגים יתאכלו. - ופרשי מכמרת על פני מים, אמללו- הפורשים רשתות על פי המים נכרתו, וכפל הענין במילים שונות [ע"פ רש"י]: (ט) - ובשו עבדי פשתים שריקות וארגים חורי- העושים מלאכתם בפשתים, לסרקו במסרק, ואורגים רשתות ושצדים בהם דגים) העשויים חרים חרים, יחפרו ויבשו. כי לא יהיה עוד צרף במלאכתם (שלא יהיה מים) [ע"פ רש"י]: (י) - והיו שתתיה מדכאים, כל עשי שר- דרך צידי דגים לסתם בפני המים המתפשטים ויוצאים משפת הנהר שלא ישובו למקומם, והמים המתפשטים נעשים אגמים נחים ועומדים במקומם, ובהם צדים הדגים. ולזה אמר ו(כ??) שתחרב היאור, ידכאו יסודי הסתימות של כל העושים סתימה (שקוראים היום סכר, וכונתם), להיות - אגמי נפש-. כי הואיל ואין מים אין עוד צרף בהסתימות ההם [ע"פ רש"י]: (יא) - אף אולים שרי צעו- החכמה הלכה משרי צעו, ונשארו אף אולים [דברי עצמו]. - חכמי יעצי פרעה- החכמים אשר ביועצי פרעה [תרגום] ייעצו - עצה נבערה- וכסילות, כי לא הועילו בעצתם להציל עצמם. - איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני- כל אחד מהם היה משתבח עצמו לפני פרעה, ואמר אני בן חכמים, והחכמה מחזקת בידי מאבותי. - בן מלכי קדם- אבותי היו מלכי קדם (מלכים מהמזרח הרחוק) אשר שם נמצא הכשוף, וידיעת שמות הטמאה [דברי עצמו].: (יב) - אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך- כאלו לפרעה יאמר, איה הם ואיה פה חכמיך, ויגידו לך עתה (עצת חכמה), במה תנצל. - וידעו- יתחכמו לדעת - מה יעץ ה' צבאות על מצרים- (כדי שנפעל) להיות נשמר מהעצה היעוצה [הכלי פז מפרש כף, אף בהקפד. 'יגידו' מה יעץ ה'. ו'ידעו' מה עצה נעשה]: (יג) - נואלו שרי צעו נשאו שרי נף- שרי צוען נעשו אולים, ושרי נף נפתו בהסתת חכמים והיוצאים בעצתם הנבערה. - התעו את מצרים פנת שבטיה- השרים התעו את העם היושב

את מצרים פנת שבטיה: (יד) יהיה מסך בקרבה רוח עונים והתעו את מצרים בכל מעשהו כהתעו שבור בקיאו: (טו) ולא יהיה למצרים מעשה אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון:

(טז) ביום ההוא יהיה מצרים נפשים וחרד ופחד מפני תנופת יד יהיה צבאות אשר הוא מניף עליו: (יז) והיתה אדמת יהודה למצרים להגא כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד מפני עצת יהודה צבאות אשר הוא יועץ עליו:

במצרים, אשר היא ראש הממלכה (ומשפיעה על שבטים רבים). כי השרים הבטיחו את העם בדברי היועצים לאמר, שהם יהיו המנצחים במלחמה [ע"פ רד"ק]: (יד) -ה' מסך בקרבה רוח עונים- המקום ערבב ובלבל בהם רוח עות ועם. רצה לומר, בלבב דעתם בענין תכסיסי המלחמה. -והתעו את מצרים בכל מעשהו, כהתעו שבור בקיאו- היועצים והשרים התעו את מצרים בכל הדברים, כמו השבור אשר יהיה נתעה בעת יקיא מאכלו בעבור רב השכרות, אשר לא ידע אז מה לעשות [ע"פ רד"ק]: (טו) -ולא יהיה למצרים מעשה אשר יעשה, ראש וזנב- לא יהיה לו שום תועלת בכל מעשה אשר יעשה, הן הראש הן הזנב, רוצה לומר לא יצליחו לא במעשה הראשים ולא במעשה הפחותים. -כפה ואגמון- רוצה לומר (לא יצליחו לא) במעשה החזק, ולא במעשה החלש. וכפל הענין במילים שונות [ע"פ רד"ק]:

ענין הפרשה (פרק יט טז-יז):

מדבר על המורא שיפל על מצרים, שיהיו מצריים שבויים אצל סנחריב, והם יראו מקרוב את מפלתו הנוראה של סנחריב בארץ יהודה. וזה יגרם פחד רב מהמלך חזקיהו כי כלם יראו שאלוקי ישראל עמו (מפרשים).

(טז) -ביום ההוא יהיה מצרים נפשים- (בזמן ההוא שנפלו מצרים ביד סנחריב. ומיד אחר כך נפל סנחריב ביהודה לפני ה'. באותו זמן המצרים יהיו) תשושי כח ורכי לבב נפשים. -וחרד ופחד מפני תנופת יד ה' צבאות אשר הוא מניף עליו- מניף עליו (על מצרים) להכותו בו (הקשר בין נפילת אשור לנפילת מצרים יבאר בפסוק הבא) [ע"פ רד"ק]: (יז) -והיתה אדמת יהודה למצרים להגא- רצה לומר השכינה השורה באדמת יהודה, תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב. -כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד- רצה לומר כל זמן אשר המזכיר יזכיר אותה, אליו יפחד. -מפני עצת ה' צבאות אשר הוא יועץ עליו- כי בעת שקבש סנחריב את מצרים חשב שבמקרה באה, אבל כשיראה שנפל סנחריב סביב ירושלים על ידי המלך המכה בהם, (אז) ישכיל לדעת (שגם נפילת עצמו, היינו נפילת מצרים ביד סנחריב גם היא לא מקרה היתה, כי היתה בעצת ה' אשר יעץ עליו להפילו ביד סנחריב [ע"פ רש"י]:

(יח) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליהנה צבאות עיר ההרס ואמר לאחת:

(יט) ביום ההוא יהיה מזבח ליהנה בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה ליהנה: (כ) והיה לאות ולעד ליהנה צבאות בארץ מצרים כי יצעקו אל יהנה מפני לחצים וישלח להם מושיע נרב והצילם:

ענין הפרשה (פרק יט יח):

אמרו חכמים (במנחות קט): תניא לאחר מפלתו של סנחריב, יצא חזקיהו [אל החילים שנותרו בחיים (רבינו גרשם)], ומצא בני מלכים שהיו יושבים בקרונות של זהב. הדרך [השביעם (רבינו גרשם)] שלא לעבד עבודת כוכבים [ומשום שקבלו עליהם כך, הנחו חיים (רבינו גרשם)]. וכן נמצא שחזקיהו, והנס שנעשה לו, זה הציל את אותם מצרים מידי אשור, שנאמר ביום ההוא יהיה חמש ערים, מדברות שפת כנען, ונשבעות לה צבקות. [וחמשה אלו היו למלכים במצרים]. עד כאן הגמרא.

וענין שם במהרש"א שמפרש שפת כנען, הוא לשון הקדש, המדברת בארץ כנען. ושם מפרש מדוע למדם חזקיהו את השפה הזו, וצריך להבין כונתו.

(יח) - ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען - לשון הקדש. ונשבעות לה צבאות - כי מעתה יאמינו בה' ויקבלוהו לאלה. - עיר ההרס ואמר לאחת - רוצה לומר יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום, שיאמר עליה עיר ההרס. רוצה לומר שיעמדו עליה ויהרסה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יט יט-כב):

[וחמשה המלכים האמורים למעלה בהקדמה לפסוק יח] הלכו לאלכסנדריא של מצרים, ובנו מזבח, והעלו עליו [קרבתות] לשם שמים, שנאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים (המשך הגמרא במנחות שם). והיו משתתחים ומתפללים לירושלים שנאמר (להלן מה יד) ואלוהי ישתחויו אליו ותפללו, (סדר עולם רבה כג). ועניינו שם ברש"י.

(יט) - ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים - כי מצרים יקריבו קרבתות לשמים. ומצבה - (הוא) מזבח מאבן אחת (וכשהוא מאבנים הרבה, הוא נקרא מזבח) [ע"פ רש"י דברים יז כב] - אצל גבולה לה': (כ) - והיה לאות ולעד לה' צבאות בארץ מצרים - המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה'. וכו' יצעקו אל ה' מפני לחצים, וישלח להם מושיע נרב והצילם - ישלח להם מושיע, והמושיע יהיה גדול ונכבד ונראה שהוא חזקיהו, כפי שמוכח בהקדמה לפסוק יח, והוא יצילם מיד הלוחצים: (כא) - ונודע ה' למצרים - יהיה נכר למצרים (כלומר, בכך שהוא יטיב להם [תרגום]). -

(כא) וְנוֹדַע יְהוָה לְמִצְרִים וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם אֶת יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲבָדוּ
זָבַח וּמִנְחָה וַנִּדְרֻ נֹדָר לַיהוָה וְשָׁלְמוּ: (כב) וַנִּגַּף יְהוָה אֶת מִצְרַיִם
נֶגֶף וַרְפּוּא וְשָׁבוּ עַד יְהוָה וַנַּעֲמֵר לָהֶם וַרְפָּאם:

(כג) בַּיּוֹם הַהוּא תַּהְיֶה מִסְלָה מִמִּצְרַיִם אֲשׁוּרָה וּבָא אֲשׁוּר בְּמִצְרַיִם
וּמִצְרַיִם בְּאֲשׁוּר וַעֲבָדוּ מִצְרַיִם אֶת אֲשׁוּר:

(כד) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאֲשׁוּר בִּרְכָה

וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם אֶת ה' בַּיּוֹם הַהוּא - (וּלְפִיכָף) הֵמָּה יִתְּנוּ לָב לְדַעַת (וְלִהְיוֹת) וְלִירָא מִמֶּנּוּ. וְעַל הַצֵּלָה זֶה
הַמְּזֻבָּח מַעֲיָדוֹ. - וַעֲבָדוּ זָבַח וּמִנְחָה - (עֲבָדוּ אֶת ה') בְּזָבַח וּבִמִּנְחָה. - וַנִּדְרֻ נֹדָר לַה', וְשָׁלְמוּ - אֶת נִדְרֵם
[ע"פ אלשיך]: (כב) וַנִּגַּף ה' אֶת מִצְרַיִם נֶגֶף וַרְפּוּא - כֹּאֲשֶׁר יִחְטְאוּ לוֹ יִגְּפוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא תִתֵּיךְ, כִּי
מִיד אַחֵר הַנִּגִּיפָה, יִרְפָּאם. רָצָה לִזְמֹר לֹא יֵאָרִיךְ לָהֶם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סִתָּתָם, (וְאֵין בְּהִכְרַח) וַיִּגְּפוּ מִבְּלִי
תְּקוּמָה, כִּי לְטוֹבָתָם יִפְרַע מִהֶם מַעֲט מַעֲט. - וְשָׁבוּ עַד ה', וַנַּעֲמֵר לָהֶם וַרְפָּאם - כֹּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה
יִתְרַצָּה לָהֶם, וַיִּקְבַּל עֲתִידֵת תְּפִלָּתָם וַיִּרְפָּאם [ע"פ רד"ק]:

הַקְדָּמָה לַפֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק יט כג):

אוֹמְרִים חֲזוּ: מִצְרַיִם וְאֲשׁוּר יֵאֱמִינוּ בַּה' יִחְדּוּ (מִצְוֹת). וְי"מ מִצְרַיִם כְּנוֹעִים יִהְיוּ לִפְנֵי אֲשׁוּר (תַּרְגּוּם,
אֲבָן עֶזְרָא).

(כג) - בַּיּוֹם הַהוּא תַּהְיֶה מִסְלָה - דֶּרֶךְ כְּבוֹשָׁה. - מִמִּצְרַיִם אֲשׁוּרָה, וּבָא אֲשׁוּר בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם בְּאֲשׁוּר -
כִּי מֵרֵב אֶהְיֶה וְאֶחָה יִרְבוּ לְבוֹא אֵלַי בְּאֵלַי. - וַעֲבָדוּ מִצְרַיִם אֶת אֲשׁוּר - (אֶת כְּמוֹ עַם, כְּמוֹ שְׁנֹאמֵר וַיִּלֶּךְ
אִתּוֹ לוֹט) מִצְרַיִם יַעֲבֹדוּ עֲבוֹדַת הַמָּקוֹם עִם אֲשׁוּר, כִּי הֵמָּה יִכְרֻ עוֹד יוֹתֵר מִפְּלֹאוֹת ה', כְּשֶׁהִכָּה בָּהֶם
מִלֶּאֶף ה' [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק יט כד-כה):

מַלְכוּת יְהוּדָה תִּשָּׂא, וְתַחֲשֵׁב בְּעוֹלָם כְּמַמְלָכָה בְּכֹחַ עוֹלָמִי. וְכֵן הִיא כְּפִי שְׁנֹאמֵר (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב כג)
וְרַבִּים מִבָּיָאִים מִנְּחָה לַה' לִירוּשָׁלַם וּמִגְדָּנוֹת לִיחֻקֵּיהוּ מִלֶּךְ יְהוּדָה, וַיִּשָּׂא לְעֵינֵי כָל הַגּוֹיִם מֵאַחֲרֵי כֵן.

(כד) - בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאֲשׁוּר - שְׁלִישִׁית תִּהְיֶה לָהֶם (בְּאֵמוֹנָת הָאֵל, או
שֶׁתִּהְיֶה מוֹשְׁלָת עַל מִצְרַיִם וְעַל אֲשׁוּר [שְׁנֵי הַפִּי' מוֹכָאִים בְּאֲבָן עֶזְרָא]. - בִּרְכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ - כָּל
הַשְּׁלִשָּׁה יִהְיוּ בִּרְכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם בִּרְכָה יוֹתֵר מִכָּל הָאֲמוֹת [ע"פ רד"ק]: (כה) - אֲשׁוּר בִּרְכוּ
ה' עֲבָאוֹת לֵאמֹר - אֲשֶׁר כָּל אֶחָד מִשְׁלָשְׁתָּן בִּרְכוּ ה' וַיֹּאמֶר - בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם - רָצָה לִזְמֹר בְּרוּךְ הוּא
עַל שֶׁשָּׁב לִהְיוֹת עַמִּי לְהֵאֱמִין בִּי. - וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֲשׁוּר - חוֹזֵר עַל מַלְת בְּרוּךְ, לִזְמֹר בְּרוּךְ מַעֲשֵׂה יְדֵי

בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (כה) אֲשֶׁר בָּרַכּוּ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם
וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֱשׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל:

פרק כ (א) בְּשֵׁנֶת בֹּא תִרְמֶן אֲשִׁדּוּדָה בְּשִׁלַּח אֹתוֹ סָרְגוֹן מֶלֶךְ אֲשׁוּר
וַיִּלְחֶם בְּאֲשִׁדּוּד וַיִּלְבְּדָהּ: (ב) בָּעֵת הַהִיא דָּבָר יְהוָה בִּיד יִשְׁעֵיהוּ בֶן
אֲמוּץ לֵאמֹר לֶךְ וּפְתַחְתָּ הַשֶּׁק מֵעַל מִתְנֶיךָ וְנַעֲלֶךְ תַּחֲלִץ מֵעַל רִגְלֶיךָ
וַיַּעַשׂ כֵּן הֵלֶךְ עָרוֹם וַיִּחַף: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה בְּאֲשֶׁר הֵלֶךְ עֲבָדִי

אשור. רצה לומר (ה' אומר על אשור) ברוך הוא, על אשר הכיר שמה שעלתה בהם, היה מעשה ידי
ולא במקרה. - ונחלתי ישראל- גם זה חוזר על מלת ברוך, לומר ברוך נחלתי ישראל. רצה לומר ברוך
הוא על אשר מעולם הוא נחלתי ומאמין בי [ע"פ רד"ק]:

ענין הפרשה (פרק כ א-ב):

הכוונה במופת, ובסימן הזה, 'באר בפרשה הבאה.

(פרק כ א) -בשנת בא תרמן אשדודה, בשלח אתו סרגון מלך אשור, וילחם באשדוד וילבדה- אז
התחיל אשור לעשות גבורות ולקבש ארצות העמים [דבריו אלו צריכים עיון, הלא אשור הגלה
מהשבטים כבר בימי אחז, וכאן מדבר בימי חזקיהו, שהרי מעט אחרי שקבש אשור את מצרים, נפל
לפני חזקיהו]: (ב) -בעת ההיא דבר ה' ביד ישעיהו בן אמוץ לאמר, לך ופתחת השק מעל מתניך-
(מדוע היה לובש שק לפני כן) כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים, ולבש השק על מתניו
לצער ולאבל. ואמר לו המקום שיתיר השק מעל מתניו וישאר ערום, כי אותו לבד לבש. -ונעלה
תחלץ מעל רגלך, ויעש כן, הלך- היה מהלך -ערום ויחף:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כ ג-ו):

כבר נבא ישעיה (תחלת פרק יט) את פרענות מצרים זו, אשר תהיה להם בידי אשור. אלא שכאן נוספו
מספר דברים.

א' הזמן המדיק שיתקום. ב' מופת. המופת פועל שהנבואה תחול כבר בעולם המעשה. ובכך נקבע
שתתקום בכל אפן, גם אם יהיה שנוי בסבת הפרענות, כגון שישוּבו (מלבי"ם). וכן כותב הרמב"ן
בראשית יב' ו'. ג' נבא שכאשר סנהריב יגלה אותם, יהיה בבנין מיוחד (ראה בדברי חז"ל הקדושים,
המובאים בהערה).

(ג) -ויאמר ה' באשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף, שלש שנים אות ומופת- זהו סימן מה שיהיה
בסוף שלש שנים -על מצרים ועל כוש- וכלומר שלש שנים מתיחס לכונת האות, ולא לזמן שהלך

ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש:
(ד) כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים
וזקנים ערום ויחף וחשופי שתי ערות מצרים: (ה) וחתו ובשו מפוש
מבטם ומן מצרים תפארתם: (ו) ואמר יושב האי הזה ביום ההוא
הנה כה מבטנו אשר נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור ואיך
נמלט אנחנו:

פרק כא (א) משא מדבר ים כסופות בנגב לחלף ממדבר בא מארץ
נורא: (ב) חזות קשה הגד לי הבוגד בוגד והשוחד שוחד עלי

ערום, ונגנון הטעמים מסייעים לכך. לפי זה יתכן שהלך כה זמן מועט. והתמיהה על כך תפחת) [ע"פ
הרב אברבנאל]: (ד) כן ינהג - כמו שהלך ישעיה כן ינהג - מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש,
נערים וזקנים ערום ויחף, וחשופי שתי - מגולה עגבות - ערות מצרים - וכן כוש, כי כבר זכר שניהם
ואמר (ערות) מצרים, לרב גנותן שנאמר בהם גדלי בשר (יחזקאל טז) [ע"פ רד"ק]: (ה) וחתו ובשו,
מפוש מבטם, ומן מצרים תפארתם - ישראל שהיו מביטים לעזרת כוש, והיו מתפארים בבטחון מצרים,
בבוא מפלתם יחתו ויבשו מפבטם ותפארתם [ע"פ רד"ק]: (ו) ואמר יושב האי הזה - זהו ארץ ישראל
שהוא בגבול הים - ביום ההוא, הנה כה מבטנו - כזאת עלתה להאומות אשר היינו מביטים אליהם
לעזרה - אשר נסנו שם לעזרה, להנצל מפני מלך אשור - חשבנו לנוס אליהם להנצל ממלך אשור. -
ואיך נמלט אנחנו - אם כך עלתה בהם ולא יכלו למלט את עצמם, איך נמלט אנחנו בעזרתם [ע"פ
רש"י]:

ענין הפרשה (פרק כא א-ה):

נבואה על פרענות בכל.

לעיל פרק יג' כבר נבא על פורענותה, ואף המשל לציירי לידה כבר נאמר שם. אף כאן מתאר את
הפתאומיות שהיא הפועלת את הבהלה. וכפי שמביא רש"י מיוסיפון בפסוק ד' על נשף חשקי.
שבשלאצר מלך בכל היה סודע את נצחונו, ותוף כדי כך נודע לו שהיום יפל. ואילו בפרק יג' נבא על
הפחד שיהיה לעם בכל, מפני הגבורה שיגלה הכובש, לעצת החלשה שתפל על בכל.

(פרק כא א) - משא מדבר ים - רצה לומר, על בכל חיושבת אחר המדבר, במערבו של פָּרס ומדי
הבאים עליה למלחמה (וים, הוא כנני לצד מערב) [ע"פ רד"ק]. - כסופות בנגב לחלף - כרוח סופה
המתהפף בארץ נגובה ויבשה, שמעלה אבק רב (בעת שהרית חולפת), כן יהיה מרבית האבק, לעת
יחלף צבא רב להלחם על בכל. - ממדבר בא - מדרך המדבר יבוא. - מארץ נורא - כן יקרא המדבר
שהוא מקום נחשים ועקרבים, המיראים את העבר בו. וכמו שנאמר המדבר הגדול והנורא (דברים א)
וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]: (ב) חזות קשה הגד לי - נאמר לי על בכל. - הבוגד בוגד

עֵילָם צוּרִי מְדִי כָּל אֲנַחְתָּה הַשְּׁבִתִּי: (ג) עַל בֶּן מְלָאוּ מִתְּנִי חִלְחָלָה צִירִים אֲחֻזּוֹנִי כְּצִירֵי יוֹלָדָה נְעוּיָתִי מִשְׁמַע נִבְהַלְתִּי מִרְאוֹת: (ד) תַּעֲזָה לְבָבִי פִלְצוֹת בַּעֲתָתִנִּי אֶת נִשְׁף חֲשָׁקִי שָׁם לִי לַחֲרָדָה: (ה) עֲרֹךְ הַשְּׁלַחַן צַפָּה הַצִּפִּית אָכּוֹל שְׁתָּה קוֹמוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מִגֶּן:

(ו) כִּי כֹה אָמַר אֱלִי אֲדֹנָי לֹךְ הַעֲמֵד הַמִּצְפָּה אֲשֶׁר יֵרָאֶה יִגִּיד: (ז) וְרָאֵה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל וְהַקְשִׁיב קָשָׁב רֶכֶב קָשָׁב:

והשווד שווד - (ה' גזר, שמאותו זמן של סוף בבל) כל הרוצה לבגד בוגד בו, וכל הרוצה לשדד משדד אותו [ע"פ אבן עזרא]. - **עלי עילם, צורי מדי** - את עילם עלי למלחמה, ואת מדי שימי עליה מצור. - **כל אנחתה השבתי** - כל האנחות (שיש בעולם, יפסקו) שהיתה בבל מאנחת את העפונים (אמות העולם), במה שהטילה עליהם על כבד, הנה עתה בבוא מפלתה, בשלתי (את) כל האנחות [ע"פ רש"י]: (ג) - **על בן** - בעבור גדל הצרה. - **מלאו מתני חלחלה** - הנביא אמר בלשון בבל (וכאלו בבל אומרת). - **צירים אחזוני כצירי יולדה** - כאבים אחזו אותי כמו כאבי יולדת [ע"פ רש"י]. - **נעויתי משמע** - נתעקם גופי מקול השמועה [דברי עצמו]. - **נבהלתי מראות** - ונבהלתי מראית פלאי האבדון: (ד) - **תעז להבבי** - לא ידע לבבי מה לעשות מרב צער. - **פלצות בעתתני** - חרדה הבעיתה והפחידה אותי, וכפל הדבר במילים שונות לגדל החרדה והפחד. - **את נשף חשקי** - הלילה שהייתי חושק ומתאוה לה לעשותה משתה ושמחה, על אשר נצחו את חיל פרס, כמו שכתוב ביוסיפון (ספר א' פרק שלישי). - **שם לי לחרדה** - מי שבידו להשים, (כלומר, ה') שם לי הלילה ההיא לחרדה, כי בה נהרג בלשאצר, ונכבשה בבל, ומלך בה דרייזש. כמפרש בדניאל [ע"פ רד"ק]: (ה) - **ערף השלחן** - בעת שהיו עורכים השלחן על המשתה אמרו אלו לאלו - **צפה הצפית** - רצה לומר יעמד הצופה על המצפה לראות אם באים חיל פרס ומדי. - **אכול שתה** - בעוד שהיו אוכלים ושותים אמרו אלו לאלו - **קומו השרים משחו מגן** - לרדת אל המלחמה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כא ו-י):

הצופה, הוא השומר המשקיף לראות למרחוק, תאורו בשעת מפלת בבל (מצודות. רד"ק).

(ו) **כי כה אמר אלי אדני, לך העמד המצפה אשר יראה יגיד** - הנביא יאמר על לשון שרי בבל, שיאמרו זה לזה, לך העמד (צופה שיעמד על) המצפה, שיגיד את אשר יראה [ע"פ רד"ק]: (ז) **וראה רכב צמד פרשים** - באלו העומד על המצפה, ראה רכב שרוכבים עליו זוג פרשים. וראה גם כן **רכב חמור רכב גמל** - רצה לומר אחד רוכב על חמור, ואחד רוכב על גמל [ע"פ רד"ק]. רצונו לומר ראה הרבה מיני בעלי מלחמה. - **והקשיב קשב רב קשב** - הקשיב באזניו, (ושמע) אשר רב הקשב. רצה לומר, קול המון העם היה נשמע מאד, ויורה שיש המון רב [ע"פ תרגום]: (ח) - **ויקרא ארניה, על מצפה** - רצה לומר העומד על המצפה, קרא לאמר הנה בא הארניה. והמשיל פרס ומדי לארי הטורף, או

(ח) וַיִּקְרָא אֶרְיָה עַל מִצְפָּה אֲדָנִי אֲנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל מִשְׁמַרְתִּי אֲנֹכִי נֹצֵב כָּל הַלֵּילוֹת: (ט) וְהִנֵּה זֶה בָּא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נִפְלָה נִפְלָה בָּבֶל וְכָל פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שָׁבֵר לְאַרְצָ: (י) מְדֻשְׁתִּי וּבֶן גֶּרְנִי אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צָבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגְדַּתִּי לָכֶם:

(יא) מִשָּׂא דוֹמָה אֵלֶי קָרָא מִשְׁעִיר שְׁמֵר מַה מְלִילָה שְׁמֵר מַה מְלִיל:

שְׁקָרָא לֵאמֹר הִנֵּה ה' אֶרְיָה עַל מִצְפָּה, וְהַמְשִׁיל אֶת פָּרָס וּמְדִי לְאֶרְיָה הָעוֹמֵד עַל מִצְפָּה, (וּמִשָּׁם) מִבֵּית (הָאֶרְיָה) אֵילָף וְאֵילָף אָנָּה יִטְרֹף. (עַד כָּאן תֵּאוּר הַצּוּפָה). - **ה' אֲנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם** - כְּשֶׁרָאָה הַנְּבִיא אֶת כָּל זֶה בְּמֵרְאָה הַנְּבוּאָה, אָמַר אִתָּה ה' הִנֵּה אֲנֹכִי עוֹמֵד תָּמִיד בְּכָל יוֹם, וּמִצְפָּה מְתִי תִּתְחַרֵּב בְּכָל עַל שֶׁהָרְעוּ לְיִשְׂרָאֵל. - **וְעַל מִשְׁמַרְתִּי אֲנֹכִי נֹצֵב כָּל הַלֵּילוֹת** - רָצָה לִדְבֹר כְּאֵדָם הַיּוֹשֵׁב וּמִשְׁמֵר שְׂאִינוֹ זֶה מִמְקוֹמוֹ, כֵּן לֹא זֹתִי מִלְצָפוֹת: (ט) - **וְהִנֵּה זֶה בָּא** - רָצָה לִדְבֹר זֶמֶן רַב הֵייתִי מִצְפָּה לֵה וְעַתָּה (סוּף סוּף) הִנֵּה זֶה בָּא - **רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים** - רֶכֶב הַמִּיחָד לְאִישׁ וְעַלְיוֹ זֹג פָּרָשִׁים. רָצָה לִדְבֹר כְּאֵד פָּרָס וּמְדִי הַמְחַרְיִבִים אֶת בְּבֶל. - **וַיַּעַן וַיֹּאמֶר, נִפְלָה נִפְלָה בָּבֶל** - הַמְלָאָה הַדּוֹבֵר בִּי אָמַר עַתָּה נִפְלָה בְּבֶל. וְכַפֵּל הַמִּילָה לְחֻזֵּק הָעֵנִי. - **וְכָל פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שָׁבֵר לְאַרְצָ** - הַמְשַׁבֵּר שָׁבֵר אוֹתָם וְהַפִּילָם לְאַרְצָ [ע"פ רד"ק]: (י) - **מְדֻשְׁתִּי** - גַּם אֵלֶּה (הַמְשִׁיף) דְּבָרֵי הַמְלָאָה, שְׂאוֹמֵר, שֶׁבְּכָל (בְּנִפְלִיתָה הַהִיא) תִּהְיֶה מְדוּשְׁתִּי. רָצָה לִדְבֹר אֲנִי אֲדוּשׁ אוֹתָהּ כְּמוֹ שְׂדֵשִׁים הַתְּבוּאָה. - **וּבֶן גֶּרְנִי** - הַתְּבוּאָה נִקְרָא בֶן גֶּרֶן, לְפִי שִׁינֵּינָה וְנִדְשׁ בְּגֶרֶן. וְכַפֵּל הַדְּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. (עַד כָּאן דְּבָרֵי הַמְלָאָה. מִכָּאן מִסֵּים וּוְאוֹמֵר נְבִיא, (שְׂאֵת) הַדְּבָר - **אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי מֵאֵת ה' צָבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** - אוֹתָהּ - **הִגְדַּתִּי לָכֶם** - [ע"פ רד"ק. אוֹלָם לְפִי רִש"י מְדוּשְׁתִּי וּבֶן גֶּרְנִי. הוּא קָרִיָּה לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל הַמְכֻנִּים גֶּרֶן ה'. וְכֹא כְּהַקְדָּמָה לְסִיּוֹם הַפְּסוּקָה

כְּלוֹמֵר, אִתָּם יִשְׂרָאֵל גֶּרֶן ה', שְׁמַעוּ, כִּי אֶת אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי הִגְדַּתִּי לָכֶם. וְכֵן מוֹכַח בְּמִדְרָשׁ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פ"ד א. תִּנְחוּמָא בְּמִדְרָשׁ יט. וּמִתְיָשֵׁב יוֹתֵר לְפִי חֲלָקֵת הַפְּסוּקִים]:

הַקְדָּמָה לְפָרְשָׁה (פָּרָק כֹּא יֹא - יב):

לְפִי פְשׁוּטוֹ וּבְכַאוֹר הַמְצוּדוֹת, מִבָּאֵר בְּנְבוּאָה שְׁעִתִּידִים אָדָם לְנֻצַח אֶת יִשְׁמַעְאֵל. כִּי אָדָם הֵם הַיּוֹשְׁבִים בְּשְׁעִיר. 'דוֹמָה', מִבְּנֵי יִשְׁמַעְאֵל הִנֵּה.

וְאוֹלֵי לְפִי זֶה מִשְׁמַעוֹת הַתֵּאוּר הַנְּבוּאִי עַל הַשְׁוֹמֵר, מְלַמֵּד שֶׁהַנְּצִחוֹן יִהְיֶה אַחֲרֵי הַרְבֵּה זֶמֶן שָׁבוּ יִהְיֶה פָּחַד עַל בְּנֵי דוֹמָה, מִחֻמַּת שְׁעִיר. וַיִּתְּכֵן שֶׁהַסְּמִיכוֹת אֶל הַפְּרָשָׁה הַבָּאָה מְלַמֵּד שֶׁכָּף הוּא פְשׁוּטוֹ.

- בְּסוּף הַסֵּפֶר מוֹכָא בְּאוֹר לְפָרְשָׁה זֶה מִרְבִּינוּ בְּחֵי ז"ל מִסְפָּרוֹ כִּד הַקְּמַח -

(יא) - **מִשָּׂא דוֹמָה** - הוּא מִבְּנֵי יִשְׁמַעְאֵל, כְּמוֹ שְׁנֹאֵמֵר וּמִשְׁמַע דוֹמָה וּמִשָּׂא (בְּרָשִׁית כה). - **אֵלֶי קָרָא מִשְׁעִיר** - אָמַר הַנְּבִיא אֵלֶי קוֹרָא קוֹל הַנְּבוּאָה, כִּי מִשְׁעִיר יֵצֵא הַמְחַרְיִב אֶרְצָם וּשְׁעִתִּידִים שְׁעִיר לְהַחְרִיב

- (יב) אָמַר שׁוֹמֵר אֶתָּא בְּקָר וְגַם לִילָה אִם תִּבְעִיּוֹן בְּעִיּוֹ שְׁבוּ אִתּוֹ:
- (יג) מִשָּׂא בַעֲרָב בַּיַּעַר בַּעֲרָב תִּלְיֵנוּ אֲרָחוֹת דְּדָנִים: (יד) לְקִרְאָת צִמָּא הִתִּיּוּ מֵיִם יִשְׁבִּי אֶרֶץ תִּימָא בְּלַחְמֹו קִדְמוּ נִדְד: (טו) כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְדוּ מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קִשָּׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כְּבֹד מִלְחָמָה:
- (טז) כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנִי אֵלִי בְּעוֹד שָׁנָה כְּשֵׁנִי שְׂכִיר וְכָלָה כָּל כְּבוֹד

אֶת דְּוִמָּה). - **שׁוֹמֵר, מַה מְלִילָה**- רָצָה לוֹמַר בַּעֲת יָבוֹא הָאוֹיֵב וְיִשְׁמִי שׁוֹמְרִים בַּעֲרִי וּבְנֵי הָעִיר יִקְוּמוּ וְיִסּוּכְבוּ בַּעֲרִי וְיִשְׁאַלּוּ לְשׁוֹמֵר, וְיֹאמְרוּ, אֵתָּה שׁוֹמֵר, מַה הָיָה בְּלִילָה, אִם בָּא הָאוֹיֵב. - **שׁוֹמֵר, מַה מְלִילָה**- דִּרְךְ הַשְׂוֹאֲלִים וּמִתְפַּחֲדִים לְכַפֵּל אִמְרֵיהֶם [ע"פ רד"ק]: (יב) - **אָמַר שׁוֹמֵר, אֵתָּא בְּקָר**- הַשׁוֹמֵר יִשְׁבִּי לְאָמַר אַף אִם בָּא הַבְּקָר, וְאִין פִּתְחָה מִהָאוֹיֵב. אָבֵל גַּם הַלִּילָה תִּבּוֹא (מִחֲרָשׁ יֵשׁ עוֹד לִילָה) וּמִהַצֶּרֶף לְשׁוֹמֵר עוֹד מִפִּתְחָה הָאוֹיֵב. - **אִם תִּבְעִיּוֹן בְּעִיּוֹ**- אִם תִּשְׁאַלּוּן לְדָרוֹשׁ שְׂאֵלָה כְּזֹאת, - **שְׁבוּ אִתּוֹ**- שׁוּבוּ וּבֹאוּ לְמִתָּחַר וּלְמִתְחַרְתּוֹ (וּתְצַטְרְכוּ לְבֹא כָל יוֹם), כִּי בְּכָל הַלֵּילוֹת מִהַצֶּרֶף לְשׁוֹמֵר וְתוֹכְלוּ לִשְׂאֵל בְּכֻלָּם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כא יג-טו):

פִּרְעָנוֹת עַל הָעֲרָבִים, אוֹתָם אֲשֶׁר דִּרְכָם לְגוֹר בְּאֶהְלִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֶהְלִי קִדְר. צוּרַת הַנְּבוּאָה הִיא, שֶׁהוּא פוֹנֶה בְּדַבְּרֵיוֹ אֶל אַחֲרִים, בְּנֵי דָדוֹ וּבְנֵי תִימָא.

(יג) - **מִשָּׂא בַעֲרָב**- עַל עֶרֶב, וְהֵם בְּנֵי קִדְר (וּנְבוּאָה הַבָּאָה, מִזְכָּר קִדְר, בְּמִפְרָשׁ. קִדְר וְתִימָא מְזָכְרִים בַּתּוֹרָה בְּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל. דָּדוֹ, בְּבְנֵי כּוֹשׁ בֶּן חָם). - **בַּיַּעַר בַּעֲרָב תִּלְיֵנוּ, אֲוֲרָחוֹת דְּדָנִים**- אֵתָּם שִׁירֹת בְּנֵי דָדוֹ (הָרְגִילִים בְּדָרְכֵים), שֶׁהֵייתָם רְגִילִים לָלוֹן בְּאֶהְלִי אֲנָשִׁי עָרַב (וּלְהַתְאָכֶסֶן אֲצֵלָם). הִנֵּה עֵתָּה שֶׁחֲרָבוּ אֶהְלֵיהֶם, תִּלְיֵנוּ בַּיַּעַר אֲשֶׁר בַּעֲרָב [ע"פ רד"ק]: (יד) - **לְקִרְאָת צִמָּא הִתִּיּוּ מֵיִם**- לְקִרְאָת (עַם) עָרַב, הַצִּמָּא בְּלַחְתּוֹ בְּגוֹלָה, הִבִּיאוּ לוֹ מֵיִם לְשִׁתּוֹת [ע"פ הַרְבַּ אֲבִרְבִּנְאֵל]. - **יִשְׁבִּי אֶרֶץ תִּימָא**- אֵתָּם הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ תִּימָא. - **בְּלַחְמֹו קִדְמוּ נִדְד**- (קִדְמוּ הוּא צוּיּוֹ), כָּל אֶחָד (יָבוֹא) בְּלַחְמוֹ, לְקִרְאָת עָרַב הַנּוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ [ע"פ רד"ק]: (טו) - **כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְדוּ**- כְּאוֹמֵר וְאִם תִּשְׁאַלּוּ לָמָּה נִדְדוּ מִמְּקוֹמָם, אֲשִׁיב לֵאמֹר, שֶׁנִּדְדוּ מִפְּנֵי חֲרָבוֹת הָאוֹיֵב. - **מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה**- אֲשֶׁר פִּשְׁטָה בְּאֶרְצָם [ע"פ רש"י]. - **וּמִפְּנֵי קִשָּׁת דְּרוּכָה**- הַדֶּרֶךְ לְדִרְךְ בְּרָגֵל עַל הַקִּשָּׁת, לְמוֹתָחוֹ הַיֵּטֵב לִירוֹת לְמִרְחוּק. - **וּמִפְּנֵי כְּבֹד מִלְחָמָה**- חֲזִק מִלְחָמָה:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כא טז יז):

זְמַן קִיּוּם הַפִּרְעָנוֹת. וּמֵהוּת הַגְּזִירָה שֶׁתִּבָּא עֲלֵיהֶם.

(טז) - **כִּי כֹה אָמַר ה' אֵלִי, בְּעוֹד שָׁנָה**- בַּעֲת תִּשְׁלֹוֹם שָׁנָה מֵהַיּוֹם. - **כְּשֵׁנִי שְׂכִיר**- רוּצָה לוֹמַר מִצְמָצֵם כְּשִׂכִּיר הַמְּדַקְדָּק בְּשֵׁנִי שְׂכִירְתּוֹ [ע"פ רד"ק]. - **וְכָלָה כָּל כְּבוֹד קִדְר**- מִרְבִּית הַמּוֹן עִם עָרַבִּי בְּנֵי קִדְר:

קֶדֶר: (יז) וּשְׂאֵר מִסְפַּר קִשֶׁת גִּבּוֹרֵי בְנֵי קֶדֶר יִמְעָטוּ כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל דֹּבֵר:

פרק כב (א) מִשָּׂא גִיא חֲזִיוֹן מֵה לָךְ אֶפּוֹא כִּי עֲלִית פֶּלֶךְ לַגִּגּוֹת:
(ב) תִּשְׁאֹת מִלֵּאָה עִיר הוֹמָיָה קִרְיָה עֲלִיזָה חֲלָלִיךְ לֹא חֲלָלִי חֶרֶב וְלֹא מִתִּי מִלְחָמָה: (ג) כָּל קָצִינֶיךָ נִדְּדוּ יַחַד מִקִּשֶׁת אֶסְרוּ כָּל

(יז) -וּשְׂאֵר מִסְפַּר קִשֶׁת, גִּבּוֹרֵי בְנֵי קֶדֶר יִמְעָטוּ- השארת של מספר רובי קשת, מגבורי בני קדר יהיו הולכים ומתמעטים. -כִּי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל דֹּבֵר- ובנידו לקים [ע"פ רש"י]:

ענין הפרשה (פרק כב א-יד)

נבא על המצור וההריגות שיהיו בירושלים, בזמן חרבן בית המקדש (בכל המקומות דלהלן מבאר שהמדבר על זמן חרבן בית המקדש. תענית כט, תגיגה ה, תנא דבי אליהו רבה פ"ל, ויקרא רבה יט ו, איכה רבה א א, מדרש תהלים כ. אמנם חרבן המקדש עצמו, לכאורה אינו מזכיר כאן, כי אם הצרות שעל העם. וראה סוף פרק י' שם מזכיר החרבן עצמו).

בפרק יד' נאמר בשנת מות המלך אחז, מכאן שהפשטות הוא שמשם ואילך, וממילא אף נבואה זו נאמרה בימי המלך חזקיהו. והנה הנביא מביא מביא נבא על חרבן בית המקדש, שאמר (מכאן ג יב) ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה והר הבית לבמות יער. והנה בספר ירמיה (כו יח) מפרש בכתוב שנבואת מביא זו נאמרה בימי חזקיהו מלך יהודה, והוא באותה תקופה בה נבא ישעיה. והוא למעלה ממאה שנה לפני החרבן.

- בסוף הספר מובא באור לפרשה זו, מרבינו בחיי ז"ל, באור פסוק בפסוק -

(פרק כב א) -**מִשָּׂא גִיא חֲזִיוֹן**- זה ירושלים, שהיתה מקום הנבואה, ועם כי עמדה בהר, קראה גיא (דהינו עמק), לכנותה לרעה, ולומר שהשפילות האויבים בחטאתיה, ומהר (גבוה, כלומר נעלה וחשוב) נעשה גיא. -**מֵה לָךְ אֶפּוֹא**- מה נעשה לך עתה. -**כִּי עֲלִית פֶּלֶךְ לַגִּגּוֹת**- אשר עלית על הגגות. כי כן הדרך כשבא העיר במצור עולים על הגגות לראות כמה יש המון עם הצרים [ע"פ רד"ק]: (ב) -**תִּשְׁאֹת מִלֵּאָה**- עד הנה היית מלאה, המית אנשים. -**עִיר הוֹמָיָה**- כפל הדבר במילים שונות. -**קִרְיָה עֲלִיזָה**- כרף מלאה שמחה, במרבית הממשלה והעשר. (מקונן הנביא ואומר), עתה, איך עלתה בך (רעה כל כך חמורה עד), אשר -**חֲלָלִיךְ לֹא חֲלָלִי חֶרֶב**- המה -**וְלֹא מִתִּי מִלְחָמָה**- כי ברעב מתו, (שהיא מיתה) הקשה (יותר) ממות חרב: (ג) -**כָּל קָצִינֶיךָ**- צדקיהו ושריו אשר -**נִדְּדוּ יַחַד**- וברחו -**מִקִּשֶׁת אֶסְרוּ**- הנה נאסרו מרבי הקשת. כי כאשר ברחו דרך המערה (יש מערה בירושלים הקרויה מערת צדקיהו) הזמין הקב"ה צבי אהד רץ על המערה ממעל, ורדפו אחריו (חילי הבבלים) רובי קשת (ולכד את הצבי), וכשבאו לפתח המערה, מצאו את צדקיהו ושריו יוצאים ותפשו ואסרום [פסיקתא רבתי כו]. -**כָּל נִמְצְאוּ אֶסְרוּ**

נמצאין אסרו יחדו מרחוק ברחו: (ד) על כן אמרתי שְׁעוּ מִנִּי אֲמַרְר בְּכִי אֶל תְּאִיצוּ לִנְחֲמֵנִי עַל שָׂד בַּת עַמִּי: (ה) כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לֹאדָנִי יִהְיֶה צָבָאוֹת בְּגִיָּא חֲזִיוֹן מְקַרֵּקֶר קִר וְשׁוּעַ אֶל הָהָר: (ו) וְעִילָם נָשָׂא אֲשַׁפָּה בְּרֶכֶב אָדָם פְּרָשִׁים וְקִיר עָרָה מִגֵּן: (ז) וַיְהִי מִבְּחַר עֲמָקֶיךָ מִלְּאוֹ רֶכֶב וְהַפְּרָשִׁים שֶׁתּוֹ הַשְּׁעָרָה: (ח) וַיִּגַּל אֶת מִסְךְ יְהוּדָה וַתִּבְטַט בְּיוֹם הַהוּא אֶל נֶשֶׁק בֵּית הַיַּעַר: (ט) וְאֵת בְּקִיעֵי עִיר דָּוִד רְאִיתָם כִּי רַבּוּ וַתִּקְבְּצוּ אֶת מִי הַבְּרֶכָה הַתַּחְתּוֹנָה: (י) וְאֵת בְּתֵי יְרוּשָׁלַם סִפְרָתָם וַתַּתְּצוּ הַבְּתִים לְבַצֵּר הַחוּמָה: (יא)

יחדו- את כל הנמצאים כלם יחדו אסרו. -מרחוק ברחו- אשר ברחו למרחוק מצאם האויב ואסרם: (ד) - על כן אמרתי שְׁעוּ מִנִּי אֲמַרְר בְּכִי- אמרר לב השומעים במרבית הבכי. - אל תאיצו- אל תדחקו -לנחמני, על שד בת עמי- על העושיק של בת עמי (ושעשקו אותו), כי רב הוא (מכדי ששיר) להנחם עליו. וכפל הדבר במילים שונות כדרך המקונן [ע"פ רד"ק]: (ה) -כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה, לה' אֱלֹקִים צָבָאוֹת בְּגִיָּא חֲזִיוֹן- מוכן לה' להביא על ירושלים, יום מהומה וכו'. - מְקַרֵּקֶר קִיר- האויב יגרס קירות החומות. -וְשׁוּעַ אֶל הָהָר- האויב יצעק (זה לזה) עליו להר ציון, וכבשוה [ע"פ הרב אברבנאל. או קרקור לשון יללה על הקיר, ושושה הוא זעקה על ההר. והיינו בכי של ה' כביכול [תענית כט בגמרא ורש"י]: (ו) -וְעִילָם- בני עילם שהוא ממדינת מדי, באו גם המה לעזרת בבל. -נָשָׂא אֲשַׁפָּה, בְּרֶכֶב אָדָם פְּרָשִׁים- ונשאו אשפות מלאים חצים, ובאו עם רכב המיוחד לאדם, ועליו פרשים. -קִיר עָרָה מִגֵּן- (גויים) אנשי (מקום ששמו) קיר, גלו המגנים (ושלחם לאויבי עם ישראל) לקראת המלחמה [ע"פ רש"י]: (ז) -וַיְהִי מִבְּחַר עֲמָקֶיךָ- העמקים המבחרים (שלך), של ארץ ישראל) -מִלְּאוֹ רֶכֶב- מאנשי המלחמה. -וְהַפְּרָשִׁים, שֶׁתּוֹ הַשְּׁעָרָה- שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם [ע"פ רד"ק]: (ח) -וַיִּגַּל- האויב גלה -אֶת מִסְךְ יְהוּדָה- כי היו סבורים (בני ירושלים) שיהיו מסוככים (ומוגנים) מרעת האויב, לפי שבית המקדש היה בנחלתם. ובא האויב וגלה המסך (ושכבר אין המקדש מגין). רצה לומר לא הועיל להם סכך המקדש. -וַתִּבְטַט בְּיוֹם הַהוּא אֶל נֶשֶׁק בֵּית הַיַּעַר- אל מול יהודה יאמר, כשראית אשר בא האויב הבטת אל הנשק אשר בבית יער הלבנון. שנתן שם שלמה מגנים וצנות כמו שנאמר ויעש המלך שלמה מאתים צנה וכו' וישלש מאות מגנים וכו' ויתנם המלך בית יער הלבנון (מלכים א' י) ונתת עיניך בהם להלחם עמם [ע"פ רש"י]. וכאמר הכינות עצמך למלחמה לא לתשובה [ע"פ המבאר בפסוק יא]: (ט) -וְאֵת בְּקִיעֵי עִיר דָּוִד רְאִיתָם כִּי רַבּוּ- שנתרבו בקיעות וסדקים בחומות ציון, והיתה נוחה לכבש משם. -וַתִּקְבְּצוּ אֶת מִי הַבְּרֶכָה- וילזה קבצתם את המים המפְּרִיִּים, להיות מוכן לגבל הטיט לבנות פְּרָצוֹת הַחוּמָה. -הַתַּחְתּוֹנָה- כי היא היתה סמוכה אל החומה [ע"פ רד"ק]: (י) -וְאֵת בְּתֵי יְרוּשָׁלַם סִפְרָתָם וַתַּתְּצוּ הַבְּתִים לְבַצֵּר הַחוּמָה- (מנייתם כמה בתים יש לכל אחד) לקחתם לפי הערך (שלא יקחו לאחד, פחות ממה שיקחו לחבירו) להקדם לחזק באבניהם את

ומקנה עשייתם בין החממים למי הברכה הישנה ולא הבטתם אֶל עשייה ויצרה מרחוק לא ראייתם: (יב) ויקרא אֶדְנִי יהוה צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שק: (יג) והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות: (יד) ונגלה באֶזְנִי יהוה צבאות אם יכפר העֶזֶן הזה לכם עד תמותון אמר אֶדְנִי יהוה צבאות:

החומה [ע"פ רש"י]: (יא) - **ומקנה עשייתם בין החממים** - חריץ להקנות (ולמלאות) מים בין החומות הפולות, להיות נמשך - **למי הברכה הישנה** - להיות לחזק להעיר מול האויב [ע"פ הרב אברבנאל]. - **ולא הבטתם אֶל עשייה** - רצה לומר הנה עשייתם הכנות אנושיות, אבל לא הבטתם אל ה' העושה ויתקנה עד הנה, כי לא שאלתם עזר ממנו. - **ויצרה מרחוק לא ראייתם** - היוצר את ירושלים מזמן רחוק (מבריות העולם) להיות למשכן לו, אותו לא ראייתם, לשוב אליו בתשובה (נראה מהכתובים, שבצבור שלא נשענו אל ה', הרי גם ההשתדלות כעוון נחשב להם. מה שאין כן הבוטח בה', ומשתדל כפי חובתו, כדי לא לסמוך על גס, אין ההשתדלות עוון כלל) [ע"פ רש"י]: (יב) - **ויקרא ה' צבאות ביום ההוא** - על ידי הנביא, קדם בוא הפרענות, קרא ה' . - **לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שק** - להזהיר להעם, למען יספדו ויבכו, ויקרחו קרחה לשוב מעונותיהם (כדי שלא יתקנים יעוד זה) [ע"פ הרב אברבנאל]: (יג) - **והנה ששון ושמחה** - והם לא עשו כן (את צווי הפסוק הקודם), כי הנה לפנייהם היה ששון ושמחה. - **הרג בקר ושחט צאן, אכל בשר ושתות יין** - ששחטו בהמות, ואכלו בשר, ושתו יין. ואמרו זה לזה דרך דרך לעג (על דברי הנביא, מה שמאים עליהם במיתה, ושעל כן עליהם לשוב בבכי. הרי הם עונים, לדבריה שסופנו למיתה) - **אכול ושתו כי מחר נמות** - נאכל ונשתה בעודנו חיים, כי מחר נמות בידי האויב, ואם לא עכשו אימתי [ע"פ רש"י]: (יד) - **ונגלה באֶזְנִי, ה' צבאות** - מאמר הנביא בשם ה' שאמר, הנה דבריתם נגלה באֶזְנִי. אני ה' צבאות ויתחסר מלת אני. - **אם יכפר העֶזֶן הזה לכם עד תמותון אמר אֶדְנִי ה' צבאות** - רוצה לומר, לכן הריני נשבע אם העֶזֶן הזה יכפר לכם בגלות, (כי לא יכפר) כי אם עד תמותון בחרב [ע"פ רד"ק. רש"י כתב ע"פ התרגום שהכנה מיתה לעולם הבא. אבל באבות דרבי נתן (פרק כט). בבבלי יומא (פו'). ובירושלמי (יומא פ"ח ו) מבאר שהמיתה בעולם הזה, ממרקת עוון זה]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כב טו-כה):

בימי המלך חזקיהו היה אדם גדול בתורה שמו שבנא. הוא עמד בנשיאות יג' ישיבות בירושלים מתוך כד' ישיבות שהיו בסד הכל. הנביא קורא לו שבנא הסופר (לקמן פרק לו), על שום שהיה מרביץ תורה ברבים (מהרש"א סנהדרין כו).

(טו) **פֹּה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה צְבָאוֹת לֵךְ בָּא אֶל הַסֶּכֶן הַזֶּה עַל שְׁבָנָא**
אֲשֶׁר עַל הַבֵּית: (טז) מֶה לֵךְ פֹּה וּמִי לֵךְ פֹּה כִּי חֲצַבְתָּ לֵךְ פֹּה קִבֵּר

שְׁבָנָא מֵרַד בְּמֶלֶךְ חֲזָקִיהוּ, בְּכַף שֶׁהִבִּיעַ דָּעָה הַנוֹגֶדֶת לְדַעַת חֲזָקִיהוּ בְּעֵינָיו מִלְחָמָת אֲשׁוּר. חֲזָקִיהוּ סָבַר לֹא לִינְעוּ, וְשְׁבָנָא סָבַר לִינְעוּ לְאֲשׁוּר, שְׁבָנָא שָׁלַח לְסַנְחֲרִיב שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ לְהַשְׁלִים וְעִמּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל. וְחֲזָקִיהוּ וִישְׁעִיָּה לְבָדָם מִתְּנַגְּדִים לְכַנִּיעָה (וַיִּקְרָא רַבָּה פ'ה ה). שְׁבָנָא אָף הוֹסִיף וְהִלָּךְ לַחֲצֹב לְעִצְמוֹ קִבֵּר בַּקְּבֻרֹת מִלְכֵי בֵית דָּוִד. מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִתְּנַגֵּם לְמֵרַד בְּמַלְכוּת, וְלִיקְבֹּר כְּמוֹתוֹ בַּקְּבֻרֹת הַמְּלָכִים (סִנְהֶדְרִין כו') וְהָיָה בְּכֹנֶנְתוֹ לְכַבֵּשׁ אֶת הַמְּלוּכָה (מֵהֶרְשָׁ"א שם).

עַל חֲטָאִים אֵלּוּ נֶעֱנַשׁ שְׁבָנָא קְשׁוֹת, תַּחֲלָה נֶעֱנַשׁ שֶׁהִסְרֹהוּ מִמְּנוּיָו שֶׁהָיָה לוֹ בְּבֵית הַמְּלָכוּת שֶׁל חֲזָקִיהוּ הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְהִלֹךְ (לו א) אֲלֵיָקִים אֲשֶׁר עַל הַבֵּית וְשְׁבָנָא הִסּוּפֵר. וְהוּא אוֹתוֹ שְׁבָנָא, כְּמוֹ שֶׁמֵּבִיא רִש"י כָּאֵן מִסֵּדֶר עוֹלָם (וַעֲזִין תוֹס' יוֹמָא ל' ב') שֶׁנֶּתְקַשּׁוּ בְּסִתְרָה שְׁכָאן נֶאֱמַר שֶׁהָיָה עַל הַבֵּית, וּבִפְרָק לו' נֶאֱמַר שֶׁשְׁבָנָא הָיָה סוּפֵר, וְאֲלֵיָקִים הָיָה עַל הַבֵּית. וְלֹא זִכִּיתִי לְהִבִּין הֵלֵא בְּמִפְרָשׁ אֲמַר הַנְּבִיא בְּפִרְשֵׁה זו, שֶׁאֲלֵיָקִים יַחֲלִיף אֶת שְׁבָנָא בְּתַפְקִידוֹ, וְאִין כָּאן כָּל סִתְרָה).

וְעוֹד נֶעֱנַשׁ בְּטִלְטֻלָּה' שֶׁהָיָה גְלוּת, וּבִ'עוּטָה' שֶׁהָיָה צָרַעַת.

וְסוּפֵר הָיָה בְּמִיתָה קָשָׁה וּבְזוּיָה.

וְכֹף הָיָה הַמַּעֲשֶׂה. כִּפִּי שִׁיבָאָר בְּפָרָקִים לוֹלֵט, בְּתַחֲלָה עָשָׂה סַנְחֲרִיב מַצּוֹר בִּירוּשָׁלַיִם. אַחֵר כֹּף עֲזוּב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, וְשׁוּב חֲזָר אֵלָיָה וּבָאוּתוֹ לִילָה כְּאֲשֶׁר חֲזָר, מִתּוֹ חִילָיו מִמֶּלֶךְ אֶף ה'.

בִּימֵי הַמַּצּוֹר (שֶׁהָיָה כְּאִמּוֹר, בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּא סַנְחֲרִיב) כְּאֲשֶׁר צָר סַנְחֲרִיב עַל יְרוּשָׁלַיִם, יָצָא שְׁבָנָא מִירוּשָׁלַיִם וְהוּא בְּרָאשׁ תַּלְמִידִיו, כְּדֵי לְהַשְׁלִים עִם סַנְחֲרִיב כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר. כְּאֲשֶׁר אָף יָצָא אֶת הַשַּׁעַר בָּא הַמֶּלֶךְ אֶבְרִיאֵל וְנֶעַל אֶת הַשַּׁעַר, נִשְׁאַר שְׁבָנָא לְבַדּוֹ בַּחוּץ וְכָל תַּלְמִידָיו בְּפָנִים. שְׁבָנָא הָיָה בְּטוֹחַ כִּי תַלְמִידָיו בְּגִדּוּ בוֹ, וְכִלְהֵלּוֹ.

חִילֵי אֲשׁוּר שָׁאֲלוּ אֶת שְׁבָנָא, הֵיכָן תַּחֲלִים וְהַקְּבֻצָּה שְׁלָךְ. אֲמַר לָהֶם שְׁבָנָא, הֵם חֲזָרוּ בָּהֶם, מִמֶּה שֶׁהִבְטִיחוּ לְהַיִּית עִמִּי. אֲמָרוּ לוֹ אֵינְנוּ מֵאֲמִינִים שֵׁשׁ עֶמֶף תַּלְמִידִים כָּלֵל, צָחֻקָת עֲלִינוּ. נִקְבּוּהוּ בְּעַקְבֵי וּתְלֹאוּהוּ בְּזַנְבֵי סוּסֵיהֶם, וְהָיוּ מִגְרָרִין אוֹתוֹ עַל הַקּוֹצִים וְעַל הַבְּרָקָנִים (רִש"י עַל פִּי סִנְהֶדְרִין כו').

(טו) - **פֹּה אָמַר אֲדֹנִי ה' צְבָאוֹת לֵךְ בָּא אֶל הַסֶּכֶן הַזֶּה**- אֵל הַמִּמְנָה עַל הָאֲצִיר. וְחֲזָר וּפִרֵשׁ - **עַל שְׁבָנָא אֲשֶׁר עַל הַבֵּית**- אֵל שְׁבָנָא אֲשֶׁר הוּא פָקִיד עַל בֵּית הַמֶּלֶךְ וּכְנִנְיָה הָיָה שֶׁרָרָה הַמְּכַבֶּדֶת בִּיתוֹת בְּבֵית הַמְּלָכוּת, עֲזִין רִש"י [ע"פ רד"ק]: (טז) **מֶה לֵךְ פֹּה**- כְּאֵלּוּ אֲמַר, וְאִמְרַת אֵלָיו (זו אֵינָה נְבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרָה לְכָלֵל יִשְׂרָאֵל, אֲלָא נְבוּאָה אִישִׁית תּוֹכַחַת לְשְׁבָנָא) מֶה לֵךְ פֹּה. וְלִפִּי שֶׁחֲשַׁב לְמַסֵּר אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּיַד סַנְחֲרִיב, אֲמַר לוֹ מֶה לֵךְ חֲלַק בְּהָעִיר הַזֹּאת לְמַסֵּר בְּיַד סַנְחֲרִיב. -**וּמִי לֵךְ פֹּה**- רָצָה לוֹמַר וְכִי יֵשׁ לֵךְ פֹּה מִשְׁפָּחָה מִחֻשְׁבֵי הָעִיר לַעֲשׂוֹת בָּהּ דִּבְרַת כְּזֹה. -**כִּי חֲצַבְתָּ לֵךְ פֹּה קִבֵּר**- רָצָה לוֹמַר אֲשֶׁר תִּדְמָה בְּנִפְשָׁה לַחֲצֹב לֵךְ פֹּה קִבֵּר, כְּאֵלּוּ פֹה תָמוּת וּפֹה תִקְבֹּר, כְּאִתְּךָ מִחֻשְׁבֵי הָעִיר. אֲשֶׁר בְּעִבּוּר כּוֹן נִשְׁאַף לְבֹד לְדַבֵּר כְּזֹה. -**חֲצַבְתִּי מָרוֹם קִבְרוֹ**- אֵתָּה כְּמִי שֶׁחֲצַבְתָּ קִבְרוֹ בְּמָקוֹם גְּבוּהָ, שְׁלֹא יִפְחַד שִׁירִידוֹהוּ מִשָּׁם - **חֲקָקִי**

חֲצִבִּי מָרוֹם קָבְרוּ חֲקָקִי בְּסֻלַּע מִשְׁפָּן לוֹ: (יז) הִנֵּה יְהוָה מְטִלְטֵלְךָ
טִלְטֵלָה גָבֵר וְעֵטָךְ עֹטָה: (יח) צָנוּף יִצְנַפֵּךְ צִנְפָּה כְּדוֹר אֶל אֶרֶץ
רַחֲבַת יָדַיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מִרְכָּבוֹת כְּבוֹדְךָ קָלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ:
(יט) וְהִדְפַּתִּיךָ מִמַּצְבֶּךָ וּמִמַּעַמְדְךָ יִהְרָסְךָ: (כ) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
וְקִרְאֹתִי לְעַבְדִּי לְאֵלִיקִים בֶּן חֲלָקִיהוּ: (כא) וְהִלְבַּשְׁתִּיו כְּתֹנֶתְךָ
וְאִבְנִיטְךָ אֲחֻזְקָנוּ וּמִמְשַׁלְתְּךָ אֶתֶן בְּיָדוֹ וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם.
וּלְבֵית יְהוּדָה: (כב) וְנָתַתִּי מִפְתָּח בֵּית דָּוִד עַל שְׁכֵמוֹ וּפְתַח וְאֵין סָגֵר
וְסָגֵר וְאֵין פֶּתַח: (כג) וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְהָיָה לְכֶסֶף כְּבוֹד

בְּסֻלַּע מִשְׁפָּן לוֹ- וכמי שחוקק בסלע מקום שכנו, (ושחזק הסלע) הוא לו למשגב. רצה לומר סבור אתה
שתהיה לעולם בעיר הזאת בהשררה שאתה בה היום, ולא יורידך מי ממנה. ולזה מלאה לבך להסגיר
(את) העיר ביד סנחריב [ע"פ רד"ק]: (יז) **הִנֵּה ה' מְטִלְטֵלְךָ**- רצה לומר לא כו' יהיה כמו שחשבת, כי
ה' יטלטל ויגלה אותך מכאן. **טִלְטֵלָה גָבֵר**- טלטול גדול וחזק. **וְעֵטָךְ עֹטָה**- יפרחך כעוף בגלות [ע"פ
רש"י]: (יח) **צָנוּף יִצְנַפֵּךְ צִנְפָּה**- רצה לומר תהיה מסובב באויבים ומציקים, כמצנפת המסבכת את
הראש מסביב. **כְּדוֹר אֶל אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם**- תהיה משלך בגולה למרחוק, ככדור המשלך אל ארץ
רחבת ידים, רצה לומר במקום שלא ימצא דבר המעכבו, שאז מתגלגל והולך למרחוק. **שָׁמָּה תָמוּת**-
במקום שתגלה תמות, ולא פה כמה שחשבת. **וְשָׁמָּה מִרְכָּבוֹת כְּבוֹדְךָ, קָלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ**- במקום שתהיה
מטלטל תרכב במרכבת (פשוטה, ותהיה במצב), שתחשב אותה לנפשוך כבוד גדול. ואם היית רוכב בה
בבית אדניך, רצה לומר בעוד היותך אדון, היה לך בה קלון. רצה לומר מה שיהיה נחשב לך בגולה
לקבוד, היה נחשב לך במקומך (במצמדך היום) לקלון [ע"פ רד"ק]: (יט) **וְהִדְפַּתִּיךָ מִמַּצְבֶּךָ**- אמר
במקום האל ויבשם ה', אהדף אותך מן המצב שלך. רצה לומר לא תהיה עוד בממשלה אשר אתה
עמה בה. **וּמִמַּעַמְדְךָ יִהְרָסְךָ**- זה מאמר הנביא, לומר שהאל יהרס אותו ממעמדו. והוא כפל ענין
במילים שונות [ע"פ רש"י]: (כ) **וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְקִרְאִיתִי לְעַבְדִּי לְאֵלִיקִים בֶּן חֲלָקִיהוּ**- להיות פקיד
וימנה במקומך ויכו התקנים שחזקה מנה את אליקים שגאמר להלן (לו ב) וישלח את אליקים אשר על
הבית. למרות שנבואה זו לא נאמרה לחזקה, אלא לשבנא כאמור בפסוק טו. [ע"פ רש"י]: (כא) -
וְהִלְבַּשְׁתִּיו כְּתֹנֶתְךָ- הוא דרך משל לפי שהתנוגת הוא מלבוש הוד ותפארת לגדולה. רצה לומר
אלבישו בהוד הגדולה, שיש לך עתה. **וְאִבְנִיטְךָ אֲחֻזְקָנוּ**- אחזק אותו בחגורת אבנטך, להיות חזק ומוזרז
כמוך עתה. **וּמִמְשַׁלְתְּךָ אֶתֶן בְּיָדוֹ**- מפרש המשל לתוספת באור. **וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וּלְבֵית
יְהוּדָה**- (למנהיג טוב ויועץ הנאמן לשלומם) ולא כמו אתה שרצית למסר העיר ביד האויב [ע"פ רד"ק]:
(כב) **וְנָתַתִּי מִפְתָּח בֵּית דָּוִד עַל שְׁכֵמוֹ**- רצה לומר הוא יסבל טרח צורך בית המלכות. **וּפְתַח וְאֵין סָגֵר**-
כשיפתח שערי הבית אין מי יסגר. **וְסָגֵר וְאֵין פֶּתַח**- רצה לומר, הכל יהא נעשה על ידו [ע"פ רד"ק]:
(כג) **וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן**- רצה לומר לא יהיה נעתק ממשלתו (לא יוציאו מתפקידו), כיתד

**לְבֵית אָבִיו: (כד) וְתָלוּ עָלָיו כָּל כְּבוֹד בֵּית אָבִיו הַצָּאֲצָאִים וְהַצָּפָעוֹת
כָּל כְּלֵי הַקֶּטֶן מִכְלֵי הָאֲגָנוֹת וְעַד כָּל כְּלֵי הַנְּבָלִים: (כה) בַּיּוֹם הַהוּא
נָאֵם יְהוָה צְבָאוֹת תָּמוּשׁ הֵיטָד הַתְּקוּעָה בַּמָּקוֹם נֶאֱמָן וְנִגְדָּעָה וְנִפְלָה
וְנִכְרַת הַמִּשָּׂא אֲשֶׁר עָלֶיהָ כִּי יִהְיֶה דִבָּר:**

התקועה במקום חזק ומתקנים. - והיה לכסא כבוד לבית אביו - רצה לומר כל משפחת בית אביו יתכבדו בו [ע"פ רד"ק]: (כד) - ותלו עליו - לפי שהמשילו (בפסוק הקודם) ליתד, אמר ותלו עליו לשון הנופל ביתד. ורצה לומר כלם יהיו סמוכים עליו. - כל כבוד בית אביו - יהיה סמוך עליו ונשען בו. - הצאצאים והצפעות - הבנים והבנות. - כל כלי הקטן - כלי התשמיש הקטן במין, ולפי שהמשילו ליתד, אמר לשון הנופל ביתד שתולין בו כלים הגדולים עם הקטנים. ורצה לומר אף הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו, כי תהיה גדולתו מפרסמת מאד. - מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים - בין כלי אגנות, בין כל מין מכלי נבלים. ורצה לומר כלם יתכבדו בו, איש לא נעדר [ע"פ רד"ק]: (כה) - ביום ההוא נאם ה' צבאות, תמוש היתד התקועה במקום נאמן - רצה לומר שבנא שחשב להיות קבוע בממשלתו, כיתד התקועה במקום המתקנים, הנה ביום ההוא תסור ממשלתו. - ונגדעה ונפלה - תהיה נכרתה ממקומה ותפל לארץ. רצה לומר תבטל הממשלה ותשפל מעלתה. - ונכרת המשא אשר עליה - בנפול היתד ישבר וינכרת משא הכלים התלוים בה, ורצה לומר במפלת שבנא תשפל משפחתו ואנשיו המתכבדים בו ונשענים עליו. - כי ה' דבר - ובידו לקים [ע"פ רד"ק]:

ענין הפרשה (פרק כג):

צור היתה עיר בנויה על אי בלב ים (יחזקאל כ"ז ד') לב ים, משמע שלא היתה סמוכה מאד ליבשה. היא היתה מקום מסחר מרכזי ועולמי באותה תקופה (כמבאר בכל הקינה הארצה שנשא עליה יחזקאל בנבואתו בפרק כז). וממילא היתה חזקה ותקיפה מאד, מכח עצמה הממוני, והיתה חיתתה מטלת על העמים (יחזקאל כו יז). אין לשכח שהעיר ירושלים, כל עוד שביית המקדש הראשון היה בנוי בה, היתה יתרה ממנה הרבה במסחר העולמי (יחזקאל כו ב').

- ברור בארצה בענין העיר צור, ומספר הערים שיש בשם זה, תמצא בסוף הספר -

בשנים של לפני בנין בית ראשון, חירם היה מלך צור, והיה שלום בינו לבין דוד ושלמה ע"ה, ועזר לשלמה המלך בבנין בית המקדש (מלכים א פ"ה טו) ואף צידדו היתה תחת מלכות חירם (שם כ) והיו בקיאים במלאכת השטת האניות, וידעת דרכי הים (מלכים א פ"ט כו). כנראה עקב היותם על אי בלב ים.

בפרשה זו נבא, שצור תרד מטה מטה ממדרגתה במסחר, זאת על ידי שאשור תשדד את ממונה, ותגלה את סוחריה לכתים (כתים מזכר בפרשת נח בבני יון. וארצם היא אטליה של יון, לפי תרגום יונתן במדבר פכ"ד כז. רש"י כאן כתב שהוא רומי. וראה בתחלת ספר יוסיפון). ונבא שאחרי שבעים שנה תשוב לכחה המסחרי.

פרק כג (א) **מִשָּׂא צוֹר הִלִּילוּ אָנִיּוֹת תְּרָשִׁישׁ כִּי שָׁדַד מִבֵּית מְבוֹא**
מֵאֶרֶץ פְּתִים נִגְלָה לָמוֹ: (ב) דְּמוּ יֹשְׁבֵי אֵי סַחַר צִידוֹן עֶבֶר יָם
מִלְּאוֹךְ: (ג) וּבָמִים רַבִּים זָרַע שָׁחַר קָצִיר יָאוֹר תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סַחַר
גוֹיִם: (ד) בּוֹשֵׁי צִידוֹן כִּי אָמַר יָם מְעוֹז הֵימָּה לֹא חִלְתִּי וְלֹא
יִלְדַּתִּי וְלֹא גִדַּלְתִּי בַּחּוּרִים רוּמָמָתִי בְּתוֹלוֹת: (ה) כְּאֲשֶׁר שָׁמַע
לְמַצְרַיִם יַחֲלִילוּ כְּשָׁמַע צוֹר: (ו) עֲבְרוּ תְּרָשִׁישָׁה הִלִּילוּ יֹשְׁבֵי אֵי: (ז)

(פרק כג א) - **מִשָּׂא צוֹר, הִלִּילוּ אָנִיּוֹת תְּרָשִׁישׁ** - אנשי הספינות ההולכים על ים תרשיש, להביא סחורה לצור. הילילו מעתה על חרבן צור. - **כִּי שָׁדַד מִבֵּית, מְבוֹא** - כי צור שודד מהיות בה בית, ומהיות בא בה. - **מֵאֶרֶץ פְּתִים נִגְלָה לָמוֹ** - שד צור נתגלה לאנשי האניות מארץ פתים, כי שמה ברחו בני צור (ומהם זה נודע בעולם) [ע"פ רש"י]: (ב) **דְּמוּ יֹשְׁבֵי אֵי** - יושבי כל אי מהאיים סביבות צור, שבו דומו והתעצבו. כי עיר סחורתכם נחרבה (צור היתה אי בים, והיתה מרכז גדול מאד של מסחר, לפיכך יש להרבנה השפעה על כל השכנים). - **סַחַר צִידוֹן** - רצה לומר וכן כל סוחר מסוחר צידון (שהיתה סמוכה מאד אליה, הם גם כן יעצבו). - **עֶבֶר יָם מִלְּאוֹךְ** - כי כל מי שהיו עוברים בספינות הים, ממלא אותה צור בהרבה סחורות, ומזה היה לסוחר צידון (וגם למובילים בעלי האניות) רוח גדול, ועתה שבת המסחר [ע"פ רד"ק]: (ג) **וּבָמִים רַבִּים, זָרַע שָׁחַר** - בדרך מים רבים היה בא לצור, ורעים ממצרים היושבת על שחור (הוא הנילוס). - **קָצִיר יָאוֹר תְּבוּאָתָהּ** - התבואה הבאה אל צור הים מקציר יאור, רצה לומר הנקצרות משדות מצרים הגדל על ידי השקאת היאור, והיתה רבת התבואה וטוב למאכל. והוא כפל ענין במילים שונות. - **וַתְּהִי סַחַר גוֹיִם** - צור היתה סחר גוים, כלם היו סוחרים עמה [ע"פ רש"י]: (ד) - **בּוֹשֵׁי צִידוֹן** - (היא עיר חוף שיש בה נמל, ואליה אומר) כיון שחרבה מקום סחורתה, בושין והכלמי. - **כִּי אָמַר יָם** - כי הים המקיף את צור (ובדרך המליצה הוא היודע כל מה שנעשה בים, הוא) אמר, ומקונן בעד צור, וכה יאמר - **מְעוֹז הֵימָּה, לֹאמַר** - אתה צור מעוז כל הערים היושבים לחוף הים, יש לך לומר ולקונן - **לֹא חִלְתִּי וְלֹא יִלְדַּתִּי וְלֹא גִדַּלְתִּי בַּחּוּרִים** - הריני כאלו לא חלתי (הוא הריון) וכאלו לא ילדתי בחורים, כי נשארתי שממה מבלי בנים וכן. - **רוּמָמָתִי בְּתוֹלוֹת** - חזר על מלת ולא, כאילו אמר ולא רוּמָמָתִי בְּתוֹלוֹת. והואיל וכן (אמר הנביא אל צידון) בושין צדון, כי להיכן תוליד סחורתך [ע"פ רש"י]: (ה) - **כְּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמַצְרַיִם** - כאשר יהיה נשמע למצרים אבדן צור, - **יַחֲלִילוּ כְּשָׁמַע צוֹר** - יחילו מפחד האויב שלא יבוא גם עליהם, ומלאו רעה כמו שחרדו אנשי צור בשמעם אשר האויב בא עליהם (למרות שמצרים היא מהחזקות שבעמים, בכל זאת יפחדו, כי בצור תתגלה גבורת האויב) [ע"פ רד"ק]: (ו) - **עֲבְרוּ תְּרָשִׁישָׁה** - אתם הסוחרים המסתחרים אל צור, מעתה עברו לארץ תרשיש להסתחר שמה, והיא גם היא יושבת בחוף הים, ויש מקום להסתחר שמה בשעת הדחק (כאשר רואים את ממלא המקום, כמה הוא רחוק מהקדם, זה עצמו קינה על הקודם). - **הִלִּילוּ יֹשְׁבֵי אֵי** - יושבי כל אי מהאיים סביבות צור, עשו יללה כי מעתה לא תלכו שמה להסתחר [ע"פ רד"ק]: (ז) - **הִזְאֵת לָכֶם עֲלִיזָה** - אמר כנגד אנשי צור, וכי זאת חשבתם (והעליתם על דעתכם) שתהיה לכם (אתם אנשי צור, שהיתה קריה

הזאת לָכֶם עליזה מימי קדם קדמתה יכלוה רגליה מרחוק לגור:
 (ח) מי יעץ זאת על צר המעטיה אשר סחריה שרים פנעניה נכבדי
 ארץ: (ט) יהנה צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי
 ארץ: (י) עברי ארצך פיאר בת תרשיש אין מזח עוד: (יא) ידו נטה
 על הים הרגיו ממלכות יהנה צוה אל פנען לשמד מעזניה: (יב)
 ויאמר לא תוסיפי עוד לעלוז המעשקה בתולת בת צידון כתיים

עליזה מרב העשר והכבוד -מימי קדם קדמתה- קדמת העיר וראשית בנינה היא (ותיקה) מימי קדם.
 רוצה לומר משנים מרבות. -יכלוה רגליה מרחוק לגור- חוזר לתחלת המקרא (ומתיחס לתמיהת הזאת
 לכם) לומר, וכי חשבבתם (שקרה בדבר הזה) שאנשי עיר (מצלחת) כזאת יוליך אותם רגליהם לארץ
 מרחק לגור שמה, רוצה לומר לברח מפני האויב וללכת רגלי למרחוק (הלא מרב הצלחתה, לא היה
 שיה' להעלות כן על הדעת) [ע"פ רד"ק]: (ח) -מי יעץ זאת על צר המעטיה- כאלו הנביא תמה ואומר
 מי יעץ עצה כזאת על צור, המעטרת בעשר וכבוד, -אשר סחריה שרים, פנעניה נכבדי ארץ- (עיר
 המצליחה הזו) אשר סחריה המה שרים ומכבדים. רוצה לומר על דעת מי עלה להחריב עיר כזאת
 [ע"פ רד"ק]: (ט) -ה' צבאות יעצה- כאלו משיב לעצמו לומר, ה' יעץ העצה ההיא ולא בא במקרה, כי
 אם בהשגחה צוה להחריבה, (וזאת) על (שום) מרבית גאותה בעשרה. -לחלל גאון כל צבי- למען
 השפיל גאון כל ארץ חמדה -להקל כל נכבדי ארץ- להבזות דעת הנכבדים (של מקומות אחרים שידעו
 שהכל תלוי ברצון ה'). כיון זאת בעבור (שהכל יקחו מהם מסר, ולא יוסיפו להתגאות [ע"פ רד"ק]: (י)
 -עברי ארצך פיאר, בת תרשיש- את עדת תרשיש הנמצאת בצור, להסתתר. עברי מהר לארצך, כמו
 היאור השוטף מהר, כי פן תדבקו הרעה. -אין מזח עוד- אין עוד לצור חזק ואזור, להיות מזרח מול
 האויב לעזר לעצמו, וכל שכן לזולת [ע"פ אבן עזרא]: (יא) -ידו נטה על הים- כאלו המקום נטה ידו
 על הים, לעכב על עברי הים לבלי הביא עוד סחורה לצור. -הרגיו ממלכות- העיר לב הממלכות לבוא
 עליה, בחרדה ומחירות רב. -ה' צוה אל פנען לשמד מעזניה- לא במקרה באו, אבל (היה זה מכון מאת)
 ה' (אשר הוא) צוה (את האויב) לבוא על צור, עיר המסחר להשמיד כל חזקה (של צור, אשר היא
 מזרע פנען): (יב) -ויאמר לא תוסיפי עוד לעלוז, המעשקה בתולת בת צידון- ה' אמר (ואל צידון היא
 עיר נמל הסמוכה לצור) את עדת צידון, הנעשקה משודדי צור בהיות סחורתו שמה (ובשעה שבא
 האויב לכבש ולשוד את צור, היה לצידון סחורה בצור, והפסידה ונעשקה צידון בסחורה רבה, בנפילת
 צור). מעתה לא תוסיפי עוד לשמח, על כי מקום סחרך היה קרוב לך. -בתים קומי עברי- לפי שאנשי
 צור ברחו לארץ כתיים, אמר (לצידון) עברי לארץ כתיים, ועשו שם עמם סחורה. -גם שם לא ינוח
 לך- אבל גם שם, עם כי תמצאו אנשי סחורתך (הם הסוחרים של צור שיהיו שם), מכל מקום לא
 תמצא שם הנחת רוח (רוחי המסחר), כי לא תמצא ידך להתעסק בסחורה כמאז (פרוש המעושקה, הוא
 על פי אבן עזרא): (יג) -הן ארץ כשדים- הנה זאת העיר צור מארץ כשדים היא, -זה העם לא תהיה- כי

[פתים] קומי עברי גם שם לא ינוח לך: (יג) הן ארץ פשדים זה העם לא היה אשור יסדה לציים הקימו בחיניו [בחוניו] עוררו ארמנותיה שמה למפלה: (יד) הילילו אנויות תרשיש פי שדד מעזכן:

(טו) והיה ביום ההוא ונשפחת צר שבעים שנה פימי מלך אחד מקץ שבעים שנה יהיה לצר פשירת הזונה: (טז) קחי כנור סבי עיר

זה העם היושב בה עתה, לא היה בה מאז ולא בנה אותה. -אשור יסדה- אשור שהיתה (בעבר) ראש הממלכה לפשדים, הוא יסדה -לציים- להשכין בו אנשי ספינות עושי מלאכה במים רבים, (ואותם המושלים בצור, אינם מיחסים, ואין מקורם במלכים חשובים בעלי שלטון, כי מקורם בעם הכשדים עבדי אשור) והמה אנשים פחותים ונבזים. -הקימו בחוניו- רצה לומר הנה אנשי אשור הם בנות והקימו (את) מגדלות העיר, -עוררו ארמנותיה שמה למפלה- וואף עכשו הם החריבו ארמנותיה ושמו את העיר למפלה, כאדם העושה בשל [ע"פ אבן עזרא]: (יד) -הילילו אנויות תרשיש- אנשי הספינות ההולכות על ים תרשיש להביא סחורה לצור [ע"פ רש"י פסוק א], הילילו מעתה -פי שדד מעזכן- (במה ששודדה) צור, שהיתה מעז וחזק (של) כל הערים היושבים לחוף הים (כלומר, נפילת צור תשפיע לרעה, על כלל המסחר הימי. מהחזון הזה עולה, שאשור ישדד את צור, ויגלה אותם לכתים):

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כג טו - יח):

נבא את הזמן שתחזור צור לכחה הגדול במסחר. ואומר שתהיה מידדת עם בני ירושלים, ומתנחיה לעובדי ה' יהיו מרבים מאד.

הרב אברבנאל ז"ל כתב מסבא שנובאה זו התקיימה בימי רוממותה של ירושלים, בימי חזקיהו. כלומר, בין שנת יד' לחזקיהו שאז גברה מלכותו במפלת אשור, לבין מות חזקיהו, שהיה אחרי כט' שנות מלוכה.

(טו) -והיה ביום ההוא ונשפחת צר- רוצה לומר לא ילכו עוד אליה לסחורה. -פימי מלך אחד, מקץ שבעים שנה- פימי דוד שהיה מלך מחד (ולפי שהיה לדוד ברית ושבועה עם חירם מלך צור והם לא שמרו את הברית והרעו לישראל, ולזה נגזר עליהם שבעים שנה שממון, מול שנות דוד. להפיר שמהאל נעשה ולא במקרה). -והיה לצר פשירת הזונה- כי דרך הזונה שבאים רבים אליה ולפעמים תשכח מאהובים ולא יוסיפו לבוא, ודרכה להרים קול בשיר ערב לעורר לב הזונים, וכן יקרה לצור שהיו רבים באים לה לסחורה ונשפחה במפלתה, ותצטרף לעורר לב הסוחרים לבוא אליה [ע"פ רש"י ורד"ק]: (טז) -קחי כנור סבי עיר, זונה נשפחה- לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנזל בזונה נשפחה, שלוקחת כנור בידה ומסבכת העיר. -היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי- ומנגנת בטוב ובנעימות בשיר

זוֹנָה נִשְׁפָּחָה הֵיטִיבִי בְּגֵן הַרְבֵּי שִׁיר לְמַעַן תִּזְכְּרִי: (יז) וְהָיָה מִקֵּץ שְׁבַעִים שָׁנָה יִפְקֹד יְהוָה אֶת צֶר וְשָׁבָה לְאַתְנָנָה וְזִנְתָה אֶת כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ עַל פְּנֵי הָאָדָמָה: (יח) וְהָיָה סִחְרָה וְאַתְנָנָה קָדֵשׁ לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יִחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה יְהִי סִחְרָה לְאַכֹּל לְשִׁבְעָה וּלְמִכְסָּה עֲתִיק:

עֲרַב, לְמַעַן תִּהְיֶה זִכְרָה לְמֵאֲהָבִים. וְרוּצָה לומר, ראוי לעורר לב הסוחרים לבוא אליך כְּמֵאֵז [ע"פ רד"ק: (יז) -וְהָיָה מִקֵּץ שְׁבַעִים שָׁנָה, יִפְקֹד ה' אֶת צֶר-]. יַעֲלֶה זִכְרֹנָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם. -וְשָׁבָה לְאַתְנָנָה- תִּקַּח אֶתְנָן כְּכִרְאִשׁוֹנָה. וְלִפִּי שֶׁהִמְשִׁילָה לְזוֹנָה אָמַר לְשׁוֹן אֶתְנָן, וְרוּצָה לומר תִּקַּח סִחְרָה מִן הַמִּבְיָאִים. וְזִנְתָה אֶת כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ עַל פְּנֵי הָאָדָמָה-. רוּצָה לומר הִיא תִּסְפִּיק סִחְרָה לְכָל הָעַמִּים [ע"פ רש"י: (יח) -וְהָיָה סִחְרָה וְאַתְנָנָה- הוּא כָּפֶל עֲנִין בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. -קָדֵשׁ לַה'- מֵאֲשֶׁר תִּרְוִית תִּקְדִּישׁ מִמֶּנּוּ לְשֵׁם ה'. -לֹא יֵאָצֵר- לֹא יוֹנֵחַ הָרוּחַ בְּבֵית הָאוֹצֵר. -וְלֹא יִחָסֵן- וגם הוּא לְשׁוֹן אוֹצֵר, וּכְפֶל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]. -כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי ה' יְהִי סִחְרָה- רוּחַ סִחְרָה תִּקְדִּישׁ לַכֹּהֲנִים הַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי ה' בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ [ע"פ אברבנאל]. -לְאַכֹּל לְשִׁבְעָה- לִהְיוֹת לָהֶם לְמֵאֲכָל עַד כְּדֵי שְׂבִיעָה. -וּלְמִכְסָּה עֲתִיק- וּלְכִסּוֹת (וּלְמַלְבוּשׁ) חֻזָּק, וְחֻשׁוֹב [מְכַלֵּל יפ"]:

פֶּרֶק כד

הַקִּדְמָה כְּלִלִית לַפְּרָקִים כד - כח

הַטּוֹבוֹת הַמִּבְטָחוֹת בַּפְּרָשׁוֹת שֶׁמִּכָּאן וְאֵילֶךְ נוֹצְדוּ הַהִתְקַמִּים לַעֲתִיד לְבָא, לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ (רש"י אֲבֹן עֶזְרָא רד"ק^ט).

בְּאַרְבָּעַה הַפְּרָקִים דִּלְהֹל, יִשְׁנֶם עֲשָׂרָה פְּרָשׁוֹת שֶׁל הַבְּטָחוֹת טוֹבוֹת, וְשִׁירוֹת עַל הָעֲתִיד לְבָא, כָּל פְּרָשָׁה עוֹסֶקֶת בְּעֲנִין מִיָּחָד לַעֲצָמָה. וְזֶה סִדְרוֹ.

פְּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, רְבָה לְנִשְׁאָרִים מִמִּלְחַמַּת גּוֹג וּמָגוּג. וְעַל בְּנֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **שְׁנִיָּה**, זִמְרָה עַל תַּחֲתֵי הַמֶּתִים לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּנְבוּאָה עַל נְפִילַת הָאֲמּוֹת. **שְׁלִישִׁית**, נְבוּאָה עַל כְּבוֹדָם שֶׁל צְדִיקִים חֲכָמֵי הַתּוֹרָה. וְלַעֲמַת זֹאת נְפִילַת מַלְכֵי הָאֲמּוֹת. **רְבִיעִית** שִׁירַת יִשְׁעִיהָ הַנְּבִיא עַל הָאֲמִיר בְּשִׁלִּישִׁית.

מֵעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^ט **נְבוּאוֹת גְּאוּלָּה**. כֵּן הַמָּקוֹם לְחֹזֶר וְלִזְכֹּר אֶת יְסוּדוֹ שֶׁל הַרְמִבּוּי, (בְּתַחֲלִיל סֵפֶר הַגְּאוּלָּה. מוֹבָא בְּסוֹף הַסֵּפֶר), שֶׁהַנְּבוּאוֹת הַעֲתִידוֹת הָאֵלּוּ שְׁנֵאמְרוּ עַד פֶּרֶק לט. פְּרָשׁוֹת אֵלּוּ נִאמְרוּ בְּאוֹפֶן שֶׁהִיא אֲפִשְׁרוֹת שִׁתְקִימוֹ בִּימֵי חֻזְקִיהוּ, וְיִהְיֶה חֻזְקִיהוּ מִשִּׁית. וְאֲפִשְׁרוֹת שֵׁנִיָּה שֶׁאֵם לֹא יִהְיוּ רְאוּיִים אֹז, הֵרִי שֶׁהֵם יִתְקִימוּ לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ. וְלֹכֵן לֹא הוֹזְכַּר שֵׁם הַמֶּלֶךְ, כִּי אִם הִיא כְּתוּבָה בַּשְּׁמוֹ שֶׁל חֻזְקִיהוּ, וּדְאִי כּוֹלֵם הִיוּ מִתְקִימִים בּוֹ, שֶׁהִרִי נְבוּאָה לְטוֹבָה אִינֶה מִתְבַּטֵּלֶת. מְדַבְּרֵי הַרְמִבּוּי עוֹלָה, כִּי הַנְּבוּאוֹת שֶׁמִּפְרָק מִי וְאֵילֶךְ, הֵם מִתְחִילָתָם לֹא הִיוּ מִיּוֹעֲדוֹת לְהִתְקַיֵּם בִּימֵי חֻזְקִיהוּ. זֹאת כִּיּוֹן שֶׁהֵם נִאמְרוּ אַחֵר מִפְּלֶת סִנְחָרִיב. וְכִיּוֹן שֶׁחֻזְקִיהוּ לֹא אָמַר שִׁירָה כְּרִאּוּי לוֹ, נִמְנַע מִמֶּנּוּ לִהְיוֹת מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. לְפִיכָךְ מֵאֵז אֵין הַנְּבוּאוֹת הַעֲתִידוֹת, שִׁיכּוֹת לִימֵי חֻזְקִיהוּ.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קכז

פרק כד (א) הנה יהיה בוקק הארץ וכולקה וענה פניה והפיץ ישיבה: (ב) והיה כעם כפהן כעבד כאדניו כשפחה כגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלן ה פנשה כאשר נשא בו: (ג) הבוק תבוק הארץ

חמישית, ובלע. מות לחשובי העמים הרעים הללו. **ששית,** כשיראו כלל עם ישראל במיתתם, אז יהיו בטוחים בישועה, ויגילו בשמחה. ועוד אמר, שאחרי מפלת גוג, תענש מואב. **שביעית** בפרק כו עד פסוק כ. שירה, ותפלה ארכה של כנסת ישראל על ישועת ישראל מאויביהם, ונקמת ה' מהם. יש הפסק פרשיות בפרקי התפלה, אבל כלה המשך של תפלה אחת כמבאר שם ברש"י. **שמינית,** סעודת לויתן כשכר לצדיקים (אולי יש שיכות ללויתן עם הנחש היצר הרע, וקשור לשחיטת יצר הרע. אבל לא מצאתי כזאת). ושירה על שכר בני ישראל. **תשיעית,** באור חלוק ענש האמות וענש לישראל. **עשירית.** קבוץ הגלויות והנדחים.

ענין הפרשה (פרק כד א-טו):

בפרשה זו מזכרת גלות שישארו ממנה רק מעט, ומהנשארים יודו לה'.

מתי תהיה אותו רעה וצרה? יש מפרשים על אחרית הימים. אבל מפרש בחז"ל (שבת קיט) כדברי רש"י בפסוק יא', שהגלות המדברת כאן, היא הגלות שהתקיימה בחרבן בית המקדש הראשון¹⁷.

אמנם מה שנאמר (יד) המה ישאו קולם ירנו, זה יהיה בבניית בית המקדש האחרון לעתיד לבא (רש"י ערכין יא').

(א) -הנה ה' בוקק הארץ- ופותח בתאור גלות יושבי ארץ ישראל, ואומר. ה' יריק את ארץ ישראל מיושביה, כי יגלו ממנה. **-ובולקה-** גזור אותה מן הישוב. **-וענה פניה-** יענות ויעקר חשובי הארץ. **-והפיץ ישיבה-** יפיצם על פני הארץ [ע"פ רד"ק]: **(ב) -והיה כעם כפהן כעבד כאדניו, כשפחה כגברתה-** (הגוים) המשחיתים את הארץ, לא ישאו פני גדול אלא כלם יהיו שוין בגזרה, כקטן כגדול. **-כקונה כמוכר-** בזמן שהעם יושב בטח על נחלתו, הקונה שמח והמוכר עצב, בעת ימכר מה מאחזתו. אבל בעת ילכו בגולה לא ישמח הקונה, והמוכר לא יתאבל על המכירה. **- כמלוה כלוה-** הדרך המלוה למשל כלוה כמו שנאמר עבד לזה לאיש מלוה (משלי כב) אבל כיון שהשבאי יקח הכל כאלו אין לזה על זה כלום כי הלוח אין לו מה לשלם ולא הפסיד למלוה כי אם

מועין חיים – מוסר, עיונים

¹⁷ **פרשת ה' בוקק.** האבן עזרא בפסוק יד' הרד"ק פסוק יב' והרב אברבנאל סוברים שפרענות פרשה זו תתקיים לפני ביאת המשיח. והוא חורבן שיחיה לאומות. וצריך להבין, הרי נראה מאד שעל ישראל מדבר. ענין בדבריהם. הרד"ק ואבן עזרא מביאים מפרשים שמדובר על גלות עשרת השבטים. ועיין רד"ק (פסוק א'), ומלבי"ם (ביאור המילות פסוק טז') שמצאו לשיטה זו, סיוע קלוש מחז"ל. וצ"ע במוכר גבוכים ב' כט', שם נראה שהתקיים כבר בימי חזקיהו.

אבל יותר מפורש בחז"ל כמו שאמרנו שהוא על חורבן בית המקדש הראשון. אכן הסיום הטוב שבפרשה, לדברי הכל הוא בוודאי על העתיד לבא.

והבזו תבזו פי יהנה דבר את הדבר הזה: (ד) אכלה נבלה הארץ
אמללה נבלה תכל אמללו מרום עם הארץ: (ה) והארץ חנפה תחת
ישביה פי עברו תורת חלפו חק הפרו ברית עולם: (ו) על פן אלה
אכלה ארץ ויאשמו ישבי בה על פן חרו ישבי ארץ ונשאר אנוש
מזער: (ז) אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל שמחי לב: (ח) שבת
משוש תפים חדל שאון עליזים שבת משוש כנור: (ט) בשיר לא
ישתו יין ימר שכר לשתי (י) נשברה קרית תהו סגר כל בית מבוא:

היה נשאר בידו היה השבאי נוטל ממנו. כנשה- הוא הלוח בדבר זולת הכסף וכלומר לוח הפצים,
ולא שואל כסף. -כאשר נשא בו- הוא המלוח את הנושה? [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ג) -הבוק תבוק
(ריקן תמרוקן) הארץ, והבזו תבזו- רוצה לומר, בודאי פן יהיה- כי ה' דבר את הדבר הזה- ומי יפר
דברו [ע"פ רד"ק]: (ד) -אכלה- נשתתה [רד"ק]- [נבלה- ונכמשה [רש"י]- הארץ. אמללה- נכרתה
[תרגום]- [נבלה תכל- (משמעות תכל, הוא כל מקומות שיש בהם ישוב אדם. וכאן הפונה ונכרתה
ונכמשה ארץ ישראל שהוא העקר להמקומות המושבות [ע"פ רש"י]. -אמללו- נכרתו- מרום עם
הארץ- גדולי עם הארץ [ע"פ רד"ק]: (ה) -והארץ חנפה- רוצה לומר, כמו (ש)המחניף (מכבד
ומקלס) בשפתיו, ולבו כל עמו, פן הארץ עושה עשב, ואינה עושה קמה (הוא קנים שבראשם
שבליים. או) מראה קמה, ואין חטים בקשה. -תחת ישביה- בעבור עון יושביה (אולי מין הענש
רומז שגם הם כלפי חוץ נראים צדיקים, אף לבם רחוק מה' כלהלן פרק כט). -פי עברו תורת-
עברו (על שני התורות) תורה שבכתב, ותורה שבעל פה [ע"פ תנחומא ראה יד]. -חלפו חק- וכמו
אדם המהלך ופגש בפניה בצד הדרך, חלף ולא נכנס בה, כך עברו להלן מחוק התורה, ולא
קימה. -הפרו ברית עולם- היא התורה שקבלו בברית לקימה עד עולם. וכפל הדבר פעמים ושלש
בדרך המליצה [ע"פ רש"י]: (ו) -על פן אלה- בעבור האלה אשר היתה לשון אלה הוא חרם, והוא
אפן של שבועה בה' כמבאר בגמרא שבועות לו. וכאשר נשבע לשון הוא מבזה שם ה'. והוא עון
חמור מאד [ע"פ רש"י]- אכלה ארץ ויאשמו ישבי בה- לכן פלטה הארץ ושממו יושביה. -על פן,
חרו ישבי ארץ- בעבור עון האלה, נשרפו יושבי הארץ [ע"פ אבן עזרא]. -ונשאר אנוש מזער-
ונשאר מהם מעט אנשים: (ז) (הנביא מתאר את העצבות המוחשת, ואת השממה)- אבל תירוש-
נשתתו ענבי היין כי אין זמר ועודר. -אמללה גפן- כפל הדבר במילים שונות. -נאנחו כל שמחי
לב- אף הרגילים בשמחה, נאנחו. כי נאבד היין המשמח את הלב, כמו שכתוב ויין ישמח לבב
אנוש (תהלים קד) [ע"פ אבן עזרא]: (ח) -שבת משוש תפים- בטלה השמחה ששמחו בקול תפים
[ע"פ רש"י]. -חדל שאון עליזים- המית השמחים. -שבת משוש כנור:- (ט) -בשיר לא ישתו יין- לא
ישתו לשמחת משתה, ששותים ביוחד עם) שיר, אלא -ימר שכר לשתי- השכר יהיה מר
להשותים, כי ישתוהו להפג האבל והצער [ע"פ אבן עזרא. אבל צריד עיון אם אכן זו פגנת אבן
עזרא. ועיון אלשיר, וגם הוא אינו מתכוין לפרש כך את החלק הזה של הפסוק, רק את תחלתו]:

(יא) צִנְחָה עַל הַיַּיִן בַּחוּצוֹת עֲרֶבָה כֹּל שְׂמֵחָה גָּלָה מְשׁוֹשׁ הָאָרֶץ:
 (יב) נִשְׁאָר בְּעִיר שְׂמָה וּשְׂאִיָּה יִפֹּת שְׁעֵר: (יג) כִּי כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב
 הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים כְּנִקְףָּה זֵית פְּעִלְלַת אִם כָּלָה בְּצִיר: (יד) הִמָּה
 יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנוּ בְּגֹאוֹן יִהְיֶה צִהְלוֹ מִיָּם: (טו) עַל כֵּן בְּאֵרִים כְּבֹדוֹ
 יִהְיֶה בְּאֵיִי הַיָּם שֵׁם יִהְיֶה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(י) -נִשְׁכָּרָה קִרְיַת תְּהוֹ- כָּל עִיר תִּהְיֶה שְׂבוּרָה, וְקִרְאָה קִרְיַת תְּהוֹ, עַל שֵׁם סוּפָה כְּשֶׁתִּהְיֶה נִשְׁכָּרָה
 (רַק אֲזוּ) תִּהְיֶה (קִרְיֹנָה קִרְיַת) תְּהוֹ. וְכֵן אֶפְיָתִי עַל גִּחְלִי לֶחֶם (לְקַמֵּן מִד) שְׁקוֹרָאָה לֶחֶם עַל שֵׁם
 סוּפוֹ. -סֹגֵר קָל בֵּית, מְבוֹא- הַבָּתִּים יִהְיוּ נְתוּצִים, וְאֵין מִי יָבוֹא בָהֶם. כְּאֵלּוֹ סוּגֵר הַבֵּית מִבְּלִי תַת כָּא
 בּוֹ [ע"פ רד"ק]: (יא) -צִנְחָה עַל הַיַּיִן בַּחוּצוֹת- יִצְעֲקוּ וְיִלְיִנוּ בַּחוּצוֹת עַל הַיַּיִן שֶׁחֹסֵר מֵהֶם. -עֲרֶבָה
 כֹּל שְׂמֵחָה- (עֲרֶבָה לְשׁוֹן חֲשֵׁכָה [תַּנְחוּמָא שְׁמִינִי ה]) וְלִזְזָה חֲשֵׁכָה כֹּל שְׂמֵחָה, כִּי הַיַּיִן יִשְׁמַח לִבָּב וְאֵין
 לֶחֶם בְּמָה יִשְׁמַח (וּלְפִי שֶׁהַשְׂמֵחָה קִרְיֹנָה אֹר, לִזְזָה אֲמֵר בְּהַעֲדָרָה עֲנִין חֲשֵׁף). -גָּלָה מְשׁוֹשׁ הָאָרֶץ-
 הַשְׂמֵחָה הִלְכָה מֵהֶם [ע"פ רד"ק]: (יב) -נִשְׁאָר בְּעִיר שְׂמָה- רוּצָה לֹמֵר הַמְשׁוֹשׁ הֵלֵךְ, וְנִשְׁאָרָה
 הַשְׂמָה. -וּשְׂאִיָּה- וּבַעֲבוּר הַשְׂאִיָּה (הַשְׂמָמָה) -יִפֹּת שְׁעֵר- (יִכּוֹ שְׁעָרִי) כֹּל עִיר. כִּי כֵן דָּרָךְ עִיר
 שׁוֹמְמָה, שְׁשֻׁעָרֶיהָ כְּתוּתִים וְנְתוּצִים, כִּי אֵין מִי מְשֻׁגִּים בְּתַקְנָתָם וּלְפִיכָּה כְּשֶׁהַשְׁעָר פְּרוּץ, הוּא סִמֵּן
 לְשִׁמְמַת הָעִיר: [ע"פ רד"ק]: (יג) -כִּי כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, בְּתוֹךְ הָעַמִּים- כִּי כֵן יִהְיֶה מִסְפֵּר (בְּנִי
 יִשְׂרָאֵל) הַנִּשְׁאָרִים, בֵּין הַנִּשְׁאָרִים בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבֵין הַנִּשְׁאָרִים בְּגוֹלָה -כְּנִקְףָּה זֵית- חוֹזֵר לְתַחֲלַת
 הַמִּקְרָא כְּלוּמֵר, מִסְפֵּר הַנִּשְׁאָרִים יִהְיוּ כְּכוֹרֶת פְּרִי אֵילָן זֵית, אֲשֶׁר מַעֲט יִשְׂאִיר אַחֲרָיו, ו-כְּפִעֻלְלַת אִם
 כָּלָה בְּצִיר- כְּמִסְפֵּר הַעוֹלְלוֹת הַנִּשְׁאָרִים בְּגִפְנִים, כְּאֲשֶׁר כָּלָה הַבְּצִיר, וְהִמָּה הַמַּעֲט. וְכֵן מַעֲטִים יִהְיוּ
 הַנִּשְׁאָרִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל [ע"פ רש"י]: (יד) -הִמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם, יָרֹנוּ- הִמָּה (וְהַנִּשְׁאָרִים אַחֲרֵי הַצִּרּוֹת)
 יִזְכּוּ לַגְּאֻלָּה, וְיִשְׂאוּ קוֹלָם בְּרִנָּה. -בְּגֹאוֹן ה', צִהְלוֹ מִיָּם- בַּעֲבוּר גֹּאוֹן ה', יִצְהָלוּ בְּקוֹל. יוֹתֵר מִמָּה
 שִׁצְהָלוּ בְּקוֹל שְׂמֵחָה עַל הַיָּם (סוּף), כְּאֲשֶׁר שִׁקְעוּ מִצְרַיִם בַּעֲמֻקַּת הַיָּם [ע"פ רש"י]: (טו) -עַל כֵּן-
 הוֹאִיל וּמִכְבֻּטְחִים הֵם עַל הַגְּאֻלָּה, לָכֵן -בְּאֵרִים כְּבֹדוֹ ה'- אוֹתָם הַנִּסְתָּרִים בְּבִקְעֵי הָאָרֶץ [ע"פ רש"י]
 מִפְּחַד הָאוֹיֵב, (וְכִבֵּר עִתָּה כְּדֹאי הַדְּבָר שֶׁתְּכַבְּדוּ אֶת ה'). (וְכֵן) -בְּאֵיִי הַיָּם- מֵלֵת כְּבוֹדוֹ מִשְׁמַשֵּׁת
 בְּשֵׁתִים, כְּלוּמֵר, (גַּם) אוֹתָם שִׁגְלוּ לְאֵיִי הַיָּם, כְּבֹדוֹ אֶת -שֵׁם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל- [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כד טז - כ):

אוי לי. הנביא מתאונן על הסוד שקבל, והוא שהגלות תארה. ואמר שבעה לשונות של רעידת
 הארץ. רעש. יתרועע. יתפורר. יתמוטט. יתנועע. יתנווד. תפל. אבל אין הפננה כאן על רעידת
 אדמה, אלא משל על תהפוכות רבות ומלחמות שיהיו בעולם, לפני בוא מלך המשיח, וגם לבני
 ישראל יושבי ארץ ישראל יהיה מנסה ופחד, שבסופם יהיה מפלה לשונאי ישראל. ואז יזמרו
 הצדיקים (חז"ל ורב מפרשים. ואילו להמצודות אינו לשון זמר כלל). לכאורה, הזמירות הם על
 ישועתם מהמלחמות.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קל

(טז) **מִכְנַף הָאָרֶץ וְמִרֹת שְׁמֵעָנוּ צָבִי לְצִדִּיק וְאָמַר רָזִי לִי רָזִי לִי אוֹי**
לִי בְּגָדִים בְּגָדוֹ וּבְגָד בּוֹגְדִים בְּגָדוֹ: (יז) פָּחַד וּפַחַת וּפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב
הָאָרֶץ: (יח) וְהִזָּה הִנֵּס מִקּוֹל הַפָּחַד יַפֵּל אֶל הַפַּחַת וְהָעוֹלָה מִתּוֹךְ
הַפַּחַת יִלְכֹּד בַּפֹּחַ כִּי אֲרָבוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ וַיִּרְעָשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ:

מהו הזמר. רש"י כותב שכל השירה היא תבות 'צבי לצדיק'. ולפי מפרשים אחרים (תרגום, רד"ק), לא פרש הנביא מהו הזמר. ואולי הפננה למה שיפרש בפירוש הבאים.

(טז) **מִכְנַף הָאָרֶץ וְמִרֹת שְׁמֵעָנוּ** - רוצה לומר אני וחברי הנביאים שמענו בנבואה, אשר בעת הגאולה תהיה כריתה והשחתה מקצה הארץ, עד קצהו, ואחריה יהיה ההדר לכל צדיק וצדיק. - **וְאָמַר** - כשמעי הדבר הזה אמרתי - **רָזִי לִי** - הסוד האמור לי, - **רָזִי לִי** - מביא רזון לי. ו-אוי לי - על השמועה (כי שמע את אשר יהיה באחרית הימים) כי **בְּגָדִים בְּגָדוֹ** - הבוגדים יבגדו בישראל, וירעו להם. **וּבְגָד בּוֹגְדִים בְּגָדוֹ** - רוצה לומר קבוצת בוגדים אשר יבגדו בהבוגדים ההם, יבגדו גם הם בישראל, רוצה לומר יהיה תגר ומלחמה בין אמות העולם? וכלם יבגדו בישראל [ע"פ הרב אברבנאל, אלא שלדבריו מדבר על צרות שיהיו במשך ארף הגלות מרומי ואחרים. והרב המצודות מפרשו על זמן מלחמת גוג. וכמו כן דעת רש"י ורד"ק ואכן עזרא שהכל על מלחמת גוג^{ק"ל}]: (יז) **פָּחַד וּפַחַת וּפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ** - **עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ** - יבואו עליך ישראל, יושב הארץ ההיא [כלי פז]. אבל להמפרשים הראשונים, כל הפרשה גם הפחדים, יהיו על האמות. ולפי בעל הכלי פז, חלק הראשון הוא גם על בני ישראל, אשר יהיו בארץ ישראל: (יח) - **וְהִזָּה הִנֵּס** - מי שיברח ממקומו **מִקּוֹל הַפָּחַד יַפֵּל אֶל הַפַּחַת, וְהָעוֹלָה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלְכֹּד בַּפֹּחַ** - רוצה לומר מי שינצל מצרה אחד יפל באחרת. **כִּי אֲרָבוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ** - אמר במשך כאלו נפתחו חלונות שמים, ויורדים דרך בם צרות מרביות. **וַיִּרְעָשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ** - רוצה לומר אף התזקים (אמות העולם

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{ק"ל} **מִכְנַף הָאָרֶץ וְמִרֹת שְׁמֵעָנוּ**. לדברי חז"ל היא שירה על תחיית המתים. ומפני שהוא תחיית שוכני ארץ, לפיכך מיוחסת השירה לארץ. וישנם שני שיטות מי יזמר זמר זה, א' המתים הקמים מן הארץ הם יזמרו בשירה (מדרש רבה קהלת א יט). ב' הארץ עצמה תאמר שירה זו (שם שיר השירים פ"ב ב).

לפי דברי חז"ל אלו, שמדובר על זמר על תחית המתים. עלינו להבין את סדר הנבואה, כיצד נסמכה תחיית המתים, לשאר פסוקי הפרשה העוסקים במלחמות.

הרב אברבנאל נחק מחמת כך, ופירש את כל פסוקי הפרשה על התחייה בעצמה.

אבל יתכן כך. בתחית המתים נאמר (זכריה יד) ונסתם, כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה, הרי שבתחיית המתים תהיה רעידת אדמה.

יתכן שעל משקל זה, ממשיך הנביא את המהפכות והצרות שיהיו בעולם, כשם שאותה רעידת אדמה של התחייה, מצד אחד היא תטיל פחד, מאידך היא עצמה תחיה את הצדיקים. כן המהפכות שיפחידו את העמים, הם בעצמם יפארו את הצדיקים, בכך שינצלו מהם.

בזה נבין כיצד נסמכו הזמירות שעל תחית המתים, כפי שמדובר כאן לפי חז"ל. אל המלחמות האמורות בפרשה זו (ראה בסוף דברי הרב אברבנאל כאן).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלא

(יט) רָעָה הַתְּרַעְעָה הָאָרֶץ פּוֹר הַתְּפוֹרְרָה אָרֶץ מוֹט הַתְּמוּטָטָה אָרֶץ:
(כ) נוֹעַ תְּנוּעַ אָרֶץ פֶּשְׁכוֹר וְהַתְּנוּדָה כְּמִלּוֹנָה וְכַבֵּד עָלֶיהָ פִּשְׁעָה
וְנִפְלָה וְלֹא תִסִּיף קוּם:

(כא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה עַל צָבָא הַמְּרוֹם בְּמְרוֹם וְעַל מַלְכֵי
הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה: (כב) וְאֶסְפוּ אֶסְפָּה אֲסִיר עַל בּוֹר וְסִגְרוּ עַל
מִסְגֵּר וּמִרְבַּ יָּמִים יִפְקְדוּ: (כג) וְהִפְרָה הַלְבָנָה וּבִוְשָׁה הַחֲמָה כִּי מֶלֶךְ

הַתְּחוּקוֹת) יִרְעָדוּ מִפְּחַד הַצָּרוֹת הַמְּרֻבּוֹת [כְּלִי פֶז]: (יט) -רָעָה הַתְּרַעְעָה הָאָרֶץ (וּפְחַד יְהוָה גַּם עַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל), פּוֹר הַתְּפוֹרְרָה אָרֶץ, מוֹט הַתְּמוּטָטָה אָרֶץ- כְּאוֹמֵר, אֲבָל סוֹף הַדְּבָר תִּהְיֶה הַצָּרָה עַל אֲמוֹת
הָעוֹלָם?? (יִסּוּד פְּרוּשׁ זֶה, שֶׁתֵּבַת הָאָרֶץ בַּה"א יִדְיָעָה, הוּא אָרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאָרֶץ בְּלֹא ה' הוּא הָעוֹלָם
כְּלוּל, וְהָאָרֶץ (הַיְינוּ אֲרָצוֹת הָעוֹלָם) תִּשָּׁבֵר וְתִפְרֹד לְפָרוּרִים, וְתִהְיֶה נוֹטָה לִפְלֵי. וְהוּא מִשָּׁל עַל
מְרֻבֵּית הַצָּרוֹת. וְכָפַל הַדְּבָר לְחֻזֵּק [כְּלִי פֶז]: (כ) -נוֹעַ תְּנוּעָה- תְּנוּעָה- הָאָרֶץ פֶּשְׁכוֹר- הַמִּתְנַעֵץ וְלֹא
יֻכַּל לְעֻמַּד בִּישָׁר מִבְּלֵי הַנֶּעֱה. -וְהַתְּנוּדָה כְּמִלּוֹנָה- תִּהְיֶה נִדָּה וְנִעָה כִּסְכַּת שׁוֹמֵר קְשׁוּאִין הַנִּדָּה
בְּרוּחַ. -וְכַבֵּד עָלֶיהָ פִּשְׁעָה, וְנִפְלָה וְלֹא תִסִּיף קוּם- הַפִּשְׁעָה אֲשֶׁר פִּשְׁעוּ בְּיִשְׂרָאֵל לְהִיצֵר לָהֶם, יְכַבֵּד
עַל הָאָרֶץ וְתִפְּלֵ לְמִטָּה. וְלֹא תֻכַּל לְקוּם עוֹד. רָצָה לֹמֵר הָעוֹן הַזֶּה יִקְטֹרֵג [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כד כא - כג):

יִפְקֹד אֶת מַלְכֵי הָאֲמוֹת, הַכּוֹנֵנָה שֶׁה' יַעֲנִישֶׁם. וּמִסִּים שֶׁמְלָכוֹת ה' תִּהְיֶה בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁאֲנוּ
מוֹמְרִים בְּקִבְלַת שְׁבֵת, מְקַדֵּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה. וְאוֹמְרִים חו"ל שְׁסִיּוֹם הַפְּרָשָׁה עוֹסֵק בְּכַבּוּדָם שֶׁל
צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִגְדָּה זִמְנוֹ כְּבוֹד (רָאָה הַעֲרָה).

(כא) -וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' עַל צָבָא הַמְּרוֹם בְּמְרוֹם, וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה- (וּמִכָּאן
אָמַר ר' יִצְחָק אֵין הַקֶּבֶץ פּוֹרַע מֵאוֹמָה לְמִטָּה, עַד שֶׁמִּשְׁפִּיל אֶת שְׂרִיָּה מִלְּמַעְלָה, הַיְינוּ הַמְּלָאךְ
שֶׁמִּמֶּנָּה עָלֶיהָ). [מִדְּרַשׁ רַבָּה שִׁיר הַשִּׁירִים יח יב. וְשֵׁם אֵיכָה פְּתִיחָה ב: (כב) -וְאֶסְפוּ אֶסְפָּה, אֲסִיר
עַל בּוֹר, וְסִגְרוּ עַל מִסְגֵּר- יְהִי מֵאֲסָפִים לְקַבֵּל תְּשׁוּבוֹתֵי, כְּדָרָךְ שֶׁמֵּאֲסָפִין בְּלִילָה אֶת כָּל הָאֲסִירִים
אֶל בּוֹר בֵּית הַסּוֹהֵר, וְסִגְרִין אוֹתָם בְּמִסְגֵּר, עַד הַבֶּקֶר, שִׁיּוּצֵאִין אִישׁ אִישׁ לְעֻבְדוֹתוֹ. רוּצָה לֹמֵר,
הָאֲסָפָה שֶׁיִּתְאָסְפוּ יַחַד עַל ה' וְעַל מִשְׁיָחוֹ, הָאֲסָפָה הַהִיא תִּהְיֶה לְרַעְתָּם, כְּאֲסָפַת הָאֲסִירִים [ע"פ
רד"ק]. -וּמִרְבַּ יָּמִים יִפְקְדוּ- אֵין יִפְקֹד עָלֵיהֶם פְּרַעְנוֹת עַל הָעֲנוּתוֹת, שֶׁעָשׂוּ מִיָּמִים רַבִּים [ע"פ רש"י]:
(כג) -יִתְּחַפְּרָה הַלְבָנָה וּבִוְשָׁה הַחֲמָה- אֵל מוֹל הָעֲפֻזִּים תִּחְפֹּר הַלְבָנָה, וְהַחֲמָה. רָצָה לֹמֵר יִחְשֹׁף

מַעֲיֵן חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹנִים

ק"ב וְחִפְרָה הַלְבָנָה וּבִוְשָׁה הַחֲמָה. בּוֹשָׁה זֶה תִּהְיֶה לְחֲמָה וּלְבִנָּה (אוֹ שְׁהוּא מִשָּׁל לְאוֹמוֹת), מַחֲמַת נוֹגַהִם שֶׁל צַדִּיקִים
(רש"י סִנְהֶדְרִין צא). וּמֶלֶךְ ה'.. וְנִגְדָּה זִמְנוֹ כְּבוֹד. שְׁלֵתִיד לְבֹא הַקֶּבֶץ חוֹלֵק מִכְּבוֹדוֹ לְזִקְנִים (וּיִקְרָא רַבָּה יח ח.
תַּנְחוּמָא שְׁמִינִי יא). וְהַכְּבוֹד הַזֶּה, הוּא כְּבוֹדָה שֶׁל תּוֹרָה (תַּנְחוּמָא שְׁמוֹת כד).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלב

יְהוָה צָבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם. וְנִגְדָה זִקְנֵי כְבוֹד:

פרק כה (א) יְהוָה אֱלֹהֵי אֶתָּה אֲרוֹמַמְךָ אוֹדָה שְׁמֶךָ כִּי עָשִׂיתָ פֶלֶא
עֲצוֹת מִכְחוּק אֲמוֹנָה אֲמֵן: (ב) כִּי שְׁמַת מַעִיר לָגַל קִרְיָה בְּצוּרָה
לְמַפְלָה אֲרֻמוֹן זָרִים מַעִיר לְעוֹלָם לֹא יִבְנֶה: (ג) עַל כֵּן יִכְבְּדוּךָ עַם

מְאוֹרָם בְּעֵינֵי הַעֲכוּ"ם, לְפִי רַב הַצְרוֹת הַבָּאוֹת עֲלֵיהֶם (כִּי כְאֲשֶׁר בָּא לְאָדָם צְרוֹת רַבּוֹת, מְרַגִּישׁ כְּמוֹ
חֲשֵׁף עֵמָק). וְכֵן נֶאֱמַר בְּמַפְלַת בָּבֶל, כִּי כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִסְיֵיהֶם לֹא יִהְיוּ אוֹרָם (לְעֵיל יג). -כִּי מֶלֶךְ
ה' צָבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם- רּוֹצֵה לּוֹמֵר כְּאֲשֶׁר תִּגְלֶה מַלְכוּתוֹ, בְּעֲשׂוֹת נֶקֶם בְּאֲנָשֵׁי גּוֹי וְכִי בִּזְהָ
תִּתְגַּלֶּה לְעֵינֵי הָעוֹלָם, שְׁמִלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה. -וְנִגְדָה זִקְנֵי כְבוֹד- וְלִנְגֵד זִקְנֵי עַמּוֹ יְהוָה לְכַבּוֹד
וּלְתַפְאֶרֶת וְשֶׁהֵם יִדְעוּ אֶת הָאֱמֶת, גַּם קִדְּם שֶׁהָיָה בְּרוּר כָּל כֶּף, בּוֹמָה שֶׁהִשְׁכִּילוּ לְדַעַת מֵאֵז, שֶׁהִיא
הוּא הָאֱלֹהִים:

פָּרָק כה

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כה א - ה):

שִׁירָה זוֹ עַל מָה הִיא. אֲמָרוּ חֲכָמִים ז"ל שִׁשִּׁירָה זוֹ מִתִּיחַסֶּת עַל הַפֶּלֶא שֶׁרָאָה הַנְּבִיא, בְּפִרְשָׁה
הַקּוֹדֶמֶת (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים קמ"ה). וּבְעֶצֶם גַּם לְהֵלֵן בְּנִבְיאוֹהָ זוֹ, מִפְּרֶשׁ עַל מָה הַשִּׁירָה. וְהֵינּוּ שְׁמִלְכֵי
גּוֹי וּמִגּוֹי הָעָרִיצִים, הַחֲזָקִים, יִפְּלוּ, עַד שֶׁיִּגְיִעוּ לְכַבֵּד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה הוּא הַפֶּלֶא הַמְדַּבֵּר בְּשֵׁנֵי
פְּרָשִׁיּוֹת אֵלוֹ, וְהוּא קִיּוֹם הַבְּטָחַת ה' לְעַמּוֹ.

אֲנִי לּוֹמְדִים בְּנִבְיאוֹהָ זוֹ, שֶׁאוֹתָהּ אִמָּה אֲשֶׁר תִּזְכֶּה לְכַנּוֹי גּוֹי וּמִגּוֹי, תִּהְיֶה אִמָּה שְׁנֵתָן לְקָרָא אוֹתָהּ
אוֹ אֶת מְלָכֶיהָ וּגְבוּרֶיהָ בְּשֵׁם עָרִיצִים, וּבְשֵׁם זָרִים. וְכִשְׂיִתְקַנֶּם, אֲזַי נִדְעַ בְּדִיוֹק.

(פָּרָק כה א) -ה' אֱלֹהֵי אֶתָּה- בְּרָאוֹת הַנְּבִיא הַנְּבִיאוֹהָ הִיא, הַתְּחִיל לְקַלֵּס לְמָקוֹם, וְאָמַר, ה' אֱלֹהֵי
אֶתָּה. -אֲרוֹמַמְךָ אוֹדָה שְׁמֶךָ, כִּי עָשִׂיתָ פֶלֶא, עֲצוֹת מִכְחוּק- הַעֲצוֹת (הַתְּכַנִּיּוֹת) שֶׁיִּעֲצֶת מִזְמָן רְחוֹק,
אֲשֶׁר הַבְּטָחָת עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים -אֲמוֹנָה אֲמֵן- הִיא אֲמוֹנָה אֱמֶתִית וְקִיָּמָה, כִּי כֵן נִעֲשֶׂה [ע"פ אָבִן
עֲזָרָא]: (ב) -כִּי שְׁמַת מַעִיר לָגַל- אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהָיָה עִיר, שְׁמָתוֹ לְהִיטֵל גַּל אֲבָנִים, כְּדֶרֶךְ הַחֲרָבָה. -
קִרְיָה בְּצוּרָה עִיר מְבָצֵר- שְׁמָת -ל-הִיטֵל -מַפְלָה-. -אֲרֻמוֹן זָרִים מַעִיר, לְעוֹלָם לֹא יִבְנֶה- מָקוֹם
הָאֲרֻמוֹנוֹת שֶׁל הַבְּבָלִיִּים יְהִיָּה נִשְׁבֵּר מוֹהִיטֵת) עִיר, וְלְעוֹלָם לֹא יִבְנֶה עוֹד לְשׁוֹב לְקַדְמוֹתוֹ (כִּפְּי שְׁנִבְאָ
לְעֵיל יג כ, לֹא תִשָּׁב לְנִצָּחוֹ) [ע"פ רד"ק]: (ג) -עַל כֵּן- בְּרָאוֹת מְשִׁלְתָּךְ (בְּהִשְׁפִּילָת גּוֹי וּמִגּוֹי

מוֹעִיִּין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

נִרְאָה כִּי לְפִי זֶה, תַּחֲלִיל הַפִּסּוּק וְחִפְרָה הַלְבֵּנָה וּבּוֹשָׁה חֲחֻמָּה, הוּא מַשֵּׁל, עַל חֹזֵר, וְעַל הַכּוֹבֵד שִׁיחִיה לַחֲכָמֵי הַתּוֹרָה.
וְהַנִּמְשָׁל כָּתוּב בַּפִּסּוּק עֲצָמוֹ, בְּסוּפּוֹ.

חֲזוֹ"ל נַחֲלָקוּ (סִנְהֶדְרִין צא). הָאֵם פִּסּוּק זֶה מְדַבֵּר עַל יְמוֹת הַמִּשְׁחָה, אוֹ בְּשִׁלְב מֵאוֹחֵר וּמֵעוֹלָה יוֹתֵר הַנִּקְרָא עוֹלָם הַבָּא,
וְעֵינֵי עוֹד שֶׁם. הַרְמַב"ם כָּתַב בְּמִוְרָה נְבוּכִים (ב כט) שֶׁלִּפִּי פְּשׁוּטוֹ כִּבְר הַתְּקִימָה בִּימֵי חֲזָקִיהוּ. וְדַעַת כָּל שְׂאֵר הַמַּפְרָשִׁים
הָרֵאשׁוֹנוֹם, שֶׁהִיא תַּתְּקִיִּים לַעֲתִיד.

ק"ע כֵּן יִכְבְּדוּךָ עַם עַז. מִכָּאֵן שֶׁעֲתִידִים הַגּוֹיִים שִׁיחִיו לִיד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְכַבֵּד אֶת לּוֹמְדֵי הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם תְּמִיד, וּלְפַחַד
מֹחֶם (תִּנְאָ דְּבִי אֱלִיהוּ יח).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלג

עַז קִרְיַת גִּוִּים עֲרִיצִים יִירָאוּךְ: (ד) כִּי הָיִיתָ מְעוֹז לְדָל מְעוֹז לְאֲבִיּוֹן
בָּצַר לוֹ מַחֲסֶה מִזֶּרֶם צַל מַחֲרֵב כִּי רוּחַ עֲרִיצִים בְּזָרֶם קִיר: (ה)
כַּחֲרֵב בְּצִיּוֹן שְׂאוֹן זָרִים תִּכְנִיעַ חֲרֵב בָּצַל עָב זְמִיר עֲרִיצִים יַעֲנֶה:
(ו) וַעֲשֵׂה יְהוָה צָבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים בְּהָר הַזֶּה מִשְׁתַּה שְׁמָנִים מִשְׁתַּה

הַתְּקִיפָה מֵאֵד. עַל זֹאת) - יִכְבְּדוּךָ עִם עַז - כָּל עַם חֲזָק. - קִרְיַת - גִּוִּים - עֲרִיצִים יִירָאוּךָ - וְאֲנֹשִׁי עָרִי
הַעֲבֹו"ם הַחֲזָקִים וַפְּחָדוֹ מִמֶּךָ וְע"פ רד"ק: (ד) - כִּי הָיִיתָ מְעוֹז לְדָל, מְעוֹז לְאֲבִיּוֹן בָּצַר לוֹ - כִּי בִכַח
זְרוּעָה הָיִיתָ לְמַעַז בַּעַת צָר לְיִשְׂרָאֵל עִם דָּל וְאֲבִיּוֹן. - מַחֲסֶה מִזֶּרֶם צַל מַחֲרֵב - הָיִיתָ לָהֶם לְמַחֲסֶה
מִזֶּרֶם מִיָּם, וְלִצֹּל מִחֶם הַשֶּׁמֶשׁ וְכֹאֵן הַמֶּשֶׁל אֶת הָעַמִּים הַמְּזִיקִים לְעַמּוֹ, כְּמֹטֶר, וְכֹחַם הַשֶּׁמֶשׁ. רוּחָה
לֹאִמֵּר הַצִּלְתָּם מִיַּד הָעֲבֹו"ם הַמְּכַאִיבִים לְיִשְׂרָאֵל. - כִּי רוּחַ עֲרִיצִים בְּזָרֶם קִיר - הַמְּקַרָּא מִפָּרֶשׁ מֵהוּ
הַזֶּרֶם, אֲמֵר שְׂכַעֲס הָעֲרִיצִים דּוֹמָה הוּא לְזָרֶם מִיָּם הַשּׁוֹטְפִים בַּחֲזֶק לְהַפִּיל הַקִּיר (ע"פ רד"ק: (ה)
(כְּנֶגֶד שֶׁהַמֶּשֶׁל אֶת הָעַמִּים לְחֹרֵב וְזָרֶם מֹטֶר. עֲכָשׁוּ מִמֶּשֶׁל אֶת הָעֵשׂוֹ עֲלֵיהֶם, מִדָּה כְּנֶגֶד
מִדָּה) - כַּחֲרֵב בְּצִיּוֹן - (הַמֶּשֶׁל אֶת הַדָּבָר שֶׁיַּעֲנִישׁ אֶת הָעַמִּים הָרָעִים לָחֶם) כְּעִין הַחֲרֵב וְהַחֹם, אֲשֶׁר
הִיא בְּמִקּוֹם צִיָּה (שְׂאוֹן בֵּית אוֹ עֵץ), מִבְּלִי מִצּוֹא מַחֲסֶה, שֶׁהִיא מִצָּרָה עַד מֵאֵד. - שְׂאוֹן זָרִים תִּכְנִיעַ -
כֵּן מֵאֵד תִּכְנִיעַ גֵּאוֹן הַזָּרִים הַמְּשִׁמְעִים קוֹל שְׂאוֹן (בְּאִפְּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מִפְּלִט) (ע"פ רד"ק: - תַּחֲרֵב
בָּצַל עָב, זְמִיר עֲרִיצִים יַעֲנֶה - כְּמוֹ הַחֲרֵב וְהַשָּׂרֵב, שֶׁהִיא תִּהְיֶה נִכְנַעַת, וּמִתְקַרְרֶת, בְּבוֹא צֶל
הָעֵבִים. וְכֹאֵן הַפֶּה וְהַמֶּשֶׁל אֶת הָעַמִּים הָרָעִים לָחֶם וְשָׂרֵב, וְאֵת הַמְּעַנֵּשׁ לַעֲנֹן, כֵּן תִּכְרִית תִּכְנִיעַ אֶת
הָעֲרִיצִים^{ק"י} [כְּעִין אֲבִרְבָּנָל]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כה ו - ח):

עוֹד נִבָּא בְּעִנְיָן מִפְּלֵת גּוֹג וּמִגּוֹג. שֶׁנִּפְלְתָם תִּהְיֶה, בְּאִפְּן מִפְּלִיא, שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עַל דַּעְתָּם שְׁנוּי כֹּהֵה.
וְשֵׁנִית שֶׁתִּהְיֶה נִפְלִיתָם בְּהָר יְרוּשָׁלַיִם, הֵר הַמְּזוּרִיָּה. שְׁלִישִׁית, מִגְלָה עוֹד פָּרֵט עַל אֲמֵת גּוֹג וּמִגּוֹג,
שֶׁהִיא תִּהְיֶה אֲמָה שֶׁמִּגְנָה (וְשׁוֹלֵטֶת) עַל עַמִּים אֲחֵרִים. רְבִיעִית, יִבְלַע בְּהָר. 'יִבְלַע הַמֶּנֶח'. נִבָּא כִּי
הָעַמִּים הָרָעִים יִשְׁחָתוּ וְיִכְלוּ, כְּלוֹמֵר יָמוּתוּ רַבִּים. וְלַעֲמָתָם לָעַם ה' יִשְׁחָת הַמִּיתָה. כְּלוֹמֵר יִפְסִיקוּ
לְמוֹת.

(ו) - וַעֲשֵׂה ה' צָבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים - הַבָּאִים לְמַלְחָמָה עִם גּוֹג. - בְּהָר הַזֶּה - הֵר בֵּית צִיּוֹן. - מִשְׁתַּה
שְׁמָנִים מִשְׁתַּה שְׁמָרִים - רוּחָה לֹאִמֵּר הֵם יִחְשְׁבוּ שִׁיְהִיָּה נּוֹחַ לָהֶם לְכַבֵּשׁ אֶת יְרוּשָׁלַיִם כְּשֶׁמֶן, שֶׁהוּא
נּוֹחַ, וְיִהְפֹּךְ לָהֶם לְמִשְׁתַּה שְׁמָרִים הַקָּשָׁה לַגּוֹף. רוּחָה לֹאִמֵּר שֶׁם יִפְלוּ מִבְּלִי תְּקוּמָה. - שְׁמָנִים מִמֶּחֱם

מועין חיים - מוֹסֵר, עֵיווִים

ונמצא שהוא המשך לנבואה הקודמת, שהמכובדים יהיו לומדי התורה.

^{ק"י} עֲרִיצִים. אֵנוּ לּוֹמְדִים בְּנִבּוּאָה זֹו, שְׂאוֹתָהּ אוֹמֵה אֲשֶׁר תּוֹכָה לְכִינוּי גּוֹג וּמוֹגּוּ, תַּחִּיהָ אוֹמֵה שְׁנִיתָן לְקִרְאוֹ אוֹתָהּ אוֹ אֶת
מַלְכִּיהָ וּגִיבּוּרִיהָ בְּשֵׁם עֲרִיצִים, וּבִשְׁם זָרִים..

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלד

שְׁמָרִים שְׁמָנִים מְמָחִים שְׁמָרִים מְזַקְקִים: (ז) וּבִלְע בְּהָר הַזֶּה פָּנִי
הַלֹּט הַלֹּט עַל כָּל הָעַמִּים וְהַמְסַכָּה הַנְּסֻכָּה עַל כָּל הַגּוֹיִם: (ח)
בִּלְע הַמָּוֶת לְנֶצַח וּמָחָה אֲדָנִי יִהְיֶה דִמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחִרְפַּת עֲמוֹ
יִסִּיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יִהְיֶה דָבָר:

שְׁמָרִים מְזַקְקִים - שְׁמָנִים הַנוֹחִים, וּשְׁמָנִים (וְרָכִים) כְּמַח צְצֻמוֹת, יִהְפֹּךְ לְשְׁמָרִים מְזַקְקִים מִן הַמְשָׁקָה,
שֶׁהוּא בִלְתִּי (רַק) שְׁמָרִים לְבָדֶם. וְהוּא כָּפֵל עֲנִין בְּמִילִים שׁוֹנוֹת, וְלֹמֵר שִׁיִּהְפֹּךְ מַחְשַׁבְתָּם מִן הַקֶּצֶה
אֶל הַקֶּצֶה וְאֵלֶּי הַכִּנָּה לְדָם הַדּוֹמָה לִיָּין, לֹמֵר שִׁימֹתוֹ מִהַעֲמִים הָרָעִים) [ע"פ רש"י]: (ז) - וּבִלְע -
הַמָּקוֹם יִשְׁחִית (יְמִית) - **בְּהָר הַזֶּה פָּנֵי הַלֹּט** - אֶת חֲשׁוֹבֵי הַמְּכַסָּה, וְחֹזֵר וּמְפָרֵשׁ - **הַלֹּט עַל כָּל הָעַמִּים** -
הַמְּכַסָּה וּמִגִּין עַל כָּל הָעַמִּים, וְעַל גּוֹי יֵאמָר (זֹאת, כְּלֹמֵר מִתְאַר כָּאֵן מִי הוּא הָאִמָּה שֶׁתִּקְרָא גּוֹי.
אִמָּה הַמִּגִּנָּה עַל עַמִּים רַבִּים). - **וְהַמְסַכָּה הַנְּסֻכָּה עַל כָּל הַגּוֹיִם** - הַמְּסַכָּה הַמְּכַסָּה עַל כָּל הָעַמִּים. וְכָפֵל
הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [כַּעֲיִן פֶּרֶשׁ"י]: (ח) - **בִּלְע הַמָּוֶת לְנֶצַח** - אֲזִי יִשְׁחִית וַיִּבְטֹל הַמִּיתָה לְעוֹלָם
[ע"פ רש"י]. - **וּמָחָה ה' אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים** - רֹצֵה לֹמֵר יִשְׁבִּית דִּמְעַת הַבָּכִי. - **וְחִרְפַּת עֲמוֹ**
יִסִּיר - לֹא יִמָּצָא עוֹד מִי יִחְרַף אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד גּוֹלִים בֵּין הָעַמִּים. - **מֵעַל כָּל הָאָרֶץ** - כִּי
כָּל־ם יָשׁוּבוּ אִישׁ לֹא נִעְדָּר וְלֹא יִמָּצָא גּוֹלָה מֵהֶם בְּכָל הָאָרֶץ, וְלֹא יִחְרְפוּ לָמִי. - כִּי ה' דָּבָר - וּבִיָּדוֹ
לְאִמַּת דָּבָרוֹ [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כה ט - יב):

שִׁירָה עַל הָאֱמוּרָה בְּנִבְיָאָה הַקּוֹדֶמֶת. וּלְפִי חו"ל (רֹאה הַעֲרָה) נֶאֱמָר כָּאֵן דְּרָגָא נּוֹסְפַת, בְּמַעְלָה
שֶׁתִּהְיֶה לְצַדִּיקִים.

וְהוּא מְסִים אֶת הַפְּרָשָׁה בְּנִבְיָאָה עַל עֲנֵשׁ לְמוֹאָב. וְהַדָּבָר טָעוֹן הַבְּנָה, מֶה עֲנִין מוֹאָב לִישׁוּעַת
אַחֲרִית הַיָּמִים. וּבִאֲמַת כֶּכֶר קִדְמוֹ בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמָר (בְּמִדְבָּר כד יז) אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עָתָה (הוּא מִלֶּךְ הַמְּשִׁיחַ
לְפִי הַרְמָב"ן). וּמִחֵץ פְּאֵתִי מוֹאָב, וְהִקְשֵׁר הַזֶּה צָרִיךְ בִּיאֹר.

וַיִּתְּבוּ לְבָאֵר לְפִי דְבַרִּי הַרְד"ק שֶׁכָּתַב שְׁעִתִּידָה הַמְּלָכוֹת שֶׁבָּאֶרְץ מוֹאָב לְסִיעַ אֶת גּוֹי וּמִגּוֹג בְּבוֹאֵם
לִירוּשָׁלַיִם, בְּהִבָּאת שְׁטֵחַ לַהֲנַחַת כָּלִי הַמְּלַחְמָה. (בִּאֲמַת אֶרֶץ מוֹאָב שֶׁנִּקְרָא כִּיּוֹם 'יִרְדּוּ', הוּא מְקוֹם
בְּחוּץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקְּרוֹב בְּיוֹתֵר לִירוּשָׁלַיִם). וְלָכֵן כֶּאֱשֶׁר תְּנוּחַת יְרוּשָׁלַיִם מִהַמְּלַחְמָה, רֹאשִׁית
תְּעֲנֵשׁ מוֹאָב.

מעין חיים - מוסר, עיונים

בלע המות לנצח - בענין הפסקת המיתה. בסנהדרין צא נאמר שרק לבני ישראל נאמר הבטחה זו, שלא ימותו. אבל
לא לאומות אחרות, ואפילו לטובים בין האומות. ואף שיחיה מהגויים, כאלו שיחיו ויתקיימו באותו זמן, אבל מוות
יהיה בהם. וכן משמע מענין הנבואה. וכן כתוב בתנא דבי אליהו רבה פ"ה.
הסיבה להפסק המיתה. אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה על ידי יצר הרע השנים מתקצרות, אבל לעתיד לבא בלע
המות לנצח ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים, (תנחומא בשלח יב)

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלה

(ט) וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קוֹיֵנוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קוֹיֵנוּ לוֹ נִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתוֹ: (י) כִּי תִנוּחַ יָד יְהוָה בְּהָר הַזֶּה וְנִדְּוֹשׁ מוֹאֵב תַּחְתָּיו כְּהִדְּוֹשׁ מִתְּבִין בְּמִי [בְּמוֹ] מְדַמָּנָה: (יא) וּפִרְשׁ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כְּאֲשֶׁר יִפְרֹשׁ הַשָּׁחַ לַשָּׁחוֹת וְהַשְׁפִּיל גְּאוֹנוֹ עִם אֲרָבוֹת יָדָיו: (יב) וּמִבְצָר מִשָּׁגֵב חוֹמַתֶיךָ הַשָּׁחַ הַשְׁפִּיל הִגִּיעַ לְאָרֶץ עַד עֶפֶר:

(ט) - וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא - אִזְּ יֹאמַר יִשְׂרָאֵל, - הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קוֹיֵנוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ - הִנֵּה זֶהוּ אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר קוֹיֵנוּ לוֹ, וְהוּא יוֹשִׁיעֵנוּ. - זֶה ה' קוֹיֵנוּ לוֹ - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - נִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתוֹ - בְּהִישׁוּעָה הַבָּאָה מִמֶּנּוּ (וְלֹא שֶׁהוּא הַנוֹשֵׁעַ, אֲלָא הַמוֹשִׁיעַ): (י) - כִּי תִנוּחַ יָד ה' בְּהָר הַזֶּה - לְהַכּוֹת בְּעַמִּים, אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם. - וְנִדְּוֹשׁ מוֹאֵב תַּחְתָּיו - מוֹאֵב יִהְיֶה נִדְּוֹשׁ וְכַתוּשׁ בְּמִקוּמוֹ, עַל שִׁעוּרוֹ אֶת הַבָּאִים לְמַלְחָמָה עַל יְרוּשָׁלַיִם (וּמִבְּאֵר שָׁגוֹג וּמִגּוֹג לֹא יִלָּחֲמוּ רַק עַל אִמָּה זָרָה. אֲלָא יְבֹאוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל). - כְּהִדְּוֹשׁ מִתְּבִין בְּמוֹ מְדַמָּנָה - כְּמוֹ שֶׁנִּדְּוֹשׁ הַתְּבִין בַּתּוֹרָה הָאֲשֶׁפָּה. כִּי הַדָּרֵךְ לְהַשְׁלִיךְ תְּבִין בְּמָקוֹם (סְמוּךְ לְהִיכָן שׁוֹרְקִים) הָאֲשֶׁפָּה, (בְּכַדִּי) לְהִיּוֹת נִדְּוֹשׁ בְּרַגְלֵי אָדָם וּבַהֲמָה, לְהִיּוֹת זָבֵל (מִשְׂבָּח) לְזָבֵל בָּהֶם אֶת הַשָּׁדוֹת [ע"פ רד"ק]: (יא) - וּפִרְשׁ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ - הָאֵל יִפְרֹשׁ יָדָיו בְּקִרְבַּי מוֹאֵב, לְהַכּוֹתוֹ. כְּאֲשֶׁר יִפְרֹשׁ הַשָּׁחַ לַשָּׁחוֹת - כִּי הַשָּׁט בְּמִים יִפְרֹשׁ יָדָיו בְּכָל כַּחוֹ. - וְהַשְׁפִּיל גְּאוֹנוֹ - הוּא יִשְׁפִּיל גְּאוֹנוֹ מוֹאֵב - עִם אֲרָבוֹת יָדָיו - עִם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיָה לוֹ לְאָרֶב בָּהֶם (וְזֶה נוֹתֵן לוֹ שְׁלִטָּה עַל הַמְּקוֹם. הַיּוֹם הוּא נִקְרָא 'עֲמֻדָּה'). וְהֵם הַמְּגִדְלִים הַגְּבוּהִים. וְרָצָה לומר, (שֶׁ)לֹא יוֹעִילוּ הַמְּגִדְלִים [ע"פ רש"י]: (יב) - וּמִבְצָר מִשָּׁגֵב חוֹמַתֶיךָ - אֵל מוֹל מוֹאֵב יֹאמַר [ע"פ רש"י]. - הַשָּׁחַ, הַשְׁפִּיל, הִגִּיעַ לְאָרֶץ, עַד עֶפֶר - כָּפַל הַדָּבָר פַּעַמִּים רַבּוֹת, לְהוֹרֹת עַל גְּדֹל הַהֲשָׁפָלָה וְהָאֲבִדוֹן (רָאָה שׁוֹפְטִים ה' כִּז' בְּרַד"ק):

פָּרָק כו

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כו א - י):

שִׁירָה שֶׁכִּסֶּט יִשְׂרָאֵל (או אֶרֶץ יְהוּדָה) תִּשְׁרַח לְעַמֶּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְצַדִּיקִים שְׂבָהֶם, הַבָּאִים אֶל יְרוּשָׁלַיִם בְּזִמָּן הִישׁוּעָה, שֶׁתִּהְיֶה לְעֵתִיד לְבָא (כְּלֶהֱלֹן).

מַעֲיָן חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹנִים

^ט הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה. זֶה ה'. אִמֵּר עוֹלָא בִּירָאָה אִמֵּר רַבִּי אֱלֵעָזָר עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת מַחֲוֹל לְצַדִּיקִים וְהוּא יוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶם בְּגֵן עֵדֶן וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵרָאָה אֲבָצְבְעוּ שְׂנֵאמֵר 'וְאִמֵּר בְּיוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קוֹיֵנוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה ה' קוֹיֵנוּ לוֹ נִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתוֹ' (תַּעֲנִית לֹא, תַּחֲנוּמָא צוֹ יִב', שֶׁם בְּמַדְבַּר יוֹ, דְּבָרִים א'). וַיִּתְּבֵטל כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי (שׁוּ"ט יז). יִתְכַּן שְׂמִדּוּבָר עַל אֶלֶף שְׁבִיעִי אוֹ שְׁמִינִי, שֶׁהֵם מֵינִים אַחֲרִים שֶׁל חַיִּים רָאָה דַּעַת תַּבּוּנוֹת).

זֶה ה' קוֹיֵנוּ לוֹ. הִישׁוּעָה הִיא בְּשֹׁכֵר הָאִמּוֹנָה בְּנִאוּלָה (מִדְּרַשׁ תַּהֲלִילִים מ). עֵינִי זֶה מְבוֹאֵר גַּם בְּפִרְשָׁה הַבָּאָה. וְכֵן אֵיטָא תַּנָּא דְּבִי אֱלִיהוּ זוֹטָא פֶּרֶק כ"א.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלו

פרק כו (א) ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו
ישועה ישית חומות נחל: (ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר
אמנים: (ג) יצר סמוך תצר שלום שלום כי כך בטוח: (ד) בטחו
ביהנה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים: (ה) כי השח ישיבי מרום
קרניה נשגבה ישפילנה ישפילנה עד ארץ גיענה עד עפר: (ו)

ואומר כי ראויים הם לעולם הבא, בעבור שחזקו עצמם זה עם זה לא להפסיק להאמין, לסמוך,
ולבטח בה. וכן בעבור ישרות אורחותם.

מתי יתקיים פרשה זו. אמרו חז"ל השיר הזה, הוא לעתיד לבא לעולם הבא (מדרש רבה שיר
השירים א לו) וראה בהערה במדרשים נוספים (כבר הבאנו מגמרא סנהדרין צא' והוא ברור
במקומות רבים בחז"ל והראשונים, שיהיה ימות המשיח, ואחר כך עולם הבא).

(א) - **ביום ההוא** - ביום מפלת גוג. - **יושר השיר הזה בארץ יהודה, עיר עז לנו** - ירושלים שהיתה
לנו למעז מעולם (בעבר). - **ישועה ישית, חומות נחל** - הנה גם עתה, ישים האל ישועה, בחומתה
וחילה, ולא תשלט בהם יד האויב [ע"פ רד"ק]: (ב) - **פתחו שערים** - פתחו שערי ירושלים ולא
תפתחו מן האויב. - **ויבא גוי צדיק שמר אמנים**^{ק"י} - בפתחי השערים יבוא ישראל, שהיה שומר
ומצפה להאמנת הבטחת האל [ע"פ רש"י]: (ג) - **יצר סמוך** - המחשבה (מה) שהיה נשען עליה
(במחשבתו עליה ה') האל (השלוש??). - **תצר** - (נא תשמרו) אותו, לבל יחרד ושיהיה לו) - **שלום**
שלום^{ק"י} - וכפל מלת שלום לחזוק הדבר. - **כי כך בטוח** - רוצה לומר, כן ראוי הדבר ושאיש זה יהיה
שומר) הואיל ובטח בה [ע"פ רש"י ורד"ק]: (ד) - **בטחו בה עדי עד** - כאלו מנזרים אלה לאלה
[כעין אברבנאל]. ואומרים, בטחו בה' עד עולם. - **כי ביה ה' צור עולמים** - כי בו תלוי חזק ושני
העולמות) עולם הזה ועולם הבא, והכל בא ממנו יתברך [ע"פ רד"ק]: (ה) - **כי השח ישיבי מרום** -
הוא השפיל האמות אשר ישבו ברום המעלה. - **קרניה נשגבה ישפילנה** - וכן השפיל כל קרניה חזקה.
- **ישפילנה עד ארץ גיענה עד עפר** - וכן ישפיל אותה עוד עד הארץ, ועד העפר. וכפל הדבר במילים
שונות, לפי מרבית ההשפלה [ע"פ רד"ק]: (ו) - **תמקסנה רגל** - תמקסנה רגל, ותחזר ופרש,

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{ק"י} **שומר אמנים**. אמרו חז"ל, על דרך דרש, קטן משעה שאמר אמן ראוי לעולם הבא (ר' מאיר בסנהדרין קי) ועל
דרך פשט אמרו כמו המפרשים, בזכות האמונה בקב"ה בעולם הזה, זוכים לעולם הבא (תנחומא בשלח י).

עוד אמרו, חייב אדם לענות אמן על כל ברכה שישמע שנאמר **פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמנים**, אל תקרי
שומר אמנים, אלא שאומרים אמן (חידים פרק לחי מצוה כז. מגמרא שבת קיט. ושולחן ערוך אורח חיים סימן רטו).

^{ק"י} **תצור שלום שלום**. הקב"ה סומך צדיקים בשלום לעתיד לבא (פרק השלום).

^{ק"י} **בטחו בה עדי עד, כי ביה ה' צור עולמים**. כל התולה בטחונו בהקב"ה, הרי הוא לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא
(ר' אמי במנחות כט).

אחד הסיבות שבני אדם דואגים ואינם בוטחים על ה' הוא סכלותם במצוות הבורא יתברך, רצוני לומר תורתו, אשר
זהירי בה לסמוך עליו ולבטוח בו, שנאמר בטחו בה' עדי עד (כלומר העדר בקיאותם במצוות הבורא. שהוא ציוה
אותנו בנבואה זו, וכאן חייב אותנו על הבטחון בו. חובות הלבבות בטחון פי"ז).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלז

תִּרְמָסְנָה רָגֶל רָגְלִי עָנִי פַעַמִּי דְלִים: (ז) אֶרֶח לְצִדִּיק מִיִּשְׁרָיִם יִשָּׁר
מַעְגָּל צִדִּיק תִּפְלֵס: (ח) אֶף אֶרֶח מִשְׁפָּטֶיךָ יִהְיֶה קוֹיִנוֹךָ לְשִׁמְךָ
וּלְזִכְרְךָ תֵּאֲזוּת נֶפֶשׁ: (ט) נִפְשִׁי אֹוִיתֶיךָ בְּלִילָה אֶף רוּחִי בְּקִרְבִּי
אֲשַׁחֲרֶךָ כִּי כֹאשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמָדוּ יֹשְׁבֵי תִבֵּל: (י) יֶחֱזֶן

כְּלוֹמֵר - רָגְלִי עָנִי - תִּרְמָסוּם. וְהֵם יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲמָה מִכְנָעִים כְּעָנִי וְאֶבְיוֹן. - פַּעַמִּי דְלִים - כָּפַל הַדָּבָר
בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק: (ז) - **אֶרֶח לְצִדִּיק מִיִּשְׁרָיִם** - רוּצָה לומר כָּל זֶה הַגְדוּלָה וְהַמְּשָׁלָה
תִּהְיֶה לְהַצְדִּיקִים, בְּעֵבֹר, כִּי אֵין אֶרֶח לְכָל צִדִּיק וְצִדִּיק כִּי אִם לְלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יִנְטֶה מִמֶּנָּה.
יִשָּׁר - אֲתָה הָאֵל הַיִּשְׂרָאֵל. - מַעְגָּל צִדִּיק תִּפְלֵס - הֵלֵא תִפְלֵס וְתִשְׁקַל מַעְגָּל כָּל צִדִּיק וְצִדִּיק. וְתִדְעַ שְׁכֹן
הוּא (שֶׁהוּא בְּאֵמֶת יִשְׂרָאֵל בְּדִרְכֵּיו) [ע"פ אַבְן עֶזְרָא: (ח) - **אֶף אֶרֶח מִשְׁפָּטֶיךָ ה' קוֹיִנוֹךָ** - אֶף בְּבֹא לְנו
אוֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ (עֲנִשְׁיָה), לְיִסֵּר אוֹתָנוּ בְּיִסּוּרֵי הַגּוֹלָה. עִם כָּל זֶה קוֹיִנוּ לָךְ, וְלֹא הֵינּוּ מִתְאַשִּׁים מִן
הַגּוֹלָה. ^{קכ}**לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ** - הֵיא (שְׁמֶךָ) הֵיא (זִכְרְךָ), כִּי בִשֵּׁם יִזְכֹּר (ה'). וְכָפַל בְּשִׁמּוֹת נִרְדָּפִים. -
תֵּאֲזוּת נֶפֶשׁ - תֵּאֲזוּת כָּל נֶפֶשׁ הֵיתָה לְהִזְכִּיר לְנוּ שְׁמֶךָ, וְלומר לְנוּ דְבָר מֵאֲתָךְ (וְהַתְאִינוּ לְלִמּוֹד סִפְרֵי
נְבִיאִים, וּשְׁאָר חֻלְקֵי תוֹרַת ה') [ע"פ רד"ק: (ט) - **נִפְשִׁי אֹוִיתְךָ** - (עִם יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר), נִפְשִׁי
תֵּאֲזוּה לָךְ - **בְּלִילָה** - הֵיא עֵת שֶׁמִּחְשַׁבֶּת הָאָדָם פְּנוּיָה מִמִּחְשַׁבוֹת הַטְּוִרְדוֹת. - **אֶף רוּחִי בְּקִרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָ** -
רוּצָה לומר כָּל עוֹד שְׁרוּחִי בְּקִרְבִּי, אֲשַׁחַר וְאֶדְרֹשׁ לָךְ (וּבַתְּפִלָּתִי). - **כִּי כֹאשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק**
לְמָדוּ יֹשְׁבֵי תִבֵּל - רוּצָה לומר, (וְאֶף שְׂרָאִיתִי עֲנִשִּׁים שֶׁאֲתָה מַעְנִישׁ, לֹא נִפְתַּחְתָּ אֶהֱבִיתִי לָךְ) כִּי
אֲמַרְתִּי גַם הַמִּשְׁפָּט (וְהַעֲנִישׁ הַחֲטָאִים) לְטוֹבָה הֵיא, כִּי כֹאשֶׁר יָבוֹא מִשְׁפָּט בְּאֶרֶץ, אֲזִי יֹשְׁבֵי תִבֵּל
לְמָדוּ צֶדֶק, וְעֻבּוֹ הִרְשַׁע מִפְּתַח הַמִּשְׁפָּט הֵבֵא [ע"פ רד"ק: (י) - **יֶחֱזֶן רָשָׁע** - רוּצָה לומר, (וְלִשְׁוֹן
תְּמִיחָה) וְכִי מִהֵדִין שְׁוִיחוֹן הִרְשַׁע (וְיִוְתָרוּ לוֹ. אֵין הַפְּנוּנָה כֹּאן עַל אוֹיְבֵי ה' הַעֲמִים שֶׁצָּרְרוּ אֶת
יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵרִי אוֹתָם כִּנָּה 'צָרִיד'. וְעֲלִיהֶם אָמַר מִשְׁפָּטֶיךָ קוֹיִנוֹךְ, שֶׁה' יַעֲנִישֵׁם. כֹּאן הַפְּנוּנָה עַל אֶחָד
נִכְרִי הֹדֵר בְּשִׁכְנוֹת יִשְׂרָאֵל. אוֹ אוֹלֵי גַם חוֹטְאֵי יִשְׂרָאֵל) שֶׁחוֹטֵא בַּחֲטָאִים, וְאֵינוּ מֵאֲמִין בַּהֲשִׁגָּתָה

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עוֹנִים

^{קכ} **אֶרֶח לְצִדִּיק**. אֵין הַכוּוּנָה צִדִּיק מִסּוּיִם, אֵלֶּא עַל כָּלל יִשְׂרָאֵל. וְכַפְרִשִׁי צִדִּיק זֶה יַעֲקֹב וּזְרַעוֹ. אִמֵּנִם בִּל יוֹחַן רִשָּׁע,
מִדְרָשׁוֹ הוּא עַל עֲשׂוֹי (מַגִּילָה ו'), מִדְרָשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית פִּסְיוֹ (ח) לִפִּי זֶה יִתְכֵּן מֵאֵד שְׁמִדּוֹבֵר בִּיעֻקֵּב אֲבִינוּ בְּדוּקָא

^{קכב} **לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תֵּאֲזוּת נֶפֶשׁ**. הֵיא הַעֲלִיוֹנָה שֶׁבְּמִדְרָגוֹת הַבוֹטְחִים מֵהַנְּבִיאִים, וְהַחֲסִידִים, וְסוּגוֹת הָאֱלֹוִקִים הַזִּכִּים. אֲשֶׁר
מוֹאֵס בְּעוֹלֵם זֶה, וְנִמְסָר בְּמַחְשָׁבוֹ וּבִנְפִשׁוֹ וּגּוֹפּוֹ אֶל הָאֱלֹוִקִים יִתְבָּר, וְיִשְׁתַּעֲשַׁע בּוֹכֵרוֹ בַּעַת שְׁהוּא בְּבִידוּת, וְיִשְׁתוּמֵם
מִבְּלִתִּי הַמַּחְשָׁבָה בְּגִדּוּלוֹ (חֻבוֹת הַלִּבּוֹת סוֹף שַׁעַר הַבְּטָחוֹן. וְהוּא הַדְּבָקוּת. וְהִדְרָךְ הַמְּבִיאָה לְדִרָגָה זֹאת, מִבִּאֵרָה הַחוּבוֹת
הַלִּבּוֹת בְּשַׁעַר אֶהֱבֵת ה' פ"ג).

^{קכג} **נִפְשִׁי אֹוִיתְךָ**. יֵשׁ לְהַתְּבוֹנוֹן אֵיךְ בְּאוֹתָהּ פִּרְשָׁה מִתִּיחַס לְיִשְׂרָאֵל כְּגוֹף נֹכַח אוֹ נִסְתָּר. כְּמוֹ יֵבֵא גוֹי צִדִּיק, בְּטָחוֹ. אוֹרַח
לְצִדִּיק. וְאַחֵר כִּךְ הוּא בְּגוֹף רָשָׁעוֹן קוֹיִנוֹךְ, אוֹוִיתְךָ. (הֵינִינוּ, כֹּאִילוֹ שְׁבִנִּי יִשְׂרָאֵל הֵם הַמְּדַבְּרִים) עֵינֵי רִד"ק.

הֵנָּה לִפִּי רִשִׁי שֶׁמִּשְׁפָּטֶיךָ אֵין הַכוּוּנָה יִסּוּרֵי הַגּוֹלוֹת לְנוּ. אֵלֶּא הַמִּשְׁפָּט בְּאוֹיְבֵנוּ. לִפִּי זֶה יִתְכֵּן שֶׁהִסִּיבָה לְשִׁינוּי הַלְשׁוֹן
הַנִּיִּל, כִּי בְּאֵמֶת הַפִּרְשָׁה כּוֹלֵה הֵיא נְבוּאָה עַל שִׁירָה שֶׁל צִדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל. וְלִפִּיכָךְ בְּדַבְּרוֹ עַל הַתְּקוּהָ שֶׁל הַצִּדִּיקִים, לֹא כָלל
אֶת עֲצַמּוֹ, דֶּרֶךְ עֲנוּוָה. אֲבֵל בַּתְּקוּהָ לְקַנְחָה כָּלל אֶת עֲצַמּוֹ בְּמִבְקָשִׁים.

וְכִדְבָרֵי רִשִׁי נִמְצָא בַּחז"ל, אֶף אוֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ, הֵיא תִפְלֵת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל, בַּתְּקוּהָ לְקַנְחַת הָרַעִים. וְאֵין הַמְּטָרָה לְרֵאוֹת
בְּרַעַת הַגּוֹיִם, רַק מֵה שְׁתֵּאוֹה נִפְשָׁנוּ לָכֵךְ, הוּא כִּי בִזָּה יִתְגַּלֵּה בְּעוֹלֵם צִדְקַת ה'. וְהֵיא הַתְּקוּהָ שֶׁקוֹיִנוּ בְּלִילָה. כְּלוֹמֵר
כֹּאשֶׁר הֵינִינוּ גְּלוּלוֹת וְאוֹיְבֵנוּ הַחֲשִׁיכּוּ לָנוּ (וְזוֹהַר אַחֲרֵי מוֹת. מוֹבָא בְּסִפְרָ בִּשְׁם אִמְרוּ).

נִפְשִׁי אוֹוִיתְךָ בְּלִילָה. בְּלִילָה הוּא הַזְּמַן הַמֵּתָאִים לְהַתְּבוֹדְדוֹת בְּאֵין מִטְרִיד (חֻבוֹת הַלִּבּוֹת שַׁעַר אֶהֱבֵת ה' פ"ו).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלח

רָשַׁע בַּל לָמַד צֶדֶק בְּאַרְץ נִכְחוֹת יַעֲזֹל וּבַל יִרְאֶה גְאוּת יְהוָה:
(יא) יְהוָה רָמָה יָדָךְ בַּל יִחְזִיּוּן יִחְזֹו וַיִּבְשׂוּ קִנְיָת עַם אֶף אֵשׁ צָרִיךְ תֹּאכְלֵם:

ה' כפי שצריך, הלא - בל למד צדק- אף מיראת המשפט (יראת הענש). - **בְּאַרְץ נִכְחוֹת יַעֲזֹל**- עם כי הוא בְּאַרְץ (שְׂבִיהַּ הָעַם) שָׁבוּ לַעֲשׂוֹת נִכְחוֹת, וְנִחוּסְרוּ בַעֲבוּר הַמִּשְׁפָּט (הַצְרוֹת) הַבָּא (עֲלֵיהֶם). הנה הרשע הזה לא פן יעשה, כי יאחז דרכו לעול עוד. - **וּבַל יִרְאֶה**- ואינו מסתכל ב- **גְאוּת ה'**- רוצה לומר, חושב שבא במקרה ולא מעשה ה' המה, (ואינו מתבונן לראות שה') מתגאה לשלם גמול (ובל יראה, אין הכוונה לשון בקשה על העתיד, אלא לשון הנה בתמידות כפרש"י [ע"פ רד"ק]:

קכ"ב באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כו יא):

יבולו הרעים. בראותם את טובת ישראל, ואת פרענות אויבי וצוררי ישראל.

(יא) ועד הנה בקש על זה שאינו מתבונן לראות השגחת ה', שלא יוחן. עתה מבקש שיִרְאֶה וַיִּבֹשׁ - **ה' רָמָה יָדָךְ בַּל יִחְזִיּוּן**- כְּשִׁוְהִיתָה רָמָה יָדָךְ לַהֲכֹת בְּהִרְשָׁעִים, הִלְלוּ אֵינֶם מִסְתַּכְּלִין שֶׁרָמָה יָדָךְ, כִּי יִחְשְׁבוּ לַמַּקְרָה. - **יִחְזֹו וַיִּבְשׂוּ קִנְיָת עַם**- (וְכָאֵלּוּ אָמַר 'יִרְאוּ אֶת קִנְיָת עַם וַיִּבֹשׂוּ'. כְּלוּמַר) לָכֵן בַּעֲבוּר שְׂאֵינֶם מִבִּיטִים בַּהֲשִׁגְחָה, בַּקִּשְׁת הַנִּבְיָא שֶׁה' יִרְאֶה לָהֶם בְּבִירוֹ) יִרְאוּ תְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, וַיִּבֹשׂוּ, אֲזַי בְּרֹאוֹתֶם הַקִּנְיָא שֶׁיִּקְנָא ה' לַעֲמוֹ. כִּי אֲזַי לֹא יוֹכְלוּ לַחֲשׁוֹב שֶׁבָּא בַמַּקְרָה, כִּי יִרְאוּ מַעַט עִם נוֹשָׁעִים מַעֲמִים רַבִּים. - **אֶף אֵשׁ צָרִיךְ תֹּאכְלֵם**- רוצה לומר, אף יראו (את) מִשְׁפָּט נִקְמָתְךָ, שֶׁהָאֵשׁ תֹּאכַל (את) צָרִיךְ. (צָרִיךְ) הֵם הַצָּרִים לְיִשְׂרָאֵל. (וְנִקְרְאוּ צָרִיךְ כִּלְפֵי שְׁמֵי, כִּי נִחְשָׁב) כְּאֵלּוּ צָרוּ לַמָּקוֹם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כו יב):

בבקשה מאת ה' לביאת השלום העתיד.

מעין חיים - מוסר, עיונים

קכ"ב **ה' רָמָה יָדָךְ**. מפסוק א עד פסוק יט, כולו הוא המשך תפלת עם ישראל, כנסת ישראל (כ"ב הרד"ק פסוק יט. וכן משמע ברש"י. וזה מסייע לאותם שגורסים שבפסוק כ' מתחיל פרשה. ולא כהמיוחס לבן אשר). ולפי זה ההפסק פרשה פתוחה שישנם בין פסוקים א - יט, הם פרקי התפלה. ובכל אחד מהפרקים מתחיל בקריאה, בתיבת ה'

קכ"ד **ויבשו**. בתנא דבי אליהו (זוטא פרק כא') נראה שאותם שיתבישו. הם אומות העולם. וכן תמצא להלן פרק סו', בשם הגמרא ב"מ לג' ב'.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קלט

(יב) יהוה תשפת שלום לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו:

(יג) יהוה אלהינו בעלוננו אדנים זולתך לבד בך נזכיר שמך: (יד)
מתים בל יחיו רפאים בל יקמו לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר
למו: (טו) יספת לגוי יהוה יספת לגוי נכבדת רחקת כל קצוי ארץ:

(יב) ה' כח"תשפת שלום לנו- רוצה לומר, אתה ה' תצרך לנו שלום (מלת שפתה, באה על הנחת דבר, במקום מדיק ומכון. כמו הנחת הסיר על מרפז האש שיבשל טוב, ולא יחרף וישרף. פן בקשת ישראל היא למצב של שלמות, שגם יתאים אלינו להיטיב לנו, ולא יהיה בו איזה צד שלא יהיה נוח לנו. דגמא נוספת, השמש, בעצמו הוא דבר טוב ומועיל, אבל אם הוא קרוב מדי אזי יחס, אם יהיה רחוק, אינו מספיק מועיל. ומפרשה זו אמרו חכמים (ברכות נו) הרואה קדורה בחלום יצפה לשלום). **כי גם כל מעשינו פעלת לנו**- כי גם כל המעשים הבאים עלינו בין טוב בין רע, הלא הכל אתה פעלת לנו, ולא באו במקרה (וממילא הרעות הרבות שבאו עלינו מידך, הם כדי לכפר על חטאינו). ואם כן (גם את הטוב הראוי לנו הבא לנו) הואיל והכל בידיך, צורך לנו שלום [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כו יג - טו):

בעבור מה אנו מבקשים על השלום. בעבור שאנו החזקנו באמונה בה', הן כאשר גויים דחקו בנו, הן כאשר גלינו ונתיסרנו.

(יג) ה' אלהינו, בעלוננו אדונים- הוא דרך רצוי, לומר (לפני ה' שאכן) ראויים אנו לשלום. כי הלא אדונים רצו למשל בנו ולשעבד אותנו) בדבר שהוא **זולתך**- רוצה לומר שלא כרצונה. כי רצו לכופ אותנו על עבודה זרה. **לבד בך**- אבל לא שמענו אליהם, כי בך לבד **נזכיר שמך**- לומר שאתה לבדך נקרא (ואצלנו) אלהים, ואין מי לשמת עמך [ע"פ רש"י ורד"ק]: (יד) **מתים בל יחיו**- כי אמרנו הלא העבודות זרות (שהעמים האלו עובדים, ומכריחים אותנו לעבדם) הם כמתים, ואין בהם חיות. **רפאים בל יקמו**- (כמתים הם) שלא יוכלו לקום על רגליהם. **לכן פקדת ועל עובדיהם** ותשמידם, ותאבד כל זכר למו- [ע"פ רד"ק] (מהו זכר, שגם הילדים קטנים של עכו"ם, אף שמתו כילדים ולא חטאו, לא באין לעולם הבא) [סנהדרין קי]: (טו) **יספת לגוי ה', יספת לגוי נכבדת**- כל מה שיספת לישראל) עמך (ישראל) פעם אחר פעם, עם כל זה הודו כבודך, ולא מרו בך. -

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קכ} **תשפות שלום**. יש שלום שכוונתו בלי מחלוקת. ויש שלום שהכוונה טובה שלמה, ומצב מושלם. וזה הכוונה בתפילת קדיש יהא שלמא רבא. ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו. מה הכפלות בבקשת השלום. אלא הראשון הוא על שלמות. והשניה על שלום ללא מחלוקות (כן ראיתי בהקדמה לספר אחד, שכחתי היכן). מסתבר שכאן הכוונה לשלום במובן השני. ולעיל בפסוק ג' הכוונה לראשון.

(טז) יהנה בצר פקדונך צקון לחש מוסרך למו: (יז) כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בתכליה פן היינו מפניך יהיה: (יח) הרינו חלנו כמו ילדנו רוח ישועת כל נעשה ארץ וכל יפלו ישבי תבל: (יט) יחיו מתוך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שכני עפר כי טל אורת טלך

רחקת כל קצוי ארץ- ואף כי הרחקתם ממקומם ללכת גולה בכל קצות הארץ, לא זזו ממך [ע"פ אכן עזרא]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כו טז - יט):

תחנת עם ישראל אל ה' בעת תוקף הצרות, ובקשתם לה', שיקרב את הגאולה, ואת תחית המתים. (בסנהדרין צ'. מדרש רבה שיר השירים פ"ב א. תנחומא נשא כד'. תנא דבי אליהו רבה פרק ה'. ועוד בכל אלו מבאר שיחיו מתיד הוא תחית המתים).

(טז) ה' בצר, פקדוןך - בעת בוא צרה עליהם, וזכרו בה, ודורשים אליה בתפלה. - צקון לחש, מוסרך למו- שפיתת תפלה מצויה ביניהם, כאשר בא להם מוסרך [ע"פ רש"י]: (יז) כמו הרה- רוצה לומר, וכה יאמרו בתפלתם. הנה כמו אשה הרה אשר - תקריב ללדת- שאז תאחזה חללה, ו- תזעק בתכליה- בעבור יסורי חבלי הלדה. - פן היינו מפניך ה'- גם אנחנו חלים ורוצים מפני ועמך (שאתה זועם עבור חטאינו) [ע"פ התרגום]: (יח) - הרינו חלנו, כמו ילדנו רוח- לפי שאנו מבטחים להגאל, אחז במשל מאשת לדה שיש לה צער הריון, וחיל הלדה, (ואם בסוף) ילדת רוח בעלמא ונלא וולד חי, צערה אינו פוסק) שאין לה במה להתנחם, על הצער שסבלה. ורוצה לומר יאמרו בתפלתם (בעת צרה, והוא המשך לפסוק הקדם), הלא דמינו לאשת לדה כזאת, כי סבלנו קשי השעבוד, ואין במה להתנחם. כי - ישועת כל נעשה ארץ, וכל יפלו ישבי תבל- עדין לא נעשה ישועה בארץ, ועדין לא נפלו הכשדים שכבשו ומלאו פני תבל [ע"פ רש"י]: (יט) - יחיו מתיד-

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קכ} יחיו מתיד. האם צריך זכויות מסוימות לתחית המתים. לכאורה בחז"ל ישנם כללים מי יקום בתחית המתים, רובם קשורים עם פסוק זה.

א. נבלתי יקומון. הנהרגין על קידוש השם (רש"י). וראה גם בפרקי דר' אליעזר (לד').

ב. טל אורות טלין. כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. ואין תחית המתים לעמי הארץ, אלא אם כן יהנו לתלמיד חכמים מנכסיהם, או יעזרו להם בגופם (גמרא כתובות קיא' ע"י"ש).

ג. הקיצו... שכני עפר. אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער, שנאמר הקיצו ורננו שכני עפר. שכני בעפר, לא נאמר, אלא שכני עפר, מי שנעשה שכן לעפר בחייו. (סוטה ה'. וכן לשון תרגום תהילים מט יב, ולא יקומון ממשכניהו לדרי דריא מטול דאתרברבו. וצ"ע בשני מקומות אלו בגמרא ובתרגום, שמא גסות הרוח הכוונה לגסות במעשה, כמו מלבושי גאווה, בתים וכדומה). אולם בתנא דבי אליהו פרק ה' מפרש, שוכני עפר, אלו הממיתין עצמן על דברי תורה (גם בכתובות קיא' משמע שאין די לענין זה בקביעות עיתים לתורה).

וְאֶרֶץ רְפָאִים תְּפִיל׃

(כ) לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך [דלתך] בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור [יעבר] זעם: (כא) כי הנה יצא ממקומו לפקד עון

אמר דרך תפלה ובקשה, קרב (את היום) (בו) יעמדו בתחיה, אלו המומתים על קדוש שמה. - נבלתי יקומו. - יצא דבר מלכות מלפניה, לומר (מקאן הוא דבר ה', לכן בתחלה אמר מתי, ועכשו אמר נבלתי ולא נבלתי), נבלתי יקומו. רוצה לומר נבלת עמי שנבלו עצמן עלי, יקומו בתחיה, - הקיצו ורננו שכני עפר - ואתם שוכני עפר הקיצו משנת המיתה, ושבחו לה' [ע"פ רש"י]. - כי טל אורת טלך - כי טל התחיה שאוריד עליך (ונראה כי לפי לשון הכתוב טלך, שהוא דבר הנביא נוכח ה', צריך לגרס טל התחיה 'שאתוריד על המתים'), יהיה כטל היורד על הצמחים, שמגדל אותם. כן יחיו המתים על ידי טל תחיה. - וְאֶרֶץ, רְפָאִים תְּפִיל - הארץ, תפיל ותשליך לחוץ, את המתים הקבורים בה [ע"פ רד"ק]. וכן אמר רבי תנחום, בירושלמי תענית פ"א ה"א:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כו כ - כא):

תשובת הקב"ה אל התפלה הקודמת. לפני הגאולה תלך ותתחבא בחדריך.

מה הפונה כאן, כלומר היכן יש להתחבאות (ראה רש"י ומצודות). ועוד מה השיכות עם פסוק הבא. כנראה הפונה לחבלי משיח. בשעה שינקם ה' דם עבדיו, ויעניש ה' ויזעם על הרעים, אז צריך לישמר לכל ילכד באותו זעם (ומצאנו ביציאת מצרים כזאת, ואתם לא תצאו מפתח ביתכם, ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף. ואמרו במכילתא כיון שנתנה רשות למשחית לחבל, אינו מבחין בין צדיק לרשע). ואומר שההצלה מהם הוא בעסק התורה. וכן מפרש בתנא דבי אליהו רבה פרק ו' שבאור 'חדריך' כאן הם חדרי תורה.

(כ) לך עמי - מאמר הנביא בדרך משל - בא בחדריך, וסגר דלתך בעדך - וסגור הדלת בעדך, שלא יוכל לבוא מי אצלך, לעשות עמך רעה. - חבי כמעט רגע, עד יעבר זעם - הסתרי כשעור רגע מועט, עד אשר יעבר הזעם. ותלך לו. ורוצה לומר הסתירי עצמך במסתר תשובה ומעשים טובים, להגן עליך מזעם הצרות, שיבואו קדם בוא הגאולה [ע"פ רד"ק]: (כא) - כי הנה ה' יצא ממקומו - (הלא ה' מלא כל הארץ כבודו, אלא) הוא ענין משל, וכמו שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה

מועין חיים - מוסר, עיונים

ד. ונתן נשמה לעם עליה, ורוח להלוכים בה (להלן ישעיה מב). זכות ארץ ישראל מזכה בתחית המתים (גמרא כתובות קיא. ועיין שם שיש תחית המתים למי שקבור בארץ ישראל, לעומת מי שקבור בחו"ל שצריך שיהיה צדיק גמור כדי לקום. אבל יש גם מעלה בהליכה ד' אמות בארץ ישראל, בעוד האדם בחיים).

ה. הנביא יחזקאל אומר (פרק יח יג) בנשך נתן ובתרבות לקח, וחיה? חי אני לא יחיה. מי שמלוה בריבית אינו קם בתחית המתים (תוספות ב"מ ע' ב'. בשם תרגום ירושלמי. שערי תשובה לרבינו יונה שער ג' בשם פרקי דר' אליעזר סוף פרק לג).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קמב

יֵשֵׁב הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְתָּה הָאָרֶץ אֶת דְּמִיָּהּ וְלֹא תִכְסֶּה עוֹד עַל הָרוּגֶיהָ :
פָּרָק כֹּז (א) בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחֶרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְדוֹלָה
וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחֵשׁ בָּרֶחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחֵשׁ עַקְלָתוֹן וְהִרְגָּ אֶת
הַתַּנִּין אֲשֶׁר בָּיִם :

(ב) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַם חֲמֹד עָנּוּ לָהּ: (ג) אָנִי יְהוָה נֹצְרָה לְרִגְעִים

(יד). -**לִפְקֹד**- לִזְכֹּר -**עוֹן יֹשֵׁב הָאָרֶץ עָלָיו**- עַל הַיּוֹשֵׁב בָּהּ לְשִׁלֹּם גְּמוּלָה חֲמֻפָּעַל (מִה שֶׁמִּגִּיעַ לָהֶם עַל מַעֲשֵׂיהֶם). -**וְגִלְתָּה הָאָרֶץ אֶת דְּמִיָּהּ**- תִּגְלֶה אֶת הַדָּם עַל הַהַרְוִיגִים הַנִּקְבָּרִים בָּהּ. -**וְלֹא תִכְסֶּה עוֹד עַל הָרוּגֶיהָ**- [ע"פ רד"ק]:

פָּרָק כֹּז

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כז א - ו):

הַתַּרְגוּם וְהַמְּפָרָשִׁים כְּתָבוּ שֶׁהַנִּמְשָׁל שֶׁל הַנְּחָשִׁים, אֶל הָאֲמוֹת (וְכֵן בְּתַנְחוּמָא וְאַרְא ג). וְקִצֵּת קִשָּׁה הָרִי כְּכֹר נִבָּא מִקֶּדֶם שֶׁה' יִפְקֹד עֲלֵיהֶם.

חז"ל אָמְרוּ שֶׁהַמְּדַבֵּר כָּאן עַל סְעוּדַת לִוְיָתָן. שֶׁהוּא עֲנִין שֶׁכָּר הַצַּדִּיקִים לַעֲתִיד לְבֹא (תַּנְחוּמָא וְיִקְרָא ח. נֹצְרִים ד. ב"ב עה). וּבִאֲמַת הַפְּסוּקִים הַסְּמוּכִים בְּפָרָשָׁה, עַל הַכָּרֶם חֲמֹד, יִצִּיץ וּפְרָח, מְדַבְּרִים עַל הַשָּׂכָר שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲתִיד לְבֹא. וְאִם כֵּן הַשִּׁטָּה שֶׁהַנְּחָשִׁים שִׁיכִים לְשֶׁכֶר הַצַּדִּיקִים מִיִּשְׁבַּת יוֹתֵר בְּפֶשֶׁט, לְפִי סֵדֶר הַכְּתוּבִים.

(א) -**בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' בְּחֶרְבּוֹ**- יִשְׁגִּיחַ לְהַכּוֹת בְּחֶרְבּוֹ. -**הַקָּשָׁה וְהַגְדוֹלָה וְהַחֲזָקָה, עַל לִוְיָתָן נָחֵשׁ בָּרֶחַ**- הוּא מְשָׁל עַל יִשְׁמַעֲאֵל שֶׁהוּא מְבָרִיחַ בָּרֶב הַיּוֹשֵׁב מִהַקְצָה אֶל הַקְצָה, כְּמוֹ הַלִּוְיָתָן שֶׁמְבָרִיחַ אֶת הַיָּם מִהַקְצָה אֶל הַקְצָה. ^{קכ}-**וְעַל לִוְיָתָן נָחֵשׁ עַקְלָתוֹן**- הוּא מְשָׁל עַל אָדָם שֶׁהוּא מַעְקֵל בְּמַעֲשָׂיו, כְּמוֹ הַלִּוְיָתָן שֶׁבַעֲבוּר רֶב אָרְכוֹ מַעְקֵל עֲצָמוֹ בְּמִקְוֹת מַיִם. -**וְהִרְגָּ אֶת הַתַּנִּין אֲשֶׁר בָּיִם**- הוּא מְשָׁל עַל יֵתֶר הָאֲמוֹת הַשּׁוֹכְנִים בְּאֵי הַיָּם שֶׁאֵינֶם לֹא מְאֻמְנָתִים וְלֹא מְהוּמָנִים: (ב) -**בַּיּוֹם הַהוּא, כָּרַם חֲמֹד עָנּוּ לָהּ**- כָּלֶם יִרְמּוּ קוֹל עַל יִשְׂרָאֵל, לֹמֵר שֶׁהוּא כָּרַם הַמוֹצִיא יַיִן מִשִּׁבְחָה לֹא כְּמוֹ לְשַׁעֲבֵר שְׁנֵאֲמָר

מוֹעֵין חַיִּים – מוֹסֵר, עֵינִינִים

^{קכ}**עַל לִוְיָתָן**. בַּמִּדְרָשׁ תַּנְחוּמָא (רֵאָה ו) אָמְרוּ, שֶׁסְעוּדַת הַלִּוְיָתָן הוּא שֶׁכָּר, עַל שֶׁלֹּא אָכְלוּ מֵאֲכֻלֹּת אֲסוּרוֹת. **לִוְיָתָן**. בְּגִמְרָא דְלַחֲלֵן מֵתְבָאֵר שֶׁהוּא כְּכֹוֹנָה לְבַעֲלֵי חַיִּים אֲדִירִים בְּגִדְלָם, וְהַתַּנִּין הוּא אֶחָד הַנְּחָשִׁים. וְעֵינִים עֲבוּר שֶׁכָּר לְצַדִּיקִים (מִהַרש"א כֹּתֵב), שֶׁלְמִירוֹת שִׁישׁ בֹּזֵה סוּדוֹת, הַכּוֹוֹנָה גַם כְּפִשּׁוּט. וְכֵן מֵאֲרִיךְ בֹּזֵה רַבִּינוּ בַּחֲיִי בִּסְפֵר שֶׁלֹּחַן שֶׁל אַרְבַּע (נִדְפֵס עִם סִפְרוֹ כֹּד הַקִּמָּח, שַׁעַר הַרְבִּיעִי), שֶׁסְעוּדַת לִוְיָתָן אֵינוֹ מִשֵּׁל גְּרִידָא, אֲלֵא יֵהִיָּה בְּפוּעַל כְּשִׁיחֵי הַצַּדִּיקִים עִם הַגּוֹפִים. אֲבָל עֵינֵי תַנְחוּמָא שְׂמִינִי ז' דְּמִשְׁמַע שֶׁהוּא מִשֵּׁל.

ז"ל הַגִּמְרָא בְּבֹא בִּתְרָא: הַתַּנִּינִים הַגְּדוֹלִים (בְּרֵאשִׁית א) ר' יוֹחָנָן אָמַר זֶה לִוְיָתָן נָחֵשׁ בְּרִיחַ וְלִוְיָתָן נָחֵשׁ עַקְלָתוֹן שְׁנֵאֲמָר בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' בְּחֶרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְגו'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב כֹּל מִה שְׁבִירָא הַקְּב"ה בְּעוֹלָמוֹ זָכַר וְנִקְבָּה בְּרֵאשִׁית אִף לִוְיָתָן נָחֵשׁ בְּרִיחַ וְלִוְיָתָן נָחֵשׁ עַקְלָתוֹן זָכַר וְנִקְבָּה בְּרֵאשִׁית וְאֵלֶּמְלִי נִזְקֵקִין זֶה לֹזֶה מַחְרִיבִין כֹּל הָעוֹלָם כּוֹל מִה עֲשֵׂה הַקְּב"ה סִירֵּס אֶת הַזִּכֹּר וְהִרְגָּ הַנִּקְבָּה וּמִלַּחַח לְצַדִּיקִים לַעֲתִיד לְבֹא שְׁנֵאֲמָר וְהִרְגָּ אֶת הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיִם (ב"ב עה). כְּמוֹכֵן שֶׁכָּל דְּבָרִים אֵלּוּ צָרִיכִים בִּיאוֹר לְהַבִּין עוֹמֵקִם

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קמג

אֲשַׁקְנָה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה יוֹם אֲצַרְנָה: (ד) חֲמָה אֵין לִי מִי יִתְנַנִּי
שְׁמִיר שִׁית בְּמִלְחָמָה אֲפַשְׁעָה בָּהּ אֲצִיתְנָה יַחַד: (ה) או יַחֲזֹק בְּמַעֲוֹזִי
יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי: (ו) הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יִצִּיץ וּפְרַח

בה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (לעיל ה) [ע"פ רש"י רד"ק: (ג) -אני ה' נצרה- מעתה אשמרה, לא כמו לשעבר, שנאמר בה הסר משוכתו והיה לבצר וגו' (לעיל שם). -לרגעים אשקנה- בכל רגע אשקה אותה במי מטר, ולא כמו לשעבר שנאמר בה, ועל העבים אצנה מהמטיר עליו מטר. -פן יפקד עליה- כי פן יהיה נחסר העלים שלה, על ידי כמישה. לכן -ליילה יום אצרנה- להשקותה בזמנה (כלומר, אם ימטיר הרבה מדי, העלים יכמשו מרב מטר) [ע"פ רד"ק]. ורצה לומר אחוס אף על העלי, וכל שכן על הענבים. והוא דרך משל, לומר אשפיע להם הרבה טובה מגדוליהם ועד קטניהם (ובחלין צא, אמרו שהענבים משל על תלמידי חכמים, והעלים הם האחרים): (ד) -^{קכ}חמה אין לי- גם מאז לא הערתי עליהם (על ישראל עמי את) כל חמתי, כי אם הייתי מעיר (את) כל חמתי, אז -מי יתנני שמיר שית, במלחמה, אפשעה בה, אציתנה יחד- מי (הוא) שיתן לי שמיר ושית (וימנע שאקבל ענבים מכרמי, ראוי הוא לכליון מדי, וקרא לזה מלחמה. ללמד על כך שאינו דרך משפט, אלא משל לאמה הנלחמת על קיומה, הרי כל מי ששיף לצד השני נזוק, בלי דיוק מה מגיע לנזוק, כי המטרה של מלחמתה היא דאגתה לעצמה. פן אילו היה 'חמה' אצל הקב"ה, היה ה' כבכול נלחם להגנת כרמו, ובכל מי שיגרם שיהיה כרמו לשית ובור. ואז היה נפגעים רבים. יש לשים לב שתבת מלחמה כוללת תבת חמה). כלומר זה הכרם, שנתן לי מאז (ובעבר) שמיר ושית, במקום ענבים. והיינו ישראל הם הכרם, והעדיקים הם ענבים. והיתה התקוה שיוציאו ענבים, והם הביאו לה' קוצים במקום ענבים). אם היה לי חמה מרבה, הייתי פוסע בה פסיעה אחת, והייתי שורפה כלה כאחד במלחמה, כשאני נלחם עמה להפרע ממנה על עוונותיה [ע"פ רש"י ורד"ק. לפי זה תבת במלחמה קשור למילות שאחריו. אבל הטעמים מקשרים אותו למקדם, והוא כהאבן עזרא: (ה) -או ^{קכ}יחזק במעוּזי- רוצה לומר או הייתי שורפה כאחת (והו האמור לעיל במדת החמה), או היה כל אחד שב מדרכו לאחז במעו שלי, היא התורה שהיא לחזק ועו. -יעשה שלום לי- אז היה עושה שלום עמדי, ולא הייתי נלחם בו. -שלום יעשה לי- כפל הדבר

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קכ} חמה אין לי. ענין הנבואה מכאן ואילך, לומר שלעולם אין הקב"ה מתמלא חמה על ישראל (ראה הערה) גם בעת הגלות, ואף בעת שמעניש את עמו. וקל וחומר בימים הבאים בעת הגאולה, שאז מאהבת ה' לעמו, ייטיב לנו מאד. חמה. מדת חימה, אמרו חז"ל שהוא עונש יותר מן הדין, המגיע עבור המעשה (תנחומא משפטים ה). והוא פלא למה יהיה דבר כזה, עונש יותר מן הדין. יתכן שהסיבה שיש חימה, הוא מפני רוע האיש, היינו מה שיש שבמחשבתו, ואילו הדין מתיחס למעשה. אבל ראה עוד מה שכתבנו בפנים בביאור הפסוק.

עוד אמרו חז"ל שהסיבה שאין מדת חימה על ישראל לעולם, הוא משום התפלל וביטל את החימה (וגמרא נדרים לב. ובכל זאת נשאר גוהנדא דיליה, שהוא צבא. יעוין שם). אבל באומות העולם קיימת מדת החימה (ר' חמא בר חנינא, בעבודה זרה ד') וראה גם כאן בפרשה תבאה מדובר על הבדלה בין ישראל לעמים.

^{קכ} יחזק במעוּזי, יעשה שלום לי. כל העוסק בתורה לשמה משים שלום במפליא של מעלה ובפמליא של מטה (סנהדרין ז).

ישראל ומלאו פני תבל תנובה :

(ז) הכמפת מבהו הבהו אם כהרג הרגיו הרג : (ח) בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום קדים : (ט) לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו בשומו כל אבני מזבח כאבני גר

לחזק הענין [ע"פ רד"ק] (המשיך במשג מעז ושלום, המתאימים למשל המלחמה. ואמר שאילו היה ה' נוהג כמו במלחמה, מי שיחזיק במעז ה', יהיה בשלום עמו, ומי שלא עושה כן, אלא גורם שפרמי יהיה שית, אלהם בו. אבל למעשה, אין ה' נוהג כן בעמו: (ו) (ממשיך את מה שאמר לרגעים אשקנה, ואומר, בימים) -הבאים- חסר מלת בימים, ורוצה לומר, בימים הבאים. ומעצמו יובן החסרון. וכאומר אם מאז (בעבר) לא הערתי (ואת) כל חמתי, כל שכן בימי הגאולה, ארחם עליהם וואז). -ישרש יעקב- יתן יעקב את שרשו, להיות מתפשט למרחוק. -יצייץ ופרח ישראל- וישראל יצייץ ויפרח. רוצה לומר ימשלו עד למרחוק, ויגדלו עד מאד. -ומלאו פני תבל תנובה- (ומלאו פני תבל כמו תנובה) כצמחי האדמה [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כז ז - יא):

ענשי ה'. חלוקים בין בני ישראל לאמות.

את עם ישראל הקב"ה מעניש במדה. ואילו את האמות מכלה את כל שרשיהם.

ודבר נוסף, ה' מכפר את עון ישראל, בעבור כך שהם מנפצים את אמונת הע"ז (בזה מובן שבימים נוראים ממליכים את ה') ומאמינים בהשגחתו יתברך. ואילו האמות אינם מרחמים לחוננם ולכפר עונם, זאת מפני העדר אמונתם בהשגחת ה' יתברך בעולמו.

(ז) -הכמפת מבהו הבהו- רוצה לומר (צא וראה) אף מאז שהכה (ה') בו (בעם ישראל), וכי הכה בו באכזריות כמו שהכה המצרים שהכו את ישראל. (וה-אם כהרג הרגיו הרג- וכי הורג הוא (בעם ישראל) כמו שהרג את המצרים שהרגו בו, והוא כפל ענין במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (ח) -בסאסאה- רוצה לומר במדה שחטאו, במדה ההיא גפרע מהם (מדה כנגד מדה). ולא העיר כל חמתו. -בשלחה תריבנה- כשהיה מריב עמה, להפרע ממנה, היה שופך חמתו על השדות והגנות, לשלח בהם שדפון וארבה, ולא פגע בנפשות תחלה. (ותחת להרג אנשים מהם, בעבור כעסו) -הגה- הסיר הפרי (האילנות) -ברוחו הקשה, ביום קדים- (יום) שמנשבת בו רוח קדים (מזרחית, שהיא) העזה שברוחות [ע"פ רד"ק]: (ט) -לכן בזאת יכפר עון יעקב- הואיל ורחמי עליו, אעשה לו גם זאת להתכפר בדבר קל. -וזה כל פרי הסר חטאתו- זה יהיה לו פרי טוב, להסיר ממנו חטאתו

מִנְפָצוֹת לֹא יָקֻמוּ אֲשֶׁרִים וְחֻמָּנִים: (י) כִּי עִיר בְּצוּרָה בְּדָד נִוָּה
מְשַׁלַּח וְנִעְזָב כַּמְדָּבָר שֶׁם יִרְעָה עֵגֶל וְשֶׁם יִרְבֵּץ וְכֻלָּה סַעֲפִיָּה: (יא)
בִּיבֹשׁ קְצִירָה תִּשְׁבְּרָנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עִם בִּינוֹת
הוּא עַל כֵּן לֹא יִרְחֻמְנוּ עֲשֵׂהוּ וְיִצְרוּ לֹא יִחְנְנוּ:

להיות נמחל לו. - בשומו כל אבני מזבח, לְכֹאבְנֵי גֵר מְנַפְצוֹת - במה שיתוץ המזבחות העשויות
לעבודת פוכבים, וישים אבניהם מנפצות, כְּדָרָךְ שֶׁמְנַפְצִים אבני גיר הדק היטב. - לא יקמו אֲשֶׁרִים
וְחֻמָּנִים - רצה לומר בתנאי שלא יחזרו לסורם, ולא יקומו מעתה אֲשֶׁרִים וְחֻמָּנִים [ע"פ רש"י]: (י) -
כִּי עִיר בְּצוּרָה, בְּדָד - כי בעשיות זאת, אז העיר הבצורה (שהיא כרף גדול ושל בני ישמעאל) [כך
כתוב ברש"י. אמנם המצודות מתפנין לרומי, וכמובא בהערה], תהיה בְּדָד מיושביה. - נִוָּה מְשַׁלַּח
וְנִעְזָב כַּמְדָּבָר - והנה שלו, תהיה משולח מיושביה, ונעזב מהם כַּמְדָּבָר הַנִּעְזָב מְאִנְשִׁים. וכפל הדבר
במילים שונות. - לְשֶׁם - במקום העיר הבצורה - יִרְעָה עֵגֶל, וְשֶׁם יִרְבֵּץ וְכֻלָּה סַעֲפִיָּה - וירבץ שמה
ויכלה ענפי האילנות אשר יגדלו שמה [ע"פ רש"י]: (יא) - בִּיבֹשׁ קְצִירָה תִּשְׁבְּרָנָה - כשתתיבש
ענפיה, תשבר מעצמה. רצה לומר כשתתמלא סאתם ישברו מאליהם. - נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ -
נשים תבאנה ויבעירו בהם האש. ורוצה לומר (כי לרב חלשתה, גם) עם חלש כנשים ישחתו
אותה. - כִּי לֹא עִם בִּינוֹת הוּא - להבין שכל ממשלתו באה לו מה' ולא בכח זרועו. - עַל כֵּן לֹא
יִרְחֻמְנוּ עֲשֵׂהוּ - המקום שגדלו והמשילו. - וְיִצְרוּ לֹא יִחְנְנוּ - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כז יב): קבוצ גליות.

יש להבין מה הכוונה במשל. ומה בין פרשה זו, לפרשה הקאה. נראה כי כאן מדבר על שבות
ישראל. שבות ישראל, הכוונה המקום בו נמצאים חלק גדול והעיקרי מכלל ישראל, והם בגולה
משעבדים לאמות. עליהם נבא כאן שיתלצו מהאמות. ואילו בנבואה הסמוכה, מדבר על הנדחים
למרחוק. הלא תראה בפרשת נצבים (דברים ל ג) נאמר גם כן חלקה זו. בתחלה נאמר ושב ה' את
שבותה. ואחר כך ניסח פסוק מיוחד, על המופצים והנדחים, וכמו שאמרנו לעיל בפרק יח'.

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קכ} לְכֹאבְנֵי גֵר מְנַפְצוֹת, לֹא יָקֻמוּ אֲשֶׁרִים. מכאן שחשב בלבו ושכלו, ונפשו רוצה להטותו תמיד אל העבירה, והוא משתדל
לחסום אותה, אינה התשובה השלמה, התשובה השלימה הוא שישב, באופן שכבר אין בקרבו חשק לחטוא (על פי חובת
הלבבות תשובה פ"ב).

^{קכא} שֶׁם יִרְעָה עֵגֶל וְשֶׁם יִרְבֵּץ וְכֻלָּה סַעֲפִיָּה. מכאן קבלו חז"ל שהמשיח יעמוד ברומא עד שיחריב אותה (ספר הויכות
להרמב"ן ז"ל אות מב). כי כבלה הוא בידנו שיהיה דמיון בגאולת משיח לגאולת מצרים (ראה לעיל יא טו). וכשם שמצינו
במשה המושיע הראשון שגידלתו בתיא בת פרעה בתוך פלטרין שלו, ומשם יצא והחריבו. כן יהיה במושיע האחרון שיתגלה
במהרה בימנו. (כד הקמח סוף אות נר תנוכה). ויסודו בגמרא (סנהדרין צח).

(יב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִחַבֵּט יְהוָה מִשְׁבֶּלֶת הַנֶּהָר עַד נַחַל מִצְרַיִם וְאַתֶּם תִּלְקְטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר וְהַנִּדְחִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם:

(יב) - וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִחַבֵּט ה' - רוצה לומר כמו שחובטין את השבילים במקל להסיר התבואה מן הקשין, כן יסיר את ישראל מבין האמות. - ^{קל"ב} **מִשְׁבֶּלֶת הַנֶּהָר** - (משמעות המילה, הוא מקום רדיפת המים, שם הספינות מהלכות ולכן נקרא שבלת מלשון שביל הספינות [רבינו שמשון משנץ זכרוננו לברכה בבאורו למשניות בסוף מסכת טהרות] וכאן הכונה שיבואו מארץ אשור, היושבים על נהר פרת - **עַד נַחַל מִצְרַיִם** - רוצה לומר מקל המקומות שבין זה לזה, יפריש את ישראל מבין האמות. - **וְאַתֶּם תִּלְקְטוּ לְאַחַד אֶחָד, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** - סרס המקרא, ואתם בני ישראל תלוקטו אחד אחד. רצה לומר אחר ההפרשה, תהיו אתם הנלקטים אחד אחד, והמוצא אחד מכם יביאהו לירושלים [ע"פ רש"י] (הלשון חביטה ולקיסה, מתאימה למסיק הזיתים. דרך מסיקת הזית היא, שמכה את האילן, ואז נופלים הזיתים מהעץ, ונופלים על הארץ, ואז הוא מלקטם):

נושא הנבואה (יג): קבוץ הנדחים והאובדים.

(יג) - וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא ^{קל"ב} **יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** - הוא ענין משל (ומסדרי התפלה בברכת תקע בשופר, לכאורה לא סברו שהוא רק משל, לומר כלם יתקבצו ויבואו, כאלו תקעו בשופר גדול, להשמיע הקול בכל העולם להתקבץ ולבוא. - ^{קל"ב} **וְבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר** - לפי שלא חזרו לארצם מצת שגלו שמה לכן קראם אובדים. - **וְהַנִּדְחִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם, וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ, בִּירוּשָׁלַם** - בְּהַר הַמִּזְבֵּחַ הָעוֹמֵד בִּירוּשָׁלַם והוא מקום המקדש [ע"פ רד"ק]:

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קל"ב} **מִשְׁבֶּלֶת הַנֶּהָר**. לדברי המפרשים שהנהר הוא פרת. הלא זה הוא גבול ארץ ישראל בצפון מזרח (דברים יא כד), ונחל מצרים הוא גבולה בדרום מערב (יהושע טו ד).

אם כן הרי יתכן שהכוונה על עם ישראל המצויים תוך ארץ ישראל, ובכל זאת בגלות הם מצויים, מפני שהם משועבדים לאומות, מושפעים ולמדים מהם ומדרכיהם. 'והיה ביום ההוא' העתיד, 'יחבט ה' באילן להפרידנו מהאנושות הרעה, אל עבודת ה'.

^{קל"ב} **יִתְקַע בְּשׁוֹפָר**. הרד"ק כתב שהשופר משל הוא. אבל לעניותי בחז"ל נראה שיהיה קול שופר בחוש. הנה אמרו בגמרא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן (ראש השנה יא) שחושב שהוא שופר של משיח. מבואר שהמלאך הזה, סובר שהוא שופר במציאות. והלא בהר סיני היה קול שופר מהשמים, לא במשל, מדוע לא יוכל להיות כך שנית.

תקיעה האמורה כאן, אינה התקיעה שניבא עליה זכריה ואמר, 'וה' אלוקים בשופר יתקע (זכריה ט יד). כי כאן ניבא שיתקע הקב"ה בקיבוץ גלויות, ואותה של זכריה הוא בביאת המשיח (תנא דבי אליהו זוטא כב).

באמת לפי מדרש זה יש לסתור את הראיה שהבאנו מהגמרא בראש השנה להוכיח שהשופר אינו משל, כי בגמרא מדובר על שופר שבזכריה ולא על שבפרשה זו. בכל זאת אם ההוא אינו רק משל אלא בפועל, כנראה גם זה אינו משל.

^{קל"ב} **בְּאָרֶץ אֲשׁוּר**. מכאן מוכיח רבי הקדוש מסדר המשנה, שעשרת השבטים חוזרים לעתיד (סנהדרין קי).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קמז

פרק כח (א) הוי עטרת גאות שפרי אפרים וציץ נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים הלומי יין: (ב) הנה חזק ואמץ לאדני כזרם בךד שער קטב כזרם מים כבירים שטפים הניח לארץ ביד: (ג) ברגלים תרמסנה עטרת גאות שפורי אפרים: (ד) והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים ככבורה בטרם קיץ

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח א - ד):

עד כאן חזו הנביא עתידות לימי הגאולה. מכאן חוזר ומנבא לבני דורו. הפרשיות מכאן עד פרק לב' ח' הם על חטאי הדור ההוא, ומה שעתידי סנחריב לעשות באפרים וביהודה. מפה אנו לומדים שזמן אמירת הנבואה הוא לפני שהגלה סנחריב את עשרת השבטים (גלות הסופית היתה בשנת ו' למלך חזקיהו המלך).

בפרשה זו נותן סבה לגלות עשרת השבטים, שהוא בעבור שהם נמשכים אחרי יין (תנחומא שמיני יא), והנאות עולם הזה. ועוד שאף מתגאים בכה [במקום להתביש] (רד"ק).

(פרק כח א) - **הוי עטרת גאות שפרי אפרים** - הנביא מתאונן על עטרת הגאולה של שפורי אפרים. רצה לומר על מה שהיו מתכבדים בגאונם. - **וציץ נבל צבי תפארתו** - הדר תפארתו, היא עטרת הגאולה שזכר, הפלה מהר כציץ השדה, אשר במעט זמן יבול ויכמוש. והוא כפל ענין במילים שונות. - **אשר על ראש גיא שמנים** - חוזר על עטרת גאות, לומר העטרה אשר (נמצאת) על ראש בני אפרים שהיו מפנקים עצמם, למשת ראשם הרבה בשמן מבשם, וכאלו היה הראש גיא מלא שמן. - **הלומי יין** - אשר היו מכים מהיין. (ויסודה של מליצה זו) כי לפי רב השכרות יפלו בארץ, ויכו על האבנים המשלכים על פני האדמה, וכאלו היין הוא המכה [ע"פ רד"ק]: (ב) - **הנה חזק ואמץ, לה'** - הנה יש רוח, חזק ואמץ לה', שהוא - **כזרם בךד** - המשבר אילנות. - **שער קטב** - כרוח סערה הכזרת ומשחית. - **כזרם מים כבירים שטפים** - אשר המה שוטפים בחזקה. - **הניח לארץ, ביד** - זה הרוח, יניח עטרת גאונם לארץ, בחזקת היד ובכח רב [ע"פ רד"ק]: (ג) - **ברגלים תרמסנה** - ברגלי האויב תרמסנה - **עטרת גאות שפורי אפרים** - עטרת הגאולה של שפורי אפרים (לפי ציור המשל, אומר לא רק יניחו העטרה לארץ, אלא גם ירמסו אותה, ובנמשל). רוצה לומר, האויב ישפיל גאונם [ע"פ הרד"ק]: (ד) - **והיתה ציצת נבל צבי תפארתו** - הדר תפארתו הדומה לציצת הנובל, - **אשר** - היא לעטרה - **על ראש גיא שמנים, ככבורה בטרם קיץ** - חוזר על והיתה האמור בתחלת המקרא, לומר עטרת הגאולה תהיה כתאנה שנתבכרה בטרם יהיה השקץ. והוא עת בשול התאנים כלם. - **אשר יראה וראה אותה, בעודה בכפו יבלענה** - אשר מיד כשיראה אותה

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קכ} **והשתחו לה'**. הגלויות אינן מתכנסות אלא בזכות השתחוויה שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' והשתחו לה' בחר הקדש בירושלים. בית המקדש אינו נבנה אלא בזכות השתחוויה (מדרש רבה בראשית פניו ב).

הרואה, יבלענה מיד, כשהיא צדין תלויה על הענף, ואינו ממתין עד שיתלש. ואמר שכן ימהר האויב להשפיל גאותם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח ה - ח):

לעצמת בני אפרים שנבא שתפול צרתם, מנבא להפך לבני יהודה, שלהם יהיה ה' לעצרה נאה, ולכבוד. בכך שיהיה ה' עמם, בהצלחה במשפט התורה. ובנצחון נגד סנחריב (רד"ק). אבל סיום דבריו שאף בני יהודה, גם הם שגו ביין.

יש אומרים (המצודות) שתלונה זו וכן יתר העיונות המזכרות בפרשיות דלהלן היו בימי אחז, ואז נאמרו נבואות אלו. ולפי זה פירקים אלו מקדמים בזמן לפרק יד' בה נאמר בשנת מות המלך אחז.

אבל מכמה טעמים, נראה יותר שמדבר על שרים רעים שהיו בימי חזקיהו, הלא הם סיעתו של שבנא, שהיו בירושלים בימי חזקיהו, ומרדו במלכותו של חזקיהו. ושני הדברים היו קמים בזמן אחד, גם צדקת חזקיהו, גם חטאי שבנא (שני שיטות אלו מובאים ברד"ק וראה בהערה ק"ו).

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קלו} **ביום ההוא.** הפרשיות דלהלן טעונות עיון היטיב, בכדי לברר על מה הם נסובים, ומתי התקיימו או יתקיימו ההבטחות הטובות האמורות בהם.

בהשקפה ראשונה יש בפרשיות הללו, עירוב גדול של דברי 'טובות' עם דברי 'פורענויות' על בני יהודה.

הנה בפסוק ה' ניבא טובה גדולה לשאר עמו **מירושלים**. ומפסוק ז' עד טז' טוען על חטאיהם של **בני יהודה** (מדרש רבה בראשית לו ד), בהנאות, ובכך שאינם שומעים תורת הנביא. ומתלוצצים. פסוק טז' נבואה שיהיה טובה. ממשיך עונש וכליה לבני יהודה. ובפרק כט' ניבא לטובה, שינצלו מסנחריב. כל זה תמוה איך חולך מטובה לפורענות גבי בני ירושלים עצמם, מבלי לבאר את השתנות הדבר.

רש"י מפרש את הטובות שבפרק כח כולם על **לעתיד לבא**. ובאמת במדרש תנחומא ויחי י (על דבר פסוק ג'), ובמגילה טו, ובסנהדרין קיא, ובתרגום יונתן (על פסוק ח'). וכן במדרש רבה דברים ג יג, קהלת ג ח (על פסוק טז) נדרש על העתיד לבא. ולפי זה הטובות הם עתידות, והרעות הם מיד.

הרד"ק והאבן עזרא מפרשים, שהפרשיות הטובות התקיימו **בימי חזקיהו**. ואת האמור בפסוק טז' יסד בציון אבן, העמידוהו על חזקיהו. ואת פסוק יט' מדי עברו יח אתכם, על סנחריב שכבש ערי יהודה. (עיון ברד"ק בפרק כח פסוקים ז, יד, טז. פרק כט פסוקים ט, יז. פרק ל' א'. ובאמת מפרק כט' ה' ואילך גם רש"י מפרשו על מפלת סנחריב). ואת הרעות מעמיד על זמן אחז אבי חזקיהו. ועדיין הדברים תמוהים איך מעורבים נושאים שונים המיועדים לזמנים נפרדים הכל יחד, ועובר מזה לזה.

הרב אברבנאל ז"ל עמד על שאלה זו, ותוכן תשובתו, שהכוונה לומר שהכל מאת ה' לפי מדת אמונתם, אם יש צורך למעט יסורים יקבלו מעט, ואם הרבה, יקבלו הרבה יסורים, והוא המשל על לחם וכמון כפי שיבואר להלן. ואם ראויים יהיו לטובה יקבלו את הטובה המובטחת כאן (כמדומה שזה כוונתו). ולפי דבריו, הרי שלמעשה, נבואות הקשות הללו, שביניהם 'כלה ונחרצה אני עושה', לא התקיימו, כי אם הטובות כי אכן נשמעו לקול הנביא בימי חזקיהו (ואולם מהם שלא בטלה הגזרה, רק נדחתה והתקיימה בימי החורבן. עיון בדבריו).

וניראה כי שיטת המפרשים (הרד"ק פרק ל' א' מצד כד') להעמיד את הפורענויות בפרשיות אלו על **סיעת שבנא**, שהיו בירושלים בימי חזקיהו והם היו פחות טובים מסיעת חזקיהו, מתיישב מאד.

שהנה בו בזמן שחזקיהו וסיעתו ניצלו, והיתה להם ישועה מפורסמת, הרי שסיעת שבנא נפלו ונלכדו (סדר עולם מובא ברש"י פרק לו לו). וזהו פשרם של הטובות והרעות האמורות כאן יחד, כי היו שם גם טובים וגם פחות טובים. ולפי דרך זה, הנביא מלמדנו כאן, פרשה אחרי פרשה, מה היו חטאי סיעתו של שבנא הסופר.

וכמה ראיות לכך: א. חז"ל אמרו (סנהדרין כ"ו) שחטאו של שבנא היה, שהיה בעל הנאות, והיינו פסוק ז' ח'. ב. לעיל (פרק יב) למדנו שישעיה ניבא שחזקיהו צודק לעומת שבנא, ושבנא לא שמע אל הנביא, וכן הוא כאן פסוק ט' י' יא יב'. שם נאמר וכשלו בס רבים ונפלו ונשברו, ונוקשו ונלכדו. והנה הוא ממש כמו כאן בפסוק יג'. ג. עוד נאמר בגמרא שם, ששבנא רצה לעשות שלום עם סנחריב. אם כן יתכן שהם דבריו בפסוק טז' 'כרתנו ברית את מות'. ד.

אֲשֶׁר יֵרָאֶה הָרְאָה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ וּבְלַעְנָהּ :

(ה) ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו: (ו) ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה: (ז) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו פהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פקו פליליה: (ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום:

בפרק כב טו הבאנו את דברי הגמרא, על שיטתו של שבנא, תכניוֹתיו, מעמדו בחצר המלך, וסופו המר.

(ה) - ביום ההוא - ביום מפלת מלכות אפרים. - יהיה ה' צבקות לעטרת צבי - רוצה לומר יתלו הכבוד בגאון ה'. - ולצפירת תפארה - כפל הדבר במילים שונות - לשאר עמו - הם יהודה ובנימין ובימי חזקיהו, שהאמונה ובטחון בקל היה להם לתפארת וכבוד [ע"פ רד"ק]: (ו) - ולרוח משפט - האל יהיה לרוח משפט, - ל - מי ש- יושב על המשפט -. רוצה לומר יחנן דעה לחזקים לעשות משפט אמת. - ולגבורה - הוא יהיה לגבורה [ע"פ רד"ק] ל- משיבי מלחמה שערה - בני יהודה אשר שבו ממקום המלחמה, להכנס אל שער העיר להשגב שמה [ע"פ הרב אברבנאל]. רוצה לומר לא יצטרכו לגבורת מלחמה, כי האל ילחם להם ויפה את האויב: (ז) - וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו - גם יהודה ובנימין ואמנם בימי חזקיהו עתיד ה' להיות להם לרוח משפט, ללמוד התורה. אבל בינתיים כיום, בתקופה הזו, היינו בימי אחז, הם עדין כמו אפרים טועים בעבור שכרות היין שגו בדעתם, ובעבור השכר תעו מדרך הישר. - פהן - הוא המורה, וכן נאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב). - ונביא - הנביא השקר אשר העמידוהו להוכיחם ולישר דרכם. - שגו בשכר - בעבור שתית השכר שגו בדעתם. - נבלעו מן היין - נשחתו מן השכרות. - תעו מן השכר, שגו בראה - שגגו בדעתם בענין הראיה, כדרך השכור שאין דעתו מסכמת לאמתת הדבר הנראה וראיתו מעופלת ואינו רואה מדק. - פקו פליליה - הכשילו את המשפט ולא דנוהו דין אמת [ע"פ רד"ק חז"ל (סנהדרין קיא, מגלה טו) דרשו פוקת גיהנם, על עון פלילי. דהינו עבור שנהנו ביין נכשלו בדין, ועבור זה נופלים לגיהנם]: (ח) - כי כל שלחנות - אשר הם מסבים עליהם. - מלאו קיא צאה - הקאה ושלשול היציאה כדרך היין המביא הקאה, ושלשול מלמטה. - בלי מקום - אין מקום פנוי ונקי מאלה [ע"פ רד"ק]:

מעניין חיים - מוסר, עיונים

ראה גם לעיל (פרק ח' יב) מצאנו שניבא יחד על שתי חסיעות הללו. ולדברינו הרי זה הכוונה גם כאן שמערב טובות ורעות, כי דובר יחד על שתי סיעות אלו. ובהמשך הדברים נראה ראיות נוספות.

^{קל} כי כל שולחנות. רבי שמעון אומר שלושה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזובחי מתים שנאמר "כי כל שולחנות מלאו קיא צואה, בלי מקום" (אבות ג א). הדרשה היא כך, בכך שהוא בלי דברי המקום ברוך הוא, נחשב כמלא קיא.

(ט) **אֵת מִי יוֹרֶה דַּעַה וְאֵת מִי יִבִּין שְׁמוּעָה גְּמוּלִי מַחְלָב עֲתִיקִי מִשְׁדִּים:** (י) **כִּי צוֹ לָצוּ צוֹ לָצוּ קוֹ לָקוּ קוֹ לָקוּ זַעִיר שָׁם זַעִיר שָׁם:** (יא) **כִּי בִלְעָגִי שָׁפָה וּבִלְשׁוֹן אַחֲרֵת יִדְבֵּר אֶל הָעַם הַזֶּה:** (יב) **אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הַנִּיחוּ לַעֲיָף וְזֹאת הַמְּרֻגָּעָה וְלֹא אָבּוּא שְׁמוּעָה:** (יג) **וְהִיָּה לָהֶם דִּבְרֵי יְהוָה צוֹ לָצוּ צוֹ לָצוּ קוֹ לָקוּ קוֹ לָקוּ**

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח ט - יג):

טענה שאינם שומעים לקול תוכחות הנביא, ואת תורתו. והדברים נראים שהם בקשו מנוחה. ואומר בנבואה כי אדרבה, קיום דבר ה' ותורתו הוא המנוחה (שהרי בדרך זו ה' עמנו, ונצלים מכל האויבים).

(ט) - **אֵת מִי יוֹרֶה דַּעַה וְאֵת מִי יִבִּין שְׁמוּעָה** - הואיל והגדולים פונים אל השכרות וולא מתעניינים בדבר ה', אם כן למי ילמוד הנביא דעה, ולמי יבין (יסביר את) השמועה, אשר שמע מאת ה'. - **גְּמוּלִי מַחְלָב** - וכי ילמד לאלה שנגמלו מהנקת החלב (שרק מעכשו גדלו, שאינם זקוקים להנקה). - **עֲתִיקִי מִשְׁדִּים** - הנצתקים (הנפרדים רק עכשו) משדי אמן. וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רש"י]: (י) - **כִּי צוֹ לָצוּ צוֹ לָצוּ** - מהתענוג ומרב כל המה רחוקים ממצות ה' עד שההכרח לעשות להם צוואה למצות ה'. רוצה לומר לעשות עוד סיג וגדר למצות ה', ואל הצוואה והסיג הזה ההכרח לעשות עוד לה סיג וצוואה אחרת. - **קוֹ לָקוּ קוֹ לָקוּ** - על שם שקו המשקלת (פלס) עשויה להשמר לבל יעקמו הבגין לזה קורא למשמרת בלשון קו, ורוצה לומר ההכרח לעשות להם משמרת למשמרת התורה, ולעשות עוד משמרת למשמרת. והענין כפול שונות. - **זַעִיר שָׁם** - רוצה לומר אף במקום המוכן ללמד תורת ה' אין ללמד להם כי אם מעט מעט כי למשא יחשב להם. - **זַעִיר שָׁם** - הכפל יורה על הצמצום [ע"פ אלשיך. ובמדרש מפרש, **צוֹ לָצוּ** - מצות שבסיני ותוכחות ספר דברים. **קוֹ לָקוּ** - קויתו שתהיו טובים תפ' שנה עד שנבנה הבית. ועוד קויתי משנבנה הבית. תנא דבי אליהו רבה פרק ד']: (יא) - **כִּי בִלְעָגִי שָׁפָה וּבִלְשׁוֹן אַחֲרֵת יִדְבֵּר אֶל הָעַם הַזֶּה** - כי דברי הנביא בעיניהם, כאלו ידבר אליהם בלעגי שפה, ובלשון אחרת שאינם מכירים בו (עושים את עצמם שאינם מבינים) [ע"פ רש"י]: (יב) - **אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם** - רצה לומר הלא לטובתם ידבר, כי זהו הדבר אשר אמר אליהם - **זֹאת הַמְּנוּחָה** - (תהיה לכם, באם) - **הַנִּיחוּ לַעֲיָף** - ותש כח, ואל תגזלו אותו ו- **זֹאת הַמְּרֻגָּעָה** - בזאת תמצאו מנוחה ומרגוע - **וְלֹא אָבּוּא שְׁמוּעָה** - ועם כל זה אינם רוצים לשמע. עם (ולמרות) שהדבר הוא לטובתם [ע"פ רש"י]: (יג) - **וְהִיָּה לָהֶם דִּבְרֵי ה' צוֹ לָצוּ צוֹ לָצוּ** - רוצה לומר מאד נקל להם לעבר על דבר ה', כאלו לא היתה רק צוואה וסיג לצוואה אחרת, ואף האחרת היתה רק צוואה וסיג למצות ה', שאין אדם נוהר כל כך בשמירתה, לפי שהיא צוואה רחוקה ממצות ה'. - **קוֹ לָקוּ קוֹ לָקוּ** - כאילו היתה רק משמרת למשמרת אחרת, ואף האחרת רק משמרת למשמרת התורה. שאין אדם סופנה כל כך והענין כפול במילים שונות. - **זַעִיר שָׁם** - רוצה

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קנא

זַעִיר שָׁם זַעִיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אַחֲרָיו וְנִשְׁכְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ :
(יד) לָכֵן שָׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה אֲנָשֵׁי לְצֹחַן מִשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר
בִּירוּשָׁלַם : (טו) כִּי אֲמַרְתֶּם כִּרְתֵּנוּ בְּרִית אֶת מָוֶת וְעַם שְׂאוֹל עָשִׂינוּ
חֲזָה שֵׁיט [שׁוּט] שׁוּטָף כִּי יַעֲבֹר [יַעֲבֹר] לֹא יִבְאֲנוּ כִּי שָׁמְנוּ כְּזָב
מִחֲסָנוּ וּבִשְׁקָר נִסְתַּרְנוּ :

לומר אף במקום שלמדוה נחשבת מעט, ואף כי (וכל שכן) אותם שלא דרכו בנתיבותיה. - **זַעִיר שָׁם** - הכפל יורה ההמצטה [ע"פ אלשיך]. - **לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אַחֲרָיו וְנִשְׁכְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכְּדוּ** - בעבור זאת כשיילכו (ולמלט מאויביהם), יכשלו לפול אחור, וישכרו, ויפלו בהמוקש, וילכדו בה. רוצה לומר יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט [ע"פ רד"ק]^{קלח}.

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח יד): המנהיגים - המושלים, גם כן מתלוצצים.
גם זה מסייע את באורנו שמדבר בשבנא. שהרי היה ממנהיגי הדור, כמו שהבאנו בפרק כב.
(יד) - לָכֵן שָׁמְעוּ דְּבַר ה' אֲנָשֵׁי לְצֹחַן - המלעיגים בדברי הנביא^{קלט}. - **מִשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם** - המושלים (השליטים) על העם אשר בירושלים [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח טו - כב):
מתאר ליצנותם. ועל כן, נבא כי הצדיקים ירמו, הוא חזקיה המלך אשר בציון. והרשעים שבדורו ישפטו, ככה שסנחריב בעצמו, שאתו הם השתדלו לכרת שלום, הוא מדי עברו יקח אתכם. וכן אחז"ל שמדבר בסנחריב (סנהדרין צה. מדרש רבה איכה פתיקה כב).

(טו) - כִּי אֲמַרְתֶּם כִּרְתֵּנוּ בְּרִית אֶת מָוֶת - אשר אמרתם בלעג, הנה כרתנו ברית עם המות, שלא יבא עלינו קדם הזמן, ולא נירא אם כן מהפחדת הנביא. - **וְעַם שְׂאוֹל עָשִׂינוּ חֲזָה** - עשינו גבול וכמו שעושים בין שני מדינות) שלא נבוא אל השאול קדם הזמן. - **שׁוּט שׁוּטָף כִּי יַעֲבֹר לֹא יִבְאֲנוּ** - כאשר יעבר מכה המתהלכת בארץ, לא יבוא עלינו [ע"פ רש"י]. - **כִּי שָׁמְנוּ כְּזָב מִחֲסָנוּ** - נחסה בצל הכזב, כי נחפס לומר לפני המכה שלא צנה המקום לבוא עלינו. והוא ענין לצנות. - **וּבִשְׁקָר**

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קלח} **למען ילכו וכשלו אחור ונשכרו ונוקשו ונלכדו.** מי הם אלו שנענשו להיות חולכים אחור. נראה כי הם תלמידי שבנא החולכים בדרכו. ובעת שהיה סנחריב עם אשור במצור על ירושלים, יצאו להשלים עם סנחריב [שבנא עצמו בוודאי עשה כך, כמבואר בגמרא (סנהדרין כו), וקיבל עונשים, ואחר כך, הומת במיתה משונה]. ובזאת הלכו אחור, כי תחת שהאויב לקבל כניעתם ובכך יצליחו, לכדם סנחריב, והרג אותם. ראה מה שכתבנו לעיל (כב טו).
^{קלט} לצון. מה היו אומרים, אמרו חז"ל שהיו מתלוצצים על גיהנם, שנאמר, עם שאול עשינו חוזה (תנא דבי אליהו רבה פרק יג).

(טז) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנְנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן בְּחֵן פֶּנֶת יִקְרָת מוֹסֵד מוֹסֵד הַמַּאֲמִין לֹא יַחִישׁ: (יז) וְשִׁמְתִּי מִשְׁפָּט לָקוֹ וְצִדְקָה לְמִשְׁקֶלֶת וְיָעֵזָה בְּרֹד מַחְסֵה כָזָב וְסִתֵּר מַיִם יִשְׁטָפוּ: (יח) וְכִפֵּר בְּרִיתְכֶם אֶת מוֹת וְחַזוֹתְכֶם אֶת שְׁאוֹל לֹא תָקוּם שׁוֹט שׁוֹטָף כִּי יַעֲבֹר וְהִייתֶם לוֹ לְמֶרְמָס: (יט) מִדֵּי עָבְרוּ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי בִבְקָר בִּבְקָר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבִלְיִלָה וְהָיָה רַק וְזָעָה הַבֵּין שְׁמוּעָה: (כ) כִּי קָצַר הַמָּצָע

נִסְתָּרָנוּ - כָּפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [עֵינָן אָבֵן עֲזָרָא]: (טז) - לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' - הוֹאִיל וַיֵּשׁ בְּכֶם אַנְשִׁים מְלַעֲגִים בְּדִבְרֵי הַנְּבוּאָה, יְבוֹא עַת שִׁיקְבְּלוּ גְמוּלָם וְכֹאשֶׁר מִסִּים וְהוֹלֵף. - הִנְנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן - הִנֵּה אֲנִי הוּא אֲשֶׁר מֵאֵז גִּזֹּר וְיֹסֵד לְהִיּוֹת בְּצִיּוֹן מֶלֶךְ חֹזֵק כְּאָבִן. וְעַל חֲזָקָה יֵאמַר. - אֶבֶן בְּחֵן - הָאָבֵן הַזֶּה יְהִי לָהֶם לְמַבְצָר. - פֶּנֶת יִקְרָת - יְהִיָּה כְּאָבֵן יָקָר הַחוֹשֵׁם בְּפֶנֶת הַבִּנְיָן, לְמַעַן יְהִיָּה נִרְאָה מִהַעֲבֹר מִזֶּה וּמִהַעֲבֹר מִזֶּה. - מוֹסֵד מוֹסֵד - יְהִיָּה כְּהִיסוֹד הַמִּיחָד שֶׁבִּיְסוּדוֹת. - הַמַּאֲמִין לֹא יַחִישׁ - לְפִי שְׂרוּבָם לֹא הָיוּ מַאֲמִינִים בְּדִבְרֵי הַנְּבִיא בִּימֵי אָחָז, לָכֵן אָמַר, הַמַּאֲמִין לְדָבָר, לֹא יִמָּהַר לְרֹאוֹת הַדָּבָר. רוּצָה לוֹמַר לֹא יִחָשֵׁב בְּלִבּוֹ שֶׁעָתָה תִּהְיֶה הַדָּבָר, כִּי לֹא תִּהְיֶה עַד לְאַחֵר זְמַן [ע"פ רד"ק]: (יז) - וְשִׁמְתִּי מִשְׁפָּט לָקוֹ - אֲזִי אֲשׁוּב גְמוּלָה מִפְּעֹל, וְאֲשִׁים מִשְׁפָּט יִסּוּרִים לְהַרְשָׁעִים הַלָּלוּ, כְּפִי קוֹ חֶסֶד. רוּצָה לוֹמַר כְּדָבָר הַנִּמְדָּד בְּקוֹ (פֶּלֶס), לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. - וְצִדְקָה לְמִשְׁקֶלֶת - וְאֵל הַצִּדִּיקִים אַעֲשֶׂה צִדְקָה, כְּפִי מִשְׁקָל צִדְקָתָם. כִּי בִּימֵי חֲזָקָה יִכְבֹּשׁ סִנְחָרִיב עָרֵי הַבְּצוּרוֹת בִּיהוּדָה וַיְהִיגָר הַרְשָׁעִים (שֶׁבִּיהוּדָה) וְהַצִּדִּיקִים וַיִּתְּרוּ, וַיִּקְבְּלוּ הַטּוֹבָה [ע"פ רד"ק]. - וְיָעֵזָה בְּרֹד מַחְסֵה כָזָב - כְּלָפִי שְׁאֲמָרוּ כִּי שִׁמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ, אָמַר שֶׁהִבְרֵד יִכְבֵּד וַיִּטְאֵט, אֶת הַמַּחְסֵה הַכָּזָב. רוּצָה לוֹמַר סִנְחָרִיב הִמְכָּה לֹא יִפְנֶה אֶל דְּבָרֵי הַכָּזָב. - וְסִתֵּר מַיִם יִשְׁטָפוּ - כְּלָפִי שְׁאֲמָרוּ וּבִשְׁקָר נִסְתָּרָנוּ, אָמַר שֶׁהַמַּיִם יִשְׁטָפוּ אֶת מִסְתוֹר הַשְּׁקָר. רוּצָה לוֹמַר סִנְחָרִיב לֹא יִפְנֶה אֶל הַשְּׁקָר וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רש"י]. מִהֲטַעְמִים נִרְאָה כְּאָבֵן עֲזָרָה שֶׁהַמִּסְתָּר הָיָה מִמֵּימָּה: (יח) - וְכִפֵּר בְּרִיתְכֶם אֶת מוֹת - כְּלָפִי שְׁאֲמָרוּ כְּרַתְנוּ בְּרִית אֶת מוֹת, אָמַר אֲזִי יִסֵּר הַבְּרִית (שֶׁהַמַּצְאָתָם) וַיִּבְטֵל, כִּי בּוֹא יְבוֹא עֲלֵיכֶם (הַמּוֹת). - וְחַזוֹתְכֶם אֶת שְׁאוֹל לֹא תָקוּם - כְּלָפִי שְׁאֲמָרוּ וְעַם שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֲזוֹת, אָמַר אֲזִי לֹא תָקוּם הַגְּבוּל שֶׁעֲשִׂיתֶם עִם הַשְּׁאוֹל (וּלְבִלִי כֹא אֱלִיּוֹ), כִּי כֵּן תְּבוֹאוּ אֶל הַשְּׁאוֹל. - שׁוֹט שׁוֹטָף כִּי יַעֲבֹר - כְּלָפִי שְׁאֲמָרוּ שׁוֹט שׁוֹטָף כִּי יַעֲבֹר, לֹא יְבוֹאנוּ, אָמַר כְּאֲשֶׁר יַעֲבֹר הַמַּכָּה הַמַּתְהַלֶּכֶת, - וְהִייתֶם לוֹ לְמֶרְמָס - תִּהְיֶה לוֹ לְמֶרְמָס, כִּי עֲלֵיכֶם יְבוֹא וַיִּרְמָס אֶתְכֶם [ע"פ רש"י]: (יט) - מִדֵּי עָבְרוּ - מִתִּי שִׁיעֲבֹר שׁוֹט הַשׁוֹטָף - יִקַּח אֶתְכֶם - אֱלִיּוֹ. - כִּי בִבְקָר בִּבְקָר - בְּכָל בָּקָר - יַעֲבֹר - עֲלֵיכֶם. וְאַחֲרֵי זֶה יִתְּמִיד לְבוֹא - בַּיּוֹם וּבִלְיִלָה. וְהָיָה רַק וְזָעָה, הַבֵּין שְׁמוּעָה - (וְלִמִּי שִׁיתָן לֵב לְהַבִּין שְׁמוּעָה הַפְּרָעָנִיּוֹת, לֹא יִשְׁקֹט לְבָבוֹ רַק יְהִיָּה מְלֹא מִרְתָּה וְחִרְדָּה [ע"פ רש"י ורד"ק]: (כ) - כִּי קָצַר הַמָּצָע מִהַשְׁתַּרְע - הַמָּצָע אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו (וְהַמִּשְׁכָּל אֶת הָאוֹיֵב כְּעֹבֵר אוֹרֶת, וְאוֹמֵר שֶׁהַמְּרוֹן, מֵאִטְרָא"ץ) יְהִיָּה קָצַר לְהַשְׁתַּטַּח עָלָיו, וְלִהְיוֹת עֲצָמוֹ בְּפִשּׁוֹת הַרְגָלִים. רוּצָה לוֹמַר, אֲרָצָם תִּהְיֶה צָרָה מִהִכִּיל הַתַּפְשָׁטוֹת מִרְבִּית חֵיל הָאוֹיֵב הַבָּא (הוּא סִנְחָרִיב עִם חֲזָלֵי אַשּׁוּר). - וְהַמַּסְכָּה צָרָה כְּהַתְכַנֵּס - הַמַּסְכָּה

מהשתרע והמסכה צרה בהתכנס: (כא) **פי כהר פְּרָצִים יָקוּם יְהוָה**
כַּעֲמָק בְּגִבְעוֹן יִרְגֹז לַעֲשׂוֹת מַעֲשָׂהוּ זָר מַעֲשָׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדְתוֹ נִכְרִיָּה
עֲבֹדְתוֹ: (כב) וְעַתָּה אֵל תִּתְּלוּצְצוּ פֶּן יִחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם פִּי כָלָה
וְנִחְרָצָה שְׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנִי יְהוָה צָבָאוֹת עַל כָּל הָאָרֶץ:

(הוא הכפוי, הסמיכה) תהיה צרה לו, כאשר יתכנס להתאסף תחתיה, עם כל איבריו, והוא כפל ענין במילים שונות. יורה על הפלגת הדבר, שיהיה רב מחנהו, וכמו שנאמר והיה מטות כנפיו מלא רחב ארצה (לעיל ח') [ע"פ רד"ק]: (כא) - **פי כהר פְּרָצִים יָקוּם ה'** - כמו בעת מלחמת דוד בפלשתים (בועיר) בעל פְּרָצִים, העומדת בהר כמו שנאמר ויעל בבעל פְּרָצִים (דברי הימים א' י"ד) ושם נשמדו הפלשתים פתאום. ואמר כן יקום ה' להשמידם (ואת בני ישראל) פתאום, מעל פני האדמה. - **כַּעֲמָק בְּגִבְעוֹן** - כמו בעת מלחמות יהושע בהאמורי בהעמק אשר בגבעון, אשר מן השמים נלחמו עמם כמו שנאמר וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו' (יהושע י') כמו כן ירגז ה' עליהם וילחם בם. - **יִרְגֹז לַעֲשׂוֹת מַעֲשָׂהוּ** - להפרע מהם. - **זָר מַעֲשָׂהוּ** - המעשה תהיה זרה. רוצה לומר, דבר שלא עשה עמם מתמול שלשום ויוצא מדרך הטבע הרגילות^{קמ}. - **וְלַעֲבֹד עֲבֹדְתוֹ, נִכְרִיָּה עֲבֹדְתוֹ** - הוא כפל ענין במילים שונות. כי עבודה היא כמו מעשה, ונכריה הוא כמו זר. ופתרון אחד להם [ע"פ רד"ק ואבן עזרא]: (כב) - **וְעַתָּה אֵל תִּתְּלוּצְצוּ** - לומר דרך לעצב כרתנו ברית את מות וגו'. - **פֶּן יִחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם** - פן יתחזקו היסורים המוכנים לכם. - **פִּי כָלָה וְנִחְרָצָה שְׁמַעְתִּי מֵאֵת ה' צָבָאוֹת** - מאת ה' שמעתי שיבוא כליון וכריתה - **עַל כָּל הָאָרֶץ** - לכן אל תתלוצצו [ע"פ רש"י]^{קמא}.

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח כג - כח):

ה' קורא אל עמו לשמע לקולו, וישא משלו. דמה את היסורים להכאת מקל, ולדישה. ועם המשל למד, כי היסורים יבואו לפי הצורך, וכפי הנדרש להביא את התועלת, שיכנעו ויאמינו לדבר ה' שביד נביאו. לפיכך זיכרו שאם תרצו שיפסיקו יסוריכם, עליכם להבין את כוננתם. ואז כבר לא יהיה בהם צורך, כי ענש אינו מצב נצחי.

- בסוף הספר תמצא באור בארכה לפרשה זו, פסוק בפסוק, מרבינו בחיי ז"ל -

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קמ} **כַּעֲמָק בְּגִבְעוֹן, זָר מַעֲשָׂהוּ**. מהנבואה נראה כי מדובר שתהא פורענות על ישראל לא כדרך הטבע. מתי היה כדבר הזה? התשובה, שחזקיהו המלך לא נכנע לפני סנחריב, ואילו שבנא נכנע לפני אשור. אם כן טבעי היה, שסנחריב יצר ויפגע בחזקיהו, יותר מאשר לשבנא. אבל בפועל, מאת ה' היתה זאת, שסנחריב הרג רבים מסיעת שבנא, ואילו הצדיקים סיעת חזקיהו, ניצלו. כלומר, אילו היה סנחריב מנצח את כולם, לא היה הדבר יוצא מהטבע, שכן רבו כחול מתנהו, והיה לו כוח רב. אבל בכך שחזקיהו יצל, והרשעים יוגלו וינטקו, זהו מופת (בזה מובן רצף הכתובים, כי אמרתם כרתנו ברית את מות, 'לכן' הנני יסד בציון אבן בוחן).

^{קמא} **אֵל תִּתְּלוּצְצוּ פֶּן יִחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם, כִּי כָלָה**. מכאן למדנו שעונש הליצנות, תחילתו יסורים, וסופו כליה (גמרא ע"ז יח).

(כג) **הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי**: (כד) **הֶכֵּל הַיּוֹם יִחַרֵּשׁ הַחֶרֶשׁ לְזֹרַע יִפְתַּח וַיִּשְׁדַּד אֲדָמָתוֹ**: (כה) **הֲלוֹא אִם שׁוּה פָּנֶיהָ וְהַפִּיץ קָצֶה וּכְמֶזֶן יִזְרַק וְשֵׁם חֲטָה שׁוּרָה וַיִּשְׁעָרָה נִסְמָן וּכְסָמָת גְּבֻלָּתוֹ**: (כו) **וַיִּסְרוּ לְמַשְׁפָּט אֱלֹהֵיו יוֹרְנוּ**: (כז) **כִּי לֹא בַּחֲרוּץ יוֹדֵשׁ קָצֶה וְאוֹפֵן עֲגָלָה עַל כְּמֶזֶן יוֹסֵב כִּי בַמָּטָה יַחֲבֹט קָצֶה וּכְמֶזֶן בַּשֶּׁבֶט**:

(כג) - **הַאֲזִינוּ** - הטו אֶזֶן - **וְשִׁמְעוּ קוֹלִי** - קול דְּבָרִי. - **הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי** - כָּפֹל הַדְּבָר בְּמִיָּם שׁוֹנוֹת (בַּמָּאָר זֶה מְלַמְּדֵנוּ ה' יִתְבָּרַךְ, כִּי אֵין הַעֲנָשִׁים הַבָּאִים מֵאֵתוֹ יִתְבָּרַךְ, בְּשִׁבִּיל נִקְמָה וְשִׁנְאָה אֵלֵינוּ וְחִמָּא לִיצֵלוֹ, אֲלֹא הֵם לְצָרָה שְׁנִיטִיב מַעֲשִׂינוּ, וְהֵם בָּאִים בְּמִדָּה מְדִינָתָה, כִּפִּי הַנִּדְרָשׁ לְמִטְרָה זוּ): (כד) - **הֶכֵּל הַיּוֹם** - פֶּתַח בְּמִשְׁלַל וְאָמַר וְכִי כָל הַיּוֹם - **יִחַרֵּשׁ הַחֶרֶשׁ לְזֹרַע** - לְתַקֵּן הַשָּׂדֶה לְזִרְעָה. - **יִפְתַּח וַיִּשְׁדַּד אֲדָמָתוֹ** - מוֹסֵב עַל הֶכֵּל הַיּוֹם, לֹמַר, וְכִי כָל הַיּוֹם יִפְתַּח הָאֲדָמָה, בְּכָלִי הַמַּחְרִישָׁה, וַיִּכְתֹּשׁ רִגְבִּי הָעֶפֶר [ע"פ רש"י]: (כה) - **הֲלוֹא אִם שׁוּה פָּנֶיהָ** - הֲלֹא כְּאֲשֶׁר מִשׁוּה פָּנֶי הָאֲדָמָה, מִנִּיחַ עֲבוּדָתָם וְעוֹסֵק בְּזִרְעָה. - **וְהַפִּיץ קָצֶה, וּכְמֶזֶן יִזְרַק** - כְּשֶׁבֶא לְזֹרַע קָצֶה, זֹרְעָה בְּהַפְצָה. וְאִם בֹּא לְזֹרַע כְּמוֹן, זֹרְעָה בְּזִרְקָה, כָּל מִין כְּדָרְכוֹ. - **וְשֵׁם חֲטָה שׁוּרָה** - הַחֲטָיִם מְשִׁים בְּשׁוּרָה. רוּצָה לֹמַר, (מְקוֹם הָרְאוּי לַחֲטָה הוּא) בְּאִמְצָעִית הַשָּׂדֶה, בְּמִדָּה הָרְאוּי לוֹ, לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. - **וַיִּשְׁעָרָה נִסְמָן** - הַשְׁעָרָה יִזְרַע סְבִיבוֹת הַחֲטָיִם, כְּמוֹ הַמְסָמֵן דְּבַר מָה. - **וּכְסָמָת גְּבֻלָּתוֹ** - הַכּוֹסְמִין זֹרַע עַל גְּבֻלֵי הַשָּׂדֶה וּמַצְרִיו, כָּל מִין בְּמְקוֹם הָרְאוּי לוֹ. וְהַנִּמְשָׁל הוּא לֹמַר, כְּמוֹ שֶׁאֵין דָּרָה הַחוּרֵשׁ לְחַרֵּשׁ כָּל הַיּוֹם, כִּי (הֲלֹא הָעֶקֶר שֶׁבִּסּוּף יִהְיֶה תּוֹעֵלֶת מְזֶה, וְהוּא שֶׁ) אַחֵר שֶׁמִּשְׁוּה פָּנֶי הָאֲדָמָה, יִזְרַע בָּהּ כָּל מִין כְּדָרְכוֹ, וּבְמְקוֹם הָרְאוּי. כֵּן (וְהַדְּבָר בְּנִמְשָׁל) אֵין תּוֹעֵלֶת בְּתוֹכָהּ הַנִּבְיָא לְבַד (וְשׁוּהוּ הַנִּמְשָׁל שֶׁל הַחֲרִישָׁה), כִּי מִהָרְאוּי שֶׁאַחֵר יִשְׁמְעוּ דְּבָרֵי הַנִּבְיָא יִתְקַנּוּ מַעֲשֵׂיהֶם, וְלָשׁוּב בְּתִשְׁבּוּבָה (וְשׁוּה כְּדָמוֹת הַזִּרְעָה) כִּפִּי הָרְאוּי לְכָל אֶחָד לְפִי חֲטָאוֹ אֲשֶׁר יַחֲטֹא וְאֲשֶׁם [ע"פ רש"י]: (כו) - **וַיִּסְרוּ לְמַשְׁפָּט** - עוֹד מְדַבֵּר בְּמִשְׁלַל וְאוֹמֵר, הִנֵּה כְּאֲשֶׁר תִּגְדֹּל הַתְּבוּאָה וְהַזִּרְעוֹנִים (וּכְבֹּר קֶצֶר אוֹתָם, כִּי שְׂרוּצָה לְהַפְרִישׁ מֵהֶם הַפְּסִלֹת וְהַקְשִׁין, הִנֵּה דָרְכוֹ לְהַכּוֹת וְלַחֲבֹט כָּל מִין וּמִין בַּמַּשְׁפָּט הָרְאוּי (לְהַפְרִיד הָאֶכֶל מִן הַקֶּלֶפָה. הַחֲבִיטָה דּוֹמָה לְעֵנֶשׁ, לָכֵן נִקְרָא מַשְׁפָּט). - **אֱלֹהֵינוּ יוֹרְנוּ** - כְּאֲשֶׁר לְמַדּוֹ אֱלֹהֵינוּ, וְנִתֵּן חֲכָמָה בְּלִבּוֹ, לְדַעַת מַשְׁפָּט כָּל מִין וּמִין [ע"פ רד"ק]: (כז) - **כִּי לֹא בַּחֲרוּץ יוֹדֵשׁ קָצֶה** - רוּצָה לֹמַר, (מִפְּרִט אֵת שֶׁאִמַּר בְּפִסְק כו') כִּי לֹא דִישֵׁת כָּל הַמִּינִין שׁוּה, אוֹלָם יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ בֵּין מִין לְמִין. כִּי הַקָּצֶה (וְשׁוּהוּ מִין תְּבִלִּין) לֹא יוֹדֵשׁ בַּחֲרוּץ (וְעַז רָחֵב בַּעַל שִׁינִים), לְפִי שֶׁהַקָּצֶה הוּא נוֹחַ, וְקָל לְהַפְרִישׁ מֵהַקְשִׁין, וְאֵין מֵהַצָּרָה לְדוֹשׁוֹ בַּחֲרוּץ. - **וְאוֹפֵן עֲגָלָה עַל כְּמֶזֶן יוֹסֵב** - מֵלֵת 'לֹא' הָאִמּוֹר בְּתַחֲלַת הַפְּסִיק מִשְׁמַשְׁתׁ בְּשֵׁתִים. כְּאִילוֹ אָמַר (וְאוֹפֵן עֲגָלָה) עַל כְּמוֹן לֹא יוֹסֵב. רוּצָה לֹמַר אֵין מֵהַצָּרָה לְסַבֵּב אִפֹּן עֲגָלָה עַל כְּמוֹן, לְהַפְרִישׁוֹ מֵהַקְשִׁין, כִּי גַם נוֹחַ לְהַפְרִישׁ בְּדָבָר קָל. - **כִּי בַמָּטָה** - אֲלֹא (כִּי צִדַּד דְּשִׁין קָצֶה וּכְמוֹן) בַּמָּטָה - **יַחֲבֹט קָצֶה, וּכְמוֹן** - יַחֲבֹט - **בַּשֶּׁבֶט** - כִּי גַם בְּאֵלֶּה (וְהַחֲלָשִׁים) נִפְרָשִׁים (וְהַתְּבִלִּינִים הַעֲדִינִים הַלְלוּ) מִן הַקְשִׁין [ע"פ רש"י]: (כח) - **לָחֶם יוֹדֵק** - (אֲבָל הַלֶּחֶם הוּא כֵּן נִצָּרָה לְהַפְּאָה רַבָּה הָאִמּוֹרָה. כְּלוֹמַר) הַתְּבוּאָה שְׁעוֹשִׂים מִמֶּנּוּ הַלֶּחֶם, אֵינוּ נוֹחַ לְהַפְרִישׁ מֵהַקְשִׁין בְּדָבָר קָל (כְּמוֹ מִטָּה). לָכֵן הוּא

(כח) לָחֶם יוֹדֵק כִּי לֹא לִנְצַח אֲדוֹשׁ יְדוּשָׁנִי וְהֵמָּה גִלְגַּל עֲגָלָתוֹ
וּפְרָשָׁיו לֹא יִדְקָנוּ: (כט) גַּם זֹאת מֵעַם יְהוָה צָבָאוֹת יִצְאָה הַפְּלִיא
עֲצָה הַגְּדִיל תוֹשִׁיָּה:

גידוש בחרוץ, ובאפן עגלה, לכמת את התכן דק דק. עד שיתגלה הגרעין. - **כי לא לנצח** - אלא לא לזמן מרבה ידוש בהם את התבואה, רק לפי צרף הפרשת הגרעין מהקשים. - **והמם גלגל עגלתו** - רוצה לומר כי אם יעשה זה זמן רב, אז אפן העגלה יכמת וישבר אף את הזרע. - **ופרשיו לא ידקנו** - רוצה לומר וכן החרוץ לא יעבר זמן רב על התבואה, בכדי שלא יהיו שני החרוץ מכתמים את הזרע דק דק. והנמשל הוא לומר, שכמו שאין דרך הדש לדוש קצח וכמון, בחרוץ ובאפן, לפי שנוחים המה להפרש מהקשין, ודי להם בדרך קל (אם כן מדוע יחבט ללא צורך). כן אילו הייתם נוחים לקבל מוסר, במעט רמז משפט יסורים, לא היה המקום מכביד היסורים עליכם. אבל הואיל ולא כן הוא (כלומר אם תתלוצצו ולא תקבלו יסורים מועטים, כאמור בפסוק כב' א), מהצורך להכביד היסורים, למען תווסרו. כתבואה הזו שאינו נוח להפרש מהקשין, אשר מהצורך לדושו בחרוץ ואפן. ואולם (לפי דבריו שמטרת היסורים היא להביא פרי, ולא לשנאה. על פי זה הוסיף סיום טוב) לא לנצח יריב, ולא יעשה כלילה. כתבואה זו שאינו גידש זמן מרבה, שלא להפסיד הזרע [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כח כט):

מזמרה. זו תורה (ע"ז יז). תושיה. היא התורה, ולומדי התורה. (סנהדרין כו).

ואולי בא לומר, שהתבואה תורה היא, ממילא יש בה עמק רב, וכולל כמה דברים יחד.

(כט) - **גם זאת מעם ה' צבאות יצאה** - כאומר עם (ולמרות) שאמרתי שמעו קולי, דעו שמהשם נאמר לי המשל הזה, ולא מלבי אמרתי. - **הפליא עצה** - (והקב"ה) בזה המשל, הראה עצה נפלאה (שתהיה כונתו מוכנת הטיב. כאשר כידוע רבים תמהים על יסורים הבאים עליהם). - **הגדיל תושיה** - הראה חכמה גדולה, ומוסר נפלא [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כט א - ח):

בדברי הרד"ק מתבאר שכל פרשה זו היא על סנחריב מלך אשור. שיהרג רבים מערי יהודה סביבות ירושלים^{קמב}. אבל בהר ציון יפל לפתע פתאום.

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קמב} **פרשת הוי אריאל**. רש"י גם כן מפרש את המשך הפרשה, על סנחריב, וכן מוכח מתוכה. ולפי זה קשה להבין, איך פירש רש"י (ואחריו המצודות) את פסוק א' וב' על חורבן בית המקדש, הלא פרשה אחת היא, והרי מפלת סנחריב היה בימי ישעיהו וחזקיהו, ואילו חורבן בית המקדש היה רק יותר ממאה שנה לאחר מכן. באמת גם במדרש רבה איכה

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קנו

פרק כט (א) הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו: (ב) והציקותי לאריאל והיתה תאניה ואניה והיתה לי פאריאל: (ג) וחנתי כדור עליך וצרתי עליך מצב והקימתי עליך מצרת: (ד) ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך והיה פאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף: (ה) והיה פאבק דק המון זרין

כאן סים את קבוצת הנבואות בענין ביאת סנחריב על אפרים ויהודה.

(פרק כט א) - הוי אריאל אריאל - אמר הנביא יש להתאונן על המזבח העומד ב- קרית חנה דוד - העיר אשר שכן שם דוד [ע"פ רש"י]. גם ביהזקאל פרק מ"ג ט"ו נאמר אריאל, והכונה המזבח]. - ספו שנה על שנה, חגים ינקפו - כי מעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו, כי תמיד השחר כפר על עוונות הלילה, ותמיד של בין הערבים כפר על עוונות היום. אבל מעתה יתוספו עוונות

שנה זו, על עוונות שנה שעברה, כי הקרבנות יכרתו ואינם (קמים, שיוכלו) להתכפר [דברי עצמו]: (ב) - והציקותי לאריאל - אביא מצוק וצרה על ירושלים - והיתה תאניה ואניה והיתה לי פאריאל - ותהיה מלאה מצער ויללה, ותהיה מקפת הרוגים, כמו המזבח המקף זבחי בהמות [ע"פ רש"י]: (ג) - וחנתי כדור עליך - אשכן עליך גיסות מסביב ככדור הזה שהיא עגלה, ועל מחנה סנחריב יאמר. - וצרתי עליך מצב - אעיר לב סנחריב לצור עליך בהעמדת מצב. הוא מגדל עץ, שמעמידים סמוך לעיר לזרק ממנו חצים ואבני בליסטראות. - והקימתי עליך מצרת - שאר מיני מצור [ע"פ רד"ק]: (ד) - ושפלת - תהיה משפלת ותדברי בהכנעה בקול נמוך פאלו - מארץ תדברי - (פאלו) הקול יוצא מתחת לארץ. - ומעפר תשח אמרתך - תכופף אמרתך פאלו תדבר מן העפר. וכפל הדבר במילים שונות, להורות על גדל ההכנעה. - והיה פאוב מארץ קולך - ותדבר בלחש בהכנעה וישמע קול, בקול האוב הנשמע מארץ שהיה קול נמוך, עד שלא ידמה דבור אדם אלא צפצוף כעופות. - ומעפר אמרתך תצפצף - בקול פאלו יוצא מן העפר. וכפל הדבר פעמים רבות על גדל ההכנעה ומרבית התחנונים [לפי רש"י הפסוק מדבר על הכנעה לפני הקב"ה בתפלה אליו. ולרד"ק הכנעה דבור בפחד אל האויב]: (ה) - והיה פאבק דק המון זרין - ובעבור מרבית ההכנעה יכמרו רחמי עליך, וילכו) יהיו המון הגוים (הזרים הצרים עליך, ודומים) פאבק דק ההולך בנפיתת הפה. כי יכלו מהרה, על ידי המלאך המכה בהם. - וכמץ עבר המון עריצים - כמו המון שעובר ברוח קימץ (ואין צריך רוח חזקה בכדי לישא אותו). כן יכלו המון העריצים. וכפל הדבר במילים שונות. - והיה לפתע פתאם - הדבר הזה יהיה בפתע פתאום, (מיתת מרבית חילי סנחריב היה פתאום, לא ראו לפני כן סימנים לכך) [ע"פ רש"י]: (ו) - מעם ה' צבאות תפקד - מאת המקום תבוא

מענין חיים - מוסר, עיונים

פתיחה כו' נדרשו פסוקים אלו על חורבן בית המקדש, וכרש"י. אבל להאמור לכאורה אינם לפי סדר הפשט (ראה בהקדמת רש"י לשיר השירים) וצריך עיון.

וּכְמִין עֶבֶר הַמּוֹן עָרִיצִים וְהָיָה לִפְתָּע פֶּתָאם: (ו) מַעַם יְהוָה צָבָאוֹת תִּפְקֹד בְּרָעַם וּבְרָעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל סוֹפָה וּסְעָרָה וְלֵהֵב אֵשׁ אוֹכְלָה: (ז) וְהָיָה כְּחִלּוֹם חֲזוֹן לִילָה הַמּוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצָּבָאִים עַל אֲרִיאֵל וְכָל צִבְיָהּ וּמִצְדָּתָהּ וְהַמְצִיקִים לָהּ: (ח) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַח֌לֵם הָרָעֵב וְהַנֶּהָ אֹכֵל וְהַקֵּיץ וְהִיקָה נִפְשׁוֹ וְכַאֲשֶׁר יַח֌לֵם הַצָּמָא וְהַנֶּהָ שְׂתָהּ וְהַקֵּיץ וְהַנֶּהָ עֵינָי וְנִפְשׁוֹ שׁוֹקֶקָה כֵּן יְהִיָּה הַמּוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצָּבָאִים עַל הַר צִיּוֹן:

(ט) הַתְּמַהֲמָהּ וְתִמְהָהּ הַשְׁתַּעֲשָׁעוּ וְשָׁעוּ שָׁכְרוּ וְלֹא יֵין נָעוּ וְלֹא

עֲלִיהֶם הַפְּקוּדָה הַזֹּאת - בְּרָעַם וּבְרָעַשׁ - וְהַמְשִׁיל הַכָּאת הַמְּלֶאךָ בָּהֶם לְרָעַם וְרָעַשׁ - וְקוֹל גָּדוֹל, סוֹפָה וּסְעָרָה וְלֵהֵב אֵשׁ אוֹכְלָה - כָּאֵלּוּ שֶׁרָפָה בָּהֶם לְהַכֹּת אֵשׁ [ע"פ רד"ק: (ז) - וְהָיָה כְּחִלּוֹם חֲזוֹן לִילָה, הַמּוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצָּבָאִים עַל אֲרִיאֵל - הַעֲמִים הַבָּאִים בַּצָּבָא עַל יְרוּשָׁלַיִם, יְהִי כְּחִלּוֹם הַנֶּרְאָה בְּלִילָה שֶׁאֵין בּוֹ מִמֶּשׁ (כך לפי דמיונם הם תכף יזיקו, ובסוף לא יעשו מאומה). - וְכָל צִבְיָהּ וּמִצְדָּתָהּ וְהַמְצִיקִים לָהּ - וְכֵן יְהִי, כָּל הַמְּצַמִּידִים מִצָּב וּמִצְדוֹת, וְכָל הַמְּצַרִּים לָהּ (כְּחִלּוֹם שְׂוֹא) [ע"פ רש"י: (ח) - וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַח֌לֵם הָרָעֵב וְהַנֶּהָ אֹכֵל וְהַקֵּיץ וְהִיקָה נִפְשׁוֹ - (מְלִבֵּד שְׂדוּמָה לְחִלּוֹם, בְּכֶךְ שֶׁפְּשׁוּט לֹא הִתְקַיֵּם. יְהִי דוּמִים לְחִלּוֹם בְּאִכּוּבָה אַחֲרֵי שֶׁכָּכֵר חֲשַׁב שֶׁנֶּהְיָה שָׂבַע]. הַדָּבָר הַזֶּה יְהִי דוּמָה לְמִי שֶׁהוּא רָעֵב, וְרָאָה בְּחִלּוּמוֹ שֶׁהוּא אֹכֵל לְמֵלֶא בִטְנוֹ, וְכַאֲשֶׁר הַקֵּיץ מִצָּא בִטְנוֹ רִיק מִמֶּאֱכָל כְּשֶׁהִיָּה. - וְכַאֲשֶׁר יַח֌לֵם הַצָּמָא וְהַנֶּהָ שְׂתָהּ - לְרוּת הַצָּמָאוֹן. - וְהַקֵּיץ וְהַנֶּהָ עֵינָי, וְנִפְשׁוֹ שׁוֹקֶקָה - שֶׁהוּא צָמָא כְּשֶׁהִיָּה, וְנִפְשׁוֹ תִתְאַנֶּה אֶל הַשְׁתִּיָּה. כִּי - כֵּן יְהִיָּה הַמּוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצָּבָאִים עַל הַר צִיּוֹן - כִּי יַחֲשֹׁבוּ (וְכָל כֶּף יְהִי בִטּוּחִים) שֶׁיִּלְכְּדוּ (אֵת) הָעִיר וְעַד שֶׁיִּרְגִּישׁוּ כָּאֵלּוּ כֶּכֶר לְכַדּוּקָה, כְּמוֹ הַחֹלֶלֶם, (וּבִסּוּף) לֹא כֵן יְהִיָּה [ע"פ הרב אברבנאל]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כט ט - יב):

בשלושה הנבואות הבאות, ה' קורא לעמו, להתבונן, איך יתכן הדבר שאנשים נבונים מתעלמים מדברי ה' מפחדים, הלא הם הנבואות אשר ביד נביאיו הקדושים.

ומשיב פתשובה, שה' נתן להם יצר הרע העצם את צניהם (ראה רש"י כאן, וגם בפסוק יח) בכדי שיהיה להם בחירה שקולה בטוב, או בלא טוב. ללא בריאה זו של היצר האוטרם, לא יכלו להגיע למצב שהם מתעלמים מהנבואות, באמתלאות כוזבות, כאלו אינם מבינים מה שמדברים אתם.

(ט) - הַתְּמַהֲמָהּ וְתִמְהָהּ - חֲזוֹן לְהוֹכִיחֶם. וְאָמַר, הַתְּעַכְּבוּ לְהַתְּבֹנֵן הַרְבֵּה. (וְכַאֲשֶׁר תִּתְּבֹנְנוּ אֲנִי תִתְּמָהּ וְתִתְּפִלְאוּ) עַל עֲצָמְכֶם, אִיךְ נִהְיָתָה הָרָעָה הַזֹּאת, לְעֹזֵב דְּבָרֵי הַנְּבִיא הָאֱמֶת, וְלִהְתַּפְּתוֹת מִנְּבִיאֵי הַשֶּׁקֶר. (וּבַעֲבוּר תִּפְאָרַת הַמְּלִיצָה, בָּאוֹת כָּאֵן שְׁתֵּי מַלְאִכִּים דּוֹמִים בְּמִשְׁמַעוֹת שׁוֹנָה. הָרָאוּשׁ,

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קנה

שָׁכַר: (י) כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה רִיחַ תְּרֻמָּה וַיַּעַצֵּם אֶת עֵינֵיכֶם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רְאשֵׁיכֶם הַחַיִּים כֶּסֶה: (יא) וַתְּהִי לָכֶם חַזוֹת הַפֶּל כְּדַבְּרֵי הַסֵּפֶר הַחֲתוּם אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר [סֵפֶר] לֵאמֹר קָרָא נָא זֶה וְאָמַר לֹא אוֹכַל כִּי חֲתוּם הוּא: (יב) וַנִּתֵּן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר

מתמקמה מתעכב. השני תמה, מתפלא). - **הַשְׁתַּעֲשָׁעוּ, וְשָׁעוּ** - התעסקו בצעקה, וזעקו מרה על קלוקליכם. - **שָׁכְרוּ וְלֹא יִין** - (מקונן שבני ישראל) המה שכורים, ולא משתית יין. רוצה לומר המה מבבלים בדעתם כשכור. - **נָעוּ** - המה נעים ונדים כדרך השכור, שאינו יכול לעמד בישר (ובשיון משקל) כי אם מתנענע. - **וְלֹא שָׁכַר** - לא משתית השכר (ואלא מחסר התבוננות). וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]. באור תבת שעשעו שהוא צעקה, אינו ברד"ק כאן. אבל ישנו בספר השרשים לרד"ק, ובשרשים לרבינו יונה, בשרש 'שוע': (י) - **כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם ה'** - המקום כסה עליכם (והניח עליכם). - **רוח תרדמה** - להיות מבבל, כמי שהתרדמה אחזתו. (כלומר הקב"ה אטם את לבם, כמו שנאמר השמן לב העם הזה. והסבה לכך), כי הבא ליטמא, פותחין לו. - **וַיַּעַצֵּם** - הוא סגר - **אֶת עֵינֵיכֶם** - עד שלא תבחינו, אף בדבר הנראה לעינים. - **אֶת הַנְּבִיאִים** - (את מתפרש גם עם, כמו וילך אתו לוט) עם נביאי השקר. רוצה לומר גם עליכם נסך רוח תרדמה, וגם על הנביאים. - **וְאֶת רְאשֵׁיכֶם הַחַיִּים** - הם הנביאים החיים להם - **כֶּסֶה** - וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (יא) - **וַתְּהִי לָכֶם חַזוֹת הַפֶּל** - לכם היו 'נבואות' של 'כל' נביאי ה' - כ' - **מו** - **דְּבַרֵּי הַסֵּפֶר הַחֲתוּם** - (במקום הפתיחה של הספר היו מורחים שעות, וחותרים עליה בחותרת החורטת צורה מיוחדת בשעות, בכדי שלא יפתחוה ללא רשות) - **אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל יוֹדֵעַ סֵפֶר לֵאמֹר** - אם יתנהו אל היודע לקרות, ויאמרו לו - **קָרָא נָא זֶה, וְאָמַר** - וישיב הוא לאמר - **לֹא אוֹכַל** - לקרות - **כִּי חֲתוּם הוּא** - והנה מוצא עליה ותואנה, לפי שאין רצונו לקרות. כי אם היה רצונו לקרות, היה משיב פתח החותם, ואקראנה. וכן החכמים שבכם אומרים (בזמנם, ובעוונותנו גם בימינו אומרים כך), הלא יש בדבר ה' דברים חתומים, ולזה לא יתנו לב עליהם. ואם היו חפצים בהם (באמת, הרי' היו אומרים להנביא, פרש לנו זה הדבר הסתום [ע"פ רד"ק]^{קמב}: (יב) - **וַנִּתֵּן הַסֵּפֶר** - וכאשר נתן (את) הספר (בו כתובות הנבואות) - **עַל אֲשֶׁר לֹא יָדַע** - לקרות - **סֵפֶר, לֵאמֹר קָרָא נָא זֶה** - ישיב לומר לא ידעתי לקרות, אף אם היה פתוח. וכן הפסילים שבכם אומרים אין אנו מבינים אף הדברים המפורשים לנו, ואמרו לחכמים (קד) שלחסרי ההבנה יש תרוץ טוב, החכמים אשמים שאינם

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קמב} **ואומר לא אוכל כי חתום הוא.** בפרק כח פסוק יא, מצאנו גם כן נוהג זה, ולדברינו שם מדובר בסיעת שבנא, שכאמור הם קבוצה גדולה שהיו בירושלים בימי חזקיהו.

ואכן גם מה שמוזכר בנבואה הבאה, על לימוד תורה בחוסר פנימיות, מצאנו כזאת על סיעת שבנא הסופר. שכן חז"ל אמרו (סנהדרין כז) שהיה נשיא לרוב הישיבות בירושלים, ומאידך אמרו שהיה בעל הנאה.

ומה שמתבאר בנבואה שאחריה עשויים במחשך מעשה עבירה, גם זאת מצאנו בשבנא כמבואר בגמרא שם על הפסוק 'סוכן'.

לא ידע ספר לאמר קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר:

(יג) ויאמר אדני יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה: (יד) לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת

מלמדים אותנו. והחכמים גם כן מתחמקים, מפני ההעדר הרצון שלהם, וחסר חשק הלב בשמיעת תוכחת ה' [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק כט יג - יד):

מה הסבה שקבלו ענש זה המבאר בפרשה הקודמת של אטימת עיניהם, מתוכחות הנביא.

התשובה, כי הוא בעבור שלא היה לבם שתף עמם בעבודת ה'. למרות שנוהרו מחטאים שבמעשה, ושקרו את התורה, ולמדו היטיב את התורה.

(יג) - ויאמר ה' יען כי נגש העם הזה, בפיו - בעבור כי העם הזה נגש אלי להתקרב בדבור הפה, ובשפתיו כבדוני - וכבדוני בשפתיים, ולא בלב ידברו. כי - ולבו רחק ממני, ותהי יראתם אתי - מה שהם יראים מפני, אינה באה מן הלב, אלא - מצות אנשים מלמדה - (המצוות אינם נעשים כ'מצוות הקב"ה', אֲשֶׁר כָּף הָיוּ חוֹשְׁבִים אֵיף ה' רוֹצֵה שִׁירָאוּ הַמְצוּת. אֵלָּא מְצוּתֵיהֶם 'מְצוּת אֲנָשִׁים', כְּלוּמַר הַחֲכָמִים) הַמְלַמְדִּים (אוֹתָם) אוֹמְרִים (לָהֶם), הִיתְרָאוּ (עָשׂוּ מַעֲשִׂים שֶׁבָּהֶם יִרְאֶה לְאֲנָשִׁים) כְּאֵלוּ אֲתֶם יִרְאִים וְנִכְנָעִים [ע"פ רש"י]^{מד}: (יד) - לכן - בעבור זה - הנני - הוא, אֲשֶׁר - יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה - לְהַבִּיא רָעָה, עַד אֲשֶׁר יִפְּלֵא בְעֵינֵי הָרְוֵאִים. - הַפְּלֵא וְפִלֵּא - רוֹצֵה לִזְמַר פְּלִיאָה רַבָּה וְעֲצוּמָה. - וְאַבְדָּה חֲכָמָה חֲכָמִיו - אֲזִי תִהְיֶה אֲבוּדָה חֲכָמָה חֲכָמִים - וְבִינַת נְבִינִי תִסְתַּמֵּר - תִּהְיֶה צִפּוֹן וְנִסְתָּר בֵּינָת הַנְּבוֹנִים. (אֵין הַפְּנִיָּה שִׁישְׁכָּחוּ אֶת חֲכָמָתָם, רַק) רוֹצֵה לִזְמַר, שֶׁלֹּא

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{מד} ותהי יראתם אותי יראת אנשים מלומדה. ואם יתעסק בתפלה ובשבח לאלוקים יתברך, יפנה גופו מכל עניני העולם הזה והעולם הבא, ויפנה לבו מכל המחשבות המטרידות אותו מענין התפילה. ואחר כך יעלה על ליבו אל מי מכוין בתפלתו ומה מבקש בה, ובמה מדבר לפני בוראו ממילות התפילה וענינה. ואילו כשיתפלל המתפלל בלשונו, ולבו טרוד בזולת ענין התפילה, תהיה תפלתו גוף בלא רוח וקליפה בלא לב, מפני שגופו נמצא ולבו בלי עימו עת תפלתו. ובכמוהו אמר הכתוב יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני וליבו רחוק ממני (חובות הלבבות חשבון הנפש, חשבון תשיעי. וממשיך להוכיח שעיקר עבודת התפילה הוא בלב).

פסוק זה - כותב רבי יונה - נאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה' (שערי תשובה שער ג' טו). כלומר לא שאין יראת ה', אלא היראה עצמה מלומדה, מתוך הרגל (מאמר זה רגיל בפי רבותנו, לעורר על חובת לימוד המוסר) ובספר חרדים מנה מצווה זו, במצוות מדברי קבלה (חרדים פרק לה' מצוה כז).

רבינו יונה מביא את לשון פסוק זה, גם על אנשים קרירים ממש בכל המצוות, אשר הוא קורא אותם עוזבי ה' וזה לשון (בשער ג' קסט): כת עוזבי ה', הם האנשים שאין עליהם עול מלכות יראת שמים, והם מקיימים את המצוות מצוות אנשים מלומדה, וכאשר יתגבר היצר על האיש ההוא, ועליו חלף רוח ויעבור ואשם, לא יאנו ולא ידאג לחטאו, אכל ומחה פיו, והוא בעיניו כאלו לא פעל און (וגם מאמר זה, רגיל בפי בעלי המוסר, לומר, כי בידוק אדם בעצמו את מדת צערו על חטאיו, מי יודע אם חלילה וחס אינו בכלל זה).

נבניו תסתתר:

(טו) הוּי המַעֲמִיקִים מִיִּהְיָה לְסִתֵּר עֲצָה וְהָיָה בְּמַחֲשָׁךְ מַעֲשִׂיהֶם
 נִיאֲמָרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יִדְעֵנוּ: (טז) הַפֶּכְכֶם אִם כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יִחָשֵׁב כִּי
 יֹאמֶר מַעֲשֵׂה לַעֲשֹׂהוּ לֹא עֲשֵׂנִי וַיֵּצֵר אָמַר לִיֹצְרוֹ לֹא הִבִּין: (יז) הֲלֹא

יוכלו להתחכם, ולהשתמש בחכמתם ותבינותם בכדי ולהמלט מהרעה הבאה (עליהם מאויבים) [ע"פ רד"ק. רש"י מביא מדרש חז"ל, הוא מדרש רבה איכה פ"א ל"ז שהפונה שחכמי התורה ימותו. אף הוא בעצמו (בפסוק יח) מפרש שפשוטו של פסוק זה, הוא כהדר"ק^{קמ"ה}]:

נושא הנבואה (טו - כא):

מוסיף לדבר אל אותם המתעלמים מהתוכחות, וטוען עליהם על חסר אמונה בהשגחה, אמונה שה' רואה את כל מעשה, אף בסתר. ונבא שבעתיד לבא זמן הגמול והתקומות הבטחות הנביאים (נראה שכאן אין הכוונה למפלת סנחריב, אלא על הגאולה השלימה. כי כן מוכח מנבואה הבאה), אז יחישו היטיב בהשגחת ה'. ואז יפקחו עיניהם העוורות, לראות כמה צדקו דברי הנביאים.

(טו) - ^{קמ"ו}הוּי המַעֲמִיקִים מה' לְסִתֵּר עֲצָה - אמר הנביא יש' להתאונן על העם החושבים להסתיר עצתם (ותכניתם) מה', במעמקי הלב, כי יאמרו אין האל יודע מחשבות האדם (וכאלו הם עמקים מדי בשבילו חס ושלום). - וְהָיָה בְּמַחֲשָׁף מַעֲשִׂיהֶם - כל מעשיהם הרעים יעשו בחשף, להסתתר מבני אדם - וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ - מי רואה אותנו - וּמִי יִדְעֵנוּ - מי יודע ממעשינו, הואיל ונעשה בחשף. אַבֵּל לֹא יָרְאוּ מִה' (הלא הוא רואה, בכל מקום) [ע"פ רד"ק]: (טז) - הַפֶּכְכֶם, אִם כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יִחָשֵׁב - תהפוכות שלכם (שאתם מתנהגים כצדיקים, וחושבים הפוך, אתם סבורים שאינני יודע, אכן) בְּאֵמַת (אתם) כְּמוֹ הַחֹמֶר שֶׁל הַיֹּצֵר (העושה קרמיקה וכדומה, שעושה מהחמר כלי, הוא הרי מכיר היטיב את תכונות החמר), כֵּן יִחָשֵׁב הַפֶּכְכֶם אֵלֵי. רוצה לומר, כְּמוֹ שֶׁהַיֹּצֵר יֹדֵעַ מִה בַּחֹמֶר, כֵּן נִגָּלָה אֵלֵי כֹל מַחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם. - כִּי יֹאמֶר מַעֲשֵׂה לַעֲשֹׂהוּ - שָׁמָּה יֹאמֶר דָּבָר הַנַּעֲשֵׂה, עַל מִי שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ, הִנֵּה הוּא - לֹא עֲשֵׂנִי. וַיֵּצֵר - וכי הכלי הנעשה מהיוצר - אָמַר לִיֹצְרוֹ לֹא הִבִּין - יֹאמֶר עַל הַיֹּצֵר, הוּא לֹא הִבִּין יְצִירַת מְלֶאכְתִּי. וְרוֹצֵה לֹמַר, כְּמוֹ שֶׁאֵין (שֶׁנֶּה) כְּזֹאת, כֵּן אֵין נִעְלָם מִמֶּנִּי

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קמ"ה} ואבדה חכמת חכמים. בחלק הדרש שטמון בנבואה. כתוב כאן עונש של סילוק חכמי התורה וגאונים, שימותו (רש"י). והחטא שעונש זה הוא מדה כנגד מדה עבורו, מבואר גם כן בפרשה, במילת 'מלומדה' כי מה שהעם היה מקיים את המצוות במעשה וללא לב, הלא היה תלוי ונובע מהחכמים המלמדים אותם את משפטי עבודת ה' (כמו שמפרשים את תיבת מלומדה), שהם לא השכילו ללמד את העם, לצורה הנכונה בקיום המצוות.

ואבדה חכמת חכמים. בחורבן בית המקדש הכתוב מדבר (הגר"א משלי ז).

^{קמ"ו} הוּי המַעֲמִיקִים. שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזול, אמר להן, זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו. כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה, ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת, שנאמר הוּי המַעֲמִיקִים מה' לסתיר עצה, והיה במחשך מעשיהם וגוי (ב"ק עט).

עוד מעט מזער וְשָׁב לִבְנוֹן לַפְּרָמֶל וְהַפְּרָמֶל לִיעֵר יִחְשָׁב: (יח)
 וְשָׁמְעוּ בַיּוֹם הַהוּא הַחֲרָשִׁים דְּבַרִּי סֵפֶר וּמֵאֶפֶל וּמִחֹשֶׁךְ עֵינֵי עוֹרִים
 תִּרְאֶינָה: (יט) וַיִּסְפּוּ עֲנוּיִם בִּיהוָה שְׂמִיחָה וְאַבְיוֹנֵי אָדָם בְּקֹדֶשׁ
 יִשְׂרָאֵל יִגִּילוּ: (כ) כִּי אָפֶס עָרִיץ וְכָלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל שְׂקָדֵי אֹנָן:
 (כא) מִחֲטִיאי אָדָם בְּדָבָר וּלְמוֹכִיחַ בַּשָּׁעַר יִקְשׁוּן וַיִּטּוּ בַתְּהוֹ צַדִּיק:

מחשבותיכם [ע"פ רש"י]: (יז) כאומר, ואם תשאלו לומר, אם (באמת) המקום יודע כל המחשבות,
 מדוע לא ישלם ולאיתרו, לצדיק, כצדקו, ולרשע, רע כרשעתו. לזה אמר (ולי אין צורך למהר) -
הלא עוד מעט מזער - הלא במעט מן הזמן, אשיב גמול (רב כל כף), אשר - **ושב לבנון לפרמל**
והפרמל ליער יחשב - יער הלבנון ושם עצים גדולים אבל ללא פרות) תהפך להיות פרמל (מקום
 פורה בשדות וכרמים עם פרות לרב), והפרמל תהפך (ברגע שארצה) להיות נחשב כיצר. רוצה
 לומר אגביה השפלים, ואשפיל הגבוהים: (יח) - **ושמעו ביום ההוא, החרשים דברי ספר** - כאשר
 יראו (בברור אף) שאני משיב גמול (וענשו), אז אף אלו שאטמו אזנם, מלשמע דברי ספר (ספרי
 הנביאים, ומהעדר רצונם לקבל, עשו את עצמם) כאלו היו חרשים. הנה אז ישמעו דברי ספר. -
ומאפל ומחשך, יציני עורים תראינה - אף מתוך החשך, ואף יציני העורים תראינה דברי הספר.
 רוצה לומר אף אלה שלא אבו לראות דברי הספר, כאלו היו בתוך החשך, ואף היו סומים
 בעיניהם, הנה אז יראו (ויבינו כלם היטיב) [ע"פ רד"ק]: (יט) - **ויספו ענוים בה' שמחה** - אז (בבא
 הזמן שיֵראו את שִׁכְרָם), יוסיפו הענוים לשמח, במה שבטחו בה' מאז. (ולשון הוספה, משמע שכבר
 שמחו מקדם, ואכן עוד טרם בואה של הישועה, כבר היו שרויים בשמחה על הישועה, ברב
 בטחונם בה' שיעשה כדבריו). כי יראו שלא נאבדה תקותם. - **ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו** -
 האביונים שבבני אדם, יגילו במה שבטחו בקדוש ישראל. וכפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]:
 (כ) - **כי אפס עריץ** - כי אז יכלה כל עריץ - **יכלה לץ, ונכרתו כל שקדי און** - ויכרתו כל
 הממהרים לעשות און [ע"פ רד"ק]: (כא) - **מחטיאי אדם** - חוזר על מלת ונכרתו האמור במקרא
 שלפניו לומר שגם יכרתו אותם שהיו מחטיאים בני אדם - **בדבר** - (בדבור) שפתים והם נביאי
 השקר. - **ולמוכיח בשער יקשון** - גם יכרתו אותם שהיו מכינים מוקש, למי שהיה מוכיח בשער
 (כלומר לענות בטענות נגד המוכיח, לבטל את השפעתו). (ובימיהם היה אצל שער העיר) מקום
 מושב השופטים, כמו שנאמר ועלתה יבמתו השערה (דברים כה) (וכך נוצר שם מקום התקבצות
 אנשים רבים. לכן שם היה המקום בו היו הנביאים והצדיקים מוכיחים את הרבים) [ע"פ רש"י]. -
ויטו בתהו צדיק - גם יכרתו, אותם שהיו מטים את הצדיק מצדקתו בדברי תהו [ע"פ אלשיך]:

(כב) לִכְן פֶּה אָמַר יְהוָה אֵל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם לֹא עָתָה יָבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עָתָה פָּנָיו יִחְוָרוּ: (כג) כִּי בִרְאֹתוֹ יִלְדִּיו מַעֲשֵׂה יָדָיו בִּקְרָבוֹ יִקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ: (כד) וַיִּדְעוּ תַעֲי רֹחַ בֵּינָה וְרוֹגְגָנִים יִלְמְדוּ לֶקַח:

זו הנבואה היא על זמן הגאולה השלמה היא, שתהיה לעתיד לבא. וכן נראה במדרש תהלים יד/, ובתנחומא קדושים א' קמז.

אברהם ויצחק פניהם מתכרפמות לעתיד לבא בשביל בניהם. אברהם בשביל ישמעאל ובני קטורה. יצחק בשביל עשו ואלופיו. יעקב אין לו בושא שנאמר לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, למה כי בראותו ילדיו מעשי ידי וגו' שכלם צדיקים (מדרש רבה במדבר ב יג).

גם עמי הארץ שהקראו והשנו את בניהן תורה, בניהן מצילין את אביהן מאותה בושא וחרפה, ומאותה כלמה ומדינה של גיהנם, שנאמר בראותו ילדיו יקדישו שמי (תנא דבי אליהו זוטא פרק יב).

יתכן שפשוטה הוא לעמת שהיה לו טענות על בני יהודה, נבא שיהיו מבני יהודה שיקדישו את שם ה' לעיני עמים רבים, והם חנניה משאל ועזריה. וכן נראה דעת הרמב"ם בספר המצוות עשה ט' קמח.

(כב) - לִכְן - הואיל ואעשה הדבר הזה. - כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם - רוצה לומר, ה' אשר פדה את אברהם מאור כשדים, כשנשלח לכבשן האש^{קמט} (הוא יאמר). - לא עתה יבוש יעקב - כי כשאין ישראל עושים רצון המקום, (הרי) הוא כאלו (ש)יעקב אבינו בש בדבר. ולכן אמר, מעתה לא יבוש יעקב. - ולא עתה פניו יחורו - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (כג) - כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי - סרס המקרא כמו כי בראותו בקרבו את ילדיו. רוצה לומר, לזה לא יבוש, כי בראותו בקרבו ילדיו, מעשה ידי. רוצה לומר, צדיקים

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קמז} **פרשת לא עתה יבוש יעקב.** כבר הבאנו את דברי הרמב"ן, מה השייכות לנבואות אלה של הגאולה השלימה באמצע נבואות שעל זמן חזקיהו כגון מפלת סנחריב. סיבת הדבר, כי יתכן היה שתתקיים הגאולה השלמה בימי חזקיהו, לכן באו נבואות אלו יחד, עם אותם הנבואות שיועדו להתקיים דווקא באותה תקופה. וכיון שלא היו ראויים נשארו ההבטחות על העתיד לבא.

^{קמט} **לא עתה יבוש יעקב.** זה לשון הרמב"ם: מצות קדוש השם המצוים בה בני ישראל בכללם רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו ית' ואמונת יחודו. כמו שעשו חנניה מישאל ועזריה בזמן נבוכדנצר הרשע כשגור להשתחוות לצלם והשתחוו כל העמים וישראל בכלל, ולא היה שם מקדש שם שמים, והיתה בזה חרפה גדולה על ישראל, שנעדרה המצוה הזאת מכלם ולא היה שם מקיים אותה. אבל פחדו הכל, ולא נצטווה מצוה זו אלא למעמד הגדול שהוא שפחד ממנו העולם כולו, והיה בו ראוי שיפורסם חיודו ויגלה ברבים בעת ההיא.

ויעד השם על ידי ישעיה שלא תשלם חרפת ישראל בזה המעמד, ושיראו בהם ילדים בעת ההיא הקשה לא יפחידם המות וימסרו נפשם ויפרסמו ויחזקו האמונה ויקדשו את השם ברבים כמו שצוו יתברך על ידי משה רבנו והוא אמרו לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי וגו' (רמב"ם ספר המצוות עשה ט).

^{קמט} **יעקב, אשר פדה את אברהם.** ראה ברד"ק ובמדרשים רבים (מדרש רבה דברים פס"ג ב, ויקרא לו ד. תנחומא תולדות ד, שמות ד) שאברהם ניצל בנס גלוי מכבשן באש שהיה באור כשדים, בזכות בית יעקב שהיה עתיד לצאת ממנו.

פרק ל (א) הוי בנים סוֹרְרִים נָאִם יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֲצָה וְלֹא מַנִּי

וּכְשֵׁרִים אֲשֶׁר הִמָּה יִקְדִּישׁוּ שְׁמִי. - וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוּשַׁת יַעֲקֹב - (קְדִישׁוֹ אֶת ה') כָּפַל הַדָּבָר לַחֲזוֹק. - וְאֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ - יִשְׁבְּחוּ לומר שֶׁהַחֶזֶק בְּיָדוֹ [ע"פ רש"י]: (כד) - "וַיִּנְדְּעוּ תַעֲרִי רוּחַ בֵּינָה - אָפְלוּ הַתּוֹעִים בְּרוּחָם לְבָלִי דַעַת אוֹתִי, יִדְּעוּ אֲזַי בֵּינָה (הוא עֵמֶק דְּרָכֵי ה'). - וְרוֹגְנִים - (זֶה שֵׁם לְאֻנָּשִׁים) הַלְמוּדִים (וּרְגִילִים) בְּתִלְוִנָה וְתַרְצוּמוֹת, (נִבְּא שֶׁגַם הֵם) יַעֲזֹבוּ דְרָכָם, ו- יִלְמְדוּ לָקַח - הִיא הַתּוֹרָה הַקְרִינָה לָקַח טוֹב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לָקַח טוֹב (מִשְׁלִי ד) [ע"פ רד"ק] וְכָאוֹמֵר וְאִם כָּל אֱלֹהֵי בָהֶם, מִדּוֹעַ אִם כֵּן יָבוֹשׁ יַעֲקֹב מִעֲתָה:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ל א-ה):

הִיו בִּירוּשָׁלַיִם שָׂרִים רָעִים (כְּנֶרְתָּה סִיעַת שְׁבָנָא) שֶׁהֵם הִיוּ אֵלֹו שֶׁשָּׁלְחוּ לַמְצָרִים, בְּבִקְשָׁה לַעְזֹר לָהֶם (הַרד"ק כְּתָב בַּפְּרוּשׁ אַחַד). לְעוֹבְדָא זֶה שֶׁשָּׂרֵי יִשְׂרָאֵל שָׁלְחוּ לַמְצָרִים יֵשׁ לְמַצָּא אֶסְמִכְתָּא, בְּפֶרֶק לו' בְּדַבְרֵי רַבְּשָׁקָה שֶׁר סִנְחָרִיב אֶל שְׁבָנָא, הוּא לּוֹעַג עַל יְרוּשָׁלַיִם לָמָּה בּוֹטַחַת הִיא עַל מְצָרִים, מִשְׁמַע שֶׁהִיא יִדּוֹעַ שְׁבָאוֹת וְזֶמֶן יַצָּאָה מִשְׁלַחַת מִירוּשָׁלַיִם לַמְצָרִים.

דַּעַת רַש"י שֶׁמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שָׁלַח לַמְצָרִים, וְאִין מְדַבֵּר פֹּה בִּיהוּדָה (רָאָה בַּהֲעֵרָה קנ"א).

(פרק ל א) - הוי בנים סוֹרְרִים נָאִם ה', לַעֲשׂוֹת עֲצָה וְלֹא מַנִּי - אָמַר הַנְּבִיא (בְּשֵׁם ה'), יֵשׁ לְהַתְאוּנוֹן עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִמָּה בָּנִים, הַסּוֹרְרִים מִדְּרָךְ הַטּוֹב, בְּמָה שֶׁעוֹשִׂים עֲצָה, וְאִין הָעֲצָה הִיא מַמְנִי. רָצָה לומר אִין אֲנִי חָפֵץ בָּהּ. - וְלִנְסֹף מִסָּכָה וְלֹא רוּחִי - לְהַתְפָּסוֹת בְּמִכְסָּה וְלַחֲסוֹת בְּצֵלָם וְשֶׁל מְצָרִים

מוֹעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{קפ} יִקְדִּישׁוּ, וִידְעוּ בֵּינָה. מִכָּאן לְמַדּוֹ חֻמְסִים וְסִדּוּר בַּתְּפִלָּה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, אֶת בְּרַכַּת בֵּינָה אַחֵר בְּרַכַּת קְדוּשָׁה (מְגִלָּה יז). וְאוֹלֵי מִשְׁמַעוֹת הַדְּבָר, שֶׁבַעבּוֹר קִידּוּשׁ הַשֵּׁם, וְהַנְּהַגַת הַקְדוּשָׁה (כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים וְקְדוּשִׁים בְּכָל יוֹם) זוֹכֵה לִקְבֹּל בֵּינָה לְלִימּוּד הַתּוֹרָה.

^{קס} לַדַּעַת רַש"י אִין מְדוּבָר בִּיהוּדָה אֵלֶּא בְּמִלְכָּה יִשְׂרָאֵל. בְּמַלְכִים (ב יז ד) נֶאֱמַר כֵּן: 'וַיִּמְצָא מֶלֶךְ אֲשׁוּר בְּהוֹשַׁע קֶשֶׁר אֲשֶׁר שָׁלַח מִלְאָכִים אֶל סוּא מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלֹא הֵעֵלָה מִנְחָה לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר כְּשֶׁנָּה בִּשְׁנָה'. לְפִי דְבַר רַש"י הַטַּעֲמָה בְּנִבּוּאָה זֶה הִיא עַל מַעֲשֵׂה זֶה, וְהַטַּעֲמָה מִדּוֹעַ אֵת פִּי ה' לֹא שָׁאֵל.

אוֹלֵם יֵשׁ לְהַעֲרִי עַל שִׁיעַת רַש"י, הֵנָּה בְּהַמְשָׁךְ הַפֶּרֶק בַּפְּסוּק כו' נֶאֱמַר 'וְהָנָה שֵׁם ה' בָּא' וְכוּלִי. מִשְׁמַע שֶׁם שְׁמוּדָבָר סְמוּךְ מִמֶּשׁ לַמִּפְלַת אֲשׁוּר, וְלֹא שִׁנִּים רַבּוֹת קוֹדֵם לָכֵן. וְהֵנָּה מִפְּלַת אֲשׁוּר הִיא בִּשְׁנַת יד' לַחֲזִקְיָה. וְאִם כֵּן לַדַּעַת רַש"י פְּרִשְׁוֹת שֶׁל תַּחֲלִילַת פֶּרֶק לו' מְדַבְּרִים עַל מָה שֶׁשָּׁלְחוּ הַשְּׁבָטִים לַמְצָרִים. וְכֵן הַפְּרָשָׁה שְׁאֲחֵרִי נִבּוּאֹת 'וְהָנָה זֶה בָּא', הִיא תַּחֲלִילַת פֶּרֶק לא' שֶׁם נִיבָא שׁוּב נֶגַד הַבּוֹטָחוֹת בְּמִצְרַיִם. וְלַרַש"י כֹּל אֵלֹו מְדוּבָר בְּעוֹד מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל קִיִּימַת.

וְקִשָּׁה מֵאֵד הִלָּא הוֹשַׁע מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, גִּלְהָ, וַיַּחַד עִם כָּל עַמּוֹ עֶשְׂרֵת הַשְּׁבָטִים, בִּשְׁנַת ו' לַחֲזִקְיָה שְׁמוֹנֶה שָׁנִים לִפְנֵי מִפְּלַת אֲשׁוּר, נִמְצָא שֶׁהַפְּרָשָׁה הָאֲמֻצְעִית, 'וְהָנָה שֵׁם ה' בָּא' הִיא מֵאוֹחֶרֶת מִשְׁכְּנוֹתֶיהָ לִפְנֵיהָ וְלֵאחֶרֶיהָ לַפְּחוֹת בְּשִׁמוֹנֶה שָׁנִים. אִיךְ בָּאוּ דְבָרִים שֶׁל זְמַנִּים שׁוֹנִים כָּל כֵּךְ, מְעוּרָבִים.

אֲבֵל לְפִי הָאֲמֹר מֵהַרד"ק, שֶׁנִּבּוּאוֹת אֵלֹו עוֹסְקוֹת בְּשָׂרֵי יְהוּדָה בִּימֵי מַלְכוּת חֲזִקְיָהוּ, הָעֵינִן מוֹבֵן הִיטִיב. שְׁהָרִי שְׁבָנָא הִיא בִּשְׁעָה אַחַת עִם חֲזִקְיָהוּ, וְכוּלָם מְדַבְּרוֹת בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה בִּימֵי חֲזִקְיָהוּ אַחֲרֵי גְלוּת עֶשְׂרֵת הַשְּׁבָטִים. וְבִאֲמַת גַּם פֶּרֶק הַקּוֹדֵם, מְדוּבָר עַל קְבוּצָה זֹו, לְפִי דְבָרֵינוּ שֵׁם.

וְלְפִי הַרד"ק סִדֵּר הַנִּבּוּאוֹת הַבָּאוֹת, בְּקֶשֶׁר לַחֲוֹטָאִים שֶׁל דָּוִד שֶׁל חֲזִקְיָהוּ (וְכַדְרִכְנוּ שֶׁבְּכָל פְּרָשָׁה יֵשׁ עֵינִין מִיּוֹחַד), הוּא כֵּן: א. נִיבָא שִׁיעִית הַשְּׁרִים הָרַעִים הֵם חֲוֹטָאִים ב. בְּנִבּוּאָה הַבָּאָה, סִיפֵר שֶׁשָּׁלְחוּ מִתְּנוּת לַמְצָרִים, וְנִיבָא גַם פּוֹרְעֻנוֹת, שִׁישְׁבְּרוּ וַיִּכְתְּנוּ. ג. בְּפֶרֶק לא' פְּסוּק ג' הוֹסִיף שִׁיכְלוּ. פּוֹרְעֻנוֹת גְּדוּלָּה יוֹתֵר. ד. בְּסוּף פֶּרֶק לא' קוּרָא אֵלֵיהֶם לְשׁוּב בְּתִשְׁבוּבָה. וְבִינֵיהֶם בָּאוּ נִבּוּאוֹת טוֹבוֹת עֲבוּר סִיעַת חֲזִקְיָהוּ, וְכִפִּי שִׁיבּוּאָר בְּמִקּוֹמָם.

וּלְנִסְךְ מִסִּכָּה וְלֹא רִוְחִי לְמַעַן סְפוֹת חֲטָאת עַל חֲטָאת: (ב) הַהֲלָכִים
 לְרֵדֶת מִצְרִים וְכִי לֹא שָׁאֲלוּ לַעֲזוֹ בְּמַעֲזוֹ פְּרַעְיָה וְלַחֲסוֹת בְּצֵל מִצְרִים:
 (ג) וְהִיָּה לָכֶם מַעֲזוֹ פְּרַעְיָה לְבִשְׁת׃ וְהַחֲסוֹת בְּצֵל מִצְרִים לְכָל־מָה: (ד)
 כִּי הָיוּ בְּצֵעַן שָׂרֵיו וּמִלְאָכָיו חֲנִס יִגְיָעוּ: (ה) כָּל הַבְּאִישׁ עַל עִם לֹא
 יוֹעִילוֹ לָמוֹ לֹא לַעֲזֹר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבִשְׁת׃ וְגַם לְחַרְפָּה:

לְשֵׁם לְהַנְצִל מֵאֲשׁוּר) וְאִין רְצוֹנִי בְּזֶה. - לְמַעַן סְפוֹת חֲטָאת עַל חֲטָאת - כָּאֲלוּ מַעַט לָהֶם בַּחֲטָאוֹת
 שֶׁמָּאֻז (וּשְׁבַעְבָּר), וְחִפְצָם לְהוֹסִיף עֲלֵיו. כִּי לְחֲטָאת תַּחֲשֹׁב לְבָקֵשׁ עֲזֹר מִמִּצְרַיִם, וְאֵת כִּי ה' לֹא שָׁאֲלוּ
 (וְיֵשׁ לְהַתְּבוֹנֵן, מִה כָּל הַטַּעֲנָה אֵינָה אֵלָּא, שֶׁעָשׂוּ הַשְׁתַּדְּלוֹת לְהַצִּלָּה, בְּלֹא לִפְנוֹת אֶל ה'. כְּלוּמָר אֶל
 אוֹרִים וְתַמִּים אוֹ אֶל נְבִיא ה', שִׁישָׁאֵל כִּי ה') [ע"פ רד"ק]: (ב) -עֲתָה יִפְרֹשׁ מִה עָשׂוֹ וְאָמַר -
 הַהֲלָכִים לְרֵדֶת מִצְרִים, וְכִי לֹא שָׁאֲלוּ - אֲשֶׁר הִלְכוּ לְרֵדֶת לְמִצְרַיִם לְבָקֵשׁ מִהֶם עֲזֹר, וְלֹא שָׁאֲלוּ כִּי
 ה'. - לַעֲזוֹ בְּמַעֲזוֹ פְּרַעְיָה - לְהַתְּחַזֵּק בַּחֲזֶק פְּרַעְיָה - וְלַחֲסוֹת בְּצֵל מִצְרִים: (ג) - וְהִיָּה לָכֶם מַעֲזוֹ פְּרַעְיָה
 לְבִשְׁת׃ - כִּי לֹא יוֹעִילוּ - וְהַחֲסוֹת בְּצֵל מִצְרִים לְכָל־מָה - (וְכִי אִף אֲמוֹת הָעוֹלָם לַעֲגוֹ עַל יִשְׂרָאֵל עַל
 צַעַד נוֹאֵשׁ זֶה) [ע"פ רד"ק]: (ד) - כִּי הָיוּ בְּצֵעַן שָׂרֵיו - שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּנִיעוּ עֲצָמָם לְבוֹא אֶל פְּרַעְיָה
 לְצוּעַן (וְאֵלָּה הָיוּ מִצְרֵי הַבְּצוּרוֹת שֶׁבִּיהוּדָה שֶׁלֹּא חֲסוּ בָּהֶּ, וְשָׁאֲלוּ עֲזֹר מִפְּרַעְיָה. וְכַבְּשׁוּהָ סִנְחָרִיב). -
 וּמִלְאָכָיו חֲנִס יִגְיָעוּ. - חֲנִס הִיא עִיר הַמְּלוּכָה [ע"פ רד"ק]. לְרִשְׁיִי הַכְּנִיעָה שָׂרֵי הוֹשַׁע מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
 (ה) - כָּל הַבְּאִישׁ, עַל עִם לֹא יוֹעִילוֹ לָמוֹ - הַכֹּל בָּשׁוּ וְנִכְלְמוּ, בְּלִכְתָּם אֶל עִם אֲשֶׁר לֹא יוֹעִילוֹ לָהֶם.
 - לֹא לַעֲזֹר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבִשְׁת׃ וְגַם לְחַרְפָּה - הַהֲלִיכָה שָׁמָּה לֹא יְהִיָּה לַעֲזֹר, כִּי אִם לְכָל־מָה [ע"פ
 רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ו-ו יד)

מִשָּׂא בְּהִמּוֹת נִגְב. נִגְב, הוּא דְרוֹם. מִצְרַיִם בְּדְרוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא, וּבִינֵיהֶם מִדְבָּר סִינִי. שֶׁהוּא
 מִדְבָּר מִסְכָּן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ח טו) הַמּוֹלִיכָה בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, נַחֲשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב. מַעֲתָה
 מִתְּבַאֵר כִּי נְבוּאָה זוֹ הִיא נְבוּאָה שֶׁנִּיחָה עַל מַה שֶׁשָּׁלְחוּ לְמִצְרַיִם. וּמִסְפָּר כָּאֵן שֶׁמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוֹ שָׂרֵי
 יְהוּדָה (כְּפִי הַמִּבְאֵר בַּפְּרָשָׁה הַקּוּדְמָת) שָׁלְחוּ מִתְּנוּת לְמִצְרַיִם, תּוֹךְ סִכְנַת הַשְּׁלוּחִים בַּמִּדְבָּר מִסְכָּן.

וְכַאֲשֶׁר נִתְּבוֹנֵן מִה מוֹסִיף בְּנְבוּאָה הַשְּׁנִיָּה עַל הַקּוּדְמָת. נִמְצָא שֶׁבְּנְבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה הַטַּעֲנָה הִיָּתָה,
 שֶׁהֶם 'בְּנִים סוֹרְרִים'. כְּלוּמָר הַדְּרָף הַנִּכְוָנָה הִיא הַהֲתִיעֲצוֹת בְּאֻלּוּקִים, וְהֶם סְרוּ מִהַדְּרָף, לֹא הִלְכוּ
 בְּאוֹתוֹ הַדְּרָף.

בַּשְּׁנִיָּה מוֹסִיף וְקוֹרָא אוֹתָם, 'בְּנִים כְּחָשִׁים'. עִם מְרִי, לֹא אָבוּ שְׂמוּעַ. אֲשֶׁר אָמְרוּ לַחוּזִים לֹא תַחֲנוּ
 לָנוּ נְכוּחוֹת. יַעַן מֵאֲסִכָּם בַּדְּבָר הַזֶּה. מִשְׁמַעוֹת כָּל מְלִים אֵלָיו הוּא, שֶׁהֶם עָשׂוּ נִגְד מִה שֶׁאָמַר לָהֶם
 הַנְּבִיא בַּמִּפְרָשׁ.

(ו) **משא בהמות נגב בארץ צרה וצוקה לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף ישאו על כתר עורים [עירים] חילהם ועל דבשת גמלים אוצרתם על עם לא יועילו:** (ז) **ומצרים הבל וריק יעזרו לכן קראתי לזאת רהב הם שבת:** (ח) **עתה בוא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם:** (ט) **פי עם מרי הוא בנים פחשים בנים לא אבו שמוע תורת יהוה:** (י) **אשר אמרו לראים לא תראו ולחזים לא תחזו לנו נכחות דברו לנו חלקות חזו**

מכר נראה שבתחלה שלחו למצרים לבקשת עזרה. ועל זה באה אליהם הנבואה הראשונה בטענה. ומאחרי הנבואה הראשונה ואילך, כבר יש נבואה ברורה האוסרת עליהם.

והם בכל זאת הוסיפו לחטא, ושלחו למצרים עוד מתנות רבות. ועתה אחרי שקבלו נבואה מפרשת שאין רצון ה' בדרך חזו, הדבר חמור יותר. לכן כאן קרא עליהם עם מרי, בנים פחשים (כפי זה במלבי"ם).

(ו) - **משא בהמות נגב** - רוצה לומר, הפלמה תהיה על אשר נשאו משאות מכסף וזהב על בהמתם, להוליך שחד למצרים היושבת בנגב ארץ ישראל. - **בארץ צרה וצוקה** - ועברו דרך המדבר שהוא ארץ צרה וצוקה - **לביא וליש** - מקום אריות. - **מהם אפעה ושרף מעופף** - רוצה לומר מהמזיקים המצויים שמה, יש מהם אפעה ושרף המעופף. - **ישאו על כתר עירים חילהם ועל דבשת גמלים אוצרתם** - היו נושאים עשר רב על עירים וגמלים - **אל עם** - אשר - **לא יועילו** - [ע"פ רש"י]: (ז) - **ומצרים הבל וריק יעזרו** - רוצה לומר מלבד שאין הכח בידם לעזור (היינו הבל), הנה עוד מזדון לבם לא ירצו לעזור והיינו ריק, שנעדרים ברצון לעזור, כי מצרים המה לאויבים לישראל. - **לכן קראתי לזאת** - למצרים. - **רהב הם** - מתגאים בדבר שאין בידם להבטיח עזר, ואין לאל ידם. - **שבת** - והם עם בטל (עצל), ואינם רוצים לעזור [ע"פ רש"י]: (ח) - **עתה בוא כתבה על לוח אתם** - אמר (ה' יתברך) להנביא, עתה כתוב זאת לזכרון על הלוח אשר חתום - **ועל ספר חקקה** - וחקוק הדבר על הספר - **ותהי ליום אחרון לעד עד עולם** - למען תהיה לזכרון לימים אחרונים עד עולם, לדעת שלא על חנם הבאתי הפרעניות עליהם. כי אם בעבור עונם [ע"פ רד"ק]. משמע שחלק או כל מנבואות ישעיה, הוא עצמו כתב. ומה שנאמר בנאמר בבא בתרא טו' שנביאים אחרים כתבו, הפונה על העריכה הסופי, ובודאי שאף היא היתה בנבואה: (ט) - **פי עם מרי הוא** - מה ששאלו עזר מפרעה ולא שאלו פי ה' נחשב למרד. - **בנים פחשים** - מכחישים בהשגחת המקום. - **בנים לא אבו שמוע תורת ה'** - אינם רוצים לשמע תורתו, ולזה לא שאלו פיו גם בדבר המלחמה [דברי עצמו]: (י) - **אשר אמרו לראים** - לנביאי האמת יאמרו - **לא תראו** - נבואה למען הגיד לנו. - **ולחזים לא תחזו לנו** - לא תנבאו לנו - **נכחות, דברו לנו חלקות** - דברו כמו נביאי הבעל, שמחליקין דבריהם ומתניפין לומר שלום יהיה לכם. - **חזו מהתלות** - (נביאי השקר עצמם) הם אינם אומרים שהם מהתלות. אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות. וכאלו הנביא אומר להם,

מהתלות: (יא) סורו מני דרך הטו מני ארח השביתו מפנינו את קדוש ישראל:

(יב) לכן פה אמר קדוש ישראל יען מאסכם בדבר הזה ותבטחו בעשק ונלזו ותשענו עליו: (יג) לכן יהיה לכם העון הזה כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבוא שכרה: (יד) ושכרה כשבר נבל יוצרים כתות לא יחמל ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשף מים מגבא:

הנה (איד) תאמרו (אלינו הנביאים האמתיים) הנבאו לנו כדברי הנביאים האומרים שלום. הלא דבריהם המה מהתלות, ולא דברים ישרים [ע"פ רד"ק]: (יא) - סורו מני דרך, הטו מני ארח - אומרים לנביאי ה', סורו מן הדרך הזה מן האורח (הדרך) הזה (שלכם), שאתם אומרים לנו בכל יום שלא נעשה כתאות לבנינו. - השביתו מפנינו את קדוש ישראל - השביתו (הפסיקו) ממה שאתם אומרים לנו כל יום בשם קדוש ישראל [ע"פ רד"ק]:

(יב) - לכן פה אמר קדוש ישראל יען מאסכם בדבר הזה - בדברי הנביאים האומרים בשם ה'. - ותבטחו בעשק ונלזו - במה שתעשקו עשירי העם (בכך שאתם לוחצים אותם) לתת שחד ומתן, לנלוז, הוא מלך מצרים הנלוז במעגלותיו (מענות בדרכי פעלותיו) - ותשענו עליו - [ע"פ אברבנאל]: (יג) - לכן יהיה לכם העון הזה - הסרת הבטחון מה' וההשענה במצרים. - כפרץ נפל - כפרץ של חומה שנפל קצת ממנה. - נבעה בחומה נשגבה, אשר פתאם לפתע יבוא שכרה - וכמקום נפוח כעין אבעבועות הנמצא בחומה מקלול הגשמים וסימנים ידועים בקיר ששולט בו רטיבות), שהנה עם כי (למרות שאותה) הפרצה או הנפוח היא בקצה החומה (ונראה שהוא אף פגם קל) ובנין החומה היא חזקה, עם כל זה (בסוף) תשבר ותפל כל החומה פתאום, בעבור זה [ע"פ רד"ק]: (יד) - ושכרה כשבר נבל יוצרים - ושבר החומה ההיא תהיה מפותת (מפרר), כשבר נבל, (שנמצא אצל) יוצר חרס, אשר הוא - כתות - דק דק, כי המכתת - לא יחמל - עליו מלכתתו. כי טוב לו להחזירם לעפר, לערבו פסיד, לטות הבתים והבורות. - ולא ימצא במכתתו - בהשברים הכתותיים לא ימצא - חרש - (חרס) גדול, (במדה כזאת) שיהיה ראוי - לחתות אש מיקוד - לשאב בו (גחליל) אש מן היקוד (המדינה), או - ולחשף מים מגבא - לקחת בו מים מן הגבא (שלולית). בשני הפסוקים הללו, הרי הנביא באומר, אם העון הזה הוא קטן בעיניכם, מכל מקום יהיה סבה על כליון נפלא [ע"פ כלי פז]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ל טו-יח):

נבא שבעבור עונם, תתאחר הטובה המבטחת, ויתקה ה'.

(טו) **כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וְנַחַת תִּנְשְׁעוּן בְּהִשְׁקֵט וּבִבְטָחָה תִּהְיֶה גְבוּרַתְכֶם וְלֹא אֲבִיתֶם:** (טז) **וְתֹאמְרוּ לֹא כִי עַל סוֹס נָנוּס עַל כֵּן תִּנְוִסוּן וְעַל קַל נִרְכָּב עַל כֵּן יִקְלּוּ רַדְפֵיכֶם:** (יז) **אֲלֹף אֶחָד מִפְּנֵי גְעֵרַת אֶחָד מִפְּנֵי גְעֵרַת חֲמֹשֶׁה תִּנְסוּ עַד אִם נֹוֹתְרֶתֶם פֹּתֵרֶן עַל רֹאשׁ הָהָר וְכִנֵּס עַל הַגְּבָעָה:** (יח) **וְלָכֵן יִחַפֶּה יְהוִה לְחַנּוּכְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֲמֶכֶם כִּי אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְהוִה אֲשֶׁרֵי כָּל חֹוֲכֵי לוֹ:**

ברש"י (פסוק יח) נראה שהטובה האמורה כאן, תהיה באחרית הימים, ולא התקיימה בימי חזקיהו. וכן הוא בחז"ל: עתידין ישראל שיעשו תשובה באחרית הימים והם נגאלים, שנאמר בשוובה ונחת תנשעון (מדרש רבה במדבר פ"ז ט') והוא לשון הרמב"ם הלכות תשובה פרק ז' ה"ה, וכן במקומות רבים פרשוהו על העתיד.

(טו) - **כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, בְּשׁוּבָה וְנַחַת תִּנְשְׁעוּן**^{קכב} - אם הייתם בוטחים בי ולא במצרים, הייתם אז נושעים בהשקט ונחת, מבלי טורח מלחמה. - **בְּהִשְׁקֵט וּבִבְטָחָה תִּהְיֶה גְבוּרַתְכֶם** - הייתם מתגברים על האויב בישיבת השקט, ובבטחון בה' מבלי עמל (ואכן כה' יהיה בסוף לחזקיהו). - **וְלֹא אֲבִיתֶם** - (אף אתם) לא רציתם בזה כי אם במלחמה בעזרת מצרים (ע"פ כלי פז): (טז) - **וְתֹאמְרוּ לֹא** - אמרתם לא נבטח בה', - **כִּי עַל סוֹס נָנוּס** - ננוס האמור פה אינו לשון מנסה, הלא הם חשבו לנצח. אלא הוא מלשון נס, דגל) אלא נתרומם כנס (הדגל) הזה, בעזרת סוסים הבאים ממצרים. - **עַל כֵּן תִּנְוִסוּן** - בעבור זה תנוסון מפני האויב, ויהיה לכם השפלה, ולפי שהוא לשון נופל על לשון אמר כן. ונגד מה שאמרתם) - **וְעַל קַל נִרְכָּב** - נתחזק ברכיבת סוסים קלים הבאים ממצרים. - **עַל כֵּן יִקְלּוּ רַדְפֵיכֶם** - בעבור (גאון זה ודבור) זה, יקלו הרודפים ויתחזקו עליכם (ע"פ אבן עזרא): (יז) - **אֲלֹף אֶחָד** - (אלף המיוחד, כלומר אלף אנשים מכם, אשר כל אחד יהיה מיוחד ושהרי בברכות של בחקותי נאמר אחד מכם ירדה אלף). - **מִפְּנֵי** - חוזר על מלת תנוסו (שבהמשך הפסוק), כלומר, אלף מכם תנוסו מפני - **גְעֵרַת אֶחָד** - מן האויבים, ו- **מִפְּנֵי גְעֵרַת חֲמֹשֶׁה תִּנְסוּ** - כלכם. - **עַד אִם נֹוֹתְרֶתֶם פֹּתֵרֶן עַל רֹאשׁ הָהָר** - תהיו מפזרים כאשר תשארו יחידים, כתורן הספינה כאשר יצמידו על ראש ההר, שנראה למרחוק יחידית, כי אין דבר נראה עמה - **וְכִנֵּס עַל הַגְּבָעָה** - (מקל גבוה שקושרים עליו בגד להראות מרחוק. דגל) (ע"פ כלי פז): (יח) - **וְלָכֵן** - הואיל ולא אביתם לשמע. - **יִחַפֶּה ה' לְחַנּוּכְכֶם** - לא ידלג על הגזירה הרעה, למהר להביא הטובה. אלא יחפה וימתין עד בוא קיצה. - **וְלָכֵן יָרוּם** - יתרומם ויתרחק מ- **לְרַחֲמֶכֶם, כִּי אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט ה'** - ולכן יפרע

מעזין חיים - מוסר, עיונים

^{קכב} בשובה ונחת. בזכות תשובה, ובזכות מנוחת שבת תגאלון (ירושלמי תענית פ"א א. עיין קהלת רבה ד ו).

^{קכג} לכן יחפה ה' לחננכם. אין לכן אלא שבועה שנאמר (שמואל-א ג יד) לכן נשבעתי לבית עלי. (מדרש תהילים טו יז).

(יט) כי עם בציון יושב בירושלם. ם בכו לא תבכה חנון יחנוך לקול

תחלה מן המורדים בו. - אשׁרי קל חוכי לו - אבל אשׁרי לכל המקנים לו, לביאת הנחמות אשר הבטיח, כי לא יפל דבר [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ל יט-כו):

לכאורה יש כאן כמה שלבים. 'ה' ישמע תפלתנו, אבל נותן לנו לחמנו צר ומים לחץ. והיו צינף ראות נשיג קרבת ה' ואזניך תשמענה, הוא דרגא נוספת, שהוא הבת קול, כלומר קול מהשמים כעין נבואה (מגלה לב). 'צא תאמר לו' עלינו מצדנו להאמין בה' ודרךיו, ולהתרחק מעבודה זרה (ע"ז מזו). ואחרי כל זה אז ה' ירבה את לחמנו וממנו וכבר לא יהיה בלחץ. ואז יעצים את האור ומחץ מכתו ירפא.

וצריך להבין מה הקשר בין כל הדברים הללו, ומה המהלך בהבטחות גשמיות ורוחניות, זה אחר זה לסרוגין.

אם נאמר שלחם ומים הפונה תורה (וכן הוא בגמרא, ראה עיונים פסוק י"ט), מובן, כי לפי זה הכל הוא על קרבת ה' והשגות עליונות. בתחלה קרבת ה' הוא רק בכך ששומע את התפלות, ועדין לחם צר. ואחרי שעמל לעסק בתורתו מתוך קושי (או קושי להבין, או עמל של תורה מתוך הדחק כפשוטו) אז זוכים לדרגות יותר ויותר. שכלו הולך על סדר ושלבי ההשגות העליונות, בסודות התורה. לפי זה בנין הפרשה מתבאר היטיב^{קט}.

(יט) - ^{קט}כי עם בציון - עוד ימים באים אשר העם הנשאר בציון והעם אשר - יושב בירושלים, בכו לא תבכה - לא יצטרכו לשאל בקשה מה (בקשת ההצלה מאת ה') בבכיה, כי - חנון יחנוך

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קט} זמן התקיימות הנבואה. כתב הרב אברנאל ז"ל שנראה דעת חז"ל שמפסוק יח' עד כה', מדובר על הגאולה השלימה העתידית (במדרש תנחומא בלק יד מדרש רבה במדבר פרק יא. ושם פרק יד ב) במיוחד פסוק כו (במדרש רבה שמות נ ח, במדבר כא כב. תנחומא ויקהל י. ועוד כמובא בהערות להלן).

אבל יש אומרים שפשוטה של כל פרשה זו, היא הטובה שהתקיימה לחזקתה אחר מפלת אשור. אחרי שהיו שנים ארוכות תחת אימת מלך אשור, והיו במצור ומצוק בישראל וביהודה, ורבים הוגלו. לכן בסוף כאשר ניצולו באופן כה מופלא ופתאומי, היתה התגברות השמחה עצומה, עד שהמשיל את מאור פני השמחים, שבעתים כאור החמה (מורה נבוכים ב כט. ראה ברד"ק. וראה באבן עזרא בסוף הפרשה שמביא את שני הדרכים).

מבחינת מה שנבואה זו כתובה באמצע ענייני מלחמות אשור, משמע כדעת הרמב"ם ז"ל, שמדובר באותה תקופה. אבל אינו קושיא מכוחה. שהרי הבאנו בהקדמה את דברי הרמב"ם ז"ל, שמפרש היטיב את טעם עירוב הבטחות העתידות, עם מלחמות אשור.

מאידך גיסא, על דעת המפרשים אותה על אשור. קשה כיצד להבין את סדר הנבואה, וקשר פסוקיה, כי נראה שיש בה שלבים שונים. בתחילה ה' ישמע התפילות ובכל זאת לחם צר, ואחרי עוד כמה שלבים רק אז ירבה הלחם. ואילו מפלת אשור, הלא היתה בבת אחת, פתאום.

^{קט} כי עם בציון. אמרו חז"ל: כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק תפלתו נשמעת. שנאמר 'כי עם בציון יושב בירושלים בכה לא תבכה, חנון יחנוך לקול עזקך, כשמעתו ענד. ואחר כך נאמר ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ. רבי

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קסט

וַעֲקֹךְ כְּשִׁמְעָתוֹ עֲנֹךְ: (כ) וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנִי לֶחֶם צָר וַיְמִים לַחֵץ וְלֹא יִכְנֹף עוֹד מוֹרִיךְ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת מוֹרִיךְ: (כא) וְאֲזִינֶךָ תִּשְׁמַעְנָה דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לָכֹּה בּוֹ פִּי תִאֲמִינוּ וְכִי תִשְׁמְאִילוּ: (כב) וְטִמְאַתֶּם אֶת צְפוּי פְּסִילִי כִסְפֶּךָ וְאֶת אֶפְדֵּת מַסַּכְתָּ זֶהְבֶּךָ תִּזְרֹם כָּמוֹ דָּוָה צֵא תֹאמַר לוֹ: (כג) וְנָתַן מָטֶר זֶרְעֶךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת הָאֲדָמָה וְלֶחֶם תִּבּוֹאֵת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָשֵׁן וְשֹׁמֵן יִרְעָה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא פֶּר נִרְחַב: (כד) וְהָאֱלָפִים וְהָעִזִּים עֲבָדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חֲמִיץ יֹאכְלוּ

לְקוֹל וַעֲקֹךְ - יְחֹן אוֹתָם לְשִׁמְעָה קוֹל וַעֲקֹתָם, וְאֵם תִּהְיֶה בְּזוּלַת הַבָּכִי וְגַם בְּלִי בָכִי. (כְּתוּב כָּאן שֶׁבָכִי מִסְגֵּל לְהִתְקַבֵּל הַתְּפִלָּה). - **כְּשִׁמְעָתוֹ, עֲנֹךְ** - מִיד כְּשִׁיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל יַעֲנֶה לָּהּ [ע"פ רש"י]: (כ) - **וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנִי לֶחֶם צָר וַיְמִים לַחֵץ** - רָצָה לוֹמַר הַמָּקוֹם יְחֹן בְּלִבְבְּכֶם, לְהִסְתַּפֵּק בְּלֶחֶם צָר וַיְמִים לַחֵץ כְּאִלּוּ דְחוּק לָכֶם הַלֶּחֶם וְהַיָּמִים, וְלֹא תִהְיֶה שְׂטוּפִים אַחֵר הַתַּעֲנוּגִים כְּמוֹ עֵתָה. - **וְלֹא יִכְנֹף עוֹד מוֹרִיךְ** - הַקֶּבֶץ הַמְּלֻמָּד לְהוֹעִיל, לֹא יִסְתִּיר פָּנִים מִמֶּךָ. וְאִתּוֹ בְּמִשְׁלַל כְּאֵדָם הַמְּכֻסָּה פָּנָיו בְּכֹנֶף בְּגָדוֹ שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ. - **וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת מוֹרִיךְ** - כְּשֶׁלֹּא יִסְתִּיר פָּנָיו אִם כֵּן יִהְיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אוֹתוֹ [ע"פ רש"י]. רֹצֵה לוֹמַר, תּוֹכֵל לִשְׁאֹל כָּל צָרְכֶּךָ כִּי יִמְלֹא מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: (כא) - **וְאֲזִינָה תִּשְׁמַעְנָה דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר** - לֹא כְּמוֹ שֶׁאַתָּם מוֹאֲסִים עֵתָה בְּדַבְּרִי, וְתֹאמְרוּ לֹא תִחְזוּ לָנוּ נִכּוּחוֹת כִּי אֲנִי תִהְיֶינָה אֲזִינָה נְטִייוֹת לְאַחֲרֶיךָ וְלִשְׁמַע דְּבָר מֵאֵתִי אֲשֶׁר אוֹמַר - **זֶה הַדֶּרֶךְ לָכֹה בּוֹ. פִּי תִאֲמִינוּ וְכִי תִשְׁמְאִילוּ** - בֵּין כְּשֶׁתִּרְצוּ לִלְכֹּת אֶל הַיָּמִין בֵּין אֶל הַשְּׂמָאל תִּהְיֶה תֹאבִים לְשִׁמְעָה דְּבָר ה', אִם נִכּוֹן הַדֶּרֶךְ [ע"פ רש"י]: (כב) - **וְטִמְאַתֶּם אֶת צְפוּי פְּסִילִי כִסְפֶּךָ וְאֶת אֶפְדֵּת מַסַּכְתָּ זֶהְבֶּךָ** - רָצָה לוֹמַר בְּעֵינֵיכֶם יִהְיֶה טָמֵא, צְפוּי פְּסִילִי הַכֶּסֶף, וְחִגּוּרַת מַסַּכְתָּ זֶהְבֶּה וְהַכּוֹנֶה לְקִשּׁוּטֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְיִתְּכֶן שֶׁתִּפְסֵךְ כֶּסֶף וְזָהָב, כִּנְגֵד אֵלֹהֵי שְׁעֵשׂוֹ אֶת הַרְצָה אַחֲרֵי הַמָּמוֹן לְאַלְהֵיהֶם, כְּעֶנֶן פָּסוּק כ'. - **תִּזְרֹם כָּמוֹ דָּוָה** - תִּפְזֹרֶם וְתִזְרַקֶם לְמִרְחוּק, כְּמוֹ הַנְּדָה הַיּוֹשֶׁבֶת רְחוּק מִבְּעֵלָה בִּימֵי נִדַּת דָּוִתָּה. - **צֵא תֹאמַר לוֹ** - תֹּאמַר עָלָיו צֵא חוּצָה. וְכֵן (הַתְּקִינִם כְּאֲשֶׁר) אֲמַר חֲזָקִיָּה וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנְּדָה מִן הַקֹּדֶשׁ (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב' כט) וְעַל הַפֶּסֶל אֲמַר (כף) [ע"פ רד"ק]: (כג) - **וְנָתַן מָטֶר זֶרְעֶךָ** - הָאֵל יְחֹן מָטֶר לְצֶרֶךְ זֶרְעֶךָ - **אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת הָאֲדָמָה** - וְכֵן יְחֹן לָהּ - **וְלֶחֶם תִּבּוֹאֵת הָאֲדָמָה** - כִּי לֹא יִבּוֹא שֶׁדֶּפֶן וְיִרְקוֹן, וְלֹא יֹאכְלֶנּוּ הָאֲרָבָה [ע"פ רד"ק]. - **וְהָיָה דָשֵׁן וְשֹׁמֵן** - אֲרָצָה תִּהְיֶה דָשֵׁן וְשֹׁמֵן לְגִדֵּל פְּרוֹת מִשְׁבָּחִים. - **יִרְעָה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא פֶּר נִרְחַב** - כָּל אֶחָד מִמִּקְנֵיךָ יִרְעָה בְּמִרְעָה טוֹב, עַד שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַפָּרִים (הַכִּבְשִׁים הַשְּׂמָנִים) יִהְיֶה רָחֵב וּבִעַל בָּשָׂר [ע"פ רש"י]: (כד) - **וְהָאֱלָפִים וְהָעִזִּים עֲבָדֵי הָאֲדָמָה** - (הַשְּׂוֹרִים וְהַחֲמֹרִים קְרוּיִים עוֹבְדֵי אֲדָמָה) כִּי בָהֶם חוֹרְשִׁים הַשָּׂדֶה לְזִרְעָה. - **בְּלִיל חֲמִיץ יֹאכְלוּ** - מֵאֲכָלֶם יִהְיֶה (מִתְעַרְבֵת מִחֻזָּקָה. כְּלוּמָר) תִּבּוֹאֵה בְּלוּלָה בְּמוֹץ הַמִּחֻזָּק (יְחֻזְקוּ אֶת הַמוֹץ הַנָּתַן לְבִהְמוֹת בַּחֲשִׁים מִסְגָּנִים, וְזֶה

מַעֲיִין חַיִּים - מוֹזֵר, עֵינִים

אִבְחוּ אוֹמַר מִשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ מִזֵּי שְׂכִינָה, שְׁנֹאמַר וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת מוֹרִיךְ. רַבִּי אַחָא בַר חֲנִינָא אִמַּר אִף אֵין הַפְּרָגוּד נִנְעַל בְּפָנָיו, שְׁנֹאמַר וְלֹא יִכְנֹף עוֹד מוֹרִיךְ (סוּטָה מו).

אָשר זֶרַה בְּרַחַת וּבִמְזֻזָּה: (כח) וְהָיָה עַל כָּל הָר גְּבוּהָ וְעַל כָּל גְּבֻעָה נִשְׁאַה פְּלָגִים יְכַלִּי מַיִם בְּיוֹם הָרֶג רַב בְּנִפְל מַגְדָּלִים: (כו) וְהָיָה אֹר הַלְכָנָה כְּאֹר הַחֲמָה וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים כְּאֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבַשׁ יִהְיֶה אֵת שְׁכָר עֲמוֹ וּמַחֲץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא:

מפני רב תבואה (שִׁיְהִיָּה לָהֶם). - **אָשר זֶרַה בְּרַחַת וּבִמְזֻזָּה** - (מסביר מה יִעָרֵב בְּמוֹץ) רוֹצֶה לומר, יִחְזְקוּ הַמוֹץ בְּתַעֲרֻבוֹת תְּבוּאָה נִקְיָה, אָשר זֶרַה בְּרוּחַ עַל יְדֵי הַרְחַת וְהַמְזֻזָּה לְהַסִּיר הַפְּסֻלָּת. כִּי מֵרֵב הַבְּרֵכָה יֵאָכְלוּ גַם לְבַהֲמוֹת תְּבוּאָה נִקְיָה [ע"פ רש"י]: (כח) - **וְהָיָה עַל כָּל הָר גְּבוּהָ וְעַל כָּל גְּבֻעָה נִשְׁאַה, פְּלָגִים יְכַלִּי מַיִם** - מֵרֵב הַמָּטָר. - **בְּיוֹם הָרֶג רַב** - כָּל זֶה הַטּוֹבָה יִהְיֶה, בַּעַת שִׁיְהִיָּה הָרֶג רַב בְּמַחֲנֶה אֲשׁוּר, עַל יְדֵי הַמְלָאָה הַמְכָּה בָּם. - **בְּנִפְל מַגְדָּלִים** - בְּאֶבְדֹן הַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם [ע"פ רש"י]: (כו) - **וְהָיָה אֹר הַלְכָנָה כְּאֹר הַחֲמָה** - תְּבַחֵיק אֹרָה (שֶׁל הַיָּרֵחַ) כְּמוֹ אֹר הַחֲמָה. - **וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים** - יִהְיֶה שְׁבַעַת פְּעָמִים כְּכֹה (כְּפִי הַחֲמָה כְּיוֹם). וְחֹזֵר וּפָרֵשׁ (מֵהוּ שְׁבַעֲתִים) שִׁיְהִיָּה - **כְּאֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים** - (כְּמוֹ הָאֹר הַקָּדִים בְּשִׁבְעַת יָמִים רְגִילִים שֶׁל יָמִינוּ) בְּיַחַד. וְהוּא עֲנִין מִשָּׁל עַל רַב הַטּוֹבָה, כִּלְפִי מַה שֶׁנֶּאֱמָר בְּיוֹם רָעָה שֶׁמֶשׁ יִרְחַח קִדְרוֹ (יֹאֵל ב) (שֶׁהָרִי פְּשׁוּט שְׁאִין הַפְּנוּנָה שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ תֵּאֵר יוֹתֵר, הָרִי אֵין בְּדָבָר כְּזֶה כָּל תּוֹעֵלָת לְאֹדָם, כִּי אִם נִזְק. וְרֹאֵה רַמְבַּ"ם מוֹרָה נְבוֹכִים ב כט). - **בְּיוֹם חֲבַשׁ ה' אֵת שְׁכָר עֲמוֹ** ^ק**וּמַחֲץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא** - זֶה הַטּוֹבָה יִהְיֶה בַּעַת יִרְפָּא שְׁכָרָם וּמַכָּתָם. רוֹצֶה לומר, אַחֵר מִפְּסֻלָּת אֲשׁוּר שִׁיְהִיָּה מִכָּה בָּהֶם [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק ל כז-לג):

'הִנֵּה שֵׁם ה' בָּא' 'מִמְרָחֵק' - מִשְׁמַעַם, הִנֵּה מִתְקַרְבוֹת הַנְּבוּאוֹת, שֶׁהִבְטָחוּ בְּזֶמַן רַחוּק. כְּאֵלוּ הַנְּבִיא עוֹמֵד גְּבוּהָ עַל הַמִּצְפֶּה, וְאוֹמֵר, הִנֵּה, אֲנִי כְּבָר רוֹאֶה אֵת הַבָּאִים. וְכִפִּי הַנִּרְאָה מִן הַפְּרָשָׁה, נֶאֱמָרָה נְבוּאָה זֹו קָרוֹב וְסֻמוֹף מְאֹד אֵל מִפְּסֻלָּת אֲשׁוּר. בְּנְבוּאָה זֹו קִבַּע הַנְּבִיא, אֵת יוֹם הַהֲצֻלָּה, 'כִּלְלִי הַתְּקַדֵּשׁ חֲגִ'. שֶׁהוּא לֵיל הַסֶּדֶר. וְאוֹמֵר לְבָנֵי יִהוּדָה הַכּוֹנֵנוּ לְשִׁירָה וְלִשְׁמִיחָה הַגְּדוּלָּה.

מועין חיים - מוסר, עיונים

^ק וְהָיָה אֹר הַלְכָנָה כְּאֹר הַחֲמָה. וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים כְּאֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים. אֹר זֶה, הוּא הָאֹר הַגִּנוּז לְצַדִּיקִים (מִדְרַשׁ רַבָּה בְּרַאשִׁית פ"ג ו. פ"ב ו. שְׁמוֹת פ"ח יא).

הָאֵם מְדוּבֵר בִּימֹת הַמִּשְׁחָ אוֹ עוֹלָם הָבָא. בְּתַלְמוּד מִתְבָּאֵר שֶׁהַכּוֹנֵנוּ בַּפְּסוּק אֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים, שִׁינוּי מִן טִבַּע הָעוֹלָם שֶׁל יָמִינוּ. וּמִתְבָּאֵר עוֹד שֶׁם, שְׁמִדוּבֵר לִיעוֹלָם הָבָא, שְׁהוּא תְּקוּפָה מְאֻחֶרֶת, אַחֲרֵי יָמֹת הַמִּשְׁחָ, וְלֹא יָמֹת הַמִּשְׁחָ עַצְמָם (פְּסֻלָּתִים סַח סִנְהֶדְרִין צא).

אֵלָּא שִׁיתָכֵן שֵׁשׁ מִדְרָשׁ, שֶׁמִּשְׁמַע בּוֹ, שְׁמִדוּבֵר כֵּן בִּימֹת הַמִּשְׁחָ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: 'וְהָיָה אֹר הַלְכָנָה כְּאֹר הַחֲמָה'. אִימָתִי 'בְּיוֹם הָרֶג רַב בְּנִפְל מַגְדָּלִים'. אֵלוּ הַרְשָׁעִים שֶׁהֵן מוֹנְעִין אֵת הָאֹר מִן הָעוֹלָם (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים קיא) וְעֵינֵין גַּם בְּמוֹבָא בַּחֲרַת הַבָּאָה מִשְׁמַע גַּם כֵּן עַל יָמֹת הַמִּשְׁחָ. וְאוֹלֵי שְׁנֵי כּוּוֹנוֹת טְמוּנוֹת בַּפְּסוּק חִזָּה.

^ק וּמַחֲץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא. זֶה בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים קמז).

(כז) הנה שם יהוה בא ממרחק בער אפו וכבד משאה שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אכלת (כח) ורוחו פנחל שוטף עד צנאר יחצה להנפה גוים בנפת שוא ורסן מתעה על לחיי עמים: (כט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב פהולך בחליל לבוא בהר יהוה אל צור ישראל: (ל) והשמיע יהוה את הוד קולו ונחת זרועו יראה בוצף אף ולהב אש אוכלה נפץ וזרם ואבן ברד: (לא) פי מקול יהוה יחת אשור בשבט יפה: (לב) והיה כל מצבר מטה

פרשה זו מתארת תאור רחב, את זעם ה' הקים כבר על מלכות אשור, אשר כעת יעניש אותם בוצמו. וכן מסים שוב, כי הכל כבר ערוך ומוכן, לשרפת אשור.

(כז) - **הנה שם ה'** - מפלת אשור שהוא שם גבורתו של המקום, הנה המפלה ההיא - **בא ממרחק** - רצה לומר מן השמים על ידי המלאך המכה בהם. - **בער אפו וכבד משאה** - הבצרת האף וכבד המשא העמוסה על אשור, בא ממרחק מן השמים. - **שפתיו** - שפתי ה' - **מלאו זעם** - והוא דברי הנבואה על מפלת אשור. - **ולשונו כאש אכלת** - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ אבן עזרא: (כח) - **ורוחו פנחל שוטף עד צנאר יחצה** - רוח פיו הוא פנחל השוטף בחזקה המגיע עד הצנאר, ושמה יחלקו את הגוף, להיות מה ממעל למים ומה במים. ורוצה לומר כמו שיש סכנה במים הבאים ושוטפים בשעור זה, כן יסתכנו מחנה אשור ויפלו. - **להנפה גוים** - רוח ה' דבר להניף העמים אשר במחנה אשור - **בנפת שוא** - כי הנפה (הטובה) היתה עשויה לברר הבר מן התבן, אבל הנפה הרעה שנקביה גסות אין בה תועלת, כי הכל נופל דרך הנקבים. וכן מחנה אשור ינפו בנפת שוא כי כלם יכלו, ולא ישאר שארית. - **ורסן מתעה על לחיי עמים** - כי הרסן ההושם על לחיי הבהמה מישרה להוליקה בדרך הישר, לבל תתע. אבל הרסן שישים האל על לחיי העמים ההם, להוליקם לירושלים, הרסן הזה יתעה אותם, כי ילכו לאבדון. רוצה לומר המקום יתן בלבבם ללכת לירושלים לרע להם [ע"פ רד"ק]: (כט) - **השיר יהיה לכם כליל התקדש חג** - בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר, כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג. והוא ליל פסח. - **ושמחת לבב פהולך בחליל לבוא בהר ה' אל צור ישראל** - שמחת לבב כשמחת מביאי כבורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' הוא הר הבית [ע"פ רש"י]: (ל) - **והשמיע ה' את הוד קולו** - אחז במשל מדרך בני אדם הנלחמים שגרימים קול צווחה לאים על שכנגדם. - **ונחת זרועו** - הנחת זרועו להכות בהם - **יראה בוצף אף** - בקצף גדול, - **ולהב אש אוכלה** - ובלהב אש השורפת, וב- **נפץ וזרם ואבן ברד** - רוצה לומר לא ישאר מהם שארית, כאלו הביא עליהם כל המכות הללו [ע"פ רד"ק]: (לא) - **פי מקול ה' יחת אשור בשבט יפה** - ישבר אשור כאלו הכה אותו (ה') בשבט המשבר [דברי עצמו, על פי פסוק קודם]: (לב) - **והיה כל מצבר מטה מטה מוקדה אשר**

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קעב

מוסדה אשר יניח יהוה עליו בתפלים ובכנורות ובמלחמות תנופה
נלחם בה [בם]: (לג) כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא [היא] למלך
הוכן העמיק הרחב מדרתה אש ועצים הרבה נשמת יהוה פנחל
גפרית בערה בה:

יניח ה' עליו, בתפלים ובכנורות ובמלחמות ^{קט}תנופה נלחם בה (בם) - פתרון המקרא בסרוס, כאלו
אמר 'והיה בתפלים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה, אשר יניח ה' עליו, ובמלחמות תנופה נלחם
בם'. רוצה לומר יהיה שמח לנגן בתפלים ובכנורות, (ב) כל מקום אשר מחנה אשור שהוא כמטה
מוסדה (מקל המכה, שיש לו יסודות איתנים) עבר שם בדרך מהלכו, והשחיתה. (במקומות אלו
שסבלו מאשור) השמחה תהיה (גדולה, והשמחה היא), בשמץ אשר המקום (הקב"ה) הניח עליו
ורוצה להכותו (את אשור ולהענישו כראוי לו), ונלחם (ה') בם במלחמות תנופת שוא. כי כלם כלו
ולא נשאר שארית, כמו שנאמר למעלה להנפת גוים בנפת שוא [ע"פ רש"י]: (לג) - ^{קט}כי ערוך
מאתמול תפתה - הגיהנם בערה בחזק רב כאלו נערך מאתמול. רוצה לומר מזמן קרוב, שלא
נקלקל הסדור עדיו. - גם היא למלך הוכן - לצרף ^פסנחריב וחילו. - העמיק הרחב - האל העמיק
והרחיב את הגיהנם להחזיק את כל המחנה הגדול של אשור. - מדרתה אש ועצים הרבה - מדורת
הגיהנם היא גחלי אש ושללבת מצעים הרבה. - נשמת ה' - ההבל היוצא מפי ה' שהיא - פנחל -
של - גפרית - דולק - בערה בה - בערה שם בגיהנם. והכל הוא דרך משל על מרבית היסורים
[ע"פ כלי פז]:

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קט}תנופה. ארשב"נ מצות העומר היא שעמדה להם בימי חזקיהו שנאמר, 'והיה כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה'
עליו בתפלים ובכנורות, ובמלחמות תנופה נלחם בה'. וכי יש מלחמת תנופה באותו הדור, הוי אומר זו מצות העומר
(מדרש רבה ויקרא כח ו).

צא וראה מצות קצירת העומר, והקרבתה, אינה אלא למחרת יום טוב ראשון של פסח, והרי בליל הסדר מתו חיילי
סנחריב, נמצא שניעולו בעבורה, עוד לפני שקיימוה, וזאת בזכות הקבלה והרצון לקיים את המצוה, וההכנות למצוה.
^{קט}כי ערוך מאתמול תפתה. גיהנם פיה צר שעשנה צבור בתוכה. ושמה תאמר כשם שפיה צר כך כולה צרה תלמוד
לומר העמיק הרחב (בעומקו הוא רחב). ושמה תאמר למלך (פרש"י) מלך קרי תלמיד חכם) לא הוכנה, תלמוד לומר
גם היא למלך הוכן. ושמה תאמר אין בה עצים, תלמוד לומר מדורתה אש ועצים הרבה (מנחות ק).
ומבואר שם בגמרא שלימוד התורה מציל מהגיהנם (וכדאיתא סוף חגיגה שאור של גיהנם אינה שולטת בתלמידי
חכמים) וזהו העצה שהקב"ה נתן לינצל מהגיהנם, ומה שנאמר שהמלך הוא החכם אינו ניצל ממנה, פרש"י שם,
שהוא תלמיד שפירש מן התורה.

^פגם היא למלך הוכן. הדבר פלא, הלא מדובר כאן במעשה שהמלאך הרג את חיילי סנחריב, באש ה'. והרי המלך
סנחריב עצמו, נשאר חי שנאמר להלן (לו יז) ויצא מלאך ה' ויכה מחנה אשור. ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור,
וישב בנינוה. ורק אחר כך נהרג בחרב.

השאלה היא הסייע וההכרח לדברי חז"ל שכוונת הנביא - 'גם למלך הוכן' - היא לומר שלא רק האש שתשרוף את
החיילים מוכנת (ראה בהערה סוף פרק הבא), אלא גם המלך, שהוא לא ישרף באותה שעה, וכפי שנאמר שהיתה
מיתתו בחרב. גם לו מוכן בגיהנם אש גדול, בו ישרף לאחר מותו (המהרש"א מנחות ק) מקשה על פרש"י שכתב כאן
בישעיה, שהכוונה למלך סנחריב, ומקשה מאי שנא מלך סנחריב משאר מלכי אומות, ולמה רק בסנחריב נתפרש ענין
גיהנם, ולדברינו הרי הדברים ברורים שמחדש שסנחריב לא ישרף באש שימותו בה חייליו, אבל גם לו מוכן אש, והוא
בגיהנם. המהרש"א בעצמו מפרש שמדובר באחז מלך יהודה אבי חזקיהו, וצ"ב סדר הדברים.

ואכן בכל התלמודים והמדרשים, מבואר שמקרא זה מדבר על הגיהנם (עירובין יט, פסחים נד, נדרים לט, מדרש רבה
בראשית פ"א ו, פ"ד ו, שמות פ"ט כב. תנחומא חיי שרה ג', בחוקתי ו' נשא יא' פרקי דרבי אליעזר ג' שוחר טוב צג').

פרק לא (א) הוי הירדים מצרים לעזרה על סוסים ישענו ויבטחו על רכב פי רב ועל פרשים פי עצמו מאד ולא שעו על קדוש ישראל ואת יהנה לא דרשו: (ב) וגם הוא חכם ויבא רע ואת דבריו לא הסיר וקם על בית מרעים ועל עזרת פצלי און: (ג) ומצרים אדם ולא אל וסוסייהם בשר ולא רוח ויהנה נטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר ויחדו כלם יכליון:

פרק לא (א-ג):

נבואה זו היא נגד הבוטחים במצרים.

נבא ענש כליה על מצרים, ועל בני ישראל הבוטחים בה יחד.

מי היה זה שבטח במצרים? התשובה, כמו שנתבאר בתחלת פרק ל' פן כאן, שיטת רש"י שמדבר על הושע מלך ישראל האחרון. ויש שיטה בקדמונים, שמדבר על שרים רעים, שהשתלטו במלכות חזקיהו הצדיק. וכפי שמשמע בפרק לו' שבימי חזקיהו נשלחה למצרים משלחת מירושלים (וראה בהמשך הפרק כיצד ממשיך לדבר על לבם לשוב מדרכיהם).

(פרק לא א) - הוי - אומר הנביא, יש להתאונן על הושע ועשרת השבטים. ^{ספ}הירדים למצרים לעזרה - לבקש עזרה מול סנחריב. - ועל סוסים ישענו - בטחונם היה על הסוסים הקלים הבאים ממצרים. - ויבטחו על רכב פי רב - על המרכבות אשר רבו - ועל פרשים פי עצמו מאד - על מרבית הפרשים רוכבי הסוסים. - ולא שעו על קדוש ישראל - לא פנו לבטח על ה' - ואת ה' לא דרשו - [ע"פ רש"י]: (ב) - וגם הוא חכם ויבא רע - אם הם נתחכמו לבטל הרעה המיעדת על ידי עזרת מצרים, הנה גם הוא חכם להפיר עצתם ויביא את הרעה, - ואת דבריו לא הסיר - ולא יסיר דבריו אשר גזר עליהם על ידי הנביאים. - וקם על בית מרעים - האל יקום על ישראל שהם בית מרעים, ויביא עליהם הרעה. - ועל עזרת פצלי און - וגם יקים (ה' רע וענש) על אנשי עזרתם, הם מצרים פועלי האון [ע"פ רד"ק]: (ג) - ומצרים - רוצה לומר מהו הבטחון הזה, הלא מצרים - אדם ולא אל. וסוסייהם בשר ולא רוח, וה' נטה ידו - להכות בהם. - וכשל עוזר - אלו מצרים שרצו לעזר לישראל, כי גם הם יפלו ביד אשור. - ונפל עזר - אלו ישראל שחשבו להיות נעזרים במצרים [ע"פ רד"ק]. - ויחדו כלם יכליון - העזר והעוזר יכלו מן העולם [ע"פ אבן עזרא]:

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{ספ}היורדים למצרים. שעברו על האיסור לא תוסיפו לראותם עוד. (מדרש רבה אסתר פתיחה ג).

(ד) כי כה אמר יהוה אלי כֹּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאֲרִיָּה וְהַכִּפִּיר עַל טָרְפוֹ
אֲשֶׁר יִקְרָא עָלָיו מְלֹא רָעִים מִקּוֹלָם לֹא יִחַת וּמִהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה בֶן
יִרְדֹּד יִהְיֶה צָבָאוֹת לְצַבָּא עַל הָרָצִיּוֹן וְעַל גִּבְעָתָהּ: (ה) כְּצַפְרִים עֲפוֹת
בֶּן יָגוֹן יִהְיֶה צָבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלַם גִּנּוֹן וְהִצִּיל פְּסוּחַ וְהִמְלִיט: (ו)
שׁוּבוּ לְאֲשֶׁר הֶעֱמִיקוּ סִרְיָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) כִּי בְיוֹם הַהוּא יִמָּאֶסּוּן
אִישׁ אֱלִילִי כִסְפוֹ וְאֱלִילִי זָהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם יָדֵיכֶם חֲטָא: (ח)
וְנָפַל אֲשׁוּר בְּחֶרֶב לֹא אִישׁ וְחֶרֶב לֹא אָדָם תֹּאכְלֶנּוּ וְנָס לוֹ מִפְּנֵי חֶרֶב

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לא ד-ט):

כאן מתאר את מפלת אשור, מבחינת רחמי ה' להגן על הצדיקים שבירושלים. וקורא אל החוטאים
שבעם ה', לשוב בתשובה, טרם יהיה מאחר.

(ד) - **כי כה אמר ה' אלי** - רוצה לומר אז ידעו שהכל בהשגחה כי ירושלים שבטחה בי, לא תפל
ביד אשור. וכאשר מסיים והולך, (ורק ישראל ומצרים) הם יפלו בידו (מכאן ידעו שגם נפילת
הנופלים הוא מפני רצון ה'). - **כֹּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאֲרִיָּה וְהַכִּפִּיר עַל טָרְפוֹ** - כמו האריה ההומה (ושואג)
כשעומד על טרפו (ולאכלו) - **אֲשֶׁר יִקְרָא עָלָיו מְלֹא רָעִים** - אֲשֶׁר אִם יתאספו עליו אספת רועים
(להפחידו שירבה ויעזב את מה שתפסו), - **מִקּוֹלָם לֹא יִחַת** - הנה לא יפחד מקולם, - **וּמִהֲמוֹנָם לֹא
יַעֲנֶה** - ולא יכנע מהמונם הרב, לעזוב טרפו. - **בֶּן יִרְדֹּד ה' צָבָאוֹת לְצַבָּא עַל הָרָצִיּוֹן וְעַל גִּבְעָתָהּ** -
להגן על הר ציון, ולהחנות צבאו שמה, ולא יחוש להמון העמים. ואמר בלשון הנהוג בבני אדם
[ע"פ רד"ק]: (ה) - **כְּצַפְרִים עֲפוֹת** - כצפרים הממהרות לעוף - **בֶּן יָגוֹן ה' צָבָאוֹת** - 'מהר ה' להגן -
עַל יְרוּשָׁלַם, גִּנּוֹן וְהִצִּיל - יגן עליהם ויציילם [ע"פ רד"ק]. - **פְּסוּחַ וְהִמְלִיט** - בבוא המלך להכות
במחנה אשור ידלג ממעל ירושלים, ויהיו הם נמלטים מן המכה [ע"פ רש"י]: (ו) - **שׁוּבוּ לְאֲשֶׁר
הֶעֱמִיקוּ סִרְיָה, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** - אתם בני ישראל שובו למי שהעמקתם מחשבות היאף לסור ממנו.
רוצה לומר שובו לה' אשר סרתם ממנו [ע"פ רש"י]: (ז) - **כִּי בְיוֹם הַהוּא** - חוזר למעלה לומר שובו
עד לא נעשה הנס, כי אחר הנס - **יִמָּאֶסּוּן אִישׁ אֱלִילִי כִסְפוֹ וְאֱלִילִי זָהָבוֹ** - ימאס כל איש אלילי
כספו - **אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם יָדֵיכֶם, חֲטָא** - לעבדם ולחטא בהם, ובהיות כן לא תהיה התשובה חשובה
כל כך וכי עקר התשובה להתגבר בעוד היצר בתקפו, ולא כאשר הוא בטל ונמאס, לכן מהרו
בתשובה עד לא יבא הנס [ע"פ רד"ק בפסוק ו']: (ח) - **וְנָפַל אֲשׁוּר** - רוצה לומר, אחר התשובה
יבוא הנס אשר יפל אשור - **בְּחֶרֶב לֹא - שָׁל - אִישׁ** - כי אם בחרב המלך. - **וְחֶרֶב לֹא אָדָם**

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{ספ} שובו לאשר 'העמיקו' סרה. מכאן כי לרוב טובו וישרו יתברך, אף כי הרבו לפשוע ולמרוד, לא סגר בעדם דלתי תשובה
(שערי תשובה א א).

ובחוריו למס יהיו: (ט) וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו נאם
יהוה אשר אור לו בציון ותנור לו בירושל. מ:

תאכלנו - כפל הדבר במילים שונות. - ונס לו - כשיראה מלך אשור את המגפה ינוס לו כ- מפני
חרב. ובחוריו למס יהיו - (ובחוריו, הפונה מי שנבחר מה' לישאר חי, אותם הנשארים מחילו
(מחליו) ימס ללבם מפתח [ע"פ רד"ק]: (ט) - וסלעו ממגור יעבור - חזקו (ואמץ לבו) יעבר ממנו,
יילך לו מרב הפחד (וישאר חלש לב) [ע"פ רש"י]. - וחתו מנס שריו - שריו יפחדו, כאשר יתפחדו
אנשים מנושא הנס הנראה למרחוק, (ומבינים שהוא) ראשון לכל אנשי הצבא (ולא שמפחדים
ממנו, אלא שברגע זה הם מבינים, שצבא האויב מתקרב). - נאם ה' אשר אור לו בציון - אשר
הכין שם שלהבת ותנור אש לשרף בהם מחנה אשור, והוא דרך משל^ט. - ותנור לו בירושלם -
[ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לב א-ח):

הנבואה מלמדת את הטובה הרוחנית שתהיה לבני יהודה, אחרי הנס הגדול שנעשה לחזקיהו
(רש"י ורד"ק^ט). בכך שאז יכירו כלם את צדקת מלך חזקיהו על פני שאר המנהיגים. וישפיעו
מדרכיו הטובות. ויעריכו את הצדיק האמתי, על פני האחרים, המתדמים כטובים.

כפי שנאמר כמה פעמים, בזמנו של חזקיהו היו שרים רעים בפנימיותם הם שבנא וסיעתו, שהיה
תלמיד חכם ורבים מאד החשיבו אותו. ומכאן מובן הענין בנבואה כזו, לאמר, שאז יתברר מי
באמת הצדיק.

מעין חיים - מוסר, עיונים

^ט אשר אור לו בציון. מכאן אמרו חז"ל שאחד מפתחי הגיהנם הוא בירושלים (עירובין יט). לפי זה מסביר
המהרש"א, שכונת הפרשה הזו, לומר שחיילי אשור ישרפו, מאש הבא מן הגיהנם (כמובן שהמצאות גיהנם
בירושלים, הוא ענין עמוק).

יש כאן קושי, הלא בפרשה זו מתאר את מות חיילי אשור, כמיתת חרב. ואיך מתקשר לכאן ענין האש והתנור.
באמת, יתכן שנחלקו חז"ל אם מדובר כאן באש הגיהנם (ענין במדרש רבה בראשית פרק ו' ו', ובפרק כו' ו').
ואולי לפי החולקים הסוברים שאינו גיהנם. נאמר שכוונת האור והתנור, אינו תיאור על אופן המוות, אלא על סיבתו.
כעין מאמר חכמים באבות (פרק ב' ג') הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר מנחלתן שמא תיכווה.
כלומר, קדושת חזקיהו וסיעתו משולה כאש, וירושלים כתנור, ומחמת כן ימותו. ועל דרך שאמרו חז"ל (במדרש
תהילים כב) על הפסוק (ישעיה י') יהיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה' אש יצא מחזקיהו, וליהטה אוכלסי סנחריב.
^ט מרשתת ה לצדק. בגמרא (סוטה מ"א) יש משמעות שמדובר על העתיד לבא. ואכן יש מפרשים את פרשה זו על מלך
המשיח.

אבל גם לדברי המפרשים שהמדובר במלך חזקיהו יש ראיות בדברי חז"ל (תנא דבי אליהו מובא להלן), שאמרו
שמדובר כאן, בתלמיד חכם, האוכל ושותה ונהנה מהעולם הזה. וכמה הדברים מתאימים לשבנא, הלא בדיק כך
נאמר על שבנא (בסנהדרין כו') שגם היה תלמיד חכם, וגם בעל הנאות.

וזה לשון תנא דבי אליהו פרק כה: כך שנו חכמים במשנה כל אחד ואחד מישראל חייב לומר בשבילי נברא העולם,
ולא יאמר האדם בלבו לעצמו אין העולם הבא אלא תוהו ובוהו. לכן אלך בשרירות לבי ואוכל ואשתה ואהנה בעולם
הזה ואחר כך אלך מן העולם הזה. ואם הוא עושה כן עליו אומר אמר נבל בלבו אין אלקים, ואם הוא תלמיד חכם
חושך ממנו חכמה ובינה. ואם פנה את עצמו לדברים אחרים (הנ"ל) עליו הכתוב אומר כי נבל נבלה ידבר וגו'.

פרק לב (א) הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישרו: (ב) והיה איש כמחבא רוח וסתר זרם כפלגי מים בציון כצל סלע כבד בארץ עיפה: (ג) ולא תשעינה עיני ראים ואזני שמעים תקשבנה: (ד) ולבב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים תמהר לדבר צחות: (ה) לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע: (ו) פי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און לעשות חנה ולדבר אל יהוה תועה להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסיר: (ז) וכלי פליו רעים הוא זמות יעץ לחבל

(פרק לב א) - הו לצדק - הנה המלך חזקיהו - ימלך מלך - לעשות צדק. - ולשרים, למשפט ישרו - ולמען ינהגו השרים את שררותם לעשות משפט, ולא לעשק עשק [ע"פ רד"ק]: (ב) - והיה איש כמחבא רוח - האיש חזקיהו יהיה לבני דורו, במקום מחבוא מפני הרוח. - וסתר זרם - וכמקום סתר להסתיר שמה, מפני זרם מים. רוצה לומר בצדקתו ינצלו ממחנה אשור. - כפלגי מים בציון - והוא יהיה להם כנחלי מים, במקום ציה שמשיב נפש האדם. - כצל סלע כבד - כמו הצל הבא מסלע כבד, שבעבור גדלו ועביו, אז הצל הוא עב וגדול, ויצל כזה משיב נפש [ואדם] ההולך - בארץ עיפה - המגלה לאור השמש [ע"פ רש"י]. רוצה לומר הוא ידריכם בדרך הישר לטוב להם: (ג) (בימי חזקיהו לא יעשו בני אדם את עצמם כעורים, חרשים, וכדומה, אלא יתענינו ויחפצו לדעת דבר ה'). - ולא תשעינה עיני ראים - לא תהיינה עיני הרואים (סרור) מלפנות מה'. לא כמו עכשו שנאמר בהם ועיני השע (לעיל ו). - ואזני שמעים תקשבנה - לא כמו עכשו, שנאמר בהם ואזני הכבד (שם) [ע"פ רש"י]: (ד) - ולבב נמהרים - מי שלבבו נמהר ופזיז, מבלי דעת מושבת - יבין - אז - לדעת. - לא כמו עכשו שנאמר בהם השמן לב העם הזה (לעיל פרק ו). - ולשון עלגים - מה שנדמה להם מאז דברי הנביאים כאלו ידברו בלשון עלגים. כמו שנאמר כי בלעגי שפה ולשון אחרת (לעיל פרק כח) הנה מעכשו יחשב להם, כאלו תמהר לדבר צחות, אמרים ברורים המקבלים על הלב [ע"פ רש"י]: (ה) - לא יקרא עוד לנבל נדיב - (כבר) לא ימצא בהם חונף, לקרא לנבל בשם נדיב. - ולכילי לא יאמר שוע - ועל כילי (נוכל) לא יאמר שהוא שוע (אדם ישר) [ע"פ רש"י]. לפי הרד"ק כילי הוא קמץ: (ו) - פי נבל נבלה ידבר - בכל עת מדבר דברים מגנים וכעורים - ולבו יעשה און - ומחשבות לבו לקבץ און - לעשות חנה - לחשב מחשבות לעשות חנפה, - ולדבר אל ה' - דבר - תועה - הפך האמת כי יאמר שאינו משגיח. - להריק נפש רעב - רוצה לומר, יחשב כזאת, למען לעשק מאכל הרעב, וכאלו יריק (ירוקן את) נפשו ממנו, ולא ירא מה, בחושבו שאינו משגיח. - ומשקה צמא יחסיר - רוצה לומר ולמען יחסיר המשקה מן הצמא, כי חפצו לקחת ממנו בעשק. וזה חונף למעלה לומר אם כל אלה המדות הרעות נמצאו בנבל, איך אם כן ראוי לקראו נדיב שהוא ההפך [ע"פ רש"י]: (ז) - וכלי פליו רעים - והרמאי הלא ערמותיו רעים המה לבריות. - הוא זמות יעץ, לחבל עניים באמרי שקר - כי הוא מתיעץ בנפשו להשחית עניים באמרי שקר (כלומר אפלו אינו עושה נבלה, אבל הוא חושב רע) [ע"פ רד"ק]. - ובדבר אביון

עֲנִיִּים [עֲנִיִּים] בְּאֶמְרֵי שֶׁקֶר וּבְדִבְרֵי אֲבִיוֹן מִשְׁפָּט: (ח) וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲזֹץ וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוֹם:

(ט) נָשִׁים שְׁאֲנָנוֹת קִמָּה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בְּנוֹת בְּטָחוֹת הָאֲזָנָה אֶמְרָתִי:

מִשְׁפָּט - כְּשֶׁהָאֲבִיוֹן מְדַבֵּר דְּבָרִים רְאוּיִים. רוֹצֵה לוֹמַר גַּם (כְּשֶׁהָאֲבִיוֹן טוֹעֵן טוֹב, הַדִּין הַזֶּה) מִתִּיעֵץ בְּנַפְשׁוֹ (וְחוֹשֵׁב כִּיצַד אֶפְשָׁר) לְחַבֵּל הַדְּבָרִים הֵהֵם בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר (גַּם אִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה, אָבֵל חוֹשֵׁב רַע) [ע"פ רש"י]. וְחוֹזֵר לְמַעַלָּה לוֹמַר אִם כָּל אֱלֹה בּוֹ אֵיךְ יִקְרָאֵהוּ שׁוֹעֵ: (ח) - **וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲזֹץ** - אָבֵל הַנָּדִיב מִתִּיעֵץ בְּנַפְשׁוֹ, לַעֲשׂוֹת נְדִיבוֹת - **וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוֹם** - עוֹמֵד עַל נְדִיבוֹת. רָצָה לוֹמַר לֹא בְּלֶבֶד יִחְשַׁב (לְהִיטִיב), אֲלֵא עוֹמֵד הוּא עַל (כִּף שִׁינְצִלִית בְּאֵמֶת לַעֲשׂוֹת) נְדִיבוֹת, וְלֹא יַעֲבֹר מִמֶּנּוּ. וְאִם כֵּן אֵינוֹ דוֹמֶה לְנָבֵל וְכִילִי לֹא בְּמַחְשְׁבָה וְלֹא בְּמַעֲשֶׂה, וְאֵיךְ אִם כֵּן יִהְיֶה נִקְרָאִים בְּשֵׁם נָדִיב וְשׁוֹעֵ [ע"פ אברבנאל]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לב ט-כ):

הָרַב אֲבִרְבִּנְאֵל זָכְרוֹנוֹ לְבִרְכָּה, כּוֹתֵב. שְׁנֹכֵן לְפָרֶשׁ נְבוֹאוֹת אֱלֹו מִכָּאן עַד פֶּרֶק לו'. עַל חֶרְבֵּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן, חֶרְבֵּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל^{ספ}. וְעַל הַגָּאֻלָּה הַעֲתִידָה. (בְּעֵינֵי פֶרֶק לג' אֵין דְּבָרֵי הָאֲבִרְבִּנְאֵל מִסְכְּמִים עַל כָּל הַמִּפְרָשִׁים. אוֹלָם רָאָה מָה שְׁנֹכְתֵב בְּפֶרֶק לג', יְתִדוֹת לְדְבָרָיו).

בְּפֶרֶשׁ זֶה, חָזַה הַנְּבִיא אֶת חֶרְבֵּן הַבַּיִת, וְעַל כֵּף קוֹרָא לְנָשִׁים לָצֵאת מִשְׁאֲנָנוֹתָם וּלְקוֹנֵן עַל חֶרְבֵּן הַמִּקְדָּשׁ וְהָאֶרֶץ. אֲשֶׁר יִהְיֶה שׁוֹמֵם זְמַן רַב. עַד אֲשֶׁר יַעֲרָה עֲלֵינוּ ה' רוּחַ, וְתָשׁוּב לְקִדְמוּתָהּ.

וּמִמְלִיץ כָּאֱלֹו הַצִּדְקָה תְּבֵא לְגוֹר בְּכַרְמֶל, וְשֵׁם תַּעֲשֶׂה הַצִּדְקָה שְׁלוֹם, וְהַצִּדְקָה תַּפְעֵל גַּם כֵּן שֶׁהַשְׁלוֹם יִתְקַבֵּל לְנִצָּחַ. כְּלוֹמַר שְׁלוֹם הָאֶרֶץ יִהְיֶה בְּזִכּוֹת הַצִּדְקָה.

מִמְשִׁיף שְׂבֻכּוֹת וְרִיעֲתָנוּ בְּמָקוֹם טוֹב, מְרוֹבָה מִיָּם. וְהַכֹּנֶנָה, בְּזִכּוֹת צִדְקָה וְלִמּוּד הַתּוֹרָה (ב"ק יז). תֵּנָּה דְּבִי אֱלִיהֶוּ זוּטָא פֶּרֶק א) יִהְיֶה הִיבּוֹל רַב.

(ט) - **נָשִׁים שְׁאֲנָנוֹת** - אֶמַר דְּרַף קִינָה, אִתָּן נָשִׁי בְּנֵי יְהוּדָה הַיּוֹשְׁבוֹת שְׁאֲנָן (מְבַלִּי דְאָגָה) כִּי לֹא הִשְׁרִיגוּ אוֹתָן יָד סִנְחָרִיב. - **קִמָּה שְׁמַעְנָה קוֹלִי, בְּנוֹת בְּטָחוֹת הָאֲזָנָה אֶמְרָתִי** - כָּפַל הַדְּבָר בְּמִילִים

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{ספ} **וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲזֹץ, וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוֹם**. בְּמִשְׁנֵה בִּאבוֹת אִמְרוּ חז"ל יֵתן וְיִתְּנוּ אַחֲרֵים חֲסִיד, וְכַתֵּב רַבִּינוּ יוֹנָה ז"ל שֶׁכֵּן אִמְרֵי יִשְׁעִיָּה וְנָדִיב נְדִיבוֹת יַעֲזֹץ וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוֹם כְּלוֹמַר יוֹעֵץ בַּעֲצֻמוֹ לֵיתָן (כּוֹוֹנֵנוּ שׁוֹתֵן בַּעֲצֻמוֹ, וְיַעֲזֹץ הֵינּוּ שִׁמְחִילִט לֵיתָן) וְגַם הוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוֹם עַל נְדָבוֹת שֶׁל אַחֲרִים שְׁאוֹמְרֵם לַחֵם לַעֲשׂוֹת כְּמוֹהוּ (רַבִּינוּ יוֹנָה אָבוֹת פ"ה יג).

^{ספ} גַּם הַתְּרֻגָּה רִשְׁיָי וְהַמְצוּדוֹת מִפְּרָשִׁים אֶת פִּרְשֵׁת נָשִׁים שְׁאֲנָנוֹת עַל חוֹרְבֵּן יְרוּשָׁלַיִם (וְכֵן הוּא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה אֵיכָה פְּתִיחָה כד) וְכֵן הוּא בְּמִרְאָה (מִסְכַּת שְׁמוֹחוֹת פֶּרֶק ח) וְנָשִׁים שְׁאֲנָנוֹת, מִפְּרָשׁ (שֵׁם) שֶׁהִמְכוּן לַחֲעִשְׁרִים. אִמְנֵם הָאֲבֵן עוֹרָא מַעֲמִידוֹ עַל מִי חֲזָקִיָּהוּ.

(י) ימים על שנה תרגזנה בטחות כי כלָה בציר אסף בלי יבוא: (יא) חרדו שאננות רגזה בטחות פשטה וערה נחגורה על חלצים: (יב) על שדים ספים על שדי חמד על גפן פריה: (יג) על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה כי על כל בתי מוש קריה עליזה: (יד) כי ארמון נטש המון עיר עזב עפל ובחן היה בעד מערות עד עולם מוש פראים מרעה עדרים: (טו) עד יערה עלינו רוח מפרום והיה מדבר

שונות [ע"פ אברבנאל]: (י) - ימים על שנה - שנה עם שנה, רוצה לומר לא שנה אחת ותהיה הגלות) כי אם שנה אחר שנה - תרגזנה - תחרדנה (ותפחדנה) אתן נשים - בטחות - כי גם עליכם יבוא האויב, והוא נבוכדנצר מלך בבל, - כי כלָה בציר אסף בלי יבוא - כי אף שיכלה הבציר (הראשון), לא יבוא האסף אל הבית כי האויב יקחהו [ע"פ אברבנאל]: (יא) - חרדו שאננות - מעתה חרדו על הצרה שבאה. - רגזה בטחות - כפל הדבר במילים שונות. - פשטה וערה - כי כל אחד תהיה מופשטה מבגדיה, ותשאר מגלה בשרה בעת תלף בגולה. - נחגורה על חלצים - תחגר עצמה על החלצים לכסות הערוה לבד [ע"פ רש"י]: (יב) - על שדים, ספים - יטפחו על שדיהן דרך הספד. - על שדי חמד - ההספד תהיה על אבדן השדות החמודות - על גפן פריה - ועל הגפנים המגדלים פרות הרבה [ע"פ אברבנאל]: (יג) - על אדמת עמי, קוץ שמיר תעלה - על האדמה (של ארץ ישראל תבכו, על) אשר תהיה שממה ויגדלו שם קוצים. - כי על כל בתי מוש - כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים (העשירים) שהיו שמחים בהם תדיר, העומדים בירושלים (שהיא) - קריה עליזה - [ע"פ רש"י]: (יד) - כי ארמון נטש - היכל המלך יהיה נעזב, כי מלך יהודה יגלה ממנו. - המון עיר עזב - המון העם שבעיר, יהיה נעזב ומפקר (חילי המלכות לא יוכלו להגן עליהם). - עפל ובחן היה בעד מערות - מגדלי המבצר יחרבו, וישובו למערות, (והם יהיו) מדור לחיות השדה. - עד עולם - רוצה לומר עד זמן רב, וכן ועבדו לעלם (שמות כא). - מוש פראים - (חמורי ברי הם ישמחו שמה כי ימצאו שמה מרעה. - מרעה עדרים - יהיה מקום מרעה לעדרים [ע"פ רד"ק]:

מעין חיים - מוסר, עיונים

¹⁰¹ נשים שאננות. לפי הפשט אין הכוונה נשים בדווקא. ומה שתפס הנביא נשים, הוא מפני המספד והקינה שבהמשך. וזה מכיוון שדברים אלו, היה נהוג להתבצע על ידי נשים, כמבואר במשנה (מועד קטן פרק ג) שהיה סדר קבוע של קינת נשים בכל לוויית המת. מטפחות מקוננות וכו'.

אבל חז"ל ללמדנו שנבואה זו, כתובה בלשון נשים שאננות ללמדנו בדרך דרש ורמז דבר גדול מאד.

וכה אמרו: גדולה הבטחה שהבטיחו קב"ה לנשים יותר מן האנשים. שנאמר נשים שאננות קומנה שמענה קולי, בנות בוטחות האזנה אמרתי (ברכות יז).

הבטחה זו היא על עולם הבא (כך גירסת הילקוט שמעוני כאן. גם בגמרא שם משמע כך, באשר הוא המשך למאמרו של רב על עולם הבא, שהצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, כן מוכיח המהרש"א שם).

והתנא דבי אליהו (רבה פרק ד') למד מפסוק זה, שלעולם הבא, רוח הקודש שורה על הנשים. ובאמת גם האמור בהמשך הפרשה, עד יערה רוח ממרום. עוסק ברוח הקודש. לומר, שיהיה רוח הקודש בעם ה', כבר לפני הגאולה, וסמוך אליה (מדרש רבה איכה ג לז). והוא כסימן לגאולה (פירוש עץ יוסף על המדרש שם).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קצט

לפרמל ופרמל [והפרמל] ליצר יחשב: (טז) ושכן במדבר משפט
וצדקה בפרמל תשב: (יז) והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת
הצדקה השקט ובטח עד עולם: (יח) וישב עמי בנה שלום
ובמשפנות מבטחים ובמנוחת שאננות: (יט) ובכד ברת היצר
ובשפלה תשפל העיר: (כ) אשריכם זרעי על כל מים משלחי רגל
השור והחמור:

(טו) - **עד יצרה עלינו רוח מפרום** - רוצה לומר, כן תהיה חרבה, עד אשר ישפך עלינו מפרום, רוח
הרצון והרחמים. - **והיה מדבר לפרמל** - מקום שממה כמדבר, ישוב להיות פרמל, והוא מקום שדות
וכרמים. - **והפרמל ליצר יחשב** - מקומות שהם עתה כפרמל, תחשב להיות כיצר (מרב צפיפות של
עצים טובים), מבלי מצוא שדות וכרמים [ע"פ רד"ק]: (טז) - **ושכן במדבר משפט** - ירושלים
שהיתה כמדבר, ישכן בה משפט, רוצה לומר אנשים עושים המשפט. - **וצדקה בפרמל תשב** -
בארץ ישראל שתהיה באותן הימים כפרמל, שמה תשב צדקה. רוצה לומר אנשים יעשו צדקה
[ע"פ רש"י]: (יז) - **והיה מעשה הצדקה** - בגמול הצדקה תביא - **שלום, ועבדת הצדקה השקט**
ובטח עד עולם - כפל הדבר במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (יח) - **וישב עמי** - מאז והלאה ישב עמי -
בנה שלום, ובמשפנות מבטחים, ובמנוחת שאננות - וכפל הדבר פעמים ושלש, ויורה על מרבית
השלום [ע"פ רד"ק]: (יט) - **ובכד ברת היצר** - רוצה לומר ואף ברת כרד לא תרד על הצמחים,
כי ביצר תרד. - **ובשפלה תשפל העיר** - בגין העיר תשפל להבנות במקום שפל ועמק. ועם כל זה
יהיו בטוחים מן האויב ולא יצטרכו לבנותה בגובה הר להשגב שמה (ועבר היו נוהגים לבנות את
הערים רק בגובה הר להיות מבצר, לינצל מאויבים) [ע"פ רד"ק]: (כ) - **אשריכם זרעי על כל מים** -
הצלחה תהיה לכם כי תזרעו על כל מים. רוצה לומר בכל מקום שתזרעו ימצא מים לגדל התבואה.
- **משלחי רגל** - ותהיו משלחים שמה רגל - **השור והחמור** - לאכל לשבעה, ולרמס ברגל ולא
יחושיו (שלא ישאר מספיק לאדם) כי תגדל הרבה תבואה [ע"פ רד"ק]:

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{טז} **ושכן במדבר משפט, וצדקה בפרמל תשב**. בכל פרשיות אלו עד סוף פרק ל' מבואר שתכלית ומטרת הגאולה הוא
שיהיה בירושלים משפט וצדקה (וראה עוד פרק נ).

^{טז} **בנה שלום**. לקמן (פרק טו) ניבא הנני נטה אליה נהר שלום.. כבוד גוים. לכאורה הדברים כפולים. אבל באמת
אינו כפולות, כי במדרש רבה שיר השירים (תחילת פרק ז') מבואר שהם שני דברים שונים.

ויתכן לבאר את ההבדל ביניהם, שלהלן הכוונה שלום ממלחמות ואויבים, היינו ממריבות ומחלוקות. וכאן הכוונה על
'שלמות' כלומר בלי פגעים ונזקים (כן נראה במדרש תהילים צב). ואכן לעיל (פרק כו) תמצא את תפלת הנביא, על שני
שלומים אלו (כמו שביארנו שם).

^ק **רגל שור וחמור**, רומז לשני המשיחים, משיח בן יוסף הנקרא שור (בכור שורו), ומשיח בן דוד שיבא על החמור
(תנחומא בראשית א' וכן במדרש רבה דברים ו ז).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קפ

פרק לג (א) הוי שוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שְׂדוּד וּבִגְדוּ וְלֹא כְּגִדּוּ בּוֹ כְּהִתְמַךְ שְׂדוּד תּוֹשֵׁד כְּנִלְתָךְ לְבִגְד וּבְגִדּוּ בְךָ :
(ב) יִהְיֶה חֲנֻנִי לְךָ קוֹיִנִּי הִנֵּה זֶרַעַם לְבָקָרִים אֵף יִשְׁוּעָתִנוּ בְּעֵת צָרָה :

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לג א-ו):

מנבא על אמה מצליחה שוֹדֵדִת כְּרֻצוֹנָה, וְשׁוֹם אֶחָד אֵינּוּ מַעֲזוֹ לְבִגְד בּוֹ. הַנְּבִיא חוֹזֶה אֶת סוֹפָה, וְשׁוֹבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכּוּ בְּשִׁלְלָהּ.

בְּאֻמָּצָה דְּבָרָיו עַל נְפִילַת הָאֻמָּה, מִתְפַּלֵּל הַנְּבִיא עַל עַמּוֹ, כְּנִרְאָה תְּפִלָּתוֹ הִיא, שֶׁלֹּא נִפְגַּע בְּאוֹתָהּ מִלְחָמָה קָשָׁה, וּמִזְכִּיר זְכוֹת הַקִּיָּי וְהַבְּשָׁחוֹן בָּהּ.

וּמִסִּים שְׂזֻכּוֹתֵנוּ לִישׁוּעוֹת, הוּא בְּזֻכּוֹת הַתּוֹרָה, וְיִרְאֵת הַשֵּׁם.

מִי הוּא הָאוֹיֵב הַזֶּה? הַמִּצְדוֹת מִפְּרֹשׁ אֶת פְּרִשָּׁה זוֹ עַל סִנְחָרִיב. אָבֵל הָרֵב אֶפְרַיִם אֶל כְּתָב (בְּתַחֲלַת פֶּרֶק לֵב) שֶׁהַעֲקָר כְּהַמְפָּרְשִׁים אוֹתוֹ עַל גּוֹג וּמִגּוֹג לְעֵתִיד לְבָא. וְרֹאה בְּהַעֲרָה^{קפא}.

- בְּסוֹף הַסֵּפֶר, תִּמְצָא בְּאוֹר בְּאֶרְכָּה לְפָרֶשֶׁה זוֹ, פְּסוּק בְּפִסּוּק מְרַבֵּנוּ בְּחִי -

(פרק לג א) - ^{קפב}**הוֹי שְׂדוּד** - (אומר את דבר ה' האמורה לפני מַפְלָתוֹ) אוֹיֵי לְךָ סִנְחָרִיב הַשְׂדוּד כָּל הָאֻמוֹת, שֶׁלֹּא הֵייתָ עַד עַתָּה שְׂדוּד מִמִּי - **וְאַתָּה** - הוּא הַבּוֹגֵד בְּכֻלָּם - **לֹא שְׂדוּד. וּבִגְדוּ וְלֹא כְּגִדּוּ** בְּךָ - וְעֵדִין לֹא כְּגִדּוּ בְּךָ. - **כְּהִתְמַךְ שְׂדוּד תּוֹשֵׁד** - כְּאוֹמֵר לֹא כֵן תִּהְיֶה לְעוֹלָם. כִּי כְּאֲשֶׁר תִּשְׁלַם לְשֹׁדֵד אֲחֵרִים (תִּשְׁלַם אֶת מַה שֶּׁנִּגְזַר לְךָ לְהַצִּילָם), אֲזַי תּוֹשֵׁד גַּם אֶתָּה. - **כְּנִלְתָךְ לְבִגְד וּבְגִדּוּ בְךָ** - כְּשֶׁתִּכְלֶה לְבִגְד בְּאֲחֵרִים, אֲזַי הֵם יִבְגְּדוּ בְּךָ [ע"פ רש"י:]; (ב) - **ה' חֲנֻנִי** - (תְּפִלַּת הַנְּבִיא וְהַעַם לִפְנֵי מַפְלַת סִנְחָרִיב) לְבַל תִּשְׁלַט בְּנוֹ יַד סִנְחָרִיב כִּי - **לְךָ קוֹיִנִּי** - לְךָ נִקְוָה, וְלֹא נִבְטַח בְּמַצָּרִים כְּאֲשֶׁר

מוֹעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^{קפג}**עַל אִיזָה אוֹמֶה מְדוּבֵר**. הַרְדִּיק מְסוּפֵק אִם עַל מְדוּבֵר עַל סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר, וְהִישׁוּעָה שְׂבִימִי חִזְקִיָּהוּ. אוּ מְדוּבֵר עַל הַעֲתִיד לְבָא. רִשְׁי עַל (פְּסוּק ד) **וְאִסַּף שְׁלָלָם**, מִבֵּיא שְׂבָאגֶדֶת חֶלֶק דְּרִשְׁוֹהוּ עַל שֶׁלֹּא סִנְחָרִיב. וְשֵׁם דְּעַת תֵּנָא אֶחָד הוּא ר' יִצְחָק נֶחֱמָא, לְפָרֵשׁ אֶת הַכְּתוּב **מִקּוֹל הַמּוֹן נִדְדוּ, מִרוּמָמִית נִפְצוּ**, הַכוֹנֶה שְׂמִיתָת חִילִי אֲשׁוּר, הִיָּה עַל יְדֵי שְׁהַקְבִּיָּה פֶתַח לְהַם אֲזִינִים לְשִׁמּוֹעַ שִׁירַת הַמּוֹן חֵיוֹת הַקּוֹדֵשׁ בְּמִרוֹם, וּמִכֵּךְ מֵתוּ.

אֲבָל מֵאִידִד, לְשׁוֹן רִשְׁי 'דְּרִשְׁוֹהוּ', מִשְׁמַע שְׂדִבְרֵי חִזְיָל שֵׁם אִינִים עַל דְּרַךְ הַפֶּשֶׁט. וְגַם דְּבִרֵי ר' יִצְחָק נֶחֱמָא, אִילוּ הוּא לְפִי פְשׁוּט, מִה פִּירוּשׁ '**נִדְדוּ עַמִּים**' הֵלֵא מְדוּבֵר עַל מוֹתָם, מִהוּ נִדְדוּ [אֲכֵן שֶׁא עֵינִיךְ וְרֹאה, שְׂבַעֵל הַמִּצְדוֹת מִיִּישֵׁב קוֹשִׁיָא זוּ].

מִשְׁמַעוֹת הַפֶּרֶשָׁה. '**הִיָּה זֶרַעַם לְבָקָרִים**' (פְּסוּק ב') מִשְׁמַע, תְּפִלָּה עַל הַצְרוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים חֲדָשִׁים לְבָקָרִים, בְּמִשְׁךְ הַדּוֹרוֹת. וְעוֹד, הֵלֵא תִרְאֶה שֶׁהַפְּסוּק 'מִיִּלֵּא צִיּוֹן מִשְׁפַּט וְצִדְקָה' (פְּסוּק ה') דּוֹמֶה לְעֵינִין בְּפִרְשָׁה הַקּוֹדֶמֶת, 'וְשָׁכֵן בְּמִדְבָר מִשְׁפַּט, וְצִדְקָה בְּכִרְמֵל תִּשֵּׁב', מִשְׁמַע שֶׁהוּא הַמִּשְׁךְ הַעֲנִין הַקּוֹדֶם, וְהוּא הִיָּה עַל הַעֲתִיד. וְעוֹד, לְפִי מִה שִׁיבּוּאֵר, הִרִי הַפֶּרֶשִׁיּוֹת שֶׁלִּפְנֵינוּ וְאַחֲרֵינוּ מְדַבְּרִים עַל הַעֲתִיד לְבָא.

כָּל זֶה מְסִיעֶה אֶת דְּרֹכּוֹ שֶׁל הָרֵב אֲבִרְבָּנָא, שְׁפִטוּטָה שֶׁל זוֹ הַפֶּרֶשָׁה הִיא עַל הַעֲתִיד לְבָא. כְּנִגֵּד אוֹמֶת גּוֹג שֶׁתְּצִלִּיחַ מֵאִד, וּבִסּוֹף תִּפּוּל.

^{קפד}**כְּנִלְתָךְ לְבִגְד וּבְגִדּוּ בְךָ**. הַקְבִּיָּה פֶתַח אוֹצָרוֹ לְעִשְׂרִים וְהַכֹּל שֶׁלּוֹ שְׂנֵאמֵר (חֲגִי ב) לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב, הַתַּחֲלִיל הָעִשְׂרִי לְהַלּוֹת בְּרִבִּית, מוֹנֶה אֶת הָאֲלֻמּוֹת וְדוֹחֵק בְּרִבִּית, מְבַזֶּה בּוֹ אֶת הָאֲבִיּוֹנִים, וּמִפְּשִׁיט בּוֹ אֶת הָעֲרוּמִים הַמְבַקְשִׁין מִמֶּנּוּ צִדְקָה, וְהַקְבִּיָּה צוּרָה, לּוֹעֵג לָרֶשׁ, חָרֵף עוֹשֶׂהוּ (מִשְׁלִי יוֹ, כְּלוֹמֵר הַלּוֹעֵג לְעֵנִי, הוּא כְּמַחֲרֵף אֶת הַקְבִּיָּה). הִיָּה חַיִּיב לּוֹ חֲבִירוֹ מִנֶּה מְכֹהוּ וּמִפְּשִׁיטוֹ וְיֹשִׁיב עֲרוֹם עוֹשֶׂה בּוֹ חֲמֵס וְגוֹל שְׂמִסְרוֹ לּוֹ מִשְׁכּוֹנוֹ שֶׁלֵּחַן וְהוּא בּוֹלַעַ וְהַקְבִּיָּה אוֹמֵר לּוֹ הוֹי **שׂוּד וְאַתָּה לֹא שְׂדוּד וּבִגְדוּ וְלֹא כְּגִדּוּ בְךָ כְּהִתְמַךְ שְׂדוּד תּוֹשֵׁד כְּנִלְתָךְ לְבִגְד וּבְגִדּוּ בְךָ** (תְּנַחֲמוּם מִשְׁפָּטִים יב).

(ג) מקול המון נדדו עמים מרוממתך נפצו גוים: (ד) ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שקק בו: (ה) נשגב יהנה כי שכן מרום מלא ציון משפט וצדקה: (ו) והנה אמונת עתיך חסן ישועת חכמת ודעת יראת יהנה היא אוצרו:

בטחו עשרת השבטים (או שרי יהודה הרעים). - הנה ורעם לבקרים - בכל יום היה לחזק להמקוים לה. - אף ושושנתו בעת צרה - אף היה לנו לישועה אם כבר באה הצרה [ע"פ רד"ק: (ג) - מקול המון - רוצה לומר, ומתאר, כמו שרואה כבר את מפלת סנחריב. ומודה שבאמת] פן היה לנו לישועה, כי מקול המית המלאך המכה בהם - נדדו עמים - מן העולם (הנה, אל קברם). - מרממתך - מהרוממות שלך אשר נשגבת עליהם - נפצו גוים - הנשוארים מן המגפה (ברחו והתפזרו) [אולי פן פונת רד"ק: (ד) - ואסף שללכם אסף החסיל - (פונה אל עם ישראל, ואומר) השלל שתקחו מאת מחנה אשור יהיה מאסף באין מחה ומבלי פחד, כדרך האספה שמאספים את החסיל כשנחים על האדמה. שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם, לבל ישחיתו תבואת האדמה (שאז אוספים בשקידה). - כמשק גבים שקק בו - בקול נהמת מים הנאספים ונופלים בבורות, פן ישמעו קול נהמת שוללים במחנה אשור ולא יאלצו לשלל בשקט] [ע"פ רד"ק: (ה) - נשגב ה' - המקום נתחזק עליהם, כי הוא - שכן מרום - בשמים ממעל. ואף אם החלש נמצא ולמעלה, לגיבור יחשב וכשהוא מלמעלה, ויריבו למטה, עצם מצבו במקום גבוה, נותן לו יכלת רבה לנצח, ומכל שכן (כאן שהיה) חזק ממעל (הוא הקב"ה שבשמים, לעמת סנחריב שבארץ). - מלא ציון - בהגס הזה, מלא את ציון - משפט וצדקה - כי מאז בעבור פלאי הים יעשו משפט וצדקה [ע"פ רד"ק: (ו) - ^{קע}והנה אמונת עתיד - קיים זמנך - חסן ישועות - וחזק ישועתך - חכמת ודעת - יהיה על ידי חכמה ודעת (הם הנותנים לאדם חסן, וקיים לארץ ימים). (ועל ידי) - יראת ה' - ש- היא אוצרו - של אדם. רצה לומר, היא לו למבטח כאוצר בעת הצרה (העשיר מרגיש שממונו יכול להושיעו בעת צרה. פן הוא יראת ה' לאדם בעל היראת שמים). וכאומר הנה באה לכם הישועה, ואתם בשלום. אם תרצו שתהא קיים לישועה לזמן מרבה. חזקו, התעסקו בחכמה בדעת, ויראו את ה' [ע"פ רד"ק:]

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קע}והיא אמונת עתיד. חז"ל דורשים את תיבות פסוק זה כך: אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת ב'אמונה', קבעת 'עתים' לתורה, עסקת בפריה ורביה (חוסן), צפית ליישועה, פלפלת ב'חכמה', הבנת דבר מתוך דבר (דעת). ואף על פי שלמדת את כל זה, אם יראת ה' היא אוצרו, הן, ואם לא לא. משל לאדם שאמר לשלוcho העלה לי כור חיתין לעלייה הלך והעלה לו אמר לו עירבת לי בהן קב חומטון, אמר לו לאו, אמר לו מוטב אם לא העלית (שבת לא).

ובמקום אחר אמרו: כיון שבא אדם לידי מקרא ומשנה, ומלמד מהן יראת שמים ומעשים טובים, הן זנין ומפרנסין ומכלכלין אותן עד שיכנסו לבית עולמן שנאמר והיא אמונת עתיד חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו. (תנא דבי אליהו רבה יד).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קפב

(ז) הן אֶרְאֵלִם צִעְקוּ חֲצָה מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹם מִר יִבְכְּיוּן: (ח) נִשְׁמֹו מִסְּלוֹת שְׁבַת עֲבַר אֶרֶח הַפֶּר בְּרִית מָאס עָרִים לֹא חָשַׁב אָנוּשׁ: (ט) אָבֵל אֲמַלְלָה אֶרֶץ הַחֲפִיר לְבָנוֹן קָמַל הִיָּה הַשְּׁרוֹן כְּעֶרְבָה וְנֹעַר בָּשָׁן וְכִרְמֵל: (י) עֲתָה אָקוּם יֹאמֶר יְהוָה עֲתָה אֲרוּמָם עֲתָה אֲנַשָּׂא: (יא)

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לג ז-יב):

מִתָּאֵר חֲרָבֹן הַמִּקְדָּשׁ וְהָאֶרֶץ^{קט}, - אָמַר ה' - הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁאָקוּם לְנֶקֶם אֶת נַקְמָתָם (כִּנְרָאָה מְדַבֵּר עַל אֶחָד מִמְחַרְבֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אוּ מִצִּאֲצֵאֵי הַבְּבָלִים שֶׁהִחְרִיבוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרָאשׁוֹן. אוּ רומי מִצִּאֲצֵאֵי הָאֲדוּמִים שֶׁהִחְרִיבוּ אֶת הַבֵּית הַשֵּׁנִי, וְשִׁעְלֵיהֶם מְדַבֵּר לְהִלָּן).

(ז) - הוּ אֶרְאֵלִם צִעְקוּ חֲצָה - אָמַר הַנְּבִיא (ה' הָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) רְאוּיָם הֵמָּה לְרַחֲמִים, כִּי כָּבֵר קִבְּלוּ גְּמִיל הָעוֹן. כִּי כָּל מִלְּאָךְ הַשְּׁלוֹת מֵאֲתָם וְשְׁלוּחִים שֶׁל רָאשֵׁי הָעִירוֹת מִסְּבִיב, הַנְּשַׁלְחִים תָּמִיד לְבָרֵר אֶת הַמְּאֲרָעוֹת הַחֲדָשׁוֹת, הִנֵּה כָּלֵם בַּחוּצוֹת (בְּדָרְכִים) בְּמִקּוֹם מִהְלָכָם, צִעְקוּ בְּקוֹל מִר. - מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹם מִר יִבְכְּיוּן - הַשְּׁלוּחִים הַהוּלָכִים לְבֹשֶׁר שְׁלוֹם הָעִיר, הִנֵּה בָּכוּ בְּמִר נֶפֶשׁ עַל חֲרָבָהּ [ע"פ רד"ק]: (ח) - נִשְׁמֹו מִסְּלוֹת שְׁבַת עֲבַר אֶרֶח - (שִׁמְמוֹ דְּרָכִים מִן עֲבָרִים וְשָׁבִים) הַדְּרָכִים נִצְשׁוּ שְׁמָמָה, כִּי נִשְׁבַּת עֲבָרֵי דֶרֶךְ מִפְּחַד הָאוֹיֵב. - הַפֶּר בְּרִית - הָאוֹיֵב הַפֶּר (אֶת) הַבְּרִית שֶׁכָּתַר עִם יִשְׂרָאֵל. - מָאס עָרִים - וּמָאס עָרֵיהֶם מִלְּהִנְיָחָם עַל תִּלָּם וְנִשׁ אוֹיֵב שֶׁאֲחֲרֵי שְׁכּוּכֵשׁ מִנִּיחַ אֶת הָעִיר, כִּי חָפֵץ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעִצְמוֹ, אָבֵל אוֹיֵב רַע זֶה מָאס בְּעָרִים, וְלִפְיָךְ הִיָּה חֲרָבָהּ רַב יוֹתֵר, כִּי הִרְסָה עַד הִיסוּד [ע"פ רד"ק]. - לֹא חָשַׁב אָנוּשׁ - לֹא חָשַׁב אוֹתָנוּ לְבָנֵי אָדָם [ע"פ רש"י]: (ט) - אָבֵל אֲמַלְלָה אֶרֶץ - (וְהָאוֹיֵב) הַשְּׁחִית הָאֶרֶץ וְנִכְרְתָהּ. - הַחֲפִיר לְבָנוֹן, קָמַל - הוֹבִישׁ וּמָאס אֶת (יִצְרָ) הַלְּבָנוֹן, וְכָרַת (מִמֶּנּוּ, מִהֵנֶּעַר אֶת) הָאֵילָנוֹת. - הִיָּה הַשְּׁרוֹן כְּעֶרְבָה - מִקּוֹם הַמְרָעָה נִצְשָׁה שְׁמָמָה כְּמִדְבָּר. - וְנֹעַר בָּשָׁן וְכִרְמֵל - מִקּוֹמוֹת הַשְּׁמָנִים, הַשִּׁירִי וְהַפִּילֹו פְּרוֹתֶיהָ. רוֹצֶה לֹאמֹר אֵין מְגִדָּל שֶׁם פְּרוֹת [ע"פ רש"י]: (י) - עֲתָה אָקוּם יֹאמֶר ה' - רוֹצֶה לֹאמֹר הוֹאִיל וְקִבְּלוּ עָנֶשׁ כְּזֶה, לָכֵן יֹאמֶר ה', עֲתָה אָקוּם, לְהַפְרַע מִמֶּלֶךְ אֲשׁוּר. - עֲתָה אֲרוּמָם - כִּי כְּשֶׁהִמְקוֹם עוֹשֶׂה דִין בְּעִכְשׁוֹ הוּא מְרוּמָם וּמְנוּשָׂא. - עֲתָה אֲנַשָּׂא - כִּפֵּל הַדְּבָר בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (יא) - תִּהְיוּ חֲשֵׁשׁ תִּלְדוּ קֶשׁ - קָרָא אֶל הַמַּחֲשָׁבָה הַרְיוֹן, וְאֵל הַמַּעֲשֶׂה לִידָה. רָצָה לֹאמֹר מֵה שֶׁחֲשַׁבְתֶּם לְכַבֵּשׁ אֶת יְרוּשָׁלַיִם, לֹא

מוֹעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

^{קט} פֶּרֶשׁת הַן אֲרָאֵלִם. מוֹכַח מִתּוֹךְ הַפֶּרֶשָׁה וּמִהַמְּפָרְשִׁים שֶׁהִנְבִּיא מִנְּבִיא כֹאן עַל צָרוֹת וְרַעוּת שִׁיהִיו בִּזְמַן חוֹרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (יִשְׁעִיָּה עוֹמֵד לִפְנֵי כֵן וּמִנְּבִיא אֶת הַעֲתִיד).

הוֹכַחָה א. רש"י מִפְּרֵשׁ תִּיבֵּת 'אֲרָאֵלִם' מִשְׁלֹוֹן אֲרָאֵל, שֶׁהוּא הַמְּזוּבָּח. כְּלוֹמֵר הַסֵּפֶד עַל הַמְּזוּבָּח. אִם כֵּן מִפְּרֵשׁ שֶׁמְדוּבֵּר אַחֲרֵי חוֹרְבַן הַבֵּית.

ב. בַּפְּסוּק ח, נֹאמֵר עַל הָאוֹיֵב 'מָאס עָרִים'. מִשְׁמַע שֶׁמְדַבֵּר עַל חוֹרְבַן עָרִים בִּיד אוֹיֵב, שֶׁאֵינוּ מוֹעִינִן בִּישׁוּב הָעָרִים הַכְּבוֹשׁוֹת, בְּתוֹשְׁבֵי אַחֲרִים (כְּמוֹ שֶׁמִּפְּרֵשׁ שֶׁם הַמְּצוּדוֹת). וְאִיךְ יִתְפָּרֵשׁ עַל אֲשׁוּר, הִרִי כִידּוּעַ הִיָּה מִגְּמָתוֹ שֶׁל סִנְחָרִיב, לְהַנִּיחַ עַמִּים אַחֲרִים תַּחַת אוֹתָם שְׁכַבֵּשׁ, אִם כֵּן לֹא מָאס עָרִים.

ג. גַּם פֶּשְׁטוֹת כָּל הַפֶּרֶשָׁה נִשְׁמֹו מִסְּלוֹת, וְעוֹד, הֵם דְּבָרִים שֶׁלְּכֹאֲרָה לֹא הִיוּ לִפְנֵי הַחוֹרְבָן.

ד. מִר יִבְכְּיוּן. עַל מַה הַבְּכִיָּה? חז"ל אוֹמְרִים בַּמְּפֹרָשׁ, שֶׁהוּא עַל חוֹרְבַן הַבֵּית (חֲגִיגָה ח'). מִדְּרַשׁ רַבָּה אֵיכָה פֶּרֶשָׁה א' כג). נִשְׁמֹו מִסְּלוֹת, אַחֲזִ"ל (אֵיכָה רַבָּה פִּתְיַחַח כד) שֶׁמְדוּבֵּר בִּזְמַן הַחוֹרְבָן.

תהרו חֲשֵׁשׁ תִלְדוּ קֶשׁ רוּחְכֶם אֲשׁ תֹאכְלֶכֶם: (יב) וְהָיוּ עַמִּים מְשֻׁרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים פְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצְתּוּ:

(יג) שְׁמְעוּ רְחוּקִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרְתִּי: (יד) פָּחַדוּ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים אַחְזָה רַעְדָה חֲנָפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֲשׁ אוֹכְלָה מִי יָגוּר

תצליחו בה. והנה (התוצאה) המחשבה הבל, והמעשה כמותה. - **רוחכם אש תאכלכם**^{קט} - מחשבותיכם תהיה אש אשר תאכל אתכם. רוצה לומר המחשבה ההיא היתה סבה להביא עליכם האבדון (שהרי בעבורה באתם ללחם בישראל, ועבורה נענשׁתם) [ע"פ רד"ק]: (יב) - **והיו עמים משורפות שיד** - מחנה סנחריב ידמו אל האבנים הנשרפים להיות סיד. - **קוצים פסוחים באש יצתו** - ידמו אל הקוצים הנכרתים, שהמה יבשים, וכשמציתן בהם האש נשרפים מהרה (יותר מהר מקוצים מחברים וצומחים, מפני שיש בהם לחות). וכן מחנה סנחריב מהר יכלו [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לג יג-כד):

חז"ל בהרבה מקומות (ראה במדרשים המובאים בעיונים) התרגום, רש"י, והאברבנאל (בפרק לב' כתב שזה הדרך היותר נכון מהפרושים), פִּרְשׁוּ אֶת הַפֶּרֶשָׁה כְּלָה לַעֲתִיד לְבֹא.

לפי דרך זה פונת הנבואה לומר, שְׁלַעֲתִיד תִּהְיֶה צִיּוֹן מְקוֹם רַק לטובים, לְבַעֲלִי מִשְׁפָּט וצְדָקָה, לְאַנְשֵׁים יֹשְׁרִים בְּבִין אֲדָם לְחִבּוּרִי. וכן מסים, 'הַעֵם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נִשָּׂא עוֹן'. 'ירושלם, בל יסע יתדמיו לנצח'. לפי דברינו הפונה, שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ לֹא יִחַרַב יוֹתֵר. 'עֵינֶיהָ תִּרְאֶנָּה', 'בְּאַרְץ מְרַחֲסִים', 'לְבָד יִהְיֶה אִמְהָ', 'אִיהָ סִפְרָה'. הכונה שִׁירָאוּ אֶת הַנְּדוֹנִים לְגִיהֶנֶם. 'נִהְרִים יָאֲרִים', הוא הנהר הגדול שְׁעֵתִיד לְצֵאת מִירוּשָׁלַיִם.

דעת הרד"ק, האבן עזרא, והמצודות שְׁמַדְבָּר עַל חֻזְקִיהוּ הַמֶּלֶךְ, שִׁיגְדֵל שְׁמוֹ, בְּעִבּוּר צְדָקָתוֹ.

(יג) - **שְׁמְעוּ רְחוּקִים** - היושבים ממרחק, שְׁמְעוּ אֶת - **אֲשֶׁר עָשִׂיתִי** - במחנה אשור. - **וּדְעוּ קְרוֹבִים** - אותן שהיו במחנה אשור, תנו לב לדעת אֶת - **גְּבֻרְתִּי** - [ע"פ רד"ק]: (יד) - **פָּחַדוּ בְּצִיּוֹן** - אֶזְבּוּא אֲשׁוּר עַל צִיּוֹן, הַצְדִּיקִים (תלמידי חזקיהו) בְּטָחוּ בָּהּ. אֲבָל הַ - חֲטָאִים - פָּחַדוּ^{קט}. **אַחְזָה רַעְדָה**

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קט} **רוחכם אש תאכלכם**, פִּרְשׁוּ חז"ל עַל עוֹנֵשׁ הַרְשָׁעִים לַעֲתִיד לְבֹא (סנהדרין קח. מדרש רבה בראשית ו' ו'. שם כו' ו'). ואת פסוק יב עַל עוֹנֵשׁ הַעַמִּים לַעֲתִיד לְבֹא (סוטה לה. מדרש רבה ויקרא כג ה, במדבר יט לב, שיר השירים ב ב ה. תנחומא חוקת כה. ראה ט).

^{קט} **פחדו בצייון חטאים**. ממפסדי הזריות הוא רוב הפחד וגדל המורא מן הזמן ותולדותיו, כי פעם יירא מהקור או מחום ופעם מהפגעים ופעם מן החלאים ופעם מן הרוח וכן כל כיוצא בזה. הוא הענין שאמר שלמה עליו השלום (משלי כ"ו יג): "אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות". וכבר גינו חכמינו וזכרונם לברכה המדה ויחסוה אל החטאים, ומקרא מסייע, דכתיב (ישעיה ל"ג): "פחדו בצייון חטאים אחזה רעדה חנפים". עד שאמר אחד מן הגדולים אל תלמידו בראותו אותו מתפחד: "חטאה את" (גמרא ברכות ט). אלא על זה נאמר (תהלים ל"ז): "בטח בה" ועשה טוב שכן ארץ רעהא אמונה" (מסילת ישרים פ"ט).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קפד

לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם: (טו) הִלַּךְ צְדָקוֹת וְדָבַר מִיִּשְׂרָאֵל מֵאֵס בְּכַבֵּעַ
מַעֲשֵׂקוֹת נֶעַר כַּפְּיוֹ מִתַּמָּךְ בְּשָׁחַד אֵטֶם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמִים וְעַצֵּם
עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרָע: (טז) הוּא מְרוֹמִים יִשְׁפֹּן מִצְדוֹת סִלְעִים מִשְׁגָּבוֹ
לַחֲמוֹ נָתַן מִיָּמָיו נְאֻמָּנִים: (יז) מֶלֶךְ בִּיָּפוֹ תַּחְזִינָה עֵינֶיךָ תִּרְאִינָה
אֶרֶץ מִרְחָקִים: (יח) לִבְךָ יִהְיֶה אֵימָה אֵימָה סִפֵּר אֵימָה שֶׁקֶל אֵימָה סִפֵּר

חֲנָפִים - כִּפּל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת^{קט}. - **מִי יָגוּר לָנוּ** - רוּצָה לִוְמֵר, וְכֵה אָמְרוּ מִי הוּא מַעֲמָנוּ שִׁיכֹל
לְגוֹר וְלִהְיוֹתָנָם פֶּה מוֹל מִחֲנָה אֲשׁוּר, שֶׁהוּא כ־ **אֵשׁ אֶכְלָה, מִי יָגוּר לָנוּ** - כִּפּל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת
- **מוֹקְדֵי עוֹלָם** - (שׁוֹרְפֵי עוֹלָם) רוּצָה לִוְמֵר, (הָאֵמָה) אֲשֶׁר שָׂרְפוּ וְהַחֲלִישׁוּ כָּל בְּנֵי עוֹלָם [ע"פ רד"ק]:
(טו) - **הוֹלֵךְ צְדָקוֹת** - כְּאֵלֹו רֹחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיב, וְהוּא הַמִּתְקַיֵּם, מִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ צְדָקוֹת, - **וְדָבַר**
מִיִּשְׂרָאֵל, מֵאֵס בְּכַבֵּעַ מַעֲשֵׂקוֹת - מְדַבֵּר מִיִּשְׂרָאֵל. מֵמָאס בְּחֻמְדַּת עֲשָׂק. - **נֶעַר כַּפְּיוֹ** - מְנַעַר כַּפְּיוֹ -
מִתַּמָּךְ בְּשָׁחַד - וְלֹא יֵאבֶה לִקְחָתָהּ. - **אֵטֶם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמִים** - סוֹתֵם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּבָרִים הַמְסִיתִים
לְשִׁפְף דָּם [ע"פ רד"ק]. - **וְעַצֵּם** - סוֹגֵר - **עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרָע** - דְּבַר הָאֲסוּר לְרְאוֹת [ב"ב נז:]: (טז) -
הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֵּן - הַעוֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה יִשְׁכֵּן בְּטַח, כְּאֵלֹו הֵיךְ בְּמָקוֹם מְרוֹם (וְגִבּוֹהַּ מֵאֲדָה), אֲשֶׁר לֹא
תִּשְׁיֵג אוֹתוֹ יָד הָאֹיֵב. - **מִצְדוֹת סִלְעִים מִשְׁגָּבוֹ** - כְּאֵלֹו הֵיוּ מִבְּצָרִי סִלְעִים לוֹ לְמִשְׁגָּב. - **לַחֲמוֹ נָתַן** -
מִן הַשָּׁמַיִם יִסְפִּיקוּ לוֹ צָרָכָיו. - **מִיָּמָיו נְאֻמָּנִים** - לֹא יִפְסִיק מִי בְּאֵרוֹ [ע"פ רש"י]: (יז) - **מֶלֶךְ בִּיָּפוֹ**
תַּחְזִינָה עֵינֶיךָ - בְּעֵינֶיךָ תִּרְאֶה אֶת הַמֶּלֶךְ חֲזָקִיָּה בִּיָּפוֹ וּבְגִדְלָתוֹ, וְלֹא תִהְיֶה גּוֹלָה מֵאֶרֶץ. - **תִּרְאִינָה**
אֶרֶץ מִרְחָקִים - מֵלֶת 'מֶלֶךְ' הָאֲמֹר בְּתַחֲלַת הַמִּקְרָא, עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם שְׁתִּים, כְּאֵלֹו אָמַר, תִּרְאִינָה מֶלֶךְ
אֶרֶץ מִרְחָקִים. וְרוּצָה לִוְמֵר הָעֵינִים שָׂרְאוּ עַד הֵנָּה (וְהִסְתַּכְּלוּ כָּל הַיּוֹם בַּפֶּחַד עַל) מֶלֶךְ אֶרֶץ אֲשׁוּר
(שֶׁהִיא אֶרֶץ רְחוֹקָה. הַמִּפְחַד מִקְּאוֹיֵב שׁוֹאֵל וּמִבִּיט כָּל יוֹם, מֵהָ הוּא עוֹשֶׂה), הֵנָּה עֲתָה תִּרְאִינָה אֶת

מעין חיים - מוסר, עיונים

^{קט} **פָּחַד בְּצִיּוֹן חֲטָאִים**. מִפְּחַד עוֹנֵשׁ הַגִּיחָנִם (מִדְּרַשׁ תַּחֲלִילִים קִיט עַל הַפֶּסוּק סִמֵּר מִפְּחַד בְּשָׂרִי), אַחֵר יוֹם הַדִּין לַעֲתִיד לִבֵּא
(מִדְּרַשׁ תַּחֲלִילִים יד). **אֲחִיזָה רַעְדָה חֲנָפִים**, עוֹנֵשׁ הַעֲתִיד לִבֵּא עַל הַעֲכוּסִים (מִדְּרַשׁ תַּחֲלִילִים ק).

^{קט} **הוֹלֵךְ צְדָקוֹת, הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֵּן**. אֲמֹר חוֹלִל [מְכִינִים שֶׁלֹּא הֵיוּ צָדִיקִים כְּרֵאשׁוֹנִים, וְאֵם בָּאוּ לְשִׁמּוֹר כּוֹלֵם אֵין לָךְ
אִדָּם שִׁזּוּכָה' (רש"י). אֵין הַכּוֹוֹנָה חֲלִילָה, שֶׁאֵין צָרִיךְ לְשִׁמּוֹר שָׂאֵר הַמִּצְוּוֹת, אֲלֹא שְׁעוֹר אֵלֹו בְּלִבְדּוֹ, כִּבֵּר 'זוֹכָה' לְאוֹתוֹ
עֲתִיד טוֹב הַמּוֹבִטָח. כִּךְ נִרְאָה מִרְשִׁי"ל, בֹּא יִשְׁעִיחוּ (עַל פִּי נְבוֹאָת ה') וְהַעֲמִידוּ עַל שֵׁשׁ דְּכֵתִיב 'הוֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדוֹבֵר
מִיִּשְׂרָאֵל מֵאֵס בְּכַבֵּעַ מַעֲשֵׂקוֹת נֶעַר כַּפְּיוֹ מִתַּמָּךְ בְּשָׁחַד אֵטֶם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמִים וְעַצֵּם עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרָע'. 'הוֹלֵךְ
צְדָקוֹת', זֶה אֲבִרָהּ אֲבִינוּ דְּכֵתִיב (בְּרֵאשִׁית יח) כִּי יִדְעִתִּי לִמְעַן אֲשֶׁר יִצּוּהָ. לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. 'וְדוֹבֵר מִיִּשְׂרָאֵל'
[לְשׁוֹן דִּיבּוּר], זֶה שֶׁאֵינוֹ מִקְנִיט פְּנֵי חֲבִירוֹ בְּרָבִים. 'מוֹאֵס בְּכַבֵּעַ מַעֲשֵׂקוֹת', כִּנּוּן ר' יִשְׁמַעֲלֵל בֵּן אֲלִישֶׁע [אַחַד הֵיךְ רִגִּל
לִיתֵן רֵאשִׁית הַגֹּז לִכְהֹן אֶחָד, וְהַפֶּעַם בֹּא לִיתֵן לְרִי יִשְׁמַעֲלֵל, וְלֹא קִיבֵל, שֶׁזֶה כִּמוֹ עוֹשֶׂק לִכְהֹן הָרֵאשׁוֹן. כְּתוּבוֹת קח].
'נֶעַר כַּפְּיוֹ מִתַּמָּךְ בְּשָׁחַד', כִּנּוּן ר' יִשְׁמַעֲלֵל בְּרִי יוֹסִי [אַרִּיס שֶׁל שְׁדָה שֶׁל ר' יִשְׁמַעֲלֵל, הִבִּיא לוֹ פִּירוֹת הַמִּגְוִיעִים לוֹ קוֹדֵם
הַזִּמָּן, וְלֹא רָצָה לִקְבֹּל מִשּׁוֹם אֲבִיב שׁוֹחַד, כִּי הִיָּה אֲמֹר לַחֲיוּת לוֹ דִּין]. 'אֵטֶם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמִים', דֵּלֵא שְׁמַע בִּזְלִילוֹתָא
דְּצוּרָבָא וּשְׁתִּיק [לֹא שְׁמַע לְזוֹלָה בְּתַלְמִיד חֶסֶם, וּשְׁתִּיק] כִּנּוּן רִבִּי אֶלְעָזָר בֵּן רִשְׁבִּי' [שְׁמַאֲד הַקִּפִּיד בַּעֲנִין זֶה ב"מ
פד]. 'וְעַצֵּם עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרָע', כְּדִרְבִּי חִיָּא בְּרִי אֲבָא. דָּאֲמַר ר' חִיָּא בְּרִי אֲבָא זֶה שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בְּנִשְׁיָם, בְּשַׁעֲה
שְׁעוּמָדוֹת עַל הַכְּבִיסָה, וְכֵתִיב 'הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֵּן' (מְכוֹת כד).

^{קט} **מֶלֶךְ בִּיָּפוֹ** - כְּשֶׁהִקְבִּי"ת מִלְמַד תּוֹרָה לַעֲתִיד לִבֵּא (תַּנָּא דְּבִי אֲלִיהוֹ רַבֵּה פֶּרֶק יב) **תִּרְאִינָה מִרְחָקִים** - הַלְכוֹת הַתּוֹרָה,
וְנִקְרָאִים רְחוֹקִים מִפְּנֵי שְׁקִדְמוֹ לַעֲלוֹם (שֶׁם יג).

**אֶת הַמַּגְדָּלִים: (יט) אֶת עַם נֹעֵז לֹא תִרְאֶה עִם עֲמָקֵי שְׁפָה מְשֻׁמוֹעַ
נִלְעַג לְשׁוֹן אֵין בִּינָה: (כ) חֲזָה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנו עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה
יְרוּשָׁלַם. ׀ נִהָ שְׁאָנָן אֶהֱל בַל יִצְעָן בַּל יִסַּע יִתְדֹתָיו לִנְצַח וְכָל חֲבָלָיו
בַּל יִנְתָּקוּ: (כא) כִּי אִם שָׁם אֲדִיר יִהְיֶה לָנוּ מְקוֹם נְהָרִים יֶאֱרִים
רַחֲבֵי יָדַיִם בַּל תִּלָּךְ בּוֹ אָנִי שֵׁיט וְצִי אֲדִיר לֹא יַעֲבֹרְנוּ: (כב) כִּי יִהְיֶה
שִׁפְטָנוּ יִהְיֶה מַחְקָקֵנוּ יִהְיֶה מִלְּפָנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנו: (כג) נִטְשׁוּ חֲבָלֶיךָ**

הַמִּלָּךְ חֲזָקִיהוּ בִּפְיֹו וּבִגְדָלָתוֹ [ע"פ רד"ק]: (יח) ^{ap} **לִבְךָ יִהְיֶה אֵימָה** - לִבְךָ שֶׁהִיא חוֹשֵׁב אֵימָה,
וְאוֹמֵר, - **אֵימָה סִפֵּר** - הַמִּלָּךְ, (מִי יוֹדֵעַ אוֹלִי) עֲתָה יָבוֹא עֲלֵינוּ וְיִכְתֹּב הַמַּס. וְ- **אֵימָה שָׁקֵל** - כֶּסֶף הַמַּס
מִיַּדֵּנוּ, וְ- **אֵימָה סִפֵּר אֶת הַמַּגְדָּלִים** - (מִמֶּנָּה מֵאֵת הַמִּלָּךְ) הַסּוֹפֵר אֶת מַגְדְּלֵי הָעִיר, וְהַבָּתִּים הַגְּבוּהִים.
כִּי לִפִּי מִסְפֵּר הַמַּגְדָּלִים הָיָה הַמַּס [ע"פ רד"ק]: (יט) - **אֶת עַם נֹעֵז לֹא תִרְאֶה** - רוֹצֶה לוֹמֵר, הִנֵּה
מַעֲתָה לֹא יִהְיֶה כֵּן, כִּי לֹא תִרְאֶה בְּעֵינֶיךָ אֶת הָעָם הַחֹזֵק, וְהוּא אֲשׁוּר. - **עִם עֲמָקֵי שְׁפָה מְשֻׁמוֹעַ** -
הָעָם אֲשֶׁר שִׁפְתָּ לְשׁוֹנָם עֲמָק, וְקָשָׁה לְהִבִּין. - **נִלְעַג לְשׁוֹן אֵין בִּינָה** - מִי שֶׁאֵינוּ מְכִיר הַלְשׁוֹן
(שֶׁחֲבִירוֹ מְדַבֵּר בּוֹ), יִדְמָה לוֹ שֶׁמְדַבֵּר בְּהֶפֶךְ תְּכוֹנַת הַדְּבָר, וְאֵין הִבְנָה לְדַבְּרֵנוּ. וּמוֹסֵב לְתַחֲלַת
הַמִּקְרָא לוֹמֵר, לֹא תִרְאֶה עוֹד אֶת הָעָם הַזֶּה. וְהַעֲנִין כְּפוֹל בְּמִילִים שׁוֹנוֹת [ע"פ רד"ק]: (כ) - **חֲזָה
צִיּוֹן** - אֲכַל תִּרְאֶה אֶת צִיּוֹן וְלֹא תִגְלֶה מִמֶּנָּה. - **קִרְיַת מוֹעֲדֵנו** - הָעִיר אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מִתּוֹעֲדִים
וּמִתְכַּנְּסִים שָׁמָּה בְּרִגְלָא (מַצּוֹת עָלֶיהָ לְרִגְלָא, לַעֲלוֹת לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ כָּל רִגְלָא). - **עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה
יְרוּשָׁלַם, נִהָ שְׁאָנָן** - שִׁיְהִיה (וּמִיֹּם הַהִצָּלָה וְאֵילָף) מְדוּר שָׁקֵט. - **אֶהֱל בַל יִצְעָן** - וְאֶהֱל אֲשֶׁר לֹא
יִהְיֶה נֶעַ מִמְקוֹמוֹ, כִּי יִצְמַד תַּחֲתָיו - **בַּל יִסַּע יִתְדֹתָיו לִנְצַח** - וְעַד זְמַן רַב לֹא יִהְיוּ נִצְעָרִים יִתְדוֹת
הָאֶהֱל, - **וְכָל חֲבָלָיו בַּל יִנְתָּקוּ** - וְכָל חֲבָלֵי הָאֶהֱל הַקְּשׁוּרִים בִּיתְדוֹת, לֹא יִהְיוּ נִצְעָקִים מִן הַיִּתְדוֹת
וְהָאֶהֱל הוּא מְשָׁל עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לוֹמֵר שְׁלֹא תִחַרַּב זְמַן רַב) [ע"פ רד"ק]: (כא) - **כִּי אִם שָׁם אֲדִיר
ה' לָנוּ** - כִּי בְּאֵמַת שָׁם בִּירוּשָׁלַם, ה' הָאֲדִיר יִהְיֶה לָנוּ וּבְעֶזְרָתֵנוּ. - **מְקוֹם נְהָרִים** - יִהְיֶה יְרוּשָׁלַם
כְּאֵלוֹ סָבִיב לָהּ מְקוֹם הַנְּהָרִים - **יֶאֱרִים רַחֲבֵי יָדַיִם, בַּל תִּלָּךְ בּוֹ אָנִי שֵׁיט** - עַד שְׁלֹא תוּכַל לִילֵךְ שָׁם
סְפִינָה הַשֵּׁטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, - **וְצִי אֲדִיר לֹא יַעֲבֹרְנוּ** - וְאִף סְפִינָה חֲזָקָה וּגְדוֹלָה לֹא תוּכַל לַעֲבֹר אֶת
הַנְּהָר. הַנְּהָר הוּא מְשָׁל, וְהַנְּמָשֵׁל רוֹצֶה לוֹמֵר, שֶׁתִּהְיֶה שְׁמוּרָה מֵאֲשׁוּר, כְּאֵילוֹ הָיָה (וְשָׁם נְהָר עֲצוּם
עַד שֶׁהִדְּבָר) 'אִי אֶפְשָׁר' שֶׁתָּבוֹא שָׁמָּה [ע"פ רד"ק]: (כב) - **כִּי ה' שִׁפְטָנוּ** - הוּא יִקַּח מִשְׁפָּטֵנוּ
(וְנִקְמָתֵנוּ) מִיַּד אֲשׁוּר, אֲשֶׁר הִרְעָ לָנוּ מֵאֹד (בְּעֶבֶר). - **ה' מַחְקָקֵנוּ** - ה' הוּא מוֹשֵׁל בָּנוּ - **הוּא מִלְּפָנוּ** -
וְהוּא מִלָּךְ עֲלֵינוּ, וְ- **הוּא יוֹשִׁיעֵנו** - מִיַּד אֲשׁוּר. וְכֹאֲשֶׁר יֵאוֹת לְמִלָּךְ לְהוֹשִׁיעַ לַעֲמוֹ וּכְלוֹמֵר בְּגִלָּל

מַעֲיֵן חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{ap} **לִבְךָ יִהְיֶה אֵימָה** - אֵימַתִּי: אִמְרוּ חֲזִ"ל: לַעֲתִיד לְבָא עֲתִיד הַקְּבִ"ה לִישֵׁב עֲלֵיהֶן בְּדִין וּמִנִּיחַ סִפֵּר תּוֹרָה עַל חִיקוֹ
וַיֵּאמֶר כָּל מִי שֶׁעִסַּק בּוֹ יָבֹא וְיִטּוֹל שְׂכָרוֹ שְׁנֵאמַר (וַיֹּחַ) אֵימָה סוֹפֵר אֵימָה שׁוֹקֵל אֵימָה סוֹפֵר אֶת הַמַּגְדָּלִים. אֵימָה סוֹפֵר - אֵלוֹ
מִלְּמַדֵּי תַּנּוּקוֹת לְשֵׁם שְׁמַיִם. יָבֹאוּ וְיִטּוֹלוּ שְׂכָרָן. אֵימָה שׁוֹקֵל - שְׁשׁוֹקֵל קֶלֶן וְחִמּוּרִין. יָבֹאוּ וְיִטּוֹלוּ שְׂכָרָן. אֵימָה סוֹפֵר אֶת
הַמַּגְדָּלִים - אֵימָה לוֹמֵד מִדְּרַשׁ חֲלֻכּוֹת וְאֵגְדוֹת יָבֹאוּ וְיִטּוֹלוּ שְׂכָרָן (מִדְּרַשׁ מִשְׁלֵי טו).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קפו

בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס אז חלק עד שלל מרבה פסחים בזו
בז: (כד) ובל יאמר שכן חליתי העם הישב בה נשא עון:

פרק לד (א) קרבו גוים לשמע ולאמים הקשיבו תשמע הארץ
ומלאה תבל וכל צאצאיה: (ב) כי קצף לה על כל הגוים וחתה

שהוא מלכנו, לכן ראוי שיושיענו) [ע"פ רד"ק]: (כג) - נטשו חבליך - לפי שהמשיל את ירושלים
כאלו היו נהרות סביב לה, והמשיך) ואחז במשל ההוא, לומר, לא תוכל לבוא לכבשה, כי יהיה
כאלו מוליכי הספינה עזבו (את) החבלים, שמושכים בהם הוילון (הוא המפרשים) להפנותה אל מול
הרוח. - בל יחזקו כן תרנם, בל פרשו נס - לא יוכלו להחזיק כראוי את תורן הספינה, ומאחר
ואינם תופסים בחבל ועמוד התורן) לא יוכלו לפרש הוילון אל מול הרוח. - אז חלק עד שלל
מרבה - ביום מפלת אשור (כאלו טבעה ספינתו, אז), יחלק שלל הרב. - פסחים בזו כז - אף
הפסחים ההולכים על משענתם, יבזו שלל. כי מפלתו יהיה סמוך אל העיר, ואף הפסחים (איש
צולע אינו יכל לילך למרחק) ילכו שמה לשלל שלל [ע"פ רד"ק]: (כד) - ובל יאמר שכן חליתי -
השוכן בירושלים, לא יאמר מעתה, הן נחליתי מרב הצרות^{קפ}. כי - ^{קפ} והעם הישב בה - יהיה -
נשא - ומכפר - עון - ולא יבוא עוד צרות. ולא יהיו חולים [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לד א-יז):

נבואה על פרענות גדולה לאדם. והכונה לרומי. שהם החריבו את בית המקדש השני (מפרש
במדרש רבה ויקרא פ"ו ו. וכן בפי' מהר"י קרא שמדבר ברומי. וגם במדרש רבה שמות פ"ט לד,
ובתנחומא וארא יג מבאר שהענין עוסק באדם שהיא החריבה את המקדש השני. ומה שכתוב
ברש"י ומצודות בכל, הוא יד הצנזור. במצודות כתוב הרבה פעמים כשדים, בלא קשר לכשדים,
וכנראה הוא יד הצנזור).

- בסוף הספר תמצא באור לפרשה זו פסוק בפסוק מרבינו בחי ז"ל. וכן נמצא שם נדון, רומי זו
אדום -

(פרק לד א) - קרבו גוים לשמע - את דברו. - ולאמים הקשיבו, תשמע הארץ ומלאה - הבריות
הממלאים אותה. - תבל וכל צאצאיה - היוצאים (ובאים בה, כלומר) המתהלכים בה [ע"פ אבן
עזרא]: (ב) - וזהו דברי. דעו - כי קצף לה על כל הגוים - אשר יש קצף (כעס) ה', על כל העמים.

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קפ} בל יאמר שכן חליתי, מכאן שהעון נקרא חולי הנפש (שערי תשובה ב ג).

^{קפ} העם היושב בה נשוא עון. ארץ ישראל מכפרת. שכן אחז"ל: מי נושא עונם, הארץ אשר הם יושבים עליה שנאמר
(כד) העם היושב בה נשוא עון. הרי החיים. מניין אף המתים שנאמר (דברים לב מג) וכפר אדמתו עמו. מי מכפר על עמו
אדמתו. אשריהם יושבי ארץ ישראל שאין להם לא חטא ולא עוון לא בחיים ולא במתים (מדרש תהילים פה). ארץ
ישראל מכפרת. שכן אחז"ל: מי נושא עונם, הארץ אשר הם יושבים עליה שנאמר (כד) העם היושב בה נשוא עון. הרי
החיים. מניין אף המתים שנאמר (דברים לב מג) וכפר אדמתו עמו. מי מכפר על עמו אדמתו. אשריהם יושבי ארץ
ישראל שאין להם לא חטא ולא עוון לא בחיים ולא במתים (מדרש תהילים פה).

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קפז

על כל צבאם החרימם נתנם לטבח: (ג) וחלליהם ישלכו ופגריהם יעלה באשם ונמסו הרים מדמם: (ד) ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה: (ה) פי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ועל עם חרמי

וזה יהיה לעתיד. - וְחַמָּה עַל כָּל צָבָאָם, הַחֲרִימָם - כָּכָר נִגְזַר הַדָּבָר, וְכָאלוּ כָכָר הַחֲרִימָם (תַּפְס אֹתָם עַל מִנֵּת לְהַרְגָם) - נָתַנָּם לַטֶּבֶח - מִסָּרָם לַטֶּבֶח [ע"פ אברבנאל]: (ג) - וְחַלְלִיהֶם יִשְׁלְכוּ - בְּקֶרֶב חוּצוֹת. - וּפְגָרֵיהֶם יַעֲלֶה בָאֵשׁ - (רִית גִּוִּיתִיָּהם יַעֲלֶה) כִּי אֵין מִקְבֵּר לָהֶם. - וְנִמְסוּ הָרִים מִדָּמָם - מֵרֵב הַדָּם יִמְסוּ הָהָרִים בָּהֶם, וְהוּא עֲנִין גִּזְמָא וְהַפְלָגָה (הַכּוֹנֵנָה לֹמֵר שִׁיְהִיו הָרוּגִים רַבִּים) [ע"פ רד"ק]: (ד) - וְנִמְקוּ כָל צָבָא הַשָּׁמַיִם - הֵם שָׂרֵי מַעְלָה שֶׁל הָאֲמוֹת [ע"פ אברבנאל] - וְנִגְלוּ כִסְפָּר הַשָּׁמַיִם - כִּי הַשָּׁמַיִם וְהַיָּרֵחַ קְבוּעִים בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם, (לְפִיכֶךָ) כִּשִּׂיְהִיו (הַשָּׁמַיִם) נִגְלָלִין, יָכֶסוּ גַם הֵמָּה (הַשָּׁמַיִם וְהַיָּרֵחַ) וְלֹא יֵאָרֶוּ בְּעוֹלָם. וְהוּא עֲנִין מָשָׁל, לֹמֵר שִׁיְהֵא חֲשָׁף לָהֶם מֵרֵב צָרוֹת [ע"פ רד"ק]. - וְכָל צָבָאָם - הֵם הָאֲמוֹת (שֶׁבְּאֶרֶץ) הַנְּתוּנִים תַּחַת שָׂרֵי מַעְלָה (כְּלֹמֶר הַחֲזָלִים שֶׁבְּאֶרֶץ, הֵם כְּמוֹ צָבָא שֶׁל שָׂרֵי מַעְלָה). - יָבּוּל - (הִיָּה לוֹ לֹמֵר יָבּוּלוּ, כִּי צָבָאָם לְשׁוֹן רַבִּים. אֲלֹא כּוֹנֵנֹתוֹ שֶׁלֹּא רַק בְּאֶפֶן כִּלְלִי יָבּוּלוּ הָרֵב מִצָּבָאָם, אֲלֹא כָּל אֶחָד (מִצָּבָאָם) יִכְמוֹשׁ. - כְּנָבּוּל עֲלֶה מִגֶּפֶן - כְּאֲשֶׁר תִּכְמוֹשׁ עֲלֶה מִן הַגֶּפֶן. - וְכִנְבַּלֶּת מִתְאָנָה - וְכִאֲשֶׁר תִּכְמוֹשׁ עֲלֶה מִן הַתְּאָנָה [ע"פ אברבנאל]: (ה) - כִּי רִוְתָהּ בַּשָּׁמַיִם חֲרָבִי - בַּתְּחִלָּה תִּהְיֶה חֲרָבִי רוּחַ בַּשָּׁמַיִם, מִדָּם שָׂרֵיהֶּ שֶׁל כָּכָל. וְהוּא עֲנִין מָשָׁל בְּלִשׁוֹן הַנְּהוּג בְּכֵן אָדָם (שֶׁהָרִי אֵין לְמַלְאָכִים דָּם). - הִנֵּה ^{תפז}עַל אֲדוֹם תִּרְדּ - וְאַחֲרֵי זֶה הִנֵּה תִרְדּ עַל

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{תפז} רותה בשמים חרבי, על שרי האומה בשמים (מדרש רבה שיר השירים פ"ח יב. תנחומא בשלח יג).

^{תפז} (חרבי) על אדום תרד. מה המקור שרומי שייכת לאדום, יבואר בארוכה בסוף הספר.

לפני כן נקדים ידיעות מקומות וזמנים (גיאוגרפי' היסטורי'): יון וכיתים שניהם בני יפת. במדינת יון יש עיר ידועה שמה אטונה, שם היה מושבם של חכמי יון. 'כיתים' שבמקרא זו רומא, רומא היא עיר הבירה שבמדינת איטליה. שם נמצא מרכז הנצרות העולמית.

ימי שלטונה של יון בעולם, היה כידוע (גמרא ע"ז ח) בחצי הראשון של ימי בית שני. החל מאלכסנדר מוקדון, ועד ימי החשמונאים. אחר כך שלטה רומי בעולם. בימי מלכות חשמונאים, בימי הורדוס ואילך, ובחורבן בית שני, היתה רומי שליט העולם. והיא החריבה את בית מקדשנו. הנצרות החלה בתקופת חורבן בית השני ולאט לאט פשטה בעולם. מה כל זה נוגע לאדום?

רומי זו אדום: מקורות: א' יוסיפון פרק א' מספר שבזמן מות יעקב אבינו, בני עשוי לחמו עם יוסף ובני יעקב. יוסף גבר עליהם, לקח עימו בשבי את צפו בן אליפז בן עשוי אשר היה גיבור גדול, והגלהו למצרים. צפו ברח ממצרים, נעשה לשר צבא למלך אפריקה במלחמתו נגד כיתים, הם השוכנים בני איטליה. ולבסוף ברח מהאפריקני, ונעשה לשר צבא כיתים. והם המליכוהו וקראו אותו גאנוס וכן קראו אותו שטורנו (מובא ברמב"ן סוף פרשת ויחי).

בספרי דברי הימים של הרומיים כתבו שגאנוס זה מקורו היה ממזרח - סיוע שמקורו מאדום - והיה גדול אצלם וקראו אותו שער השמים, אב אלוהות וכו'. וקראו את חודש הראשון בשנה גינריו, על שמו, מה שקוריים היום ניואר. וכתבו שהיה זמן מלכותו אלף ותק' שנים קודם לידת ישו (חורבן בית המקדש הראשון היה בשנת ג' אלפים שלח', החורבן השני תתכ"ח. לידת ישו לפי מנינם היה בג' אלפים תש"ס. אלף ותק' לפני כן הוא ב' אלפים רס'), וזה עולה שנים מועטות אחר פטירת יעקב אבינו (שהיה ב' אלפים רנה') בדיוק כדבר יוסיפון.

ב' המלך לאטינוס, מייסד השפה הלאטינית הרומית, דומה לשם אלוף לוטן.

לְמִשְׁפָּט: (ו) חָרַב לִיהוָה מְלָאָה דָם הַדְּשָׁנָה מִחֶלֶב מִדָּם כָּרִים וְעֲתוּדִים מִחֶלֶב כְּלִיֹּת אֵילִים כִּי זָבַח לִיהוָה בְּבִצְרָה וְטָבַח גָּדוֹל בְּאַרְץ אֲדוֹם: (ז) וַיִּרְדּוּ רֹאמִים עִמָּם וּפָרִים עִם אֲבִירִים וְרוֹתָה אֲרָצָם מִדָּם וַעֲפָרָם מִחֶלֶב יִדְשָׁן: (ח) כִּי יוֹם נָקָם לִיהוָה שְׁנַת שְׁלוֹמִים

קָבַל (רומי) - **וַעַל עִם חֲרָמִי לְמִשְׁפָּט** - וַעַל הָעָם אֲשֶׁר גִּזְרָתִי לְהַחֲרִימוּ (לְהַרְגוֹ) [ע"פ רש"י רד"ק]. או על הָעָם אֲשֶׁר יִלְכַּד בְּחֲרָמִי (רֶשֶׁת הַדִּיג), עָלָיו תִּרְדּוּ (חֲרָבִי) לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט [ע"פ אברבנאל]: (ו) - **חֲרַב לָהּ** - הַחֲרַב שֶׁל ה' הִיא - **מְלָאָה דָם** - הַרוּגִים. - **הַדְּשָׁנָה** - נַעֲשִׂית דָּשָׁן (והִינּוּ שְׁנֵירִי בְּשָׂר שְׁמָנִי צְלוּי) וְשֶׁמֶן - **מִחֶלֶב** - מִן חֶלֶב הַהֲרוּגִים, ו- **מִדָּם כָּרִים וְעֲתוּדִים** - כְּבָשִׂים וְתִישִׁים ו- **מִחֶלֶב** - שֶׁל - **כְּלִיֹּת אֵילִים** - רִצָּה לומר מִחֶלֶב וְדָם הַשָּׂרִים וְהַמוֹשְׁלִים [ע"פ רד"ק]. והוא עֲנֵנָּה מִשַּׁל עַל גָּדֹל הָאֲבִדוֹן. - **כִּי זָבַח לָהּ בְּבִצְרָה** - הִיא מֵאָרֶץ מוֹאָב, אֲבָל לִפִּי שְׁהַעֲמִידָה מֶלֶךְ לְאֲדָם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּמְלֹךְ יוֹכָב בֶּן זֶרַח מִבְּצָרָה (בְּרֵאשִׁית לו) לִפְיָךְ תִּלְקֶה עִמָּהֶם. או הִיא מִלְשׁוֹן מִבְּצָר, וַיֹּאמֶר עַל כִּרְךָ גָּדוֹל (שֶׁל רומי [וַיִּקְרָא רַבָּה פ"ו ו. ע"פ רש"י]) - **וְטָבַח גָּדוֹל בְּאַרְץ אֲדוֹם** - (ז) - **וַיִּרְדּוּ רֹאמִים עִמָּם** - הָרֹאמִים יִרְדּוּ עַל הַמִּטְבָּח (מְקוֹם הַשְׁחִיטָה) עִם הַכָּרִים וְהַעֲתוּדִים (הָאֲמֹרִים בְּפִסְגֹּת הַקּוֹדֶם) [ע"פ רש"י]. - **וּפָרִים עִם אֲבִירִים. וְרוֹתָה אֲרָצָם מִדָּם** - אֲרָצָם יִהְיֶה שֹׁבַע מִן הַדָּם. - **וַעֲפָרָם מִחֶלֶב יִדְשָׁן** - וְהַעֲפָר יִהְיֶה שֶׁמֶן מִן הַחֶלֶב (כָּרִים, עֲתוּדִים, פָּרִים, כָּלֶם רִמָּז לְמַלְכִּי אֲדָם) [רד"ק]: (ח) - **כִּי יוֹם נָקָם לָהּ** - הַיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה נָקָם לְנָקָם נִקְמַת עֲמוֹ. - **שְׁנַת שְׁלוֹמִים לְרִיב צִיּוֹן** - בִּשְׁנָה הַהִיא יִשְׁלָם גְּמוּלָה לְהַבְכָּלִיִּים (צָרִיף לומר רומיים) בְּעֶבְרִי רִיב צִיּוֹן, הַצּוֹעֲקָה לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת לָהּ דִּין (עַל מַה שֶּׁרִמִּי הַחֲרִיבָה אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחֶרְבֶּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי. מִבְּאֵר שֶׁמֶדְבָּר עַל נִקְמַת עִיר צִיּוֹן, וְלֹא נִקְמַת עַם יִשְׂרָאֵל בְּלִבְדּוֹ. מִכָּאן מוֹכַח שֶׁאֵין מִדְּבָר שִׁיתָקִים בִּזְמַן חֻזְקָהּ וְאֲשׁוּר. כִּי אִם אַחֲרֵי חֲרָבֶן

מוֹעִיֵּין חַיִּים – מוֹסֵר, עֵינִינִים

ג. פִּרְקֵי דְר' אֲלֵעָזָר (הַמְדַרְשׁ הַקְדוּם בִּיּוֹתֵר) בִּפְרָק לַח נֹאמַר שֶׁאֲלוּף מַגְדִּיאֵל זו רומי.

ד. הַמְתַּרְגֵּם עַל שִׁישִׁי וְשִׁמְחִי בַּת אֲדוֹם.

ה. חֲכָמִי אֲמַת אֲמֹר, שִׁישׁוּעַ הִיָּה גִלְגּוֹל שֶׁל עֲשִׂי, וְאוּלִי לֶכֶן כִּי אֲבִרְבִּנְאֵל- אוֹתִיּוֹת שֶׁל שָׁמֶם שׁוּיִם. וְהוּי שְׁנִיָּהם אֲנָשִׁי שְׁדָה, וְאֲנָשִׁי רִיב. וּמִנְהֵגִם שֶׁל שְׁנִיָּהם וְכָל הַרומִיִּים עַד הַיּוֹם לִבְבוֹשׁ אֲדוֹם.

ו. חֲזוּ"ל בַּהֲמוֹן מְקוּמוֹת.

ז. רַמְבַּ"ן (סֵפֶר הַגְּאוּלָּה שֶׁעַר שְׁלֹשִׁי) מִבְּאֵר אֶת הַעֲנִין, וְכוֹתֵב וְזוּ"ל: עֲכוּ"ל.

^{קפ"ה} שִׁילוּמִים לְרִיב צִיּוֹן. לִילָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה וְכוּ'. פִּשְׁטוֹת הַמִּקְרָא שְׁפוֹרַעֲנוֹת קִשָּׁה זו שֶׁל 'חֹרְבֵן לִנְצַח' הוּא בְּעוֹן חֹרְבֵן צִיּוֹן חֹרְבֵן יְרוּשָׁלַיִם (גַּם בָּבֶל שֶׁהַחֲרִיבָה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן, גַּם הִיא קִיבְּלָה פּוֹרַעֲנוֹת זו שֶׁל חֹרְבֵן לִנְצַח! כְּמִבְּוֹאָר לַעֲלֵל פֶּרֶק יג').

וְכֵן מְפֹרָשׁ בַּמְדַּרְשׁ נִתְחֹמָא (תְּרוּמָה יא) וְזוּ"ל: חֲבִיב הִיָּה מִזְבֵּחַ הַנְּחֻשֶׁת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אֲמֵר הַקִּבְיָ"ה בּוֹזֻכָּה מִזְבֵּחַ שֶׁהָאֵשׁ בּוֹעֵרֶת בּוֹ בְּיוֹם וּבִלִּילָה אֵין נִפְרַע מִן מַלְכוּת אֲדוֹם בֹּאֵשׁ וְתֵהָא נִשְׂרַפְתּ בְּיוֹם וּבִלִּילָה שֶׁנֶּאֱמַר לִילָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לַעֲלוֹם יַעֲלֶה עֲשֵׁנָה מִדּוֹר לְדוֹר תִּחַרֵּב לִנְצַח נִצְחִים אֵין עוֹבֵר בָּהּ.

וּבַמְדַּרְשׁ אַחֵר הִלְשׁוֹן כֵּךְ: וְנִחַפְכוּ נִחְלִיָּה לִזְפֹּת וְעִפְרָה לְגִפְרִית וְהִיָּתָה אֲרָצָה לִזְפֹּת בּוֹעֵרָה לִילָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לַעֲלוֹם יַעֲלֶה עֲשֵׁנָה מִדּוֹר לְדוֹר תִּחַרֵּב לִנְצַח נִצְחִים יִשְׂרָאֵל מִן הַתּוֹרָה שֶׁכְּתוּב בָּהּ וְהִגִּית בּוֹ יוֹמָם וְלִילָה (יְהוֹשֻׁעַ א) לִפְיָכֶךְ אֵין פּוֹרַע מִמֶּנָּה בֹּאֵשׁ שֶׁלֹּא תִכְבֶּה לַעֲלוֹם בְּיוֹם וּבִלִּילָה. וְלִפִּי שְׁרַפְתָּ בֵּיתִי, שֶׁהָעֵשֶׂן הִיָּה יוֹצֵא מִמֶּנּוּ דְּכִתְבִּי וְהִבִּית יִמְלֵא עֵשֶׂן (יִשְׁעִיָּה ו) לִפְיָכֶךְ לַעֲלוֹם תִּעֲלֶה עֲשֵׁנָה וְאִימָתִי יִהְיֶה הַגְּמוּלָה הַזֶּה לַעֲתִידָה לֵבֵא שֶׁנֶּאֱמַר (שִׁם לַח) גְּמוּלָה אֲלֵקִים הוּא יֵבֵא וְיִוְשִׁיעֶכֶם (מְדַרְשׁ רַבָּה שְׁמוֹת פ"ט לַד נִתְחֹמָא וְאֵרֵא יג').

לְרִיב צִיּוֹן: (ט) וְנִהַפְּכוּ נְחֻלֶּיהָ לְזָפֶת וַעֲפָרָה לְגִפְרִית וְהִיָּתָה אֶרְצָה
 לְזָפֶת בַּעֲרָה: (י) לִילָה וַיּוֹמֶם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׂנָה מִדֹּדֶר
 לְדֹדֶר תִּתְחַבֵּב לְנֹצָח נֹצְחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ: (יא) וַיִּרְשׁוּהָ קָאֵת וְקִפּוֹד
 וַיִּנְשׂוּף וַעֲרֵב יִשְׁכְּנוּ בָּהּ וְנָטָה עָלֶיהָ קוֹ תָהוּ וְאַבְנֵי בָהּ: (יב) חֲרִיָּה
 וְאֵין שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ וְכָל שָׂרֵיהָ יִהְיוּ אָפֶס: (יג) וְעָלְתָה אֲרָמְנֶתֶיהָ
 סִירִים קִמוֹשׁ וְחוֹחַ בְּמִבְצָרֶיהָ וְהִיָּתָה נֹהָ תַנִּים חֲצִיר לְבָנוֹת יַעֲנָה:
 (יד) וּפִגְשׁוּ צִיִּים אֶת אֵיִם וְשָׁעִיר עַל רַעְהוּ יִקְרָא אֲךָ שָׁם הִרְגִיעָה
 לִילִית וּמִצָּאָה לָהּ מְנוּחַ: (טו) שָׁמָּה קִנְנָה קִפּוֹז וַתִּמְלֹט וּבִקְעָה
 וַתִּדְגֶּרָה בַּצֵּלָה אֲךָ שָׁם נִקְבְּצוּ דִּיּוֹת אִשָּׁה רַעוּתָהּ: (טז) דִּרְשׁוּ מֵעַל
 סִפֵּר יִהְיֶה וְקִרְאוּ אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נַעֲדָרָה אִשָּׁה רַעוּתָהּ לֹא פָקְדוּ כִּי

בית המקדש] [ע"פ אבן עזרא]: (ט) - וְנִהַפְּכוּ נְחֻלֶּיהָ - שֶׁל אֶרֶץ הַבְּבֻלִיִּים [צ"ל רומיים]. - לְזָפֶת -
 לְהִיּוֹת זָפֶת. - וַעֲפָרָה לְגִפְרִית. וְהִיָּתָה אֶרְצָה לְזָפֶת בַּעֲרָה - (י) - לִילָה וַיּוֹמֶם לֹא תִכְבֶּה, לְעוֹלָם
 יַעֲלֶה עֲשָׂנָה - עֲשׂוֹן הַשְּׂרָפָה. - מִדֹּדֶר לְדֹדֶר תִּתְחַבֵּב - מִדֹּדֶר הֵהוּא עַד סוֹף כָּל הַדֹּדֵרוֹת תִּהְיֶה תִּתְחַבֵּב. -
 לְנֹצָח נֹצְחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ - כִּי שָׁמָּה תִּהְיֶה [ע"פ רש"י]: (יא) - וַיִּרְשׁוּהָ קָאֵת וְקִפּוֹד - יְדִירוּ שָׁמָּה
 כְּאֵדָם בִּירְשָׁתוֹ. - וַיִּנְשׂוּף וַעֲרֵב יִשְׁכְּנוּ בָּהּ. וְנָטָה - הַמָּקוֹם יִנָּטָה - עָלֶיהָ קוֹ תָהוּ וְאַבְנֵי בָהּ - כְּמוֹ
 שֶׁהַבִּנְיָה נֹטָה עַל בִּנְיָן, הֵסוּ עִם אֲבֹן הַעוֹפֶרֶת (סוג פֶּלֶס), לְיִשָּׁר הַבִּנְיָן. כִּן יִנָּטָה עָלֶיהָ הַמָּקוֹם הַקּוֹ
 וְהָאֲבֹן, לְהַחֲרִיבוֹ. וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה [ע"פ רד"ק]: (יב) - חֲרִיָּה - שָׂרִים שֶׁלָּה עוֹמְדִים - וְאֵין שָׁם
 מְלוּכָה יִקְרָאוּ - וְאֵין אֶחָד בָּהֶם קוֹרָא עַל עֲצָמוֹ שָׁם מְלוּכָה וּמוֹשֵׁל. - וְכָל שָׂרֵיהָ יִהְיוּ אָפֶס - יִהְיוּ
 כְּאֵין [ע"פ רש"י]: (יג) - וְעָלְתָה אֲרָמְנֶתֶיהָ סִירִים - הַפְּלִטְרִין שֶׁלָּה תִּגְדֵּל קוֹצִים, מְרִב הַשְּׂמֻנוֹ. -
 קִמוֹשׁ וְחוֹחַ בְּמִבְצָרֶיהָ - קוֹץ תַּעֲלֶה בְּעָרֵי הַמִּבְצָר שֶׁלָּה. - וְהִיָּתָה נֹהָ תַנִּים - נֹהָ מִדֹּדֶר לְתַנִּים, וְ-
 חֲצִיר לְבָנוֹת יַעֲנָה - כִּי הֵם יְדִירוּ שָׁמָּה [ע"פ רש"י]: (יד) - וּפִגְשׁוּ צִיִּים אֶת אֵיִם - (וּנְמִיּוֹת אֶת
 תְּחוֹלִים) רוֹצָה לִזְמֹר שֶׁיִּהְיוּ הִרְבֵּה מֵהֶם, עַד שֶׁיִּפְגְּשׁוּ אֶלֶּה בְּאֶלֶּה בְּדֶרֶךְ מִתְּלָכֶם. - וְשָׁעִיר עַל רַעְהוּ
 יִקְרָא - הַשָּׂד יִקְרָא שָׁמָּה אֶל רַעְהוּ, כִּי שָׁמָּה יִסְפֹּר זֶה עִם זֶה. כִּי דִרְכָּם (שֶׁל הַשָּׂדִים) לְהִיּוֹת בְּמָקוֹם
 שָׁמָּה. - אֲךָ שָׁם הִרְגִיעָה לִילִית, וּמִצָּאָה לָהּ מְנוּחַ - רַק שָׁמָּה תִּמְצָא הַלִּילִית (מִיָּן שָׂד [נִגְה כד])
 מְקוֹם מְרִגּוּעַ, וַיִּשְׁכַּת מְנוּחַ. כִּי לֹא יִמְצָא שָׁם מִי מִבְּנֵי אָדָם, לְטוֹרְדָם וּלְגַרְשָׁם (הַשָּׂדִים נִמְצָאִים
 בְּמִקְוֹמוֹת שׂוֹמְמִים מְאֹדָם) [ע"פ רש"י]: (טו) - שָׁמָּה קִנְנָה קִפּוֹז, וַתִּמְלֹט, וּבִקְעָה - שָׁמָּה תַעֲשֶׂה
 לְעִצְמָהּ קוֹ וּמָקוֹם מִדֹּדֶר, וְשָׁמָּה תִּטִּיל בִּיצִיָּה, וְתִבְקַעֵם לְחוּצָא הָאֲפֻרוּחִים - וְדִגְרָה בַּצֵּלָה - וְשָׁמָּה
 תִּתְקַרָּא בְּקוֹל לְהַמְשִׁיף הָאֲפֻרוּחִים אֵלֶיהָ לְהִסְתִּירָם בַּצֵּלָה, כְּדֶרֶךְ הַעוֹפוֹת. - אֲךָ שָׁם נִקְבְּצוּ דִּיּוֹת -
 רוֹצָה לִזְמֹר, לֹא מִצָּאוּ מְקוֹם הַגּוֹן לְקַבּוֹץ (וְלִגּוֹר בְּקַבּוּצָה), כְּמוֹ שָׁמָּה. - אִשָּׁה רַעוּתָהּ - רוֹצָה לִזְמֹר
 אַחַת עִם חֲבֵרָתָהּ [ע"פ רש"י]: (טז) - דִּרְשׁוּ מֵעַל סִפֵּר ה' - דִּרְשׁוּ בַסֵּפֶר וַיִּקְרָא בְּפֶרֶשֶׁת שְׂמִינִי -
 וְקִרְאוּ - הַחִיּוֹת וְהַעוֹפּוֹת הַנִּזְכָּרִים שָׁמָּה, וְדַעוּ אֲשֶׁר - אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נַעֲדָרָה - לֹא תִהְיֶה נִחְסָרָה

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קצ

פי הוא צנה ורוחו הוא קבצן: (יז) והוא הפיל להן גורל וידו חלקתה להם בקו עד עולם יירשונה לדור ודור ישפנו בה:

מלהיות שמה. - **אשה רעותה לא פקדו** - אחת מהנה לא תחסר לחברתה, כי כלן תהיינה שמה. - **פי** - אמר במקום ה', הנה **פי** - **הוא צנה** - שיבוא - **ורוחו** - של **פי** - **הוא קבצן** - (אסף אותן). (ורוחו) הוא, הדבור, (ושהוא) היוצא בהפחת רוח. והוא כפל ענין במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (יז) - **והוא הפיל להן גורל** - רוצה לומר, נתנה וירשת עולם לחיות האמורות, להיותן חלקם, כאילו נפל להן בגורל. - **וידו חלקתה להם בקו** - בידו חלק להם, בקו המדה (המחלק מודד בחוט עם סימני מדה, בגון מטר). והוא ענין מליצה. - **עד עולם יירשונה לדור ודור ישפנו בה** - [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לה א-ב):

גלה ורנה על פריחת השממה.

במפרשים ובמדרשי חז"ל נמצא כמה שיטות בברור איזהו מדבר, מנבא נבואה זו.

שיטה א. הפונה ארץ ישראל עצמה (רד"ק ומצודת).

ב. ירושלים (רש"י). על דרך זה אמרו חז"ל, שבא לומר שעתיד הקב"ה להחזיר לבית המקדש, רוח הקדש, ארון וכתובים, אורים ותמים. אש של שמים, ומנוחה. ובכף משמח את ירושלים. (במדבר רבה טו י. תנחומא בהעלותה ו). פרת תפחת, שיהיה צומח במקדש ענבים של זהב. (יומא כא לט).

ג. ישראל עצמם הם נמשלו במדבר (כך משמע תנחומא דברים א. והוא לעמת נבואת הושע פרק ב' ושמתיך כמדבר, ושתה כארץ ציה וראה בהערות שדרך זו מיושבת היטיב¹⁹⁹).

ד. במדרשים נמצא, שהפונה על מדבר סיני (תנחומא מסעי ג, ועוד. ועין אלשיך שיהיו גולים למדבר הדרומי, ומשם יגאלו).

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹⁹⁹ **פרשת יששום מדבר**. בפסוק א' נאמר יששום מדבר. מילת יששום הוא לשון רבים, משמע שהרבה יששום. והנה לכל הפירושים יש כאן רק אחד השש, או ארץ ישראל, או ירושלים, או סיני. אולם לפירוש השלישי שהכוונה על בני ישראל מיושב היטיב מהו הריבוי.

ולשאר הפירושים יש ליישב שהריבוי אינו על מספר הששים, אלא על מספר השמחות, והששונים, ובאמת המדבר הוא אחד (עיי' תנחומא דברים א).

ועוד. בפסוק ב' נאמר כבוד.. ניתן לך.. המה יראו כבוד ה', הדר אלקנו. יש לעיין מי הם ה'המה'.

והנה לפירוש הראשון אי אפשר לפרש שארץ ישראל תראה, וצריך לפרש שהכוונה שבני ישראל יראו. ויש קושי בכך, כי לא הזכיר אותם כאן.

ולפירוש השני שהוא פרש"י יתכן לומר ש'המה' הכוונה שהלבנון והכרמל יראו. אמנם יותר נראה לפי דרך זה שהערים הגדולות וההדורות של האומות, הם משולים ללבנון והכרמל, והם יראו את כבוד ה'.

לפירוש ג' מיושב ביותר, לפיו 'המה' הכוונה בני ישראל עצמם שעליהם ניבא שיששום, הם עצמם יראו. אמנם גם לפירוש זה, יתכן שלבנון וכרמל והשרון הם משל על אומות העולם. אבל יתכן גם יותר פשוט, שהכרמל עצמו הוא המשל להצלחת ישראל.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קצא

פרק לה (א) יששום מדבר וציה ותגל ערכה ותפרח פתבצלת: (ב) פרח תפרח ותגל אף גילת וננן כבוד הלכנון נתן לה הדר הפרמל והשרון המה יראו כבוד יהוה הדר אלהינו:

(ג) חזקו ידים רפות ובכפים פשלות אמצו: (ד) אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו הנה אלהיכם נקם יבוא גמול אלהים הוא יבוא

פרק לה (א) - יששום מדבר וציה - ארץ ישראל שהיא עתה כמדבר וציה, ישישו אז. - ותגל ערכה - ארץ ישראל שהיא עתה בערכה, תגל אז. וכפל הדבר במילים שונות. - ותפרח - תצלה פרחים - פתבצלת - [ע"פ רד"ק]: (ב) - פרח תפרח ותגל, אף גילת וננן - רוצה לומר תגל גילה אחר גילה. - כבוד הלכנון - הפאר והכבוד שיש בלכנון (גבה העצים התזקים והאדירים נותן גדולה וכבוד) יהיה - נתן לה - מה. וגם יתן לה - הדר הפרמל והשרון - (בהם אין עצים אדירים, אבל מלאים לפי מפרות עסיסיים, ופרחים נפלאים ועשירים) רוצה לומר תהיה ממלא מכל טוב. - המה - יושבי הארץ ההיא - יראו כבוד ה', הדר אלהינו [ע"פ רד"ק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לה ג-י):

ביאת העם בקבוץ גלויות יהיה בלי שום מכשול. לא של חסרון בצרכי מחיה (מים), ללא מכשול מנזק גשמי (ארזיה ופריז), ולא מנזק רוחני (טמא). ותהיה השמחה שלמה (ללא כל דבר, הגורם יגון). [שני האחרונים בודאי לא התקיימו בעת העליה העצומה לארץ הקדושה, בשנות ה' אלפים תשח-תשי' ומוכרח שיתקיימו אחר כך, ופשוט].

(ג) - חזקו - הוא מאמר ה' אל הנביאים, חזקו - ידים - ה - רפות - רוצה לומר בשרו הגאולה, למי שידי רפות ומתנאש מן הגאולה. - ובכפים פשלות - את מי שברכיו כורעות ומטות לפול - אמצו - וחזקו. והוא כפל ענין במילים שונות [ע"פ רד"ק]: (ד) - אמרו לנמהרי לב - לאלה שלבוותם מתאוות למהירות הגאולה, ומצטערים על אחוריה [ע"פ רש"י]. ומדרש רבה ויקרא יט ה, אמרו להם, - חזקו - לבכם ו- אל תיראו - לחשב פן לא תבוא עוד. - הנה - באמת - אלהיכם נקם יבוא - לנקם נקמת עמו - גמול אלהים הוא יבוא וישעכם - ולשלם גמול הראוי לאלהים לפי מדת המשפט, ואז יבוא הוא וישעכם (וכונת התשובה, הוכחה שיבא הגאולה לישראל. כמו שמסבךא מכרח שהאלוקים יבוא, לעשות נקמה גלויה בעולם, באותם גוים שלחמו ובגדו בו. כך מכרח שה' יבא לתן גמול גלוי לעובדיו. מדה טובה מרובה מרעה): (ה) - ¹⁹⁰אז תפסחנה ציני עורים, ואזני

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹⁹⁰ אז תפסחנה. והנה הפשט הוא על קיבוץ גלויות ללא מכשולות (ראה בהקדמה) אמנם דברי אלוקים כוללים דברים נוספים, שהרי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, כולם ברורים, ומובטחים אנו בכולם שיתקיימו.

וְיִשְׁעֶכֶם: (ה) אַז תִּפְקַחְנָה עֵינֵי עוֹרִים וְאֲזַנֵּי חֲרָשִׁים תִּפְתַּחְנָה: (ו)
 אַז יִדְלַג כְּאֵיל פֶּסֶח וְתִלֵּן לְשׁוֹן אֶלֶם כִּי נִבְקְעוּ בַּמַּדְבָּר מִיָּם וּנְחָלִים
 בַּעֲרֶבְהָ: (ז) וְהָיָה הַשָּׂרֵב לְאֶגֶם וְצִמָּאוֹן לְמִבּוּעֵי מַיִם בְּנֹהַ תֵּנִים
 רִבְצָה חֲצִיר לִקְנֶה וְגִמָּא: (ח) וְהָיָה שֵׁם מִסְּלוֹל וְדֶרֶךְ וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ
 יִקְרָא לָהּ לֹא יַעֲבֹרְנָה טָמֵא וְהוּא לָמוֹ הַלֵּךְ דֶּרֶךְ וְאֲוִילִים לֹא יִתְעוּ:
 (ט) לֹא יִהְיֶה שֵׁם אֶרֶץ וּפְרִיץ חַיּוֹת בֶּל יַעֲלֶנָה לֹא תִמָּצֵא שֵׁם וְהִלְכוּ

חֲרָשִׁים תִּפְתַּחְנָה - רָצָה לומר יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ (בְּגִלּוֹת) כְּעוֹרִים וְחֲרָשִׁים, רואים עֲלֻבּוֹנִים וְשׁוֹמְעִים
 חֲרָפָתָם, וְעוֹשִׂים עֲצָמָם כְּאֵלֹה לֹא יִרְאוּ וְלֹא יִשְׁמְעוּ. הִנֵּה אֲזַי יִרְאוּ וְיִשְׁמְעוּ [ע"פ רד"ק]: (ו) - אַז
 יִדְלַג כְּאֵיל פֶּסֶח - יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּשׁוּשֵׁי כַח כַּחֲגָרִים, יִדְלְגוּ אֲזַי כְּמוֹ אֵיל. - וְתִלֵּן לְשׁוֹן אֶלֶם -
^{קס"ב}יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ כְּאֵלֶם לֹא יִפְתַּח פִּיו, וְלֹא לְשׁוֹנָם נִזְנָה. - כִּי נִבְקְעוּ בַּמַּדְבָּר מִיָּם - בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הָיָה
 מַיִם יִבְקְעוּ מַעֲיֹנוֹת מַיִם. וְכֵן - וּנְחָלִים בַּעֲרֶבְהָ - וְרוֹצָה לומר יִצְמַח יִשְׁעֵי רַב לְהַנְדִּיכָאִים [ע"פ רש"י]:
 (ז) - וְהָיָה הַשָּׂרֵב לְאֶגֶם - מָקוֹם הַיָּבֵשׁ מֵרֵב הַחוּם, יִהְיֶה לְהֵיוֹת אֶגֶם מַיִם. - וְצִמָּאוֹן לְמִבּוּעֵי מַיִם -
 וּמָקוֹם צִמָּאוֹן יִהְיֶה לְהֵיוֹת שָׂמָּה, מִבּוּעֵי מַיִם. רוֹצָה לומר הַשְּׂפִלוֹת תִּהְיֶה לְמַמְשָׁל רַב [דְּבָרֵי עֲצָמוֹ].
 - בְּנֹהַ תֵּנִים רִבְצָה, חֲצִיר לִקְנֶה וְגִמָּא - בַּמְדּוֹר שֶׁהָיָה מֵרִבֵּץ לְתַנּוּן, תְּשׁוּב לְהֵיוֹת רֵטֵב, וְיִצְמַח שָׂמָּה
 דְּשָׂא, לְהֵיוֹת קֶנֶה וְגִמָּא. שְׂאִינָם גְּדִלִים אֶלֶם בְּמָקוֹם רֵטֵב מֵאֵד [ע"פ רש"י]: (ח) - ^{קס"ג}וְהָיָה שֵׁם
 מִסְּלוֹל - בְּהַמְקוֹמוֹת הַשׁוֹמְמוֹת יִהְיֶה מִסְּלָה - וְדֶרֶךְ - כְּבוֹשָׁה, - וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקְרָא לָהּ - וְיִקְרָא בְּשֵׁם
 דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ. - לֹא יַעֲבֹרְנָה טָמֵא, וְהוּא לָמוֹ - הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יִהְיֶה מִיָּחָד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל (וְלֹא לְאֻמוֹת
 עֲמָקָם). - הַלֵּךְ דֶּרֶךְ וְאֲוִילִים - בֵּין הַרְגִּיל לִלְכַת בְּדֶרֶךְ, בֵּין הָאֲוִילִים בַּעֲנֵן הַכֶּרֶת הַדֶּרֶךְ (מַדְבָּר
 בְּנִבּוּנֵי לֵב, רַק לְעֵינֵי יִדְעַת הַדֶּרֶךְ הֵם כְּאֲוִילִים) עַל כִּי לֹא הִרְגִּלוּ לִלְכַת בְּדֶרֶךְ. - לֹא יִתְעוּ - לֹא
 יִהְיוּ תוֹעִים בְּזֶה הַדֶּרֶךְ, כִּי יִהְיֶה דֶּרֶךְ כְּבוֹשָׁה [ע"פ רד"ק]: (ט) - לֹא יִהְיֶה שֵׁם - בְּזֶה הַדֶּרֶךְ לֹא יָבוֹא

מוֹעִיץ חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹיִם

א. אמרו בגמרא, שהוא הבטחה שהעוירים החרשים הפסחים והאלמים יתרפאו לעתיד לבא. וגם הקמים בתחית
 המתים שהיו פסחים או שהיו אלמים בגופם קודם מותם, תחילה יקומו לתחיה כמו שהיו אלמים, ואחר כך יתרפאו
 (ריש לקיש סנהדרין צא תנחומא ויג' ח) והטעם שלא יקומו בריאים, הוא שלא יאמרו הבריות אלו שקמו אחרים הם,
 ולא התרפאו החולים (תנחומא מצורע ב).

ב. עוד דרשו חז"ל: אפי' עומד אדם ומחרף כלפי מעלה, ויחזור ויעשה תשובה, אתה הקב"ה מוחל לו על כלם שנאמר
 'אז תפקחנה עיני עוירים, ואזני חרשים תפתחנה, אז ידלג כאיל פסח, ותרו לשון אלם' אין עור וחרש ופסח ואלם אלא
 מי שהוא חסר דעת בדברי תורה, וחסר מעשים טובים, שהרי נאמר כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה. (תנא דבי
 אליהו רבה פרק כב).

ותרון לשון אלם. הוא מליצה על עוצמת תחושת השירה, לומר שאי אפשר לימנע ממנה, שהרי נבקעו במדבר מים
 וכו'. או כביאור המצודות.

^{קס"ד}**והיה שם מסלול ודרך.** כפשוטו משמעות הפרשה שקיבוץ גלויות יהיה דרך המדבר.

אבל יתכן מאד שיעיקר משמעות הפרשה אינה על הדרכים הגשמיים (בפרט שאם היה מתקיים בימי חזקיה מובן ענין
 הנהרות במדבר, בדרכים. עיין בסוף הספר בפרק חלוקת הגאולות, שמה אז היה מקוים גם פשוטו. אבל בימינו לא
 ברור אם יש ענין דווקא שילכו במדבר, וימצאו מים. הלא יכולים לבא באויר ולא יצטרכו לנהרות), כי אם עיקר
 הכוונה משל, על כך שיהיה כל הצרכים בשפע, ללא מיני העיכובים ושום מכשולות, ואולי קרא כפשטית הוא, שיהיה
 איזה צרה שנאלץ לברוח למדבר, ושם יפליא לנו ה' בניסים ונפלאות, בגילוי מים, כימי צאתנו ממצרים.

גְּאוּלִּים: (י) וּפְדוּיֵי יְהוָה יִשְׁבּוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרֶגֶז וְשִׁמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִשְׁגּוּ וְנָסוּ יִגְוֹן וְאַנְחָה:

- אֲרִיָּה. וּפְרִיץ חַיִּים בַּל יַעֲלֶנָה, לֹא תִמָּצֵא שָׁם - וְאֶפִּילוּ הַפְּרִיץ שְׁבַחִית, הַפּוֹרֵץ גֶּדֶר הַחַיִּים לְלַכֵּת בַּמָּקוֹם אֲנָשִׁים. הִנֵּה לֹא יַעֲלֶה בְּדֶרֶךְ הַזֶּה, וְלֹא תִמָּצֵא שָׁמָּה. - וְהִלְכוּ גְּאוּלִּים - וְלָכֵן יִלְכוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל הַנִּגְאָלִים מִן הַכַּשְׂדִּים (וְרוּמָאִים) מִבְּלִי אִמָּה וּפְחַד [ע"פ רד"ק]: (י) - ^{קפ}וּפְדוּיֵי ה' - יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִפְדֶּה (אוֹתָם) ה' מִן הַגָּלוּת - יִשְׁבּוּן - לְאַרְצָם. - וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרֶגֶז - וְיָבוֹאוּ לְצִיּוֹן בְּרֶגֶז. - וְשִׁמְחַת עוֹלָם - הַשִּׁמְחָה שֶׁהִיא לָהֶם מִימֵת עוֹלָם, תִּשְׁכַּן - עַל רֹאשָׁם^{קצג}. שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִשְׁגּוּ - כִּאִילוּ יִרְדּוּ אַחֲרֵיהֶם וְיִשְׁגּוּ. - וְנָסוּ יִגְוֹן וְאַנְחָה - הַיְגוֹן יָנוֹס וְיִכְרַח מִפְּנֵיהֶם, וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לו):

בספר דברי הימים (ב לב) נֹאמֵר, 'בֹּא סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיֵּבֵא בִיהוּדָה. וַיַּחֲזֵן עַל הָעָרִים הַבְּצֻרוֹת, וַיֵּאמֶר לְבָקְעָם אֲלֵי. וַיֵּרָא יְחִזְקִיָּה כִּי בֹא סִנְחָרִיב וּפְנָיו לְמַלְחָמָה עַל יְרוּשָׁלַם'. וְשָׁם נֹאמֵר שְׁחֻזְקָיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה, הָכִין עֲצָמוֹ לְהַעֲרֹף לְמַלְחָמָה. סָתַם אֶת הַמַּעֲיָנוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִחוּץ לַחוֹמָה, בְּכַדִּי שָׂאֵם יַעֲשֶׂה הָאוֹיֵב מִצּוֹר, יִקְשֶׁה עָלָיו קִיּוֹם הַחַיִּים לֹלֵא מִיָּם. חֹזֵק אֶת הַחוֹמָה, הָכִין מִגְנִים, נִתָּן שָׂרֵי מַלְחָמָה עַל הָעָם. קִבֵּץ אֶת כָּל הָעָם, וַקְרָא אֲלֵיהֶם לֹלֵא לְפָחַד מִמֶּלֶךְ אַשּׁוּר, כִּי עֲמָנוּ קָל.

וּבִסְפָּר מַלְכִּים (ב יח) נֹאמֵר שְׁאֲחָרִי שֶׁתִּפֹּס סִנְחָרִיב אֶת עָרֵי יְהוּדָה. שְׁלַח חֻזְקִיָּה אֶל אַשּׁוּר לֵאמֹר חֻטָּאתִי. שׁוּב מֵעָלִי. אַשּׁוּר הוֹדִיעַ שֶׁעַל חֻזְקִיָּה לְהִבְיֵא מִסֵּ. וַיִּתֵּן חֻזְקִיָּה אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּבִבְצֻרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ. וְאַף קֶלֶף זָהָב מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְשְׁלַח לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר^{קצד}.

כַּפְּשׁוּטוֹ, הַפֶּסוּק הָרִאשׁוֹן שֶׁהִבֵּאנוּ מִדְּבַרֵי הַיָּמִים, אֶרֶץ לִפְנֵי מָה שֶׁנֹּאמֵר בְּמַלְכִּים. כִּי בַּפֶּסוּק בְּדְבַרֵי הַיָּמִים נֹאמֵר שֶׁמֶדְבָּר בּוֹ לִפְנֵי שֶׁתִּפֹּס אֶת עָרֵי יְהוּדָה. וְאִילוּ בְּמַלְכִּים נֹאמֵר שֶׁמֶדְבָּר אַחֵר שֶׁתִּפֹּס (רֹאה הָעֶרְה). וְהוּא מָה שֶׁעוֹלָה מִסְפָּר מַלְכִּים וּדְבַרֵי הַיָּמִים.

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קפ}וּפְדוּיֵי ה' יִשְׁבּוּן. לֹא פְדוּיֵי אֲלִיהוּ. וְלֹא פְדוּיֵי מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ. אֲלֵא וּפְדוּיֵי ה' (מִדְּרַשׁ תַּהֲלִילִים קז).

^{קצא}עַל רֹאשָׁם. בַּפֶּסוּק י' נֹאמֵר 'שִׁמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם'. 'לְחַס' לֹא נֹאמֵר, אֲלֵא 'עַל רֹאשָׁם' (תַּנַּח דְּבִי אֲלִיהוּ זוטא פֶּרֶק ד). מִכֵּאֵן אֲמַר רִישׁ לְקִישׁ מָה שֶׁנֹּאמֵר וַיִּתְנַצְלוּ אֶת עַדִּים, אוֹתָם שְׁנֵי כְּתָרִים שֶׁקִּיבְּלוּ בְּסִינֵי אֶחָד נֶגֶד נַעֲשֶׂה וְאֶחָד נֶגֶד נִשְׁמַע. וְנִלְקַח מֵעַמָּנוּ בַּעֲלִי. עֵתִיד הַקְּבִי"ה לְהַחֲזִירָן לָנוּ.

^{קצב}מַעֲשֵׂי חֻזְקִיָּה: חז"ל (בְּרַכּוֹת י פסחים נו) אוֹמְרִים, חֻזְקִיָּה סָתַם מִי גִיחוֹן וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חַכְמִים. קִיצֵץ (קִילֵץ) זָהָב (שֶׁל דִּלְתוֹת הַיֵּכָל וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חַכְמִים. וּפְרַש"י (פִּסְחִים) לֹא הוֹדוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא לוֹ לְבַטּוֹחַ בַּהֲקִב"ה שֶׁאִמַּר לוֹ וְגוֹנֵתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָה (לְהִלֵּךְ פְּלִי"ז לַה'). עכ"ל.

לְכֹארוֹה כּוֹוֵנָתוֹ שֶׁיֵּשׁ רֹאיה לְדַבְּרֵיו מִהַפְּסוּק, עַל פִּי מָה שֶׁיִּדְעוּ מִהַגֵּרָא ז"ל שֶׁהַחֲבֵדל בֵּין עוֹרָה, לְהַגְנָה וְלִישׁוּעָה, שְׁעוֹרָה הוּא בְּצִירּוֹף הַשְּׁתַּדְּלוֹת. יְשׁוּעָה וְהַגְנָה הוּא לֵלֵא הַשְּׁתַּדְּלוֹת.

אֲבֵל כְּבֹר תִּמְהָה הַרְש"ש, שֶׁלְכֹארוֹה סֵדֶר הַפִּסְקוֹת, מִלְּמַד שֶׁנִּבְּוָה זוֹ שֶׁל וְגוֹנֵתִי עַל הָעִיר, הִיא אַחֲרֵי כָּל פְּעוּלוֹת חֻזְקִיָּה. אֲלֵא שְׁבִאמַת בְּפִרְקִים הַקּוֹדְמִים בִּישְׁעִיָּה, יִשְׁנֵם נְבוֹאוֹת הַרְמוּזוֹת לְמַפְלַת אַשּׁוּר, שֶׁהֵם מוֹקְדָמוֹת לְמַעֲשֵׂים הַלָּלוּ, וַיִּתְּכֵן שִׁמְחָה הִיא הַטַּעֲנָה עַל חֻזְקִיָּה.

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קצד

בפרשה זו פסוק ה' נאמר שהיה למלך אשור טענה על חזקיהו שהוא מרד בו. אבל לא התבאר במה מרד.

נתן להבין מהענין, שסנחריב רצה להעביר את כל בני העולם ממקום למקום, וכפי שנאמר בפרק זה שזו היתה דרישת רבשקה בוכוהו. ולא דוקא בתורת ענש על מרידה כל שהיא, (עבור מרידה ברור שיוליכם כשבויים, ושולט עליהם ועל רכושם להתעלל בהם). אלא דרישה שיעברו בכבוד לארץ אחרת. וזה שחזקיה לא הסכים, זה עצמו היה בעיני סנחריב כמרידה, שאינו נכנע לשלטונו (סנחריב לא נחשב כמושל בכפה [הפנונה, כל העולם], רק מפני שלא משל בירושלים. מגלה י').

מה שחזקיה לא הסכים, מלבד שתבטל מצות עבודת בית המקדש (יתכן לדיק מהפסוק בדברי הימים הנ"ל, שעקר דאגת חזקיה היתה על ירושלים, למרות שאשור כבש ערי יהודה, והלא ונדאי שגם הם היו תחת מלכותו של חזקיהו) הלא פשוט שרק כלפי חוץ אמר רבשקה שילכו לארץ אחרת בכבוד. כונתו של אשור אם לא להרג בהם, לפחות להוליכן בגולה כשבויים, כולל הסכנות בנפש הכלולות בשבי. כפי שבאמת עשה לסיעת שבנא (רש"י להלן לו לו) וזה היה הפחד הגדול מאשור. וגם עלול להפרידן ולפזרן, במטרה שיתבוללו בעמים, ולבטל את עם ישראל^{קצב}.

מעין חיים – מוסר, עיונים

^{קצב} עוד על מעשי חזקיהו: ונבאר יותר. המלבי"ם כאן מבאר שחזקיהו שלח מס, ואחר כך התכונן למלחמה. ופירוש פסוק ה' הוא כך. אמרתי. אך דבר שפתים, מהשפה ולחוץ היה מה שנכנעת ואמרת חטאתי ונתת את המס. שהרי כעת עתה מבקש, עצה וגבורה במלחמה.

ומעשה זה נראה היה כמרידה, מה שהתכונן למלחמה ומחזק את עמו נגד האויב, כאשר מאידך הוא מדבר שלום, ושולח מס כאילו נכנע. עד כאן תוכן דרכו של המלבי"ם.

גם הרב אברבנאל ז"ל כתב בפסוק ה' בדברי המלבי"ם אלו (רק שבתחילה כותב מהלך אחר, שהמרד היה שאחז עבד את אשור, ובמות אחז, לא המשיך חזקיהו לעבדו. אך כתב זאת ללא מקור).

ויש סיוע לגישה זו של המלבי"ם, מכך שרבשקה בויכוהו, קורא לחזקיהו לשלום. ואם עכשיו שלח חזקיהו בקשה לשלום, אם כן מה הויכוח, הלא שניהם פונים לשלום (האברבנאל כותב שחזקיהו שלח לשלום ונתן מס. ואשור בזדונו את המס שדרש הוא לקח, אך לשלום לא היה מוכן, ומיד בא למלחמה. וזה אינו, שהרי רבשקה קרא לשלום). ברור שאחרי שחזקיהו פנה לשלום, חזר והכין את עצמו, וגם חיזק את לב עמו, למלחמה נגד אשור, וזה מה שהתפרש כמרידה.

אך לכאורה דברי המלבי"ם ז"ל תמוהים, הלא בכתובים שהבאנו בהקדמה מבואר בהיפך. קודם התכונן חזקיהו למלחמה, ואחר כך אחרי שכבש סנחריב את ערי יהודה, אז שלח מס.

וצריך ליישב את דברי המלבי"ם. שאמנם התחיל בהכנות מלחמה, לפני ששלח מס, אבל גם אחרי ששלח את המס, המשיך בהכנות למלחמה, שהרי ההכנות הגדולות האמורות בדברי הימים, אינם יכולים להעשות ביום אחד, ואשר לכן מה שנאמר בדברי הימים, שהניח חזקיהו שרי מלחמות וקיבץ את העם לבטלי לפחדו מאשור, זה היה כבר אחרי ששלח לשלום ונתן את המס.

אבל עדיין קשים מאד דברי המלבי"ם, הלא מה שחזקיהו הכין את עמו למלחמה אינו מרידה, כי כל עוד שפני אשור למלחמה, הוא מוכרח לעשות כך.

ומאד הדבר תמוה, סוף סוף אחר שרבשקה קרא לשלום, וחזקיהו עצמו היה מוכן לשלום כפי שכתוב במלכים ששלח לשלום ונתן מס. אם כן מדוע לא נוצר שלום.

מכל זה ברור הדבר, כמו שאמרנו אנו למעלה, שכל הויכוח נסוב על הדרישה היחידה שהציג רבשקה, והוא לעזוב את ארץ ישראל. סנחריב לא רצה בדווקא להרוג את העמים, כי כידוע רעיון אחד היה בראש מעייניו, והוא לבלבל את העולם. ולזאת לא היה חזקיהו מוכן.

(מדוע באמת הכין את העם נגד אשור. אחרי שסבור היה להשיג שלום - אשר לפי המלבי"ם זה היה תלונת אשור על חזקיהו, מדוע באמת עשה חזקיהו כך - [יתכן כאמור שזה אינו מרידה, בכל זאת יתכן שבדרינו להלן נכונים מצד עצמן].

נראה, שחזקיהו לא גילה לעם כלל את כל ענין השלום והמס. הרי כפי המבואר במלכים, חזקיהו לא ביקש מהעם כל כסף עבור המס. רק שילם מכספו, ומכספי ההקדש. מדוע באמת לא לקח חזקיהו מס מהעם, הלא זה לתועלתם. מכאן

פרק לו (א) וַיְהִי בְּאַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה לְמָלְךְ חֲזַקְיָהוּ עָלָה סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְּפָשׁם: (ב) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת רַב־שָׂקָה מֶלֶכִּישׁ יְרוּשָׁלַיִם מָה אֵל הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ בְּחִיל כְּבֹד וַיַּעֲמֵד בַּתְּעֵלַת הַבֵּרֶכֶה הָעֲלִיּוֹנָה בַּמִּסְלַת שָׂדֶה כּוֹבֵס: (ג) וַיֵּצֵא אֵלָיו אֱלִיָּקִים בֶּן חֲלָקְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבֵּית וַשְׁבָּנָא הַסֹּפֵר וַיּוֹאֲחַ בֶּן אֶסָף הַמְּזֻכָּר: (ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַב־שָׂקָה אֲמָרוּ נָא אֵל חֲזַקְיָהוּ כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה הַבְּטָחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בְּטַחַת: (ה) אָמַרְתִּי אַךְ דְּבַר שְׁפָתַימָּה עָצָה וּגְבוּרָה לְמַלְחָמָה עֲתָה עַל מִי בְּטַחַת כִּי מְרֹדֶת בִּי: (ו) הִנֵּה בְּטַחַת עַל מִשְׁעָנַת הַקֶּנֶה הַרְצוּץ הַזֶּה עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר

פָּרַק לו (א) - וַיְהִי בְּאַרְבַּע עָשָׁרָה שָׁנָה לְמָלְךְ חֲזַקְיָהוּ, עָלָה סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת, וַיִּתְּפָשׁם: - (ב) - וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת רַב־שָׂקָה, מֶלֶכִּישׁ - (אחת מהערים הגדולות שביהודה) כִּי שָׁם הָיָה. - יְרוּשָׁלַיִם - אֵל יְרוּשָׁלַיִם. - אֵל הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ, בְּחִיל כְּבֹד. וַיַּעֲמֵד בַּתְּעֵלַת - בַּתְּעֵלָה הַנִּמְשָׁכָת מ- הַבֵּרֶכֶה הָעֲלִיּוֹנָה - אֲשֶׁר הָיָה - בַּמִּסְלַת שָׂדֶה כּוֹבֵס - בַּמִּסְלָה הַחוּלָף אֵל הַשָּׂדֶה שְׁמִכְבָּסִים שָׁם הַבְּגָדִים, וְשׁוֹטְחִים שָׁמָּה מִלִּשְׁמֵשׁ לַנֶּגֶבָה [ע"פ רש"י]: (ג) - וַיֵּצֵא אֵלָיו אֱלִיָּקִים בֶּן חֲלָקְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבֵּית - מִמֶּנֶּה עַל בֵּית הַמֶּלֶךְ (בַּתְּחִלָּה שְׁבָנָא הָיָה עַל הַבֵּית כנ"ל פָּרַק כב' טו', וְחֲזַקְיָהוּ הוֹרִידוֹ מִגְּדֻלְתּוֹ עוֹד לִפְנֵי מַעֲשֵׂה זֶה) [ע"פ רד"ק מְלָכִים ב פ"ח יח']. - וַשְׁבָּנָא הַסֹּפֵר וַיּוֹאֲחַ בֶּן אֶסָף הַמְּזֻכָּר - הַמִּמֶּנֶּה עַל סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת [ע"פ רש"י]: (ד) - וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַב־שָׂקָה אֲמָרוּ נָא אֵל חֲזַקְיָהוּ כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה הַבְּטָחוֹן - מָה בְּטָחוֹנְךָ - הַזֶּה אֲשֶׁר בְּטַחַת - בּוֹ, לְמַרְדֵּ בִי: (ה) - אָמַרְתִּי אַךְ דְּבַר שְׁפָתַימָּה - אֹמֵר אֲנִי (שְׁאֵתָה סְבוּר) רַק בְּדָבָר שְׁפָתַי, בַּעֲצַת יוֹעֲצִים תִּרְצָה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה. - עָצָה וּגְבוּרָה לְמַלְחָמָה - אָבֵל לֹא כֵן הוּא כִּי צָרִיכִים אֵלֶיךָ עָצָה עִם גְּבוּרָה. - עֲתָה - הוֹאִיל וְהַצֵּרֶף הוּא גַם אֵל הַגְּבוּרָה וְאִיִּנְנָה בָּךְ, אִם כֵּן - עַל מִי בְּטַחַת - שִׁיתָ בָּךְ גְּבוּרָה - כִּי מְרֹדֶת בִּי - וְשִׁלָּא נָתַתְּ לִי הַמָּס. וּמִכָּאן פּוֹתַח רַב־שָׂקָה בְּטַעֲנָה אֲרָכָה, לְשַׁכְנַע שְׂאִין לְחֲזַקְיָהוּ כְּלוּם עַל מִי לְסַמְךָ [ע"פ רד"ק מְלָכִים ב יח כ]: (ו) - הִנֵּה בְּטַחַת עַל מִשְׁעָנַת הַקֶּנֶה הַרְצוּץ הַזֶּה עַל מִצְרַיִם - הִנֵּה בְּטָחוֹנְךָ עַל מִצְרַיִם, מָה הוּא כִּי הֵלֵא הוּא כְּמוֹ מִשְׁעָנַת קֶנֶה, רְצוּץ (מִרְסָק) בְּרֹאשׁוֹ. - אֲשֶׁר יִסְמָךְ אִישׁ עָלָיו, וּבָא בְּכַפּוֹ וּנְקָבָה - בָּאִים עוֹד הַקִּסְמִין וְהַקְּרוּמִיּוֹת בְּכַפּוֹ וְנוֹקְבִין אוֹתָהּ - כֵּן

מוֹעִיץ חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִינִים

מוֹכַח שֶׁלֹא רָצָה לְגַלּוֹת לָהֶם יֵאת הַהִשְׁתַּדְּלוֹת שֶׁעָשָׂה. כְּלַפִּיהֶם הִרְאָה אֶת עוֹז בְּטָחוֹנוֹ בַּה', לְבַלְתִּי פְחוּד מֵאֲשׁוּר כֻּלָּל. וְהוּא לְכַשְׁעֲצֵמוֹ יָדַע כִּי גַם בַּתּוֹקֵף הַבְּטָחוֹן, יֵשׁ מִקּוֹם לְחוֹבַת הַהִשְׁתַּדְּלוֹת.

יֵז אֵל אֲרָץ כְּאֶרֶצְכֶּם. גְּדוּלֵי הָאֱמוּרָאִים נִחְלְקוּ בַּהִשְׁקָפָה עַל פִּסּוֹק זֶה. אֶחָד אָמַר מֶלֶךְ פָּקַח הָיָה, אֵילָו הָיָה אוֹמֵר לָהֶם אַעֲלֶה אִתְּכֶם אֶל אֲרָץ יוֹתֵר טוֹבָה מֵאֲרָץ יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מְשִׁיבִים לוֹ, אֹתָהּ מִשְׁקֵר יֵאֵין בְּעוֹלָם אֲרָץ מַעֲוֹלָה מִמֶּנֶּה. וְחִבְּרִי אָמַר, מֶלֶךְ טִיפֵף הָיָה, אִם אוֹתָהּ אֲרָץ שׁוּוֹה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִם כֵּן מִה גְּדוּלוֹתֶיהָ. יֵאֵין כָּאֵן דְּבָרֵי שְׁכּוּעָה (גִּמְרָא סְנַהֲדְרִין צד. רש"י שם).

יִסְמַךְ אִישׁ עָלָיו וְכֹא בִכְפּוֹ וְיִנְקְבָה בֶן פִּרְעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְכָל
הַבְּטָחִים עָלָיו: (ז) וְכִי תֹאמַר אֵלֵי אֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּטַחְנוּ הֲלוֹא הוּא
אֲשֶׁר הִסִּיר חֲזַקְיָהוּ אֶת בְּמַתִּיו וְאֶת מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה
וְלִירוּשָׁלַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּ: (ח) וְעַתָּה הִתְעַרְבָה נָא אֶת אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶתְנֶה לָךְ אֲלָפִים סוּסִים אִם תּוּכַל לָתֵת לָךְ רֶכֶבִים
עָלֵיהֶם: (ט) וְאִיךְ תִּשְׁיב אֶת פְּנֵי פֶתַח אֶחָד עֲבָדֵי אֲדֹנִי הַקְּטָנִים
וְתִבְטַח לָךְ עַל מִצְרַיִם לָרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים: (י) וְעַתָּה הַמְבַלְעָדִי יְהוָה
עָלִיתִי עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְהִשְׁחִיתָהּ יְהוָה אָמַר אֵלֵי עֲלֵה אֶל הָאָרֶץ

פרעה מלך מצרים לכל הבטחים עליו - בן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה [ע"פ רש"י]. (יש ללמד
מכאן ששמע רבשקה שנעששה פצלה כזו של משלחת למצרים. וכנראה שרי חזקיהו המורדים בו,
שלחו אל מצרים לבקש עזרה. וזה כונת הנבואות למעלה, בתחלת פרק ל'. ותחלת פרק לא'.
(הרד"ק בפרק ל' כותב שיתכן ששרי חזקיהו בקשו ממצרים עזרה. וכאן יש לדבר מעט
אסמכתא): (ז) - **וכי תאמר אלי, אל ה' אלהינו בטחנו, הלא הוא** - (האלוקים) - **אשר הסיר חזקיהו**
את במתיו ואת מזבחתיו - אשר היו בכל הארץ. - **ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה**
תשתחו - ואמר לישראל, שרק למזבח העומד בבית המקדש (תקריבו), ומעט אם כן בעבודתו (של
ה') ונבאש (חזקיהו) בעיניו (של ה'). עשרת השבטים שעבדו עבודה זרה בעגלים ובכמות, היה
בדעתם הרעה, להשיג דרך זה ישועות מהבורא, לכן בעיני רבשקה היה בדבר עבודת ה'. ובאמת
הוא בהיפך חטאם של השבטים בכמות היה, כי הקריבו שלא כפי מצות התורה, שנאסר שחויטי
חוץ ועוד, מאחר שלא היה לה' לבדו רק למלאכים וכדומה, נחשב היה פסל ועבודה זרה. כי גם
כאשר מאמין בה' רק סבור שניתן להתפלל (לבקש) ממלאכים, אף הוא עבודה זרה. יעזיין ביד
החזקה לרמב"ם בהמדע, הלכות עבודה זרה פרק א' וב' שמבאר היטב) [ע"פ רש"י]: (ח) - **ועתה**
התערב נא את אדני המלך אשור - עתה (בא) והתחייב עצמך עם אדוני, - **ואתנה לך אלפים סוסים**
- (הבה ונראה) - **אם תוכל** - למלאות הדבר אשר ישאל. - **לתת לך** - לתת מאנשיה. - **רכבים**
עליהם - (והרי אינה יכל) [ע"פ רש"י]: (ט) - **ואיך תשיב** - את פניה להלחם - **את פני** - עם פני -
פתח אחד עבדי אדני הקטנים - הלא אף הקטן שבהם ממנה הוא על אלפים [ע"פ רש"י] ואם כן
(הרי ברור שאין אתה בוטח בכת חיליה, אלא בודאי. - ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים -
כל בטחונה ברכב ובפרשים (הוא) על מצרים. (ועל זה כבר הודעתיה שאין לך לסמוך עליו) אשר
הוא קנה רצוי: (י) (טענה שניה טוען רבשקה, לי רבשקה יש עזר אלוהי) - **ועתה המבלעדי ה'**
עליתי על הארץ הזאת להשחיתה - מבלי גזרת המקום. (בתמיהה, הלא) - **ה' אמר אלי עלה אל**
הארץ הזאת והשחיתה - (נודע לסנחריב כי) כבר נבא ישעיה (לעיל פרק ח) ישא את חיל דמשק
ואת שלל שמרון לפני מלך אשור. הנה ה' מעלה... את מלך אשור ויחלף ביהודה. וטעה (סנחריב)

הזאת והשחיתה: (יא) ויאמר אליקים ושכנא ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם אשר על החומה: (יב) ויאמר רבשקה האל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה הלא על האנשים הישבים על החומה לאכל את חראיהם [צואתם] ולשתות את שיני הם [מימי רגליהם] עמכם: (יג) ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית ויאמר שמעו את דברי המלך הגדול מלך אשור: (יד) כה אמר המלך אל ישא לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם: (טו) ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור: (טז) אל תשמעו אל חזקיהו כי כה אמר המלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי בורו: (יז) עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ פארצכם ארץ דגן

לומר שכן יעשה לירושלים [ע"פ רש"י. וגמרא סנהדרין צד] ועד כאן טענות רבשקה, לשכנע את חזקיהו להכנע: (יא) - ויאמר אליקים ושכנא ויואח אל רבשקה, דבר נא אל עבדיך ארמית - בלשון ארמית. - כי שמעים - כי מבינים - אנחנו - ארמית. - ואל תדבר אלינו יהודית - בלשון יהודית. - באזני העם אשר על החומה - בפניהם כשהם שומעים, כי הכל מכירים בו, ואין מהדרה לפרסם (את) דברי המלחמה בפני המון העם [ע"פ אברבנאל]: (יב) - ויאמר רבשקה האל אדניך - וכי רק אל אדוניך, - ואליך, שלחני אדוני לדבר את הדברים האלה - (את) דברי (אלה). - הלא על האנשים - (וכונתו לשלח את הדברים גם) אל האנשים. - הישבים על החומה, לאכל - להחיהם כי יבואו במצור, ומעקת (ומלחץ) רעבון וצמאון, יכרחו לאכל - (את) דברי (אלה). - הלא על רגליהם, עמכם - רוצה לומר, גם הם גם אתם [ע"פ רש"י]: (יג) ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית ויאמר שמעו את דברי המלך הגדול מלך אשור: (יד) כה אמר המלך אל ישא לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם: (טו) ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור: (טז) - אל תשמעו אל חזקיהו, כי כה אמר המלך אשור, עשו אתי ברכה - רוצה לומר עשו עמי שלום, לתת תשורות שלום. - וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי בורו - רוצה לומר, לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר, מבלי (וכלת) לצאת ללקוט פרות האילנות ולשאב מהבורות [ע"פ רש"י]: (יז) - עד באי ולקחתי אתכם - מפה להוליך - אל ארץ - טובה - פארצכם - כי כן היה דרכו להעביר את האמות שפכש מארצם לארץ אחרת (ופאמור (לעיל פרק יג) ואסיר גבולת עמים). - ארץ דגן - ארץ המגדל דגן - ותירוש, ארץ

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

קצח

ותירוש ארץ להם וכרמים: (יח) פן יסית אתכם חזקיהו לאמר יהנה יצילנו ההצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור: (יט) איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרונים וכי הצילו את שמרון מידי: (כ) מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי פי יציל יהנה את ירושלם. מ מידי: (כא) ויחרישו ולא ענו אתו דבר פי מצות המלך היא לאמר לא תענהו: (כב) ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ושכנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרוצי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה:

להם וכרמים - [ע"פ רש"י]: (יח) - פן יסית - שמא יפתה - אתכם חזקיהו לאמר ה' יצילנו, ההצילו - רוצה לומר דעו שאין ממש בדבריו, כי האם הצילו. - אלהי הגוים, איש - רוצה לומר כל אלה - את ארצו מיד מלך אשור: - (יט) - איה אלהי חמת וארפד, איה אלהי ספרונים - רוצה לומר וכי היה בידם הכח להציל. - וכי - אלהי שמרון (ועגלי העבודה זרה של עשרת השבטים) - הצילו את שמרון מידי - [ע"פ רש"י]: (כ) - מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי, פי יציל ה' את ירושלם מידי - רוצה לומר וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי, שתחשבו (שאותו דבר) ה' יציל את ירושלם מידי: (כא) - ויחרישו ולא ענו אתו דבר, פי מצות המלך היא לאמר לא תענהו: - (כב) - ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית, ושכנא הסופר, ויואח בן אסף המזכיר, אל חזקיהו קרוצי בגדים - על ששמעו דברי רבשקה, המחרף ומגדף כלפי מעלה (וכלפי הקב"ה), להדמותו, לאלהי עמי הארצות - ויגידו לו את דברי רבשקה - (קריעה זו לא היתה כלל וכלל מחמת הפחד מדבריו. אלא, יש הלכה בתורה שבעל פה, שכאשר שומעים דברי חרוף וגדוף בה' יתברך, חייבים לקרע את הבגדים, כפי הלכות קריעה על מות אב או אם. ובפסוק זה נסמכה ההלכה שבעל פה בתורה שבכתב (כמבאר בסנהדרין ס). ויש מחלקת בגמרא, מה ההלכה אם שומעים דברי גדוף מנכרי, לדעה אחת אין חייבים לקרע. ומה שקרעו כאן היה כי רבשקה לא היה נכרי, אלא היה ישראל מומר, לכן היו חייבים לקרע (שם). ועין ירושלמי סנהדרין פרק ז', שיתכן שזהות רבשקה כישראל מומר, אינו דבר ברור) [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לו א-לב): פעלותיו של חזקיהו בבקשת רחמי שמים. חזקיהו שולח לשעיה הנביא, שיתפלל בעדו להגן מפני סנחריב. [בדברי הימים ב פל"ב כ' נאמר מפרש שגם ישעיה התפלל וזעק לשמים]. הנביא מבשר בנבואה שסופו של המלך סנחריב יהיה והפלתיו בחרב.

פרק לז (א) וַיְהִי כַשְׁמַע הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׁק וַיָּבֵא בֵּית יְהוָה: (ב) וַיִּשְׁלַח אֶת אֲלִיָּקִים אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְאֶת שְׁבָנָא הַסּוֹפֵר וְאֶת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים מִתַּפְסִים בַּשָּׁקִים אֶל יִשְׁעֵיהוּ בֶן אֲמוּץ הַנָּבִיא: (ג) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר חֲזַקְיָהוּ יוֹם צָרָה וְתוֹכַחַה וּנְאֻצָּה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ בָנִים עַד מִשְׁבֵּר וְכַח אֵין לָלֶדֶה: (ד) אוּלִי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת דְּבָרִי רַב־שָׁקָה אֲשֶׁר שָׁלַחוּ מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֲדָנִי לַחֲרֹף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּנְשֹׂאתָ תַּפְלָה בְּעַד הַשְּׂאֲרִית הַנִּמְצָאָה: (ה) וַיָּבֵאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ אֶל יִשְׁעֵיהוּ: (ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִשְׁעֵיהוּ כֹה תֹאמְרוּן אֶל אֲדֹנֵיכֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל

סִנְחָרִיב שׁוֹלַח אֲנָשִׁים וּבִידֵיהֶם אֲגָרַת לְחֲזַקְיָהוּ לְאִים עָלָיו. חֲזַקְיָהוּ מִתְפַּלֵּל לֵה'. וּמִנִּיחַ אֶת מִכְתָּב שֶׁל סִנְחָרִיב לְפָנָיו ה', לְמַטְרַג עָלָיו עַל שְׁחָרְף וּגְדָף. וְכֵן הִתְפַּלֵּל חֲזַקְיָהוּ. הַקִּבְ"ה מְשִׁיב בִּיד יִשְׁעֵיהָ הַנָּבִיא, עַל חֲרוּפֵי סִנְחָרִיב, וּכְנָגַד מֵה שֶׁהָיוּ בְנֵי יְרוּשָׁלַיִם מִפְּחָדִים וְרוֹעֲדִים מִהַמֶּלֶךְ הָאֲדִיר הַשּׁוֹלֵט בְּכָל הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּא עִם צָבָא עֲצוֹם בְּיוֹתֵר, שֶׁל מִלְּיוֹנֵי חִילִים, לְכַבֵּשׁ אֶת יְרוּשָׁלַיִם. (רש"י) (לְעִיל " (לב) כּוֹתֵב עַל הַפָּסוּק: "עוֹד הַיּוֹם בָּנָב לַעֲמֹד, יִנְפֹף יָדוֹ הֵר בַּת צִיּוֹן". הַתְחִיל לְהִנִּיף יָדוֹ בַּגָּאוּה וְאָמַר וְכִי עַל עִיר כְּזוֹ הַרְגִּשְׁתִּי אֶת כָּל חֵילוֹת הַלָּלוּ).

כְּנָגַד זֹאת הַנָּבִיא בְּנִבְאוֹתָו, אָף שֶׁנָּבֵא כָּבֵר וְנִבְאוֹת בְּרוּרוֹת עַל כֵּן בְּפָרָק " פָּרָק ל'. מוֹסִיף בַּשְּׁעֵת מַעֲשֵׂה, לְחֹזֵק אֶת לֵב הָעָם, וְלִהְגִּבֵּיר אֶת בְּטָחוֹנוֹ בֵּה'. לִזְעַג עַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וְקוֹרֵא לְשֶׁר צָבָאוֹ 'נְעָרֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר' וְאֹמֵר, קִנְאֵת ה' תַּגְדִּיל אֶת כְּבוֹדָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, לְבוֹשֶׁת סִנְחָרִיב^{קצד}.

(פָּרָק לז א) - וַיְהִי כַשְׁמַע הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ, וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו - (מִכָּאן שֶׁכָּאֲשֶׁר עֲדִים מִסְפָּרִים לְבֵית הַדִּין, אוֹ כָל שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַמִּסְפָּר שֶׁשָּׁמַע גְּדוּף (כְּלוּמַר מִסְפָּר זֶה אֵינוֹ רוֹצֵה לְגְדָף, רַק שְׁהוּא מִסְפָּר מֵה עֲשֵׂה הָרָאוּן). פְּלוֹנִי גְדָף אֶת ה', חֲיִבִּים הַשּׁוֹמְעִים לְקֹרַע, וְהַמִּסְפָּרִים שֶׁשָּׁמְעוּ וְקָרְעוּ כָּבֵר, אֵינֶם קוֹרְעִים שְׁנִית (סִנְהֶדְרִין שָׁם) - וַיִּתְכַּס - כִּסֵּה עֲצָמוֹ - בַּשָּׁק - דָּרָךְ צֶעַר וְאֵבֶל (לְעוֹרֵר רַחֲמֵי הַשֵּׁם) - וַיָּבֵא בֵּית ה' - [ע"פ רד"ק מְלָכִים ב פ"ט א]: (ג) - וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, כֹּה אָמַר חֲזַקְיָהוּ יוֹם צָרָה וְתוֹכַחַה - הָאוֹיֵב מְתוּכָה לְהַשְׁתַּבֵּחַ בְּהַצְלַחְתּוֹ וְאֹמֵר יְדֵי רַמָּה. - וּנְאֻצָּה - מְבוֹזָה אֶת הַמְּקוֹם בַּדְּבָרֵי חֲרוּף. - הַיּוֹם הַזֶּה. כִּי בָאוּ בָנִים עַד מִשְׁבֵּר וְכַח אֵין לָלֶדֶה - דְּמָה בְנֵי הַדּוֹר לְאִשָּׁה הַכוֹרֶעֶת לְלֶדֶת בָּנִים וַיּוֹשְׁבֶת עַל הַמִּשְׁבֵּר וְאֵין בָּהּ כַּח לְהוֹלִיד הַבָּנִים [ע"פ רש"י]: (ד) - אוּלִי יִשְׁמַע

מוֹעִין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינִים

^{קצד} תַּפְלַת חֲזַקְיָהוּ: פָּרָק זֶה כּוֹתוֹב בַּקְצָרָה בַּדְּבָרֵי חַיִּים (ב לב כ) וְכֵן נֹאמַר שֶׁ: וַיִּתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁעִיהוּ בֶן אֲמוּץ הַנָּבִיא עַל זֹאת וַיִּזְעַקוּ הַשְּׁמַיִם. וַיִּשְׁלַח ה' מַלְאָךְ וַיַּכְחֹד כָּל גְּבוּר חֵיל וּנְגִיד וְשָׂר בַּמַּחֲנֶה מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וַיִּשֶׁב בַּבֶּשֶׁת פָּנִים לֹא רָצוּ. וַיָּבֵא בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּמִיָּצִאוֹ (וּמִיָּצִיאָה) מַעֲיוֹ שֶׁם הִפִּילָהוּ בַּחֲרָב.

תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר אוֹתִי:
(ז) הִנְנִי נֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְשִׁמְעַתְּ שְׁמוּעָה וְשָׁב אֶל אֶרְצוֹ וְהַפְּלַתִּיו בַּחֲרֵב
בְּאֶרְצוֹ: (ח) וַיָּשָׁב רַב־שָׂקָה וַיִּמְצָא אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר נֹלְחָם עַל לִבְנָה כִּי
שָׁמַע כִּי נָסַע מִלְכִּישׁ: (ט) וַיִּשְׁמַע עַל תְּרַהֲקָה מֶלֶךְ כּוּשׁ לֵאמֹר יֵצֵא
לְהִלָּחֵם אִתְּךָ וַיִּשְׁמַע וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר: (י) כֹּה
תֹאמְרוּן אֶל חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר אֵל יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אִתָּה
בּוֹטָח בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַם בְּיַד מֶלֶךְ אֲשׁוּר: (יא) הִנֵּה אִתָּה
שְׁמַעְתָּ אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אֲשׁוּר לְכָל הָאֶרְצוֹת לְהַחְרִימָם וְאִתָּה תִנָּצַל:
(יב) הִהְצִילוּ אוֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ אֲבוֹתַי אֶת גּוֹזָן וְאֶת
חֶרֶן וְרָצַף וּבְנֵי עֶדֶן אֲשֶׁר בְּתִלְשָׁר: (יג) אִיָּה מֶלֶךְ חֲמַת וּמֶלֶךְ אַרְפַּד

ה' אֱלֹהִיךָ - הַלּוּאִי יִתֵּן לָב לְשִׁמְעָ. - אֶת דְּבָרֵי רַב־שָׂקָה אֲשֶׁר שָׁלְחוּ מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲדֹנָיו לְתַרְפֵּי אֱלֹהִים
חַי וְהוֹכִיחַ - (וְאֵת מֶה שֶׁרַב־שָׂקָה הוֹכִיחַ וְהוּא) הַתּוֹכַח - בְּדְבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע ה' אֱלֹהֵיךָ. וְנִשְׁאֵת תַּפְלָה
- כְּאֹמֶר, לָזֶה שְׁאֵלְתִּי (לְפִיכָּךְ אֲנִי מִבְּקָשׁ) מִעֲמֶךָ, שֶׁתִּשָּׂא תַּפְלָה לַה'. - בְּעֵד הַשְּׂאִרִית הַנִּמְצָאָה -
שְׂאִרִית יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָא בִּירוּשָׁלַם, (וְנִקְרָאִים שְׂאִרִית) כִּי כָּבֵד כָּבֵשׁ כָּל עָרֵי הַבְּצֻרוֹת שֶׁבִּיהוּדָה
[ע"פ אַבְרַבְנָאֵל]: (ה) וַיִּבְאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ חֻזְקִיָּהוּ אֶל יִשְׁעִיהוּ: (ו) וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם יִשְׁעִיהוּ כֹה תֹאמְרוּן
אֶל אֲדֹנֵיכֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר אוֹתִי: (ז)
- הִנְנִי נֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְשִׁמְעַתְּ שְׁמוּעָה - אֲעִיר רָצוֹנוֹ לְלַכֵּת מִפֶּה, כְּאֲשֶׁר יִשְׁמַע שְׁמוּעָה. הִיא שְׁמוּעַת
תְּרַהֲקָה מֶלֶךְ כּוּשׁ. - וְשָׁב אֶל אֶרְצוֹ - סוּף הַדְּבָר וְזֶה לֹא הִתְקַלַּם תַּכְּף לְשִׁמְעָה עַל כּוּשׁ, כִּי אַחֲרֵי
הַלִּיכָתוֹ לְכוּשׁ חֲזָר לִירוּשָׁלַם, אֲבָל כָּאֵן נִבָּא שְׁסוּפִי] יִהְיֶה שִׁיּוּב אֶל אֶרְצוֹ בְּפִחֵי נֶפֶשׁ, - וְהַפְּלַתִּיו
בַּחֲרֵב בְּאֶרְצוֹ - וּבְאֶרְצוֹ אִפִּיל אוֹתוֹ בַּחֲרֵב [ע"פ רש"י]: (ח) - וַיָּשָׁב רַב־שָׂקָה וַיִּמְצָא אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר
נֹלְחָם עַל לִבְנָה. כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע מִלְכִּישׁ - (מִפְּנֵי שֶׁשָׁמַע רַב־שָׂקָה שֶׁנָּסַע סְנַחְרִיב מִלְכִּישׁ), לָזֶה הֵלֶךְ
לְבַקְשׁוֹ בְּאֶשֶׁר יִמְצָא, וַיִּמְצָאוּ נֹלְחָם עַל לִבְנָה [דְּבָרֵי עֲצִמּוֹ]: (ט) - וַיִּשְׁמַע עַל תְּרַהֲקָה - (רַב־שָׂקָה
שָׁמַע) עַל אוֹדוֹת תְּרַהֲקָה. - מֶלֶךְ כּוּשׁ לֵאמֹר, יֵצֵא לְהִלָּחֵם אִתְּךָ. וַיִּשְׁמַע - קִבֵּל דְּבָרָיו, וְהוּסַב בְּעִינָיו
(וְהִסְכִּים לְסַנְחִרִיב) לְהִלָּחֵם עִמּוֹ תַּחֲלָה. - וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר - שָׁלַח שׁוֹב לִזְמַר
שְׂאִינִי מִסֶּתֶלֶק לְגִמְרִי (וְהַמִּלְחָמָה בִּירוּשָׁלַם), כִּי אִם עַל מִנֵּת לְשׁוֹב [ע"פ רש"י]: (י) כֹּה תֹאמְרוּן אֶל
חֻזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר אֵל יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אִתָּה בּוֹטָח בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַם בְּיַד מֶלֶךְ
אֲשׁוּר: (יא) - הִנֵּה אִתָּה שְׁמַעְתָּ אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אֲשׁוּר לְכָל הָאֶרְצוֹת לְהַחְרִימָם, וְאִתָּה תִנָּצַל - וְכִי
אִתָּה תִנָּצַל, בְּתַמָּה [ע"פ תַּרְגוּם]: (יב) - הִהְצִילוּ אוֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם - וְכִי אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הִצִּילוּ אֶת
הַגּוֹיִם - אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ אֲבוֹתַי, אֶת גּוֹזָן וְאֶת חֶרֶן, וְרָצַף וּבְנֵי עֶדֶן אֲשֶׁר בְּתִלְשָׁר -: (יג) - אִיָּה מֶלֶךְ
חֲמַת וּמֶלֶךְ אַרְפַּד, וּמֶלֶךְ לְעִיר סְפָרוּיִם - לְפִי שֶׁהִיָּתָה גְדוֹלָה וְחֻשׁבָּה אִמֵּר בָּהּ לְעִיר [ע"פ רד"ק]

וּמִלֶּךְ לַעִיר סַפְרָנִים הֵנַע וְעָנָה: (יד) וַיִּקַּח חֲזַקְיָהוּ אֶת הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאָהוּ וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרָשֶׁהוּ חֲזַקְיָהוּ לִפְנֵי יְהוָה: (טו) וַיִּתְּפַלֵּל חֲזַקְיָהוּ אֶל יְהוָה לֵאמֹר: (טז) יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרִבִּים אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדָּךְ לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: (יז) הִטָּה יְהוָה אֶזְנוֹךְ וּשְׁמַע פֶּקֶח יְהוָה עֵינֶיךָ וּרְאָה וּשְׁמַע אֶת כָּל דְּבָרֵי סִנְחָרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח לַחֲרֹף אֱלֹהִים חִי: (יח) אָמֵנָם יְהוָה הִחְרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת וְאֶת אֲרָצָם: (יט) וְנָתַן אֶת אֱלֹהֵיהֶם בְּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם מַעֲשֵׂה יָדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן וַיִּאֲבָדוּם: (כ) וַעֲתָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וַיַּדְעוּ כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּי אַתָּה יְהוָה לְבַדָּךְ: (כא) וַיִּשְׁלַח

מַלְכִּים ב' יט יג]. - הֵנַע וְעָנָה - הֵנִיעַם מִמְקוֹמָם וְהִעָקִימָם [ע"פ רש"י: (יד) - וַיִּקַּח חֲזַקְיָהוּ אֶת הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים - כִּי שָׁלַח הַדְּבָרִים הָהֵם (כְּתוּבִים) בְּסֵפֶר (וְלֹא שֶׁהַמַּלְאָכִים יִדְבְּרוּ). - וַיִּקְרָאָהוּ, וַיַּעַל בֵּית ה', וַיִּפְרָשֶׁהוּ חֲזַקְיָהוּ לִפְנֵי ה' - פָּרַשׁ כָּל אַחַת וְאַחַת (בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ) [ע"פ רד"ק מַלְכִּים ב' יט יד]: (טו) - וַיִּתְּפַלֵּל חֲזַקְיָהוּ אֶל ה' לֵאמֹר^{קצ"ה}: - (טז) - ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרִבִּים - שָׁעַל הַכְּפֹרֶת, אֲשֶׁר עַל הָאָרוֹן. (בְּהִזְכֶּרֶת הַכְּרוּבִים הָרִי הוּא) כְּאוֹמֵר, וְאִיךְ אִם כֵּן תִּמְסַר בְּיָדוֹ אֶת יְרוּשָׁלַיִם וַיָּבֹאוּ הַכְּרוּבִים בְּיַד צָר [ע"פ אברבנאל] - אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדָּךְ לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ, אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: - (יז) - הִטָּה ה' אֶזְנוֹךְ וּשְׁמַע פֶּקֶח ה' עֵינֶיךָ וּרְאָה - דְּבָרֵי הַסְּפָרִים. - וּשְׁמַע אֶת כָּל דְּבָרֵי סִנְחָרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח - בְּיַד מַלְאָכָיו. - לַחֲרֹף אֱלֹהִים חִי: - (יח) - אָמֵנָם ה', הִחְרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר - (תַּבְּחַת ה' הוּא אֵינוֹ חֵלֶק מִהַכְּנָנָה, אֲלֵא קְרִיאָה, כְּמוֹ שְׁאוֹמֵר בְּתַחֲלָה) אַתָּה ה', הִנֵּה אָמֵת הוּא שֶׁהִחְרִיבוּ אֶת הַגּוֹיִם. - אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת - הֵם עָרֵי הַמַּמְלָכָה (עִיר הַבִּירָה שֶׁל כָּל מְדִינָה). - וְאֶת אֲרָצָם - הֵם שְׂאֵר הַמַּחֲזוּזוֹת (הַמְקוֹמוֹת הַשְּׂכִיכִים לְאוֹתָם מְדִינוֹת) [ע"פ רש"י: (יט) - וְנָתַן אֶת אֱלֹהֵיהֶם בְּאֵשׁ, כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה - אֲבָל כָּל זֶה הָיָה בְּעִבּוֹר שְׂאִין בָּהֶם אֱלֹהוֹת, - כִּי אִם מַעֲשֵׂה יָדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן - וְלִזֶּה וְלִזֶּה (יִכַּל לָהֶם מֶלֶךְ אַשּׁוּר) - וַיִּאֲבָדוּם - הָאֲבִידִם (אֶבֶד אֶת פְּסָלֵיהֶם) [ע"פ רש"י: (כ) וַעֲתָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וַיַּדְעוּ כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּי אַתָּה

מוֹעֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵוִינִים

^{קצ"ה} וַיִּתְּפַלֵּל חֲזַקְיָהוּ אֶל ה'. אמר רבי לוי, שלש גלויות הגלה סנחריב. פעם ראשונה, הגלה שבט ראובן וגד. שנייה, עשרת השבטים (שיטה שונה מדעת הסדר עולם, המובא ברש"י סוף פרק ח). שלישית, בא על יהודה. מיד עמד חזקיה וזיניס כלי זין מבפנים, והלביש לבנים מבחוץ. והתקין עצמו לשלשה דברים "לתפלה ולדורון ולמלחמה". "לתפלה", דכתיב ויתפלה חזקיה אל ה'. "לדורון", דכתיב (מלכים ב' י"ח) בעת ההיא קצץ חזקיה וגו' ואת האומנות, מה הוא האומנות ר' לוי אמר ציפריא ורבנן אמרין שיגמיא. 'למלחמה', שנאמר (דברי הימים ב פל"ב) ויעש שלח לרוב ומגינים. ונעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר, כל מי שאינו עוסק בתורה תהא החרב הזה עוברת על צוארו (מדרש רבה קהלת ט יח).

יִשְׁעִיָּהוּ בֶן אֲמוּץ אֶל חֲזַקְיָהוּ לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
הִתְפַּלֵּלְתָּ אֵלַי אֶל סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר: (כב) זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
עָלָיו בְּזֶה לֶךְ לַעֲגָה לֶךְ בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ רֵאשׁ הַנִּיעָה בַּת
יְרוּשָׁלַם: (כג) אֶת מִי חֲרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל מִי הִרְמִימְתָּה קוֹל וַתִּשָּׂא
מְרוֹם עֵינֶיךָ אֶל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: (כד) בֵּינִי עֲבָדֶיךָ חֲרַפְתָּ אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר
בְּרַב רֶכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יִרְכַּמְתִּי לִבְנוֹן וְאַכְרַת קוֹמַת אֲרָזָיו
מִבְּחֹר בְּרוֹשָׁיו וְאַבּוּא מְרוֹם קִצּוֹ יַעַר פְּרָמְלוֹ: (כה) אֲנִי קָרַתִּי וְשִׁתִּיתִי
מֵיִם וְאַחֲרַב בְּכַף פַּעַמִּי כָּל יְאֹרֵי מִצּוֹר: (כו) הֲלוֹא שָׁמַעְתָּ לְמַרְחֹק

יהוה לבדך: (כא) - וְיִשְׁלַח יִשְׁעִיָּהוּ בֶן אֲמוּץ אֶל חֲזַקְיָהוּ לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
הִתְפַּלֵּלְתָּ אֵלַי - בַּעֲבוּר הַדְּבָר אֲשֶׁר הִתְפַּלֵּלְתָּ אֵלַי - אֶל סִנְחָרִיב - עַל סִנְחָרִיב - מֶלֶךְ אַשּׁוּר: - (כב)
- זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עָלָיו - עַל סִנְחָרִיב. - בְּזֶה לֶךְ לַעֲגָה לֶךְ בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן - וְאַמְנֵם עָתָה בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִפְּחָדִים, אֲבָל הַסּוֹף יִהְיֶה כִּי תִבְזֶה אוֹתָהּ וְתִלְעַג עָלֶיהָ (וְקִרְאָהּ בְּתוּלָה, עַל כִּי לֹא נִכְבְּשָׁה
מְעוֹלָם, וְלֹא בָאָה בְּרִשּׁוֹת אַחֵר. כַּבְּתוּלָה שֶׁלֹּא בָאָה בְּרִשּׁוֹת הַבַּעַל. וְכֵן (לְעֵיל כג) בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן)
- אַחֲרֶיהָ רֵאשׁ הַנִּיעָה - אַחֲרֵי מַפְלַתָּהּ תִּנְיַע בְּרֹאשָׁהּ בְּדֶרֶךְ לַעֲג - בַּת יְרוּשָׁלַם - [ע"פ אברבנאל]:
(כג) - אֶת מִי חֲרַפְתָּ - לָמָּה לֹא שָׁמַת עַל לִבִּי לְהַבִּין אֶת מִי חֲרַפְתָּ - וְגִדַּפְתָּ, וְעַל מִי הִרְמִימְתָּה קוֹל.
וַתִּשָּׂא מְרוֹם - לְרוֹם רָקִיעַ - עֵינֶיהָ, אֶל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: - (כד) - בֵּינִי עֲבָדֶיךָ חֲרַפְתָּ אֲדֹנָי, וַתֹּאמֶר בְּרַב
רֶכְבִּי, אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים - זֶה הָר הַבֵּית. - יִרְכַּמְתִּי לִבְנוֹן - בְּסוֹף יַעַר הַלִּבְנוֹן מְקוֹם הָאֲרָזִים
הַגְּבוּהִים (בְּיוֹתֵר שְׁבִיעֵר, וְהוּא מִשָּׁל עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא גְבוּהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת). - וְאַכְרַת קוֹמַת
אֲרָזָיו מִבְּחֹר בְּרוֹשָׁיו - רָצָה לוֹמַר הַגְּבוּרִים. - וְאַבּוּא מְרוֹם קִצּוֹ - הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא מְקוֹם
הָרֵם, וְהַקֵּץ (הַסּוֹף, הַשִּׂיא) מִכָּל הַדְּבָרִים הַנִּחְמָדִים שֶׁיֵּשׁ בְּעוֹלָם [ע"פ אברבנאל]. - יַעַר פְּרָמְלוֹ -
רוֹצֶה לוֹמַר מִיטֵב שֶׁבָחוּ, וְכַבֵּד חֲזָקוֹ [ע"פ רש"י]: (כה) - אֲנִי קָרַתִּי וְשִׁתִּיתִי מֵיִם - רוֹצֶה לוֹמַר
מְעוֹלָם הִצְלַחְתִּי בְּמַעֲשֵׂי, כְּמוֹ הַכּוֹרֶה בּוֹר וּמַצְלִיחַ לְמַצֵּא הַמְּקוֹר, וְשׁוֹתָה מִמֶּיּוֹ (וּמִ שְׁמַצְלִיחַ לְכוֹן
בַּחֲפִירָתוֹ לְמַצֵּא בּוֹר מֵיִם, נִקְרָא 'אָדָם מַצְלִיחַ', וְכֵה הִצְלַחְתִּי גַם כְּשֶׁנִּדְרַשׁ לְסַתֵּם מַעְיָן מֵיִם). -
וְאַחֲרַב בְּכַף פַּעַמִּי כָּל יְאֹרֵי מִצּוֹר - כְּאֲשֶׁר בָּאתִי לְהַלְחֵם בְּעִיר, הַבְּטוּחָה בְּחֹזֶק נְהוּרִיתָהּ אֲשֶׁר סָבִיב
לָהּ, אֲזִי הִבָּאתִי עָלֶיהָ חִילּוֹת רַבּוֹת, וְהִתְרִיבּוּ הַנְּהָרוֹת בְּמִדְרָךְ כַּף רִגְלֵיהֶם [ע"פ רש"י]: (כו) - הֲלוֹא
שָׁמַעְתָּ לְמַרְחֹק - מִזְמַן רַחוּם. - אוֹתָהּ - אֶת הַגְּזֵרָה הַזֹּאת - עֲשִׂיתִי מִיָּמַי קָדָם - מִיָּמַיִם קְדָמוֹנִים. -

מועין חיים - מוסר, עיונים

^{קכ} אחרי שכבר ניבא לו ישעיהו לטובה (פסוק ז), מדוע חזקיהו ממשיך להתפלל (פסוק טו), והוצרך לנבואה שנית (פסוק כב).

התשובה לכאורה היא. שעיקר הבקשה הראשונה של חזקיהו, היה על החירוף וגידוף, והכבוד שמים (למרות שכלל גם בקשה על שארית יהודה). והתשובה על כך היה שסוף אשר יהיה מר, ולא ישאר החילול השם. אך עדיין לא היה נבואה מפורשת על כך שלא יזיק את ירושלים. על כך באה התפלה והנבואה השנית.

אותה עשיתי מימי קדם ויצרתי עתה הבאתיה ויהי להשאות גלים נצים ערים בצרות: (כז) וישביהן קצרי יד חתו ובשו היו עשב שדה וירק דשא חציר גגות ושרמה לפני קמה: (כח) ושבתי וצאתי ובואי ידעתי ואת התרגז אלי: (כט) יען התרגז אלי ושאנני עלי באזני ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך והשיבתיך בדרך אשר באת בה: (ל) וזה לך האות אכול השנה ספיח ובשנה השנית שחיס ובשנה השלישית זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכול [ואכלו] פרים: (לא) ונספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה:

ויצרתי - ואני יצרתי את הדבר הזה. וכפל הדבר במילים שונות. - **עתה הבאתיה** - אני הבאתי עתה את הדבר על ידי. - **ויהי להשאות גלים נצים, ערים בצרות** - (הגזרה על העולם היא עליה) אתה תהיה למכת מרדות להחריב ערים בצורות, לעשותם שממה, וגלים מצמיחים נצים, ופרחים [ע"פ רש"י]: (כז) - **וישביהן קצרי יד** - יושבי הערים ההן, (אנכי) עשיתם להיות קצרה ידם, מלהלחם למוקף (וכנגדך) - **חתו ובשו** - ונשברו ונתבשו. - **היו עשב שדה** - כעשב שדה. - **וירק דשא** - מקום הירוק שבדשא החלש מאד. - **חציר גגות** - כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש. - **ושרמה לפני קמה** - כשבילים הנשדפים טרם נגמר בשלם לבוא לכלל קמה, כי אז המה חלושים עד למאד. ורוצה לומר הנה אני הוא המתיש לפניך את העמים ולא בעצם ידך נצחתם [ע"פ רש"י]: (כח) - **ושבתי** - תרגם יונתן ומיתבב בעצה (וישיבתה בהתעצות) - **וצאתי ובואי ידעתי, ואת התרגז** - ואף את התרגז - **אלי** - ידעתי [ע"פ רש"י]: (כט) - **יען התרגז אלי** - באה אלי. - **ושאנני עלי באזני, ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך** - ובהם מושכים את הבהמות לבא להיכן שאזדנם מושכם) ורוצה לומר בעל כרחך אשיב אותך - **והשיבתיך בדרך אשר באת בה** - (ושיחזר לאשור בלי לכבש את ירושלים) [ע"פ רש"י]: (ל) - **וזה לך האות** - אל מול חזקתו ידבר, הנה התשובה הזאת (שפתאום בעוד סנחריב אצל ירושלם, ה' ישיב את סנחריב לארצו. וזה) תהיה לה לאות על הבטחה אחרת וכשם שהתקיימה הישועה מהאויב. כן תתקיים ההבטחה לברכה בפרות והמזון. - **אכול השנה ספיח** - כי הנה הלגיגות החריבו וקלקלו הזרעים, וגדעו האילנות, והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים (היינו זרעים שגזרעו מעצמם וצמחו ללא שאדם זרע אותם. יהיה בהם ברכה רבה, ויהיה שבע). - **ובשנה השנית שחיס** - אולי היתה שנת השמטה, והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים (זרעים שגפלו לארץ מהספיחים, ומאליהם נשרשו וצמחו). - **ובשנה השלישית, זרעו וקצרו ונטעו כרמים, ואכלו פרים** - ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב [ע"פ אברבנאל]: (לא) - **ונספה פרי למעלה** - רוצה לומר יהיו ממלאים בכל טוב, כהאילן הנטוע במקום רטב. שמוסיף שרש למטה, ומרבה לעשות פרי למעלה [ע"פ אברבנאל]: (לב) - **כי**

באר החיים על מצודת דוד. ישעיה

רד

(לב) **כִּי מִירוּשָׁלַם תֵּצֵא שְׂאֲרֵית וּפְלִיטָה מִהֵר צִיּוֹן קִנְאָת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת:**

(לג) **לְכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא יָבֹא אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא יִוָּרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא יִקְדָּמָנָה מִגֵּן וְלֹא יִשְׁפֹךְ עָלֶיהָ סִלְלָה: (לד) בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֵל הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נָא: (לה) וְגִנּוּתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָה לְמַעַנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי:**

(לו) **וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יְהוָה נִיפָה בְּמַחְנֶה אֲשׁוּר מֵאָה וּשְׁמָנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר וַהֲנֶה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים: (לז) וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב**

מִירוּשָׁלַם תֵּצֵא שְׂאֲרֵית - רֹצֵחַ לֹמֵר יְרוּשָׁלַם תִּהְיֶה הַשְּׂאֲרֵית לְהַנְצִיל מִיַּד סִנְחָרִיב, וְכֵן - וּפְלִיטָה מִהֵר צִיּוֹן - וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. - קִנְאָת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת - כִּי יִקְנֵא לְשִׁמּוֹ אֲשֶׁר חָרַף רַב־שָׂקָה וּסְנַחְרִיב [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לו לג- לה):

נבא שֶׁאֲשׁוּר לֹא יִצְלִיחַ לַעֲשׂוֹת לִירוּשָׁלַם מְאוּמָה, וְאֶפְלֹל לֹא יָרִית חֵץ.

(לג) **לִכֵּן כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא יָבֹא אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא יִוָּרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא יִקְדָּמָנָה מִגֵּן וְלֹא יִשְׁפֹךְ עָלֶיהָ סִלְלָה: (לד) בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֵל הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נָא: (לה) - וְגִנּוּתִי - (הַגִּנּוּתִי) - עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָה, לְמַעַנִי - לְמַעַן כְּבוֹד שְׁמִי - וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי:**

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לו לו- לה):

סְפּוֹר הַנֶּסֶם הַעֲצוּם, שֶׁל הַמֶּתָּה הַפְּתָאוּמִי שֶׁל כָּל רַבְבוֹת חִילֵי אֲשׁוּר. וְסוּפּוֹ שֶׁל סִנְחָרִיב.

(לו) - **וַיֵּצֵא מֶלֶךְ ה' - לְאַחֵר שְׁנֵלָחֶם (וּסְנַחְרִיב עִם רַב־שָׂקָה) בְּכוֹשׁ, חֹזֵר וּבָא לִירוּשָׁלַם וְאֵן יֵצֵא מֶלֶךְ ה' - נִיפָה בְּמַחְנֶה אֲשׁוּר מֵאָה וּשְׁמָנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף¹³⁹, וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר - סִנְחָרִיב וְהַמַּעֲטָא אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ חַיִּים - וַהֲנֶה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים - (וְרוֹבֵם כָּכָלֶם) [רַב־שָׂקָה מְלָכִים ב פ"כ לה]: (לז) - וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר, וַיָּשָׁב בְּנִינָה - הִיא רֹאשׁ לְמַלְכוּת אֲשׁוּר [ע"פ רש"י]:**

מועין חיים - מוסר, עיונים

¹³⁹ מאה ושמונים וחמשה אלף. במדרש איתא, אמרו חכמים מחנחו מאתים וששים רבוא וחמשת אלפים חסר חד (2,604,999) ולמה אמר הכתוב (מלכים ב יט לה) ויצא מלך ה' וידך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף, וישכמו בבקר והנה כלם פגרים מתים. אלו שרים ונגידים וגבורים שהיו עמו, ואין צריך הכתוב לומר לכל החיילות שלו. וכולן מתו בלילה אחת ובשעה אחת וברגע אחת, ולא נשתיירו מהן אלא חמשה בני אדם סנחריב ושני בניו ונבוכדנאצר ונבזראדן. ומתוך אלו החמשה נהרג סנחריב אחר כך שנאמר ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב (תנא דבי אליהו רבא ז). והיו כולם (קפה' אלף) מלכים קושרי כתרים בראשיהם (מדרש רבה במדבר ט כד).

סנחריב מלך אשור ויָשֵׁב בְּנִינֹה: (לח) וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נֶסֶךְ
אֵלָהִיו וְאֶדְרִמְלֶךְ וְשָׂרָאֶצֶר בְּנָיו הִכּוּהוּ בַחֲרֵב וְהִמָּה נִמְלְטוּ אַרְץ אֶרֶט
וַיִּמְלֶךְ אֶסֶר חֹדֶן בְּנוֹ תַחְתָּיו:

פרק לח (א) בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לָמוֹת וַיָּבֹא אֵלָיו יִשְׁעִיָּהוּ בֶן
אֲמוּץ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה צוּ לְבִיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא
תַחֲיָה: (ב) וַיִּסָּב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְּפֹלֵל אֶל יְהוָה: (ג) וַיֹּאמֶר
אָנָּה יְהוָה זָכֹר נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֶיךָ בְּאַמֶּת וּבִלְבָב שָׁלֹם וְהַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיִּבֶךְ חֲזַקְיָהוּ בְּכִי גָדוֹל:

(לח) - וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נֶסֶךְ אֵלָהִיו - נֶסֶךְ מִתְכַּתּוֹ שֶׁל נֹחַ הָיָה לוֹ לְאֵלֵהָ, וּבִעֵת אֲשֶׁר
הִשְׁתַּחֲוָה לָהּ הִכּוּהוּ בְּנָיו. - וְאֶדְרִמְלֶךְ וְשָׂרָאֶצֶר בְּנָיו הִכּוּהוּ בַחֲרֵב וְהִמָּה - בְּנֵי סִנְחָרִיב אֲשֶׁר הִכּוּהוּ -
נִמְלְטוּ אַרְץ אֶרֶט, וַיִּמְלֶךְ אֶסֶר חֹדֶן בְּנוֹ תַחְתָּיו - [ע"פ רש"י^{נפח}]:

מַחֲלַת חֲזַקְיָהוּ, וּתְפִלָּתוֹ.

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לח א-ג):

פרק לח (א) - בַּיָּמִים הָהֵם - אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוּנוֹם לְבִרְכָּה [סֵדֶר עוֹלָם פָּרָק כג'], שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים
לִפְנֵי מַפְּלַת סִנְחָרִיב. - חָלָה חֲזַקְיָהוּ לָמוֹת - רוּצָה לִזְמֹר, חוֹלִי אֲנוּשָׁה וּמִסְכָּנָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לָמוֹת. -
וַיָּבֹא אֵלָיו יִשְׁעִיָּהוּ בֶן אֲמוּץ הַנָּבִיא, וַיֹּאמֶר אֵלָיו, כֹּה אָמַר ה', צוּ לְבִיתְךָ - הָיָה מִצְוָה עַל עֲנִינִי
בִּיתְךָ - כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תַחֲיָה - (וּפָרְשׁוּ בַּגְמָרָא, מֵת אַתָּה, בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא תַחֲיָה, לְעוֹלָם הַבָּא.
שְׁאֵל אוֹתוֹ חֲזַקְיָהוּ, מָה עָשִׂיתִי כָל כֶּף. אָמַר לוֹ מִשּׁוֹם שְׁלֹא עָסַקְתָּ בַּפְּרִיָּה וּרְבִיָּה. אָמַר לוֹ חֲזַקְיָהוּ,
טַעֲמִי עֲמִי, כִּי נִגְלָה לִי בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בָּנִים שְׂאִינָם טוֹבִים. אָמַר לוֹ יִשְׁעִיָּהוּ בְּהֵדִי כְּבִשִּׁי
דְּרַחֲמָנָא לָמָּה לָךְ (פְּרוּשׁ, מָה לָךְ לְמִסְתָּרֵי הַקֵּל הַרְחֵמֶן) מָה שֶׁפָּקְדוֹ אוֹתָךְ אַתָּה יֵשׁ לָךְ לָקֵיִם, וּמָה
שֶׁטוֹב לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ הוּא יַעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ עֲכָשׁוּ תָן לִי בִתְךָ לְאִשָּׁה אֲפָשָׁר שִׁיפְעוֹל זָכוֹת שְׁלִי וְשִׁלְךָ
וַיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בָּנִים הַגּוֹנִים. אָמַר לוֹ יִשְׁעִיָּהוּ כִּבְר נְגֻזָּה עָלֶיךָ גְּזִירָה. אָמַר לוֹ חֲזַקְיָהוּ, בֶּן אֲמוּץ כָּלָה
נִבְוֹאָתָךְ וְצֵא, כֶּף מְקוּבְּלָנִי מִבֵּית אָבִי אָבָא אֲפִלּוּ חָרַב חֲדָה מִנְּחַת עַל צִנְאוֹרֵי שֶׁל אָדָם אֵל יִמְנַע
עֲצָמוֹ מִן הַרְחָמִים (בְּרִכּוֹת י') [ע"פ רש"י^{נפח}]: (ב) -וַיִּסָּב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר^{נפח} וַיִּתְּפֹלֵל אֶל ה'-: (ג) וַיֹּאמֶר
אָנָּה יְהוָה זָכֹר נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֶיךָ בְּאַמֶּת וּבִלְבָב שָׁלֹם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיִּבֶךְ
חֲזַקְיָהוּ בְּכִי גָדוֹל:

מַעֲיֵן חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֹנִים

^{נפח} אֶסֶר חֹדֶן מֶלֶךְ בְּנִינוֹה כְּמֵאָה שָׁנָה, עַד י"ח שָׁנָה לִפְנֵי הַחֲרוּבִן (מַפְּלַת סִנְחָרִיב הָיָה יוֹתֵר מִק' שָׁנָה לִפְנֵי הַחֲרוּבִן) אוֹ
בֵּא בְּנוֹכְדִנְצַר וּכְבַשׁ אֶת בִּינוֹה מִיָּדוֹ (רש"י^{נפח} מְגִילָה י"א ב' ד"ה לִפִּי מֵלֶאֱתָ)
^{נפח} וַיִּסָּב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וַיֵּשׁ אוֹמְרִים רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי מִנִּין לְמִתְפַּלֵּל שֶׁלָּא יִהְיֶה דָּבָר
חוּצָה בֵּינוֹ לְבֵין הַקִּיר שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּסָּב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְּפֹלֵל (בְּרִכּוֹת ח').

(ד) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִשְׁעִיָּהוּ לֵאמֹר: (ה) הֲלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל חֲזַקְיָהוּ כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אֲבִיךָ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ רָאִיתִי אֶת דְּמַעְתְּךָ הִנְנִי יוֹסֵף עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה: (ו) וּמִכָּפָּה מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲצִילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגִבּוֹתֶיהָ עַל הָעִיר הַזֹּאת: (ז) וְזֶה לְךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר: (ח) הִנְנִי מְשִׁיב אֶת צֶל הַמַּעֲלֹת אֲשֶׁר יֵרְדָה בַּמַּעֲלֹת אֲחָז בְּשֵׁמֶשׁ אַחֲרָנִית עֹשֶׂר מַעֲלֹת וְתִשָּׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֹשֶׂר מַעֲלֹת בַּמַּעֲלֹת אֲשֶׁר יֵרְדָה: (ט) מִכְתָּב לְחֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּחִלְתּוֹ וַיְחִי מִחֲלָיו: (י) אֲנִי אָמַרְתִּי

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לח ד-ח):

נבואת ישעיה, על ישועת חזקיהו לרפואתו, עם ישועת עמו.

(ד) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִשְׁעִיָּהוּ לֵאמֹר: (ה) הֲלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל חֲזַקְיָהוּ כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אֲבִיךָ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ רָאִיתִי אֶת דְּמַעְתְּךָ - הִנְנִי יוֹסֵף - הִנְנִי הוּא אֲשֶׁר יוֹסֵף - עַל יָמֶיךָ - [ע"פ רש"י] חֲמֵשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה (ו) וּמִכָּפָּה מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲצִילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגִבּוֹתֶיהָ עַל הָעִיר הַזֹּאת (ז) וְזֶה לְךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר - (ח) הִנְנִי מְשִׁיב אֶת צֶל הַמַּעֲלֹת - מַעֲלֹת הָיוּ עֲשׂוּיֹת מִזֶּל הַחֲמָה, לְבָחֹן בָּהֶם שְׁעוֹת הַיּוֹם. כִּי כָל שְׁעָה יֵרֵד הַצֶּל מַעֲלָה אַחַת (וְהוּא אוֹמֵר שְׁעוֹן שְׁמֹשׁ). וְאָמַר הִנְנִי מְשִׁיב אֶת הַצֶּל עֹשֶׂר מַעֲלֹת לְאַחֲרָיו, לְהַאֲרִיף הַיּוֹם עֹשֶׂר שְׁעוֹת. - אֲשֶׁר יֵרְדָה - רֹצֵה לִזְמֹר אֶת הַצֶּל אֲשֶׁר כָּבַד יֵרְדָה. - בַּמַּעֲלֹת אֲחָז - כִּי אֲחָז בָּנָה הַמַּעֲלֹת הָאֵלֶּה. - בְּשֵׁמֶשׁ - מוֹסֵב לְמַעֲלָה, לִזְמֹר בְּנִטְיַת נִיצוּץ הַשֶּׁמֶשׁ אֲשִׁיב (אֵת) הַצֶּל - אַחֲרָנִית עֹשֶׂר מַעֲלֹת. וְתִשָּׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֹשֶׂר מַעֲלֹת בַּמַּעֲלֹת אֲשֶׁר יֵרְדָה - רֹצֵה לִזְמֹר שְׁכֹן הָיָה, כִּי שָׁבָה נִיצוּץ הַשֶּׁמֶשׁ עֹשֶׂר מַעֲלֹת אֲשֶׁר יֵרְדָה. וְאִם כֵּן שָׁב גַּם הַצֶּל [ע"פ רד"ק מְלָכִים ב כ יא]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לח ט-כב):

הודאת חזקיהו.

(מסוף הנבואה נראה שהודה על רפואתו, עוד בחלולו טרם שנרפא, וצריך עיון בדבר).

(ט) - מִכְתָּב לְחֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה - מִכְתָּב זֶה (הוא שֶׁל) חֲזַקְיָהוּ. רֹצֵה לִזְמֹר, הוּא כְתָב (אֵת) הַהוֹדָאָה הַזֶּה [ע"פ רש"י] (וְאִם כֵּן, כִּי כִשֶּׁם שֶׁיֵּשׁ שִׁירָה בָּפֶה, יֵשׁ שִׁירָה בְּכֶתֶב). - בְּחִלְתּוֹ וַיְחִי

מועין חיים - מוסר, עיונים

⁹ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ, רָאִיתִי אֶת דְּמַעְתְּךָ. מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקב"ה. וכן חזקיהו הנביא בשעה שאמר לו 'צו לביתך כי מת אתה', מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר. אמר לו הקב"ה שמעתי את תפלתך וגוי' והוספתי על ימך חמש עשרה שנה (מדרש רבה דברים ח).

בדמי ימי אלקה בשערי שאול פקדתי יתר שנותי: (יא) אמרתי לא אראה יה יה בארץ החיים לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל: (יב) דורי נסע ונגלה מני פאהל רעי קפדתי כארג חיי מדלה יבצעני מיום עד לילה תשלימני: (יג) שויתי עד בקר פארי פן ישבר כל עצמותי מיום עד לילה תשלימני: (יד) כסוס עגור פן אצפצף אהגה פיונה דלו עיני למרום אדני עשקה לי ערבני: (טו) מה אדבר ואמר לי והוא עשה אדדה כל שנותי על מר נפשי: (טז) אדני עליהם יחיו

מחליו - בעבור שהיה חולה ונתרפא מחליו: (י) - אני אמרתי בדמי ימי - בכריתת ימי - אלקה בשערי שאול - אלה אל הקבר. - פקדתי יתר שנותי - חסרתי שנותי הנשארים, עד מלאת השנים הקצובים לרב בני אדם [ע"פ אבן עזרא]: (יא) - אמרתי לא אראה יה - עוד לא אסתכל להתבונן במעשה יה, ויפרש אמריו לומר, לא אסתכל מעשה יה. - יה בארץ החיים - רוצה לומר בזה העולם, כי אמות ואלך ממנו ואף כמוכן בעולם הבא כן ישיג שם ה'. מוכן בפסוק זה שיש עבודת ה' גדולה, בקדושהאיש החי בעולם הזה, מכיר בכראי ה', והשגחתו. ואל יאמר החולה והחלש, קצת איני יכול לעבד את ה'. - לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל - מעתה לא אביט אותן בני אדם אשר הם עם יושבי חדל. רוצה לומר המתהלקים עם הבריות היושבים בזה העולם [ע"פ אבן עזרא]: (יב) - דורי, נסע ונגלה מני פאהל רעי - מגרי בעולם הזה, נסע ונגלה (גלה והלך) ממני. כמו הרועה המסייע אהלו ממקום למקום. - קפדתי כארג חיי - בעבור העון כאלו בעצמי כרתי חיי חיש מהר. כמו האורג הממהר לכת היריעה אחר שגשלה. - מדלה - (חשבתני כי) מהחולי הזה - יבצעני יושלים ימי חיי. - מיום עד לילה תשלימני - חשבתני אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי, כי בודאי אמות במשך זמן היום [ע"פ רד"ק. אף הרד"ק כאן פרש תבת יבצעני מלשון פריסה, תתיכה. אף בספר השרשים לרד"ק מפרש בעצמו כהמצודות, מלשון עשיה והשלמה, כמו וידיו תבצענה]: (יג) - שויתי עד בקר - רוצה לומר כשבא הלילה שמתני זמן השלמת חיי עד בקר. - פארי, פן ישבר כל עצמותי - רוצה לומר נתחזק חליי עד ששבר החולי את כל עצמותי, כמו הארי המשבר עצמות החיה הנטרפת בפיו. - מיום עד לילה תשלימני - רוצה לומר (וכשבא הבקר השני) חשבתני שוב אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי, כי אמות במשך זמן היום [ע"פ רד"ק]: (יד) - כסוס עגור פן אצפצף אהגה פיונה - פן אצפצף מגדל הכאב הייתי מצפצף כעופות, והומה פיונה. - דלו עיני למרום - הורמו עיני להביט השמים לעזרתה, ואמרתי - אדני, עשקה לי, ערבני - ה' עשוק ממני החלי הזה, והמתק והכשר לי (הקל אותו שאוכל לסבל) [ע"פ רד"ק]: (טו) - מה אדבר ואמר לי והוא עשה - רוצה לומר הרבה שבת וקיליסין יש לי לדבר, (על) כי הוא אמר לי נתמות, והוא עשאו. - אדדה כל שנותי על מר נפשי - לכן אנדד (את עצמי מן) כל השנה, לקלס לפניו על נפשי שהייתה מרה, ונחם אותה [ע"פ רש"י]: (טז) - ה' עליהם יחיו - על כל המתים גזר ה' שיעמדו בתחתיה. - ולכל בקו חיי רוחי - (כאלו אמר 'ראשון' לכל בהן.

וּלְכָל בָּהֶן חַי רוּחִי וְתַחֲלִימִנִי וְהַחֲנִינִי: (יז) הִנֵּה לְשָׁלוֹם מֵר לִי מֵר
וְאַתָּה חֲשָׁקָת נַפְשִׁי מִשְׁחַת בְּלִי כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גִּוֶּךְ כָּל חֲטָאִי: (יח)
כִּי לֹא שָׁאוּל תּוֹדֶךְ מוֹת יְהִלְלֶךְ לֹא יִשְׁבְּרוּ יוֹדֵי בּוֹר אֶל אֲמַתְךָ: (יט)
חִי חִי הוּא יוֹדֶךְ כְּמוֹנֵי הַיּוֹם אֲב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל אֲמַתְךָ: (כ) יְהוָה
לְהוֹשִׁיעַנִי וּנְגִינֹתִי נִגְנֵן כָּל יְמֵי חַיִּינוּ עַל בֵּית יְהוָה: (כא) וַיֹּאמֶר
יִשְׁעִיָּהוּ יִשְׂאוּ דְבַלְת תֹּאנִים וַיִּמְרָחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיְחִי: (כב) וַיֹּאמֶר
חֲזַקְיָהוּ מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית יְהוָה:

ראשון לכל אלו וראשון שבכלם החיה רוחי, כי הייתי קרוב למות. - וּתַחֲלִימִנִי - שלחת לי
בריאות [ירושלמי גיטין ז א. רש"י] - וְהַחֲנִינִי - ונתת לי החיים [ע"פ תרגום]: (יז) - הִנֵּה לְשָׁלוֹם,
מֵר לִי מֵר - הנה בחלי מה שהייתי מצפה לשלום [מן האויב] ולבריאות, הנה נתוסף לי מר על מר,
רוצה לומר כאב על כאב ואולי הכונה שנוסף לי צרת חולי, על צרת פחד האויב]. - וְאַתָּה - אבל
אתה בטובך - חֲשָׁקָת נַפְשִׁי - להעלותה - מִשְׁחַת בְּלִי - המכלה והוא הקבר. - כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גִּוֶּךְ
כָּל חֲטָאִי - אחז במשל מדרך האדם המשליך דבר מה (מלפניו, אל) אחורי גופו לבל יראוהו. רוצה
לומר הסתתר עין מחטאי ומחלת עליהם [ע"פ רד"ק]: (יח) - כִּי לֹא שָׁאוּל תּוֹדֶךְ - מי שהוא בשאול
אינו מודה לך, רוצה לומר אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על מפלת סנחריב. - מוֹת יְהִלְלֶךְ -
אנשי מות לא יהללך, ומלת לא משמשת בשתים (כאומר לא מות יהללך). וכפל הדבר במילים
שונות. - לֹא יִשְׁבְּרוּ יוֹדֵי בּוֹר אֶל אֲמַתְךָ - האנשים אשר כבר ירדו אל הבור לא יקוו שתאמת
להם הבטחתך כי אין להם תועלת בעניני זה העולם. ורוצה לומר אם כבר הייתי מת לא הייתי
מקנה עוד על מפלת סנחריב כאשר הבטחת [ע"פ רש"י]: (יט) - חִי חִי - כל חי וחי - הוּא יוֹדֶךְ,
כְּמוֹנֵי הַיּוֹם - כאשר אני היום בחיים ומודה לך. - אֲב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל אֲמַתְךָ - כל אב מלמד
לבניו ומודיעם אמתך. וכאומר הנה כמו כן אעשה גם אני, (חלק הזה אינני היום, אבל) כשאחיה
ואוליד בנים, אלמדם, ואודיעם אמתך [ע"פ רד"ק]: (כ) - ה' לְהוֹשִׁיעַנִי - רוצה לומר ה' אמר
להושיעני מהחלי, וכן עשה. ודגמתו להרגו בערמה (שמות כא), (מבאר מהענין, שגם שם האות
למ"ד של להרגו) רוצה לומר שחשב להרגו וכן עשה. - וּנְגִינֹתִי נִגְנֵן - נגינת השבח הזה אנגנה
אני והמשוררים - כָּל יְמֵי חַיִּינוּ עַל בֵּית ה' - בבית ה' כל ימי חיינו [ע"פ רד"ק]: (כא) - וַיֹּאמֶר
יִשְׁעִיָּהוּ יִשְׂאוּ דְבַלְת תֹּאנִים, וַיִּמְרָחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיְחִי - חתיכה מתאנים דרוסות, להניח תחבשת על
השחין, וירפא [ע"פ רש"י]: (כב) - וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ, מָה אוֹת - מה טוב ומה נאה האות (המופת)
הנפלא הזה, אשר נרפאתי - כִּי אֶעֱלֶה בֵּית ה' - ואוכל לעלות לבית ה' [ע"פ רש"י]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק לט): מִלֶּךְ בְּבִלְ, הכיר בכבוד ה', וְכָא לְחֲזַקְיָהוּ. וְחֲזַקְיָהוּ הָרָאָה
לו משוב מלכותו, דָּבָר זֶה נִחְשָׁב חֲטָא לִפִּי דְרַגְתָּ חֲזַקְיָהוּ. וְעָנְשׁוּ הִיָּה שְׂבִבְלִ יִרְקָנוּ אֶת אוֹצְרוֹת

פרק לט (א) בעת ההוא שלח מִרְדֵּךְ בִּלְאָדָן בֶּן בִּלְאָדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיַּחֲזֹק: (ב) וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיֵּרָאם אֶת בֵּית נָכְתָה [נִכְתָּו] אֶת הַפֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַטוֹב וְאֶת כָּל בֵּית כְּלָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרוֹתָיו לֹא הָיָה דָּבָר אֲשֶׁר לֹא הָרָאם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מִמְּשָׁלָתוֹ: (ג) וַיָּבֹא יִשְׁעִיָּהוּ הַנָּבִיא אֶל הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאֵין יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה

הַמְּלוּכָה, וַיִּקְחוּ מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה בָּנִים לְשָׂרָת אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל. הֲלֹא הֵם דְּנִיָּאל חַנַּנְיָה מִשָּׂאֵל וְעִזְרִיָּה.

פֶּרֶק לט (א) ^אבעת ההיא שלח מִרְאדֹךְ בִּלְאָדָן בֶּן בִּלְאָדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ, וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיַּחֲזֹק - רוּצָה לוֹמֵר, עַל כִּי שָׁמַע שְׁחָלָה וְנִתְרַפָּא, לָכֵן שָׁלַח לוֹ סְפָרִים וּמִנְחָה דֶּרֶךְ אֲהֵבָה וְשִׁתְפוּת בְּשִׁמְחָתוֹ, וְשִׁמְחָת מֶלֶךְ בָּבֶל עִמּוֹ, הִיָּה בְּאֲשֶׁר הֵם אוֹיְבִים יַחַד לְסַנְחֲרִיב [ע"פ אברבנאל]. וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (ב לב לא) נֶאֱמַר, שְׁשָׁלַח לְדָרוֹשׁ הַמּוֹפֵת הַנַּעֲשֶׂה בְּחִלּוֹ [משום כָּךְ כָּתַב הָאֱלֹשִׁיף, כִּי קִדְּם שָׁלַח מִנְחָה, וְאַחֵר כָּךְ שָׁמַע שֶׁנִּרְפָּא. אָבֵל בְּתַרְגּוּם מְבָאָר כְּפִשְׁטוֹ]: (ב) - וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ - (שְׁמַח) עַל בּוֹאֵם - וַיֵּרָאם אֶת בֵּית נָכְתָה - (אוֹצְרוֹת חֲמֻדָּה): (ג) וַיָּבֹא יִשְׁעִיָּהוּ הַנָּבִיא אֶל הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאֵין יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל: (ד) וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתְךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא הָיָה דָּבָר אֲשֶׁר לֹא הָרָאִיתִים בְּאוֹצְרוֹתַי: (ה) וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיָּהוּ אֶל חִזְקִיָּהוּ שִׁמַּע דְּבַר יְהוָה - צְבֹאוֹת: (ו) - הֲנֵה יָמִים בָּאִים, וְנִשְׂאָ - יִהְיֶה נִשְׂא וְנִלְקַח. - כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ, וְאֲשֶׁר אֲצִיר - אֲשֶׁר טָמְנוּ בְּאוֹצָר. - עַד הַיּוֹם הַזֶּה, בְּכָל

מַעֲיַן חַיִּים - מוֹסֵר, עֵינֵינוּ

^א בעת ההיא שלח מִרְדֵּךְ בִּלְאָדָן מֶלֶךְ בָּבֶל. אמרו מרודך עובד לחמה היה, והיה למוד לאכול בשש שעות, וישן לו עד ט' שעות. וכיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיהו מלך יהודה ישן לו ועמד ומצאו שחרית, בקש להרוג כל חייליו, אמר להם הנחתם אותי ישן כל היום וכל הלילה. אמרו ליה יומא הוא חזר, אמר להם ואי זה אלוה החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו החזירו. אמר להם וכי יש אלוה גדול מאלהי, אמרו לו אלוהו של חזקיהו גדול הוא מאלהיך. מיד שלח ספרים ומנחה לחזקיהו, וכתוב בעת ההיא שלח מרודך בלאדן.

ומה כתב בהן שלום לחזקיהו שלום לאלהא רבה, שלום לירושלים. וכיון שיצאו הכתבים נתישב על דעתו, אמר, לא עשיתי כהוגן, הקדמתי שלומי של חזקיהו לאלוהו. מיד עמד מכסאו ופסע שלש פסיעות, והחזיר הכתובים, וכתב כתבים אחרים תחתיהם, וכתב בהן שלום לאלהא רבה של חזקיהו, ושלום לחזקיהו, ושלום לירושלים. אמר הקב"ה אתה עמדת מכסאך ופסעת שלש פסיעות לכבודי, חייד שאני מעמיד ממך שלשה מלכים קוזמוקרוטין (מושל עולם) שולטין מסוף העולם ועד סופו, ואלו כן נבוכדנצר, ואויל מרודך, ובלשצר. וכיון שעמדו וחרפו, קלקע הקב"ה ביצתן מן העולם. והעמיד אחרים תחתיהם.

ממשיך המדרש: כתיב 'וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה' מהו 'בית נכתה'? אמר ר' אימי נכיתה שנתה מסנחריב (פרוש). נשיכה שנשך מסנחריב, וביזה שבזז מסנחריב. רבי יוחנן אמר זיין בולע זיין הראה להם. ר' שמעון בן לקיש אמר בתי השן נמשכין כשעור הראה להם. ר' יהודה אומר דבש בריא כאבן הראה להם. רבי לוי אמר (ארוך והכרובים והלוחות הראה לו, ואמר) בזה אנו עושין מלחמה ונוצחין (מדרש רבה שיר השירים ג ד ב, אסתר ג א. ראה נוסח אחר בגמרא סנהדרין צו'. והרמב"ן בהקדמה לחומש גרס במדרש שיר השירים ספר תגין הראה להם, וגילה להם מסוד).

בָּאוּ אֵלַי מִבְּבֶל: (ד) וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבִיתְךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶת כָּל
אֲשֶׁר בְּבִיתִי רָאוּ לֹא הָיָה דָּבָר אֲשֶׁר לֹא הִרְאִיתִים בְּאוֹצְרוֹתַי: (ה)
וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיָּהוּ אֶל חִזְקִיָּהוּ שָׁמַע דָּבָר יְהוָה צְבָאוֹת: (ו) הֲנֵה יָמִים
בָּאִים וְנִשְׂא כָּל אֲשֶׁר בְּבִיתְךָ וְאֲשֶׁר אֲצִרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּכָל
לֹא יִנָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה: (ז) וּמִבְּנִיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּךָּ אֲשֶׁר תוֹלִיד
יִקְחוּ וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בְּבֶל: (ח) וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל יִשְׁעִיָּהוּ
טוֹב דָּבָר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יִהְיֶה שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמַי:

פרק מ (א) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עָמִי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם: (ב) דִּבְרוּ עַל לֵב
יְרוּשָׁלַם. ׀ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מְלָאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד
יְהוָה כַּפָּלִים בְּכָל חֲטָאתֶיהָ:

- (כּל אלו יהיו נלקחים אל בבל) - לא יִנָּתֵר דָּבָר - מִכָּל אֲשֶׁר בְּבִיתְךָ - אָמַר ה' :- (ז) - וּמִבְּנִיךָ - הֵם
דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מְשֻׁלָּא וְעִזְרִיָּה [ע"פ רש"י]. - אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּךָּ, אֲשֶׁר תוֹלִיד - כָּפַל הַדָּבָר פְּעָמִים וְשָׁלַשׁ כְּדָרָה
הַמִּקְרָא. - יִקְחוּ, וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בְּבֶל :- (ח) - וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל יִשְׁעִיָּהוּ טוֹב דָּבָר ה' אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
- טוֹב הַדָּבָר בְּעֵינַי - וַיֹּאמֶר, כִּי יִהְיֶה שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמַי, הוֹאִיל וְיִהְיֶה בְּיָמַי שְׁלוֹם [ע"פ
רש"י], וְה' יֵאמֶת לִי הַבְּטָחָתִי [נִרְאָה שֶׁהַכּוֹנֵה לְעֵיל פָּרַק ט' פְּסוּקֵי ה' ו'. או שֶׁבְּפִסּוֹק וּמִבְּנִיךָ אֲשֶׁר תוֹלִיד,
מִשְׁמַע שְׂבִימִי וְיִהְיֶה שְׁלוֹם]. אֵינִי חוֹשֵׁשׁ בְּמָה שִׁיְהִי אַחֲרֵי מוֹתִי [רָאָה מֵהֶרֶץ קָרָא. אֲבָל הָאֲבִרְבָּנָא
וְהַמְלָכִים הַצָּדִיקִים אֶת הַצָּדִיק]:

באר החיים - הקדמה לפרשה (פרק מ א-ג): נבא על הנחמה שנתנחם בגאולה, ואמר, שהיא תהיה לעמת הצרות. ויש יום
שהוא הקץ האחרון של הגלות, בו וודאי יגאול.

- בסוף הספר, מובא פרוש של רבינו בחיי ז"ל על פרק זה, פסוק בפסוק -

פָּרַק מ (א) - נַחֲמוּ נַחֲמוּ עָמִי, יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם - אֱלֹהֵיכֶם יֹאמֶר אֶל הַנְּבִיאִים, נַחֲמוּ אֶת עָמִי. וְכַפַּל הַמִּלָּה יוֹרָה עַל הַחֲזוֹק
[ע"פ רד"ק]: (ב) - דִּבְרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם - דְּבָרִים הַמְּקוֹבְלִין עַל הַלֵּב (לְהַסִּיר מִמֶּנּוּ הַעֲצָב, וְהַדְּאָגָה) [ע"פ אֲבֹן עֶזְרָא]. -
וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ, כִּי מְלָאָה צָבָאָה - אִמְרוּ לָהּ, אֲשֶׁר מְלָאָה וְנִשְׁלָמָה זְמַן גְּלוּתָהּ. - כִּי נִרְצָה - נִתְפַּס - עֲוֹנָהּ - רֹצֵחַ לֹמֵר
נִתְכַּפֵּר עֲוֹנָהּ. - כִּי לָקְחָה - כִּי כָּבַד לָקְחָה מִשְׁלוֹמִין - מִיַּד ה'. כַּפָּלִים - (אֵין הַכּוֹנֵה כְּפֹל מִחֲטָאתֶיהָ, אֲלָא) רֹצֵחַ לֹמֵר
שְׁתֵּי גְלוּתֵי גְלוּת בְּכָל (הַרְבֵּי בֵּית רֵאשׁוֹן) וְגְלוּת רֵאשׁוֹלֵס (הוּא גְלוּת רוֹמִי, שֶׁמִּזְמַן הַרְבֵּי בֵּית שְׁנֵי יָעֵד יִמְיָנוּ). - בְּכָל
חֲטָאתֶיהָ - בְּעֶבְרוֹ כָּל חֲטָאתֶיהָ [ע"פ רד"ק]:

מַעֲזֵין חַיִּים - מוֹסֵר, עֵיזוֹנִים

²¹ נַחֲמוּ. אֵיתָא בְּתַנָּא דְּבִי אֲלִיהוּ רַבָּה סוּף פִּי"ז: לִכְךָ נִסְמַכָּה פִּרְשָׁה זוֹ לְמַעֲשֵׂה חֻזְקִיָּהוּ, לֹמֵר שְׁבֻכּוֹת שֶׁהָיוּ בְּנֵי דוֹרוֹ
שֶׁל חֻזְקִיָּה עוֹסְקִים בְּמִקְרָא בְּמִשְׁנֵה הַלְכוֹת וְאֲגִידוֹת וְקִבְּלוּ עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּזֻכּוֹתָם זְכוֹ לְנַחֲמָה זוֹ.

²² כַּפָּלִים. רִשְׁי פִּירֵשׁ בְּשֵׁם תַּרְגוּם, שִׁנְחוּמִיָּה יִהְיוּ יְכֻאֲלִי חֲצֵרוֹת הָיוּ בְּכַפָּלִים, וְהוּא יִיעוֹד נִפְלָא עַל גּוֹדֵל הַנַּחֲמָה.
וְעֵינִי מַלְבִּי"ם בַּיּוֹר הַדָּבָר בְּמִשְׁל.

לפי פשוטו פרש"י שלקחה בכפלים. וכן משמע במדרש תנחומא (תחילת דברים), שם אמרו חז"ל, לפי שלקחה
בכפלים תנחומיה בכפלים.